Antony Beevor

Stalingrad

Prefaţa

"Rusia", observa poetul Tiucev, "nu poate fi înțeleasă cu mintea." Bătălia de la Stalingrad nu poate fi înțeleasă printr-o analiză obişnuită. Un studiu pur militar al unei astfel de lupte titanice nu reuşeşte să transmită realitatea din teren, cam tot aşa cum hărțile lui Hitler din Bârlogul Lupului de la Rastenburg l-au izolat într-o lume fantezistă, departe de suferința soldaților săi.

Ideea ce a motivat scrierea acestei cărți este aceea de a arăta, în cadrul unei narațiuni istorice convenționale, experiența trăită de trupele ambelor tabere, pe baza unui mare volum de documente noi, provenite mai ales din arhivele ruseşti. Varietatea surselor este importantă pentru evidențierea caracterului fără precedent al încleştării şi al efectelor ei asupra celor angajați în luptă fără prea multe speranțe de scăpare.

Izvoarele documentare includ jurnale de război, rapoarte ale preoților militari, relatări personale, scrisori, interogatoriile la care au fost supuşi de NKVD prizonierii germani şi nu numai, jurnale intime şi convorbiri cu supraviețuitori. Una din cele mai bogate surse aflate în arhivele centrale de la Podolsk ale Ministerului rus al Apărării cuprinde rapoartele foarte amănunțite trimise zilnic de pe Frontul de la Stalingrad lui Aleksandr Şcerbakov, şeful Secției Politice a Armatei Roşii de la Moscova. Acestea descriu nu doar acțiunile eroice, ci şi "evenimente extraordinare" (eufemism al comisarilor pentru acte de trădare), precum dezertarea, trecerea de Partea inamicului, laşitatea, incompetența, automutilarea, "agitația antisovietică" şi chiar beția. Autoritățile sovietice au executat la Stalingrad circa 13 500 din propriii lor soldați - mai mulți decât efectivul unei divizii. Marea provocare, mi-am dat seama curând, era să încerc să pun în cumpănă şi să evaluez spiritul de sacrificiu autentic al atâtor ostaşi ai Armatei Roşii în comparație cu

actele de coerciție peste măsură de brutale săvârşite împotriva şovăielnicilor de secțiile speciale NKVD (devenite foarte curând după aceea parte integrantă a SMERŞ - serviciile de contraspionaj).

Lipsa de îndurare aproape incredibilă a sistemului sovietic în general, dar nu în întregime, explică de ce un număr atât de mare de foşti ostaşi ai Armatei Roşii au luptat de partea germanilor. La Stalingrad, diviziile din eşalonul întâi al Armatei 6 aveau peste 50 000 de cetățeni sovietici în uniforme germane. Unii fuseseră obligați să aleagă între înrolarea în armată sau moartea prin înfometare în lagărele de prizonieri, alții erau voluntari. Nenumărate rapoarte germane din timpul luptelor finale confirmă bravura şi loialitatea acestor aşa-numiți "hiwi" (germ. Hilfswiliger, voluntari din armata rusă ce s-au alăturat forțelor germane, integrați în general în trupele necombatante, n. tr.) ce luptau împotriva propriilor concetățeni. Inutil să mai spunem că suspiciunile au provocat o agitație teribilă în rândurile NKVD-ului lui Beria, când s-au descoperit proporțiile atinse de lipsa de loialitate.

Subiectul acesta continuă să fie tabu în Rusia şi astăzi. Un colonel de infanterie cu care s-a întâmplat să împart un compartiment dintr-un vagon de dormit, în timpul călătoriei la Volgograd (fostul Stalingrad), a refuzat la început să creadă că vreun rus ar fi fost capabil să îmbrace uniforma germană. S-a convins în cele din urmă când i-am relatat despre cererile de bani pentru alimente ale Armatei 6, păstrate în arhivele germane. A fost interesantă reacția sa - un om care îl detesta neîndoielnic pe Stalin pentru epurările făcute de acesta în Armata Roşie. "Nu mai erau ruşi", a spus el liniştit. Comentariul lui a fost aproape identic cu formula folosită cu peste cincizeci de ani în urmă, când Frontul Stalingrad îi raporta despre "foştii ruşi" lui Şcerbakov la Moscova. Emoțiile Marelui Război de Apărare a Patriei au rămas astăzi aproape tot atât de neiertătoare ca pe vremea aceea.

Întreaga poveste a nebuniei, a lipsei de îndurare şi a tragediei este revelată în numeroase moduri neaşteptate. De

partea germană, cel mai izbitor aspect nu se regăseşte în chestiunea deschisă a implicării Wehrmacht-ului în crimele de război, ce mai suscită încă dezbateri aprinse în Germania. El rezidă în confuzia dintre cauză şi efect, şi în special în confuzia dintre credinţele politice şi consecinţele lor. Trupele germane din Rusia - aşa cum dovedesc nenumăratele scrisori trimise de la Stalingrad - erau într-o totală confuzie morală. Obiectivele de subjugare a slavilor şi de apărare a Europei împotriva bolşevismului cu ajutorul unei lovituri preventive s-au dovedit contraproductive, ca să nu spunem mai mult. Mulţi supravieţuitori germani consideră şi astăzi Bătălia de la Stalingrad drept o inteligentă capcană sovietică în care au fost atraşi prin retrageri deliberate, în consecinţă, înclină să se considere victime şi nu provocatori ai acelui dezastru.

Un lucru, totuşi, este indiscutabil. Bătălia de la Stalingrad rămâne un subiect cu o încărcătură ideologică atât de mare şi atât de important din punct de vedere simbolic, încât ultimul cuvânt nu se va face auzit mulţi ani de aici înainte.

O mare parte din timpul investit în cercetările pentru această carte s-ar fi putut irosi şi s-ar fi pierdut multe prilejuri favorabile dacă nu în-aş fi bucurat de ajutorul şi sugestiile arhiviştilor şi bibliotecarilor. Rămân deosebit de recunoscător doamnei Irina Renz de la Bibliothek fur Zeitgeschichte din Stuttgart; domnului Meyer şi doamnei Ehrhardt de la Bundesarchiv-Militararchiv din Freiburg; doamnei Stâng şi altor membri ai personalului de la Biblioteca Militargeschichtliches Forschungsamt din Potsdam; lui Valeri Mihailovici Rumianţev de la Arhiva Istorică şi Centrul Memorial Militar de la Podolsk de pe lângă Ministerul rus al Apărării; dr. Kiril Mihailovici Andersen, directorul Centrului Rus pentru Conservarea şi Studierea Documentelor de Istorie Contemporană din Moscova; dr. Natalia Borisovna Volkova, director al Arhivelor de Stat Ruse pentru Literatură şi Artă, şi dr. Dina Nikolaevna Nohotovici de la Arhivele de Stat ale Federaţiei Ruse.

Îi sunt infinit de îndatorat dr. Detlef Vogel, din Freiburg, care mi-a fost de un ajutor neprețuit din multe puncte de vedere la începuturile cercetării mele şi care mi-a împrumutat colecția sa de publicații germane şi austriece ale veteranilor Stalinigradbunde. Dr. Alexander Friedrich Paulus a avut amabilitatea să-mi dea permisiunea să consult documentele bunicului său, feldmareşalul Friedrich Paulus, şi mi-a pus la dispoziție copii ale contribuțiilor ulterioare ale familiei pentru tratarea subiectului respectiv. Profesorul Hans Girgensohn, medic patolog al Armatei 6 în timpul încercuirii de la Stalingrad, a avut răbdarea să-mi explice în amănunțime în ce au constat munca şi descoperirile sale de acolo, precum şi condițiile în care s-au înregistrat decesele soldaților germani asediați, din cauza foamei, a frigului şi a tensiunii la care au fost supuşi. Ben Shepherd a avut bunăvoința de a-mi explica ultimele cercetări în legătură cu stresul provocat de luptele din timpul celui de-al doilea război mondial. Ii rămân, de asemenea, deosebit de recunoscător pentru observațiile sale contelui Kurt von Schweinitz cu privire la strategia de la Stalingrad, precum şi pentru comentariile sale despre implicațiile terminologiei militare folosite în transmisiuni în noiembrie 1942.

Pentru sfaturile referitoare la sursele ruseşti mă simt îndatorat dr. Catherine Andreev, profesorului Anatoli Aleksandrovici Cernobaev, profesorului John Erickson, dr. Viktor Gorbarev, domnului Jon Halliday, colonelului Lemar Ivanovici Maximov de la Departamentul de Istorie din Ministerul rus al Apărării, precum şi domnului Iuri Ovzianko. Le datorez, de asemenea, foarte mult celor care mi-au înlesnit contactele cu supraviețuitorii de la Stalingrad, atât din Rusia, cât şi din Germania, sau celor care în-au ajutat şi mi-au purtat de grijă cu atâta generozitate în ambele țări: Chris Alexander, contele Leopold von Bismarck, Andrew Gimson, maior Joachim Freiherr von Maltzan, Gleb şi Harriet Şestakov, contesa Marie-Christine von Stauffenberg şi Christiane van de Velde.

La Volgograd, sunt foarte îndatorat, pentru sprijinul amabil ce mi-a fost acordat, dr. Raisa Maratovna Petruniova, vicerector al Universității din Volgograd, precum şi colegilor ei, profesor Nadejda Vasilevna Dulina, director de studii istorice şi culturale, Galina Borisovna de la Facultatea de Istorie, şi Boris Nikolaevici Ulko, director al Muzeului Universitar, Nikolai Stepanovici Fiodortov, preşedinte al Comitetului Raional Volgograd al Veteranilor de Război, şi locotenent-colonel Ghenadi Vasilevici Pavlov.

Traducerile din limba rusă au fost realizate de dr. Galia Vinogradova şi Liubov Vinogradova, iar sprijinul lor în cadrul negocierilor pentru obținerea accesului la arhive a constituit un model de diplomație de înaltă calificare, de perseverență şi umor de bună calitate. Contribuția lor, ca să nu mai vorbim de prietenia lor, a fost de un real ajutor în materializarea întregului proiect.

Îndrept întreaga mea gratitudine acelor participanți şi martori oculari, care nu au pregetat să dedice atât de mult timp şi o strădanie atât de mare pentru a evoca trecutul. Unii mi-au împrumutat cu multă generozitate manuscrise nepublicate, scrisori şi jurnale intime. Numele lor - alte trei persoane au preferat să nu fie identificate - sunt menționate în capitolul de Referințe, după Anexele din prezenta lucrare.

Această carte nu ar fi văzut niciodată lumina tiparului fără contribuția unor persoane precum Eleo Gordon de la Editura Penguin, căreia îi aparține ideea publicării ei, Peter Meyer în Statele Unite şi Hans Ewald Dede în Germania, ale căror entuziasm şi sprijin acordat proiectului de la bun început au făcut posibilă cercetarea. A fost o binecuvântare nemaipomenită de a-l avea pe Andrew Nurnberg ca agent literar, sfetnic şi prieten.

Adresez cele mai călduroase mulțumiri soției mele Artemis Cooper, primul redactor al acestei lucrări, care mi-a fost de foarte mare ajutor în toate acele luni petrecute în străinătate, în ciuda faptului că avea de lucru din plin la propriile ei proiecte.

PARTEA INTAI - “LUMEA ÎŞI VA ŢINE RĂSUFLAREA!”

Operaţiunea Barbarossa, o sabie cu două tăişuri”[1]

Sâmbătă, 21 iunie 1941: o minunată dimineață de vară.

Numeroşi berlinezi au luat trenul către Potsdam pentru a petrece o zi în Parcul Sans Souci. Alții au plecat să se scalde în apele lacurilor Wannsee sau Nikolassee. In cafenele, bogatul repertoriu de glume pe seama fugii lui Rudolf Hess în Marea Britanic a bătut în retragere în fața poveştilor despre o iminentă invazie a Uniunii Sovietice. Mai erau şi cei care, îngroziți la gândul extinderii războiului, mai nădăjduiau că Stalin va ceda Ucraina Germaniei în ultimul moment.

La Ambasada Sovietică din strada Unter den Linden, oficialitățile se aflau la posturile lor. Un mesaj urgent de la Moscova cerea “o clarificare importantă” a uriaşelor pregătiri militare de-a lungul frontierelor de la Marea Baltică până la Marea Neagră.

Valentin Berejkov, prim-secretar şi interpret principal al ambasadei, s-a adresat telefonic Ministerului german de Externe de pe Wilhelmstrasse pentru a aranja o întâlnire. I s-a spus că ministrul Joachim von Ribbentrop era plecat din oraş şi că secretarul de stat Freiherr von Weizsacker nu putea fi contactat prin telefon. Pe măsură ce orele dimineții treceau, de la Moscova soseau din ce în ce mai multe mesaje solicitând veşti. La Kremlin domnea o atmosferă de isterie reținută, dat fiind că se înmulțeau dovezile în legătură cu intențiile germane, ce se adăugau celor peste optzeci de avertismente primite în ultimele opt luni. Şeful adjunct al NKVD tocmai raportase că avuseseră loc cu o zi în urmă nu mai puțin de “treizeci şi nouă” de incursiuni aeropurtate dincolo de granița de stat a URSS.

Wehrmacht-ul nu avea nici o reținere în ceea ce priveşte pregătirile, iar lipsa oricărei discreții pare să nu fi făcut decât să confirme în mintea întortocheată a lui Stalin că toate

acestea făceau parte dintr-un plan al lui Adolf Hitler de a smulge concesii şi mai mari.

Ambasadorul sovietic la Berlin, Vladimir Dekanozov, împărtăşea convingerea lui Stalin că era vorba de o campanie de dezinformare, lansată inițial de britanici. A respins chiar raportul propriului său ataşat militar în care se menționa că de-a lungul frontierei fuseseră desfăşurate 180 de divizii. Dekanozov, un protejat al lui Lavrentii Beria, georgian şi el, era şi un membru marcant al NKVD.

Experiența sa în materie de afaceri externe nu depăşea prea mult interogarea şi epurarea unor diplomați mult mai competenți decât el.

Alți membri ai misiunii, cu toate că nu îndrăzneau să-şi exprime opiniile cu prea multă vehemență, erau aproape siguri că Hitler plănuia o invazie. Transmiseseră chiar şpalturile unui dicționar bilingv de expresii editat pentru trupele invadatoare, ce fusese adus în secret la consulatul sovietic de un tipograf german comunist. Printre termenii utili incluşi în dicționar se numărau echivalentele ruseşti ale unor expresii precum “Predați-vă!”, “Mâinile sus!”, “Unde e preşedintele colhozului?”, “Eşti comunist?” şi “Trag!”

Apelurile telefonice repetate ale lui Berejkov la Ministerul de Externe german au primit, invariabil, răspunsul că Ribbentrop “nu este aici şi nimeni nu ştie când se va întoarce”. La prânz, a încercat să contacteze o altă oficialitate, şeful secției politice. “Cred că se întâmplă ceva la Cartierul General al Führer-ului. Mai mult ca sigur, toată lumea s-a adunat acolo.” Dar ministrul de Externe german nu plecase din Berlin. Ribbentrop pregătea instrucțiunile către Ambasada Germană de la Moscova, clasificate “Urgent. Secret de stat”. A doua zi, dis-de-dimineață, cam la două ore după lansarea invaziei, contele Friedrich Werner von der Schulenburg urma să transmită guvernului sovietic o listă de doleanțe ce aveau să servească drept pretext.

Sâmbătă, la Berlin, către înserat, mesajele de la Moscova erau din ce în ce mai frenetice. Berejkov telefona la

Wilhelmstrasse din jumătate în jumătate de oră. Dar nici un funcționar superior nu accepta să răspundă la apelurile lui. De la fereastra deschisă a biroului său, putea vedea caschetele demodate ale polițiştilor ce păzeau ambasada. Dincolo de ei, berlinezii îşi făceau plimbarea de sâmbătă seara pe strada Under den Linden. Polaritatea dintre război şi pace avea un aer uluitor de irealitate. Expresul Berlin-Moscova gonea printre armatele germane care aşteptau ordinele de a trece frontiera ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic.

La Moscova, ministrul de Externe Molotov l-a convocat la Kremlin pe contele von Schulenburg. Ambasadorul german, după ce a supravegheat distrugerea documentelor secrete ale ambasadei, a plecat la întrunirea fixată la ora 21.30. Confruntat cu dovada pregătirilor germane, ambasadorul nu a recunoscut că urma să aibă loc o invazie. Şi-a exprimat pur şi simplu uimirea că Uniunea Sovietică nu putea înțelege situația şi a refuzat să mai răspundă la vreo întrebare până când nu va consulta Berlinul.

Schulenburg, diplomat de şcoală veche, care credea în dictonul lui Bismarck că Germania nu trebuie să intre în război cu Rusia, avea toate motivele să fie surprins de ignoranța de care dădea dovadă Rusia. Cu mai mult de două săptămâni în urmă, îl invitase pe Dekanozov, reîntors la Moscova în zilele acelea, la un dejun privat şi l-a avertizat în legătură cu planurile lui Hitler. Bătrânul conte se simțea absolvit de orice loialitate față de regimul nazist după ce Führer-ul îi spusese o minciună sfruntată, pretinzând că nu unelteşte nimic împotriva Rusiei*. Dekanozov, uluit la auzul acestei dezvăluiri, a crezut însă că era vorba de un şiretlic. Stalin, reacționând în acelaşi fel, a izbucnit în fața Biroului Politic: “Dezinformarea a ajuns acum la nivel de ambasador!” Stalin era convins că avertismentele fuseseră în marea lor majoritate Angliiskaia provokația - făcând parte din planurile urzite de Winston Churchill, marele duşman al Uniunii Sovietice, de a declanşa un război între Rusia şi Germania.

După fuga lui Hess în Scoția, ideea conspirației devenise şi mai complicată în mintea sa.

Stalin, care refuzase să accepte posibilitatea unei invazii înainte de după-amiaza zilei de sâmbătă, era îngrozit de ideea de a-l provoca pe Hitler. Goebbels l-a comparat, oarecum pe bună dreptate, cu un iepure hipnotizat de un şarpe. O serie de rapoarte venite de la grăniceri informau că în pădurile de dincolo de frontieră se încălzeau motoarele tancurilor, că genieştii construiau poduri peste râuri şi că se înlăturau rețelele de sârmă ghimpată din fața pozițiilor lor. Comandantul Regiunii Militare Speciale Kiev a avertizat că războiul va începe în câteva ore. Au sosit şi rapoarte ce informau că în porturile de la Marea Baltică, pe vasele germane se oprise încărcarea, pentru a se reîntoarce acasă. Stalin, dictatorul, încă nu putea accepta ideea că evenimentele i-ar fi putut scăpa de sub control.

In noaptea aceea, după discuții prelungite cu comandanți superiori din Armata Roşie, Stalin a fost de acord cu transmiterea unei depeşe cifrate către toate comandamentele regiunilor militare din Vest. "în cursul zilelor de 22-23 iunie 1941, sunt posibile atacuri neaşteptate ale germanilor pe fronturile regiunilor militare Leningrad, Baltica Specială, Vestică Specială, Kiev Specială şi Odessa. Sarcina forțelor noastre este să nu cedeze nici unei provocări ce ar putea genera complicații majore, în acelaşi timp, trupele [...] trebuie să se afle în totală stare de pregătire, să respingă o posibilă lovitură prin surprindere executată de germani şi de aliații lor." Forțele maritime şi unii ofițeri superiori din Armata Roşie ignoraseră tacit ordinele lui Stalin împotriva mobilizării. Dar, pentru multe unități, ordinul de avertizare, care nu a fost transmis înainte de miezul nopții, a sosit prea târziu.

La Berlin, Berejkov pierduse orice speranță de a mai ajunge să vorbească în noaptea aceea cu Ribbentrop. Brusc, cam pe la ora 3 dimineața, telefonul de lângă el a început să sune. "Herr Reichsminister von Ribbentrop", a spus un glas necunoscut, doreşte să vadă reprezentanții guvernului

sovietic la sediul din Wilhelmstrasse al Ministerului de Externe." Berejkov a explicat că ți va lua ceva timp să-l trezească din somn pe ambasador şi să comande o maşină.

"Automobilul domnului ministru aşteaptă în fața ambasadei dumneavoastră. Ministrul doreşte să-i vadă pe reprezentanții sovietici imediat."

Dekanozov şi Berejkov au găsit limuzina neagră a lui Ribbentrop aşteptând lângă bordura trotuarului din fața ambasadei.

Lângă portieră se afla un oficial al Ministerului de Externe în ținută completă, în timp ce un ofițer SS stătea pe scaunul de lângă şofer.

După ce au pornit, Berejkov a observat că dincolo de Poarta Brandenburg mijiseră zorii, luminând cerul de deasupra copacilor din Tiergarten. Era o dimineață de miez de vară.

Când au ajuns în Wilhelmstrasse, au văzut că numeroşi oameni se adunaseră acolo. Intrarea, cu marchiza ei de fier forjat, era luminată de aparatele echipelor de la jurnalele de actualități. Ziariştii i-au înconjurat pe cei doi diplomați sovietici, orbindu-i o clipă cu blițurile aparatelor de fotografiat. Această primire neaşteptată l-a făcut pe Berejkov să se aştepte la ce putea fi mai rău, dar Dekanozov părea neclintit în convingerea sa că Germania şi Rusia se aflau încă în stare de pace.

Ambasadorul sovietic, "un omuleț de nici un metru şi jumătate înălțime, cu nasul lui mic şi coroiat şi cele câteva şuvițe de păr negru lipite pe chelie", nu era un personaj prea impresionant. Atunci când l-a primit prima oară, Hitler a cerut să fie flancat de doi dintre cei mai înalți membri ai gărzii sale SS, pentru a scoate în evidență contrastul. Cu toate acestea, micuțul georgian era primejdios pentru cei ce erau sub controlul său. Fusese supranumit "Călăul din Baku" în urma atrocităților comise de el în Caucaz după sfârşitul războiului civil din Rusia. La ambasada din Berlin, ceruse chiar să se construiască la subsol o cameră de tortură şi de

execuții, în care să se ocupe de cei suspectați de trădare în comunitatea sovietică.

În aşteptarea sosirii celor doi diplomați sovietici, Ribbentrop umbla de colo-colo în biroul său, "ca un animal în cuşcă". Nu mai rămăsese aproape nici o urmă din "respectabila sa expresie de om de stat pe care o rezerva pentru marile ocazii".

"Führer-ul are perfectă dreptate să atace Rusia acum", îşi spunea întruna, de parcă ar fi încercat să se convingă şi el de acest lucru.

"Ruşii ne-ar ataca ei pe noi, dacă nu am proceda aşa." Subordonații săi erau siguri că nu putea înfrunta perspectiva de a-şi vedea distrusă cea mai importantă realizare a sa: Pactul Ribbentrop-Molotov. Nu este exclus să fi început să-şi dea seama că jocul nesăbuit al lui Hitler s-ar putea transforma în cel mai mare dezastru din istorie.

Cei doi reprezentanți sovietici au fost conduşi în biroul imens al lui Ribbentrop. La capătul îndepărtat al încăperii, pardosită cu un parchet cu frumoase modele geometrice, se afla masa de lucru.

Pereții erau străjuiți de statuete de bronz aşezate pe piedestale. Când s-au apropiat, Berejkov a fost izbit de înfățişarea lui Ribbentrop.

"Avea fața stacojie şi buhavă, iar ochii injectați îi sticleau." S-a întrebat dacă nu cumva băuse.

După strângerile formale de mâini, Ribbentrop i-a condus la o masă dintr-o parte a camerei şi i-a poftit să ia loc. Dekanozov a început să citească o declarație în care se cereau asigurări din partea guvernului german, dar Ribbentrop l-a întrerupt, spunând că fuseseră convocați pentru un cu totul alt motiv. Vorbele i s-au împleticit în gură, Ribbentrop bâlbâind ceva ce semăna cu o declarație de război, deşi nu a rostit aceste cuvinte: "Atitudinea ostilă a guvernului sovietic față de germani şi amenințarea serioasă reprezentată de concentrarea de trupe ruseşti la granița de vest a Rusiei au silit Reich-ul să procedeze la contramăsuri militare."

Ribbentrop a repetat aceleaşi lucruri, prezentându-le diferit, şi a acuzat Uniunea Sovietică de tot felul de fapte, printre care şi violarea militară a teritoriului german. Berejkov s-a gândit că Wehrmacht-ul începuse probabil invazia. Ribbentrop s-a ridicat brusc în picioare şi i-a înmânat ambasadorului lui Stalin textul complet al memorandumului lui Hitler, declarând: "Führer-ul în-a însărcinat să vă informez oficial în legătură cu aceste măsuri defensive." Rusul nu a spus nimic.

Dekanozov s-a ridicat şi el în picioare. De-abia îi ajungea lui Ribbentrop la umăr. Întreaga semnificație a avut în sfârşit ecou.

"Veți regreta acest atac insultător, provocator şi acaparator împotriva Uniunii Sovietice. Veți plăti scump!" Berejkov s-a îndreptat cu paşi mari către uşă. Ribbentrop s-a repezit după ei. "Spuneți-le celor de la Moscova", a şoptit el, pe un ton insistent, "că în-am împotrivit acestui atac."

Se luminase bine de ziuă când Dekanozov şi Berejkov s-au urcat în limuzină pentru a parcurge drumul scurt până la Ambasada Sovietică. Ajunşi pe strada Unter den Linden, au descoperit că întreaga clădire fusese înconjurată de un cordon polițienesc format dintr-un detaşament de trupe SS. În interior, membrii personalului ambasadei, ce aşteptau reîntoarcerea celor doi, le-au spus că le fuseseră tăiate toate liniile telefonice. Au prins la radio un post rusesc.

Moscova era cu o oră înainte de ora germană de vară, aşa că acolo era ora 6 dimineața a zilei de duminică, 22 iunie. Spre uimirea şi consternarea lor, buletinul de ştiri s-a concentrat asupra creşterilor înregistrate de producția industrială şi agricolă din Uniunea Sovietică. Ştirile au fost urmate de un program de gimnastică de înviorare. Nu s-a spus nici un cuvânt despre invazia germană.

Ofițerii superiori NKVD şi GRU (informații militare) din ambasadă au urcat imediat la ultimul etaj al clădirii, într-o zonă cu acces interzis, prevăzută cu uşi de fier forjat şi cu obloane de oțel la ferestre. Documentele secrete au fost

aruncate în sobele speciale cu ardere accelerată, instalate acolo pentru cazuri extreme.

In capitala sovietică, apărarea antiaeriană fusese alertată, dar majoritatea populației habar nu avea de ceea ce se întâmpla.

Membrii nomenclaturii care primiseră ordin să se prezinte la serviciu se simțeau paralizați din cauza lipsei de instrucțiuni. Stalin nu spusese nimic. Nu se definise nici un fel de linie de demarcație între "provocare" şi război în toată regula şi nimeni nu ştia ce se întâmplă pe front. Comunicațiile fuseseră întrerupte din cauza atacului violent.

Până şi speranțele celor mai fanatici optimişti de la Kremlin se spulberaseră. La ora 3.15, s-a primit din partea comandantului Flotei Mării Negre confirmarea unui atac aerian german asupra bazei navale de la Sevastopol. Ofițerii de marină sovietici nu se puteau abține să nu se gândească la atacul japonez prin surprindere de la Port Arthur din 1904. Gheorghi Malenkov, unul din cei mai apropiați colaboratori ai lui Stalin, a refuzat să-l creadă pe amiralul Nikolai Kuznețov, aşa că a telefonat din nou, el însuşi, în particular pentru a verifica dacă nu era vorba de un truc al ofițerilor superiori pentru a-i forța mâna Conducătorului. La ora 5.30 - la două ore după lansarea atacului asupra frontierelor de vest - Schulenburg i-a înmânat lui Molotov declarația de război a Germaniei naziste.

Potrivit unuia dintre cei prezenți, bătrânul ambasador a vorbit cu lacrimi amare în ochi, adăugând că personal considera că decizia lui Hitler era o nebunie. Molotov a plecat apoi în grabă către biroul lui Stalin, unde era adunat Biroul Politic. Se pare că, la auzul veştii, Stalin s-a prăbuşit în fotoliu şi nu a spus nimic. Seria sa de calcule greşite ofereau un material bogat de meditație amarnică.

Conducătorul renumit pentru nemiloasele sale acte de înşelăciune căzuse într-o capcană care i se datora în mare măsură.

Veştile de pe front aveau să fie atât de catastrofale în următoarele câteva zile, încât Stalin, a cărui neruşinare conținea o doză mare de laşitate, i-a convocat pe Beria şi Molotov la o întâlnire secretă. Ce-ar fi să facă pace cu Hitler, oricare ar fi prețul şi umilința, aşa cum s-a întâmplat la Brest-Litovsk în 1918? Ar putea renunța la cea mai mare parte din Ucraina, la Bielorusia şi la statele baltice. Ambasadorul bulgar, Ivan Stamenov, a fost convocat ceva mai târziu la Kremlin.

Molotov l-a întrebat dacă va acționa ca intermediar, însă, spre surprinderea celor de față, acesta a refuzat. “Chiar dacă vă retrageți către Ural”, a replicat el, “tot veți câştiga în cele din urmă.”

Populația din interiorul Uniunii Sovietice, în uriaşa ei majoritate, nu ştia nimic despre nenorocirea ce se abătuse asupra țării. Aşa cum îi stătea bine unei zile de odihnă, centrul Moscovei era pustiu.

Kuznețov, şeful de Stat-Major al forțelor maritime, se gândea la această scenă paşnică, în maşina sa care-l ducea la Kremlin, populația capitalei “nu ştia că se aprinsese o vâlvătaie la frontiere şi că unitățile noastre înaintate erau angajate în lupte grele”.

În cele din urmă, la amiază, pe 22 iunie, glasul lui Molotov, nu al lui Stalin, s-a făcut auzit la radio. “Astăzi, la ora 4 dimineața, trupele germane au atacat țara noastră fără să formuleze nici un fel de pretenții de la Uniunea Sovietică şi fără nici o declarație de război.”

Declarația sa oferea foarte puține detalii. “Cauza noastră este dreaptă”, a conchis el pe un ton neutru. “Duşmanul va fi învins. Vom ieşi victorioşi.”

Alegerea cuvintelor sale a fost neinspirată şi modul în care le-a rostit mai mult decât stângaci, dar anunțul a provocat o reacție puternică în întreaga Uniune Sovietică. Oricât de departe de lupte se afla oraşul Stalingrad de pe Volga, efectul a fost acelaşi. “Şocul a fost atât de puternic, de parcă ar fi căzut o bombă din cer”, îşi aminteşte o studentă. N-a ezitat

nici o clipă şi s-a angajat voluntară ca infirmieră. Prietenii ei, mai ales komsomoliştii, au început colectele pentru sprijinirea efortului de război.

Rezerviştii nu au mai aşteptat ordinele de mobilizare. S-au prezentat imediat la centrele de concentrare. La o jumătate de oră după discursul lui Molotov, rezervistul Viktor Goncearov a plecat de acasă către un astfel de centru, însoțit de bătrânul său tată, crezând că acesta venea cu el ca să-l conducă la gară. Soția lui, care lucra la depoul de tramvaie din Stalingrad, n-a putut veni acasă să-şi ia rămas-bun. Lui Viktor nici nu-i trecea prin cap că bătrânul cazac de optzeci de ani, care "luptase în patru războaie", plănuia să vină şi el ca voluntar. Bătrânul Goncearov s-a înfuriat rău de tot când s-a văzut respins de personalul de la centru.

La Universitatea Tehnică din Stalingrad, din apropierea fabricii de tractoare, studenții au agățat o hartă mare pe perete, pregătindu-se să marcheze cu steguleţe înaintarea Armatei Roşii în Germania. "Ne închipuiam", spunea unul dintre ei, "că vom zdrobi inamicul cu o puternică lovitură decisivă." Nenumăratele programe de actualități care prezentau realizările din domeniul producției de tancuri şi de avioane îi convinseseră de imensa forță industrială şi militară a Uniunii Sovietice. Imaginile s-au dovedit de două ori mai impresionante într-o țară până nu de mult înapoiată din punct de vedere tehnologic, în plus, omnipotența sistemului sovietic li se părea de nezdruncinat celor din interiorul lui. "Propaganda a căzut pe un teren bine pregătit", a recunoscut un alt student sovietic. "Toți trăiam cu această imagine a puterii statului sovietic şi ca atare a invincibilității țării." Nimeni nu-şi imagina care va fi soarta Uniunii Sovietice, şi cu atât mai puțin cea hărăzită oraşului-model Stalingrad, cu uzinele lui constructoare de maşini, cu parcurile municipale şi blocurile înalte de locuințe ce priveau peste marele fluviu Volga.

“Nimic nu este imposibil pentru soldatul german”

În noaptea de 21 iunie, diplomații de la Berlin şi de la Moscova nu puteau decât să facă presupuneri în legătură cu ceea ce se întâmpla de-a lungul frontierei care îi separa. Niciodată nu fuseseră ministerele de Externe atât de inutile. Trupele germane, cu un efectiv de circa 3 050 000 de oameni, împreună cu celelalte armate pro-Axă, ce au ridicat efectivul total la 4 milioane, aşteptau să invadeze Uniunea Sovietică din Finlanda până la Marea Neagră. “Lumea îşi va ține răsuflarea!” declarase Hitler la o şedință pregătitoare cu câteva luni în urmă. Obiectivul final era “stabilirea unei linii de apărare împotriva Rusiei asiatice de la Volga până la Arhanghelsk”. Ultima zonă industrială ce îi va rămâne Rusiei în Ural avea să fie atunci distrusă de Luftwaffe (Forțele Aeriene Germane).

Era cea mai scurtă noapte a anului. Se menținea tăcerea radio în privința sutelor de mii de ostaşi ascunşi în pădurile de mesteceni şi de brazi din Prusia Orientală care urmau să ocupe Polonia.

Regimentele de artilerie care ajunseseră cu câteva săptămâni înainte în regiunile de graniță răsăritene, sub pretextul de a se pregăti de manevre, erau bine antrenate, în Prusia Orientală, echipe de servanți, purtând haine vechi împrumutate de la localnicii civili, au adus cu căruțele rezerve de obuze pe care le-au camuflat apoi în apropierea pozițiilor de tragere dinainte stabilite. Soldații, în marea lor majoritate, credeau poveştile că această acțiune făcea parte dintr-o imensă diversiune menită să acopere pregătirile pentru invadarea Marii Britanii.

La căderea nopții, când s-au dat ordinele, au fost spulberate toate dubiile militarilor germani. S-au îndepărtat plasele de camuflaj de pe tunuri, iar cele ascunse în hambare au fost scoase la lumină. Au fost apoi transportate cu cai, cu transportoare semişenilate sau tractoare de artilerie, dotate

cu faruri mascate şi remorcate până la pozițiile de tragere. Ofițerii din punctele înaintate de observare au plecat mai devreme împreună cu infanteria pentru a se opri la câteva sute de metri de posturile de frontieră ocupate de grănicerii sovietici.

Unii ofițeri din diviziile eşalonului al doilea au închinat pentru reuşita operațiunii câte un pahar cu şampanie fină sau coniac, aduse din Franța ocupată. Câțiva au mai aruncat câte o privire prin memoriile generalului de Caulaincourt, căruia Napoleon îi spusese în ajunul invaziei din 1812: *Avant deux mois, la Russie me demandera la paix*. Unii, încercând să-şi imagineze ce-i aştepta, răsfoiau dicționarele bilingve de expresii, pe care ambasada lui Dekanozov le trimisese aproape degeaba la Moscova. Alții citeau Biblia.

Soldații aprinseseră focuri în taberele mascate pentru a goni țânțarii. Unii cântau la acordeon melodii sentimentale, în timp ce câțiva le fredonau, alții cădeau pe gânduri. Pe mulți îi îngrozea ideea de a trece frontiera într-o țară necunoscută, despre care auziseră doar lucruri înspăimântătoare. Ofițerii îi avertizaseră că, dacă dormeau în casele ruseşti, vor fi ciupiți de insecte sau vor lua vreo boală. Nu puțini râdeau totuşi de camarazii lor care voiau să se radă în cap ca precauție împotriva păduchilor. Oricum, în marea lor majoritate, soldații i-au crezut pe ofițeri când le-au spus că nu au de ce să se teamă în legătură cu încartiruirile de iarnă, în Divizia 24 tancuri, de pildă, se spune despre căpitanul von Rosenbach-Lepinski că ar fi dat asigurări batalionului său de cercetare pe motociclete că:

“Războiul cu Rusia nu va dura decât patru săptămâni.”

O astfel de încredere era, din multe puncte de vedere, de înțeles.

Si serviciile de informații străine se aşteptau ca Armata Roşie să se prăbuşească. Wehrmacht-ul adunase cea mai mare forță de invazie văzută vreodată, cu 3 350 tancuri, circa 7 000 tunuri de câmp şi peste 2 000 de avioane. Armata germană îşi îmbunătățise nivelul mijloacelor de transport

auto cu vehicule militare franțuzeşti; de pildă, 70 la sută din camioanele Diviziei 305 infanterie, o altă divizie ce avea să piară la Stalingrad în anul următor, proveneau din Franța. Totuşi, Wehrmacht-ul, deşi renumit pentru războiul său fulger, depindea de peste 600 000 de cai pentru tractarea tunurilor, ambulanțelor şi furgoanelor de aprovizionare cu alimente. Având în vedere că diviziile de infanterie mergeau în marea lor majoritate pe jos, viteza generală de înaintare avea puține şanse să o depăşească pe cea atinsă de La Grande Armee în 1812.

Ofițerii aveau sentimente amestecate. "Optimismul nostru era colosal după victoriile relativ uşoare repurtate în Polonia, în Franța şi în Balcani", relata un comandant al primei companii de tancuri care avea să ajungă paisprezece luni mai târziu la Volga şi Stalingrad. Dar, ca unul din cei care îl citise recent pe Caulaincourt, simțea un soi de "ostilitate față de enormul teritoriu al Rusiei". I se părea, de asemenea, că era cam târziu să se "pornească o astfel de campanie ambițioasă". Operațiunea Barbarossa fusese plănuită să fie lansată la 15 mai. Întârzierea de peste cinci săptămâni, pentru care s-a dat vina în întregime pe campania lui Hitler din Balcani, a fost de fapt determinată de mulți alți factori, inclusiv de ploile de primăvară neobişnuit de puternice, de incapacitatea aviației militare de a pregăti la timp aerodromurile înaintate şi de numărul insuficient de mijloace de transport alocate diviziilor.

In acea seară, ofițerii de comandă au fost informați despre anumite "ordine speciale" ce aveau să afecteze conflictul aşteptat.

Printre acestea se numărau "măsuri colective de forță împotriva satelor" din zonele în care activau partizanii şi "ordinele comisarilor". Ofițerii politici sovietici, evreii şi partizanii trebuiau predați SS-ului sau Poliției Secrete de Campanie. Cei mai mulți ofițeri de stat-major, şi desigur toți ofițerii de cercetare, au fost informați în legătură cu ordinul din 28 aprilie dat de feldmareşalul von Brauchitsch, ce stabilea regulile de bază în privința relațiilor dintre

comandanții de armată, pe de-o parte, şi SS Sonderkommando şi poliția de securitate ce operau în zonele lor din spatele frontului, pe de altă parte. “Misiunile lor speciale” aveau să facă parte din “ciocnirea finală între două sisteme politice opuse”, în cele din urmă, un “ordin de jurisdicție” avea să-i priveze pe civilii ruşi de orice drept de apel şi îi exonera efectiv pe soldați de crimele comise împotriva acestora, fie că era vorba de omor, de viol sau de jaf.

Ordinul semnat la 13 mai de feldmareşalul Keitel justifica această măsură motivând că “prăbuşirea din 1918, perioada de suferință a germanilor ce a urmat şi oprimarea național-socialismului - cu multiplele sacrificii sângeroase suferite de această mişcare - pot fi puse în seama influenței bolşevice. Nici un german să nu uite acest lucru”.

Atunci când a fost avertizat în particular despre “Ordinul Comisarului” de vărul său, Henning von Tresckow, locotenentul Alexander Stahlenberg, ulterior unul dintre organizatorii complotului eşuat din iulie, a izbucnit: “Va fi un asasinat!”

“Acesta e ordinul”, a fost de acord Tresckow. Stahlenberg l-a întrebat apoi cine l-a dat. “Cel în fața căruia ai depus jurământul”, i-a răspuns vărul său. “Cum am făcut şi eu”, a adăugat el cu o privire plină de înțelesuri.

Câțiva comandanți au refuzat să confirme primirea ordinului sau să transmită astfel de instrucțiuni. Erau în genere cei care respectau spiritul tradițional al armatei şi cărora le displăceau naziştii. Mulți, dar nu toți, proveneau din familii de militari, şi formau acum un procent în descreştere rapidă din corpul ofițeresc. Generalii aveau cele mai puține scuze. Peste două sute de ofițeri superiori asistaseră la discursul lui Hitler, în care acesta nu lăsase nici un dubiu în legătură cu războiul ce avea să fie declanşat. Va fi o “luptă între două vederi opuse asupra lumii”, o “luptă de nimicire” împotriva “comisarilor bolşevici şi a intelectualității comuniste”.

Ideea “războiului rasial” i-a dat campaniei ruse un caracter fără precedent. Mulți istorici susțin acum că propaganda nazistă a dezavuat atât de eficient inamicul sovietic în ochii Wehrmacht-ului, încât acesta a fost moralmente anesteziat încă de la începutul invaziei. Poate că succesul îndoctrinării s-a datorat în cea mai mare măsură opoziției aproape neglijabile din cadrul Wehrmacht-ului ^potriva executării în masă a evreilor, care a fost în mod deliberat confundată cu noțiunea de măsuri de securitate din spatele frontului împotriva partizanilor. Mulți ofițeri s-au simțit insultați de abandonarea de către Wehrmacht a legii internaționale pe Frontul de Răsărit, însă doar o foarte mică minoritate a dat glas dezgustului față de masacre, chiar şi atunci când devenise clar că acestea făceau parte dintr-un program de exterminare rasială.

Ignoranța de care s-au prevalat după război numeroşi ofițeri, şi în special cei de stat-major, este infirmată de probele descoperite recent chiar în dosarele lor. Statul-Major al Armatei 6, de pildă, a colaborat cu Sonderkommando SS 4a, care a urmat-o pas cu pas pe tot drumul de la frontiera de vest a Ucrainei până la Stalingrad. Nu numai că ofițerii de stat-major îi cunoşteau foarte bine activitatea, dar le-a asigurat şi trupe care să ajute la ridicarea evreilor din Kiev şi la transportarea lor către ravena de la Babi Iar.

Deosebit de greu de evaluat retrospectiv este gradul de ignoranță inițial la nivel de regiment în legătură cu adevăratul program, în care poate că cea mai chinuitoare armă avea să fie înfometarea. Au fost puțini ofițerii care au văzut directiva din 23 mai, prin care li se cerea armatelor germane din Est să exproprieze tot ceea ce aveau nevoie Şi să trimită cel puțin şapte milioane de tone de cereale anual în Germania; nu era totuşi greu de ghicit schema de bază, şi anume ordinul de a se înfrupta din roadele pământului. Conducătorii nazişti nu-şi făceau iluzii în privința consecințelor suferite de civili, lipsiți de resursele Ucrainei. “Multe zeci de milioane vor muri de foame”, prezicea Martin Bormann. Göring spunea cu multă

aroganță că populația va fi nevoită să se hrănească cu şei cazace.

Atunci când se pregăteau ordinele ilegale ale Operațiunii Barbarossa, în martie 1941, generalul Franz Halder, şef de stat-major, a fost principalul responsabil pentru acceptul armatei de a comite reprimările colective ale civililor. Chiar din prima săptămână a lunii aprilie 1941, unor opozanți ai regimului, fostul ambasador Ulrich von Hassell şi generalul Ludwig Beck, li s-au arătat copii ale acestor ordine secrete de către locotenent-colonelul Helmut Groscurth, care avea să moară la scurt timp după capitularea de la Stalingrad. "Ți se face părul măciucă", scria Hassell în jurnalul său, "când afli despre măsurile ce trebuie luate în Rusia şi despre transformările sistematice ale legii militare cu privire la populația cucerită într-un despotism necontrolat, ajungând astfel o caricatură a oricărei fel de legi. Acest gen de lucruri îl transformă pe german într-un tip de om care a existat doar în propaganda inamică."

"Armata", avea el să noteze ulterior, "trebuie să-şi asume răspunderea pentru crimele şi incendierile care până acum au fost exclusiv în sarcina SS."

Pesimismul lui Hassell era justificat. Cu toate că o parte dintre comandanți au ezitat să distribuie instrucțiunile, ordinele emise de alții către trupele lor se pare că proveneau direct din biroul lui Goebbels. Cel mai notoriu a fost cel dat de comandantul Armatei 6, feldmareşalul von Reichenau. Generalul Hermann Hoth, care avea să comande Armata 4 tancuri în campania de la Stalingrad, a declarat:

"Anihilarea aceloraşi evrei care sprijină bolşevismul şi organizația criminală a acestuia - partizanii - este o măsură de autoconservare." Generalul Erich von Manstein, ofițer în serviciile prusace de gardă, considerat cel mai strălucit strateg din al doilea război mondial, care a recunoscut în particular că era pe jumătate evreu, a emis un ordin imediat după ce a preluat comanda Armatei 11, în care se spunea: "Sistemul evreu-bolşevic trebuie dezrădăcinat imediat şi

pentru totdeauna." Acesta a continuat chiar să justifice "necesitatea unor măsuri aspre împotriva evreimii". Dar în Victorii pierdute, memoriile de după război ale lui von Manstein, se fac puține referiri la aceste lucruri.

Acceptarea simbolurilor naziste pe uniformă şi credința jurată lui Hitler au pus capăt oricăror pretenții că armata nu s-ar fi amestecat în politică. "Generalii l-au urmat pe Hitler în aceste împrejurări", va recunoaşte feldmareşalul Paulus mulți ani mai târziu, în captivitate sovietică, "şi drept urmare a fost implicată în consecințele politicii lui şi ale conducerii războiului."

În ciuda tuturor încercărilor naziştilor de a o reorganiza, Wehrmacht-ul nu a avut un caracter unitar la nivel de regiment în iunie 1941, aşa cum au susținut şi susțin unii autori. Diferența de caracter între o divizie bavareză, prusacă din est, saxonă şi mai ales austriacă se va face remarcată imediat. Chiar şi în cadrul unei divizii dintr-o regiune anume au existat contraste puternice. De pildă, în Divizia 60 infanterie motorizată, care avea să fie prinsă în cursă la Stalingrad, numeroşi tineri ofițeri din batalioanele de voluntari proveneau de la Technische Hochschule din Danzig, seduşi de atmosfera îmbătătoare creată de ideea revenirii oraşului la patrie:

"Pentru noi", scria unul dintre ei, "național-socialismul nu era un program de partid, ci esența însăşi a ideii de a fi german." Pe de altă parte, ofițerii din Batalionul 160 de cercetare al Diviziei 160, un fel unitate teritorială de cavalerie mecanizată formată din voluntari, proveneau mai ales din familii de moşieri din Prusia Orientală.

Printre aceştia se număra şi prințul Dohna-Schlobitten, care făcuse parte în 1918, în Ucraina, din garda personală a Kaiser-ului.

Divizia 16 tancuri era educată în tradiția vechii armate prusace.

Regimentul 2 tancuri al acestei divizii, care avea să acționeze în vara următoare în eşalonul întâi în înaintarea

impetuoasă către Stalingrad, provenea din cel mai vechi regiment de cavalerie prusac, Garda Călare a Marelui Elector. Regimentul era format în majoritate de membri ai nobilimii, încât erau puțini cei cărora lumea li se adresa cu gradul lor militar, "în loc de domnule căpitan sau domnule locotenent", îşi amintea un tanchist, "i se spunea alteța voastră sau domnule conte." Regimentul suferise atât de puține pierderi în campaniile poloneze şi franceze, încât identitatea sa din vreme de Pace a rămas practic nealterată.

Tradițiile din vremurile trecute ofereau un avantaj, "în cadrul regimentului", observa un ofițer din altă divizie de tancuri, "puteai vorbi deschis. Nimeni la Berlin nu putea să glumească ca noi pe seama lui Hitler." Ofițerii de stat-major conspiratori puteau vorbi despre înlăturarea de la putere a lui Hitler chiar şi cu generalii care nu participaseră încă la luptă, fără a risca să fie denunțați la Gestapo.

Dr. Alois Beck, preotul militar catolic al Diviziei 297 infanterie, era convins că "din cele trei servicii ale Wehrmacht-ului, armata a fost cel mai puțin influențată de ideologia național-socialistă". În Luftwaffe, cei care nu erau de acord cu regimul tăceau. "Nu puteai în zilele acelea să ai încredere în nici un german", spunea un locotenent din Divizia 9 artilerie antiaeriană capturat la Stalingrad.

El a îndrăznit să vorbească liber doar cu un singur ofițer dintre camarazii săi, care recunoscuse odată în particular că naziştii îi omorâseră un văr bolnav mintal.

Un istoric a subliniat că, deşi "Wehrmacht-ul nu trebuie considerat ca o entitate omogenă", măsura în care diferitele elemente "au fost dispuse să participe la un război de exterminare împotriva Uniunii Sovietice, considerat fie o cruciadă antirusă, antibolşevică sau antievreiască, este un domeniu de cercetare ce trebuie să fie adâncit în continuare." Prințul Dohna, din Divizia 60 infanterie mecanizată, a fost şocat "de propria mea asprime", când a recitit după mulți ani jurnalul. "Astăzi mi se pare imposibil să înțeleg cum mi-am permis să mă las târât fără să protestez în această

megalomanie, dar eram dominați de sentimentul că facem parte dintr-o formidabilă maşină de război, ce înainta irezistibil către Răsărit împotriva bolşevismului."

Pe 22 iunie, la ora 3.15, ora Germaniei, au început primele baraje de artilerie. Podurile de peste râuri au fost cucerite înainte ca grănicerii NKVD să reacționeze. Familiile acestora din urmă, care locuiau la posturile de frontieră, au murit odată cu ei. În unele cazuri, încărcăturile de explozie fuseseră îndepărtate de grupuri care pătrunseseră fără zgomot. Grupurile de comando germane din Sonderverband Brandenburg (Formațiunea specială Brandenburg, numită astfel după cazarma de la marginea Berlinului) se aflau deja în spatele unităților de frontieră ruse, tăind liniile telefonice. De la sfârşitul lunii aprilie, mici echipe formate din voluntari anticomunişti ruşi şi ucraineni, dotate cu aparatură radio, fuseseră infiltrate din data de 29 aprilie, Beria a fost informat că fuseseră capturate trei grupuri de spioni, încercând să treacă frontiera cu aparate radio. Cei prinşi în viață fuseseră "predați celor de la NKVD pentru alte interogatorii".

Primul semn al zorilor a apărut la orizontul răsăritean pe 22 iunie înaintea infanteriei, în timp ce patrulele înaintate confruntate cu obstacole de apă se suiau în bărcile de asalt. Numeroase regimente de infanterie, ce străbăteau ultimele sute de metri către aliniamentele de atac, au putut auzi valurile de bombardiere şi de avioane de vânătoare apropiindu-se din spatele lor. Avioane de bombardament în picaj, aşa-numitele Stuka, cu aripile lor de pescăruş, zburau la mică altitudine căutând locurile de staționare a tancurilor, a Cartierelor Generale şi a centrelor de comunicații din spatele liniilor.

Un ofițer de geniu din Armata Roşie, aflat la Cartierul General al Armatei 4, a fost trezit din somn de zgomotul motoarelor avioanelor. A recunoscut zgomotul din timpul războiului civil din Spania, la care participase în calitate de consilier. "Bombele cădeau cu un sunet strident", spune el. "Clădirea Cartierului General pe care tocmai o părăsisem era

învăluită în fum şi praf. Exploziile puternice sfâşiau aerul şi ne țiuiau în urechi. A apărut un alt avion.

Bombardierele germane zburau în picaj fără nici o grijă către amplasamentul militar lipsit de apărare. După încheierea atacului aerian, din multe locuri se înălțau coloane negre şi groase de fum.

O parte din clădirea Cartierului General era în ruină. De undeva se auzea urlând glasul strident al unei femei isterice."

Principalul efort al Luftwaffe a fost îndreptat împotriva regimentelor de aviație ale Armatei Roşii. Misiunile din următoarele nouă ore au distrus l 200 de avioane sovietice, majoritatea aflate la sol. Piloților de pe avioanele Messerschmitt nu le-a venit să-şi creadă ochilor când, îndreptându-se spre aerodromuri, uşor de recunoscut cu ajutorul fotografiilor cercetării aeriene, au zărit sute e avioane inamice aliniate ordonat în locurile de parcare din jurul Pistelor. Unii piloți sovietici, care nu învățaseră niciodată tehnicile e luptă aeriană sau ştiau că modelele lor învechite nu aveau nici o şansă, au recurs chiar la ciocnirea intenționată a aparatelor germane.

Un general Luftwaffe a descris aceste lupte aeriene împotriva unor piloți neexperimentați ca un infanticid.

Tanchiştii, din cauza zgomotului motoarelor, nu auzeau aproape nimic în afară de ceea ce li se transmitea prin căşti. Au primit ordinul să înainteze imediat ce infanteria cucerea podurile şi sectoarele de trecere. Misiunea formațiunilor de tancuri era să-şi croiască drum prin şi apoi să încercuiască grosul armatei inamice, pe care să o prindă în cursă ca într-un cazan. Aşa plănuise Wehrmacht-ul să distrugă puterea de luptă a Armatei Roşii, pentru ca apoi să înainteze, practic fără a i se opune rezistență, către cele trei obiective majore: Leningrad, Moscova şi Ucraina.

Grupul de Armate Nord, sub comanda feldmareşalului Ritter von Leeb, răspundea în primul rând de înaintarea din Prusia Orientală către statele baltice, pentru a cuceri porturile, urmând să se îndrepte apoi spre Leningrad. Grupul

de Armate Centru, sub comanda feldmareşalului Fedor von Bock, trebuia să urmeze ruta lui Napoleon către Moscova, imediat după ce nimicea principalele concentrări ale Armatei Roşii întâlnite în drum. Brauchitsch şi Halder au fost contrariați când Hitler a decis să slăbească forța loviturii centrale, pentru a susține ceea ce ei considerau a fi nişte operațiuni subsidiare.

Führer-ul credea că invincibilitatea Reich-ului va fi garantată îndată ce va pune mâna pe bogăția agricolă a Ucrainei şi pe terenurile petroliere din Caucaz. Această sarcină i-a fost încredințată Grupului de Armate Sud, sub comanda feldmareşalului Gerd von Rundstedt, sprijinit la dreapta de o mică armată ungară şi de două armate româneşti. Dictatorul român, mareşalul Ion Antonescu, a fost încântat când a fost informat, cu zece zile înainte de lansarea ei, despre Operațiunea Barbarossa. “Bineînțeles, voi fi acolo de la bun început”, a afirmat el. “Când este vorba de o acțiune împotriva slavilor, puteți conta întotdeauna pe România.”

La aniversarea proclamației date de Napoleon de la Cartierul său General imperial de la Wilkowski, Hitler a emis o lungă justificare a ruperii relațiilor cu Uniunea Sovietică. A întors adevărul pe dos, pretinzând că Germania era amenințată de “aproximativ 160 de divizii ruseşti masate la frontiera noastră”. Astfel a pornit el “cruciada europeană împotriva bolşevismului”, mințindu-şi cu nerușinare poporul şi propriii soldați.

“Izbeşte cu putere uşa şi întreaga structură putredă se va nărui!”

Arareori s-a întâmplat ca un atacator să se bucure de atâtea avantaje ca Wehrmacht-ul în iunie 1941. Cea mai mare parte a Armatei Roşii şi unitățile de grăniceri, având ordinul de a nu răspunde la “provocări”, nu ştiau cum să reacționeze. Chiar şi în ceasul al paisprezecelea, Stalin mai spera încă cu disperare să apară o ultimă şansă de conciliere şi ezita să permită trupelor sale să riposteze. Un ofițer care a intrat în biroul general-colonelului D.G. Pavlov, comandant al Frontului Central, l-a auzit urlând nervos la telefon, exasperat, când un alt comandant de pe linia frontului i-a raportat mişcare germană la graniță: “Ştiu! Mi s-a mai raportat! Cei de sus ştiu mai bine ca noi!”

Cele trei fronturi sovietice desfăşurate de-a lungul frontierei la ordinele lui Stalin nu au avut nici cea mai mică şansă, iar brigăzile lor de tancuri din spate au fost distruse de un atac aerian chiar înainte de a se putea desfăşura. Marea citadelă din secolul al XVIII-lea, Brest-Litovsk, oraşul în care Statul-Major al Kaiser-ului le impusese un dictat atât de umilitor lui Lenin şi lui Troțki în 1918, a fost încercuit în primele câteva ore. Două grupări de tancuri ale Grupului de Armate Centru, comandate de generalii Hoth şi Guderian, au încercuit mari forțe sovietice în două manevre. în decurs de cinci zile, forțele lor s-au reunit în apropiere de Minsk, la aproximativ 320 de kilometri de graniță. Au fost prinşi îjj cursă atunci peste 300 000 de soldați ai Armatei Roşii şi au fost distruse sau capturate 2 500 de tancuri.

În nord, pornind din Prusia Orientală peste râul Niemen, Grupul 4 tancuri a rupt cu uşurință apărarea rusă. Cinci zile mai târziu, Corpul 56 tancuri al generalului von Manstein, avansând aproape 80 de km pe zi, se afla cam la jumătatea drumului către Leningrad şi a cucerit sectorul de trecere a râului Dvina. “O înaintare impetuoasă”, va scrie mai târziu

Manstein, “însemna împlinirea visului oricărui comandant de tancuri.”

Luftwaffe continua, între timp, să anihileze aviația Armatei Roşii. Către sfârşitul celei de-a doua zile de lupte, scorul germanilor se ridicase la 2 000 de avioane distruse. Uniunea Sovietică era în stare să construiască noi avioane şi să antreneze alți piloți, dar “infanticidul” personalului navigant a distrus pentru mult timp moralul acestuia. “Piloții noştri se simt cadavre încă de la decolare”, avea să recunoască, în fața unui comisar, un subofițer de aviație, cincisprezece luni mai târziu, în toiul bătăliei de la Stalingrad. “Iată cauza pierderilor.”

În sud, acolo unde aflau cele mai puternice forțe sovietice, înaintarea germană nu a fost atât de rapidă. Generalul Kirponos reuşise să organizeze o apărare în adâncime, preferând această soluție alinierii trupelor sale de-a lungul frontierei. Cu toate că diviziile sale pricinuiseră germanilor pierderi destul de grele, propriile lor pierderi erau infinit mai mari. Kirponos îşi zorea formațiile de tancuri înainte ca acestea să se poată desfăşura efectiv. A doua zi, 23 iunie, Grupul 1 tancuri al generalului Ewald von Kleist s-a confruntat cu diviziile sovietice echipate cu tancul-monstru KV şi, pentru întâia oară, servanții germani au văzut tancul T-34, un blindat cu destinație generală construit în cel de-al doilea război mondial.

Reducerea frontului sudic între Mlaştinile Pripiat şi Munții Carpați a durat mult mai mult decât se preconizase. Armata 6 a feldmareşalului von Reichenau era permanent hărțuită de forțe ruseşti în terenurile mlăştinoase împădurite din stânga. Reichenau

dorea ca prizonierii să fie executați ca partizani, chiar dacă mai purtau sau nu uniformă. Unitățile Armatei Roşii îşi executau şi ele captivii, mai ales pe piloții germani care se paraşutaseră. Se găseau câteva prilejuri să fie trimişi în spatele frontului, dar nu voiau ca aceştia să poată fi salvați de înaintarea inamicului.

La Lvov, capitala Galiției, NKVD-iştii măcelăriseră prizonierii politici pentru a împiedica eliberarea lor de către germani. Sălbăticia lor era amplificată de atmosfera de suspiciune şi haosul din oraş, cărora li se adăugau beția şi jafurile. Lvovul a fost supus nu doar bombardamentelor aeriene, ci şi sabotajului comis de grupuri organizate de germani, formate din naționalişti ucraineni. Starea de frică violentă fusese alimentată chiar înaintea invaziei de atitudinea batjocoritoare a populației neruse: "Las' că vin nemții să pună mâna pe voi."

Convingerea lui Hitler că Uniunea Sovietică era o "structură putredă", care se va "prăbuşi", era împărtăşită de numeroşi observatori străini şi de serviciile secrete. Epurarea Armatei Roşii, începută de Stalin în 1937, era alimentată de un amestec nemaiîntâlnit de paranoia, megalomanie sadică şi dorință de răzbunare pentru nişte vechi afronturi din timpul războiului civil din Rusia şi al războiului ruso-polonez.

În total au fost executați, încarcerați sau concediați 36 671 de ofițeri şi din 706 ofițeri cu rangul de comandanți de brigadă şi mai sus, au scăpat doar 303. Procesele intentate ofițerilor arestați au fost de obicei invenții groteşti. Colonelul K.K. Rokossovski, comandantul ce avea mai târziu să dea lovitura de grație de la Stalingrad, a fost confruntat cu mărturia unui individ care murise cu aproape douăzeci de ani în urmă.

Cea mai proeminentă victimă a fost mareşalul Mihail Tuhacevski, cel mai înfocat susținător al războiului manevrier. Arestarea şi executarea sa au însemnat în acelaşi timp distrugerea deliberată a gândirii operaționale a Armatei Roşii, uzurpând primejdios domeniul strategiei staliniste. Ofițerii fostei armate imperiale sub comanda lui Tuhacevski dezvoltaseră o teorie complexă şi rafinată a "artei tacticii"[1] bazată pe "studierea relației dintre capacitatea de foc şi Debilitatea formației masive de luptă", în 1941, aceasta era considerată o erezie, catalogată drept înaltă trădare, ceea ce explică numărul redus de generali ai Armatei Roşii care au

îndrăznit să Caseze tancurile în mod eficient împotriva amenințării germane.

Chiar dacă cei mai mulți dintre ofițerii epurați au fost repuşi în drepturi, efectul psihologic a fost ucigător.

La doi ani şi jumătate după începerea epurărilor, Armata Roşie a prezentat un spectacol dezastruos în Războiul de iarnă împotriva Finlandei. Mareşalul Voroşilov, vechiul prieten apropiat al lui Stalin din Armata l cavalerie, a dovedit o uluitoare lipsă de imaginație.

Finlandezii i-au depăşit în mod repetat pe ruşi în executarea manevrelor. Mitraliorii lor au secerat masiva infanterie sovietică ce se chinuia să înainteze prin nămeți. Doar după desfăşurarea unui număr de cinci ori mai mare de ostaşi decât inamicul şi o concentrare imensă de artilerie, a început Armata Roşie să obțină victorii. Hitler a urmărit încântat această lamentabilă prestație. Serviciile de informații japoneze erau de o cu totul altă părere.

Ele au fost aproape singurele servicii secrete străine ce nu au subestimat de data aceasta Armata Roşie. O serie de vânzoleli la frontiera manciuriană, ce au culminat cu bătălia de la Halhîn-Gol din august 1939, dovediseră de ce era capabil un tânăr comandant agresiv, de data aceasta fiind vorba Gheorghi Jukov, în vârstă de patruzeci şi trei de ani. În ianuarie 1941, Stalin a fost convins să-l promoveze pe Jukov în funcția de şef al Statului-Major. Acesta s-a aflat chiar în miezul acțiunii, atunci când, chiar a doua zi după invazie, Stalin a înființat Statul-Major al Comandamentului Suprem, sub vechiul nume țarist Stavka. Marele Conducător s-a autonumit apoi comisar al Apărării şi comandant suprem al Forțelor Armate Sovietice.

In primele zile ale Operațiunii Barbarossa, generalii germani au văzut puține lucruri care să le schimbe părerea proastă despre comandanții sovietici, mai ales în partea centrală a frontului.

Generalul Hans Guderian, la fel ca majoritatea colegilor săi, a fost surprins de cât de dispuşi să irosească, fără limite,

viețile oamenilor lor se arătau comandanții Armatei Roşii. A menționat chiar într-un memorandum că aceştia erau serios stânjeniți de "cererile politice ale conducerii de stat" şi că sufereau de o "fundamentală teamă de responsabilitate". Toate acestea, combinate cu o proastă coordonare, însemnau că "ordinele de îndeplinire a măsurilor necesare, mai ales a contramăsurilor, sunt emise prea târziu". Adevărat, dar Guderian şi colegii săi au subestimat dorința Armatei Roşii de a învăța din propriile greşeli.

Procesul de reformă nu a fost, desigur, uşor şi rapid. Stalin şi oamenii lui de casă, în special comisarii superiori, au refuzat să admită că imixtiunea lor politică şi orbirea lor obsesivă provocaseră asemenea dezastre. Comandanții de front sau de armată fuseseră legați de mâini şi de picioare de instrucțiunile lipsite de logică din punct de vedere militar primite de la Kremlin. Pentru a înrăutăți şi mai mult lucrurile, sistemul de "dublă comandă", în virtutea căruia comisarii aprobau ordinele, a fost reinstituit pe 16 iulie. Comisarii politici ai Armatei Roşii au încercat să scape de răspundere acuzându-i de trădare, sabotaj sau laşitate pe comandanții din linia întâi şi pe ofițerii lor de stat-major.

Generalul Pavlov, comandantul părții centrale a frontului şi cel care uriaşe la telefon că cei de sus ştiau mai bine despre ce era vorba, nu a fost salvat de faptul că a respectat ordinele. Acuzat de trădare, a devenit cea mai reprezentativă victimă care avea să fie executată în cea de-a doua etapă a epurărilor din Armata Roşie. Ne putem închipui atmosfera paralizantă ce domnea la cartierele generale. Un genist, expert în mine, care a ajuns la un centru de comandă însoțit de membri ai serviciului NKVD de pază a frontierei, pentru că aceştia cunoşteau zona, a fost întâmpinat de fețe îngrozite. Un general a îngăimat patetic: "Am fost împreună cu trupele şi am făcut totul - nu sunt vinovat de nimic." Doar după aceea şi-a dat seama ofițerul de geniu că, la vederea petliței verzi a însoțitorului său, ofițerii de stat-major îşi închipuiseră că venise să-i aresteze.

Reorganizarea a început în timpul acestei isterii de învinuire deviată. Directiva Stavka, semnată de Jukov la 15 iulie 1941, a stabilit "unele concluzii", în urma "experienței celor trei săptămâni de război împotriva fascismului german". Principalul lui argument era ca Armata Roşie a avut de suferit din cauza proastei comunicări şi a unor formații lente şi supradimensionate, care pur şi simplu reprezentau "o țintă vulnerabilă pentru atacurile aeriene". Marile armate cu mai multe corpuri "au făcut dificilă organizarea comenzii şi conducerii în timpul luptei, mai ales din cauza faptului că un număr atât de mare din ofițerii noştri sunt tineri şi lipsiți de experiență". (Chiar dacă epurările nu sunt menționate, era imposibil să fie uitate.) "Stavka, scria el, crede de aceea că este nevoie să ne pregătim de o schimbare şi să trecem la un sistem de mici armate formate din maximum cinci sau şase divizii." După aplicarea acestei măsuri, viteza de reacție s-a îmbunătățit mult, mai ales datorită reducerii nivelului eşalonului de comandă dintre divizie şi armată.

Cea mai mare greşeală a comandanților germani a fost subestimarea lui "Ivan", soldatul de rând din Armata Roşie. Dar au descoperit curând că, atunci când erau încercuiți sau depăşiți numeric, ostaşii sovietici continuau să lupte în timp ce omologii lor din armatele apusene s-ar fi predat imediat. Chiar din prima dimineață a Operațiunii Barbarossa, s-au înregistrat nenumărate cazuri extraordinare de bravură şi de sacrificiu de sine, deşi în număr mult mai mic decât cele de panică în masă, deşi acestea au fost în mare măsură rezultatul confuziei generale. Apărarea citadelei Brest-Litovsk este unul din cele mai pertinente exemple. Infanteria germană a ocupat complexul după o săptămână de lupte grele, dar unii ostaşi ai Armatei Roşii au rezistat aproape o lună de la atacul inițial fără a Ii se completa rezervele de muniție sau de alimente.

Unul dintre apărători a scris pe un zid: "Mor, dar nu mă predau. Adio, Patria mea. 20/VII-41." Această bucată de zid

este păstrată cu veneraţie la Muzeul Central al Forţelor Armate de la Moscova.

Nu se spune însă că mai mulţi ostaşi răniţi capturaţi în citadelă au reuşit să supravieţuiască în lagărele de prizonieri naziste, până la eliberarea lor în 1945. În loc să fie trataţi ca nişte eroi, au fost trimişi de SMERŞ direct în Gulag în urma ordinului comandantului suprem ca toţi cei care căzuseră în mâinile inamicului să fie consideraţi trădători. Stalin şi-a renegat propriul fiu, Iakov, capturat lângă Vitebsk, la 16 iulie.

Pe măsură ce în timpul verii s-a redus haosul în rândurile sovieticilor, rezistenţa a devenit din ce în ce mai îndârjită. Generalul Halder, care la începutul lui iulie simţea că victoria era aproape, acum nu mai era atât de sigur. "Pretutindeni, ruşii luptă până la ultimul om", scria el în jurnalul său. "Capitulează doar din când în când." Guderian recunoştea de asemenea că infanteriştii ruşi "se apărau întotdeauna cu încăpăţânare", adăugând că aveau o mare abilitate în luptele de noapte şi în păduri. Aceste două avantaje, mai ales în acţiunile pe timp de noapte, aveau să se dovedească mult mai importante decât credeau germanii.

Comandanţii germani crezuseră că nici o societate condusă prin teroare politică nu se putea apăra împotriva unui atac hotărât venit din afară. Primirea călduroasă făcută de civili i-a convins pe mulţi germani că vor câştiga. Ucraineni devotaţi, care suferiseră din cauza celei mai îngrozitoare foamete din istorie provocată deliberat, au salutat cu cruci negre sosirea vehiculelor militare, simbol al unei noi cruciade împotriva Antihristului, însă planurile lui Hitler de subjugare şi exploatare nu puteau decât să consolideze "putreda structură", forţându-i să sprijine regimul stalinist chiar şi pe cei ce îl detestau.

Stalin şi aparatul Partidului Comunist au recunoscut curând nevoia de a-şi schimba discursul, renunţând la clişeele marxist-leniniste. Sintagma "Marele Război Patriotic" a apărut într-un titlu din prima ediţie a Pravdei de după invazie, iar Stalin însuşi a preluat această evocare deliberată

a “Războiului Patriotic” împotriva lui Napoleon. Mai târziu, în acelaşi an, la aniversarea Revoluției din Octombrie, a continuat să evoce eroii vădit neproletari din istoria rusă: Aleksandr Nevski, Dmitri Donskoi, Suvorov şi Kutuzov.

Păstrarea reputației lui Stalin a fost mult înlesnită de ignoranța politică a majorității populației. Cu excepția nomenclaturiştilor şi a intelectualilor cu relații personale sus-puse, puțini au făcut legătura dintre refuzul de a recunoaşte amenințarea reprezentată de

Germania şi dezastrele de la sfârşitul lunii iunie, în discursul său radiodifuzat din ziua de 3 iulie, Stalin nu şi-a asumat, bineînțeles, nici un fel de vină. S-a adresat poporului cu formula “frați şi surori” şi le-a spus că țara era în mare primejdie din cauza germanilor ce înaintau adânc în Uniunea Sovietică. Una peste alta, această recunoaştere a îmbunătățit starea de spirit a populației datorită sincerității ei fără precedent, deoarece până atunci comunicatele oficiale nu vorbiseră decât de pierderile grele provocate inamicului.

Multora însă, discursul le-a provocat un şoc puternic, ca de pildă studenților de la Universitatea Tehnică din Stalingrad, care aşteptau să marcheze cu stegulețe pe hărți înaintarea în Germania a trupelor Armatei Roşii. Harta a fost înlăturată în grabă atunci când a devenit limpede înaintarea Wehrmacht-ului, “pe cât de şocantă, pe atât de neînțeles”.

Orice s-ar putea crede despre stalinism, nu există aproape nici un dubiu că fundamentul lui ideologic, cu ajutorul unor alternative deliberat manipulate, a oferit argumente nemilos de eficiente pentru războiul total. Cei de dreapta au fost nevoiți să accepte că fascismul era rău şi că trebuia distrus cu orice mijloace. Partidul Comunist trebuia să fie în fruntea acestei lupte deoarece fascismul urmărea distrugerea lui. Acest gen de logică este foarte bine reliefat în romanul lui Vasili Grossman, Viață şi destin. “Ura pe care ne-o poartă fascismul”, declara Mostovskoi, un vechi bolşevic care avusese de suferit din cauza stalinismului, “este o dovadă în plus - o dovadă de mare răsunet - a justeței cauzei lui Lenin.”

Argumentele politice aveau, totuşi, o importanță secundară pentru majoritatea populației. Adevăratul stimulent provenea dintr-un patriotism visceral. “Patria ne cheamă!”, afişul ce îndemna la recrutare, înfățişa o rusoaică tipică ținând în mână jurământul militar, sprijinită de baionete. Deşi lipsit de orice subtilitate, afişul a avut efect profund în zilele acelea. Se aşteptau sacrificii uriaşe. “Țelul nostru este să apărăm ceva mai important decât milioane de vieți”, scria un tânăr tanchist în jurnalul său, exact la o lună după invazie. “Nu vorbesc de viața mea. Singurul lucru ce poate fi făcut este să-ți dai viața pentru binele Patriei.”

Patru milioane de oameni s-au înrolat voluntar sau s-au simțit obligați să se înscrie ca voluntari în miliția populară (opolcenții).

Pierderile de vieți omeneşti erau atât de numeroase şi atât de înspăimântătoare, încât cu greu pot fi înțelese: un carnagiu a cărui futilitate nu putea fi întrecută decât de acel rege zulus care mâna în marş câte un grup de războinici spre un țărm stâncos pentru a dovedi cât sunt de disciplinați. Aceşti ostaşi neinstruiți, adesea neînarmați şi îmbrăcați în haine civile, au fost trimişi împotriva formațiunilor de tancuri ale Wehrmacht-ului. Patru divizii de miliție au fost aproape total nimicite chiar înainte de începutul asediului Leningradului. Familiile lor, necunoscând incompetența şi haosul ce domneau pe front, cu beții, jafuri şi execuțiile NKVD, i-au jelit fără să critice însă regimul. Mânia era îndreptată exclusiv împotriva inamicului.

Majoritatea actelor de bravură din acea vară au fost îngropate odată cu moartea martorilor. Unele istorii aveau totuşi să iasă la lumină mai târziu, în parte datorită frustrării resimțite din ce în ce mai puternic în rândurile corpului soldaților şi al gradaților, supărați că faptele atâtor oameni curajoşi nu se bucurau de recunoaşterea oficială. De pildă, s-a găsit o scrisoare asupra cadavrului unui medic, Malțev, la Stalingrad, în care acesta îşi exprima dorința de a depune mărturie în legătură cu curajul unui camarad în timpul

groaznicei retrageri. “Mâine sau poimâine va avea loc o mare bătălie”, scrisese el, “şi voi fi probabil ucis, dar visez că această relatare va fi publicată pentru ca oamenii să afle despre faptele vitejeşti ale lui Licikin.”

Relatările actelor de bravură reprezentau o compensație măruntă la vremea aceea. Pe la mijlocul lui iulie, Armata Roşie se afla într-o situație disperată. In primele trei săptămâni de lupte, pierduse 3 500 de tancuri, peste 6 000 de avioane şi aproximativ două milioane de oameni, inclusiv o parte semnificativă din corpul ofițeresc.

Următorul dezastru l-a constituit bătălia din jurul oraşului Smolensk, din a doua jumătate a lunii iulie, în cursul căreia au fost încercuite mai multe armate sovietice. Deşi au scăpat cel puțin cinci divizii, au fost luați prizonieri circa 300 000 de ostaşi ai Armatei Roşii la începutul lui august. Au fost pierdute 3 000 de tancuri şi 3 000 de tunuri. Aveau apoi să fie sacrificate, una după alta, şi mai multe divizii sovietice pentru a împiedica diviziile de tancuri ale feldmareşalului von Bock să ocupe nodurile feroviare de la lelnaia şi Roslavl şi să închidă o altă pungă. Unii istorici argumentează, totuşi, în mod convingător că s-a întârziat astfel înaintarea germană într-un moment crucial, fapt ce va avea mai târziu consecințe importante.

La sud, grupul de armate al feldmareşalului von Rundstedt, sprijinit acum de români şi de unguri, a luat 100 000 de prizonieri din rândurile diviziilor atrase în cursă în punga Uman la începutul lunii august, înaintarea în Ucraina - prin stepa deschisă, vălurită, cu lanuri de floarea-soarelui, soia şi grâu nerecoltate - părea de neoprit.

Cea mai mare concentrare de forțe sovietice se afla, totuşi, în jurul capitalei Ucrainei, Kiev. Comandantul lor suprem era un alt apropiat al lui Stalin, mareşalul Budionîi, avându-l pe Nikita Hruşciov drept comisar-şef, a cărui responsabilitate principală era evacuarea utilajelor industriale către est. Generalul Jukov l-a avertizat pe Stalin că Armata Roşie trebuie să sacrifice Kievul pentru a evita încercuirea, dar

dictatorul sovietic, care tocmai îi spusese lui Churchill că Uniunea Sovietică nu va abandona niciodată Moscova, Leningradul şi Kievul, şi-a pierdut cumpătul şi l-a îndepărtat din funcția de şef al Statului-Major General.

După ce forțele mobile ale lui Rundstedt şi-au încheiat misiunea la Uman, şi-au continuat înaintarea, cotind către sudul oraşului Kiev. Grupul 1 tancuri a schimbat direcția către nord, făcând joncțiunea cu diviziile lui Guderian, a căror apariție bruscă dinspre frontul central a luat comandamentul sovietic prin surprindere. Pericolul unei capcane îngrozitoare devenea cât se poate de clar, dar Stalin refuza în continuare să abandoneze Kievul, schimbându-şi Părerea doar când a fost mult prea târziu. Pe 21 septembrie a luat sfârşit bătălia de încercuire a Kievului. Germanii au pretins că au mai luat încă 665 000 de prizonieri, iar Hitler a numit-o "cea mai mare bătălie din istoria mondială". Pe de altă parte, şeful Statului-Major General, Halder, a numit-o cea mai mare greşeală strategică din campania din Est. Ca şi Guderian, acesta era convins că toate forțele ar fi trebuit concentrate asupra Moscovei.

Invadatorii în plină înaintare, cucerind poziție după poziție, erau cuprinşi de un amestec de emoții şi idei când îşi priveau cu o combinație de neîncredere, dispreț şi teamă inamicul comunist, care lupta până la ultima suflare. Mormanele de cadavre păreau şi mai dezumanizate când erau carbonizate, cu hainele sfâşiate în urma exploziei unui obuz. "Priviți de aproape aceşti morți, aceşti tătari morți, aceşti ruşi morți", scria un jurnalist care însoțea armata germană în Ucraina. "Sunt cadavre noi, nou-nouțe, proaspăt livrate de marea fabrică a cincinalului. Toate sunt la fel. Sunt tipice pentru o nouă rasă, o rasă dură, leşuri de muncitori ucişi într-un accident industrial." Dar oricât de fascinantă ar fi fost imaginea, ar fi fost o greşeală să presupui că acele leşuri erau simpli roboți comunişti moderni. Ele erau rămăşițele pământeşti ale unor bărbați şi femei care, în cele mai multe

cazuri, reacționaseră din spirit patriotic, în egală măsură spiritual şi visceral.

Hubrisul lui Hitler: Bătălia amânată pentru Moscova

"Nemărginirea Rusiei ne devorează", scria feldmareşalul von Rundstedt soției sale, după ce armatele sale efectuaseră cu succes încercuirea de la Uman. Starea de spirit a comandanților germani începuse să penduleze între automulțumire şi nelinişte. Cucereau teritorii uriaşe şi totuşi orizontul părea din ce în ce mai îndepărtat sau, mai bine zis, nesfârşit. Armata Roşie pierduse două milioane de oameni; cu toate acestea, apăreau tot mai multe armate sovietice.

"La începutul războiului", scria generalul Halder în jurnalul său, la 11 august, "socoteam că ar fi cam 200 de divizii inamice. Acum am socotit deja 360." Uşa fusese izbită cu putere, dar structura nu se năruise încă.

Pe la mijlocul lui iulie, Wehrmacht-ul îşi pierduse elanul inițial.

Pur şi simplu nu avea suficientă forță să pornească ofensive pe trei direcții diferite. Pierderile au fost mai mari decât se estimase – peste ?O 000 până la sfârşitul lui august - iar uzura şi distrugerea vehiculelor mult mai mari decât se prevăzuse. Motoarele se blocau din cauza norilor de praf şi se stricau mereu, iar stocul de piese de schimb se împuținase. Comunicațiile proaste au pricinuit şi ele pierderi grele. Şinele de cale ferată aveau ecartamentul mai mare şi, are> se impunea schimbarea lor; în locul şoselelor marcate pe hărțile lor, armatele au găsit drumuri nepietruite, care se acopereau de noroi lipicios la prima ploaie scurtă de vară. În multe locuri mlăştinoase, trupele germane au fost nevoite să construiască "drumuri acoperite cu bârne" din trunchiuri de mesteacăn aşezate unele lângă altele. Cu cât înaintau mai mult pe teritoriul Rusiei, aprovizionarea se făcea din ce în ce mai greu. Coloanele de tancuri care le deschideau drumul erau nevoite să se oprească destul de des din lipsă de combustibil.

Diviziile de infanterie, care formau grosul armatei, mărşăluiau "până la 65 de kilometri pe zi" (deşi de obicei nu

depăşeau 30), cu cizmele încinse de arşița verii. Un Landser (infanterist) căra cam 25 de kilograme de echipament, inclusiv casca de oțel, puşca, muniția şi uneltele pentru lucrări genistice. Ranița din pânză şi piele conținea gamela, un bidon, fierbător de campanie, furculiță şi lingură din aluminiu, trusa de curățat arma, schimburi, țăruşi şi pari pentru cort, îmbrăcăminte de campanie, trusă de cusut, aparat de ras, săpun şi prezervative, chiar dacă relațiile sexuale cu civilii erau oficial interzise.

Infanteriştii erau atât de obosiți, târându-şi picioarele cu tot echipamentul de campanie în spinare, încât mulți soldați adormeau în marş. Chiar şi trupele de tancuri erau epuizate. După ce făceau revizia şi reparațiile curente ale vehiculelor lor - întreținerea şenilelor fiind treaba cea mai grea - şi îşi curățau armamentul, se spălau în fugă într-o găleată de pânză, într-o încercare zadarnică de a-şi curăța mâinile impregnate de murdărie şi ulei. Cu ochii umflați de oboseală, se bărbiereau apoi, clipind din ochi într-o oglindă agățată de un stativ de mitralieră. Infanteria le spunea die Schwartze (negri), datorită combinezoanelor lor negre. Corespondenții de război îi descriau drept "cavaleri ai războiului modern", deşi vehiculele lor înecate cu praf se stricau cu o regularitate monotonă.

Frustrările iscau certuri între comandanți. Majoritatea - generalul Heinz Guderian era cel mai sincer dintre ei - îşi pierduseră speranța din cauza diversiunilor lui Hitler. Moscova nu era doar capitala Uniunii Sovietice, argumentau ei, ci şi un centru major de comunicații şi al industriei de armament. Un atac asupra Moscovei ar atrage armatele sovietice care supraviețuiseră atacurilor anterioare, nimicindu-le. Exploatând rivalitățile şi neînțelegerile dintre ei, Hitler şi-a redus generalii la tăcere, spunându-le că făceau abstracție de problemele economice. Leningradul şi țările baltice trebuiau ferite pentru a proteja comerțul esențial cu Suedia, în timp ce agricultura Ucrainei era vitală pentru Germania. Cu toate acestea, evita instinctiv drumul către

Moscova, amânând, din superstiție, să calce pe urmele lui Napoleon.

Grupul de Armate Centru, după ce a cucerit Smolenskul şi a încercuit la sfârşitul lunii iulie armatele sovietice aflate dincolo de oraş, a primit ordinul să se oprească. Hitler a trimis spre nord cea mai mare parte a trupelor de tancuri de sub comanda lui Hoth pentru a sprijini atacul asupra Leningradului, în timp ce "Panzerarmee Guderian" ("Armata de tancuri Guderian", noua denumire fiind un fel de cadou dat unui general pe cât de nemulțumit, pe atât de necesar) a fost deviată către sud pentru a acționa ca falcă superioară a marii încercuiri a Kievului.

Hitler s-a răzgândit din nou la începutul lui septembrie, când a aprobat în sfârşit Operațiunea Taifun - înaintarea către Moscova.

S-a mai pierdut însă timp din cauza faptului că diviziile de tancuri ale lui Hoth erau încă angajate în luptele de la periferia Leningradului. Forțele pentru Operațiunea Taifun nu au fost gata de luptă înainte de sfârşitul lunii septembrie. Moscova se afla la o depărtare de 320 de kilometri de locul în care fusese oprit Grupul de Armate Centru şi nu mai rămăsese decât puțin timp până la venirea toamnei cu noroaiele ei şi apoi a iernii. Atunci când generalul Friedrich Paulus, principalul planificator strategic al lui Halder pentru Operațiunea Barbarossa, ridicase cu mult timp în urmă problema războiului pe timp de iarnă, Hitler interzisese orice aluzie la acest subiect.

In Wolfsschanze, Bârlogul Lupului, Hitler obişnuia să se uite la harta de operațiuni pe care erau reprezentate suprafețele întinse controlate teoretic de forțele sale. Pentru un vizionar care impusese puterea totală într-o țară ce dispunea de cea mai bine antrenată armată din lume, imaginea aceasta inducea un sentiment de invincibilitate.

Acest strateg de fotoliu nu a avut niciodată calități de mare comandant de oşti pentru că ignora problemele practice, în timpul scurtelor campanii din Polonia, Scandinavia, Franța şi

Balcani, reaprovizionarea fusese uneori dificilă, dar niciodată o problemă de nerezolvat, în Rusia, logistica se va dovedi un factor tot atât de important ca şi puterea de foc, efective, mobilitate şi moral. Iresponsabilitatea fundamentală a lui Hitler - o sfidare a destinului, interesantă din punct de vedere psihologic - a constat din faptul că a pornit cea mai ambițioasă invazie din istorie refuzând în acelaşi timp să adapteze economia şi industria germană la necesitățile unui război total.

Privind retrospectiv, campania în Uniunea Sovietică pare acum actul unui jucător înrăit, care se luptă în subconştient să mărească miza.

Consecințele înfiorătoare pentru milioane de oameni nu păreau decât să-i alimenteze megalomania.

Feldmareşalul von Bock avea sub comandă un milion şi jumătate de oameni, dar forța diviziilor sale de tancuri slăbise din cauza lipsei vehiculelor blindate de rezervă şi a pieselor de schimb. Când şi-a adunat comandanții în preziua invaziei, a stabilit data de 7 noiembrie (aniversarea Revoluției Ruse) ca termen pentru încercuirea capitalei sovietice. Ambițiosul Bock dorea cu înfocare să fie cunoscut drept cuceritorul Moscovei.

Între timp, Stavka aştepta o ofensivă germană împotriva Moscovei încă de la mijlocul lui august, când Grupul de Armate Centru primise ordin să nu mai înainteze. Stalin îl trimisese pe generalul Eremenko să organizeze armatele într-un nou Front Briansk, în timp ce alte două fronturi, cel de Vest şi de Rezervă, erau pregătite să apere capitala, în ciuda acestor precauții, forțele lui Eremenko au fost totuşi luate prin surprindere atunci când, în zorii zilei de 30 septembrie, tancurile grele ale lui Guderian le-au atacat flancul de sud din ceața deasă de toamnă. După ce soarele a ieşit din nori, ziua a devenit caldă şi senină, ideală pentru ofensivă. Germanii nu trebuiau să se teamă de un atac aerian inamic, în momentul acela. In Rusia europeană mai puțin de cinci procente din avioanele Armatei Roşii mai erau operaționale.

In primele zile ale lunii octombrie, ofensiva germană se desfăşura perfect, grupurile de tancuri operând în strânsă legătură cu Flota 2 aeriană a feldmareşalului Kesselring. Eremenko a cerut celor de la Stavka permisiunea de a se retrage, dar nu a primit-o. Pe 3 octombrie, unitățile lui Guderian din dreapta au ajuns la Orei, la o depărtare de 200 de kilometri în spatele liniilor lui Eremenko.

Surpriza a fost totală, în timp ce tancurile grele goneau pe strada principală pe lângă tramvaie, trecătorii le făceau semne de bun-venit cu mâna, crezând că erau ruşi. Armata Roşie nu avusese nici măcar timpul necesar să pregătească încărcăturile pentru a arunca în aer fabricile importante de armament. Pe 6 octombrie, Eremenko şi statul său major au scăpat ca prin urechile acului de a nu fi capturați de tancurile germane imediat după miezul zilei. Comunicațiile au fost întrerupte. In haosul din zilele următoare, mareşalul Budionîi, care comanda, după cum se presupunea, Frontul de Rezervă, şi-a pierdut Cartierul General, iar Eremenko, rănit grav la picior, a trebuit să fie evacuat pe calea aerului.

Conducătorii sovietici de la Kremlin au refuzat inițial să recunoască proporțiile amenințării. Pe 5 octombrie, un pilot de vânătoare a reperat o coloană de tancuri germane de 20 de kilometri lungime, ce înainta rapid pe drumul către luhnov, la cel mult 160 de km de Moscova. Chiar şi atunci când un al doilea pilot a confirmat raportul, Stavka a refuzat în continuare să-i dea crezare. Va fi trimis un al treilea pilot, care avea şi el să confirme descoperirea. Toate acestea, deşi nu l-au oprit pe Beria să vrea să-l aresteze şi interogheze pe comandantul piloților, acuzându-l de “creare de panică”, au reuşit în cele din urmă să pună în mişcare Kremlinul.

Stalin a convocat o şedință de urgență a Comitetului de Apărare a Statului. I-a ordonat de asemenea generalului Jukov, care fortificase cu brutalitate apărarea Leningradului, să revină de urgență la Moscova cu avionul. După ce Jukov a văzut cu ochii lui dezastrul, Stalin i-a dat instrucțiuni să reorganizeze trupele rămase şi să formeze Un nou front vestic.

Fiecare unitate disponibilă a fost aruncată în luptă pentru a menține o linie oarecare până puteau fi desfăşurate unitățile de rezervă Stavka. Moscova însăşi fiind acum în primejdie, au fost mobilizați o sută de mii de oameni în unități de miliție populară, iar un alt sfert de milion de civili, în majoritate femei, au fost deplasați pentru a săpa şanțuri antitanc.

Prima zăpadă a căzut în noaptea de 6 octombrie, dar s-a topit imediat, acoperind drumurile cu un noroi gros timp de douăzeci şi patru de ore. Grupurile de tancuri ale lui Bock au reuşit totuşi să realizeze două duble încercuiri mari, una lângă Briansk şi alta în jurul localității Viazma, pe itinerarul central către Moscova.

Germanii au pretins că au izolat 665 000 de ostaşi ai Armatei Roşii şi că au distrus sau capturat 1 242 de tancuri - mai multe decât dispuneau cele trei grupuri de tancuri ale lui Bock.

“Ce mare satisfacție trebuie să simțiți când vedeți că vă ies atât de bine planurile”, îi scria feldmareşalul von Reichenau generalului Paulus, fostul său şef de stat-major, care în va succede în curând în postul de comandant al Armatei 6. Dar grupuri de ostaşi ruşi, deşi încercuite şi lipsite de aprovizionare, au continuat să lupte până la sfârşitul lunii. “Punctele de sprijin trebuie capturate unul câte unul”, l-a auzit Paulus spunând pe unul din comandanții de divizie. “De cele mai multe ori, nu putem să-i scoatem afară nici măcar cu aruncătoarele de flăcări şi suntem nevoiți să aruncăm în aer şi să facem praf întreaga construcție.”

Mai multe divizii de tancuri germane s-au confruntat în luptă cu o nouă formă de armă neconvențională: câini ce alergau către ei cu o şa ciudată în spinare pe care se afla o povară din care ieşea un băț scurt. La început, unitățile de tancuri au crezut că sunt câini de prim-ajutor, dar şi-au dat apoi seama că animalele aveau legate de şei explozivi sau mine antitanc. Aceşti “câini-mină”, antrenați după principiile pavloviste, fuseseră dresați să alerge sub vehiculele mari în căutare de hrană. Bățul, agățându-se de piesele de dedesubt,

detona încărcătura, în marea lor majoritate, câinii erau împuşcaţi înainte de a ajunge la ţintă, însă această tactică macabră avea un efect deprimant.

Cu toate acestea, vremea a fost principalul obstacol în calea înaintării Wehrmacht-ului. Sezonul ploilor şi al noroiului, aşa-numit rasputiţa, s-a instalat înainte de mijlocul lunii octombrie.

Batalioanele germane cu alimente au devenit inutilizabile, astfel încât au fost rechiziţionate căruţe cu un singur cal, cunoscute sub numele de panje (cuvânt din argoul Wehrmacht-ului ce desemna un ţăran polonez sau rus), de la comunităţile agricole din împrejurimi pe o distanţă de câteva sute de kilometri, în unele locuri, unde nu creşteau mesteceni, au fost folosite în loc de bârne cadavrele ruşilor pentru a podi drumurile înnămolite. Infanterişţii rămâneau adesea fără cizme, "supte" de noroiul ce ajungea până la genunchi.

Motocicliştii nu puteau înainta decât dacă descâlceau pentru a trece porţiunea noroioasă cu vehiculul în spinare. Comandanţii, cărora nu le lipseau oamenii care să le împingă maşinile afară din mocirlă, se întrebau cum se poate duce războiul în astfel de condiţii. Toţi, însă, se temeau de îngheţul ce avea să vină. Nimeni nu uita că fiecare zi conta.

Unităţile germane înaintate îşi continuau drumul atât cât le permiteau condiţiile, în centru, pe 14 octombrie, Divizia 10 tancuri şi Divizia SS Das Reich au ajuns pe câmpul de luptă napoleonian de la Borodino, într-o regiune rurală, cu păduri şi câmpii mănoase. Se aflau doar la vreo 120 de kilometri depărtare de vestul Moscovei, în aceeaşi zi, la 160 de kilometri de nord-vestul capitalei, Divizia 1 tancuri a ocupat oraşul Kalinin, cu podul lui peste Volga, şi a tăiat linia ferată Moscova-Leningrad. Între timp, în flancul sudic, tancurile lui Guderian au trecut de oraşul Tuia, ameninţând direct Moscova.

Atacul asupra Moscovei din trei direcţii de învăluire a panicat conducerea sovietică, în noaptea de 15 octombrie

ambasadelor

străine li s-a spus să se pregătească să plece la Kuibîşev, pe Volga.

Beria a început şi el să-şi evacueze sediul. Anchetatorii NKVD şi-au luat cu ei prizonierii cei mai importanți, printre aceştia numărându-se şi ofițeri superiori. Deşi era nevoie disperată de ei pe front, continuau să fie snopiți în bătaie pentru a li se smulge mărturisiri. Trei sute de prizonieri au fost executați la grămadă la Liubianka.

La sfârşitul lunii, Stalin i-a spus şefului NKVD să oprească ceea ce Beria însuşi numea "maşina sa de tocat". Dictatorul sovietic dorea cu ardoare să continue împuşcarea "defetiştilor şi a laşilor", dar pentru moment se plictisise de fanteziile conspirative ale lui Beria, pe care le considera "prostii".

Stalin cerea rapoarte precise de pe front, dar oricine ar fi îndrăznit să-i spună adevărul era acuzat că stârneşte panică, îşi ascundea şi el cu greu neliniştea. Bănuia că Leningradul va cădea, astfel încât se gândea în primul rând cum să scoată trupele de acolo pentru a salva Moscova. Dar, la fel ca Hitler, nu era deloc preocupat de soarta populației înfometate.

Un singur lucru era încurajator în momentul acela. Diviziile Armatei Roşii de la frontiera manciuriană începuseră deja să se desfăşoare în regiunea Moscova. Două din primele regimente de puşcaşi care începuseră să sosească se confruntaseră într-adevăr cu trupele SS Das Reich la Borodino, dar transportul grosului întăririlor pe calea ferată Transsiberiană avea să mai dureze câteva săptămâni. Agentul-cheie de la Tokyo al sovieticilor, Richard Sorge, aflase că japonezii plănuiau să execute o lovitură la sud, în Pacific, împotriva americanilor, nu împotriva Extremului Orient sovietic.

Stalin nu avea deplină încredere în Sorge, dar de data aceasta informațiile fuseseră confirmate de interceptările făcute cu ajutorul tehnicii de transmisiuni.

În dimineața zilei de 16 octombrie, Aleksei Kosîghin, preşedintele adjunct al Sovnarkom, Consiliul Comisarilor

Poporului, a intrat în clădirea Consiliului şi a găsit-o părăsită. Hârtiile erau răvăşite de curent, uşile erau deschise, iar telefoanele sunau în birourile pustii.

Kosîghin, bănuind că apelurile erau menite să verifice dacă conducerea părăsise capitala, alerga de la un birou la altul încercând să răspundă. Chiar atunci când ridica receptorul la timp, la capătul celălalt al firului era tăcere. Doar o singură oficialitate mai importantă a îndrăznit să-şi decline identitatea. A întrebat fără menajamente dacă Moscova va capitula.

La şedința de criză convocată de Stalin pe 17 octombrie, cu Molotov, Malenkov, Beria şi Aleksandr Şcerbakov, noul şef al Secției Politice a Armatei Roşii, s-au discutat planurile de minare a fabricilor, podurilor, căilor ferate şi chiar a mândriei lui Stalin - metroul din Moscova. Nu s-a făcut nici un anunț public în legătură cu evacuarea la Kuibîşev a ministerelor rămase în capitală, dar vestea s-a răspândit cu o rapiditate uluitoare, dacă ținem seama de pedepsele aplicate pentru defetism. Circulau zvonuri că Stalin fusese arestat în urma unui puci la Kremlin, că trupe de desant germane ar fi fost paraşutate în Piața Roşie şi că alte trupe inamice se infiltraseră în oraş în uniforme sovietice. Teama că Moscova va fi în curând abandonată în mâinile inamicului i-a făcut pe mii de cetățeni să încerce să plece, luând cu asalt trenurile oprite în stații.

Răzmerițele pentru alimente, jafurile şi bețiile au provocat haos în 1812, haos care a condus la incendierea Moscovei.

Stalin se gândise şi el să plece, dar s-a răzgândit. Aleksandr Şcerbakov, “cu chipul său impasibil de Buddha, cu ochelarii cu rame groase de baga călare pe nasul său cârn”, purtând “acelaşi veston kaki cu o singură decorație pe piept - Ordinul Lenin”, a fost cel care a anunțat la Radio Moscova decizia lui Stalin de a rămâne în capitală.

Starea de asediu a fost declarată pe 19 octombrie. Beria a adus în oraş câteva regimente de trupe NKVD pentru a restabili ordinea.

“Provocatorii de panică” au fost împuşcaţi alături de jefuitori şi chiar de beţivi. După părerea populaţiei, exista un singur mod de a şti dacă oraşul va fi apărat sau abandonat: “Se va ţine parada în Piaţa Roşie cu ocazia aniversării revoluţiei?” Moscoviţii păreau să-şi dea singuri răspunsul, fără să mai aştepte să li se adreseze conducătorul.

Ca şi în cazul apărării Madridului cu cinci ani în urmă, panica s-a transformat în sfidare.

Stalin, cu instinctul său supraomenesc, şi-a dat seama de importanţa simbolică a paradei din Piaţa Roşie, chiar dacă moaştele lui Lenin fuseseră evacuate într-un loc mai sigur. Lui Molotov şi lui Beria ideea li s-a părut iniţial nebunească, cu aviaţia germană aflată la o distanţă de lovire mică, dar Stalin le-a spus să concentreze în centrul capitalei toate bateriile de artilerie antiaeriană disponibile, vicleanul impresar bătrân plănuia să împrumute de la asediul Madridului efectul cel mai dramatic, când, la 9 noiembrie 1936, prima brigadă internaţională de voluntari străini defilase pe Gran Via, în uralele entuziaste, dar greşite, ale populaţiei, care scanda: *Viva los rusos!* Şi-au continuat marşul prin centrul oraşului, pentru a se confrunta cu flancul vestic al Armatei “Africa” a lui Franco. La Moscova, Stalin a hotărât: întăririle pentru armatele lui Jukov vor defila prin Piaţa Roşie, vor trece pe lângă tribuna ridicată în dreptul mausoleului lui Lenin, apoi îşi vor continua marşul pentru a se confrunta cu invadatorul. Ştia ce impact vor avea imaginile din jurnalele de actualităţi ce vor prezenta evenimentul, atunci când aveau să fie difuzate în întreaga lume. Ştia, de asemenea, ce replică trebuia dată discursurilor lui Hitler. “Dacă vor război de exterminare”, a mârâit el, în ajunul paradei aniversare, “război de exterminare vor avea!”

Wehrmacht-ul era puternic dezavantajat din cauza vremii.

Vizibilitatea proastă limita libertatea de acţiune a “artileriei zburătoare” a Luftwaffe. Armatele feldmareşalului von Bock, forţate să se oprească la sfârşitul lunii octombrie pentru

realimentare şi întărire, au fost împinse de disperare să distrugă total inamicul înainte de instalarea iernii.

Luptele din a doua jumătate a lunii noiembrie au fost necruțătoare. De ambele părți, regimente întregi au fost aproape decimate. Guderian, văzându-se blocat de o puternică rezistență la Tuia, la sud de Moscova, a făcut o întoarcere de 180o, luând-o către dreapta, în flancul stâng, tancurile lui Hoth au accelerat înaintarea pentru a trece Canalul Moscova-Volga. Dintr-un punct aflat în nordul Moscovei, trupele germane puteau vedea prin binocluri flăcările de la gura țevii ale bateriilor antiaeriene din jurul Kremlinului.

Jukov i-a ordonat lui Rokossovski să apere linia frontului la Kriukovo cu rămăşițele Armatei 16. “Nu mai poate fi vorba de nici o retragere”, a ordonat el pe 25 noiembrie. Rokossovski ştia că Jukov vorbea foarte serios.

Rezistența rusă era atât de hotărâtă, încât forțele germane slăbite au fost nevoite să încetinească şi chiar să-şi oprească înaintarea. La sfârşitul lunii noiembrie, într-o ultimă încercare disperată, feldmareşalul von Kluge a trimis forțe numeroase pe drumul principal către Moscova, pe şoseaua Minsk, cea pe care înaintaseră şi trupele lui Napoleon. Au reuşit să pătrundă, dar gerul năprasnic şi rezistența sinucigaşă a regimentelor sovietice au slăbit intensitatea loviturii.

Guderian şi Kluge au început, din proprie inițiativă, să-şi retragă regimentele cele mai expuse. Guderian a luat hotărârea să stea în casa lui Tolstoi de la Krasnaia Poliana, în grădina căreia se afla mormântul marelui scriitor, acoperit de zăpadă. Germanii se întrebau ce avea să se întâmple de-a lungul întregului front central. Adâncile intrânduri germane de o parte şi de alta a Moscovei erau vulnerabile, dar disperarea şi criza de efective ale trupelor combatante i-au convins că şi inamicul fusese nevoit să înceteze temporar acțiunile de luptă. Nu şi-au imaginat niciodată că, în secret, conducerea sovietică masa alte armate dincolo de Moscova.

Iarna s-a instalat cu toată forța, cu zăpadă, vânt năprasnic şi temperaturi sub minus douăzeci de grade Celsius. Motoarele tancurilor erau înghețate bocnă. Pe linia frontului, infanterişştii epuizați săpau buncăre pentru a se adăposti de frig şi de bombardamentele inamice.

Pământul începuse să înghețe atât de tare, încât erau nevoiți să aprindă focuri înainte de a începe să sape. Personalul cartierelor generale şi eşaloanele doi ocupau casele țăranilor, gonind civilii ruşi în zăpadă.

Refuzul lui Hitler de a lua în considerare o campanie de iarnă şi de a o pregăti cum se cuvine a provocat suferințe teribile soldaților săi. “Mulți merg cu picioarele învelite în hârtie şi este o mare lipsă de mănuşi”, îi scria comandantul unui corp de tancuri generalului Paulus. Cu excepția căştii în formă de găleată de cărbuni, mulți soldați germani puteau cu greu fi recunoscuți ca fiind membri ai Wehrmacht-ului. Cizmele lor strâmte, cu vârfuri de oțel, grăbeau pur si simplu degerarea picioarelor, aşa că au început să fure haine si bocanci de la prizonierii de război şi de la civili.

Operațiunea *Taifun* a cauzat Armatei Roşii pierderi enorme, dar pierderi ireparabile Wehrmacht-ului în privința soldaților instruiți şi a ofițerilor. “Aceasta nu mai este vechea divizie”, scria în jurnalul său preotul militar al Diviziei 18 tancuri. “Nu vedem în jur decât chipuri noi. Dacă întrebăm de câte cineva, ni se răspunde invariabil: mort sau rănit.”

Feldmareşalul von Bock a fost nevoit recunoască la începutul lunii decembrie că nu se mai putea înregistra în nici un caz un “succes strategic”. Armatele sale erau epuizate, iar numărul soldaților cu degerături - peste 100 000 până la Crăciun - l-a depăşit rapid pe cel al răniților. Dar orice speranță ca Armata Roşie să fie incapabilă să lanseze un nou atac s-a spulberat brusc, tot aşa cum temperatura a scăzut la minus douăzeci şi cinci de grade Celsius.

Diviziile siberiene, inclusiv numeroase batalioane de schiori, formau doar o parte a forței de contraatac pregătite în secret la ordinele Stavka. Noi avioane şi escadrile din Orientul

îndepărtat au fost aduse pe aerodromurile din estul Moscovei. Circa l 700 de tancuri - în special modelul deosebit de manevrier T-34, dotat cu şenile foarte late, care operau pe zăpadă şi gheață mult mai bine decât tancurile germane - erau pregătite pentru desfăşurare. Cei mai mulți ostaşi ai Armatei Roşii, dar în nici un caz toți, erau echipați pentru războiul de timp de iarnă, cu vestoane vătuite şi uniforme albe de camuflaj.

Pentru a le ține cald, purtau căciuli de blană (uşanki) cu clape laterale pentru apărarea urechilor şi aveau cizme de pâslă (valenki).

Aveau şi acoperitori pentru piesele mobile ale armelor lor şi un ulei special care să le protejeze de îngheț.

Pe 5 decembrie, Frontul Kalinin, sub comanda generalului Konev, a atacat marginea proeminentă a intrândului nordic german.

Salve de rachete katiuşa, trase din instalații de lansare cu mai multe țevi, pe care soldații germani le porecliseră "orgile lui Stalin", acționau ca nişte vestitori înspăimântători ai atacului violent.

Dimineața următoare, Jukov a aruncat în luptă armatele l şoc şi 16 a lui Rokossovski împotriva părții interioare a intrândului, în sudul Moscovei, flancurile lui Guderian au fost atacate din mai multe direcții, în trei zile, liniile sale de comunicații aveau să fie serios amenințate, în centru, atacurile în valuri nu i-au permis feldmareşalului von Kluge să schimbe direcția de înaintare a trupelor din Armata 4 pentru a veni în ajutorul flancurilor amenințate.

Pentru prima dată, Armata Roşie a cucerit supremația aeriană.

Regimentele de aviație aduse pe aerodromurile aflate dincolo de Moscova au reuşit să-şi protejeze avioanele împotriva gerului, în timp ce aviația germană slăbită, operând de pe piste improvizate, a fost nevoită să dezghețe fiecare aparat aprinzând focuri sub motoare.

Satisfacția ruşilor a fost enormă în fața acestei întoarceri bruşte a roții norocului. Ştiau că retragerea va fi cumplită pentru soldații germani prost echipați, care erau nevoiți să-şi croiască drum cu greu prin viscol şi prin troienele înghețate de pe câmpiile nesfârşite.

Contraatacurile cu armament convențional au fost în mare măsură sprijinite de atacuri aeriene care au provocat panică şi haos în ariergarda germană. Detaşamentele de partizani, organizate de trupele NKVD de grăniceri trimise în spatele inamicului, au atacat din mlaştinile înghețate şi din pădurile de mesteacăn şi de pin.

Batalioanele siberiene din Armata 1 şoc au apărut brusc din ceață:

singurul avertisment a fost fâsâitul schiurilor lor pe crusta de zăpadă. Diviziile de cavalerie ale Armatei Roşii erau dispuse ordonat departe, în ariergardă, călărind vioii cai cazaci. Escadroane sau regimente întregi aveau să apară pe neaşteptate la o distanță de 25 de kilometri în spatele frontului, pentru a ataca baterii de artilerie sau depozite de aprovizionare cu săbiile scoase şi strigăte de luptă înfricoşătoare.

Planul sovietic de încercuire a devenit foarte curând clar. În zece zile, armatele lui Bock au fost forțate să se retragă 150 de kilometri.

Moscova era salvată. Armatele germane, prost echipate pentru războiul pe timp de iarnă, erau sortite acum să sufere sub cerul liber.

Si pe celelalte fronturi s-au înregistrat evenimente spectaculoase. In decembrie, a doua zi după declanşarea contraatacului principal, japonezii au atacat Pearl Harbour. Patru zile mai târziu, Hitler a anunțat, în uralele Camerelor reunite ale Parlamentului german, întrunite la Opera Kroll din Berlin, că declarase război Statelor Unite ale Americii.

În cea de-a doua săptămână a lunii decembrie, un Stalin triumfător până la sălbăticie era convins că armatele germane erau în pragul dezintegrării. Rapoarte de pe linia de retragere,

tunuri abandonate, carcase de cai şi cadavre înghețate de infanterişti, pe jumătate acoperite de zăpada spulberată de vânt, îndreptățeau ideea unui alt 1812. In ariergarda germană se instalase panica. Trupele de sprijin, ale căror vehicule deveniseră inutilizabile în acele condiții îngrozitoare, au fost zguduite de atacurile neaşteptate pornite de departe, din spatele liniilor. Soldații erau cuprinşi din ce în ce mai mult de o teamă viscerală de barbara Rusie, simțindu-se foarte departe de casă.

Stalin, obsedat de ideea prilejului favorabil, a făcut aceeaşi greşeală ca şi Hitler de a se încrede în puterea voinței, neținând seama de realitate: insuficienta aprovizionare, transporturile proaste şi epuizarea trupelor. Ambiția sa nu mai avea nici o limită în timp ce se uita la "harta de decizie" a Stavka. Pretindea mult mai mult decât o extindere a contraatacurilor împotriva Grupului de Armate Centru.

Pe 5 ianuarie 1942, în cadrul şedinței comune a Stavka şi a Comitetului de Apărare a Statului au fost expuse planurile lui Stalin de ofensivă generală. Comandantul suprem dorea să se declanşeze ofensive majore în nord care să-i izoleze complet pe asediatorii Leningradului şi mai la sud, în teritoriile pierdute din Ucraina şi Crimeea, o idee susținută cu hotărâre de mareşalul Timoşenko. Jukov şi cei care au încercat să atragă atenția asupra pericolelor nu au fost luați în seamă.

Si Hitler, obsedat şi el de cumplitul an 1812, a interzis orice fel de retragere printr-o succesiune de ordine. Era convins că dacă reuşeau să reziste până la sfârşitul iernii, vor înfrânge blestemul istoric ce plana asupra invadatorilor Rusiei.

Intervenția lui a fost mult timp un subiect de dezbateri. Unii au spus că hotărârea sa a salvat Armata Germană de la pieire. Alții dimpotrivă, că solicitarea sa categorică de a rezista cu orice preț a provocat pierderi colosale şi inutile în rândurile militarilor instruiți. Pierderi pe care Germania nu şi le putea permite. Retragerea nu a riscat niciodată să se transforme în debandadă, măcar pentru că Armata Roşie ducea lipsă de

mijloace de transmisiuni, şi de mijloace de transport cu care să continue urmărirea. Cu toate acestea, Hitler era convins că puterea voinței sale contrapusă unor generali defetişti salvase Frontul de Est. Aceasta avea să aibă consecințe dezastruoase la Stalingrad în anul următor, incitându-i îndărătnicia până la cotele perversiunii.

Luptele au devenit haotice, liniile frontului sucindu-se pe hartă în toate direcțiile, în timp ce ofensiva generală a lui Stalin se pierdea într-o serie de încăierări. Mai multe unități şi mari unități sovietice au rămas izolate în timp ce pătrundeau în dispozitivul german cu sprijin insuficient. Stalin subestimase capacitatea trupelor germane de a-şi reveni din retragere, în majoritatea cazurilor, ripostau cu sălbăticie, conştienți de consecințele rămânerii sub cerul liber.

Comandanții adunau în grabă şi la întâmplare unități, incluzând şi personalul de sprijin, şi îşi consolidau apărarea cu tot armamentul disponibil, mai ales cu tunuri antiaeriene.

În nord-vestul Moscovei, la Holm, o forță cu un efectiv de 5 000 de oameni, condusă de generalul Scherer, rezista, completându-şi rândurile cu formațiuni de desant aerian. Punga mult mai largă de la Demiansk, cu 100 000 de oameni, a fost completată cu luptători transportați cu avioane Junker 52, vopsite în alb pentru camuflaj.

Peste o sută de zboruri zilnic, aducând în total 60 000 de tone de materiale de aprovizionare şi evacuând 35 000 de răniți, le-au permis apărătorilor să reziste 72 de zile împotriva mai multor armate sovietice. Trupele germane pe jumătate înfometate au fost în sfârşit deblocate, la sfârşitul lunii aprilie, dar situația civililor ruşi prinşi în Pungă era infinit mai grea. Nimeni nu ştie câți au murit. Nu aveau nimic de mâncare cu excepția intestinelor cailor sacrificați. Totuşi, această operațiune i-a întărit convingerea lui Hitler le încercuite trebuie neapărat să reziste. Aceasta făcea parte din direcția care avea să contribuie în mare măsură, peste aproape un a dezastrul de la Stalingrad.

Abandonarea nemiloasă de către Stalin a Armatei 2 Soc, de sub comanda generalului Andrei Vlasov, izolată în mlaştini şi păduri la 160 de kilometri de nord-vestul oraşului Demiansk, nu a fost un avertisment pentru Hitler, chiar dacă, înveninat şi deziluzionat, Vlasov s-a predat şi, legându-şi soarta de cea a germanilor, a acceptat să formeze o armată rusă antistalinistă. Ca şi cum ar fi dorit să ofere un curios echilibru, generalul Walther von Seidlitz-Kurzbach s-a întors împotriva lui Hitler după ce a fost capturat la Stalingrad.

Apoi, în septembrie 1943, s-a oferit voluntar să formeze "o mică armată din prizonieri de război", care să fie debarcată prin desant aerian în Germania pentru a declanşa o insurecție, însă suspiciosul Beria nu a acceptat propunerea.

Cu trupele sub cerul liber la temperaturi ce ajungeau până la minus patruzeci de grade Celsius, refuzul aproape superstițios al lui Hitler de a ordona trimiterea de echipament de iarnă trebuia ocolit cumva. Goebbels a reuşit rapid să ascundă adevărul. Un apel adresat germanilor a constituit subiectul unui buletin de actualități ce făcea apel la solidaritatea națională. Pe ecran se vedeau femei ce aduceau haine de blană şi chiar campioni ai sporturilor de iarnă donându-şi schiurile pentru Frontul de Est. Reacția populației l-a încurajat pe Hitler să declare la un prânz în Bârlogul Lupului: "Poporul german mi-a auzit chemarea." Dar, atunci când hainele au început să sosească, către sfârşitul lunii decembrie, soldații le încercau cu mirare şi cu un amuzament aproape cinic. Hainele, curate şi mirosind uneori a naftalină, le-au creat o impresie ciudată ostaşilor plini de păduchi care le primeau: "îți poți închipui salonaşul cu o sofa", scria un locotenent, "sau patul unui copil, sau poate camera unei tinere din care veneau. Puteau fi de pe altă planetă."

Gândurile duioase despre cei de acasă nu erau doar o formă de evadare din lumea lor plină de insecte şi murdărie, ci şi dintr-un mediu de brutalitate crescândă în care moralitatea convențională se distorsionase total. Militarii

germani, cei mai mulți tați sau fi iubitori acasă, se complăceau într-un soi de turism de război macabru în Rusia. Fusese emis un ordin către toate unitățile prin care se interzicea “fotografierea executării dezertorilor [germani]”, tot mai numeroşi odată cu prăbuşirea moralului.

Execuțiile de partizani şi de evrei în Ucraina - dacă ar fi să ne luăm după mulțimea ce se poate vedea în poze - atrăgeau din ce în ce mai mulți fotografi în uniforme Wehrmacht.

Un ofițer german descria cât de şocat a fost alături de soldații săi atunci când au văzut civilii ruşi dezbrăcând cadavrele compatrioților lor. Cu toate acestea, soldații germani nu se sfiau nici ei să ia hainele şi cizmele civililor ruşi în viață, pe care îi alungau apoi în pustietatea înghețată pentru a muri de frig şi de foame. Ofițerii superiori germani se plângeau că soldații lor semănau cu nişte țărani ruşi, dar nu arătau nici un fel de milă pentru victimele jefuite de singura lor speranță de supraviețuire în astfel de condiții. Un glonț ar fi fost poate mult mai puțin barbar.

În timpul retragerii din împrejurimile Moscovei, soldații germani şi-au însuşit toate vitele, păsările şi alimentele pe care au putut pune mâna. Au scos duşumelele din camerele de locuit pentru a vedea dacă dedesubt nu fuseseră depozitați cartofi. Mobila şi chiar bârnele sau podelele caselor erau folosite ca lemn de foc. Nu s-a întâmplat niciodată ca o populație să sufere atât de multe din partea ambelor părți angajate în război. Stalin semnase un ordin la 17 noiembrie prin care cerea tuturor unităților Armatei Roşii - detaşamente de aviație, de artilerie, de schiori şi de partizani - “să distrugă şi să facă scrum” toate casele şi gospodăriile țărăneşti pe o distanță de până la 65 de kilometri în spatele liniilor germane pentru ca inamicul să nu găsească adăpost. Nu s-a ținut seama nici o cupă de soarta femeilor şi a copiilor ruşi.

Combinația dintre tensiunea luptelor şi ororile războiului a sporit

rata sinuciderilor în rândurile soldaților germani. “Sinuciderea în condiții de campanie echivalează cu

dezertarea", erau avertizate trupele printr-un ordin. "Viața unui soldat aparține Patriei." Cei mai mulți se împuşcau când erau singuri în serviciul de gardă.

Oamenii îşi petreceau nopțile gândindu-se la cei de acasă şi să plece. Texte tipărite şi difuzate clandestin, descoperite de ruşi asupra trupurilor germanilor, demonstrează că erau în egală măsură cinici şi sentimentali. "Crăciunul", se putea citi într-o parodie de ordin, "nu va avea loc anul acesta din următoarele motive: Iosif a fost mobilizat în armată; Măria a intrat în rândurile Crucii Roşii; Pruncul Iisus a fost trimis împreună cu ceilalți copii la țară (ca să scape de bombardamente); cei trei magi nu au primit vize pentru că nu aveau dovezi că ar fi arieni; nu va fi nici o stea din cauza camuflajului; păstorii au fost transformați în santinele, iar îngerii au fost făcuți Blitzmadeln [operatori de telefon]. Doar asinul a rămas, dar nu poți sărbători Crăciunul doar cu un asin."*

Autoritățile militare erau îngrijorate ca nu cumva militarii care plecau în permisie să demoralizeze populația de acasă cu povestiri despre ororile de pe Frontul de Est. "Vă aflați sub incidența legii militare", se spunea într-un avertisment vehement, "şi sunteți încă pasibili de pedeapsă. Nu vorbiți despre arme, tactică sau pierderi.

Nu vorbiți despre rațiile proaste sau nedreptate. Serviciile de informații ale inamicului sunt gata să exploateze spusele voastre."

Un soldat, sau mai curând un grup, a redactat propria-i versiune a instrucțiunilor, intitulată "Note pentru cei ce pleacă în permisie", încercarea lor de a fi cu haz spune foarte multe despre abrutizarea suferită pe Frontul de Est. "Reamintiți-vă că intrați într-o țară național-socialistă, în care condițiile de trai nu seamănă deloc cu cele cu care v-ați obişnuit. Trebuie să vă purtați cu tact cu locuitorii, adaptându-vă la obiceiurile lor, şi abțineți-vă de la deprinderile la care țineți atât de mult. Mâncare: Nu smulgeți parchetul sau alte feluri de podele, întrucât cartofii se

păstrează în cu totul alte locuri. Interdicția de a ieşi din casă după lăsarea serii: Dacă ți-ai uitat cheia, încearcă să descui uşa cu obiectul acela rotund. Doar în cazuri de extremă urgență, foloseşte grenada. Apărarea împotriva partizanilor: Nu este necesar să cereți civililor să vă spună parola şi nici să deschideți focul dacă răspunsul este nesatisfăcător. Apărarea împotriva animalelor: Câinii dotați cu mine sunt caracteristici Uniunii Sovietice. Câinii germani muşcă în cel mai rău caz, dar nu explodează, împuşcarea oricărui câine care vă iese în cale nu este necesara. Relațiile cu populația civilă: în Germania, dacă cineva poartă haine femeieşti, nu înseamnă neapărat că este partizan, în ciuda acestui lucru ele sunt periculoase pentru oricine se află în permisie de pe front. General: Când vă întoarceți din permisie din Patrie, aveți grijă să nu spuneți în Uniunea Sovietică că la noi e raiul pe pământ, caci altfel toți vor dori să vină aici şi să ne strice confortul nostru".

"Nu înțeleg", a scris un ofițer de informații din Armata Roşie la sfârşitul traducerii. "De unde vine chestia asta?"

A apărut şi un anume cinism în legătură cu medaliile. Când s-a emis în anul următor o medalie pentru campania de iarnă, a fost rapid numită "Ordinul Cărnii înghețate". Au existat şi cazuri mai grave de lipsă de loialitate. Feldmareşalul von Reichenau, comandantul Armatei 6, a explodat de furie în Ajunul Crăciunului, când a descoperit tot felul de graffitti pe zidurile clădirilor alocate Cartierului său General: "Vrem să ne întoarcem în Germania"; "Ne-am săturat de toate astea"; "Suntem murdari, avem păduchi şi vrem să mergem acasă"; "Nu am vrut acest război!" Reichenau, recunoscând că "astfel de gânduri şi stări de spirit" erau evident "rezultatul marii tensiuni şi al lipsurilor", a aruncat întreaga vină pentru "situația politică şi morală a trupelor asupra ofițerilor".

În timp ce un grup restrâns de ofițeri cu relații înalte, condus de Henning von Tresckow, plănuia să-l asasineze pe Hitler, în corpul soldaților şi gradaților funcționa cel puțin o celulă comunistă. Un apel din "Scrisoarea nr. 3 de pe front",

prin care se cerea “formarea unor comitete de soldați în fiecare unitate, în fiecare regiment, în fiecare divizie”, a fost găsit de un soldat rus în căptuşeala mantalei unui soldat german: “Tovarăşi, cine nu este în rahat până la gât aici, pe Frontul de Est? [...] Este un război criminal dezlănțuit de Hitler care duce Germania direct în iad [...]. Trebuie să scăpăm de Hitler şi noi, soldații, putem face aceasta. Soarta Germaniei se află în mâna oamenilor de pe front. Deviza noastră trebuie să fie “Jos cu Hitler! împotriva minciunii naziste! Războiul înseamnă moartea Germaniei”.

Folosirea forței în timpul războiului total a întărit inevitabil şi mult controlul statului. Orice critică la adresa regimului putea fi considerată propagandă inspirată de inamic, şi orice opozant putea fi calificat drept trădător. Ascendența lui Hitler asupra generalilor era incontestabilă, iar ei au devenit țapii ispăşitori pentru obsesiile fostului caporal. Comandanții care nu au fost de acord cu politica sa de rezistență cu orice preț în decembrie 1941 aveau să fie înlăturați.

Führer-ul l-a obligat pe Brauchitsch să se pensioneze şi s-a autonumit comandant suprem în locul lui, pe motiv că nici un alt general nu era dotat cu voința național-socialistă necesară.

Armata germană a reuşit să restabilească o linie solidă de apărare la est de Smolensk, dar distrugerea ei era, în principiu, doar o chestiune de timp. Putem constata acum, retrospectiv, că echilibrul puterii - geopolitică, industrială, economică sau demografică - s-a înclinat hotărâtor împotriva Axei în decembrie 1941, datorită nereuşitei Wehrmacht-ului de a cuceri Moscova şi a intrării americanilor în război. Momentul psihologic hotărâtor al războiului avea să vină, totuşi, doar în iarna următoare, odată cu bătălia pentru oraşul Stalingrad, care, în parte din cauza numelui său, a devenit un duel personal între reprezentanții maselor.

PARTEA A DOUA - RELANSAREA OPERAŢIUNII BARBAROSSA

Prima bătălie a lui Paulus

Ciudata serie de evenimente care l-au adus pe generalul Friedrich Paulus la comanda Armatei 6 a început cu dezamăgirea plină de furie a lui Hitler de la sfârşitul anului 1941. Şi, un an mai târziu, o frustrare similară va duce la dezastrul suferit de Paulus şi de diviziile sale.

În noiembrie 1941, în timp ce atenţia întregii lumi era îndreptată asupra bătăliei din apropierea Moscovei, situaţia din estul Ucrainei înregistrase fluctuaţii foarte mari. În punctul culminant al înaintării Grupului de Armate Sud, diviziile din eşalonul întâi al Grupului l tancuri al lui Kleist au ajuns la Rostov-pe-Don pe 19 noiembrie pe un viscol năprasnic. A doua zi, au cucerit podul peste fluviul Don, ultima barieră înainte de Caucaz. Dar generalul Timoşenko a reacţionat rapid. Flancul drept al unităţii germane din eşalonul întâi era slab apărat de trupele ungare şi o lovitură executată acolo, combinată cu contraatacurile peste Donul îngheţat, l-a silit pe Kleist să se retragă.

Hitler era furios, după ce de-abia jubilase, făcându-şi iluzii că atât Moscova, cât şi terenurile petroliere din Caucaz erau la îndemâna lui. Pentru a înrăutăţi şi mai mult lucrurile, aceasta era prima retragere a armatei germane din al doilea război mondial. Refuza să creadă că feldmareşalul Rundstedt se confrunta cu lipsa de efective şi de provizii şi refuza să accepte să i se permită lui Kleist să-şi retragă soldaţii, mulţi dintre ei degeraţi, pe râul Mius.

Rundstedt a cerut pe 30 noiembrie ca, dacă nu se mai bucură de încredere, să fie eliberat din funcţia de comandant. A doua zi în zori, Hitler l-a demis. I-a ordonat lui Reichenau, comandantul Armatei 6, să preia conducerea şi să oprească retragerea imediat. Acesta a încercat sau a pretins că va

îndeplini misiunea. Câteva ore mai târziu, într-un timp ruşinos de scurt, a trimis un mesaj la Cartierul General al Führer-ului prin care informa că retragerea în spatele liniei râului Mius devenise inevitabilă. Reichenau, un "buldog" mai mult decât activ, a cărui expresie apoplectică era accentuată de monoclu, nu se înțelegea bine cu Rundstedt, care avea să-l descrie mai târziu drept "un necioplit, o brută care obişnuia să alerge aproape în pielea goală când făcea exerciții fizice".

Pe 3 decembrie, Führer-ul a zburat până în Ucraina cu aparatul său Focke-Wulf Condor pentru a afla ce se întâmplase. A vorbit mai întâi cu Sepp Dietrich, comandantul Diviziei SS Leibstandarte. Spre uimirea lui Hitler, Dietrich a sprijinit decizia lui Rundstedt de a se retrage.

Atât Rundstedt, cât şi Reichenau îşi aveau Cartierul General la Poltava, acolo unde Carol al XII-lea al Suediei, primul invadator modern al Rusiei, fusese învins de Petru cel Mare, în 1709. Hitler s-a împăcat cu Rundstedt, care nu plecase încă. S-a convenit ca bătrânul feldmareşal să se întoarcă acasă, dar de data aceasta în concediu medical. Nouă zile mai târziu, a primit din partea Führer-ului un cec de în valoare de 250 000 de mărci, ca dar de ziua lui.

Hitler, deşi nu avea încredere deplină în Reichenau, a insistat inițial ca acesta să rămână comandant al Armatei 6 şi al Grupului de Armate Sud. La cină însă, în timp ce Führer-ul mesteca tacticos gogoşele de mei, dovleac şi cartofi, Reichenau a argumentat convingător că nu poate conduce simultan două cartiere generale.

A recomandat ca generalul Paulus, fostul său şef de stat-major, sa preia Armata 6. Hitler a consimțit, deşi nu cu prea multă tragere de inimă. Astfel, în ziua de Anul Nou 1942, Paulus, care nu comandase niciodată o divizie sau un corp de armată, s-a trezit catapultat în capul listei de evidență a ofițerilor din trupele de uscat, la rangul de General de tancuri [echivalent gradului de general-colonel]. Cinci zile mai târziu, a devenit comandantul Armatei 6, imediat după ce Timoşenko

a lansat o ofensivă majoră, dar prost coordonată, asupra oraşului Kursk.

Friedrich Wilhelm Paulus provenea dintr-o familie de dregători ai Casei Hesse. Tatăl său se ridicase de la postul de contabil într-o casă de corecție la cel de trezorier-şef al Casei Hesse-Nassau.

Tânărul Paulus făcuse, în 1909, cerere de înrolare în Marina Imperială, dar a fost respins. Un an mai târziu, mărirea efectivelor armatei i-a oferit o şansă. Paulus, simțind aproape sigur că este dezavantajat din punct de vedere social în armata Kaiser-ului, era obsedat de aspectul său. Contemporanii îi spuneau der Lord. În 1912, s-a căsătorit cu românca Elena Rosetti-Solescu, care avea doi frați ofițeri şi provenea dintr-o familie cu legături princiare. Acesteia nu-i plăceau naziştii, dar Paulus, care se înrolase în Freikorps în lupta împotriva bolşevismului în primul război mondial, împărtăşea probabil mai mult decât admirația lui Reichenau pentru Hitler.

În calitate de comandant de companie în Regimentul 13 infanterie, nu se poate spune că înaltul şi dificilul Paulus n-ar fi fost competent, dar ineficient în comparație Erwin Rommel, comandantul unei companii de mitraliori. Spre deosebire de Rommel, un conducător deschis şi direct, gata să-şi ignore superiorii, Paulus respecta exagerat modul de subordonare. Era conştiincios şi meticulos în munca sa de ofițer de stat-major. Îi plăcea să lucreze până noaptea târziu, aplecat asupra hărților, cu cafeaua şi țigările la îndemână.

Ocupația sa favorită era să deseneze hărți la scară redusă ale campaniei lui Napoleon în Rusia. Mai târziu va părea camarazilor fiului sau din Divizia 3 tancuri “mai curând un om de ştiință decât un general, atunci când este comparat cu Rommel sau Model”.

Bunele maniere ale lui Paulus i-au asigurat popularitatea în rândurile ofițerilor superiori. Se înțelegea bine chiar şi cu gălăgiosul Reichenau, atunci când a devenit şeful său de stat-major în august 1939. Munca lor în echipă a impresionat alți

ofițeri superiori în primul an de război, cel mai important moment al acesteia fiind primirea actului de capitulare din partea regelui Leopold al Belgiei.

Curând după cucerirea Franței, generalul Halder l-a convocat pe Paulus la Berlin ca să lucreze în calitate de planificator principal la OKH. Acolo, cea mai importantă misiune a sa consta în evaluarea opțiunilor pentru Operațiunea Barbarossa. După începerea invaziei şi în timp ce aceasta era în plină desfăşurare, Reichenau i-a cerut lui Halder să-i înapoieze şeful de stat-major.

“Saltul fantastic” - aşa cum l-au descris prietenii, în scrisorile de felicitare - realizat de Paulus la funcția de comandant de armată avea să pălească exact o săptămână mai târziu. Pe 12 ianuarie 1942, şeful său, feldmareşalul von Reichenau, s-a dus să-şi facă obişnuita alergare de dimineață la Poltava. Temperatura era de minus douăzeci de grade. Reichenau nu s-a simțit bine în timpul mesei de prânz şi s-a prăbuşit din cauza unui atac de cord. Când a aflat, Hitler i-a ordonat doctorului Flade, ofițer medical superior al Armatei 6, să-l aducă imediat înapoi în Germania, în stare de inconştiență, a fost legat de un fotoliu şi urcat în fuzelajul unui Dornier.

Pilotul a insistat să aterizeze la Lemberg pentru a realimenta avionul, dar a aterizat forțat la o oarecare distanță de aeroport.

Doctorul Flade, deşi avea un picior fracturat, a tras câteva cartuşe de semnalizare pentru a primi ajutor. Când au ajuns cu toți la spitalul din Leipzig, Reichenau era mort. Flade i-a relatat lui Paulus după aceea că aterizarea forțată fusese ca un film. “Până şi bastonul de feldmareşal i se rupsese în două.” Hitler a ordonat organizarea unor funeralii cu toate onorurile, dar nu a participat la ele, lăsându-i lui Rundstedt onoarea de a-l reprezenta.

Deşi comportamentul destul de rezervat îl făcea să pară un om rece, Paulus era mai sensibil decât mulți generali, gândindu-se la confortul soldaților săi. Se spune, de

asemenea, că ar fi anulat ordinul dat de Reichenau pe 10 octombrie 1941, ce încuraja tratamentul "sever" aplicat evreilor şi partizanilor, dar, atunci când Armata 6 a ajuns la Stalingrad, se pare că jandarmeria de campanie a primit sarcina de a aresta activiştii comunişti şi evreii pentru a-i preda unităților speciale SS pentru "măsuri punitive".

Paulus se alesese, desigur, cu o moştenire grea. Chiar de la începutul Operațiunii Barbarossa, masacrele comise asupra evreilor fuseseră în mod deliberat conjugate, ori de câte ori era posibil, cu executarea partizanilor, mai ales pentru că sintagma *judische saboteure* era folosită pentru acoperirea ilegalității actului şi la întărirea ideii de conspirație "iudeo-bolşevică". Definiția partizanului şi a sabotorului va căpăta curând dimensiuni ce depăşeau cu mult termenii justiției internaționale, care permitea condamnarea la moarte numai după un proces corect, într-un ordin din 10 iulie 1941, Statul-Major al Armatei 6 şi-a avertizat oamenii că orice persoană în haine civile cu părul tuns perie era aproape sigur un soldat al Armatei Roşii şi, ca atare, trebuia împuşcată. Civilii care aveau un comportament ostil, inclusiv cei care le dădeau de mâncare ostaşilor Armatei Roşii ce se ascundeau în păduri, trebuiau şi ei împuşcați.

"Elemente periculoase", precum oficialități sovietice, o categorie care se întindea de la secretarul local de partid şi preşedintele colhozului până la orice individ aflat în slujba guvernului, trebuiau - la fel ca şi comisarii şi evreii - să fie predate jandarmeriei de campanie sau unităților mobile ale Departamentului de Securitate. Un ordin ulterior prevedea "măsuri colective" - fie execuții, fie incendierea satelor - pentru a pedepsi actele de sabotaj. Potrivit mărturiei Obersturmfuhrer-ului SS August Hafner, feldmareşalul von Reichenau a dat personal ordinul, la începutul lunii iulie 1941, de împuşcare a 3 000 de evrei ca măsură represivă.

Comportamentul multor soldați din Grupul de Armate Sud era înfiorător. Cartierul General al Armatei 6, comandate de Reichenau, a emis următorul ordin la 10 august 1941: "în

diverse locuri în raionul în care armata acționează cu foc, organe ale SD (Departamentul Securității), ale Reichsführer SS (trupele SS conduse de Heinrich Himmler) şi şefi ai Poliției germane au procedat la executarea unor elemente criminale bolşevice, în majoritate evrei. Au rost şi cazuri de soldați care se ofereau voluntari, în afara orelor de serviciu, să-i ajute pe cei din SS la execuții, să asiste ori să fotografieze oricare dintre execuții." Era interzis oricărui soldat "căruia nu i s-a ordonat de un ofițer superior", să participe, sa privească sau să fotografieze oricare din aceste execuții. Mai târziu şeful de stat-major al generalului von Manstein a transmis un mesaj corpului ofițeresc al Armatei 11 din Crimeea prin care li se spunea că "era dezonorant pentru ofițeri să fie prezenți la executarea evreilor". Logica militară germană, într-un alt aspect al distorsionării relației dintre cauză şi efect, nu pare să fi reținut posibilitatea ca ofițerii să se fi făcut deja de ruşine prin promovarea țelurilor unui regim capabil de astfel de crime.

Din când în când, atrocitățile erau oprite, dar nu pentru mult timp. Pe 20 august, preoții militari din Divizia 295 infanterie l-au informat pe locotenent-colonelul Helmuth Groscurth, şeful de stat-major, că nouăzeci de orfani evrei din oraşul Belaia Țerkov erau ținuți în condiții dezgustătoare. Erau acolo de la nou-născuți până la copii de şapte ani. Urmau să fie împuşcați, ca şi părinții lor.

Groscurth, fiu de pastor şi un antinazist convins, fusese ofițerul Abwehr (serviciul secret german de pe lângă Comandamentul Suprem, condus de amiralul Canaris) care în primăvara aceea îi transmisese în secret lui Ulrich von Hassell detalii ale ordinelor ilegale referitoare la Operațiunea Barbarossa. Groscurth l-a descoperit imediat pe comandantul districtului militar şi a cerut cu insistență oprirea execuției. A contactat apoi Cartierul General al Armatei 6, cu toate că comandantul unității speciale SS, Paul Blobel, l-a avertizat că-i va raporta lui Himmler imixtiunea sa. Feldmareşalul von Reichenau l-a sprijinit pe Blobel. Cei nouăzeci de copii evrei

au fost împuşcați a doua zi seara de milițiile ucrainene, pentru a nu răni orgoliul unității speciale SS.

Groscurth a întocmit un raport complet pe care l-a trimis direct la Cartierul General al Grupului de Armate Sud. Îngrozit şi furios, îi scria soției sale: "Nu putem şi nu trebuie să ni se permită sa câştigăm acest război." Cu prima ocazie, a plecat în permisie la Paris pentru a-l vedea pe feldmareşalul von Witlzleben, unul dintre membrii de frunte ai mişcării antihitleriste.

Imaginea inocenților de la Belaia Țerkov avea să fie curând eclipsat de o altă atrocitate. După cucerirea Kievului, în ultimele zile ale lunii septembrie au fost ridicați 33 771 de evrei pentru a fi măcelăriți de Unitatea Specială SS 4a şi de două batalioane de poliție în ravena de la Babi Iar, în afara oraşului. Această acțiune de anvergură a intrat din nou în totalitate în zona de acțiune a Armatei 6. Reichenau, împreună cu ofițerii superiori din statul său major, care au participat la conferința de planificare strategică a comandantului, pe 27 septembrie 1941, trebuie să fi ştiut la ce să se aştepte, chiar dacă este posibil ca soldaților desemnați să sprijine razia să li se fi spus că era vorba de o "evacuare". Evreii sovietici nu-şi imaginau ce îi aştepta. Ştiau prea puține despre antisemitismul nazist deoarece, după intrarea în vigoare a Pactului Ribbentrop-Molotov, politicile național-socialiste nu fuseseră criticate, în afişele ce conțineau proclamația, comandantul oraşului înlătura şi el orice bănuială cu următoarele instrucțiuni: "Luați cu voi documentele de identitate, bani şi obiecte de valoare, precum şi haine călduroase." Unitatea specială SS, care aşteptase 5 000-6 000 de evrei, a constatat cu stupoare că apăruseră peste 30 0000.

Ordinul notoriu din 10 octombrie 1941, al feldmareşalului Reichenau către Armata 6, sprijinit de feldmareşalul Rundstedt, nu lasă nici o îndoială că eşaloanele de comandă poartă în comun responsabilitatea pentru atrocitățile comise împotriva evreilor şi civililor din Ucraina. "Pe teatrul de război

răsăritean, soldatul nu este doar un om care luptă în conformitate cu legile războiului, ci şi portdrapelul unui ideal național şi un răzbunător al tuturor bestialităților comise împotriva popoarelor germane. De aceea, soldatul este obligat să aprecieze deplin necesitatea unei severe, dar juste, Pedepse ce trebuie date speciei subumane a evreimii." Datoria lor era sa "elibereze pentru totdeauna poporul german de amenințarea

Represaliile, cu incendierile şi execuțiile lor, nu au luat sfârşit a cu moartea lui Reichenau şi sosirea lui Paulus. De pildă, cam la trei săptămâni după ce fusese instalat noul comandant al Armatei 6, satul Komsomolsk, de lângă Harkov, a fost ars complet cu toate cele 150 de case ale lui, în timpul operațiunii au fost împuşcați opt adulți, iar doi copii, probabil atât de îngroziți încât au stat ascunşi, au fost arşi de vii.

După aproape nouă ani de propagandă antislavă şi antisemită a regimului, soldații germani erau hotărâți să maltrateze civilii, chiar dacă puțini dintre ei au acționat la vremea aceea din respect pentru valorile naziste. Natura războiului a dat naştere unor emoții pe cât de primitive, pe atât de complexe. Cu toate că au fost cazuri în care soldații au şovăit să ducă la îndeplinire ordinele de execuție, mila firească față de civili s-a prefăcut într-o furie incoerentă provocată de ideea că femeile şi copiii nu aveau ce să caute într-o zonă de luptă.

Ofițerii preferau să evite reflecțiile morale. Ei se concentrau în schimb asupra unei bune ordini militare. Cei care mai credeau în legile războiului erau îngroziți adesea din cauza comportamentului soldaților lor, dar instrucțiunile de respectare a procedurilor nu aveau aproape nici un efect. "Interogatoriile se vor încheia cu eliberarea prizonierului sau cu închiderea lui în lagăr", sublinia un ordin al Diviziei 371 infanterie. "Nimeni nu trebuie executat fără ordinul comandantului."

Pe unii îi aducea la disperare amploarea jafurilor. Erau puțini acei soldați care plăteau localnicilor pentru vite, păsări

şi produse agricole, mai ales din cauză că guvernul german refuza să le asigure rațiile corespunzătoare. “Infanteriştii se duc în grădinile de zarzavat şi iau tot”, avea să scrie în jurnalul său ceva mai târziu, în vara aceea, un comandant de companie din Divizia 384 infanterie, în timpul ofensivei împotriva Stalingradului. “Iau chiar şi obiecte de gospodărie, scaune şi oale. Este scandalos. Se publică interdicții severe, dar soldatului de rând îi vine greu să se abțină. Este împins de foame să se poarte aşa.” Efectele au fost deosebit de serioase într-o țara cu un climat atât de aspru ca Rusia. Prădarea rezervelor de hrană a condamnat, odată cu venirea iernii, populația civilă la moarte prin inaniție. Nici miere nu se mai putea face, pentru că civililor li s luase zahărul de care aveau nevoie pentru a menține în viață albinei pe timp de iarnă.

Crudul adevăr, pe care foarte puțini ofițeri erau dispuşi să-l cunoască, era acela că tolerarea sau sprijinirea de către armată a

doctrinei naziste cu privire la “războiul rasial” pe Frontul de Răsărit ieşea de sub incidența legilor militare şi a celor internaționale, riscând să o transforme într-o organizație semicriminală.

Faptul că generalii nu au protestat a demonstrat o totală lipsă de sensibilitate sau de curaj moral. Curajul fizic nu era necesar, în primele etape ale campaniei ruseşti, naziştii nu ar fi îndrăznit să-i facă unui ofițer superior care obiecta nimic altceva decât să-l îndepărteze de la comandă.

Hitler avea o abilitate nemaipomenită de a-şi manipula generalii.

Cu toate că nu erau naziști convinşi, majoritatea generalilor din Armata 6 îi erau totuşi loiali lui Hitler, sau cel puțin pretindeau că ar fi. De pildă, o scrisoare scrisă pe 20 aprilie era datată “Ziua de naştere a Führer-ului”, iar proclamațiile erau încheiate cu “Trăiască Führer-ul!” Dar era în acelaşi timp posibil ca un general să-şi păstreze independența şi cariera recurgând la îndemnuri militare şi nu

la cele politice. Generalul Karl Strecker, comandantul Corpului 11, om cu o bogată experiență de război, îşi făcuse o regulă din a nu recunoaşte regimul. Semna ordinele către soldații săi: “Cu Dumnezeu înainte. Credința noastră este victoria. Heil, bravii mei luptători!” Mai important însă, a contramandat personal ordine ilegale venite de sus, deplasându-se odată cu maşina de la o unitate la alta pentru a se asigura că ofițerii l-au înțeles. L-a ales pe Groscurth ca şef de Stat-Major şi, împreună, aveau să dirijeze ultimul cuib de rezistență la Stalingrad, credincioşi propriului lor simț al datoriei, şi nu Führer-ului.

Contrar tuturor regulilor războiului, capitularea nu garanta viețile ostaşilor Armatei Roşii, în cea de-a treia zi a invadării Ucrainei, August von Kageneck, comandantul unui pluton de recunoaştere din Divizia 9 tancuri, a văzut din turela vehiculului său de recunoaştere “oameni morți lungiți într-un şir ordonat sub copacii de la marginea unui drum de țară, toți în aceeaşi poziție – cu fata in jos”. Era clar că nu muriseră în luptă. Propaganda nazistă, provocând în egală măsură o frică atavică şi ură, incita ostaşii să ucidă atât din cauza uneia, cât şi a celeilalte, reamintindu-le în acelaşi timp că erau bravi soldați germani. Aceasta a avut drept rezultat o combinație deosebit de distructivă, dat fiind că încercarea de a controla semnele exterioare ale laşității produce cea mai violentă reacție cu putință. Cea mai mare frică pe care propaganda nazistă o încuraja în rândurile trupelor era teama de a fi capturat.

“Ne era frică”, a recunoscut Kageneck, “frică de a cădea în mâinile ruşilor, fără îndoială însetați de răzbunare după atacul nostru prin surprindere.”

Ofițerii fideli valorilor tradiționale au fost şi mai îngroziți când au auzit că soldații trăgeau fără a ochi în coloanele de prizonieri sovietici ce-şi târşâiau picioarele în ariergardă. Aceste coloane nesfârşite de oameni învinşi, înfometați şi înainte de toate însetați în arşița verii, cu uniformele şi caschetele lor cafenii (pilotka) pline de praf, erau asimilate

unor cirezi de vite. Un ziarist italian, care văzuse multe asemenea coloane, scria: “Cei mai mulți erau răniți. Nu aveau bandaje, fețele le erau năclăite de sânge şi praf, uniformele zdrențuite, mâinile înnegrite. Umblau încet, sprijinindu-se unul pe altul.” Răniții nu primeau în majoritatea cazurilor asistență medicală şi cei care nu puteau mărşălui sau care leşinau epuizați erau împuşcați. Era interzis ca soldații sovietici să fie transportați cu maşini germane pentru a nu le infesta cu păduchi sau purici. Să nu uităm că la 3 septembrie 1941 au fost gazați la Auschwitz 600 de prizonieri sovietici. Acesta a fost primul experiment cu Zyklon B.

Pentru cei care au ajuns în lagărele de prizonieri, şansele de supraviețuire s-au dovedit a nu depăşi l din 3. În total, din cele 5,7 milioane de soldați ai Armatei Roşii, peste trei milioane au murit în lagărele germane din cauza bolilor, a lipsei de adăpost, a foametei şi maltratărilor. Responsabilitatea pentru prizonierii de război îi revenea armatei germane, nu SS-ului sau vreunei alte organizații naziste.

Atitudinea ei reaminteşte de cele spuse de Kaiser-ul Wilhelm al Il-lea în 1914 că cei 90 000 de prizonieri ruşi luați la Tannenberg “trebuie să fie lăsați să moară de foame”.

Pe Frontul de Sud, un lagăr german de Ia Lozovaia, cucerit de sovietici în timpul înaintării din ianuarie a lui Timoşenko, a arătat în ce condiții înfiorătoare erau ținuți prizonierii ruşi, care mureau de frig, inaniție, maltratări brutale”. Iuri Mihailovici Maximov, din Divizia 127 puşcaşi, capturat în toamna anului 1941, a fost unul din cei duşi la Novo Aleksandrovsk. Aşa-numitul lagăr nu avea colibe, ci era un simplu teren înconjurat de un gard de sârmă ghimpată.

Cei 18 000 de prizonieri erau hrăniți din douăsprezece cazane în care se fierbeau halci ciudate de carne de cal. Când gardienii de serviciu dădeau prizonierilor ordinul de a se apropia pentru a primi de mâncare, cei care încercau să fugă erau împuşcați cu pistolul-mitralieră. Ca un avertisment, cadavrele lor erau lăsate să zacă acolo trei zile.

Ofițerii germani de pe front doreau, din rațiuni practice, ca prizonierii să fie mai bine tratați. “Informațiile lor cu privire la efectivele, organizarea şi intențiile inamicului ne spun mai mult decât ne-ar putea transmite propriile noastre servicii de cercetare”, menționa o instrucțiune dată de şeful cercetării din Divizia 96 infanterie. “Ostaşii ruşi”, adăuga el, “răspund la interogatorii cu naivitate.” Secția de propagandă OKW a emis în acelaşi timp ordine în care se spunea că trebuie încurajate dezertările ruşilor pentru a salva vieți germane. Dar personalul serviciilor de informații de pe front ştia prea bine că măsura “putea funcționa doar dacă se respectau promisiunile făcute dezertorilor”. Necazul era că aceştia erau de obicei tratați la fel de prost ca şi ceilalți prizonieri.

Disprețul lui Stalin față de legile internaționale favoriza planurile lui Hitler referitoare la un război de nimicire, astfel încât, atunci când, la mai puțin de o lună după declanşarea invaziei, Uniunea Sovietică a propus o aderare reciprocă la Convenția de la Haga, nota a rămas fără răspuns. Stalin nu credea prea mult în respectarea regulilor, dar fusese de-a dreptul zguduit de ferocitatea Bacului german.

Intre rândurile Armatei Roşii nu exista nici un echivalent formal al comenzii primite de Wehrmacht, însă membrii SS şi, mai târziu, alte categorii precum gardienii din lagăre şi membrii Poliției Secrete de Campanie puteau fi aproape siguri că vor fi împuşcați dacă ar fi fost capturați. Piloții şi servanții tancurilor riscau, de asemenea, să fie linşați, dar în general împuşcarea prizonierilor era mai curând întâmplătoare, nu calculată, în timp ce actele de cruzime turbată erau localizate şi inconstante. Autoritățile sovietice doreau cu disperare să facă rost de prizonieri, mai ales ofițeri, pentru a-i supune interogatoriilor.

Pentru partizani, inclusiv detaşamentele Armatei Roşii şi trenurile sanitare reprezentau ținte legitime, puțini fiind piloții sau mitraliorii care să ierte ambulanțele sau spitalele de campanie. Un medic din Divizia 22 tancuri observa: “Ambulanța mea avea o mitralieră montată deasupra şi pe

părți purta semnul Crucii Roşii. Acest simbol era o farsă în Rusia şi servea drept semn doar pentru oamenii noştri." Cel mai grav incident a avut loc pe 29 decembrie 1941, când a fost capturat un spital de campanie german la Feodosia, pe coasta Crimeii. Infanteria marină sovietică - se pare că majoritatea ostaşilor erau beți - a ucis în jur de 160 de răniți germani. Dintre aceştia din urmă, unii au fost aruncați pe ferestre, alții au fost scoşi afară, udați şi lăsați să moară înghețați. Atrocitățile comise întâmplător şi primitiv de ostaşii Armatei Roşii în primele optsprezece luni - ar fi fost desigur mai multe dacă nu s-ar fi retras atât de repede - le-au sugerat multor germani comparații cu Războiul de Treizeci de ani. O legătură mai potrivită, totuşi, ar fi fost cu războiul civil din Rusia, unul dintre cele mai sălbatice conflicte ale secolului XX, pe care cruciada lui Hitler împotriva bolşevismului a reuşit să-l reaprindă. Dar, pe măsură ce războiul înainta, furia şi dorința arzătoare de răzbunare ale ruşilor au fost stârnite din nou de ştirile cu privire la atrocitățile comise de germani în "teritoriile ocupate": sate arse până în temelii ca represalii, civili înfometați, masacrați şi deportați în lagăre de muncă. Aceasta impresie de genocid împotriva slavilor a dat naştere, alături de dorința de răzbunare, la hotărârea nemiloasă de nu fi învinşi.

Generalul Paulus nu a preluat comanda Armatei 6 într-un moment prea liniştit şi, probabil, a fost afectat mai mult decât a arătat de moartea lui Reichenau. Prima sa experiență în calitate de mare comandant în ianuarie 1942 a coincis cu ofensiva generală prost gândită a lui Stalin, ce a urmat succesului repurtat de Armata Roşie în jurul Moscovei. Era, într-adevăr, un moment dificil pentru toate forțele germane de pe Frontul de Sud. Armata 11 din Crimeea, de sub comanda generalului von Manstein, nu reuşise încă să cucerească Sevastopolul, iar un atac prin surprindere al trupelor Armatei Roşii din Caucaz a dus la ocuparea Peninsulei Kerci la sfârşitul lui decembrie. Hitler, furios la culme, l-a trimis în

fața Curții Marțiale pe comandantul corpului de armată, generalul von Sponeck.

Paulus şi-a mutat Cartierul General la Harkov, obiectivul mareşalului Timoşenko. Temperatura scăzuse la treizeci de grade sub zero, uneori chiar şi mai mult. Transporturile germane pe calea ferată şi pe drumuri nu se puteau efectua din cauza înghețului, iar căruțele trase de cai puteau asigura doar rațiile minime.

Timoşenko plănuise să izoleze regiunea industrială Donbas şi să prindă Harkovul într-o încercuire uriaşă, însă doar forțele din partea sudică a învăluirii au reuşit să penetreze liniile germane. A fost o lovitură încununată de succes, prin care s-a realizat un intrând de circa 100 de kilometri în adâncime. Armata Roşie ducea însă lipsă de resurse şi de trupe de rezervă aşa că, după două luni de lupte crâncene, atacurile s-au oprit.

Armata 6 rezista, dar Paulus era totuşi neliniştit. Feldmareşalul Vort Bock, pe care Hitler îl numise cu destulă reținere la comanda Crupului de Armate Sud, credea că fusese mult prea precaut în contraatac. Paulus şi-a păstrat comanda cu ajutorul protectorului său, generalul Halder. În schimb, a fost mutat şeful său de stat-major, colonelul Ferdinand Heim. În locul lui a venit colonelul Arthur Schmidt, ofițer de stat-major, un bărbat subțirel, cu trăsături puternice si limbă ascuțită, provenind dintr-o familie de comercianți. Schmidt, încrezător în propriile sale aptitudini, i-a făcut pe unii din cei de la Cartierul General al Armatei 6 să-i întoarcă spatele, dar avea şi sprijinitori. Paulus se bizuia foarte mult pe judecata lui, şi ca atare Schmidt a jucat un rol important, unii spun chiar excesiv, în determinarea cursului evenimentelor ce aveau să se desfăşoare mai târziu în anul acela.

La începutul primăverii, în 1942, diviziile ce aveau să piară la Stalingrad erau interesate prea puțin de bârfele care circulau în rândul personalului. Preocuparea lor imediată erau completarea efectivelor şi reînarmarea. Este cât se poate

de elocvent pentru curajul şi mobilitatea spirituală a Wehrmacht-ului (fără a spune însă mai nimic despre simțul ei de autoapărare) faptul că amintirea iernii năprasnice li s-a şters practic din minte imediat după venirea primăverii şi a noului echipament. “Moralul era din nou ridicat”, îşi amintea un comandant, a cărui companie a avut în sfârşit o garnitură completă de optsprezece tancuri. “Eram în stare bună.” Nu îi deranja foarte mult faptul că până şi versiunea cu țeava lungă a tancului Mark III avea doar un singur tun cu calibrul de 50 mm, al cărui obuz nu reuşea întotdeauna să penetreze tancurile sovietice.

Cu toate că nu s-a anunțat nimic în rândurile diviziilor, toată lumea ştia că nu va mai dura mult până la începerea unei ofensive majore, în martie, generalul Pfeffer, comandantul Diviziei 297 infanterie, spunea, mai în glumă, mai în serios, unui căpitan căruia nu-i prea convenea să fie trimis în Franța la un curs pentru comandanții de batalioane: “Fii mulțumit că iei o pauză. Războiul va fi destul de lung şi destul de violent ca să-l simți din plin.”

Pe 28 martie, generalul Halder s-a dus la Rastenburg pentru a prezenta planurile cerute de Hitler pentru cucerirea Caucazului şi a sudului Rusiei până la Volga. Nu bănuia că la Moscova Stavka studia proiectul lui Timoşenko pentru o nouă ofensivă în zona Harkov.

Pe 5 aprilie, Cartierul General al Führer-ului a emis ordine pentru ca această campanie să conducă la “victoria finală” în Răsărit. In timp ce se preconiza ca Operațiunea Lumina Nordului, desfăşurata de Grupul de Armate Nord, să ducă la cucerirea Leningradului şi la realizarea joncțiunii cu finlandezii, ofensiva principală - Operațiunea Siegfried, reintitulată apoi Operațiunea Albastru - să aibă loc în sudul Rusiei.

Hitler continua să fie convins de “superioritatea calitativă a Wehrmacht-ului asupra sovieticilor” şi considera că nu era nevoie, rezerve, ca şi cum odată cu îndepărtarea

comandanților grupurilor de armate şi-ar fi şters din memorie eşecurile recente.

Feldmareşalul von Bock, cel care a fost cel mai rapid reinstalat, se îndoia că germanii aveau forța de a cuceri, darămite să şi mențină, terenurile petrolifere din Caucaz. Se temea că Uniunea Sovietică nu-şi epuizase toate rezervele, aşa cum credea cu atâta tărie Cartierul General al Führer-ului. "Marea mea îngrijorare - că ruşii ne-ar putea devansa cu propriul lor atac - scria el în jurnalul său la 8 mai, nu s-a diminuat."

În aceeaşi zi, Bock l-a întâmpinat pe generalul Walther von Seydlitz-Kurzbach, cel care spărsese încercuirea de la Demiansk.

Seydlitz, artilerist, era descendentul strălucitului general de cavalerie al lui Frederic cel Mare, despre care se spunea că în tinerețe ar fi putut trece în galop printre palele unei mori de vânt în mişcare, dar îşi câştigase faima cu marea victorie de la Rossbach din Războiul de Şapte ani, unde escadroanele sale au învins. Walther von Seydlitz era şi el impulsiv şi, asemenea strămoşului său, va fi ocolit de noroc şi va avea o bătrânețe amarnică. Seydlitz a ajuns într-o după-amiază pe calea aerului de la Konigsberg, unde petrecuse câteva zile de permisie împreună cu soția sa, înainte de a prelua comanda Corpului 51. Atunci când cei doi soți şi-au luat rămas-bun la aeroport nu şi-au imaginat "că avea să fie un rămas-bun pentru aproape paisprezece ani".

A doua zi, Seydlitz a plecat spre Harkov. Oraşul, după cum a constatat el, nu fusese serios avariat atunci când fusese cucerit.

"Clădirile erau de regulă de pe vremea țarilor, cu excepția unei noi universități, construită în bombasticul stil stalinist, şi o uriaşă fabrica de tractoare ridicată de americani, în centru, aproape totul este construit din cărămidă."

In noua sa mare unitate, a constatat că avea două divizii mecanice, Divizia 44 infanterie, succesoarea vechiului

regiment habsburgic Hoch- şi Deutschmeister, precum şi Divizia 297 infanterie a generalului Pfeffer.

Pe 10 mai, Paulus i-a prezentat feldmareşalului von Bock proiectele sale de plan pentru Operațiunea Fridericus, eliminarea intrândului Barvenkovo câştigat de Timoşenko în timpul ofensivei din ianuarie. Temerile lui Bock în legătură cu un atac rusesc s-au materializat chiar mai devreme decât se aşteptase. Timoşenko adunase 640 000 de oameni, l 200 de tancuri şi aproape o mie de avioane. Pe 12 mai, cu şase zile înainte de începutul programat al Operațiunii Fridericus, Armata Roşie a lansat un dublu atac, pornit din jurul localității Volceansk şi de la intrândul Barvenkovo pentru a izola oraşul Harkov. Bock l-a avertizat pe Paulus să nu contraatace în grabă sau fără sprijin aerian, dar brigăzile de tancuri sovietice au rupt frontul Corpului 8 al generalului Walther Heitz şi către seară unitățile de tancuri ruseşti se aflau la 20 de kilometri de Harkov.

A doua zi dimineață, Bock şi-a dat seama că pătrunderea inamicului din jurul localității Volceansk era mai serioasă decât îşi închipuise. Armata 6 a lui Paulus a fost atacată cu foc puternic de artilerie din mai multe direcții, în şaptezeci şi două de ore de luptă, în mare parte sub o ploaie torențială, au fost nimicite şaisprezece batalioane. Paulus era convins că singura soluție ar fi fost o acțiune de întârziere, cu repliere acolo unde era necesar. Cu toate acestea, Bock avea alte idei. EI a insistat pe lângă Halder să-l convingă pe Hitler că un contraatac cu Armata l tancuri a lui Kleist putea transforma o retragere într-o victorie. Führer-ul, care trăia pentru astfel de momente, a hotărât imediat că prilejul trebuie exploatat. Pretinzând ca ideea îi aparținea, i-a ordonat lui Kleist să-şi plaseze rapid Armata l tancuri în poziție pentru a lovi flancul de sud al inamicului, cerut aviației să-şi concentreze toate grupările de atac pentru a bloca formațiile Iui Timoşenko până când Kleist intra în dispozitiv.

Kleist a lovit partea de sud a intrândului Barvenkovo înainte de răsăritul zilei de 17 mai. Către prânz, unitățile din

primul eşalon înaintară 16 kilometri, cu toate că diviziile sale de tancuri au fost obligate să angajeze T-34 de la distanță mică, altfel “proiectilele lor ardeau ca nişte focuri de artificii”.

În acea seară, Timoşenko a luat legătura cu Moscova, cerând insistent să i se trimită întăriri pentru a-l putea opri pe Kleist.

Potrivit spuselor lui Jukov, Timoşenko nu a avertizat Moscova că armatele lui erau pe cale de a fi încercuite, dar comisarul-şef al frontului, Nikita Hruşciov, a pretins că Stalin a refuzat cu încăpățânare să le permită să se retragă din fața primejdiei. (Această din urmă afirmație a fost una din acuzațiile aduse lui Stalin în faimoasa sa demascare la cel de-al XX-lea Congres al PCUS din 1956.) în sfârşit, pe 19 mai, Timoşenko a revocat, cu acordul lui Stalin, ofensiva, dar a fost prea târziu.

Bock a hotărât că venise momentul ca Paulus să atace de la nord pentru a închide punga. Lupta ce a urmat - o compresiune treptată a peste un sfert de milion de militari sovietici - a condus la situații neobişnuite. Potrivit unui subofițer din Divizia 389 infanterie, regimentul său s-a trezit aruncat într-o bătălie nemiloasă cu ceea ce el a numit “batalionul-bandit” de soldați-femei, comandat de o roşcată.

“Metodele de luptă ale acestor fiare-femele s-au dezvăluit în moduri înşelătoare şi primejdioase. Stăteau ascunse în căpițe de paie şi ne împuşcau în spate când treceam pe lângă ele.”

Exact în momentul în care cercul se închidea, o parte din militarii Regimentului 2 tancuri şi câțiva artilerişti s-au văzut izolați la căderea nopții în mijlocul ruşilor masați. Comandantul lor era legendarul conte Hyazinth von Strachwitz, poreclit “Panzer-Kavallerist”.

Strachwitz, ajuns la vârsta de patruzeci şi nouă de ani, cavalerist renumit pe vremea primului război mondial - soldații săi ajunseseră atât de departe în înaintarea din 1914, încât vedeau Parisul în depărtare - mai purta încă mustața neagră şi avea înfățişarea plăcută a unei stele de cinema din

anii 1920. Mai important era însă faptul că nu-şi pierduse simțul cu totul excepțional de a prevedea pericolul, care-l făcuse să-şi câştige reputația de comandant norocos.

Deoarece această mică forță din Divizia 16 tancuri habar nu avea de situația din jur, la lăsarea întunericului Strachwitz a ordonat o apărare circulară până în zori. Chiar înainte de a se ivi primele raze de lumină, i-a luat cu el pe căpitanul baron Bernd von Freytag Loringhoven, unul din comandanții săi de batalion, şi doi ofițeri şi au urcat un mic deal, pentru a privi în jur. În timp ce cei trei ofițeri îşi potriveau binoclurile, Strachwitz l-a apucat brusc pe Loringhoven de braț şi l-a tras pe pantă în jos. I-a avertizat si pe cei doi artilerişti, dar aceştia nu au reacționat suficient de rapid. Au fost ucişi de un proiectil tras de o baterie rusă aflată pe o alta colină. Imediat Strachwitz a ordonat pornirea motoarelor, iar tancurile şi celelalte vehicule au ieşit în trombă din vasta arenă pentru a se alătura restului diviziei.

Armata Roşie s-a apărat cu îndârjire mai mult de o săptămână, pe o vreme umedă de primăvară. Lansa atacuri disperate - uneori cu brațele împreunate - împotriva liniilor germane, pe timp de noapte, dar punga era solidă. Ruşii au fost masacrați cu miile sub lumina curios de rece trasoarelor cu magneziu. Grămezile de trupuri din fața pozițiilor germane erau o dovadă a curajului lor sinucigaş.

Supraviețuitorii se întrebau dacă vor mai scăpa de acolo vreodată.

Un ostaş rus necunoscut prins în pungă a scris pe o bucățică de hârtie cum, “privind lumina reflectoarelor germane jucându-se pe nori”, se întreba dacă îşi va mai vedea iubita vreodată.

Au reuşit să scape mai puțini de un om din zece. Armatele 6 şi 57, prinse în încercuirea de la Barvenkovo, au fost practic nimicite.

Armatele lui Paulus şi Kleist au luat aproape 240 000 de prizonieri, 2 000 de tunuri şi grosul forței de tancuri a lui Timoşenko. Propriile lor pierderi s-au ridicat la puțin peste 20

000 de oameni. Ploua cu felicitări din toate direcțiile. Paulus a fost sărbătorit în paginile presei naziste care, nedorind să slăvească aristocrați reacționari, făcea mult caz de originile sale modeste. Führer-ul i-a acordat Crucea Cavalerului şi a trimis un mesaj prin care declara că aprecia deplin succesul Armatei 6 împotriva unui inamic numeric superior".

Schmidt, şeful de stat-major al lui Paulus, va spune peste câțiva ani ca efectul cel mai puternic al acestei bătălii s-a exercitat asupra atitudinii lui Paulus față de Hitler. Decizia Führer-ului de a sprijini ambițiosul contraatac l-a convins pe Paulus de strălucirea acestuia şi de abilitatea superioară a OKW (Oberkommando der Wehrmacht - comandamentul Suprem al Forțelor Armate) de a judeca situația Strategică.

În mod ironic, ținând seama de circumstanțe, Paulus a primit şi o scrisoare de apreciere neobişnuit de emoționantă din partea maiorului Klaus von Stauffenberg de la Statul-Major General, care i-a fost alături într-un moment al bătăliei. "Cât de reconfortant este" scria Stauffenberg, "să pleci din această atmosferă într-un mediu în care oamenii dau ceea ce au mai bun fără să ezite nici o clipă, îşi dau chiar şi viața fără să murmure sau să se plângă, în timp ce conducătorii şi cei care ar trebui să dea un exemplu se ceartă şi întorc vorbele pe față şi pe dos când este vorba de propriul lor prestigiu sau nu au curajul să-şi spună părerea asupra unei chestiuni care afectează viața a mii dintre concetățenii lor." Paulus fie nu a observat, fie, mai probabil, a ignorat mesajul codificat.

Era limpede că Paulus nu dorea să recunoască erorile lui Hitler, dar, după felul în care planurile pentru Operațiunea Barbarossa se schimbaseră cu un an în urmă după toanele Führer-ului, ar fi trebuit să intuiască realele pericole pentru comandanții de mari unități. Hitler, intoxicat de ideea propriei sale infailibilități şi profitând de comunicațiile aproape instantanee cu statele lor majore, va încerca, de parcă ar fi fost Dumnezeu, să controleze de departe orice manevră.

“De cât pământ are nevoie un om?”

Dis-de-dimineață, în ziua de l iunie, Hitler a decolat de pe aerodromul de lângă Rastenburg cu avionul său personal Focke-Wulf Condor pentru a se deplasa la Cartierul General al Grupului de Armate Sud de la Poltava. Subiectul şedinței operative era marea ofensivă de vară. Era extraordinar de bine dispus când s-a întâlnit cu feldmareşalul von Bock şi ceilalți comandanți-şefi de armate, printre care Kleist (Armata l tancuri), Hoth (Armata 4 tancuri) şi Paulus (Armata 6). Reprezentantul Luftwaffe prezent la această întrunire era general-colonelul baron Wolfram von Richthofen.

Richthofen, vărul “Baronului Roşu”, în escadrila căruia a intrat în 1917, era un bărbat cu chipul dur, inteligent şi arogant. Palmaresul său de acte de neîndurare vorbea de la sine. A comandat Legiunea Condor în Spania, atunci când s-a inventat tehnica “covorului de bombe”, şi a fost direct răspunzător pentru distrugerea oraşului Guernica în 1937, care va deveni simbolul ororilor războiului modern. Corpul 8 aviație comandat de Richthofen a fost cel care a distrus Belgradul în aprilie 1941, când şi-au pierdut viața 17 000 de civili - un act pentru care comandatul său, generalul Alexander Lohr, a fost executat de iugoslavi după război. O lună mai târziu, în timpul invadării Cretei, avioanele lui Richthofen au transformat in mormane de moloz întreaga arhitectură din Canea şi Heraklion.

In timpul conferinței, Hitler a menționat doar în treacăt Stalingradul. Pentru generalii săi, acesta nu era decât un nume pe harta. Obsesia Führer-ului erau terenurile petrolifere din Caucaz. “Daca nu luăm Maikopul şi Groznîi”, le-a spus el generalilor, “trebuie să pun capăt războiului.” în acea fază, singurul interes pentru Stalingrad consta în eliminarea fabricilor de armament din zonă şi asigurarea unei

poziții pe Volga. Capturarea oraşului nu era considerată o necesitate.

Prima fază a Operațiunii Albastru era cucerirea Voronejului.

A doua era prinderea în capcană a grosului forțelor sovietice printr-o dublă învăluire la vest de Don. Armata 6 urma apoi să se deplaseze către Stalingrad pentru a asigura flancul de nord-est, în timp ce Armata l tancuri a lui Kleist şi Armata 17 ocupau Caucazul. După ce Bock şi-a încheiat prezentarea, a luat cuvântul Hitler, care a făcut ca totul să pară cât se poate de simplu. Armata Roşie era terminată după luptele din iarnă, iar victoria de la Harkov confirmase încă o dată supremația germană. Era atât de sigur de succes în sud, încât, după căderea Sevastopolului, Hitler plănuia să trimită către nord Armata 11 a lui Manstein. I-a mărturisit chiar lui Manstein visul său de a trimite coloane de blindate prin Caucaz până în Orientul Mijlociu şi India.

Înainte ca Operațiunea Albastru să poată fi lansată, urmau să fie executate două operațiuni mai mici pentru a îndrepta linia frontului şi a pregăti aliniamentul de atac, cu capete de pod peste râul Doneț.

In după-amiaza zilei de 5 iunie, ca o ultimă tratație, numeroşi ofițeri Şi soldați ai Armatei 6 s-au dus la un spectacol al baletului din Harkov. Balerinii neplătiți fuseseră ținuți în viață peste iarnă de rațiile primite de la Wehrmacht. În ziua aceea interpretau Lacul Lebedelor, iar în sala plină până la refuz spectatorii transpirați în uniformele lor cenuşii au apreciat în mod deosebit interpretarea prințului Siegfried, prins în capcana maşinațiunilor lui Rothbart. (Ciudata alăturare a două nume de cod - Sigfried, numele inițial al Operațiunii Albastru, şi Rothbart - corespondentul german al cuvântului Barbarossa - a fost o pură coincidenta). După spectacol, s-au grăbit toți să ajungă la unitățile lor. În acea noapte fierbinte fără lună, elemente din eşalonul întâi al Armatei 6 au început să înainteze în direcția nord-est către sectorul Volceansk.

Pe 10 iunie, la ora 2 dimineața, companii ale Diviziei 297 infanterie au trecut Donețul cu bărci de asalt. Asigurându-şi mai întâi un cap de pod pe celălalt mal, companiile de geniu au început să construiască un pod de pontoane de circa 55 de metri. Către seară blindatele Diviziei 14 tancuri treceau huruind peste pod. In dimineața următoare, a fost cucerit un pod din amonte înainte ca trupele sovietice care îl păzeau să apuce să tragă. Dar această trecere era atât de strâmtă, încât a doua zi s-au format blocaje printre barajele de mine pe ambele sensuri de circulație, marcate cu benzi albe.

O rupere de nori a transformat drumul nepietruit în mocirlă. Au explodat apoi două obuze, aruncând în aer jeturi imense de noroi şi coloane de fum negru. Caii unui furgon de efecte s-au speriat. Au dat înapoi, apoi au luat-o la goană ieşind de pe drum, peste banda albă. O mină a explodat. Unul din cai a fost făcut bucăți, iar celălalt s-a prăbuşit sângerând la pământ. Furgonul a luat foc. Flăcările s-au întins la un furgon din apropiere, încărcat cu muniție. Muniția de infanterie şi grenadele au început să explodeze ca într-o acțiune de deschidere a focului prin surprindere.

Schimburile de focuri, succesele şi accidentele relativ minore s-au repetat şi în ziua următoare, aproximativ după acelaşi tipar. Un maior de stat-major din divizia de şvabi care stătea lângă generalul său pe marginea unui rambleu de cale ferată în timpul unei vizite la o unitate de patrulare a fost ucis pe loc de glonțul unui lunetist rus, ascuns într-un tufiş. Şoferul lor a fost şi el lovit în umărul stâng. După ce a ordonat infanteriei şi unei perechi de tunuri autopropulsate să tragă, generalul a luat trupul ofițerului de stat-major în vehiculul lui şi a părăsit “locul nenorocirii”. În timpul cinei din cortul popotei Cartierului General, câțiva ofițeri inferiori discutau despre avantajele morții subite. Unii considerau sfârşitul neaşteptat al maiorului de preferat, aproape un ideal militar, alții erau deprimați, susținând că era un furt de viață, o reducere a trupului un ofițer la nivelul unui joc de tras la țintă. Generalul a tăcut tot timpul amărât, evident tulburat că

moartea unui subordonat fusese provocată de un glonț destinat lui.

In timp ce Armata 6 şi Armata l tancuri asigurau aliniamentul de lansare a Operațiunii Albastru, ce trebuia să înceapă la 28 iunie, celelalte cartierele generale implicate au intrat într-o stare de confuzie.

Pe 19 iunie, maiorul Reichel, ofițerul cu probleme operative al Diviziei 23 tancuri, a plecat cu un avion uşor Fieseler Storch să viziteze o unitate din eşalonul întâi. Contrar tuturor procedurilor de securitate, luase cu el un set de ordine detaliate pentru întreaga operațiune. Aparatul Storch a fost doborât dincolo de liniile germane. O patrulă trimisă să recupereze trupurile şi documentele a descoperit că ruşii ajunseseră acolo primii. Auzind despre cele întâmplate, Hitler a devenit aproape incoerent din cauza furiei.

A cerut ca atât comandantul de divizie, cât şi comandantul de corp de armată să fie aduşi în fața Curții Marțiale.

Marea ironie a fost că atunci când i s-a spus despre documentele capturate, Stalin nici nu s-a uitat la ele, socotindu-le falsuri. Revenind la încăpățânarea obsesivă din anul anterior, Stalin refuza să creadă orice ar fi contrazis propria sa părere că Hitler va ataca din nou Moscova. Cartierul General al Frontului de Sud-Vest a trimis documentele lui Reichel la Kremlin cu avionul, însă Stalin, în timpul întrevederii sale din 26 iunie cu generalul Golikov, comandantul Frontului Briansk, chiar cel amenințat, a aruncat furios documentele când a văzut că generalul le considera autentice. Golikov a fost trimis înapoi la Cartierul său General pentru a pregăti o lovitură rapidă de devansare pentru a recuceri oraşul Orei. Împreună cu statul său major, a pregătit a doua zi şi întreaga noapte un proiect de plan, dar toata truda lor a fost în zadar. Ofensiva germană a început câteva ore mai târziu.

Pe 28 iunie, armatele 2 şi 4 tancuri, au atacat în direcția est către Voronej, nu spre nord, către Moscova, aşa cum se aşteptase Stalin. Un controlor aerian de la Luftwaffe, de obicei

un locotenent ajutat de doi subofițeri dotați cu unul dintre cele mai noi aparate radio, a fost ataşat Cartierului Genera al diviziilor de tancuri din primul eşalon, pentru a anunța atacurile aeriene. Odată realizată pătrunderea, diviziile de tancuri ale lui Hoth au înaintat rapid în timp ce avioanele de bombardament în picaj (Stuka) ale lui Richthofen zdrobeau punctele de sprijin sau concentrările de tancuri din față.

Pătrunderea realizată de Armata 4 tancuri, sub comanda lui Hoth, a alarmat Moscova. Stalin a aprobat cererile lui Golikov de suplimentare a tancurilor şi a transferat mai multe brigăzi din rezervele Stavka şi de la Frontul Sud-Vest al lui Timoşenko. Dar din cauza comunicațiilor proaste, desfăşurarea lor pentru o contralovitură a durat mai mult. Un aparat Focke-Wulf 189 de la o escadrilă de cercetare din apropiere a localizat locul lor de concentrare şi, pe 4 iulie, Corpul 8 aviație al lui Richthofen a lovit din nou.

Pe 30 iunie, Armata 6 a lui Paulus a părăsit aliniamentul de plecare pregătit pe malul de est al râului Doneț. Avea la stânga Armata 2 ungară şi la dreapta, Armata l tancuri. Au întâmpinat o rezistență mai puternică decât se aşteptau, cu tancuri T-34 şi tunuri antitanc îngropate în pământ şi camuflate pentru a nu fi reperate de aparatele Stuka şi de tancuri. Această formă de luptă i-a dezavantajat pe tanchiştii ruşi, pentru că mult mai experimentatele echipe germane de tancuri le-au dejucat cu uşurință planurile. Servanții ruşi luptau până la moarte sau fugeau în ultima clipă. “Tancurile ruseşti ies din amplasamente ca nişte broaşte țestoase”, scria un observator, “şi încearcă să scape înaintând în zigzag. Pe unele din ele se mai văd plasele de camuflaj ca nişte peruci verzi.”

Diviziile germane înaintau prin lanuri întinse de grâu şi floarea-soarelui. Una din principalele primejdii o reprezentau ostaşii Armatei Roşii, izolați din cauza înaintării rapide, care atacau din spate sau din flancuri. De nenumărate ori, atunci când soldații germani ripostau, ostaşii ruşi cădeau la pământ, rămânând nemişcați. Când germanii se apropiau, soldații

sovietici aşteptau aproape pan în ultima clipă, apoi “îi împuşcau de la mică distanță”.

În ciuda înaintării lor neîntrerupte, ofițerii de stat-major german nu s-au mai simțit în largul lor după capturarea planurilor maiorului Reichel. Discutaseră deja între ei, în particular, dacă Harkovul fusese sau nu o victorie decisivă: acum, se temeau că fuseseră atraşi într-o capcană. Nu ştiau dacă inamicul pregătea forțe de rezervă pentru un contraatac prin surprindere, sau dacă plănuia să se retragă în adâncimea teritoriului, obligându-i astfel să-şi extindă liniile de aprovizionare de-a lungul şi de-a latul regiunilor vaste în care comunicațiile se realizau cu dificultate, în această etapă însă temerile lor erau exagerate. Haosul în rândurile sovieticilor era atât de mare, din cauza deteriorării comunicațiilor, încât ofițerii de stat-major şi comandanții au fost nevoiți să zboare cu biplane de ici-colo, evitând aparatele Messerschmitt, încercând să-şi localizeze trupele.

Afacerea Reichel a lăsat în urmă o umbră lungă. Ideea unei iscusite curse ruseşti a fost perpetuată şi i s-a dat amploare după Bătălia de la Stalingrad de către numeroşi supraviețuitori şi istorici germani din perioada Războiului Rece, care au ignorat faptul evident că cea mai mare greşeală a lui Stalin de după invazie a fost că nu a permis forțelor sale să se retragă. Faptul că Armata Roşie a început să se retragă din fața germanilor în iulie 1942 nu a făcut parte dintr-un plan diabolic. Pur şi simplu, Stalin ascultase în sfârşit glasul rațiunii şi a permis comandanților să evite încercuirea. Drept rezultat, preconizata dublă învăluire a germanilor la vest de Don a eşuat.

Stavka, totuşi, a fost de acord că Voronejul, un centru vital de comunicații, trebuia apărat până la ultimul om. Cei de la Stavka Ştiau că dacă nu rezistă acolo şi dacă nu preîntâmpină înaintarea germanilor peste Donul Superior, întregul Front de Sud-Vest al lui Timoşenko va fi încercuit.

Voronej avea să fie prima bătălie importantă pentru recent Mecanizata Divizie 24 tancuri, care până cu un an în urmă

fusese singura divizie de cavalerie a Wehrmacht-ului. Flancată de diviziile Ossdeutschland şi 16 motorizată, Divizia 24 tancuri a înaintat falnic către Voronej. Infanteria mecanizată a ajuns la Don si a asigurat un cap de pod pe malul celălalt, în seara următoare, infanteria mecanizată a Diviziei Grossdeutschland a aparat podul de pe drumul principal de acces către Voronej cu o tenacitate temerară înainte ca ruşii să-şi dea seama ce se întâmplă.

Hitler a mai zburat o dată la Poltava, pe 3 iulie, cu toată suita pentru consultări cu feldmareşalul von Bock. Era din nou într-o stare de spirit triumfătoare după cucerirea Sevastopolului şi tocmai îl înaintase pe Manstein la gradul de feldmareşal. "în timpul convorbirii", scria Bock în jurnalul său, "Führer-ului i-a plăcut foarte mult ideea că englezii, atunci când lucrurile merg prost, se descotorosesc de orice general, înmormântând astfel orice inițiativă în armată!". Generalii germani prezenți au fost nevoiți să se alăture râsului lingăilor. Cu toată exuberanța sa evidentă, Führer-ul era hotărât să nu permită armatelor sovietice să scape, mai ales celor de la sud-est de Voronej, în coturile Donului. Părea că oraşul va cădea foarte repede.

Hitler a luat apoi o dezastruoasă decizie de compromis. I-a permis lui Bock să continue bătălia pentru Voronej cu singurul corp de tancuri deja angajat în luptă, trimițând restul armatei lui Hoth către sud. Însă forțele germane lăsate în urmă nu aveau capacitatea de a obține un rezultat rapid. Apărătorii sovietici au rezistat în lupte aprige de stradă, acolo unde germanii au pierdut principalele lor avantaje.

Mai mult din întâmplare decât strategic, lupta de la Voronej i-a permis Armatei Roşii să concentreze apărarea în oraşe, nu pe aliniamente arbitrare de pe hartă. Noua flexibilitate a permis armatelor lui Timoşenko să se retragă, evitând astfel încercuirea, dar fuseseră deja atât de schilodite, încât pe 12 iulie, printr-o directivă Stavka, a fost stabilit un nou comandament al frontului. Deşi nimeni nu îndrăznea să spună deschis că Armata Roşie ar putea fi forțată să se

retragă până la Volga, toți erau convinşi că acolo avea să se dea principala bătălie. Mărturia cea mai semnificativă în acest sens a fost dislocarea rapidă a Diviziei 10 puşcaşi NKVD, cu cele cinci regiment ale sale aduse din Ural şi din Siberia. Statul-major al diviziei a preluat atribuțiile tuturor unităților locale NKVD şi de la batalioane! de miliție, precum şi controlul asupra traficului fluvial pe Volga.

Păreau zile glorioase pentru regimentele germane din linia întâi. "Cât putem vedea cu ochii", scria un observator, "vehicule înaintează prin stepă. Fanioanele flutură în aerul pâlpâitor al după-amiezii." Comandanții stăteau fără frică în picioare în turelele tancurilor, cu un braț ridicat, îndemnându-şi să înainteze. Praful ridicat de şenile rămânea în urma lor era ca niște nori de fum.

Aceste zile au fost amețitoare pentru tinerii ofițeri, care goneau a cucerească oraşul Rostov-pe-Don. Moralul ridicat din nou odată u venirea primăverii, noul echipament şi marele succes repurtat la Harkov făcuseră uitat coşmarul iernii anterioare. "Era ca şi cum capul nostru era format din două părți", explica un locotenent din Divizia 3 tancuri, contele Clemens von Kageneck, care avea să fie curând decorat cu Crucea Cavalerilor cu Frunze de Stejar. "Porneam la atac jubilând şi totuşi ştiam că inamicul va ataca din nou la iarnă." Uitaseră, de asemenea, aproape total abilitatea Rusiei, cu distanțele ei uriaşe, vreme aspră şi drumuri proaste, de a macină maşinăria lor modernă şi de a-i obliga să se întoarcă la tactica şi condițiile primului război mondial.

În primele luni ale campaniei, infanteriştii au calculat cu grijă cât de mult mărşăluiseră de când trecuseră frontiera în dimineața lansării Operațiunii Barbarossa. Acum nu le mai păsa. Tropăiau înainte, cu fețele năclăite de sudoare şi praf, într-un tempo de 10 kilometri pe oră, în încercarea de a se ține aproape de formațiunile motorizate. Comandanții lor păreau să uite că artileria celor mai multe divizii germane era încă nemecanizată, să uite de caii lor lăturaşi care înaintau cu paşi greoi, tuşind în norii de praf, de servanții pieselor de

artilerie care de oboseală se legănau în mers cu echipamentul în spinare. Totuşi tehnologia şi netezimea stepei aveau un mare avantaj. Orice rănit în urma contactului cu inamicul putea fi rapid evacuat de Sanitas-ul, un aparat Junker 52 transformat în avion sanitar.

Copleşiți de infinitul orizontului şi de întinderea cerului, influențați poate de priveliştea oferită de vehiculele care hurducăiau peste hopuri ca nişte ambarcațiuni pe valuri înalte, cei mai imaginativi dintre ei vedeau stepa ca o mare neexplorată. Generalul Strecker a descris-o într-o scrisoare ca un "ocean ce ar putea îneca în apele lui invadatorul". Satele au fost asemănate cu insule. In stepa arsă de soare, în sate se putea găsi aproape sigur o sursă de apă. Dar un comandant putea zări în depărtare o cupolă de biserică în formă de ceapă şi, când ajungea acolo, să găsească restul satului distrus, cu lemnăria arzând încă mocnit. Cai şi vite moarte zăceau peste tot, cu burțile umflate în arşiță, cu picioarele ridicate grotesc.

Adesea, singurul semn de viață era câte o pisică care mieuna printre dărâmături.

Într-un sat neafectat de lupte, mai putea apărea cu paşi şovăitori câte un țăran bătrân, care îşi smulgea de pe cap căciula ca şi cum s-ar fi aflat în fața stăpânului înainte de revoluție, pentru ca apoi să se grăbească să scoată apă pentru vizitatori, în acest timp, câteva sătence îşi goneau gâştele în vreo viroagă sau crâng din apropiere pentru a le ascunde, dar şi-au dat curând seama că soldații germani aveau un nas tot atât de bun ca orice echipă comunistă de rechiziții.

Soldații nu luau doar napi sau ceapă de pe câmp, ci scotoceau aproape fiecare lot sau grădină de zarzavat pe lângă care treceau.

Găinile, rațele şi gâştele erau prada de război preferată pentru că erau uşor de cărat şi de gătit. Clemens Podewils, un corespondent de război ataşat Armatei 6, a descris în jurnalul său sosirea unui grup de luptă într-un sat de stepă pe 30 iunie, după un crâncen schimb de focuri. "Chipuri negre sar

din tancuri şi din semişenilate. Brusc are loc o execuție. Orătăniile, cu penetul de la gât însângerat, bătând din aripi, sunt aduse în vehicule. Soldații urcă în tancuri, şenilele macină pământul, pentru a porni apoi din nou la drum." Singurul lucru pe care nu s-au deranjat să-l ia de la localnici în vara aceea au fost semințele de floarea-soarelui, numite în glumă de soldații germani "bomboane de ciocolată ruseşti".

Intre numeroasele relatări există o neconcordanță tulburătoare, nefăcându-se nici o legătură între scenele înspăimântătoare şi implicarea martorilor oculari. "Un băiețel ne stătea în cale", scria într-o scrisoare un student la Teologie în vârstă de douăzeci de ani. Nu mai cerşea, murmura doar: «Pan, pâine.» Era cumplit câtă suferință şi apatie se puteau citi pe chipul unui copil." La scurt timp după această întâmplare, acelaşi student la Teologie, devenit cercetaş chiar înaintea morții sale, dezvăluia lirismul scrierilor unui Cântic din secolul al XlX-lea: "Germania, nu am folosit până acum acest cuvânt, tu, țară a inimilor mari, a inimilor puternice. Tu, căminul meu. Merită o viață să-ți fie sământă."

Aliații germanilor prădau potrivit propriei lor concepții despre moralitate, respectiv că este drept să furi de la comunişti. "Flăcăii noştri au furat trei ulcioare cu lapte", scria un caporal ungur în jurnalul său. "Femeile duseseră laptele în pivniță, când au apărut băieții noştri cu grenade, amenințându-le că le aruncă. Femeile speriate au fugit şi băieții noştri au luat laptele. Ne rugăm la Dumnezeu să ne mai ajute şi în viitor."

În acel iulie, Hitler era din ce în ce mai iritat din cauza întârzierilor, care s-au înregistrat, în esență, din vina lui. Diviziile de tancuri care înaintaseră în viteză, realizând pe neaşteptate pătrunderi după pătrunderi, au fost obligate să se oprească atunci când au rămas fără combustibil într-un moment crucial, un dublu motiv de iritare pentru Hitler, care nu înceta să-şi plimbe privirile pe hartă spre terenurile petrolifere din Caucaz.

Această stare de surescitare l-a determinat să facă cea mai dezastruoasă schimbare de planuri posibilă, care nu a făcut altceva decât să irosească şi mai mult timp şi combustibil preţios din cauza redirecţionării formaţiunilor. Faza centrală a Operaţiunii Albastru consta dintr-o ofensivă rapidă a Armatei 6 şi a Armatei 4 tancuri spre Stalingrad pentru a împiedica retragerea trupelor lui Timoşenko, înainte de lansarea atacului asupra Rostovului şi peste Donul inferior, către Caucaz. Hitler dorea însă cu atâta disperare să grăbească atacul în Caucaz, încât a hotărât ca aceste faze să se desfăşoare concomitent. Aceasta, bineînţeles, a redus foarte mult concentrarea de forţe. Contrar sfaturilor lui Halder, Hitler a deviat spre sud Armata 4 tancuri a lui Hoth şi a lipsit Armata 6 de Corpul tancuri, încetinind astfel înaintarea ei pentru un asalt frontal către Stalingrad.

Feldmareşalul von Bock nu-şi putea ascunde exasperarea provo, cată de hotărârea arbitrară a lui Hitler de a împărţi Operaţiunea Albastru şi a o transforma astfel dintr-un întreg coerent format din două faze în două părţi total separate. Führer-ul a mai decis şi şi împartă în două Grupul de Armate Sud. Feldmareşalul List, un bavarez, urma să ducă în Caucaz Grupul de Armate A, în timp ce feldmareşalul baron von Weichs urma să comande Grupul de Armate B, în care Armata 6 era formaţiunea cea mai mare. Führer-ul, ştiind ca Bock nu era de acord cu ultimele sale decizii, l-a demis, acuzându-l de întârzierea de la Voronej. Hitler a schimbat astfel nu doar organizarea, sincronizarea şi succesiunea ce dădeau logică Operaţiunii Albastru. Următorul lui pas, două săptămâni mai târziu, avea să fie o creştere considerabilă a anvergurii ei, reducând astfel şi mai mult forţele disponibile.

Atenţia Führer-ului era concentrată ferm asupra apropierii de Caucaz, aşteptând cu nerăbdare semnele unei mari bătălii de încercuire, pentru a prinde în cursă forţele lui Timoşenko în stepa de la nord de Rostov. Singura încercuire a fost însă mică şi a fost realizată de Corpul 40 tancuri la Milerovo, pe 17

iulie. Diviziile de tancuri, fără să piardă vremea, au lăsat alte trupe să-i încercuiască pe ruşi.

Au rulat către sud-est, unitățile lor înaintate ajungând în oraş şi la gara Morozovsk a doua zi. După încă o zi, au ajuns la Donul Inferior, ceea ce a însemnat o înaintare de 200 de kilometri în decurs de trei zile.

Din nou, soarta prizonierilor sovietici a fost teribilă. Stepan Ignatevici Odinikțev, furier în Divizia 60 cavalerie, s-a numărat printre cei capturați la Milerovo, pe 17 iulie, împreună cu alți mii de prizonieri ruşi, a fost mânat către o închisoare improvizată, lângă linia ferată principală ce ducea spre est la Stalingrad şi spre vest în Ucraina. Unii prizonieri au fost trimişi în următoarele două săptămâni în alte lagăre construite în grabă, iar Odinikțev s-a trezit într-o altă cuşcă de sârmă ghimpată în apropierea satului Golubaia. "Eram morți de foame", a spus el, când a fost găsit peste mai mult de trei luni de trupele Armatei Roşii, "în cele mai bune zile, primeam puțina secară în apă fiartă. Carnea unui cal mort era o delicatesă. Erau loviți in permanență cu paturile puştilor, uneori fără nici un motiv. In fiecare zi, zeci de oameni mureau de foame sau în urma bătăilor primite." Cu toate că cei de la NKVD îi suspectau pe toți ostaşii Armatei Roşii prinşi de germani, cel care l-a interogat pe Odinikțev i a crezut. "Omul acesta", a mâzgălit el cu un creion la sfârşitul raportului dactilografiat, "arată ca un schelet învelit în piele."

Atât de rapidă a fost de data aceasta înaintarea germană, încât, pe 19 iulie, Stalin a ordonat personal Comitetului de Apărare a Stalingradului să pregătească oraşul imediat pentru război. Stavka se temea că Rostovul nu va rezista mult. Armata 17 era pregătită să treacă Donul dinspre Marea Neagră, Armata 1 tancuri avansa către oraş de la nord, iar o parte a Armatei 4 tancuri era gata să treacă Donul pe la est. Pe 23 iulie, diviziile 13 şi 22 tancuri, susținute de infanteria mecanizată din Divizia SS Wiking, au pătruns direct în inima Rostovului până la podul principal peste Don. Luptele din oraş au fost crâncene, mai ales apărarea de către NKVD a

Cartierului lor General, dar către sfârşitul zilei următoare, ultimele cuiburi principale de rezistență au fost zdrobite într-o operațiune de curățire sistematică, clădire cu clădire. Führer-ul jubila. Cucerirea Rostovului a şters din mintea sa amintirile rele din iarna anterioară.

Hitler a sosit la noul Cartier General avansat din oraşul ucrainean Vinnița pe 16 iulie. Ca alternativă la Wolfsschanze (Bârlogul Lupului) din Rastenburg, acesta a primit numele de cod Werwolf (Vârcolac. Cuvântul Wolf, versiunea veche germană a numelui Adolf, îi provoca, evident, Führer-ului o emoție atavică.).

A fost asigurat că oraşul Vinnița era Judenrein - curățat de evrei - după execuțiile în masă comise de un batalion de poliție toamna trecuta. S-a aflat mai târziu că oraşul fusese, de asemenea, locul unor atrocități staliniste în 1938, când trupele NKVD au masacrat peste 100 de ucraineni, dar germanii nu au descoperit mormintele acestora până în 1943.

Complexul Werwolf, format din barăci mari şi confortabile de lemne, fusese construit într-o pădure de pini din nordul oraşului.

Aparent simpla "Casă a Führer-ului" a fost construită în jurul curții private. Hitler, paranoic atunci când se afla pe teritoriu inamic, avea şi un buncăr din beton. Garda sa de corp, Rattenhuber, a descris măsurile de securitate luate la Vinnița, atunci când a fost interogat de ofițerii SMERŞ, după terminarea războiului. Stalin, obsedat de fiecare detaliu personal în ceea ce îl privea pe Hitler, a primit un raport special de la Abakumov, şeful SMERŞ.

Eforturile depuse şi atenția acordată celui mai mic detaliu pentru satisfacerea nevoilor şi asigurarea securității Führer-ului aminteau de o Curte bizantină, înainte de sosirea lui, echipe Gestapo au cercetat pereții în căutarea microfoanelor şi a explozibililor. O firmă de horticultura, Zeidenspiner, i-a făcut o mică grădină de zarzavaturi, săpată de Organizația Todt. Bucătarul personal al lui Hitler, Haupsturmfuhrer Fater, trebuia să selecteze el însuşi legumele.

Orice alt zarzavat destinat mesei Führer-ului trebuia cules sub ochii unui furier numit în acest scop, care apoi trebuia să-l aducă direct la bucătărie. Toate alimentele erau supuse unei analize chimice înainte de a fi gătite, iar mâncarea era gustată înainte de a ajunge în farfuria Führer-ului. Mostre din proviziile de apă erau controlate de câteva ori pe zi. Apa minerală era îmbuteliată în prezența unor agenți înainte de a fi adusă înăuntru. Până şi rufele spălate erau cercetate cu raze X pentru ca nu cumva să fi fost ascunşi printre ele explozibili, în afara buncărului erau depozitate rezervoare cu oxigen, gata să fie pompat în aer, întrucât Hitler se temea de vaporii nocivi degajați de fierul-beton. Gestapoul supraveghea umplerea acestor rezervoare şi le testa cu regularitate.

Şederea Führer-ului la Vinnița în a doua parte a lunii iulie a coincis cu o perioadă de caniculă. Temperatura era aproape de patruzeci de grade. Hitler, transpirând foarte mult, nu se simțea în largul său, mai ales în starea de nerăbdare febrilă din timpul înaintării către Rostov. Incapabil să suporte aşteptarea, îl tot îndemna pe Halder sa grăbească operațiunea. Se autosugestionase într-atât că Armata Roşie se afla în fazele finale ale colapsului, încât pe 23 iulie a rescris Operațiunea Albastru în Directiva Führer-ului nr. 45., ,într-o campanie care a durat puțin mai mult de trei săptămâni, obiectivele pro' funde trasate de mine pentru flancul sudic al Frontului de Răsărit au fost în mare îndeplinite. Doar câteva forțe inamice slabe au reuşit să ape din încercuire şi să ajungă la malul îndepărtat al Donului."

Ignorând rațiunea strategică pe care se bazase întregul plan, Hitler sporea obiectivele lui în doi timpi şi trei mişcări. Armata 6 va cuceri şi va ocupa Stalingradul. Nu-l mai mulțumea planul inițial de înainta către Volga şi a distruge fabricile de armament. Paulus trebuia apoi să trimită grupuri motorizate în aval de Volga către Astrahan şi Marea Caspică. Grupul de Armate A, sub comanda feldmareşalului List, a primit acum ordinul de a cuceri întreaga platformă maritimă

estică a Mării Negre şi cea mai mare parte din ceea ce mai rămăsese din Caucaz.

Când a primit acest ordin, două zile mai târziu, List l-a citit fără să-şi creadă ochilor. S-a gândit că Hitler deținea anumite informații cu privire la colapsul Armatei Roşii, care nu fuseseră transmise mai departe. Comandanții de armate auziseră şi ei că Armata 11 a lui Manstein, încheind cucerirea Crimeii, pleca spre frontul Leningrad şi că diviziile de infanterie mecanizată Grossdeutschland şi SS Leibstandarte urmau să fie trimise înapoi în Franța. "Permanenta subestimare a potențialului inamicului", scria Halder în jurnalul său, "capătă treptat o formă grotescă şi devine primejdioasă."

Hitler a încercat să justifice acest joc de mare risc pe baza întăririlor ce soseau de la aliați. Cu toate că era în stare să fie cât se poate de persuasiv în această revărsare propagandistică înălțătoare - pe care Rommel o numea cinic "cură de soare" - Führer-ul nu a reuşit să convingă decât puțini generali în legătură cu acest subiect. Atunci când a vorbit în termeni măreți despre armatele 3 şi 4 române, 2 ungară şi 8 italiană, generalii ştiau foarte bine că acestea nu pot face nici cât un corp de armată german, ca să nu mai vorbim de o armată, mai ales din cauza mijloacelor antitanc insuficiente. Generalii germani împărtăşeau, de asemenea, părerea feldmareşalului von Rundstedt cu privire la această "armată a Societății Națiunilor", ce cuprindea români (ai căror ofițeri şi subofițeri erau după părerea lui "deasupra oricărei descrieri"), italieni ("teribili oameni") unguri ("nu doreau decât să plece repede acasă"). Cu puține precum slovacii ("excelenți, foarte modeşti") şi trupele române de vânători de munte, el şi alți comandanți germani îi considerau prost echipați şi înarmați, neinstruiți şi total nepregătiți pentru un război pe Frontul de Răsărit.

Deşi exprimate cu aroganță, multe din observațiile lui Rundstedt sunt confirmate de alte surse. Jurnale, scrisori şi rapoarte ale interogatoriilor sovietice prezintă cu o claritate

dureroasă şi uneori patetică soarta soldaților şi a subofițerilor aliați. Caporalul Istvan Balogh făcea parte din Brigada l motorizată ungară, care a părăsit Budapesta pe 18 iunie, "printre oameni tăcuți şi sunete triste de goarnă", cu destinația "pământul însângerat al Rusiei". "Maică a Domnului păzitoare a Ungariei", scria el într-un jurnal detaliat, luat de pe trupul său care zăcea pe malul Donului trei luni mai târziu şi trimis la Moscova, "roagă-Te pentru noi şi apără-ne de toate păcatele şi nenorocirile! Amin." Stările de spirit erau foarte amestecate la plecare: tristețe, o groază seculară de stepa rusă şi momente de optimism febril, în unele trenuri care transportau trupe "se auzeau cântece", relata alt ungur mai târziu, la interogatoriu.

"Soldații şi ofițerii beau vin şi domnea veselia. Nimeni nu ştia ce însemna cu adevărat războiul."

Cinci zile mai târziu, trenul lui Balogh a trecut pe lângă câmpurile de bătălie din anul anterior. "Peste tot mai pot fi văzute tancuri ruseşti zdrobite. Ne uităm la ele şi ne îngrozim la ideea că acest iad rusesc s-ar putea întoarce împotriva Ungariei. Mulțumesc lui Dumnezeu că i s-a pus capăt. Suntem deplin încrezători că vom zdrobi pericolul roşu pentru Europa." Pe l iulie, la Ivanovka, au auzit pentru prima oară foc de artilerie. "Pretutindeni se pot vedea resturile vehiculelor germane arse. Nu începe oare norocul să-i părăsească pe germani? Să credem în Dumnezeu pentru ca sorții sa ne fie favorabili în ciuda unor înfrângeri."

Majoritatea soldaților aliați erau recruți, şi cel puțin jumătate analfabeți. Lipsa de familiarizare cu progresul tehnologic îi expunea unor accese de panică când erau atacați de tancuri sau de avioane. Solda zilnică, după cum a recunoscut un locotenent de cavalerie român, atunci când a fost capturat, "ajungea să cumperi un litru de vin". Serviciile medicale păreau să se fi schimbat foarte puțin in secolul al XlX-lea.

Moralul unităților ungare nu s-a îmbunătățit în urma felului în care ofițerii îşi tratau oamenii. Pedeapsa în condiții

de campanie în armatelor aliate putea fi arbitrară, dacă nu chiar haotică.

"Au vrut sa-l spânzure, au schimbat apoi pedeapsa în opt ore de gardă pe timp de noapte, dar au amânat-o şi pe asta. Alți trei soldați au fost totuşi spânzurați. Spre regretul meu, parcă trăiam în secolul al XIV-lea." Soldații români mai puteau primi de la ofițerii lor la pedepse corporale. Măsurile disciplinare deveniseră şi mai necesare după ce forțele române suferiseră pierderi cifrate la 98 000 de oameni în asediul Odessei, la sfârşitul verii lui 1941. Majoritatea nu înțelegeau de ce se mai continua înaintarea la est de Nistru, odată ce Basarabia fusese recucerită.

Atitudinea balcanică față de război a rămas primitivă şi din alte puncte de vedere. Câțiva soldați şi-au exprimat dezamăgirea referitor la cât de puțin se putea fura față de ce le promiseseră ofițerii lor.

"Obiceiul jafului este atât în sângele germanilor, cât şi în al ungurilor", recunoştea un soldat cu naivitate în fața NKVD-istului care-l interoga după ce fusese capturat.

Adevărata slăbiciune a armatelor aliate nu a ieşit în evidență până în toamna aceea. Atunci când Hitler a ajuns să-şi recunoască,

dar nu să accepte, greşeala, era prea târziu pentru a se mai putea evita dezastrul. Dacă studiem ambițiile aproape obsesiv de optimiste ale lui Hitler din perioada aceea, este cât se poate de clar că nu a citit niciodată, sau nu a digerat niciodată, povestirea lui Tolstoi, *De cât pământ are nevoie un om?*, scrisă în 1886. Unui om bogat, Pahom, i se povesteşte despre pământul mănos din țara başkirilor de dincolo de Volga. Sunt toți oameni simpli acolo, aşa că va putea lua cat Pământ doreşte de la ei fără mare greutate. Când Pahom ajunge in tara başkirilor, aceştia îi spun că pentru o mie de ruble va putea avea atât pământ cât va putea împrejmui într-o zi. Pahom, disprețuindu-i pentru lipsa lor de rafinament, este în culmea bucuriei. Este convins că va putea împrejmui o bucată mare pământ. Aproape imediat după ce a pornit

zăreşte, totuşi, unul altul, lucruri atrăgătoare pe care dorea să le includă în locul său: un iaz sau o bucată de pământ bună pentru cultivat inul. Apoi, vede ca soarele e pe cale să apună. Dându-şi seama că riscă să piardă totul aleargă din ce în ce mai repede pentru a ajunge la timp înapoi. “Am luat prea mult”, îşi spune el, “şi am stricat întreaga afacere.” Dar efortul îl epuizează. Moare la linia de sosire şi acolo va fi înmormântat. “Un metru optzeci de la cap la călcâie era tot ceea ce avea nevoie”, aceasta a fost concluzia lui Tolstoi. Dar peste mai puțin de şaizeci de ani nu doar un om va fi îngropat în stepă, ci sute de mii.

“Nici un pas înapoi!”

Pe 28 iulie 1942, în timp ce Hitler sărbătorea cucerirea oraşului Rostov, Stalin a simțit că momentul de criză era foarte aproape.

Forțele sovietice în retragere din fața Armatei 6 a lui Paulus puteau să fie nimicite la vest de Don. Dacă germanii înaintau atunci peste Volga încă 65 de kilometri, țara urma să fie tăiată în două. Convoiul PQ-17 tocmai fusese distrus în Marea Barenț, iar noua linie de aprovizionare anglo-americană prin Persia ar fi fost în curând amenințată. Uniunea Sovietică se confrunta cu o strangulare.

În acea zi, Stalin a încetat brusc să se mai plimbe de colo-colo în biroul său de la Kremlin în timp ce asculta raportul generalului Vasilevski. “Stavka a uitat ordinul meu!”, a izbucnit el. Acest ordin, emis cu un an în urmă, în august, menționa că “oricine îşi scoate insigna în timpul bătăliei şi se predă va fi considerat un dezertor odios, iar familia lui va fi arestată ca familia unui om care şi-a călcat jurământul, ca trădător al Patriei. Astfel de dezertori vor fi împuşcați Pe loc. Cei care cad în încercuire [...] şi care preferă să se predea trebuie distruşi prin orice mijloc, iar familiile lor vor fi lipsite de orice alocații şi asistență de stat”.

“Au uitat ordinul!” a spus Stalin din nou. “Scrie altul pe aceeaşi linie.”

“Când vreți să mă prezint cu noul ordin?” a întrebat Vasilevski.

“Cum e gata să vii cu el.”

Vasilevski s-a reîntors în aceeaşi seară cu proiectul Ordinului nr 227, cunoscut mai mult sub titlul “Nici un pas înapoi!” După ce a făcut mai multe modificări, Stalin l-a semnat. Ordinul urma să fie citit tuturor trupelor Armatei Roşii. “Provocatorii de panică şi laşii trebuie stârpiți pe loc. Mentalitatea retrogradă trebuie lichidată definitiv. Comandanții de armate care au permis abandonarea

voluntară a pozițiilor trebuie îndepărtați şi trimişi imediat în fața unui tribunal militar spre a fi judecați.” Orice persoană care se predă este “un trădător al Patriei”. Fiecare armată trebuia să organizeze “trei până la cinci detaşamente bine înarmate (până la 200 de oameni fiecare)” pentru a forma o a doua linie care să împuşte orice ostaş care ar încerca să fugă. Jukov a aplicat acest ordin pe Frontul de Vest în decurs de zece zile, folosind tancuri al căror echipaj era compus din ofițeri special selectați. Aceştia urmau primul val al unui atac, pregătiți să “combată laşitatea”, deschizând focul asupra tuturor ostaşilor care ar fi şovăit.

S-au înființat trei baze pentru interogarea militarilor care scăpaseră din captivitatea germană sau din încercuire. Comandanții ce permiteau retragerea urmau să fie degradați şi trimişi la companii sau batalioane disciplinare. Prima bază de acest fel pe Frontul Stalingrad a fost înființată trei săptămâni mai târziu, pe 22 august, cu o zi înainte ca germanii să ajungă la Volga.

Companiile disciplinare (ştrafrotî) urmau să îndeplinească misiuni aproape sinucigaşe, precum deminarea în timpul unui atac. În total, 422 700 ostaşi ai Armatei Roşii aveau să “ispăşească cu sângele lor crimele comise față de Patrie”. Ideea a plăcut atât de mult autorităților sovietice, încât deținuții civili au fost transferați din Gulag la unități şîraf, unii susținând că ar fi fost vorba de vreun milion de persoane, dar s-ar putea prea bine să fie vorba de o exagerare. Promisiunile de îndreptare prin acte de bravură se dovedeau o obicei a fi false, în special din cauza indiferenței birocratice. Oamenii erau lăsați să moară în serie. Pe Frontul de la Stalingrad Armatei 51 i s-a spus să ridice ofițerii care scăpaseră din încercuire. Primul grup de cincizeci şi opt de ofițeri au auzit că vor fi trimişi in fața unei comisii care să-i repartizeze la noi unități, dar nimeni nu s-a obosit să-i interogheze. S-au trezit în schimb, fără judecată sau avertisment, în companiile disciplinare. Când, aproape două

luni mai târziu, avea să se descopere greşeala, ei erau “răniți sau decedați”.

A fost întărit sistemul Departamentelor Speciale NKVD, reînființate cu un an în urmă pentru a se ocupa de “trădători, dezertori şi laşi”. Departamentul Special sau OO (Osobîi Otdel) odată din 1919, când Lenin şi Felix Dzerjinski, şeful Ceka, au vrut să mențină controlul total asupra forțelor armate, în aprilie 1943, cu mai puțin de două luni înainte de încheierea Bătăliei Stalingradului, Departamentele Speciale, sub conducerea lui Viktor Abakumov, au devenit SMERŞ, acronimul pentru Smert Spionam (moarte spionilor).

Diviziile de puşcaşi aveau un Stat-Major al Departamentului Special NKVD de până la douăzeci de ofițeri, cu un “reprezentant operativ” la fiecare batalion şi unitate de gardă de stat-major formată din douăzeci-treizeci de oameni, care deținеau prizonierii şi îi executau pe “laşi şi pe trădători”. Ofițerul din Departamentul Special îşi recruta propriii agenți şi informatori. Potrivit unui fost informator SMERŞ, acesta era “palid pentru că lucra de obicei noaptea”, şi, la paradă, “se uita de aproape la chipurile noastre de parcă ştia câte ceva rău despre fiecare dintre noi”.

Departamentele Speciale NKVD îşi luau foarte în serios munca de descoperire a spionilor şi trădătorilor. Un ofițer, ce folosea numele Brunnîi, i s-a adresat scriitorului şi ziaristului Ilia Ehrenburg, plângându-se că ziarele nu publicau suficiente elogii la adresa Departamentelor Speciale. “Este foarte greu să descoperi un spion fascist experimentat. E nevoie de multă inteligență şi perspicacitate. Un ostaş NKVD trebuie să aibă o minte foarte ascuțită şi să fie regulile speciale ale jocului. Presa publică o mulțime despre de îngrozitoare comise de germani, ceea ce este necesar. Dar este cu atât de important ca ostaşii noştri să fie determinați să-i urască pe trădători.”

Wehrmacht-ul a încercat să exploateze modul stalinist de a testa loialitatea. O instrucțiune germană recomanda cu fermitate ca

prizonierii sovietici să fie avertizați în legătură cu "tratamentul ce ii aşteaptă când vor încăpea pe mâinile NKVD", dacă ar reuşi sa "scape din captivitatea germană şi s-ar reîntoarce în Armata Roşie".

Un alt departament al NKVD, înființat de Beria în toamna anului 1939, se ocupa de prizonierii de război inamici. Principala misiune a acestuia a fost lichidarea unui număr de peste 4 000 de ofițeri polonezi în pădurea de la Katin. În vara anului 1942, totuşi, ofițerii departamentului nu prea aveau ce face întrucât fuseseră capturați prea puțini germani în timpul înaintării Axei. Fiecare membru al unui mic detaşament dintr-o divizie de infanterie motorizată a Armatei 4 tancuri a fost interogat de locotenentul Lepinskaia de la Direcția Politică din Cartierul General al Frontului de Sud-Vest.

Întrebările ei, menite să le evalueze moralul, nu i-au furnizat prea mult material. "Majoritatea soldaților doresc să lupte până la sfârşit", a fost ea nevoită să raporteze. "Nu sunt cazuri de dezertări sau de răni autoprovocate. Ofițerii sunt stricți, dar cinstiți."

Lepinskaia a avut mai mult noroc cu prizonierii români. Un ofițer a recunoscut că soldații săi îl urau pe mareşalul Antonescu pentru că "vânduse patria lor Germaniei". Ostaşii români erau şi mai deschişi. I-au relatat că "s-au bătut cu germanii cu pumnii" şi chiar că un ofițer german fusese ucis după ce acesta le împuşcase doi camarazi. Ofițerii lor erau "foarte grosolani" cu ei şi îi loveau frecvent. Fuseseră numeroase cazuri de automutilări, în ciuda predicilor ofițerilor care le spuneau că acestea erau "un păcat împotriva patriei şi a lui Dumnezeu". Lepinskaia a conchis că românii aveau clar "un nivel politic scăzut". Raportul ei a fost transmis de urgență la Moscova.

Înaintarea Armatei 6 prin stepa Donului a oferit experiențe pe cat de numeroase pe atât de diferite după ninsorile din iarnă. Generalul Strecker, comandantul Corpului 11, a constatat că "este tot atâta arşiță ca şi în Africa, cu nori înalți

de praf”. Pe 22 iulie, şeful sa de stat-major, Helmuth Groscurth, a consemnat o temperatura de “53 grade la soare”.

Ploile neaşteptate, în afară de faptul că înnămoleau drumurile, nu rezolvau în mare măsură lipsa de apă, care constituia una dintre principalele preocupări ale infanteriştilor germani (Landser) în lele acelea, în retragere, Armata Roşie poluase fântânile, dărâmase clădirile colhozurilor şi dusese vitele şi tractoarele în spatele frontului Proviziile care nu putuseră fi mutate la timp fuseseră făcute de nefolosit. “Ruşii au turnat petrol peste proviziile de grâne”, scria un caporal, pe 10 august, celor de acasă. “Bombardierele sovietice aruncă noaptea bombe cu fosfor pentru a da foc stepei”, raporta o divizie de tancuri. Multe din coloanele de fum negru de la orizont erau provocate de arderile de carbit din jurul poziţiilor de artilerie.

Artileriştii germani în şorturi, cu torsurile bronzate şi o musculatură de invidiat datorită ridicării obuzelor, arătau ca nişte atleţi din filmele de propagandă nazistă, deşi nu erau atât de sănătoşi pe cât păreau. Cazurile de dizenterie, tifos şi paratifos au început să se-nmulţească. În jurul autosanitarelor de campanie, al bucătăriilor şi mai ales al secţiilor de măcelărie, “roiurile de muşte erau o adevărată pacoste”, raporta un medic. Muştele erau foarte periculoase pentru cei cu răni deschise, precum arsurile servanţilor.

Permanenta înaintare îngreuna foarte mult tratarea bolnavilor şi a răniţilor. Evacuarea cu ajutorul avionul sanitar Sanitats-Ju era cea mai bună soluţie, dar din cauza insistenţei lui Hitler asupra rapidităţii operaţiunii, aproape toate avioanele de transport fuseseră modificate pentru a livra combustibili diviziilor de tancuri oprite din drum.

Soldaţilor Armatei 6 vara anului 1942 le-a rezervat ultimele idile de război. În ţara cazacilor de pe Don, satele cu căsuţe văruite şi acoperişuri de stuf, înconjurate de mici livezi de cireşi, cu sălcii şi cai pe pajişte ofereau un contrast plăcut faţă de starea de dărăpănare a celor care aparţineau colhozurilor. Civilii, care rămăseseră pe loc ca sfidare la

adresa ordinelor de evacuare, erau prietenoşi în marea majoritate. Cei mai mulți dintre bătrâni luptaseră împotriva bolșevicilor în războiul civil din Rusia. Cu un an în urmă, în vara, cu câteva săptămâni înaintea invaziei germane, cazacii se răsculaseră la Şahtîi, la nord de Rostov, declarând independența republicii lor. Revolta a fost înăbuşită de trupele NKVD cu o brutalitate pe cât de rapidă, pe atât de previzibilă.

Spre surprinderea unui comandant de companie din Divizia 3 infanterie, cazacii s-au arătat prietenoşi chiar după ce au fost jefuiți de soldații săi. Le-au dat în dar ouă, lapte, castraveți sărați şi chiar o şuncă întreagă. A aranjat chiar cu ei să cumpere gâşte contra două mărci bucata. “Ca să fiu cinstit, oamenii îți dau tot ce au dacă te porți corect cu ei”, scria el în jurnalul său. “Nu am mâncat niciodată atât de mult ca aici. Mâncăm miere cu lingura mare până ni se face rău, iar seara fierbem şuncă.”

În timpul rapidei înaintări germane, Stalin a căutat să-şi învinovățească generalii. Schimba comandanții unul după altul în speranța deşartă că vreun nou conducător neîndurător ar putea însufleți rezistența şi schimba situația. A mers până acolo încât l-a sunat pe un comandant de armată pentru a-l destitui şi pentru a-i spune să-l cheme la telefon pe unul din propriii săi comandanți de corp de armată, care urma să-l înlocuiască. Se răspândea sentimentul de eşec şi dezastru, distrugând şi încrederea parțial recăpătată după bătălia din jurul Moscovei. Armata Roşie, suferind încă din cauza ofensivelor premature de la începutul anului, ducea lipsă de trupe instruite şi de subofițeri şi ofițeri cu experiență. Cei mai mulți dintre recruții aruncați în luptă avuseseră parte de aproximativ douăsprezece zile de instrucție, unii chiar de mai puține. Țăranii tineri recrutați din colhozuri nu ştiau nimic despre război şi armamentul modern. Un cavalerist care a găsit un tub de aluminiu pe pământ a crezut că-l poate folosi drept mâner pentru țesala calului S-a dovedit a fi o bombă incendiară, care i-a explodat în mână.

Germanii erau uimiți de felul în care comandanții ruşi risipeau viețile propriilor lor ostaşi. Unul dintre cele mai cumplite exemple este cel al luptelor de apărare de la vestul Donului. Trei batalioane “ ofițeri, cursanți ai şcolii militare, fără arme sau rații, au fost trimis împotriva Diviziei 16 tancuri. Comandantul lor, care s-a predat după masacru, a spus celor care l-au capturat că atunci când a protestat, ca „această misiune e lipsită de sens”, comandantul de armată, evident beat, a zbierat la el să facă aşa cum i s-a spus.

Armata Roşie mai suferea încă de vechea teamă de inițiativă, de pe vremea epurărilor. Dar în urma ultimelor dezastre din sud care au distrus în cele din urmă faima vânătorilor stalinişti de vrăjitoare, a început să apară un nou fel de comandant - energic, curajos şi mult mai puțin speriat de comisari şi de NKVD. Reuşitele lui Jukov au oferit lumină şi speranță multor altor ofițeri în ascensiune furioşi din cauza umilințelor îndurate în Armata Roşie.

Generalul Vasili Ciuikov, care avea să devină în curând comandant de armată la Stalingrad, era unul dintre cei mai nemiloşi ofițeri din noua generație. Accesele sale de furie erau comparate cu cele ale lui Jukov. Chipul său puternic de țăran şi părul des erau tipic ruseşti.

Avea şi un dezvoltat simț al umorului şi un râs de tâlhar în care îşi arăta toți dinții înveliți în coroane de aur. Propaganda sovietică îl va descrie mai târziu ca un produs ideal al Revoluției din Octombrie.

Ciuikov pierduse primele şase luni dezastruoase de război, fiind pe vremea aceea în China, în calitate de ataşat militar acreditat pe lângă Cian Kai-Şi (Jiang Jieshi). După rechemarea sa în Uniunea Sovietică, a devenit locțiitor al comandantului unei armate de rezervă de lângă Tuia. La începutul lunii iulie, suferind încă de o leziune a coloanei vertebrale, a primit ordinul de a porni cu diviziile sale incomplete, numite acum Armata 64, pentru a ține piept germanilor la vest de Don.

Ciuikov, însoțit de comisarul-şef Konstantin Kirkovici Abramov, a ajuns la Cartierul General al Frontului Stalingrad pe 16 iulie. Se auzise că inamicul avansa rapid către Don, dar nimeni nu avea nici un fel de informații. Armata 62 era împrăştiată în partea superioară a cotului de răsărit al Donului, iar Ciuikov trebuia să-şi aducă diviziile pentru a acoperi partea inferioară, la sud de râul Cir. Îl îngrijora, fapt de înțeles, moralul armatei din stânga lui, după ce interceptase un camion cu ofițeri care aveau canistre de rezervă pline cu carburant - care fugeau în spatele frontului.

Chiar la dreapta lui, deasupra râului Cir, Divizia 44 infanterie laca era angajată în lupte grele cu trei divizii ale Armatei 62.

Lupta a fost deosebit de violentă. Un caporal capturat i-a spus care îl interoga că un ofițer le ordonase să împuşte doi ostaşi răniți ai Armatei Roşii, pe care îi găsiseră "ascunşi într-un şanț". Ceva mai la nord, totuşi, germanii pătrunseseră în forță, izolând multe regimente, atunci când au ajuns la Kamenski, pe Don.

Avioanele germane de recunoaştere au determinat cu rapiditate punctele slabe de-a lungul Donului şi desfăşurarea diviziilor înaintate ale lui Ciuikov. Pe 25 iulie, germanii au atacat cu forțe importante. Botezul focului pentru Armata 64 a fost şi mai dificil din cauza furtunilor de praf şi a faptului că detaşamente esențiale erau încă împotmolite în spatele oraşului Tuia. A doua zi dimineață, a avut loc un atac cu tancuri german şi, cu toate că blindatele îi îngrozeau pe servanții tancurilor uşoare T-60, care încercau să se ascundă în şanțuri, proiectilele lor nu au putut face mare lucru împotriva tancurilor grele KV.

"Aveau o rază de acțiune mai lungă", explica un comandant german de tancuri. "Nu puteam să-i atacăm în câmp deschis. Astfel, precum vapoarele pe mare, mi-am retras tancurile spre a nu mai fi la vedere, am făcut un ocol mare şi am atacat din spate." Tancurile grele ruseşti s-au risipit, cu excepția unuia singur care îşi pierduse o şenilă;

mecanismul transversal i se blocase, astfel încât turela nu se mai putea învârti. “Ne-am aliniat în spatele lui şi am început să tragem. Număram loviturile, dar nici una nu a perforat blindajul.

Apoi am văzut mişcându-se trapa tancului. Mi-am închipuit că vor să se preda, aşa că am transmis companiei mele prin radio să oprească focul. Ruşii au deschis atunci turela complet şi au coborât.” Servanții erau într-o confuzie totală, zguduiți şi asurziți, dar nici unul nu era rănit. “Ne-a deprimat gândul că tancurile noastre erau inferioare.”

Lovitura germană executată prin flancul drept al Armatei 6 către Don avea să provoace curând haos. Pe 26 iulie, printre eşaloanele doi ale Armatei 64 a lui Ciuikov s-a răspândit zvonul ca tancurile germane erau pe cale să le izoleze. Panica s-a transferat atunci şi în rândurile trupelor din linia întâi. Ciuikov a trimis ofițeri de stat-major către malul râului pentru a restabili ordinea, dar aviația a profitat de prilej şi aparatele Stuka ale lui Richthofen au atacat în valuri. Câțiva din ofițerii superiori ai lui Ciuikov s-au numărat printre cei ucişi.

Armata 62 era într-o situație şi mai dificilă. Divizia 33 puşcaşi sardă, comandată de colonelul Aleksandr Utvenko, a fost încercuită malul vestic al Donului şi atacată de două divizii germane.

„Ne-ar fi terminat rapid dacă nu ne-am fi îngropat adânc”, i-a spus Utvenko scriitorului Konstantin Simonov mai târziu. Divizia lui, cu un efectiv de 3 000 de oameni, trebuia să trimită răniții cu căruțele: cămilele în spatele frontului în noaptea aceea. Germanii au suferit şi ei pierderi grele. Doar într-un singur sector de batalion, au fost târâte 513 cadavre germane într-un şanț, balka. Ruşii se confruntau cu o lipsă atât de acută de arme şi muniție, încât erau nevoiți să atace pentru a face rost de ele. Aveau atât de puțină mâncare, încât fierbeau grâul cules din lanurile din jur. Pe 11 august, ceea ce a mai rămas din divizie s-a împărțit în grupuri mici pentru a-şi croi drum prin luptă către Don. “Eu însumi mi-am

reîncărcat pistolul de cinci ori", a relatat Utvenko. "Mai mulți comandanți s-au împuşcat. Au fost ucişi până la 1 000 de oameni, dar aceştia şi-au vândut scump viața. Unul dintre ei a scos o hârtie din buzunar şi a început să meargă către germani. Galia, o interpretă din personalul nostru, a strigat: «Priviți-l! Şarpele vrea să se predea!», după care a scos pistolul şi l-a omorât."

Ultimul cuib de rezistență, rămânând fără muniție antitanc, a fost cucerit de tancurile germane. Utvenko şi camarazii care îi mai rămăseseră au sărit de pe costişă într-o mlaştină, unde a fost rănit la picioare de un şrapnel. Nemaiputând decât să se târască, Utvenko, împreună cu vreo douăzeci de ostaşi, a stat ascuns a doua zi într-un lan de floarea-soarelui. Noaptea, au mai strâns câțiva supraviețuitori si au trecut Donul înot. Opt s-au înecat. Utvenko a fost ajutat de aghiotantul său, Hudobkin, un fost ginecolog, care a făcut o criză de epilepsie imediat după ce au ajuns pe malul celălalt. Utvenko a spus ulterior că a avut noroc că Hudobkin n-a făcut criza în timp ce înota. "Dacă nu murim aici", a replicat Hudobkin, "vom supraviețui războiului". Hudobkin avea un motiv special pentru care credea că va rămâne în viață. Mama lui o primise o notificare prin care era anunțată despre moartea lui în Crimeea, unde fusese grav rănit, ea făcându-i şi parastasul. Potrivit credințelor ruseşti, cel căruia i se face o slujbă de pomenire şi este încă în viață nu va muri curând Simonov a simțit în acea vară teribilă a anului 1942 că această credință era simbolică pentru întreaga țară.

În ciuda dezastrelor şi a haosului provocate de comunicațiile proaste, unitățile Armatei Roşii continuau să reziste şi să contraatace. Profitau cât mai mult de atacurile de noapte, deoarece un atac la lumina zilei ar fi atras imediat o reacție din partea forțelor aeriene germane. Comandantul unei companii germane din Divizia 384 infanterie, care ținea un jurnal, a consemnat pe 2 august: "Ruşii rezistă puternic. Au trupe proaspete şi tinere", pentru a adăuga a doua zi: "Ruşii rezistă puternic. Primesc întăriri continuu. Una din

companiile noastre de geniu a evitat lupta. Foarte ruşinos.” Propriii săi soldați au început să aibă dureri stomacale puternice, probabil din cauza apei contaminate. “Este îngrozitor aici”, scria el câteva zile mai târziu. “Ce nopți îngrozitoare. Fiecare dintre noi este tensionat. Ne lasă nervii.”

Într-o încercare de a contracara supremația aeriană a Luftwaffe, au fost transferate în grabă regimente de aviație ale Armatei Roşii de pe fronturile Central şi de Nord. Un regiment de piloți pe avioane de vânătoare pe timp de noapte, care au aterizat pentru întâia oară pe o nouă bază pentru a sprijini Frontul Stalingrad, au descoperit că aerodromul nu era altceva decât un câmp întins, cultivat cu pepeni şi înconjurat de roşii, unde localnicii continuau să-şi strângă recolta chiar în timp ce decolau sau aterizau avioanele de vânătoare.

Prezența regimentului a fost curând descoperită de un avion de cercetare Focke-Wulf, iar când aparatele Messerschmitt au atacat în zbor razant, chiar deasupra nivelului solului, piața sătească din apropiere a fost prinsă în focurile lor. Într-o clipă, scena rurală s-a transformat într-un haos total: cai speriați, cabrați cu osia căruțelor cu tot, copii țipând, coviltire zdrențuite de gloanțele mitralierelor Ş vânzători morți printre zarzavaturile şi fructele de pe tarabe.

Atunci a suferit regimentul rus, care a fost nevoit să se înscrie intr-un grafic epuizant de ieşiri/avion. Adeseori nu aveau timp să mănânce la bucătăria de campanie de lângă pistă, aşa că echipajele de la sol aduceau şi împărțeau farfuriile la avion, iar piloții mâncau in carlingă. Regulile de securitate cu care era bătut la cap personalul de la sol de comisari erau atât de stricte, încât nici nu se mai numărau aeroplanele existente sau cele care nu reuşiseră să se întoarcă din misiune.

In schimburile de focuri aeriene din zilele acelea, maiorul Condraşov, comandantul regimentului, a fost doborât în spatele liniilor germane. Piciorul stâng, pe care avea să-l piardă mai târziu, a fost schilodit când s-a prăbuşit avionul, dar o țărancă din apropiere a reuşit să-l scoată dintre

resturile aparatului, să-l ducă în casă şi să-l îngrijească. Locul a fost depistat de camarazii săi din regiment şi, imediat după ce s-a crăpat de ziuă, doi dintre ei au aterizat lângă casa țărăncii. L-au luat de acolo pe Kondraşov, l-au legat de scaunul din spate al unuia dintre aparate, iar pilotul l-a transportat la un spital militar.

Luptele aeriene deasupra Donului de la sfârşitul lunii iulie şi începutul lui august erau urmărite cu atenție de întregul câmp de luptă de dedesubt. Infanteriştii şi tanchiştii germani stăteau cu mâna streaşină la ochi ca să se ferească de soare şi se uitau la cerul albastru şi la dârele de condensare. Avioanele ruseşti atacau în general la miezul zilei țintele de la sol. Totul se întâmpla cu atâta regularitate, încât aparatele Messerschmitt 109 aveau grijă să fie prin preajmă, gata de atac. Se auzeau urale ori de câte ori era atins un aparat inamic şi avionul lovit, din care ieşea fum, se prăbuşea ca un tirbuşon şi exploda la impactul cu solul. Reputația piloților de vânătoare de excepție începuse să se impună în rândurile armatei germane şi ale Luftwaffe.

Cu acest război în continuă deplasare, personalul diviziilor motorizate rareori se mai obosea să-şi camufleze cartierul general. Lucrând în corturi ridicate în grabă în timpul nopții la o alta serie de ordine sau controlând muniția şi contabilizând altele, au descoperit că lămpile cu spirt atrăgeau mai degrabă roiuri de insecte decât gloanțele inamice. Recuperau orele de nesomn în timpul zilei, cu capetele căzându-le în bărbie sau sucindu-le ca să le deştepenească, în vehiculele statului-major ce se îndreptau către locația următoare.

Comandantul Diviziei 16 tancuri, generalul Hans Hube, trăgea câte un pui de somn în miezul unei bătălii, în fața oamenilor săi inspirându-le încredere prin calmul său imperturbabil. “Papa Hube”, cum îi spuneau oamenii săi, impresiona imediat cu chipul său puternic, ca de stâncă, şi mâna neagră artificială (pierduse un braț în primul război mondial). Hube era un tip organizat, cu obiceiuri de la care

nu abdica niciodată. Chiar dacă lupta sau nu, avea grijă să mănânce la fiecare trei ore, “consumând atâtea calorii şi atâtea vitamine”. Fără să fie un intelectual, potrivit spuselor mai multor ofițeri care îl cunoşteau bine, era “un om strălucitor, cu o minte foarte limpede”. Hitler l-a admirat foarte mult ca militar, dar fiindcă acest “cal de război bătrân” era un realist care spunea ceea ce gândea, Führer-ul l-a considerat “prea pesimist” către sfârşitul bătăliei de la Stalingrad.

Câțiva dintre comandanții lui Hube făceau remarci disprețuitoare în legătură cu prostia inamicului, care îşi oprea tancurile în câmp deschis, transformându-le astfel în ținte perfecte pentru avioanele de bombardament în picaj sau pentru tunurile antiaeriene de 88 mm, mortale în tragerile asupra țintelor terestre. Ştiau că T-34 era în general un vehicul de luptă blindat mult mai bun decât orice produsese Germania până atunci. Pe de altă parte, aparatura lui de ochire nu era foarte bună, puțini comandanți ruşi fiind dotați cu binocluri corespunzătoare, iar şi mai puțini aveau aparate radio. Cea mai mare slăbiciune a Armatei Roşii era, totuşi, precaritatea tacticii. Forțele lor de tancuri nu reuşeau să folosească terenul cum se cuvine şi demonstrau că nu cunoşteau prea bine principiile tragerii şi ale mişcării. Şi, aşa cum Ciuikov a recunoscut imediat, erau incapabili să-şi coordoneze atacurile cu aviația Armatei Roşii.

Automulțumirea i-a făcut adesea pe germani să slăbească garda. De cum s-a crăpat de ziuă pe 30 iulie, un grup de tancuri T-34, care s-au apropiat sub acoperirea întunericului, a surprins Cartierul general al lui Hube într-un sat. Ofițerii nu ştiau cum să se îmbrace mai repede în timp ce obuzele explodau între Cartierul General şi vehiculele din eşalonul doi. Podewils, corespondentul de război ataşat atunci acelei divizii, a scos capul afară. “Priveliştea nu este “încurajatoare”, a notat el în jurnalul său. “Vehicule de toate felurile încearcă haotic să se depăşească unele pe altele ca să plece mai

repede!” Germanii fuseseră surprinşi şi cu o zi în urmă de un alt atac neaşteptat, pe care Hube l-a numit “Afacerea Husar”.

Şocul inițial a trecut repede. Foarte curând după sosirea unei companii a Regimentului 2 tancuri, şase tancuri T-34 erau cuprinse de flăcări pe un sol jos mlăştinos. Un T-34, într-un atac sinucigaş, a deschis focul împotriva vehiculelor de transport ale diviziei în sat, dar s-a întâlnit pe neaşteptate cu un tanc blindat german care, “cu o lovitură directă, i-a aruncat literalmente turela în aer”. Hube, după ce a urmărit acțiunea din zorii zilei, i-a spus lui Podewils: “Ai face mai bine dacă te-ai duce în linia întâi. Eşti mai în siguranță acolo.”

Podewils şi camaradul său au plecat ceva mai târziu în aceeaşi dimineață. Au mers cu maşina înainte pe drumul de bârne construit peste mlaştină. Unul din tancurile T-34 înnegrit mai fumega, răspândind în aer “miros de carne arsă”.

La Cartierul General al corpului de armată a auzit că în ultimele opt zile Armata Roşie trimisese aproape o mie de tancuri peste Don:

mai mult de jumătate din ele au fost distruse. Aceste cifre erau mult exagerate. Comandantului Armatei Roşii i se alocaseră doar 550 de tancuri, multe dintre ele nereuşind să treacă Donul. Vina o purtau în mare parte rapoartele mult prea optimiste de pe front. Un servant de tanc a observat că “ori de câte ori era lovit un tanc rusesc, aproape frecare servant din unitate pretindea că fusese distrus”. Cu toate acestea, priveliştea unui număr atât de mare de tancuri ruseşti distruse impresiona orice privitor. Generalul von Seidlitz a spus că, de Parte, KV-urile scoase din luptă arată ca “o turmă uriaşă de elefanți. Indiferent de cifra exactă a tancurilor distruse, mulți germani păreau convinşi că sunt aproape de victoria totală. Hidrei nu-i puteau creşte noi capete.

Führer-ul, nemulțumit din nou din cauza progresului lent, a revenit la planul inițial conform căruia Armata 4 tancuri trebuia sa sprijine Armata 6 pentru cucerirea Stalingradului. Pierderea de timp şi costul combustibilului nu au fost

menționate. Diviziile lui Hoth au reacționat rapid, înaintând spre nord fără să întâmpine o rezistența serioasă, aveau să amenințe curând Kotelnikovo, o localitate aflată la mai puțin de 160 de kilometri sud-vest de Stalingrad. Dar problema principală era dacă puteau face față schimbărilor de plan ale lui Hitler. Pe baza rapoartelor de recunoaştere aeriană, generalul von Richthofen nota în jurnalul său pe 2 august: "Ruşii aruncă din toate direcțiile forțe spre Stalingrad."

Paulus, plin de încredere - potrivit spuselor lui Richthofen - a lansat atacuri pe două direcții convergente executate de diviziile 16 şi 24 tancuri, cu sprijinul avioanelor de bombardament în picaj.

După două zile de lupte, au încercuit opt divizii de puşcaşi şi întreaga artilerie rămasă la vest de Don. Încercuirea a fost în cele din urmă realizată la Kalaci. De pe vârful unei râpe de unde se vedea "Donul liniştit", primele echipaje ale tancurilor au văzut în depărtare oraşul Kalaci în lumina violetă a înserării. Soarele care apunea în spatele tancurilor arunca umbre lungi în fața lor către est. Kalaci era un orăşel cu câteva mici ateliere, o stație de cale ferată dărăpănată şi colibe de lemn.

După succesul lor, tanchiştii glumeau între ei uşurați şi fericiți, eliberați de tensiunea luptei. Din unele tancuri se auzeau cântece.

Curând însă, comandanții i-au reaşezat în poziție de apărare circulară. După amurg, miile de ruşi rătăciți de unitate, prinşi pe malul de vest, au început să atace, iar liniştea nopții a fost permanent zguduită de focuri de mitralieră, semnale luminoase şi de pocnetele schimburilor de foc de puşcă.

A doua zi, germanii au început să curețe pădurea sistematic, unii ofițeri comparând acțiunea cu o mare vânătoare de cerbi. Printre prizonierii capturați se afla un ofițer superior de transmisiuni şi personalul său, format mai ales din femei. In noaptea aceea, a început alta luptă, de data aceasta la lumina lunii. În jurul pozițiilor, a doua zi

dimineață, germanii au dat foc desişului uscat pentru a goni ultimii ruşi din pădure, în cele din urmă, zona a fost considerată "curățată de inamic". Au scăpat foarte puțini. Din Divizia 181 puşcaşi a Armatei 62, care la începutul luptelor avusese un efectiv de 13 000 de oameni, doar 105 au reuşit să se strecoare înapoi peste Don.

Lupta a fost într-adevăr crâncenă. Numeroşi soldați germani nu împărtăşeau nici încrederea lui Paulus, nici opinia lui Hitler că inamicul era terminat, în prima zi, batalionul antitanc din Divizia 371 infanterie a pierdut douăzeci şi trei de oameni. Din ce în ce mai des, soldații Armatei 6, ca şi cei din Divizia 389 infanterie auzeau uralele infanteriei sovietice la atac. Un soldat scria acasă total demoralizat din cauza "multor, multor cruci şi morminte, săpate ieri", gândindu-se şi la implicațiile pentru viitor. Pierderile grele în alte divizii par să fi contribuit şi ele la scăderea moralului. Divizia 76 infanterie a fost nevoită să desemneze mai mulți soldați care să ajute la înmormântări. Un astfel de soldat i-a spus rusului care-l interoga, atunci când a fost capturat o lună mai târziu, că, împreună cu doi camarazi, a fost nevoit să îngroape şaptezeci şi două de cadavre într-o singură zi. Un caporal de artilerie, pe de altă parte, care lucrase douăzeci şi nouă de ore, aproape continuu, nu avea nici un dubiu în legătură cu victoria Wehrmacht-ului. "Ruşii pot trage cât vor, dar noi vom trage mai mult. Este o mare plăcere când atacă vreo sută de ruşi. Un singur tun de asalt autopropulsat este suficient, şi o vor lua la sănătoasa."

Unele unități au fost recompensate pentru strădaniile lor cu rații suplimentare de ciocolată şi țigări, de care s-au bucurat în răcoarea relativă a serii. Lupta fusese dură. "Singura consolare", scria acasă un genist, "este că ne vom bucura de pace şi linişte la Stalingrad, ne ne vom muta în încartiruiri de iarnă şi atunci, gândiți-vă, va exista şansa unei permisii."

Nicăieri ordinul “Nici un pas înapoi!” al lui Stalin nu s-a dovedit aplicabil decât în oraşul ameninţat care îi purta numele.

Luptele din timpul războiului civil care se desfăşuraseră în acest oraş pe vremea când se numea Ţariţin (în tătară, însemna oraşul de pe Ţarița, Râul Galben) erau invocate împreună cu mitul că prezenta lui Stalin acolo în calitate de conducător ar fi schimbat cursul evenimentelor împotriva Albilor şi ar fi salvat revoluția. Cominternul regional militar nu s-a ferit să recurgă la nici o măsură care să transforme oraşul într-o fortăreață. Sarcina a fost departe de a fi uşoară Stalingradul urma o curbă de treizeci şi doi de kilometri de-a lungul malului vestic înalt al fluviului Volga. Apărătorii urmau să aibă o porțiune lată de apă în spate, peste care aveau să vină toate proviziile şi întăririle.

A fost mobilizată populația din întreaga regiune. Toți cetățenii disponibili - femei şi bărbați cu vârste cuprinse între şaisprezece şi cincizeci şi cinci de ani (aproape 200 000) - au fost mobilizați în “coloanele muncitoreşti” - organizate de comitetele de partid de cartier. Ca şi la Moscova cu un an în urmă, femeile cu basmale pe cap şi copiii mai mari au fost duşi în marş, echipați cu lopeți şi coşuri, să sape şanțuri antitanc adânci de doi metri în pământul nisipos, în timp ce femeile săpau, genieştii armatei puneau mine antitanc pe malul de vest al fluviului.

Copiii mai mici, şcolarii, au fost puşi între timp să ridice valuri de pământ în jurul tancurilor de depozitare a petrolului de pe malurile fluviului. Supravegheați de profesori, cărau pământul cu tărgi de lemn. Dintr-o dată a apărut un avion german. Elevii nu au ştiut unde să se ascundă şi explozia unei bombe a îngropat două fetițe de paisprezece ani. Când colegii de clasă le-au dezgropat, au descoperit că una dintre ele, Nina Grebennikova, era paralizată, cu coloana vertebrală fracturată. Era în stare de şoc, iar prietenii ei au curățat plângând targa de lemn şi au transportat-o la un spital din

Stalingrad, aproape de locul în care ravena Tarițe se deschide spre Volga.

Apărarea antiaeriană constituia o prioritate, deşi numeroase tunuri nu primiseră obuze. Majoritatea bateriilor erau formate de femei tinere, mai ales komsomoliste, care fuseseră recrutate in aprilie, punându-li-se întrebarea cu răspuns inevitabil: “Vrei sa aperi Patria?” Bateriile au fost plasate pe malurile Volgăi pentru a apăra instalațiile-cheie, precum centrala electrică de la Beketovka şi marile fabrici din nordul oraşului. Acolo, muncitorii de la liniile de producție de armament, precum cei de la fabrica de tractoare Stalingrad, transformată pentru producția de tancuri T-34, primeau o instrucție militară rudimentară.

Comitetul de Apărare a Stalingradului emitea decrete după decrete. Colhozurilor li s-a ordonat să predea Armatei Roşii rezervele de grâne. S-au înființat tribunale care să-i judece pe cei ce nu-şi îndeplineau datoria patriotică. Nedenunțarea unui membru al familii care dezertase sau care nu se înrolase era pasibilă de o pedeapsă de zece ani de închisoare. Directorul unei şcoli, căruia i s-a ordonat să aducă la comisia de recrutare raională şaizeci şi şase dintre elevii săi în vârstă de şaptesprezece ani, a fost adus în fața tribunalului pentru că treizeci şi unu de copii dezertaseră în drumul către comisie.

Tribunalele judecau în lipsă şi “dezertorii” civili, cei mai mulți dintre aceştia fiind denunțați de refugiații în retragere. Cei declarați vinovați erau condamnați ca “trădător al partidului şi al statului sovietic”. Foarte des, vinovăția era o problemă de sincronizare. I.S., care a fugit când satul ei a fost bombardat, a fost condamnată la şase luni într-un lagăr de muncă pentru “dezertare de la locul de muncă”, în .timp ce A.S., care a refuzat să-şi părăsească casa la apropierea germanilor, a fost condamnată în lipsă ca “trădător al patriei”. O aşteptau cel puțin zece ani într-un lagăr de muncă în Gulag.

Pentru un timp, Direcția Politică a Frontului Stalingrad a acordat o atenție specială recruților din regiunile Ucrainei eliberate de

Armata Roşie în iarna 1941/1942". Cei care "refuzaseră să evacueze" oraşele şi satele lor erau, prin definiție, suspecți de a fi "sistematic antisovietici" şi de a fi colaborat cu germanii. Declarațiile de la Moscova în legătură cu libertatea religiei erau vorbe goale în regiunea Stalingrad. Directorul unei bănci agricole dintr-un raion, care i-a trimis fratelui său, ofițer în Armata Roșie câteva rugăciuni, "sfătuindu-l să le spună înainte de luptă", a fost condamnat pentru "activitate antipartinică". Civilii era nevoiți, de asemenea, să fie foarte atenți la comentariile cu privire la viteza de înaintare a germanilor sau la incompetența apărării ruse A.M., un muncitor de la o unitate piscicolă de pe Volga, a fost acuzat de "degenerare politică şi morală" şi de "propagandă contrarevoluționară" pentru că, după cum s-a pretins, ar fi "lăudat germanii şi ar fi defăimat conducătorii partidului, ai guvernului şi al Armatei Roşii".

Stalin, avertizat că în spatele frontului domneşte panica, a recurs din nou la schimbarea comandanților. După ce l-a demis pe Timoşenko pe 21 iulie pentru a-l înlocui cu generalul V.N. Gordov sub controlul lui Vasilevski, Stalin a decis la începutul lui august să despartă frontul în două regiuni militare, partea din sud întinzându-se de la râul Țarița (vezi harta 6) în centrul Stalingradului, către sud până în Stepa Kalmukă. General-colonelul Andrei Eremenko, căruia nu i se vindecase complet rana de la picior, s-a opus scindării frontului prin centrul Stalingradului, dar na reuşit decât să-l irite pe comandantul suprem.

Eremenko a plecat pe 4 august cu un avion de transport Douglas şi a aterizat pe un aerodrom mic din extremitatea de nord-vest a oraşului. A fost întâmpinat de Hruşciov, care l-a condus cu o maşină la Cartierul General. Pentru Eremenko, lipsa de informații despre inamic era deprimantă. Cinci zile mai târziu, Stalin va reorganiza din nou comandamentele

frontului, promovându-l pe Eremenko comandant al amândurora. Stalin, nervos totuşi, l-a trimis pe Jukov să facă investigații şi să-i raporteze cele constatate.

Principalul pericol, după cum şi-a dat seama curând Eremenko, era un atac simultan din partea Armatei 6 a lui Paulus, peste Don, de la vest, şi din partea Armatei 4 tancuri a lui Hoth, de la sud-vest întregul curs inferior al Volgăi era amenințat, în Astrahan instalau du-se panica după bombardamentele germane. Rafinăriile de petrol din dreptul estuarului fluviului de la Marea Caspică au ars timp o săptămână, degajând nori negri de fum. Alte atacuri aeriene a creat şi ele haos deoarece porturile erau pline de refugiați, iar cheiurile erau înțesate de utilajele industriale care trebuiau sa transportate către est. Acum, în afara deşertului, singura rută de scăpare peste Marea Caspică.

Existau puține forțe disponibile care să se opună trupelor lui Hoth în Stepa Kalmukă, cu aspect semideşertic, pe care ruşii din nord o socoteau "capătul lumii". Lev Lazarev, care comanda acolo un detaşament de infanterie marină, spunea despre zonă: "Nu este Rusia. Este Asia. Era greu de înțeles de ce trebuie să te lupți pentru n astfel de teritoriu, dar ştiam cu toții că trebuia să rezistăm sau să murim acolo." Nemaiavând ostaşi suficienți, autoritățile militare sovietice şi-au îndreptat atenția către forțele maritime. Brigăzi întregi de marinari au fost transferate pe calea ferată, prin Siberia, de la Flota Orientului îndepărtat. Ofițerii lor erau cădeți în vârstă de optsprezece ani, ce proveneau de la Academia Navală din Leningrad, unde luptaseră la începutul asediului, în august, în timp ce marinarii erau aduşi din Orientul îndepărtat, cadeții au fost instruiți trei săptămâni în Stepa Kalmukă. Aceşti tineri de optsprezece ani îi aşteptau cu îngrijorare pe marinarii duri pe care aveau să-i comande. Dar nu s-au făcut de râs în luptă. Rata pierderilor umane în rândurile tinerilor locotenenți a fost teribilă. Din clasa lui Lazarev de douăzeci şi unu de cădeți, doar doi vor supraviețui în anul următor.

In rândurile germanilor, a început să se instaleze o oarecare nelinişte, în ciuda victoriilor obținute. “După Don vom înainta către Volga”, scria un comandant de companie din Divizia 384 infanterie care ținea un jurnal. Dar intuia pericolul. Germania pur şi simplu nu avea “suficiente trupe pentru o ofensivă pe întregul front”, început să bănuiască faptul că războiul luase un avânt propriu, dar ca nu se va încheia atunci când vor ajunge la fluviul despre care se Presupunea că reprezenta destinația lor finală.

„Am ajuns la Volga!”

Pe 21 august 1942, în zori, companiile de infanterie din Corpul 51 al generalului von Seydlitz au trecut Donul cu bărci gonflabile de asalt. Au instalat un cap de pod lângă satul Lucinski. Din ce în ce mai multe companii vâsleau cu furie peste marea întindere de apă. La câțiva kilometri distanță în aval, la Vertiacii, un batalion a trecut Donul, grup după grup, în şaptezeci de minute.

După cucerirea capetelor de pod, batalioanele de genişti au început să construiască poduri de pontoane pentru trecerea tancurilor şi a celorlalte vehicule ale Corpului 14 tancuri, de sub comanda generalului von Wietersheim. Genistii germani, intrigați de contrastele misterioase ale “Donului liniştit”, se refereau la el cu afecțiune, numindu-l “râul”. Unii soldați şi ofițeri ai Armatei 6 păreau să se fi îndrăgostit de această porțiune a Donului din țara cazacilor. Unii visau chiar să aibă o fermă acolo după câştigarea războiului.

Pe 22 august, la amiază, podul era gata şi Divizia 16 tancuri generalului Hube, “berbecele corpului de armată”, a început sarea. Tancuri, semişenilate, tunuri de asalt autopropulsate, de cercetare pe opt roți şi camioane huruiau asurzitor peste podul de pontoane.

În noaptea aceea, după răsăritul lunii, avioanele ruseşti au început seria de bombardamente. Deşi au fost lovite vehicule de pe ambele maluri, flăcările luminând zona de atac, bombele nu au reuşit să distrugă podul. Cartierul General al lui Hube a primit rapoarte despre schimburi de focuri la marginea capului de pod. Din când în când, se putea auzi şuieratul strident al rachetelor katiuşa trase de “orgile lui Stalin”. Sunetul era tulburător, dar bateriile continuau să tragă fără a avea vizibilitate, în spatele infanteriei de acoperire, trupele de tancuri făceau ultimele verificări ale calculelor lor şi încercau să recupereze orele de nesomn. La ora 4.30, la revărsatul zorilor, când primele raze de soare

apăreau în fața lor către est, detaşamentul contelui von Strachwitz din Regimentul 2 tancuri, întărit cu companii de infanterie mecanizată, înainta către Volga. Tanchiştii, conştienți de faptul că participă la un eveniment istoric, considerau momentul "deosebit de antrenant"'.

Stepa dintre Don şi Volga, tare ca piatra în lunile secetoase de vară, a favorizat o înaintare rapidă. Comandanții de tancuri, în picioare în turele, purtând ochelari de protecție împotriva prafului, trebuiau să fie foarte atenți la drumul din față să nu apară vreo balka (groapă) ascunsă pe care conducătorul tancului nu o putea vedea.

Câțiva zeci de kilometri, tanchiştii au zărit puțini soldați inamici.

Terenul uşor accidentat acoperit că iarbă aspră şi uscată părea ciudat de liber.

Soarele nu se ridicase prea sus pe cer când generalul Hube, după un şuvoi de transmisiuni radio, şi-a oprit brusc din drum statul-major. Motoarele au fost oprite pentru a se face economie de carburant. Au aşteptat în căldura toridă. Curând, s-a auzit zgomotul unui mic aeroplan şi şi-a făcut apariția un avion de legătură Fieseler Storch. A executat un cerc în aer, apoi a aterizat lângă vehicule. Pilotul a coborât şi s-a apropiat cu paşi mari. Era generalul von Richthofen.

Acesta din urmă, acum comandant al Flotei 4 aeriene, nici măcar nu încercat să-şi ascundă enervarea pe armată. "Generalul Paulus este îngrijorat în legătură cu flancul său stâng", notase el în jurnalul său, cu trei zile în urmă. A fost nemulțumit şi când i s-a spus că prioritățile forțelor aeriene germane era "să tragă în tancuri". Piloții de vânătoare considerau atacul obiectivelor terestre o treabă umilă şi de primejdioasă. Nu avea nimic din măiestria luptei aeriene, avioanele riscând să fie lovite din întâmplare de infanteriştii ruși care stăteau pe spate şi trăgeau cu puşca.

Richthofen, în cămaşă şi cu cascheta dată pe spate, lăsând să i Se vadă o parte a capului ras, l-a salutat scurt pe Hube. Din ordinul Cartierului General al Führer-ului, toate resursele

Flotei 4 aeriene urmau să fie redirecționate către Frontul Stalingrad, “pentru a-i schilodi pe ruşi complet”. “Profită de ziua de azi!” i-a spus el lui Hube. “Vei fi sprijinit de l 200 de avioane. Mâine nu-ți mai pot promite nimic.”

După-amiază, tanchiştii au privit în sus, ferindu-se de lumina soarelui, pentru a vedea valurile de bombardiere Junker 88 şi Heinkel 111 şi escadrilele de Stuka “în grupuri strânse”, care zburau spre Stalingrad. Stepa a fost măturată de umbre. La întoarcere, piloții de pe aparatele Stuka “au sunat din sirene” pentru a saluta trupele ce înaintau. Tanchiştii le-au răspuns fluturându-şi brațele cu veselie, în depărtare, se puteau vedea deja coloanele de fum care se ridicau din oraşul pe care Cartierul General al Armatei 6, într-un exces de entuziasm propagandistic, îl numea “Stalingrad, oraşul lui Stalin, punctul de pornire a Revoluției Roşii”.

Pentru locuitorii Stalingradului, duminică, 23 august, a fost “o zi care nu va fi uitată niciodată”. Oraşul-model de care erau atât de mândri - cu grădinile lui înşirate de-a lungul înaltului mal vestic al Volgăi şi cu blocurile albe care-i dădeau un aspect modern, cubist a devenit un infern.

Megafoanele agățate pe stâlpi au început să transmită un anunț repetat obsesiv: “Tovarăşi, în oraş a sunat alarma aeriană. Atenție, tovarăşi, alarmă aeriană...” Populația auzise atât de multe alarme aeriene false, difuzate de acelaşi glas monoton, încât puțini au luat anunțul în serios. Doar după ce bateriile de artilerie antiaeriană au deschis focul, oamenii au început să alerge pentru a se adăposti. Cei care ieşiseră la iarbă verde pe Gorganul Mamaev, uriaşul tumul tătar ce domina centrul oraşului, erau cei mai expuşi. Pe străzile lungi Ş largi paralele cu Volga, refugiații din raioanele periferice nu cum să găsească un adăpost adecvat, cu excepția tranşeelor din cu grădini săpate de comitetele de bloc pentru cei ce nu puteau unge la timp în pivnițe.

Aviația lui Richthofen a început să execute bombardament de suprafață “nu doar asupra obiectivelor industriale, ci peste tot”, a povestit un student aflat în oraş în ziua aceea. Bombele

exploziv-perforante oscilau uşor când cădeau în serie din aparatele Heinkel.

După descrierea scenelor din oraş, ne putem doar cu greu imagina cum a putut cineva să supraviețuiască în afara unei pivnițe. Bombele incendiare cădeau ca o ploaie pe casele de lemn din sud-vestul oraşului. Acestea au ars până în temelii, iar în cenuşa fumegândă, şirul de coşuri fusiforme din cărămidă, rămase în picioare, păreau un cimitir suprarealist. Mai aproape de malurile fluviului, fațadele unor blocuri albe au rămas şi ele în picioare, chiar dacă au fost lovite, dar majoritatea planşeelor interioare s-au prăbuşit. Multe alte clădiri s-au dărâmat, iar altele au luat foc. Mamele îşi legănau pruncii morți, iar copiii încercau să-şi trezească părinții ucişi lângă ei. Sute de familii au fost îngropate de vii sub dărâmături.

Un pilot german, după ce avionul său a fost lovit de una dintre bateriile antiaeriene ale femeilor, a reuşit să se paraşuteze, dar a căzut chiar în mijlocul flăcărilor. Cei care i-au văzut sfârşitul erau atât de şocați de măcelul din jur, încât nu au avut nici măcar satisfacția că se făcuse într-un fel dreptate.

Uriaşele tancuri de depozitare a petrolului de pe malul Volgăi au fost şi ele lovite. O minge de flăcări s-a ridicat la circa 500 de metri, iar în zilele următoare, coloana de fum negru putea fi văzută de la o depărtare de peste 300 kilometri. Pete de petrol în flăcări au căzut în Volga. Bombele au distrus centrala telefonică şi uzina de apă, iar principalul spital din Stalingrad a fost lovit în mai multe locuri. Geamurile s-au spart din cauza suflului exploziilor şi copiii au fost aruncați din paturi. Printre aceştia se afla şi Nina Grebennikova, de paisprezece ani căreia o bombă căzută lângă tancurile de depozitare a petrolului îi fracturase coloana vertebrală. Înspăimântat personalul spitalului a fugit, abandonându-şi pacienții, unii dintre aceştia fiind lăsați cinci zile fără mâncare şi îngrijire medicală.

O mamă, prinsă în plină stradă cu o fetiță căreia îi paralizaseră picioarele din cauza şocului, “a fost nevoită literalmente să o târască până acasă” prin ploaia de bombe, nici un şofer neîncumetându-se să facă drumul respectiv. Cum majoritatea bărbaților erau pe front sau fuseseră de curând mobilizați, femeile s-au trezit singure în mijlocul infernului. Soția lui Viktor Goncearov, ajutată de fiul ei in vârstă de unsprezece ani, Nikolai, şi-a îngropat tatăl în curtea din fața blocului, care fusese lovit în plin de o bombă, “înainte de a-l pune în mormânt”, îşi amintea fiul ei, “i-am căutat capul, dar nu l-am găsit.” Soacra ei, Goncearova, soția unui veteran cazac, s-a pierdut în haos. Bătrâna a reuşit să supraviețuiască luptelor care au urmat, trăind mai mult de cinci luni într-un buncăr. S-au regăsit doar la sfârşitul războiului, aproape trei ani mai târziu.

Asaltul aerian asupra Stalingradului, cel mai concentrat de pe întregul Front de Răsărit, a reprezentat apogeul firesc al carierei lui Richthofen după Guernica{1}.

Avioanele Flotei 4 aeriene au executat în total 1 600 ieşiri/avion în ziua aceea şi au aruncat 1 000 tone de bombe, pierzând doar trei aparate. Potrivit unor calcule estimative, din cei aproximativ 600 000 de locuitori ai Stalingradului, 40 000 au fost ucişi în prima săptămână de bombardamente.

Faptul că pe malul vestic al Volgăi au rămas atât de mulți localnici şi refugiați a fost o consecință a atitudinii tipice a regimului.

NKVD-ul rechiziționase aproape toate ambarcațiunile fluviale, neacordând însă prioritate evacuării populației civile. Apoi Stalin, hotărând că nu trebuie permisă instalarea panicii, a interzis evacuarea locuitorilor Stalingradului pe Volga, gândindu-se că astfel trupele, şi în special miliția locală, vor apăra cu îndârjire oraşul.

“Nimănui nu i-a păsat de oameni”, a observat unul din băieții rămaşi blocați în oraş împreună cu mamele lor. “Şi noi nu eram altceva decât carne de tun.”

În timp ce bombardierele lui Richthofen loveau Stalingradul, eşalonul înaintat al Diviziei 16 tancuri avansase prin stepă vreo 40 de kilometri practic fără să întâmpine nici o rezistență. “Pe lângă Gunirak”, a consemnat divizia, “rezistența inamicului a devenit mai puternică şi tunurile antiaeriene au început să tragă sălbatic în vehiculele noastre blindate, din nord-vestul Stalingradului.”

Această rezistență se datora bateriilor formate din tinere voluntare, care de-abia părăsiseră băncile şcolii. Puține dintre ele apucaseră să tragă cu vreun tun înainte, din cauza lipsei de muniție, şi nici una nu fusese instruită cum se ocheşte la sol. Înlocuiseră țintele şi în loc de bombardiere ocheau tancurile, iar echipajele lor “păreau să se creadă la o promenadă de duminică”. Tinerele artileriste roteau cu furie mânerele, coborând țevile la unghiul de înălțare zero - tunurile antiaeriene de 37 mm sovietice erau copii destul de grosolane ale tunurilor Bofor - şi ocheau în direcția primelor blindate.

Tanchiştii germani şi-au revenit repede din surpriza inițială şi s-au desfăşurat pentru a ataca unele baterii. Au apărut curând şi avioanele Stuka pentru a se ocupa şi de celelalte. Lupta inegală a fost urmărită cu durere în suflet de căpitanul Sarkisian, comandantul unui batalion de aruncătoare grele, care mai târziu avea să-i relateze cele văzute scriitorului Vasili Grossman. De fiecare dată când amuțeau tunurile, Sarkisian exclama: “Of, sunt terminate! Au fost distruse!” Dar, de fiecare dată, după o pauză, tunurile începeau să tragă din nou. “Aceasta”, a scris Grossman, “a fost prima Pagină a apărării Stalingradului.”

Eşalonul întâi german a accelerat înaintarea pe ultimii kilometri. Pe la ora 16, când soarele de august se mai îmblânzise puțin, germanii au ajuns la Rînok, în nordul Stalingradului, şi acolo “soldații Diviziei 16 tancuri priveau Volga, ce curgea chiar prin fața ochilor lor”. Nu le venea să creadă. “Am pornit dis-de-dimineață de la Don”, îşi amintea unul din comandanții de companie ai lui Strachwitz, “şi am şi

ajuns pe Volga". Unul din soldații batalionului a scos un aparat de fotografiat şi şi-au făcut poze unul altuia, în picioare pe spatele vehiculelor Ior privind prin binoclu către malul îndepărtat. Fotografiile au fost incluse în dosarele Cartierului General al Armatei 6, cu următoarea legendă: "S-a ajuns la Volga!" Aparatul de fotografiat, întors către sud, a făcut şi alte poze ca amintire, într-una dintre ele se văd coloanele de fum ce se ridicau în urma atacurilor Luftwaffe şi a fost intitulată "Vedere din împrejurimile Stalingradului în flăcări".

Curând după sosirea lor, un as al pilotajului pe avioanele de vânătoare, Kurt Ebener, împreună cu un camarad din escadrila de aviație de vânătoare "Udet", a survolat Volga chiar la nord de Stalingrad.

Piloții au văzut tancurile şi infanteria mecanizată "şi un simțământ imens de bucurie şi uşurare pentru camarazii lor de la sol" i-a determinat să execute ruliuri şi alte acrobații aeriene în semn de victorie.

Ca şi ceilalți comandanți de tancuri, căpitanul Freytag Loringhoven stătea în picioare pe tancul său pentru a privi prin binoclu peste marea întindere a fluviului. De pe malul vestic, mult mai înalt, priveliştea era minunată. "Ne uitam la imensitatea stepei către Asia şi am fost copleşit", îşi amintea el. "Dar nu m-am putut uita prea mult timp pentru că trebuia să lansăm un atac împotriva altei baterii antiaeriene, care începuse să tragă în noi."

Artileristele de la bateriile antiaeriene erau uimitor de curajoase.

Potrivit căpitanului Sarkisian, "fetele refuzau să coboare în buncăre".

Se spune că una dintre ele, Masa, a "rămas la postul ei patru zile fără a fi înlocuită", trecându-i-se în palmares nouă lovituri reuşite. Chiar dacă cifra este exagerată, un lucru tipic pentru perioada aceea, raportul Diviziei 16 tancuri nu mai lasă loc nici unui dubiu în privința curajului lor. "Până târziu în acea după-amiază", este consemnat într-un raport, "am

fost nevoiți să luptăm, lovitură după lovitură, împotriva a treizeci şi şapte de poziții inamice, ocupate de luptătoare tenace, până au fost distruse toate."

Tanchiştii au fost îngroziți când au descoperit că trăgeau în femei.

Ruşii consideră şi acum ciudat de ilogică această sensibilitate concesivă, luând în considerare faptul că bombardierele lui Richthofen uciseseră mii de femei şi copii în aceeaşi după-amiază la Stalingrad. Dar ofițerii germani de la Stalingrad nu şi-au mai făcut mult timp astfel de complexe "cavalereşti". "Este complet greşit să le spui rusoaicelor «soldați în fustă»", scria unul dintre ei mai târziu, "Femeia rusă a fost de mult timp instruită pentru misiuni de luptă şi ocupă orice post de care este capabilă o femeie. Soldații ruşi tratează astfel de femei cu multă precauție."

Apărătorii sovietici ai Stalingradului erau într-o poziție primejdioasă, în parte din cauză că generalul Eremenko îşi concentrase majoritatea forțelor pentru a încetini înaintarea dinspre sud-vest a Armatei 4 tancuri de sub comanda lui Hoth. Nu şi-a imaginat niciodată că forțele lui Paulus vor pătrunde atât de brusc şi cu atâta îndrăzneală la dreapta sa.

Nikita Hruşciov i s-a alăturat la Cartierul General subteran, ascuns adânc în defileul Țariței. Amenințarea cu care se confruntau era atât de iminentă, încât atunci când au sosit doi ofițeri de geniu pentru a raporta că oamenii lor terminaseră de construit un pod de pontoane peste Volga, li s-a spus să-l distrugă imediat. Cei doi genişti l-au privit îngroziți pe comandant, nevenindu-le să creadă.

Protestele lor au fost tăiate scurt. Nu e greu de imaginat panica ce ar fi cuprins Stalingradul, ca să nu mai vorbim de reacția de la Moscova, dacă germanii ar fi reuşit să pătrundă printr-o singură lovitură şi ar fi capturat un cap de pod pe malul estic al Volgăi, aşa cum voia, de fapt, să facă Strachwitz.

Stalin s-a înfuriat când a auzit că trupele germane au ajuns la Volga. A interzis minarea fabricilor, evacuarea

utilajelor industriale sau orice altă acțiune care “ar putea fi considerată o decizie de abandonare a Stalingradului”. Oraşul trebuia apărat cu orice preț.

Consiliul Militar a lipit peste tot afişe care anunțau decretarea stării de asediu: “Nu vom preda niciodată oraşul în care ne-am născut. Să baricadăm fiecare stradă. Să transformăm fiecare raion, fiecare cartier, fiecare clădire într-o fortăreață de necucerit.” Mulți au intrat în panică, printre ei numărându-se chiar şi secretarul Comitetului Komsomolului din Stalingrad, care “a dezertat de la postul său” şi a fugit pe malul estic fără permisiune.

Muncitorii neimplicați direct în producția de arme pentru front au fost mobilizați în “brigăzile speciale” de miliție, sub comanda colonelului Saraiev, comandantul Diviziei 10 NKVE. S-au distribuit puşti şi muniție, dar mulți au primit arme de la tovarăşii lor morți. In Spartakovka, o suburbie industrială din nordul oraşului, batalioane de miliții muncitoreşti prost înarmate au fost trimise împotriva Diviziei 16 tancuri, rezultatele fiind previzibile.

Studenții de la Universitatea Tehnică, care săpau tranşee în flancul nordic al oraşului, şi-au continuat misiunea deşi se aflau sub focul direct al Diviziei 16 tancuri. Clădirile facultății lor de lângă fabrica de tractoare din Stalingrad fuseseră distruse de bombele aruncate de primele valuri. Corpul profesoral a ajutat la formarea nucleului de apărare locală. Unul dintre profesori era comandant de companie.

Comisarul batalionului era o tânără, mecanic la uzina de tractoare, transformată pentru producția tancului T-34. Acolo, voluntarii se urcau în tancuri înainte chiar de a fi vopsite. După ce muniția stocată în fabrică era încărcată, voluntarii porneau de pe linia de producție pentru a intra direct în luptă. Aceste tancuri nu aveau înălțătoare de ochire şi puteau fi fixate pe distanța loviturii directe de încărcătorul ce se uita de-a lungul țevii în timp ce servantul manevra turela.

Hube şi-a trimis batalionul de motociclişti pentru a cerceta flancul de sud. “Ieri am ajuns la calea ferată”, scria acasă a doua zi un caporal, “şi am capturat un tren cu arme şi vehicule de aprovizionare, care nici măcar nu fuseseră descărcate. Am luat şi mulți prizonieri. Printre ei erau şi numeroşi «soldați în fustă», cu fețe atât de respingătoare că de-abia puteam să le privim. Să sperăm că nu va mai dura mult.” Prădarea materialelor trimise de americani în cadrul Legii Lend-Lease a fost primită cu entuziasm. Ofițerii Diviziei 16 tancuri au apreciat în mod deosebit jeepurile americane nou-nouțe, cu însemne ruseşti, pe care le considerau mult mai bun decât echivalentul lor german - Kübelwagen.

Regimentele de aviație ale Armatei Roşii au fost şi ele aruncate in luptă pe 24 august, însă un Yak avea puține şanse împotriva unui Messerschmitt 109, iar avioanele de vânătoare-bombardament Şturovik, deşi blindate dedesubt, erau extrem de vulnerabile când erau atacate de piloți competenți. Soldații germani izbucneau în urale atunci când piloții Luftwaffe îşi expediau inamicul *mit Eleganz*, ca si cum războiul aerian era un soi de luptă cu tauri pentru plăcerea spectatorilor de la sol.

Bombardamentele germane asupra oraşului au continuat cu un alt “atac major aerian” în după-amiaza zilei de 25 august. Uzina electrică de la Beketovka a fost serios avariată, dar a fost rapid reparată. Escadrilele Luftwaffe continuau să pulverizeze oraşul de la un cap la altul. Mulți au pierdut tot ce aveau, iar ceea ce mai rămăsese se împărțea între supraviețuitori, care ştiau bine că a doua zi puteau fi şi ei în aceeaşi situație; nimic nu putea deteriora mai rapid noțiunea de proprietate particulară decât o astfel de distrugere venită din cer.

În sfârşit, femeilor şi copiilor din Stalingrad li s-a dat permisiunea să treacă pe malul estic al Volgăi cu ambarcațiunile rechiziționate de NKVD. Dar nu toate navele au fost folosite pentru aceasta, deoarece era nevoie de ele pentru evacuarea răniților şi aducerea de muniție şi de

întăriri. Călătoria era tot atât de riscantă ca şi rămânerea pe malul vestic pentru că Luftwaffe continua să atace bărcile care traversau Volga. Debarcaderul feribotului, în amonte de Cheile Țariței, a fost lovit din nou, iar Restaurantul Shanghai, aflat chiar deasupra lor, într-un parc de pe mal, un loc de întâlnire preferat pe timp de pace, a ars până la temelie. Familiile ce treceau fluviul vedeau trupuri înnegrite plutind pe lângă ele ca nişte buşteni carbonizați, iar la suprafața apei ardea petrolul scurs din tancurile de depozitare. Copiii din spital, printre care şi Nina Grebennikova, imobilizată pe o targa, au fost evacuați peste Volga, pe 28 august, şi a un spital de campanie de pe malul estic.

Tunurile Diviziei 16 tancuri au tras încă din prima seară de duminică remarcându-și prezența pe Volga prin scufundarea unui cargobot şi atacarea unei vedete de patrulare. Au atacat şi un feribot, din care au rămas grămezi de vagoane arse şi distruse, şi în următoarele câteva zile au scufundat şapte vase fluviale. Tanchiştii pretindeau că ar fi fost vorba de "vedete de patrulare" şi păreau să nu-şi fi dat seama că acestea evacuau civilii.

În cea de-a treia seară, tancurile germane au scufundat o navă cu zbaturi care trecea femeile şi copiii din oraş pe malul estic. Auzind țipete şi strigăte de ajutor, soldații şi-au întrebat comandantul dacă pot folosi bărcile gonflabile ale geniştilor pentru a-i salva. Locotenentul a refuzat. "Ştim cum luptă inamicul în acest război!" a replicat el. După căderea nopții, tanchiştii şi-au tras păturile pe cap ca să nu mai audă țipetele. Câteva femei au reuşit să ajungă pe malul vestic, dar cele mai multe au înotat până la un banc de nisip unde au rămas toată ziua următoare. Germanii nu au tras când au fost evacuate în noaptea aceea, ca să dovedească că erau altfel decât ruşii. "Noi nu am împiedicat un astfel de lucru!"

În spatele pozițiilor înaintate germane de pe malul Volgăi era un fel de parc semicultivat, cu stejari, aluni, castani şi leandri, înconjurat de loturi cu pepeni, roşii, viță de vie şi pomi fructiferi. Acolo unitățile înaintate ale Diviziei 16 tancuri

s-au îngropat în teren folosind vegetația drept acoperire. Statul-Major al batalionului de geniu era ascuns sub un păr imens, în timpul pauzelor dintre trageri, tanchiştii şi geniştii culegeau fructe, folosindu-şi bonetele şi căştile drept coşuri. După săptămânile petrecute în stepa aproape deşertică, apa întinsă a Volgăi, "ca luciul liniştit al unui lac", dintr-un umbriş înfrunzit, la întărea credința că au ajuns la capătul călătoriei către granița Europei. Ce păcat că ruşii continuau să reziste! Cu primul prilej, soldații scriau acasă de lângă Volga, mândri că erau prim care stăteau la extremitatea estică a Reich-ului. Celor care luptaseră cu un an în urmă în campania din Balcani blocurile albe de locuințe de pe înaltul mal vestic le reaminteau de Atena. Această comparat nepotrivită i-a făcut pe unii să se refere la Stalingrad ca la "Acropole".

Unitățile Armatei 6 care aşteptau să treacă Donul invidiau avangarda pentru gloria dobândită. Un artilerist de baterie antiaerian scria acasă: "în curând vom putea să cântăm «Acolo stă un soldat pe malul Volgăi»." Un altul scria acasă despre un *Wolgalied* pentru care Lehar compusese muzica: "Cântecul va fi adevărat în cazul nostru."

Mulți erau convinşi că victoria nu putea fi departe. "Nu vă puteți imagina viteza dragilor noştri camarazi motorizați", scria acasă un soldat din Divizia 389 infanterie. "Ca să nu mai vorbim de atacurile răsunătoare ale forțelor noastre aeriene. Ce simțământ de securitate avem când piloții noştri sunt deasupra noastră, pentru că nu vezi niciodată vreun avion rusesc. Aş vrea să împărtăşesc cu voi un licăr de speranță. Divizia noastră îşi va fi îndeplinit datoria după căderea Stalingradului. Atunci, dacă vrea Dumnezeu, ne vom vedea anul acesta. Dacă Stalingradul cade, armata rusă din sud va fi distrusă."

Poziția diviziei lui Hube era departe însă de a fi sigură.

Amenințarea traficului fluvial pe Volga, ca să nu mai vorbim de apelurile furioase de la Kremlin, l-a determinat pe Eremenko să ordone contraatacuri din flancul de nord pentru

a zdrobi coridorul îngust al germanilor. Artileria rusă putea să tragă, din ambele direcții, în această fâşie, cu o lățime puțin mai mare de 6,5 km, germanii neputând riposta. Nu doar Divizia 16 tancuri a lui Hube, ci şi restul Corpului lui Wietersheim rămăseseră fără carburant.

Pe 25 august, Richthofen a plecat cu avionul pentru a se întâlni cu Paulus şi generalul von Seydlitz la Cartierul General al Diviziei 76 infanterie. Din cauza stării tensionate şi a faptului că suferea şi de dizenterie recurentă - ceea ce germanii numeau "boala rusească" - mișcările nervoase necontrolate ale părții stângi a feței lui Paulus se accentuaseră. Intolerantul Richthofen a observat că de data aceasta Comandantul Armatei 6 era "foarte nervos" din cauza situației, în noaptea aceea, Luftwaffe a paraşutat provizii Corpului 14 tancuri, dar acestea au căzut, în cea mai mare parte, în zona sau în mâinile inamicului. A doua zi dimineață, recunoaşterea germană a raportat că trupe sovietice de tancuri se concentraseră.

Richthofen, ca şi Hitler, subscria ideii că o victorie rapidă ia Stalingrad ar rezolva dintr-o singură lovitură toate problemele unui flanc stâng extins, prin determinarea prăbuşirii finale a Armatei Roşii. A slăbi ritmul acum era cât se poate de primejdios, ca un mers pe sârmă cu paşi nesiguri. Paulus ştia foarte bine toate acestea. Persevera, păstrându-şi încrederea în convingerea lui Hitler că forțele ruseşti erau aproape terminate. Atunci când generalul von Wietersheim a recomandat ulterior retragerea parțială a Corpului 14 tancuri, Paulus l-a demis şi l-a promovat în locul lui pe generalul Hube.

Totul depindea de înaintarea rapidă din sud a Armatei 4 tancuri dar Hitler îl obligase pe Hoth să lase în Caucaz un corp de tancuri Acestuia îi mai rămăseseră aşadar corpurile 4 şi 48 tancuri. De asemenea, după cum observa generalul Strecker la vremea aceea, "cu cât se apropie atacul german de oraş, cu atât sunt mai mici câştigurile zilnice." O apărare şi

mai aprigă se pregătea în spatele liniilor. Comitetul de Apărare a Stalingradului a emis noi ordine:

"Nu vom abandona oraşul nostru în mâinile germanilor! Organizați brigăzi, mergeți să ridicați baricade. Baricadă pe fiecare stradă [...] repede, astfel ca soldații care apără Stalingradul să distrugă inamicul fără milă!"

Pe 27 august, a căzut prima ploaie după cinci săptămâni, dar adevărata cauză pentru întârzierea în ofensivă înregistrată de flancul drept al lui Hoth a fost rezistența opusă de trupele sovietice în jurul Lacului Sarpa şi lângă Tundutovo, pe dealurile de la sud de cotul Volgăi din aval de Stalingrad. În acea zi, de pildă, unitatea disciplinară ataşată Diviziei 91 puşcaşi a respins atacurile executate de forțe inamice superioare. Direcția Politică a Frontului Stalingrad i-a raportat ulterior lui Şcerbakov: "Mulți oameni şi-au plătit greşelile prin bravură şi trebuie reabilitați şi trimişi la regimentele lor."

Încă o dată, cei mai mulți dintre ei au murit cu mult înainte ca sa mai ia vreo decizie în acest sens.

Înaintarea se va desfăşura mai bine două zile mai târziu, atunci când Hoth a redirecționat Corpul 48 tancuri către flancul sudic Stepa Kalmukă. Principalul avantaj al armatei germane a fost dat de colaborarea dintre divizia de tancuri şi Luftwaffe. În bătălia in continuă mişcare, infanteriştii germani foloseau steagul roşu cu zvastică ca panouri de identificare la sol pentru a evita să fie bombardați de propriile lor avioane. Dar adevăratul pericol ca aparatele Stuka să atace din greşeală forțele germane de la sol era reprezentat la operațiunile blindatelor în mişcare rapidă.

Locotenentul Max Plakolb, comandantul unui punct înaintat de dirijare a aviației, a fost trimis la Cartierul General al Diviziei 24 tancuri. În momentul acela, când diviziile 14 şi 24 tancuri şi Divizia 29 infanterie motorizată începeau să facă o întoarcere de 180 de grade în sud-vestul Stalingradului, Plakolb s-a instalat la aparatul radio. Unitățile înaintate ale Diviziei 24 tancuri avansaseră mult mai repede decât divizia

învecinată, iar Plakolb a auzit la radio un raport despre descoperirea inamicului: “Concentrare de vehicule inamice...” Pilotul a comunicat apoi poziția Diviziei 24 tancuri.

Dând un “semnal urgent de alarmă”, Plakolb a luat el însuşi legătura cu escadrila, folosind cuvântul de cod “Bonzo”, reuşind să oprească în timp util atacul.

Înaintarea Corpului 48 tancuri dinspre sud în seara de 31 august a fost atât de rapidă, încât unitățile din primul eşalon au ajuns la calea ferată Stalingrad-Morozovsk. Dintr-o dată, părea că se ivise o ocazie de a izola rămăşițele armatelor 62 şi 64 sovietice. Diviziile de infanterie ale lui Paulus, înaintând lent de la Don către est, nu ar fi reuşit niciodată să încercuiască ariergarda frontului rusesc.

Singura şansă era să fie trimis Corpul 14 tancuri din coridorul Kinok pentru a închide etanş punga, aşa cum solicita imperativ Statul-Major al Grupului de Armate. Acțiunea ar fi fost foarte indrazneanță şi Paulus a decis să nu acționeze conform acestui plan.

Oricum ar fi trebuit să-şi întoarcă puținele sale tancuri, să rupă luptele in desfăşurare şi să ignore armatele inamice ce se masau chiar atunci in nord. Eremenko, intuind pericolul, şi-a retras forțele rămase, reuşind să iasă din încercuire.

In unele cazuri, retragerea a fost dictată mai curând de panică decât de condiții obiective, în Armata 64, servanții Bateriei 748 artilerie au fugit, abandonându-şi tunurile. Incidentul a devenit rapid, în ochii permanent suspicioşi ai comisarilor, un caz de conspirație, cu alegația că un membru al bateriei “conducea un batalion de mitralieri germani” într-un atac împotriva Diviziei 204 puşcaşi.

În flancul nordic al lui Paulus, Corpul 14 tancuri nu a stat cu mâinile în sân. Ruşii lansau neîncetat atacuri diversioniste pe ambele părți ale coridorului. Reacțiile generalului Hube la aceste lovituri prost coordonate au fost puternice şi încununate de succes.

Pe 28 august, şi-a mutat Cartierul General într-o ravenă de formă conică, ce oferea o mai bună protecție împotriva

atacurilor aeriene.

Hube a dormit toată noaptea într-o groapă umplută cu paie, săpată sub tancul lui.

Bombardierele ruseşti au început să atace şi ziua, şi noaptea, zburând la mică înălțime peste Volga. Nori negri de fum de la tunurile antiaerienei germane marcau sosirea lor pe cerul de dimineață. Odată, un avion de vânătoare german a apărut vâjâind la mică înălțime deasupra ravenei lui Hube, înainte de a se înălța pentru a ataca bombardierele pe cerul limpede al dimineții. Celor care îl urmăreau de la Cartierul General, acest avion de vânătoare le-a oferit viziunea magică a unui cavaler teuton aerian în armură strălucitoare. “Acest fulger argintiu”, scria emoționat în jurnalul său unul din cei prezenți, “a virat către est peste fluviu în teritoriul inamic, ca un cristal, un vestitor al zorilor.”

Pe 28 august, avioanele de vânătoare ruseşti au încercat să atace noua bază a aviației germane de lângă Kalaci, însă au fost respinse de un grup de avioane de vânătoare Messerschmitt 109. Mândri de victoria lor, tinerii piloți bronzați ai avioanelor de vânătoare s-au adunat la raport, însă austerul lor comandant - poreclit “Prințul datorită asemănării sale cu o statuie medievală dintr-o catedrală - nu i-a felicitat, ci le-a transmis ordinul care îl iritase atât de mult pe Richthofen. “Domnilor, practica de a zbura în joacă şi a vedea cine poate doborî mai multe aparate inamice trebuie să înceteze. Fiecare aparat, fiecare picătură de carburant, fiecare oră de zbor este de neînlocuit. Viața uşoară pe care o ducem la sol este absolut iresponsabila - in aer, cu atât mai mult. Fiecare lovitură trebuie să vină în sprijinul infanteriei dacă nu există ținte în aer.” Cuvintele lui au fost primite cu murmure de nemulțumire.

Aşa cum se întâmplă adesea la sfârşitul lui august, vremea s-a schimbat brusc. Sâmbătă, 29 august, a plouat aproape toată ziua şi toată noaptea. Soldații erau uzi leoarcă, iar tranşeele erau pline cu apa. “Rusia asta împuțită” era o expresie obişnuită în scrisorile trimise acasă în zilele acelea.

Ostaşii se simțeau foarte aproape de ceea ce credeau ei că ar fi obiectivul final după o înaintare continuă de aproape patru luni.

Divizia 16 tancuri de la Rînok, pe malul Volgăi, îşi pierduse însă optimismul. Loturile cu zarzavat şi livezile în care îşi ascunseseră vehiculele fuseseră distruse de focul artileriei sovietice care lăsase în urmă cratere de obuz şi copaci sfărâmați de şrapnele. Toți erau îngrijorați din cauza concentrărilor din ce în ce mai mari de la nord.

Hube s-ar fi aflat sub presiune mai repede dacă stația de descărcare de la Frolovo ar fi fost mai aproape de front şi infanteria sovietică s-ar fi putut desfăşura mai devreme. Armata 24 s-a alăturat armatelor 66 şi l gardă, pregătindu-se de contraatac. După ce trupele au coborât din tren, au pornit în direcții diferite, haotic, de parcă nimeni nu ştia unde se afla. Divizia 221 puşcaşi nu ştia sigur cărei armate îi aparținea, iar comandantul ei nu avea nici o informație referitoare la pozițiile şi forța inamicului.

Pe 1 septembrie, el a ordonat companiei de cercetare să pornească în grupuri de zece oameni pentru a descoperi unde se află germanii. Cercetaşi! călare s-au îndreptat către sud peste calea ferată Stalingrad-Saratov, fiind urmați de întreaga divizie. Dar aviația germana ce se întorcea după un atac aerian asupra oraşului a reperat forțele ce înaintau. Câteva aparate Messerschmitt 110 s-au desprins din formație pentru a le lovi în zbor razant, în timp ce celelalte s-au întors la bază pentru a realimenta în vederea reluării bombardatelor. S-au reîntors către miezul zilei, dar divizia se desfăşurase, germanii ratând o țintă ispititoare.

Corpurile de cercetare s-au reîntors după ce au reperat câteva unitati germane, dar nu au fost capabile să descrie clar comandantului lor linia frontului. Pur şi simplu aceasta nu exista sub o formă recognoscibilă. Comandanții ruşi erau "îngrijorați şi furioşi". Cu toate că infanteria lor depăşea cu mult efectivele germane aflate în fața lor, la ei nu ajunseseră

nici un tanc şi nici o piesă de artilerie, ci doar câteva tunuri antitanc.

Situaţia a fost şi mai dezastruoasă pentru Divizia 64 puşcaşi, care se concentra în ariergardă. Moralul trupelor s-a prăbuşit în urma atacurilor aeriene germane, care le-au distrus şi spitalul de campanie, ucigând mulţi medici şi asistente. Răniţii aduşi în spatele frontului relatau scene de groază, care au demoralizat trupele neexperimentate ce aşteptau în rezervă să fie trimise în luptă. Unul câte unul, apoi grupuri întregi au început să dezerteze. Comandantul de divizie a ordonat unităţilor celor mai slabe să se adune. Le-a ţinut discursuri moralizatoare, i-a blestemat pentru laşitate, acuzându-i ca nu-şi serveau patria. A aplicat apoi pedeapsa romană a decimării. Cu pistolul încărcat, a mers pe lângă rândul întâi numărând cu glas tare.

L-a împuşcat în cap pe fiecare al zecelea om până când i s-a golit încărcătorul.

Jukov, de-abia numit locţiitor al comandantului suprem, al doilea om după Stalin, sosise la Stalingrad pe 29 august pentru a supraveghea operaţiunile. A descoperit curând că trei armate care trebuiau să ia parte la operaţiuni erau prost înarmate, formate din rezervişti, lipsite de muniţie şi de sprijin de artilerie. Pe linia telefonică securizată cu Moscova, cu dispozitiv automat de cifrare, Jukov a încercat să-l convingă pe Stalin că atacul trebuie amânat cu o săptămână.

Stalin a fost iniţial de acord, dar înaintarea germană către marginea de vest a oraşului, după ce Corpul lui Seydlitz făcuse joncţiunea cu Armata 4 tancuri, l-a alarmat din nou pe 3 septembrie. L-a sunat pe generalul Vasilevski, şeful Marelui Stat-Major, cerându-i să-i comunice situaţia exactă. După ce Vasilevski a recunoscut că tancurile germane ajunseseră în suburbii, Stalin şi-a revărsat furia pe Jukov si pe ceilalţi generali. “Ce se întâmplă cu ei, nu înţeleg că, daca predăm Stalingradul, sudul ţării va fi izolat de centru şi nu vor mai fi probabil în stare să-l apere? Nu-şi dau seama că va fi o

catastrofa nu doar pentru Stalingrad? Vom pierde cursul nostru principal de apă şi în curând şi petrolul!”

„Deplasam tot ceea ce poate lupta în locurile ameninţate”, a replicat Vasilevski cât se poate de calm. “Cred că mai există o şansă să nu pierdem oraşul.”

La scurt timp după aceea, comandantul suprem a revenit cu un telefon şi a dictat un mesaj care să-i fie transmis lui Jukov. Stalin a ordonat ca atacul să fie lansat imediat, fie că erau sau nu desfăşurate toate diviziile, fie că primiseră sau nu piesele de artilerie. “O amânare în momentul de faţă”, a insistat el, “este echivalentă cu o crimă.” Stalingradul putea cădea chiar a doua zi. După o lungă discuţie telefonică în contradictoriu, Jukov a reuşit în cele din urmă să-l convingă să mai aştepte două zile.

Este greu de spus care din cei doi, Stalin sau Jukov, a greşit. Paulus a avut timp să-şi consolideze Corpul 14 tancuri, iar Luftwaffe a putut profita la maximum de forţa ei împotriva ţintelor de pe terenul deschis al stepei. Armata 1 gardă a reuşit să înainteze doar câţiva kilometri, în timp ce Armata 24 a fost nevoită să se retragă la linia de pornire. Chiar dacă lipsit de succes, atacul a reuşit să devieze rezervele lui Paulus în momentul cel mai critic, atunci când rămăşiţele zdrenţuite ale armatelor 62 şi 64 s-au repliat la marginea oraşului.

Germanii au suferit şi ei unele din cele mai grele pierderi de vieţi omeneşti din acea vară. Nu mai puţin de şase comandanţi de batalion au fost ucişi într-o singură zi, iar câteva companii şi-au văzut efectivele reduse la patruzeci-cincizeci de oameni fiecare. (Pierderile totale de pe Frontul de Est depăşiseră deja un milion şi jumătate de oameni.) Interogatoriile luate prizonierilor sovietici arătau hotărârea cu care se luptau aceştia. “Dintr-o singură companie, spunea un raport, “doar cinci oameni mai rămăseseră in viaţa. Primiseră ordinul să nu abandoneze niciodată Stalingradul.”

Soldaţii Armatei Roşii ştiau că au luptat din greu şi bine în timpul celor zece zile ale bătăliei. “Dragii mei”, scria un ostaş

familiei “de la 23 august încoace am fost implicați fără încetare în lupte cu un duşman nemilos şi viclean. Comandantul plutonului şi comisarul au fost grav răniți. Am fost nevoit să preiau comanda. Vreo şaptezeci de tancuri se apropiau de noi. Am discutat situația cu tovarăşii mei şi am hotărât să luptăm până la ultima picătură de sânge. Când tancurile au trecut peste tranşee, am aruncat în ele cu grenade şi cu sticle umplute cu petrol.” într-un timp foarte scurt, cei mai mulți ostaşi ruşi au devenit extraordinar de mândri că luptau la Stalingrad. Ştiau că privirile întregii țări erau îndreptate spre ei. Își făceau totuşi puține iluzii în legătură cu luptele disperate ce-i aşteptau. Stalingradul avea în momentul acela mai puțin de 40 000 de apărători pentru a respinge atacul armatelor 6 şi 4 tancuri. Nici un comandant nu a uitat că “Volga era ultima linie de apărare înainte de Ural”.

Germanii erau foarte încrezători în prima săptămână a lunii septembrie. Luptele au fost grele, scria acasă un soldat, “dar Stalingradul va cădea în următoarele câteva zile”. “După cum ne spun ofițerii”, scria un artilerist din Divizia 305 infanterie, “Stalingradul va cădea cu siguranță.” Aceeaşi senzație de triumf domina la Cartierul General al Armatei 6 când, pe 3 septembrie, un ofițer de stat-major a consemnat joncțiunea dintre flancul sudic al Corpului 51 armată şi flancul stâng al Armatei 4 tancuri: “Cercul din jurul Stalingradului pe malul de vest al Volgăi s-a închis!” De la trecerea Donului din ziua de 23 august până pe 8 septembrie, Armata 6 pretindea că a luat “26 500 de prizonieri şi a distrus 350 de tunuri şi 830 de tancuri”.

Paulus a primit o scrisoare de la colonelul Wilhelm Adam, unul din ofițerii săi de stat-major, care se afla în concediu medical în Germania şi regreta amarnic că nu este prezent la un astfel de moment istoric. “Aici, toată lumea aşteaptă căderea Stalingradului”, î scria el comandantului său. “Se speră că va reprezenta momentul de cotitură al războiului.” Dar la marginea Stalingradului, nopțile au devenit brusc mai

reci, într-atât încât dimineața se vedeau chiciura pe pământ şi o pojghiță de gheață în gălețile de pânză ale cailor. Iarna rusească avea să se abată peste ei din nou.

Doar câțiva, totuşi, au prevăzut cel mai greu obstacol cu avea să se confrunte Armata 6. Atacurile aeriene masive ale lui Richthofen nu numai că nu au reuşit să înfrângă rezistența inamicului: dar însăşi forța lor de distrugere a transformat oraşul într-o magmă perfectă de foc pe care ruşii au folosit-o împotriva lor.

PARTEA A TREIA - „ORAŞUL FATIDIC"

”Timpul înseamnă sânge”: Luptele din septembrie

Poporul german a auzit prima oară despre oraşul Stalingrad ca obiectiv militar dintr-un comunicat emis pe 20 august. Două săptămâni mai târziu, Hitler, care nu dorise niciodată ca trupele sale să fie implicate în luptele de stradă de la Moscova sau Leningrad, s-a hotărât să cucerească oraşul cu orice preț.

Evenimentele de pe Frontul din Caucaz, despre care se credea că reprezintă obiectivul lui nr. l, au avut o contribuție importantă în formarea noii sale obsesii în legătură cu Stalingradul. Pe 7 septembrie, când Halder nota “progres satisfăcător la Stalingrad”, exasperarea lui Hitler, provocată de oprirea înaintării în Caucaz, a ajuns la punctul critic. Refuza să accepte că feldmareşalul List nu avea suficiente trupe pentru această misiune. Generalul Alfred Jodl, de-abia întors dintr-o vizită la Cartierul General al lui List, a spus la cină că feldmareşalul nu făcuse altceva decât să urmeze ordinele Führer-ului.

„Asta-i o minciună!”, a țipat Hitler şi a ieşit din cameră ca o furtună.

Şi cum ar fi dorit să le arate că a fost citat greşit, s-au trimis instrucțiuni în Germania prin teleprinter prin care s-a ordonat ca oamenii ai Reichstag-ului să fie trimişi la Vinnița să noteze cuvânt cu cuvânt ceea ce se discuta la şedințele operative zilnice.

După triumfurile din Polonia, Scandinavia şi Franța, Hitler desconsidera adesea cerințele pământeşti, precum aprovizionarea cu combustibil şi lipsa mâinii de lucru, considerându-le constrângeri materiale fireşti în război. Izbucnirea avută cu această ocazie pare să-l fi apropiat de un fel de graniță psihologică. Generalul Warlimont, care se întorsese după o absență de o săptămână, a fost atât de şocat

de “privirea lungă de ură clocotitoare” a lui Hitler, încât a gândit: “Acest om şi-a pierdut prestigiul; şi-a dat seama că jocul său fatal s-a sfârşit, că Rusia sovietică nu va fi învinsă în această a doua încercare.” Nicolaus von Below, aghiotantul Luftwaffe al Führer-ului, s-a întors şi el pentru a găsi “o situație complet nouă”. “Fără deosebire, anturajul lui Hitler lăsa o impresie deprimantă. Hitler era total închis în sine.”

Hitler ştia probabil adevărul - el le spusese, de fapt, generalilor săi că, dacă nu reuşeau să ia Caucazul, trebuie să sfârşească războiul dar tot nu putea încă să-l accepte. Volga era atinsă şi industria de război a Stalingradului ca şi distrusă - de fapt obiectivele Operațiunii Albastru - dar acum trebuia cucerit oraşul care purta numele lui Stalin, ca şi cum acest lucru ar fi determinat subjugarea inamicului prin alte mijloace. Visătorul primejdios îşi dorea acum în compensație o victorie simbolică.

Rămânea ca unul sau două succese spectaculoase să alimenteze iluzia că Stalingradul va fi acea grea încercare care va dovedi superioritatea puterii germane, în luptele neîntrerupte de pe Frontul de Nord, contele von Strachwitz, strălucitul comandant al Diviziei 16 tancuri, dovedise că într-o bătălie de tancuri prelungită succesul depinde de un cap limpede, ochirea precisă şi rapiditatea focului.

Ruşii au trimis valuri de tancuri T-34 şi tancuri americane venite prin intermediul Legii de împrumut şi închiriere. Vehiculele americane, cu volum mai mare şi protecție mai mică, s-au dovedit uşor de distrus. Servanților sovietici nu le plăceau. “Tancurile nu sunt bune deloc”, spunea un conductor celor care îl capturaseră. “Valvele se fac bucăți, motorul se încinge şi transmisia nu e bună de nimic.”

“Ruşii au atacat peste un deal”, îşi amintea Freytag Loringhoven“ iar noi eram pe coasta cealaltă. Două zile la rând veneau exact pe acelaşi drum, expunându-se la orizont.” Au fost distruse mai mult de o sută de tancuri. “Atât cât puteam vedea”, scria acasă un caporal genist, “erau tancuri distruse sau arse.” Strachwitz, în vârstă de patruzeci şi nouă

de ani, a primit Crucea Cavalerilor cu Frunze de Stejar şi, datorită vârstei, a fost trimis curând înapoi, în Germania.

Comanda a fost preluată de Freytag Loringhoven.

Chiar dacă în acel moment atacurile ruseşti erau nechibzuite şi prost conduse, nu există nici un dubiu în legătură cu hotărârea sovieticilor de a apăra Stalingradul cu orice preț. Determinarea lor egala, şi poate chiar o depăşea, pe cea a invadatorului. "*A bătut ceasul curajului...*", spunea o poezie a Annei Ahmatova, în clipa aceea în care însăşi existența Rusiei părea să fie în primejdie de moarte.

După căderea Rostovului, era permis orice mijloc de mobilizare la rezistență. O fotografie reprodusă, pe 8 septembrie, în Stalinskoe znamia, ziarul Frontului Stalingrad, arăta o tânără cu mâinile şi picioarele legate. Dedesubtul ei scria: "Ce s-ar întâmpla dacă iubita ta ar fi astfel legată de fascişti?" "întâi ar viola-o cu insolență, apoi ar arunca-o sub un tanc. Înaintează, războinicule! împuşcă duşmanul. Sarcina ta este să împiedici violatorul să-ți necinstească fata." O astfel de propagandă - o reiterare a temei din poemul lui Konstantin Simonov *Omoară-l!* - era neîndoielnic brutală, dar simbolismul ei reflecta starea de spirit a vremii. Poezia lui Aleksei Surkov *Urăsc* era la fel de nemiloasă. Violarea Patriei de către germani nu putea fi plătită decât printr-o răzbunare sângeroasă{2}.

Pe 9 septembrie, o unitate înaintată a armatei 4 tancuri a găsit câteva exemplare din publicația Steaua Roşie cu apelul lui Ilia Ehrenburg către ostaşii sovietici, care se încheia cu următoarele cuvinte: "Nu numărați zilele, nu numărați kilometrii. Numărați doar germanii pe care i-ați ucis. Omorâți-l pe german - aceasta este rugămintea mamei voastre. Omorâți-l pe german - acesta este strigătul pământului vostru rusesc. Nu ezitați. Nu vă opriți Ucideți."

Pentru Eremenko şi Hruşciov, principala problemă în momentul acela era de a numi succesorul comandantului Armatei 62, care nu credea că Stalingradul putea fi păstrat. Pe 10 septembrie, Armata 62 a încercat o repliere în oraş.

Fusese izolată de Armata 64 la sud, atunci când Divizia 29 infanterie motorizată executase o pătrundere şi atinsese Volga la Kuporosnoe, în extremitatea de sud a Stalingradului. Pe 11 septembrie, Cartierul General al lui Eremenko din Cheile Țariței a fost supus unui foc puternic. Konstantin Simonov a ajuns acolo chiar atunci. Când a trecut Volga către oraşul care ardea încă mocnit, a fost izbit de "mirosul trist de fier ars". În buncărul fără aer al lui Hruşciov, care era "sumbru şi răspundea monosilabic [...], a scos un pachet de țigări şi a încercat să aprindă chibrit după chibrit, dar flacăra se stingea imediat din cauza ventilației atât de proaste din tunel".

Simonov şi însoțitorul său s-au dus să se culce cu paltoanele pe ei într-un colț al sistemului de tuneluri de lângă intrarea dinspre Țarița. Când s-au sculat a doua zi dimineață, locul era pustiu. "Nu erau ofițeri de stat-major, nu erau maşini de scris, nu era nimeni."

Într-un târziu au descoperit un transmisionist care înfăşură ultimele bucăți de cablu, aflând că statul-major al frontului fusese evacuat peste Volga. Tăierea continuă a liniilor pe uscat în timpul bombardamentelor îi forțase pe Eremenko şi pe Hruşciov să-i ceară lui Stalin permisiunea să-şi retragă punctul de comandă pe partea cealaltă a fluviului. Singurul Cartier General important rămas pe malul vestic a fost cel al Armatei 62.

În dimineața următoare, generalul Ciuikov a fost convocat la noul Cartier General de la lami pentru a participa la Consiliul Militar întrunit pentru fronturile Stalingrad şi Sud-Vest. I-a luat o zi întreagă şi o mare parte a nopții să treacă Volga şi să găsească locul. Lumina reflectată de clădirile în flăcări din Stalingrad era atât de puternică, chiar şi pe malul stâng al marelui fluviu, încât nu a fost nevoie să aprindă farurile din față ale jeepului său american.

Când Ciuikov s-a întâlnit a doua zi dimineață cu Hruşciov Eremenko, aceştia i-au prezentat situația. Germanii erau pregătiți s cucerească oraşul cu orice preț. În ceea ce-i privea pe ruşi, nu putea fi vorba de capitulare. Nu aveau unde să se

retragă. Ciuikov fusese propus noul comandant de armată la Stalingrad.

“Tovarăşe Ciuikov”, i-a spus Hruşciov. “Cum înțelegi această sarcină?”

“Vom apăra oraşul sau vom muri încercând să-l apărăm”, a replicat el. Eremenko şi Hruşciov l-au privit şi i-au spus că şi-a înțeles corect sarcina.

În acea seară, Ciuikov a trecut cu feribotul de la Krasnaia Sloboda, împreună cu două tancuri T-34, către debarcaderul central, chiar deasupra Cheilor Țariței. Pe măsură ce nava se apropia de mal, sute de oameni, mai ales civili care sperau să poată pleca, au ieşit în tăcere din gropile de obuze. Alții se pregăteau să transporte răniții la bord. Ciuikov şi însoțitorii săi au plecat să găsească Cartierul General.

După multe piste greşite, comisarul unei unități de genişti i-a condus la Gorganul Mamaev, uriaşul tumul tătar, cunoscut şi ca Dealul 102. Acolo, Ciuikov a găsit Cartierul General al Armatei 62 şi s-a întâlnit cu şeful lui de stat-major, generalul Nikolai Ivanovici Krîlov. Deşi durul şi directul Ciuikov era foarte diferit de Krîlov, un om pedant, cu o minte analitică, cei doi s-au înțeles foarte bine şi amândoi au înțeles situația. Exista o singură cale de a rezista. Dar trebuia plătit cu vieți. “Timpul înseamnă sânge”, după cum avea să spună mai târziu Ciuikov, cu o simplitate brutală.

Cu sprijinul lui Krîlov şi al lui Kuzma Akimovici Gurov - comisarul cu aspect sinistru, cu capul ras chilug şi sprâncene stufoase - Ciuikov a început să insufle groază în orice comandant care se gândea doar la ideea retragerii. Unii ofițeri superiori începuseră să se strecoare dincolo de fluviu, abandonându-şi oamenii, care, la rândul lor, în majoritate, doreau şi ei, aşa cum şi-a dat seama Ciuikov, “să treacă Volga cât se poate de repede, departe de acest iad”. Ciuikov s-a asigurat că trupele NKVD controlau fiecare debarcader. Pe dezertori, indiferent de grad, îi aştepta o execuție sumară.

Existau multe alte rapoarte alarmante cu privire la gradul de încredere a trupelor. Ceva mai devreme în ziua aceea, în

Brigada 6 jacuri pază, un sergent-major l-a ucis pe comandantul companiei, apoi i-a amenințat cu pistolul pe mecanicul-conductor şi pe radiotelegrafist. După ce aceştia au ieşit din tanc, a pornit către liniile Diviziei 76 infanterie germane. Deoarece sergentul avea un steag alb pregătit să fie scos pe turelă, cei care au investigat cazul au conchis că acest "trădător experimentat plănuise dinainte toate detaliile unui complot dezgustător". Celor doi soldați obligați sub amenințarea pistolului să iasă din tanc li s-a spus că au dat "dovadă de laşitate". Amândoi au fost aduşi mai târziu în fața tribunalului militar şi au fost probabil împuşcați.

În această etapă, efectivele Armatei 62 s-au redus la circa 20 000 de oameni. Le mai rămăseseră mai puțin de şaizeci de tancuri. Multe dintre ele nu mai erau bune decât ca puncte fixe de executare a loviturilor. Cu toate acestea, Ciuikov avea peste 700 de mortiere şi tunuri, şi vroia ca toată artileria de calibru mare să fie retrasă pe malul estic. Principala sa preocupare era reducerea efectului covârşitoarei supremații aeriene a Luftwaffe. Observase deja că trupele inamicului evitau să se angajeze în lupte corp la corp, mai ales după lăsarea întunericului. Pentru a le slăbi rezistența, "fiecare german trebuie să fie făcut să simtă că trăia la gura țevii unei arme ruseşti".

Problema lui cea mai urgentă era însă că trebuia să controleze un amestec de trupe pe care nu le cunoştea, în poziții pe care nu le cercetase, tocmai atunci când germanii erau pe cale să lanseze primul lor atac important. Ciuikov a descris apărările improvizate ca fiind Puțin mai bune decât nişte baricade ce puteau fi răsturnate cu botul unui camion. Cartierul General al Armatei 6 germane, pe de altă Parte, exagera în cealaltă direcție, raportând "poziții puternice cu buncăre adânci şi amplasări precise". Realul obstacol al atacatorilor, aşa cum aveau să descopere curând, era oraşul transformat intr-o grămadă de ruine.

În aceeaşi zi, 12 septembrie, Paulus se afla la Cartierul General al Führer-ului, Werwolf, de la Vinnița, împreună cu

generalul Halder şi generalul von Weichs, comandantul Grupului de Armate B Relatările discuțiilor diferă. Paulus pretinde că a ridicat problem^ extinderii flancului stâng de-a lungul Donului până la Voronej şi a lipsei unei “balene de corset” pentru armatele italiene, ungare şi române. Potrivit lui Paulus, planurile lui Hitler se bazau pe supoziția că ruşii se aflau la capătul resurselor lor şi că flancul Don va fi întărit cu mai multe formații aliate. Hitler, pe care nu-l interesa decât Stalingradul, voia să ştie cât de curând va cădea. Probabil că Paulus a repetat estimarea pe care i-o comunicase lui Halder cu o zi înainte: zece zile de lupte, “apoi paisprezece zile de regrupare”.

Prima fază a ofensivei germane a început a doua zi dimineață la ora 4.45 ora Germaniei, 6.45 ora Moscovei. (Hitler continua să insiste ca Wehrmacht-ul din Rusia să opereze după ora de la Bârlogul Lupului, Cartierul său General din Prusia Orientală.) în flancul stâng al Corpului 51 armată, Divizia 295 infanterie se îndrepta către Gorganul Mamaev, iar la dreapta, diviziile 76 şi 71 infanterie atacau către gara principală şi debarcaderul central de pe Volga. Ofițerii Diviziei 295 infanterie îi înflăcăraseră pe oamenii lor, repetându-le că vor ajunge la Volga după un singur atac.

Asaltul de artilerie şi aerian asupra pozițiilor sovietice din ziua precedentă fusese intens. “O mulțime de aparate Stuka au năvălit peste noi”, scria un caporal din Divizia 389 infanterie, “şi după atacul lor nu-ți venea să crezi că mai rămăsese măcar un şoarece în viață.” Bombardamentul a continuat până pe 13 septembrie. De la punctul său de comandă de pe Gorganul Mamaev, Ciuikov urmărea luptele prin periscop. O mantie de praf de la zidăria fărâmițată colorase cerul în castaniu-deschis. Pământul vibra necontenit din cauza exploziilor, în interiorul buncărului, pământ fin, ca dintr-o clepsidră, se scurgea printre grinzile tavanului jos. Ofițerii de stat-major si transmisionişti aveau hainele pline de praf. Obuzele şi bombele tăiaseră cablurile telefonice de campanie. Linierii trimişi afară sa descopere şi să remedieze

defecțiunea aveau puține şanse sub cerul liber. Stricăciunile erau atât de dese, încât până şi telefonistele tinere trebuiau să se încumete să iasă din buncăr. Ciuikov a reuşit să ia legătura cu Eremenko doar o singură dată în cursul zilei pe o line secundară, iar către după-amiază a pierdut complet contactul cu diviziile sale de pe malul vestic. A fost nevoit să recurgă la curieri, ale căror şanse de supraviețuire când traversau oraşul sub ploaia de obuze erau chiar mai mici decât cele ale liniorilor.

Cu toate că germanii înregistraseră un oarecare progres la marginea de vest a oraşului, după cucerirea unui mic aerodrom şi a unei cazărmi, încercările lor de a realiza o breşă executând trageri de artilerie în nordul Stalingradului au eşuat. Luptele erau mult mai grele decât se aşteptaseră. Mulți şi-au dat seama, fără a avea însă curajul s-o spună deschis, că s-ar putea să petreacă iarna la Stalingrad.

Ciuikov a decis să se mute noaptea la fostul Cartier General din tunel, care se deschidea de la Cheile Țariței şi avea o ieşire în spate în Puşkinskaia Ulița, o stradă ce dădea spre malul de vest. Linia Cheilor Țariței fusese una din alegerile lui Paulus şi a lui Hoth ca linie de demarcație între armatele lor. În timp ce diviziile lui Seydlitz, de la nord, înaintau spre Gorganul Mamaev şi gara principală, diviziile 14 şi 24 tancuri ale lui Hoth şi Divizia 94 infanterie, de Ia sud, avansau gata să lovească către silozul de cereale dreptunghiular, din beton, ce domina orizontul Stalingradului.

Veştile cu privire la înaintarea Diviziei 71 infanterie în centrul Stalingradului, chiar la nord de Țarița, au fost primite cu bucurie nestăpânită la Cartierul General al Führer-ului. Seara informația a ajuns şi la Kremlin. Stalin discuta cu Jukov şi Vasilevski posibilitatea unei mari contralovituri strategice la Stalingrad, când Roskrebîşev, şeful secretariatului său, a anunțat că Eremenko era la telefon. După ce a vorbit cu el, Stalin le-a comunicat vestea celor doi generali. “Eremenko spune că duşmanul aduce trupe de

tancuri in apropierea oraşului. Se aşteaptă la un atac mâine." A continuat, întorcându-se către Vasilevski: "Emite imediat ordine pentru ca Divizia 13 gardă a lui Rodimțev să treacă Volga şi vezi ce mai poți trimite acolo." O oră mai târziu, Jukov se îndrepta la bordul unui avion, spre Stalingrad.

În zorii zilei de 14 septembrie, Ciuikov şi statul său major se îndreptau în două vehicule spre sud, prin oraşul distrus, către buncărul de la Cheile Țariței. Din cauza înaintării dificile pe străzile pline de moloz, au fost nevoiți să se oprească de multe ori. Ciuikov era nerăbdător pentru că ordonase un contraatac şi trebuia să fie pregătit în noul său Cartier General. Trupele sale au luat prin surprindere inamicul în mai multe locuri, dar au fost zdrobite la răsăritul soarelui, îndată ce aparatele Stuka ale Luftwaffe au devenit operative. Singura veste încurajatoare pe care a primit-o în acea dimineață a fost că Divizia 13 puşcaşi gardă va trece fluviul în acea noapte. Dar înaintările inamicului au fost în ziua aceea atât de puternice şi de rapide, încât mulți credeau că Rodimțev nu va reuşi să ajungă pe malul de vest.

Divizia 295 infanterie germană şi-a croit drum către povârnişul îndepărtat al Gorganului Mamaev, dar amenințarea imediată pentru supraviețuirea Stalingradului venea de la sud. "Ambele divizii [71 şi 76] au reuşit să înainteze", spunea un raport german mai mult decât optimist, "pătrunzând în gara centrală la amiază şi la ora 15.15, capturând uzina de apă, au ieşit la malul Volgăi." Gara centrală a fost cucerită şi recucerită de trei ori dimineața şi a fost reluată după-amiază de un batalion de puşcaşi NKVD.

Uniforma generalului Aleksandr Rodimțev era murdară când a ajuns la Cartierul General al lui Ciuikov la începutul după-amiezii. De când pusese piciorul pe malul vestic al Volgăi, atacurile aeriene neîntrerupte îl obligaseră să se arunce în cratere pentru a se adăposti.

Cu simțul umorului, dar cu un aer pregnant de student împătimit' Rodimțev arăta mai curând a intelectual moscovit decât a general al Armatei Roşii şi Erou al Uniunii Sovietice.

Părul încărunțit pfe' matur, tuns scurt deasupra urechilor şi umflat în vârful capului, i făcea chipul să pară lunguieț. Rodimțev, la cei treizeci şi şapte de an ai săi, aparținea acelei minorități despre care se spunea că-şi poate permite să sfideze pericolele, în războiul civil spaniol, sub numele conspirativ "Pablito", a fost consilierul sovietic cheie în Bătălia de ja Guadalajara din 1937, când republicanii spanioli au pus pe fugă corpul expediționar al lui Mussolini. A fost un erou în ochii militarilor săi, care pretindeau că cea mai mare teamă a lor dacă ar fi răniți ar fi un transfer la altă formațiune când aveau să fie declarați apți de luptă.

Ciuikov i-a spus lui Rodimțev cât de amenințată era poziția sa. Își desfăşurase ultimele rezerve, cele nouăsprezece tancuri rămase de la brigada de blindate. Ciuikov l-a sfătuit pe Rodimțev să renunțe la echipamentul greu. Oamenii lui nu aveau nevoie decât de arme personale, mitraliere şi puşti antitanc, şi atâtea grenade câte puteau duce.

Ciuikov l-a convocat pe colonelul A.A. Saraiev, comandantul Diviziei 10 puşcaşi NKVD şi al Garnizoanei Stalingrad. Saraiev, care fusese în Stalingrad din iulie cu cinci regimente NKVD (puțin peste 7 500 de oameni), îşi sporise foarte mult imperiul, creându-şi o armată "privată" cu un efectiv de peste 15 000 de oameni pe ambele maluri ale fluviului Volga. Controla, de asemenea, trecerile şi traficul fluvial. Ciuikov, care nu mai avea ce pierde într-un astfel de moment, l-a amenințat că anunță imediat Statul-Major al Frontului dacă Saraiev nu-i va executa ordinele. Cu toate că Beria amenințase "să-i frângă spatele" unui comandant din Caucaz pentru că îndrăznise doar să sugereze ca trupele NKVD să fie puse sub comanda armatei, Saraiev şi-a dat seama că în acest caz ar fi mai înțelept să asculte ordinul. Vântul de la Kremlin începuse să bată în favoarea armatei.

Batalioanele de miliție de sub comanda sa au primit ordinul de a ocupa clădirile-cheie şi să le apere până în ultima clipă. Un batalion a fost trimis la Gorganul Mamaev, în timp ce două regimente de puşcaşi au primit ordinul de a bloca

înaintarea inamicului către fluviu. Diviziei de gardă a lui Rodimțev trebuia să i se permită sa debarce. Trupele NKVD au luptat cu curaj, suferind numeroase pierderi, divizia respectivă primind ulterior Ordinul Lenin şi titlul de “ Stalingradski”. Saraiev a rămas la postul său în timpul luptei, dar curând avea să-şi piardă fieful. Succesorul său în calitatea de comandant al forțelor NKVD, generalul-maior Rogatin, a preluat comanda în a doua săptămână a lunii octombrie, cu un nou Cartier General stabilit pe malul estic.

O altă confruntare neplăcută a avut loc în acea seară. Peste Volga, delegatul civil al lui Stalin, Gheorghi Malenkov, îi convocase la Cartierul General al Frontului pe ofițerii superiori ai Armatei 8 aeriene. Când au intrat, îşi închipuiau că au fost chemați pentru a li se da medalii. Eremenko şi Jukov stăteau în spate. Malenkov, care în prima zi de război nu dăduse crezare raportului prezentat de amiralul Kuznețov cu privire la raidul aerian asupra Sevastopolului, şi-a vărsat de data aceasta supărarea asupra ofițerilor din aviația Armatei Roşii. A cerut să i se spună ce unități fuseseră în acțiune de luptă şi în ce zile, acuzându-le apoi de inactivitate. A dat ordin apoi ca respectivii comandanți să fie pedepsiți de Curtea Marțială. Pentru a-şi demonstra puterea, i-a cerut unui ofițer să iasă în față, un maior scund, cu părul negru pieptănat spre spate şi o față durdulie de om care avea de toate. “Maior Stalin”, i-a spus Malenkov fiului lui Iosif Vissarionovici[3].

“Rezultatele în acțiuni de luptă ale piloților tăi sunt revoltătoare, în ultima luptă nici unul din cei douăzeci de piloți nu a doborât nici măcar un singur german. Ce înseamnă asta? Ați uitat cum se luptă?

Cum să înțelegem acest lucru?” Malenkov l-a umilit apoi pe generalul Kriukin, comandantul Armatei 8 aeriene. Doar intervenția lui Jukov a pus capăt acestui episod. Acesta le-a reamintit că divizia lui Rodimțev urma să treacă Volga. Regimentul de aviație de vânătoare ce trebuia să o acopere ar face mai bine să se asigure că nu i se va permite nici unei

bombe germane să cadă. Ofițerii de aviație au ieşit unul câte unul, prea zguduiți ca să mai spună ceva.

Stavka ordonase cu trei zile în urmă înaintarea Diviziei 13 puşcaşi gardă către Stalingrad. Deşi avea un efectiv de peste 10 000 de oameni, o zecime dintre aceştia nu aveau arme. Divizia era dispersata, ascunsă vederii recunoaşterii aeriene germane, pe sub ulmii, plopii ucraineni şi sălciile de pe malul de est, în jurul localității Krasnaia Sloboda. I se dăduse puțin timp să se pregătească după ce plecase de la Kamîşin către sud. Rodimțev, cunoscând urgența situației, îşi hărțuise comandanții tot timpul. Radiatoarele camioanelor fierbeau, animalele de povară erau nelinişt ite, iar praful ridicat de vehicule fusese atât de gros, încât "zmeele cocoțate pe stâlpii de telegraf deveniseră cenuşii". De câteva ori, trupele s-au risipit când aparatele Messerschmitt, cu botul lor galben, au şuierat la joasă înălțime pentru a le ține sub foc intens coloanele.

Pe măsură ce se apropiau de Volga, se sfârşea întinderea toridă şi prăfuită a stepei, arțarii anunțând apropierea apei. Pe un indicator în formă de săgeată, agățat într-un copac, scria un singur cuvânt: "Feribot". Ostaşii au zărit în față un fum negru şi gros şi şi-au făcut semne între ei. Fusese primul indiciu al bătăliei care îi aştepta de cealaltă parte a fluviului.

Pe mal, au fost aprovizionați urgent cu muniție, grenade şi rații - pâine, salam şi chiar zahăr pentru ceai. După ce s-a întâlnit cu Ciuikov, Rodimțev a hotărât să nu mai aştepte căderea nopții. La asfințit, primul val de ostaşi din unitățile de gardă a fost grăbit să se îmbarce în tot felul de vedete de patrulare din Flotila Volga şi ambarcațiuni civile rechiziționate - remorchere, bărci de serviciu, şalupe, bărci de pescuit, chiar şi bărci cu vâsle. Cei rămaşi pe malul estic încercau să calculeze cât mai durează până se vor întoarce ambarcațiunile să-i ia şi pe ei.

Trecerea fluviului a fost probabil mai cumplită pentru cei din bărcile cu vâsle, când apa le plesnea prova, iar furchetele scârțâiau la unison. Pocnetul îndepărtat al împuşcăturilor şi

bufniturile bombardamentelor de artilerie sunau dogit peste întinderea apei. Atunci, Mieria germană, mortierele şi mitralierele destul de apropiate de mal şi-au schimbat ținta. Acolo unde explodau proiectilele se ridicau coloane de apă, udându-i până la piele pe ocupanții ambarcațiunilor. În curând au apărut la suprafața apei peşti morți.

Una dintre vedetele Flotilei Volga a fost lovită în plin şi au fost ucişi toți cei douăzeci de membri ai unui detaşament aflați la bord. Unii se uitau fix la apa din jurul lor pentru a evita priveliştea malului opus, ca un alpinist care refuză să se uite în jos. Alții continuau totuşi să arunce câte o privire în față, la clădirile în flăcări de pe malul vestic, cu capetele lor acoperite cu căşti de oțel înfundate între umeri. Erau trimişi parcă în iad. Pe măsură ce se lăsa întunericul, flăcările imense proiectau scheletele clădirilor înalte de pe malul ce se ridica mult deasupra lor, aruncând umbre groteşti. Malul de vizavi era "un talmeş-balmeş de maşini arse şi epave de şalupe aruncate pe uscat". Pe măsură ce se apropiau, simțeau tot mai pregnant mirosul clădirilor carbonizate şi duhoarea cadavrelor în putrefacție prinse sub dărâmături.

Primul val de ostaşi din unitățile de gardă ale lui Rodimțev nu şi-au fixat baionetele. Au sărit din bărci direct în apa mică şi au pornit direct în susul malului abrupt şi nisipos. Intr-un loc, germanii se aflau la mai puțin de 100 de metri de ei. Nu trebuia nimeni să le spună acelor ostaşi că nu trebuiau să şovăie: moartea era foarte aproape. Spre norocul lor, germanii nu avuseseră timp să se îngroape în teren sau să-şi pregătească pozițiile. Un batalion al Regimentului 42 gardă s-a alăturat trupelor NKVD şi împreună i-au împins pe germani în jurul gării principale. Regimentul 39 gardă a pornit la atac din dreapta către o mare fabrică din cărămidă aparentă (păstrată şi azi, spre aducere aminte), pe care au eliberat-o după o violentă luptă corp la corp. Când a ajuns al doilea val, regimentul întărit a pornit la atac către calea ferată ce trecea pe lângă baza Gorganului Mamaev.

Divizia 13 puşcaşi gardă a pierdut în primele douăzeci şi patru de ore aproximativ 30% din efectiv, dar malul fluviului a fost salvat.

Puținii supraviețuitori (doar 320 de oameni din cei 10 000 au rămas în viață la sfârşitul Bătăliei de la Stalingrad) jură că hotărârea "le era insuflată de Rodimțev". Urmându-i exemplul, au promis la rândul lor: "Nu există pământ pentru noi în spatele Volgăi."

Inițial, germanii au considerat contraatacul lui Rodimțev ceva mai mult decât o repliere temporară. Erau convinşi că înaintarea lor spre centrul oraşului nu va mai putea fi oprită. "De ieri, steagul celui De-al Treilea Reich flutură deasupra centrului oraşului", scria a doua zi un membru al Diviziei 29 infanterie motorizată. "Centrul şi zona gării [principale] se află în mâini germane. Nu vă puteți imagina cum am primit vestea." Dar soldații, tremurând de frig, visează la încartiruiri subterane de iarnă, la sobe Hindenburg încinse şi la o mulțime de scrisori de la cei dragi de acasă".

Companiile germane de infanterie avansaseră prin Cheile Țariței. Intrarea în Cartierul General al Armatei 62 se afla sub foc direct şi buncărul Țarițeîn era plin de răniți. Curând, aerul călduț şi umed a devenit irespirabil. Ofițerii de stat-major leşinau din cauza lipsei de oxigen. Ciuikov a hotărât să schimbe din nou locația Cartierului său General, de data aceasta traversând fluviul, mergând spre nord, şi trecând apa din nou pe malul vestic.

Lupta pentru Gorganul Mamaev s-a intensificat. Dacă l-ar fi cucerit germanii, tunurile lor ar fi putut controla Volga. Unul dintre regimentele de puşcaşi NKVD a reuşit să reziste într-o mică porțiune a dealului înainte de a fi întărit cu ceea ce mai rămăsese din Regimentul 42 puşcaşi gardă al lui Rodimțev şi o parte dintr-o altă divizie chiar înainte de a se crăpa de ziuă. Noii sosiți au atacat vârful şi coama dealului dimineața devreme. Gorganul Mamaev era de nerecunoscut din parcul în care se plimbaseră îndrăgostiții cu câteva săptămâni în urmă. Nu mai rămăsese nici urmă de sticlă pe

pământul semănat acum cu schije şi sfărâmături de grenade, întreaga pantă a dealului fusese scobită şi era plină de cratere, ce serveau drept tranşee de ocazie în luptele crâncene din cursul atacurilor şi al contraatacurilor. Un ostaş din corpul de gardă, Kentia, a devenit celebru pentru că a dat jos steagul german înfipt în vârful dealului de soldații Diviziei 295 infanterie şi l-a călcat în picioare. Dar despre episoadele lipsite de eroism s-a vorbit mai puțin. Se spune că un comandant de baterie de pe Gorganul Mamaev a dezertat pentru ca ii era frică să nu fie acuzat de laşitate în luptă". Servanții au intrat în panică şi au luat-o la goană atunci când un grup de infanterişti germani au realizat o pătrundere şi le-au atacat bateria. Locotenentul M. a dovedit "indecizie" şi nu a reuşit să omoare germani, o crimă la vremea respectivă.

La ora 23 în noaptea de 16 septembrie, locotenentul K., comandant de pluton în Divizia 112 puşcaşi, aflată la vreo opt kilometri către nord, a descoperit absența a patru ostaşi şi a subofițerilor lor. "în loc de a lua măsuri pentru a-i găsi şi a opri acest act de trădare, tot ceea ce a făcut a fost să raporteze faptul comandantului companiei sale." La ora l, comisarul Kolabanov a venit să investigheze cele întâmplate la pluton. Când s-a apropiat de tranşee, a auzit un glas ce se adresa în limba rusă din pozițiile germane, spunându-le pe nume soldaților din pluton şi cerându-le să treacă de partea inamicului: "Trebuie să dezertați toți, nemții vă vor hrăni şi vă vor trata bine. La ruşi, veți muri orice s-ar întâmpla." Comisarul a văzut atunci câțiva indivizi trecând prin zona neutră către partea germană. Furios, a văzut că ceilalți membri ai plutonului nu au tras în ei. A descoperit atunci că plecaseră zece oameni, inclusiv sergentul. Comandantul de pluton a fost arestat şi trimis în fața Curții Marțiale. Sentința dată, probabil pedeapsa capitală sau mutarea într-un batalion disciplinar, nu este consemnată, în aceeaşi divizie, se pare că un căpitan a încercat să convingă alți doi ofițeri să dezerteze odată cu el, dar unul dintre ei "nu a fost de acord şi l-a executat pe trădător", dar nu este sigur dacă această

versiune cu privire la cele întâmplate nu acoperă de fapt o dispută personală.

In zilele următoare, în ciuda contraatacurilor continue ale germanilor, trupele de gardă ale lui Rodimțev şi rămăşițele regimentului NKVD de puşcaşi au reuşit să reziste pe Gorganul Mamaev.

Divizia 295 infanterie a participat la acțiunile de luptă până când a fost nevoită să ia o pauză operativă. Pierderile ei au fost atât de importante, încât companiile au fost contopite. Cele mai multe pierderi umane s-au înregistrat în rândul ofițerilor, majoritatea ucişi de trăgătorii de elită ruşi. După mai puțin de două săptămâni de front, o companie din regimentul colonelului Korfes din Divizia 295 infanterie era la al treilea comandant, un tânăr locotenent.

“Schimburile de focuri pe viață şi pe moarte” au continuat p Gorganul Mamaev, artileria grea germană bombardând pozițiile sovietice încă două luni. Scriitorul Vasili Grossman vedea obuzele aruncând pământul în aer. “Aceşti nori de pământ au trecut apoi prin sita forței gravitaționale, bulgării căzând, iar praful ridicându-se către cer.” Trupurile celor căzuți în luptă pe pantele înnegrite ale dealului au fost dezgropate şi apoi îngropate din nou în acest foc necontenit de artilerie. Se spune că la mulți ani după război, un soldat german şi un ostaş sovietic au fost descoperiți în timpul unor lucrări de curățire. Se pare că cele două cadavre au fost îngropate de explozia unui obuz, după ce se luptaseră şi se uciseseră la baionetă unul pe altul.

Potrivit adevărului deliberat spus pe jumătate de Jukov, erau “zile foarte grele pentru Stalingrad”. La Moscova, oficialii Ambasadei SUA erau siguri că oraşul era terminat, iar la Kremlin domnea o stare de nervozitate maximă, în seara zilei de 16 septembrie, imediat după cină, Poskrebîşev a intrat în tăcere în încăpere şi a pus pe biroul lui Stalin o transcriere primită de la principalul serviciu de informații al Statului-Major General. Era textul unei radiograme de la Berlin care fusese interceptată. “Stalingradul a fost luat de strălucitele

forțe germane. Rusia a fost tăiată în două, nordul şi sudul, şi se va prăbuşi curând în chinurile morții." Stalin a citit mesajul de mai multe ori, apoi a stat câteva clipe lângă fereastră. I-a spus lui Poskrebîşev să-i facă legătura cu Stavka. A dictat la telefon un mesaj către Eremenko şi Hruşciov: "Raportați ceva rațional în legătură cu ceea ce se întâmplă la Stalingrad. Este adevărat că Stalingradul a fost cucerit de germani? Dați un răspuns direct şi adevărat. Aştept răspunsul vostru imediat."

In realitate, momentul critic fusese depăşit. Divizia lui Rodimțev ajunsese la timp. Încă din cursul zilei, comandanții germani au ştiut ca peste Volga fuseseră aduse întăriri, precum Divizia 95 puşcaşi a lui Gorişnîi şi o brigadă de infanterie marină trimisă să întărească puternic slăbita Divizie 95 puşcaşi gardă, la sud de Țarița. Forțele aeriene germane au observat la rândul lor o sporire a numărului de avioane trimise împotriva lor de Armata 8 aeriană, cu toate că piloții de vânătoare sovietici mai sufereau încă de o teamă instinctivă de inamic. "Ori de câte ori apare un Me-109", se plângea un comisar în raportul său, "porneşte un joc de căluşei, fiecare încercând să-şi apere propria coadă."

Personalul Luftwaffe a observat, înainte de toate, o intensificare a focului antiaerienei. "Cum apar escadrilele Stuka", observa ofițerul de legătură din Divizia 24 tancuri, "cerul se acoperă cu nenumărate trâmbe negre de fum de la focul artileriei antiaeriene."2 Din pozițiile ruseşti de la sol izbucneau urale nestăpânite ori de câte ori exploda în văzduh câte un nesuferit de Stuka într-un nor de fum, iar resturile lui cădeau în flăcări. Chiar şi avioanele de vânătoare mai rapide sufereau din cauza focului tot mai susținut executat de pe malul celălalt al Volgăi. Pe 16 septembrie, un subofițer al forțelor aeriene germane, Jürgen Kalb, a fost nevoit să sară cu paraşuta deasupra fluviului din aparatul său Me-109 avariat. S-a paraşutat în apă şi a înotat către malul pe care îl aşteptau ostaşii Armatei Roşii.

Echipajelor avioanelor de bombardament germane li se acorda foarte puțin răgaz. Fiecare aparat trebuia folosit pentru bombardamente în serie. Pe 19 septembrie, un pilot calcula că în ultimele trei luni executase 228 de misiuni de luptă, un număr egal cu cele la care participase în cei trei ani anteriori peste "Polonia, Franța, Anglia, Iugoslavia şi Rusia la un loc", împreună cu echipajul său se afla în aer câte şase ore pe zi.

Având bazele mai ales pe aerodromuri improvizate în stepă, viața lor la sol se compunea dintr-o serie de mese luate pe apucate şi în pripă, telefoane de campanie zgomotoase şi, în corturile de i lucru, un studiu intensiv al hărților şi fotografiilor cercetării aeriene, întorşi în văzduh, identificarea țintelor nu era uşoară atunci când dedesubt se întindea "un haos incredibil de ruine şi focuri", iar coloanele imense şi din ce în ce mai groase de fum negru şi unsuros ce se ridicau din tancurile de petrol în flăcări acopereau soarele până la o altitudine de 3 000 de metri.

Din partea armatei soseau necontenit cereri de misiuni: "Atacat zona AII, sector nord-vest, un cvartal mare de case, puternică rezistență inamică acolo." Piloții Luftwaffe nu credeau că realizai mare lucru continuând să pulverizeze un loc viran "în care mai era câteva barăci de fabrică demontate şi arse, unde nu mai stătea în picioare nici un zid".

Pentru echipele de la sol, "mecanici - specialişti în armament, bombe şi radio", ce pregăteau avioanele pentru decolare "de trei, patru, cinci ori pe zi", nu exista nici o pauză. Pentru echipajele avioanelor, singurele momente de linişte erau în amurg şi în zori, dar nici atunci nu zăboveau prea mult lângă aerodrom, privind cerul de deasupra acestei "țări nesfârşite": începând cu a treia săptămână din septembrie, gerul devenise muşcător. Pe 17 septembrie, temperatura a scăzut brusc. Oamenii îşi puneau pulovere de lână pe sub vestoane, care în cele mai multe cazuri începuseră să se zdrențuiască. "Hainele", nota un medic, "erau atât de uzate,

încât soldații erau nevoiți frecvent să poarte piese din uniformele ruseşti.”

În timp ce lupta pentru Gorganul Mamaev continua cu încrâncenare, se ducea o bătălie la fel de aprigă pentru imensul siloz de grâne din josul fluviului, înaintarea rapidă a Corpului 48 tancuri de sub comanda lui Hoth izolase practic această fortăreață naturală.

Apărătorii din Divizia 35 gardă erau plini de bună dispoziție şi glumeau atunci când, în noaptea de 17 septembrie, le-au sosit întăriri din partea unui pluton de infanterie marină, comandat de locotenentul Andrei Kozîianov. Aveau două mitraliere vechi Maxim şi două puşti lungi antitanc ruseşti, pe care le foloseau pentru a trage într-un tanc german atunci când au apărut un ofițer şi un interpret purtând un steag alb, pentru a le cere să capituleze. Artileria germană şi-a reglat atunci tirul asupra structurii imense, pregătind terenul pentru Divizia saxonă 94 infanterie, ce purta ca insignă cele două săbii încrucişate ale porțelanului de Meissen.

Cei cincizeci de apărători au respins zece atacuri pe 18 septembrie. Ştiind că nu puteau fi prea curând reaprovizionați, îşi drămuiau cu multă grijă muniția, rațiile şi apa. Condițiile în care au continuat sa lupte în următoarele două zile au fost teribile. Se înecau cu praf si silozul luaseră foc, şi curând nu au mai avut nici o picătură de apă de băut. Le lipsea şi apa cu care să umple țevile de răcire ale mitralierelor Maxim. (Se pare că cei din infanteria marină au folosit în acest scop propria lor urină, aşa cum se obişnuia în primul război mondial, însă relatările sovietice nu menționează astfel de detalii.)

Toate grenadele şi proiectilele antitanc fuseseră folosite în momentul în care au sosit noi tancuri germane, pe 20 septembrie, să-i epuizeze complet. Mitralierele Maxim fuseseră scoase din funcțiune. Apărătorii, neputând să vadă în interiorul silozului din cauza fumului şi a prafului, comunicau între ei urlând unii la alții din gâtlejurile lor

uscate de sete. Când au pătruns, germanii au început să tragă în sunete, nu în obiecte. In noaptea aceea, cu mâna de muniție care le mai rămăsese, supraviețuitorii au reuşit să iasă.

Răniții nu au putut fi transportați. Oricât de crâncenă a fost lupta, nu se poate spune că a fost o victorie impresionantă pentru germani. Cu toate acestea, Paulus a ales imensul siloz de grâne ca simbol al Stalingradului pentru insigna ce se proiecta la Cartierul General al armatei pentru sărbătorirea victoriei.

Acțiunile violente de apărare a altor clădiri semifortificate din centrul oraşului le-au provocat germanilor serioase pierderi umane în acele zile. Aceste "garnizoane" ale Armatei Roşii compuse din ostaşi din diverse divizii au rezistat sfidător de curajos, deşi sufereau de foame şi de sete. S-a dat o luptă violentă pentru "Univermag" (magazinul universal) din Piața Roşie, Cartierul General al Batalionului l din Regimentul 42 puşcaşi gardă. Un mic depozit cunoscut ca "fabrica de unghii" era o altă redută, în clădirea cu trei niveluri din apropiere, ostaşii din unitatea de gardă au continuat să lupte cinci zile, cu nasurile şi gâtlejurile uscate, pline de praf de cărămidă de la zidurile pulverizate. Răniții au murit în pivnițe, fără să mai primească îngrijiri medicale după ce tânăra lor infirmieră murise din cauza unei răni la piept. Şase oameni, din cei care formaseră inițial o jumătate de batalion, au scăpat în ultimul moment, când tancurile germane au dărâmat zidurile.

Din cuceririle germane din centrul oraşului, cea mai gravă pentru Armata Roşie a fost înaintarea inamicului către debarcaderul central. Aceasta le-a permis să execute lovituri pe timp de noapte de artileria, cu lansatoare Nebelwerfer şi mitraliere, împotriva principalelor puncte de trecere, folosind lumina rachetelor de iluminare cu magneziu. Germanii erau hotărâți să nu le mai permită apărătorilor să primească întăriri şi provizii.

Gara centrală, după ce a trecut dintr-o mână în cealaltă de cincisprezece ori, a sfârşit prin a-i avea ca ocupanți ai

ruinelor pe germani. Rodimțev, în concordanță cu politica lui Ciuikov, a ordonat ca linia frontului să fie tot timpul la o depărtare de aproximativ 45 de metri de germani, pentru a îngreuna tragerile artileriei şi bombardamentul aviației lor. Oamenii din divizia sa îşi făceau un titlu de glorie din precizia tragerii lor. “Fiecare ostaş din unitatea de gardă trăgea ca un lunetist” şi, ca atare, “îi forța pe germani să se târască, nu să umble.”

Soldații germani cu ochii înroşiți de oboseală, epuizați în urma luptelor grele şi plângându-şi mai mulți camarazi morți decât şi-ar fi putut imagina vreodată, îşi pierduseră starea de spirit triumfalistă din urmă cu o săptămână. Ei şi-au dat seama că focul de artilerie este mult mai înspăimântător într-un oraş. Exploziile de obuze nu erau singura primejdie. Ori de câte ori era lovită o clădire înaltă, de sus cădeau schije şi bucăți de zidărie. Infanteriştii începuseră deja să piardă noțiunea timpului în această lume străină, cu peisajul ei dezolant de ruine şi moloz. Chiar şi lumina zilei avea o aparență ciudată, fantomatică din cauza prafului care forma o ceață permanentă.

Într-un spațiu atât de concentrat, un soldat trebuia să conştientizeze războiul în trei dimensiuni, ținând seama că din clădirile înalte exista pericolul să acționeze lunetişti. Trebuia să se uite în permanență la ce se întâmplă pe cer. Atunci când apăreau avioanele germane, infanteristul german îmbrățişa pământul la fel cum făcea Şi rusul. Soldații se temeau întotdeauna că s-ar putea ca piloții aparatelor Stuka să nu vadă steagurile roşu, alb, negru cu svastică şi astfel să nu identifice pozițiile lor. Adesea, trăgeau cartuşe de semnalizare pentru a indica locul în care se aflau. Bombardierele ruseşti veneau şi ele la joasă înălțime, bineînțeles suficient de mică pentru a Se vedea steaua roşie de pe coadă. Mult mai sus, în văzduh, avioane de vânătoare scânteiau sub razele soarelui. Cineva a observat că ele se răsuceau în aer mai curând ca un peşte în apă decât ca păsările în zbor.

Zgomotul le întinsese nervii la maximum. “Aerul este plin”, scria un ofițer de tancuri, “de urletul infernal al aparatelor Stuka în picaj, de bubuitul focului artileriei antiaeriene, de mugetul motoarelor, de zăngănitul şenilelor, de şuieratul lansatoarelor şi al «orgilor lui Stalin», de țăcănitul automatelor, şi tot timpul simți fierbințeala unui oraş în flăcări în toate punctele sale.” Țipetele răniților îi afectau cel mai mult pe oameni. “Nu este un sunet uman”, scria un german în jurnalul său, “ci un strigăt surd de durere al unui animal sălbatic.”

În aceste circumstanțe, dorul de casă se acutiza. “Casa mea este atât de departe. O, frumoasa mea casă!” scria cineva cu nostalgie.

“Doar acum ştim cât de minunată este.” Apărătorii ruşi, pe de altă parte, considerau dorul de casă un lux pe care nu şi-l puteau permite.

“Draga mea Palina!”, scria un ostaş necunoscut soției sale, pe 17 septembrie. “Sunt bine sănătos. Nimeni nu ştie ce se va întâmpla, dar vom trăi şi vom vedea. Războiul este crunt. Ştii de la buletinele de ştiri ce se întâmplă pe front. Misiunea fiecărui ostaş este simplă: să omoare cât mai mulți friți şi să-i împingă înapoi către vest. Îmi este foarte dor de tine, dar nu este nimic de făcut întrucât ne despart câțiva mii de kilometri.” Pe 23 septembrie, ostaşul Serghei îi scria soție sale, Liolia, un mesaj simplu: “Germanii nu ne vor putea ține piept.” Nici o vorbă despre casă.

Pe 18 septembrie, o nouă încercare făcută de trei armate sovietice pe Frontul de Nord de a ataca Armata 6 va eşua. Desfăşurarea rapidă a escadrilelor Luftwaffe împotriva acestei amenințări, combinată cu contraatacurile Corpului 14 tancuri, s-a dovedit extraordinar de eficace pe suprafața deschisă a stepei. O a doua încercare avea sa eşueze în ziua următoare. Tot ceea ce au reuşit cele trei armate, cu mari sacrificii, a fost să preîntâmpine aproape două zile atacarea Armatei 62 de către Luftwaffe.

Ciuikov, ştiind că nu va avea parte de nici un răgaz, a început sa treacă peste Volga Divizia 284 puşcaşi a colonelului Batiuk, formata in majoritate din siberieni. I-a ținut în rezervă sub Gorganul Mamaev, pentru cazul în care germanii s-ar fi stabilit masiv în jurul debarcaderului central şi ar fi înaintat spre nord, în susul apei, în încercarea de a izola din spate armata sa. În dimineața zilei de 23 septembrie, la câteva ore după ce ultimii siberieni ai lui Batiuk ajunseseră pe malul vestic al Volgăi, divizia a fost aruncată într-un atac în încercarea de a-i goni pe germani de pe debarcaderul central şi de a face joncțiunea cu trupele sovietice izolate la sud de Țarița.

Diviziile germane, deşi au suferit pierderi grele, i-au respins pe ruşi.

În acea zi, care din întâmplare era cea de-a cincizeci şi doua aniversare a lui Paulus, germanii au pus stăpânire pe coridorul larg ce izola flancul stâng al Armatei 62 în punga ei la sud de Cheile Țariței.

Cu o conştiinciozitate previzibilă, germanii îşi continuau încercările de a zdrobi rezistența în acest sector sudic al Stalingradului. Două zile mai târziu au realizat o pătrundere.

Aceasta a provocat panică în rândurile a două brigăzi de miliție, care rămăseseră fără hrană şi fără muniție. Prăbuşirea a început, totuşi, de la vârf, după cum rezultă din raportul Frontului Stalingrad înaintat lui Şcerbakov la Moscova. Comandantul Brigăzii 42 speciale “a părăsit linia de apărare pretinzând că pleacă pentru consultări cu Statul-Major al armatei”. Acelaşi lucru s-a întâmplat la Brigada 92 specială, în ciuda întăririi ei cu infanterie marină. Pe 26 septembrie, comandantul şi comisarul, urmați de cadrele de conducere, şi-au abandonat oamenii, “pretextând şi ei că plecau pentru a discuta situația cu comandamentul superior”, dar s-au retras la adăpost pe o insulă mare, Golodni, din mijlocul Volgăi. A doua zi dimineață, “Când au aflat că propriii lor comandanți i-au părăsit, soldații, în marea lor majoritate, au plecat în grabă pe mal şi au început să-şi

construiască plute". Unii au încercat să vâslească către Insula Golodni, călare pe trunchiuri de copac şi pe alte materiale plutitoare, Jar alții au înotat pur şi simplu. Inamicul, reperând încercările lor disperate de a evada, i-a atacat cu mortiere şi foc de artilerie, alungând un număr mare dintre ei în mijlocul apei.

Când maiorul lakovlev, comandantul batalionului de mitraliori, vremea aceea ofițerul cel mai înalt în grad din brigadă rămas pe

malul stâng, aflând că şi comandantul de brigadă dezertase şi stârnise panică printre soldați, a preluat comanda apărării." A descoperit curând că nu avea nici mijloace de legătură, deoarece şi transmisionişti fugiseră pe insulă. Ajutat de locotenentul Soluşev, a adunat soldații rămaşi şi a stabilit o linie de atac care, în ciuda lipsei de oameni şi de efective, a rezistat unui număr de şapte atacuri în următoarele douăzeci şi patru de ore. În tot acest timp, comandantul de brigadă a rămas pe insulă. Nici măcar nu a încercat să trimită muniție apărătorilor pe care îi părăsise, în încercarea de a ascunde ceea ce se întâmpla, trimitea rapoarte fictive despre lupte către Statul-Major al Armatei 62. Nu i-au folosit prea mult. Statul-major al lui Ciuikov a devenit suspicios. A fost arestat şi acuzat de "nerespectare criminală a Ordinului nr. 227". Cu toate că în raportul către Moscova nu se dau detalii în legătură cu sentința pronunțată de tribunalul NKVD, este greu de imaginat că a fost tratat cu clemență.

Rattenkrieg!

Sentimentul de frustrare al lui Hitler provocat de insuccesele din Caucaz şi de la Stalingrad a ajuns la paroxism pe 24 septembrie, când l-a destituit pe generalul Halder, şeful Statului-Major General.

Ambii suferiseră o formă de epuizare nervoasă, iritându-se reciproc.

Pe Halder îl exasperase ceea ce el socotea amestecul schimbător şi obsesiv al unui amator, în timp ce Führer-ul considera orice insinuare critică la adresa conducerii sale ca un resentiment al generalilor reacționari, care nu împărtăşeau voința sa de victorie. Principala preocupare a lui Hitler, nota Halder în jurnalul său în acea noapte, era "nevoia de îndoctrinare a Statului-Major cu o credință fanatică în Idee". Această preocupare de a subjuga Statul-Major General devenise un surogat de luptă. Consecințele sunt uşor de imaginat.

O situație primejdioasă se putea transforma într-un dezastru.

În urma gâlcevii dintre Jodl şi List, Paulus a auzit că va fi numit în locul lui Jodl ca şef al Statului-Major al Wehrmacht-ului. Se credea că generalul von Seydlitz va fi următorul comandant al Armatei 6. Cu toate acestea, Hitler a hotărât să păstreze persoanele pe care le cunoştea bine. Jodl a fost repus în funcție, iar linguşitorul feldmareşal Keitel şi-a păstrat funcția pentru a-l asigura pe Führer că era un geniu militar şi pentru a-l ajuta la nazificarea Armatei. Ofițerii de carieră îl numeau "Lakeitel", sau "măgarul care încuviințează dând din cap", dar tot ei îi disprețuiau pe mulți alți generali pentru laşitatea lor morală. "Statul-Major General se îndreaptă direct spre propria-i distrugere", îi scria Groscurth generalului Beck, cel ce avea să fie capul complotului din iulie. "Nu mai are nici urmă de onoare." Singura consolare a

lui Groscurth era că generalul Strecker, comandantul corpului său, şi camarazii săi, ofițerii de stat-major ai Corpului 11, erau de aceeaşi părere. “Este o adevărată plăcere să fii alături de astfel de oameni.”

Demiterea lui Halder, care a însemnat sfârşitul Statului-Major General ca un corp de planificare independent, l-a lipsit pe Paulus de singurul protector care îi mai rămăsese în momente critice.

Paulus trebuie să fi fost deprimat, pierzând ultima ocazie de a avansa. Hitler spusese că putea să mute munții din loc cu Armata 6 şi totuşi Stalingradul nu căzuse. O echipă de la Ministerul Propagandei aştepta cucerirea oraşului, “pregătită să filmeze înălțarea steagurilor”, iar presa se ruga să i se permită să proclame Stalingrad *Gefallen!*, deoarece chiar Paulus anunțase pe 26 septembrie că “drapelul de luptă al Reich-ului flutură la Stalingrad deasupra sediului partidului!” Chiar şi Goebbels credea că presa prezintă evenimentele “cu prea mult optimism”. Editorilor li se dăduseră instrucțiuni să sublinieze duritatea şi complexitatea luptei.

O săptămână mai târziu, a devenit totuşi sigur că “ne putem aştepta cu siguranță la căderea Stalingradului”, pentru ca trei zile mai târziu, starea de spirit a lui Hitler să se schimbe şi să ordone ca alte subiecte să fie aduse în prim-plan.

Presiunea şi criticile la care era supus Paulus “de dimineață până seara” pentru că nu cucerise Stalingradul l-au făcut, potrivit spuselor lui Groscurth, “foarte nervos”. Stresul îi agravase dizenteria recurentă. Ofițerii de stat-major observaseră că ticul de care suferea pe stânga feței devenise mai pronunțat. La Cartierul General al Armatei 6 de la Golubinski, un sat de pe malul vestic al Donului, Paulus se uita cu atenție la o hartă detaliată, la scară mare, a Stalingradului. O mare parte a oraşului fusese cucerită, iar serviciul de informații estima că rata pierderilor umane sovietice era aproape dublă față de cea a germanilor. Nu putea decât să spere că Hitler avea dreptate când susținea că

inamicul va rămâne fără rezerve dintr-un moment într-altul. Propriile lui rezerve se împuținau rapid, iar uluitoarea tenacitate a inamicului îi aducea pe toți la disperare.

O mare parte a criticilor la adresa sa se bazau pe faptul că Armata 5 împreună cu două corpuri din Armata 4 tancuri, era cea mai mare structură a Wehrmacht-ului, cu un efectiv de aproape trei sute de mii de oameni. Profanii, care nu aveau nici o experiență în materie de lupte, nu puteau înțelege problema. Se poate argumenta, bineînțeles, că Paulus şi-ar fi putut utiliza mai bine trupele, însă criticii săi par să fi uitat că, în timp ce aproape opt din diviziile sale erau angajate în luptele din oraş, alte unsprezece erau dispersate pe aproape 200 de kilometri de front, întinzându-se peste cețurile Donului şi apoi peste stepă până la Volga la nord de Rînok, precum şi pe o fâşie la sud de Stalingrad, vizavi de Beketovka (vezi harta 4). Doar o singură divizie rămăsese în rezervă.

Pe flancul nordic, în stepa din ce în ce mai pustie şi mai deprimantă, Corpul 11 armată al lui Strecker, Corpul 8 armată al generalului Walther Heitz şi Corpul 14 tancuri al lui Hube s-au confruntat permanent cu atacuri executate de patru armate sovietice, ce încercau să reducă presiunea asupra oraşului. La dreapta, Corpul 4 armată al generalului Jaenecke (față-n față cu Armata 64 a generalului Şumilov) a facut joncțiunea cu slaba Armată 4 română, care avea o linie de apărare mult prea extinsă care se termina în Caucazul de Nord. De cealaltă parte, gruparea de trupe a lui Eremenko includea Armata 62 a lui Ciuikov, Armata 64 din jurul localității Beketovka, Armata 57 dincolo de Lacul Sarpa, Armata 51 ce apăra linia restului lacurilor şi Armata 28, care se întindea în pustiul Stepei Kalmuce.

Pentru armatele germană, română şi rusă dislocate pe flancul de sud, războiul din stepă semăna cu primul război mondial, doar ca existau arme mai bune şi că ocazional apăreau avioane moderne. Pentru formațiile blindate de pe ambele flancuri, câmpiile arse de soare, pe care înaintaseră ca nişte nave de război în plină viteză doar cu câteva săptămâni

în urmă, erau mai mult decât deprimante. Lipsa copacilor şi a munților îi copleşea pe germanii din sud şi pe austrieci cu dorul de casă. Mizeria era şi mai mare din cauza ploilor rasputiței. Soldații din adăposturi, ascultând răpăitul ploii şi văzând apa trecându-le de glezne, nu puteau decât să se gândească la un echipament adecvat şi să urmărească şobolanii uzi cum înfulecau cadavre în țara nimănui. Patrulele de recunoaştere, raidurile şi cercetarea prin luptă constituiau singurele activități desfăşurate de arnbele părți. Grupuri mici se furişau până la linia inamicului, aruncând grenade în tranşee. Singura schimbare a intervenit pe 25 septembrie, când armatele 51 şi 57 au atacat diviziile româneşti de la sud de Stalingrad de-a lungul liniei lacurilor sărate, obligându-le să se retragă, fără însă a reuşi să schimbe direcția diviziilor germane ce se îndreptau către oraş.

Luptele din interiorul Stalingradului nu puteau fi diferite de acestea. Ele reprezentau o nouă formă de război, concentrat în ruinele vieții civile. La paragina provocată de război - tancuri arse, carcase de obuze, cabluri de transmisiuni şi cutii de grenade - se adăugau rămăşițele din casele oamenilor - schelete de paturi de fier, lămpi şi ustensile casnice. Vasili Grossman a scris despre luptele din camerele şi coridoarele pe jumătate demolate din blocurile de locuințe, pline de cărămizi, unde se mai putea găsi ici-colo o vază cu flori ofilite sau caietul de teme al unui băiețel încă deschis pe masă. Într-un punct de observare, sus în vreo clădire în ruine, un observator de artilerie cu un periscop, aşezat pe un scaun de bucătărie, putea căuta ținte printr-o gaură făcută de schije în perete.

Infanteriştii germani urau luptele de stradă. Găseau că lupta corp la corp, care încălca granițele şi dimensiunile militare convenționale, era dezorientativă din punct de vedere psihologic, în ultima fază a bătăliilor din septembrie, ambele părți au încercat să cucerească un mare depozit de cărămizi de pe malul Volgăi, lângă gurile Țariței, care avea patru niveluri pe partea dinspre râu şi trei spre uscat. La un

moment dat, acesta arăta ca “un tort” cu germani a ultimul etaj, cu ruşi sub ei, şi alţi germani sub aceştia din urmă.

Adesea, inamicul nu putea fi recunoscut, deoarece toate uniformele erau impregnate cu acelaşi praf cenuşiu-închis.

Generalii germani nu păreau să-şi fi imaginat cu ce aveau să se confrunte diviziile lor în oraşul plin de ruine. Pierduseră avantajele Blitz-Krieg-ului şi în multe privinţe fuseseră întorşi la tehnica primului război mondial, cu toate că teoreticienii lor militari susţinuseră că războiul de poziţie fusese “o aberaţie în arta războiului”. Armata 6, de pildă, s-a văzut nevoită să răspundă tacticii sovietice reinventând “lupta în triunghi cu vârful înainte” introdusa în ianuarie 1918: grupuri de asalt de câte zece oameni înarmate cu o mitralieră, aruncătoare uşoare şi aruncătoare de flăcări pentru curăţarea buncărelor, a pivniţelor şi a canalelor colectoare.

În felul lor, luptele de la Stalingrad au fost şi mai înfricoşătoare decât masacrul impersonal de la Verdun. Luptele corp la corp din clădirile dărâmate, din buncăre, pivniţe şi canale colectoare au fost curând botezate de soldaţii germani Rattenkrieg. Acest război avea o intimitate sălbatică care îi înspăimânta pe generali, care simţeau că pierdeau rapid controlul asupra evenimentelor. “Inamicul este invizibil”, scria unui prieten generalul Strecker. “Ambuscadele pornite din subsoluri, de după resturi de ziduri, din buncăre ascunse şi fabrici dărâmate provoacă multe pierderi de vieţi omeneşti în rândurile noastre.”

Comandanţii germani recunoşteau deschis priceperea ruşilor în materie de camuflaj, dar puţini acceptau ideea că avioanele lor produseseră condiţii ideale pentru apărători. “Nici o casă nu a mai rămas în picioare”, scria acasă un locotenent, “nu au mai rămas decât terenuri virane arse, o pustietate cu moloz şi ruine aproape de netrecut.” La capătul sudic al oraşului, un ofiţer de legătură din Divizia 24 tancuri scria: “Apărătorii s-au concentrat şi întărit în sectoare ale oraşului în faţa atacurilor noastre, în parcuri, sunt tancuri sau se văd doar turelele tancurilor, iar tunurile antitanc

ascunse în pivnițe îngreunează foarte mult înaintarea blindatelor noastre."

Planul lui Ciuikov era să sugrume şi să fragmenteze asalturile masive germane cu "spărgătoare de valuri". Clădiri consolidate, pline cu infanterişti cu puşti antitanc şi mitraliere, aveau să devieze atacatorii spre canale unde erau aşteptați de tancuri T-34 şi tunuri antitanc camuflate, pe jumătate îngropate în molozul din spatele lor. Atunci când tancurile germane atacau împreună cu infanteria, principala misiune a apărătorilor era să-i despartă. Ruşii utilizau mortiere, căutând să arunce bombele exact în spatele tancurilor pentru a speria infanteria, în timp ce tunurile antitanc țințeau spre blindatele atacatorilor. Căile de acces urmau să fie minate în prealabil de genişti, a căror rată a mortalității era cea mai ridicată dintre toate specializările militare. "Fă o greşeală şi nu mai ai parte de nici o masă de prânz", era motoul lor neoficial. Purtând îmbrăcăminte de camuflaj, după ce căzuse prima zăpadă, genistii se strecurau afară noaptea pentru a pune mine antitanc şi a le ascunde. Un genist experimentat putea plasa până la treizeci de mine pe noapte. Erau renumiți, de asemenea, pentru modul în care ieşeau în fugă de sub acoperire pentru a lăsa să cadă o mină în fața un tanc german în mişcare.

O mare parte a luptelor constau nu din lovituri principale, ci din conflicte mici, neîndurătoare, nimicitoare. Lupta era dusă de grupuri de asalt cu şase până la opt oameni, de la "Academia de Lupte de Stradă Stalingrad". Se înarmau cu cuțite şi cazmale ascuțite pentru omor silențios, precum şi cu semiautomate şi grenade. (Cazmalele erau atât de puține, încât oamenii îşi gravau numele pe cozi şi dormeau cu capul pe ele ca să fie siguri că nu le fură nimeni.) Grupele de asalt trimise în canalele colectoare erau înarmate cu aruncătoare de flăcări, iar genistii le aduceau explozivi. Şase genişti din divizia de gardă a lui Rodimțev au reuşit chiar să găsească un canal colector sub un punct de sprijin german şi l-au aruncat în aer folosind 150 de kilograme de exploziv.

S-a dezvoltat şi o tactică mai generală, bazată pe constatarea că armatele germane duceau lipsă de rezerve. Ciuikov a ordonat să se pună accentul pe atacurile de noapte, în special dintr-o raţiune practică, şi anume pentru că Luftwaffe nu putea reacţiona la astfel de atacuri, şi pentru că era convins că germanii erau mai speriaţi la orele întunericului şi aveau astfel să se epuizeze. Infanteristul german se temea în special de siberienii din Divizia 284 puşcaşi a colonelului Batiuk, consideraţi vânători înnăscuţi. "Dacă aţi putea înţelege ce înseamnă teroarea", spunea un soldat german într-o scrisoare capturată de ruşi. "La cel mai mic foşnet, trag piedica şi fişez în rafale gloanţe trasoare cu mitraliera." Dorinţa nestăpânită de a trage în orice mişca noaptea, iscând adesea focuri de armă din partea unor santinele tot atât de nervoase într-un sector întreg, a contribuit fără îndoială la folosirea de către germani a peste 25 de milioane de gloanţe doar în luna septembrie. Ruşii accentuau tensiunea trăgând cartuşe de iluminare din când în când pentru a crea impresia unui atac iminent. Aviaţia Armatei Roşii, parţial pentru a evita venirea aparatelor Messerschmitt în timpul zilei, executa în fiecare noapte o serie de raiduri susţinute împotriva poziţiilor germane. Aceste raiduri făceau, de asemenea, parte dintr-un proces de uzură, care urmărea să-i epuizeze pe germani şi să le toace nervii.

Ruşii au folosit ambele lor bombardiere de noapte cu două motoare, care atrăgeau focul tuturor bateriilor antiaeriene germane de pe front, şi un număr mare de mici biplane U-2, uşor manevrabile, care aruncau bombe mici în cursul atacurilor aeriene de noapte.

"Rusnacii bâzâie deasupra noastră cât e noaptea de lungă", scria acasă un caporal genist. Partea cea mai proastă era sinistra schimbare a zgomotelor. De la depărtare, un U-2 se auzea ca una din numeroasele lui porecle, "maşina de cusut". Apoi, când pilotul se apropia de ţintă, oprea motorul, planând ca o pasăre de pradă.

Singurul sunet ce se auzea era foşnetul aerului între jambe până cădea bomba. Chiar dacă încărcătura bombei era de numai 400 de kilograme, efectul psihologic al avionului era considerabil, “Stăm lungiți, epuizați în găurile noastre, aşteptându-i”, scria un alt soldat. U-2 şi-a atras mai multe porecle decât orice alt aparat sau armă de la Stalingrad: “subofițerul de serviciu”, datorită modului în care se strecura fără a fi auzit, “bombardierul de la miezul nopții”, “maşina de cafea” şi “cioara de pe calea ferată”. Armata 6 a cerut Statului-Major al Grupului de Armate să continue presiunea forțelor aeriene germane asupra aerodromurilor ruseşti atacând neîntrerupt.

“Superioritatea aeriană indiscutabilă a ruşilor pe timp de noapte a atins un nivel de nesuportat. Trupele nu au pic de odihnă şi curând forța lor se va epuiza complet.”

În dosarele care s-au păstrat nu există nici o referință explicită la cazurile de stres de luptă. Autoritățile medicale germane au înclinat sa folosească eufemismul “epuizare”, ca şi britanicii, dar recomandarea lor era mai aproape de simplitatea brutală a Armatei Roşii. Armata germană refuzase chiar să recunoască existența ei. În 1926, cu aproape şapte ani înainte de ascensiunea lui Hitler la putere, nevroza provocată de război nu a mai fost considerată o boală, iar pensia ce s-ar fi cuvenit în acest caz - anulată. Eliminați boala, s-a argumentat atunci, şi eliminați şi motivul părăsirii liniei frontului. Depresia era considerată laşitate şi putea fi calificată drept crimă capitală. De aceea este imposibil să spunem care a fost proporția de infracțiuni disciplinare de ambele părți la Stalingrad şi mai ales de dezertări, provocate de şocul luptei şi de tensiunea generală. Nu putem fi siguri, după studierea unor situații comparabile, decât că pierderile umane în urma şocului bătăliei au început să crească puternic în septembrie, după ce războiul manevrier s-a transformat într-un război de poziție şi de nimicire. Afecțiunile psihologice vor creşte - dacă ne luăm după studiile britanice asupra cazurilor de şoc de luptă la Anzio şi în

Normandia - în momentul în care trupele au fost imobilizate sau încercuite.

Principalul dezacord între Ciuikov şi ofițerii superiori de la Cartierul General al frontului se referea la dislocarea regimentelor de artilerie ale diviziilor, ale armatei şi ale frontului, în cele din urmă, Ciuikov a avut câştig de cauză, în sensul că acestea trebuiau plasate pe malul de est al Volgăi, pentru că pur şi simplu nu aveau loc împreună cu trupele lui pe malul de vest. De asemenea, ar fi fost din ce în ce mai dificil să se transporte suficiente proiectile peste Volga, iar "la Stalingrad, un tun de câmp nu valora nimic fără proiectile".

"O casă luată de ruşi, alta luată de germani", a scris în grabă Vasili Grossman în blocnotesul său imediat după sosirea sa. "Cum Poate fi folosită artileria grea într-o astfel de bătălie?" Avea să afle răspunsul curând. Artileria sovietică masată pe malul estic al Volgăi, aşa cum insistase Ciuikov, nu a încercat să tragă în pozițiile germane am eşalonul întâi. Scopul lor era să bombardeze liniile de comunicație inamice şi, mai ales, să zdrobească batalioanele ce se constituiau în dispozitive de luptă pentru un atac. Pentru a realiza acest lucru, zeci de ofițeri de observare de artilerie s-au ascuns ca nişte lunetişti pe clădirile în ruină. Germanii, conştienți de pericolul pe care-l reprezentau aceştia, i-au desemnat drept ținte prioritare pentru propriii lor lunetişti sau pentru tunurile antitanc.

Când se repera o concentrare de trupe germane şi coordonatele țintei erau transmise prin radio sau prin telefonul de campanie către bateriile de pe malul de est, volumul focului era devastator. "Pe partea cealaltă a Volgăi", scria Grossman, "părea că se zguduia întreg universul din cauza zgomotului violent al tunurilor grele. Pământul se cutremura."

Singurele baterii de artilerie rămase pe malul de vest au fost lansatoarele de rachete katiuşa montate pe camioane. Ascunse în spatele malului înalt al Volgăi, dădeau în marşarier, aproape până la firul apei, trăgeau cele şaisprezece

rachete în succesiune rapidă, apoi plecau. Lansatorul sovietic cu mai multe țevi era arma cu cel mai mare efect psihologic dintre toate mijloacele de foc cu rază mare de acțiune sovietice. Rachetele ei de 130 mm, cu o lungime de aproape 1,50 în, erau trase în succesiune rapidă, făcând un zgomot infernal. Când au trăit pentru prima oară experiența unei salve de katiuşa, mulți şi-au închipuit că este vorba de un atac aerian. Ostaşii Armatei Roşii au botezat racheta katiuşa după crescendoul din melodia cu acelaşi nume, cel mai popular cântec rusesc din întreaga perioadă a războiului, în acest cântec, Katiuşa îi promite logodnicului ei să țină vie dragostea lor în inima ei în timp ce el apăra patria.

Ostaşii ruşi se prefăceau că disprețuiesc echivalentul german al katiuşei, mortierul cu şase țevi, cunoscut sub numele de Nebelwerfer. Îi spuneau "încurcă-lume" sau "măgarul" pentru că părea că rage, sau "Vaniuşa" (Ivan cel Mic, întrucât Katiuşa era diminutivul numelui Katia). Circula o glumă printre ostaşii Armatei 62 despre ce s-ar întâmpla dacă "Vaniuşa încerca ar să se însoare cu Katiuşa".

Lista poreclelor şi a cuvintelor de argou este aproape infinită. Gloanțele se numeau "semințe de floarea-soarelui", iar minele erau "castraveciori". O "limbă era o santinelă capturată pentru a fi interogată"

Ciuikov va recunoaşte în curând că armele-cheie de infanterie la Stalingrad erau puştile-mitralieră, grenada şi puşca lunetistului, pupă Războiul de Iarnă, ca urmare a atacurilor devastatoare ale trupelor de schiori finlandezi, care trăgeau în mişcare, Armata Roşie a Acceptat ideea unor grupe de mitraliori de opt oameni, transportați pe un tanc T-34. In luptele de stradă de la Stalingrad, această grupă s"a dovedit ideală pentru luptele de apropiere, în timpul curățirii caselor şi a buncărelor, grenada de mână a fost de neînlocuit. Ostaşii Armatei Roşii o numeau "artilerie de buzunar", fiind foarte utilă şi în apărare. La ordinele lui Ciuikov, grenadele erau stocate la îndemână în adâncituri săpate în pereții tranşeelor. Deloc surprinzător, s-au produs multe accidente provocate de

ostaşii neinstruiți. Locțiitorul comandantului unei companii a fost ucis şi mai mulți oameni au fost grav răniți atunci când un recrut nou-venit nu a ştiut cum se foloseşte corect o grenadă. Alții au fost omorâți atunci când camarazii lor, mai ales cei din Asia Centrală, au încercat să pună detonatoare germane la propriile lor grenade. “Este nevoie de mai multă instrucție cu armamentul”, raporta şeful Direcției Politice Consiliului Militar al Frontului Stalingrad.

O altă armă, adesea tot atât de periculoasă pentru cel care o folosea, ca şi pentru potențialele victime, era aruncătorul de flăcări, o armă efectiv terifiantă atunci când se curățau tunelele canalelor colectoare, pivnițele sau ascunzătorile inaccesibile. Cel care îl folosea ştia că, după ce va fi reperat de inamic, va fi prima țintă pentru gloanțele acestuia.

Ostaşilor Armatei Roşii le plăcea să inventeze dispozitive care să-i omoare pe germani. Au fost concepute noi mine-surpriză, din ce in ce mai ingenioase şi mai imprevizibile în privința rezultatelor. Curios pe neputința lor de a replica atacurilor Stuka, căpitanul Ugacikin, comandant de batalion, a hotărât împreună cu unul din ostaşii săi, Repa, să construiască propria lor armă antiaeriană. Au fixat o puşcă antitanc la spițele unei roți de căruță, care la rândul ei era montată pe un bulumac înalt înfipt în pământ. Ugacikin a făcut calcule complicate pe baza vitezei la gura țevii tunului şi a estimat viteza unui avion în picaj, dar dacă “sfrijitul şi melancolicul” Repa a dat atenție acestor cifre este o altă problemă. In orice caz, invenția lor a avut un oarecare succes, Repa reuşind să doboare trei Stuka.

Bateriile antiaeriene şi-au îmbunătățit şi ele tactica. Aparatele Stuka veneau la o altitudine de 1 200 - 1 500 de metri, apoi executau o jumătate de ruliu pentru a intra în picaj la un unghi de şaptezeci de grade, cu sirenele urlând. Ieşeau din picaj când ajungeau la aproximativ 600 de metri. Servanții tunurilor antiaeriene învățaseră să execute un foc de baraj pentru a le lovi când intrau sau ieşeau din picaj.

A trage în ele când coborau însemna doar risipă de muniție.

Un alt dispozitiv a fost născocit de Vasili Ivanovici Zaițev, care în curând avea să devină cel mai renumit lunetist din trupele de la Stalingrad. Zaițev a ataşat un înălțător telescopic de la puşca sa de lunetist la un tun antitanc pentru a trage asupra cuiburilor de mitralieră şi a face să pătrundă proiectilul chiar prin fanta de observare. A descoperit însă curând că încărcătura proiectilelor produse în serie nu era suficient de densă pentru tragerea de mare precizie.

Bezdico, cel mai bun servant de mortier din divizia lui Batiuk, a devenit celebru după ce a lovit simultan şase bombe. Aceste poveşti au fost exploatate în încercarea de a cultiva cultul expertului în sufletul fiecărui ostaş. Lozinca Armatei 62 era: "Ai grijă de arma ta ca de lumina ochilor."

"Garnizoanele" care apărau clădirile fortificate, esențiale pentru i strategia lui Ciuikov, din care făceau parte şi subofițeri sanitari şi transmisionişti femei, au îndurat mari privațiuni când au fost izolate zile la rând. Ele au fost nevoite să îndure praful, fumul, foamea şi, ceea ce era mai rău, setea. Aprovizionarea oraşului cu apă potabilă fusese întreruptă după bombardarea stației de pompare în timpul raidurilor din august. Cunoscând consecințele consumului de apă poluată, soldații disperați împuşcau țevile de alimentare în speranța de a extrage câteva picături.

Aprovizionarea cu alimente a pozițiilor înaintate era o problema constantă. Un detaşament antitanc avea un bucătar tătar din Kazari care umplea o marmită cu ceai sau supă, o prindea de spate şi se strecura spre linia frontului sub focul inamicului. Dacă marmita era lovită de vreo schijă sau de gloanțe, nefericitul bucătar se uda până la piele. Mai târziu, când temperatura a scăzut foarte mult, supa sau ceaiul îngheța, iar el "era plin de țurțuri la întoarcere".

Cu liniile frontului prost definite şi o apărare în adâncime de nu mai mult de câteva sute de metri în unele locuri,

punctele de comandă erau tot atât de vulnerabile ca şi poziţiile înaintate.

Obuzele care explodau deasupra punctului nostru de comandă erau ceva obişnuit", îi scria din spital unui prieten colonelul Timofei Vişnevski, comandantul diviziei de artilerie a Armatei 62. "Când am părăsit buncărul, de jur-împrejur se putea auzi foc de armă automată. Uneori aveam impresia că germanii erau pretutindeni în jurul nostru." Un tanc german s-a oprit într-o zi chiar la intrarea în buncărul său şi "fuzelajul lui a blocat ieşirea de acolo".

Vişnevski şi ofiţerii lui au fost nevoiţi să sape în extremitatea cealaltă, ca să-şi salveze viaţa. Colonelul a fost grav rănit. "Sunt complet desfigurat", scria el. "De acum înainte, în ochii femeilor, voi fi doar o formă inferioară de viaţă."

În septembrie şi octombrie, riscul ca buncărele comandamentului german să fie cucerite era foarte mic, dar înălţimea standard de un metru de pământ deasupra grinzilor de lemn oferea protecţie suficientă doar împotriva katiuşelor. Cel mai mare pericol era o lovitură directă a artileriei grele de pe partea cealaltă a Volgăi.

Comandanţii de divizie şi de regiment erau preocupaţi de confortul lor personal şi de eficienţă. Un gramofon stătea adesea lângă o ladă cu sticle de coniac sau vin, aduse din Franţa. Ofiţerii purtau pantaloni de trening, chiar şorturi de tenis, când se aflau jos în aerul umed şi greu al buncărelor, pentru că uniformele erau pline de Păduchi.

Pentru soldaţi, lumea părea întoarsă cu susul în jos. În loc să spună "noapte bună", îşi urau unul altuia "o noapte liniştită" pentru orele primejdioase ale întunericului, în dimineţile geroase, ieşeau înţepeniţi, căutând o rază de soare în tranşee, ca nişte şopârle care încearcă să absoarbă căldură. Mai curajoşi la lumina zilei, germanii strigau insulte şi ameninţări de pe linia frontului lor: "*Rusnacilor! V-a venit vremea!"* sau *Hei, rus, bul-bul, sdavaisa!,* vrând să spună în rusa lor pocită: "Predaţi-vă sau veţi face bulbuci la gură!"

Ideea de a împinge trupele sovietice înapoi în apele Volgăi, unde s-ar fi înecat ca o turmă cuprinsă de streche, devenise un refren constant.

În momentele de acalmie dintre lupte, ostaşii sovietici căutau şi ei căldura soarelui, departe de focul lunetiştilor. Tranşeele arătau uneori ca o "tinichigerie", pentru că tuburile de proiectile erau transformate în lămpi de petrol, cu fitile făcute dintr-o bucată de cârpă, iar cartuşele deveneau brichete. Raţia de mahorcă, sau lipsa ei, era o preocupare permanentă. Cunoscătorii insistau că nu trebuie folosită hârtie fină, ci doar hârtie de ziar când se răsuceau ţigările groase şi strâmbe. Se spunea că cerneala tipografică contribuie la îmbunătăţirea gustului. Ostaşii ruşi fumau tot timpul în bătălie. "Ai voie să fumezi în luptă", i-a spus lui Simonov un puşcaş antitanc.

"Dar nu ai voie să ratezi ţinta. Dacă ratezi o dată, nu vei mai aprinde niciodată o ţigară."

Şi mai importantă decât tutunul era raţia de vodcă, teoretic 100 de grame pe zi. Oamenii amuţeau când se aducea vodca, fiecare trăgând cu ochiul la sticlă. Tensiunea luptei era atât de mare, încât raţia nu era niciodată considerată suficientă, ostaşii recurgând la gesturi disperate pentru a-şi satisface dependenţa. Spirtul medicinal era arareori folosit în scopuri curative. Alcoolul industrial şi chiar antigelul erau băute după ce erau trecute prin filtrul de cărbune activ al unei măşti de gaze. Mulţi ostaşi îşi aruncaseră masca de gaze în timpul retragerilor din anul anterior, aşa că cei care le mai aveau puteau să le scoată la mezat. Rezultatul era mult mai rău decât o durere de cap. Mulţi şi-au revenit pentru că erau tineri şi sănătoşi şi nu recurgeau la acest tip de alcool prea des, dar mulţi au orbit.

În armatele din stepă, ostaşii beau până la un litru de spirt pe zi iarna. Soldaţii îşi procurau cantităţi suplimentare de alcool neraportând pierderile umane şi împărţind între ei alocaţia morţilor sau făcând troc cu uniformele sau cu echipament cu sătenii din spatele liniilor. Printre băuturile

făcute în casă obținute în felul acesta w Stepa Kalmukă se număra “orice sort imaginabil de alcool, chiar si spirt făcut din lapte”. Un astfel de comerț s-a dovedit a fi mal primejdios pentru civili decât pentru ostaşi. Un “tribunal militar al forțelor NKVD” a trimis două femei zece ani în Gulag pentru că dăduseră alcool şi tutun în schimbul mătăsii de paraşută din care voiau să-şi facă lenjerie de corp.

În Armata Roşie serviciile medicale erau rareori considerate de comandanți o prioritate. Un ostaş rănit grav era scos din luptă, iar ofițerii superiori erau preocupați mai mult de înlocuirea lui. Această atitudine nu le-a descurajat pe cele mai eroice figuri de pe câmpul de luptă de la Stalingrad - sanitarii - în majoritate studente sau absolvente de liceu care urmaseră un curs sumar de noțiuni de prim-ajutor.

Comandantul companiei sanitare, cu un efectiv de o sută de cadre, a Armatei 62, Zinaida Gheorgheovna Gavrielova, avea optsprezece ani şi era studentă la Medicină. Fusese numită în acest post pe baza unei recomandări din partea regimentului de cavalerie unde fusese încadrată cu puțin timp în urmă. Infirmierele, puține mult mai în vârstă decât ea, trebuiau să-şi învingă spaima şi să se strecoare, adesea sub foc susținut, pentru a ajunge la răniți, îi târau până într-o zonă mai sigură şi apoi îi cărau în spate. Era neapărat nevoie să fie “puternice, atât fizic, cât şi psihic”, după cum spunea comandantul lor.

Nici nu se punea problema ca personalul medical să fie necombatant. Frumoasa Galia Koroliova, o tânără în vârstă de douăzeci şi unu de ani, dintr-o cunoscută familie de scriitori moscoviți, îşi lăsase copilul în capitală şi se înrolase voluntar ca asistentă medicală, încadrată în Divizia 214 puşcaşi din Armata 24 din flancul nordic, “a adus peste o sută de ostaşi răniți de pe linia frontului şi a ucis cu mâna ei cincisprezece fascişti.” A fost decorată post-mortem cu Ordinul Steagul Roşu. Natalia Kacinevskaia, asistentă medicală în regimentul puşcaşi gardă, studentă la Institutul de Teatru “in Moscova, a adus într-o singură zi douăzeci de răniți şi, a aruncat cu

grenade în germani.” Statul-Major al Frontului Stalingrad a elogiat (post-mortem) bravura unei alte infirmiere, Kocinevskaia, voluntară care a scos douăzeci de ostaşi răniți de pe linia de tragere. Deşi rănită de două ori, a continuat să bandajeze şi să cafea ofițeri şi ostaşilor”.

Sacrificiile acestor infirmiere au fost adesea inutile din cauza felului în care au fost tratați ulterior cei salvați de ele. Răniții pe care îi căraseră sau târâseră la malul Volgăi erau lăsați acolo, fără să li se acorde nici un fel de îngrijiri medicale, până mult după căderea nopții, când erau încărcați ca nişte saci cu cartofi în bărcile de aprovizionare, care altfel ar fi făcut goale drumul de întoarcere.

Când răniții erau descărcați pe malul de est, condițiile puteau fi şi mai proaste, aşa cum avea să descopere o aviatoare.

Supraviețuitorii unui regiment de aviație împrăştiat, care au petrecut noaptea dormind într-o pădure la est de Volga, s-au trezit în zori la auzul unor sunete ciudate. Nedumeriți, s-au strecurat printre copaci către malul râului să vadă despre ce este vorba. Acolo, au văzut “mii de răniți, cât vedeai cu ochii”, lăsați pe malul nisipos, după ce fuseseră transbordați cu o noapte în urmă. Răniții cereau apă, “țipau sau plângeau, fără mâini sau picioare”. Personalul de la sol i-a ajutat atât cât a putut. Fosta asistentă de pediatrie Klavdia Sterman a spus că, după ce vor ajunge la Moscova, va cere să fie transferată la o unitate medicală din linia întâi.

Chiar dacă răniții reuşeau să ajungă într-unul din zecile de spitale de campanie de pe malul de est al Volgăi, supraviețuirea nu le era garantată. Condițiile din spitalele Armatei Roşii, în ciuda prezenței unora dintre cei mai buni medici ruşi, le făceau să semene mai curând cu o fabrică de prelucrare a cărnii. Spitalul de campanie de la Balaşkov, specializat în brațe şi picioare, la vreo zece kilometri de oraş, era foarte slab echipat, în loc de paturi de spital normale, avea câte trei paturi suprapuse. O tânără chirurg, nou sosită, era îngrijorată nu numai din cauza stării fizice a răniților.

“Adesea se închideau în ei şi nu voiau să vadă pe nimeni.” La început, a presupus că ostaşii răniți, aduşi peste Volga din “iadul” Stalingradului, vor refuza să se mai întoarcă vreodată acolo. “Dimpotrivă: era clar că ostaşii şi ofițerii doreau să se reîntoarcă pe front.” Cei cărora li se amputaseră membre nu se bucurau ştiind că nu vor participa la bătălie. De fapt, majoritatea celor incapacitați sau rămaşi cu cicatrice de neşters, precum acel colonel de artilerie a cărui față fusese mutilată de un şrapnel, spuneau că nu mai erau bărbați adevărați.

Rațiile insuficiente nu contribuiau la recuperarea fizică sau la ridicarea moralului. Grossman a spus că aceasta era soarta Rusiei la vremea respectivă, “în spital”, a notat el în grabă în caietul său de notițe, “răniților li se dă o bucățică de hering sărat, distribuit de asistentele medicale, care îl taie cu foarte multă grijă. Asta înseamnă sărăcie.” în acele zile, înainte de a deschide ochii, părea incapabil să recunoască adevărul. Logica sovietică dicta fără milă ca rațiile cele mai bune să fie alocate trupelor combatante. Dacă aveau noroc, răniții primeau câte trei porții de kaşa pe zi. Heringul sărat văzut de Grossman era un supliment ocazional.

Un indiciu şi mai revelator în privința stării de spirit a serviciilor medicale de pe Frontul Stalingrad se desprinde din rezultatele “întrecerii socialiste” din spitale, raporta Şcerbakov la Moscova. Cei de la aprovizionare ocupau primul loc, chirurgii, al doilea, iar şoferii al treilea. Orice criteriu care ar fi stat la baza acestui exercițiu, înjosea indiscutabil sacrificiul real al cadrelor medicale, care donau atât de mult sânge pentru transfuzii - uneori de două ori pe seară - încât adesea leşinau. “Dacă nu dau sânge”, explica un raport, “ostaşii vor muri.”

In marea luptă de uzură, transportarea răniților pe malul de est echivala cu aducerea de “carne proaspătă de tun” în oraş peste Volga. Stavka alimenta picătură cu picătură Armata 62 cu divizii de întărire pe măsură ce predecesoarele lor erau nimicite. Noile batalioane erau conduse în marş spre

îmbarcare sub ochii trupelor. Nu puteau face altceva decât să se uite peste apă la oraşul in de flăcări ce se profila la orizont şi să ignore mirosul de ars.

Petele de ulei mai ardeau încă la suprafața apei. În multe vase se aflau detaşamente NKVD, gata să tragă în oricine sărea peste bord, într-o ultimă tentativă de a scăpa de soarta ce-i aştepta pe malul de vest. Exploziile proiectilelor în apă îi îngrozeau pe mulți. Dacă cineva intra în panică, un sergent sau un ofițer îl împuşca pe loc şi îi arunca trupul peste bord.

Vasele pe care se îmbarcaseră erau o dovadă a pericolului traversării. Se spune că una din şalupele de combatere a incendiilor, reutilată ca ambarcațiune de transport, s-a ales după o traversare dus-întors cu 436 de găuri de glonț şi de schije, doar un metru pătrat din corpul navei nefiind atins.

Cele mai uşoare ținte pentru tunurile germane erau plutele folosite de regimentele de geniu care transportau provizii grele, precum cherestea pentru buncărele din oraş. Când una din aceste plute s-a apropiat în derivă de malul de vest şi ostaşii s-au repezit să ajute la descărcarea ei, aceştia au descoperit un locotenent de geniu şi oameni de-ai lui atât de ciuruiți de gloanțe de mitralieră “de parcă bârnele îmbibate de apă ale plutei şi trupurile umane fuseseră muşcate cu sălbăticie de nişte dinți de oțel”.

Cartierul General al Armatei 6 ştia că, iarna fiind aproape, nu mai era timp de pierdut. Chiar înainte ca Piața Roşie şi silozurile de grâne de la sudul Țariței să fie capturate, Armata 6 a început să se pregătească pentru o lovitură decisivă în nordul oraşului, în zona industrială.

Pe 18 septembrie, dis-de-dimineață, Ciuikov se mutase în noul său Cartier General de pe malul Volgăi, la vreo 800 de metri depărtare de Uzina Metalurgică Octombrie Roşu. Ofițerii de stat major aleseseră o zonă neprotejată, mai jos de un tanc de petrol, despre care presupuseseră că este gol.

S-au făcut mari eforturi pentru a transporta peste fluviu, în timp”

nopții, mai multă muniție şi provizii, precum şi întăriri, care au fost debarcate în spatele uzinelor Octombrie Roşu şi Barrikadi. Personalul care putea fi folosit mai bine în altă parte a fost evacuata. Cea mai mare parte a apărării antiaeriene din jurul uzinei electrice Stalingrad fusese zdrobită şi depozitul ei de campanie distrus, astfel că tinerele artileriste care supraviețuiseră au fost retrase şi transportate pe 25 septembrie peste Volga, pentru a fi redistribuite în alte baterii de pe malul de est.

La ora 6, în dimineața de duminică, 27 septembrie, ofensiva a început cu un bombardament concentrat executat de aparatele Stuka. Fiecare avion care ieşea din formație pentru a executa atacul individual cu sirenele în funcțiune părea o siluetă neagră proiectată pe cerul autumnal la revărsatul zorilor datorită formei sale de pescăruş cu aripile întinse. La sol, două divizii de tancuri şi cinci de infanterie înaintau pentru a zdrobi proeminența triunghiulară din vestul malului Volgăi.

Armata 62 a preîntâmpinat lovitura principală a operațiunii germane, la nord de Gorganul Mamaev, cu câteva lovituri de devansare executate în partea lui sudică. Acestea păreau să confirme suspiciunile exagerate ale ofițerilor germani de stat major că transmisionişştii ruşi se strecuraseră în teritoriul lor şi se racordaseră la liniile germane de transmisiuni terestre. Nu puteau accepta ideea că pregătirile pentru atacul lor fuseseră atât de evidente.

Principalul efort sovietic fusese pregătirea unor obstacole antitanc şi a unor câmpuri de mine dese în fața principalelor fabrici ce se întindeau pe circa opt kilometri către vest de la Gorganul Mamaev - Uzinele Chimice Azur, Uzina Metalurgică Octombrie Roşu, Fabrica de Armament Barrikadi şi Fabrica de Tractoare Stalingrad.

Cu echipamentul lor foarte greu, infanterişştii germani au început să înainteze către liniile lor de pornire în timpul bombardamentelor, în susul şi în josul şanțurilor transformate în pante cu grohotiş.

De-abia mai respirau din cauza efortului şi li se uscase gura de teama bătăliei ce îi aştepta. La stânga, o parte a Diviziei 389 infante se pregătea să înainteze către locuințele muncitoreşti ale Uzinei Barrikadi. Un observator le-a descris ca nişte "blocuri de locuințe simetrice şi căsuțe cu acoperişuri strălucitoare din tablă ondulată". Bombardamentul aerian avea să le transforme curând intr-o mare de flăcări. La mijloc, Divizia 24 tancuri a început să înainteze plecând de la un mic aerodrom. Divizia 100 infanterie uşoară austriacă a atacat căminele muncitoreşti de la Uzina Octombrie Roşu. Între timp, la baza acestui flanc, vârful Gorganului Mamaev a fost recucerit de la Divizia 95 puşcaşi a lui Gorişnîi, care fusese zdrobită de bombardamentele aeriene şi de artilerie.

Armata Roşie s-a dovedit din nou nemiloasă cu propriii ei civili, în timpul luptei pentru căminele muncitoreşti de la Uzina Barrikadi, un sergent din Divizia 389 infanterie (fost sergent de poliție din Darmstadt) a observat că "rusoaicele care ieşeau din case cu boccelele lor şi încercau să găsească adăpost în partea germană au fost împiedicate să ajungă acolo de focurile de mitralieră ruse trase din spate".

Atacul inamic a fost atât de puternic, încât Ciuikov şi-a spus: "încă o bătălie ca aceasta şi vom fi toți în Volga." Ceva mai târziu, Hruşciov a sunat de la Cartierul General al Frontului pentru a se asigura că trupele rezistă. Ciuikov i-a răspuns, gândindu-se, fără îndoială, la soarta Diviziei 95 puşcaşi de pe Gorganul Mamaev, că principala lor grijă era acum aviația germană. Hruşciov a vorbit şi cu Gurov, comisarul armatei, cerându-i să facă eforturi mai mari.

A doua zi dimineață, luni, 28 septembrie, Luftwaffe şi-a concentrat atacurile asupra malului vestic şi a traficului fluvial pe Volga pentru a întrerupe aprovizionarea ruşilor. Tunurile antiaeriene ale Flotilei Volga au fost atât de mult şi de constant folosite în această perioadă, încât ghinturile lor s-au tocit complet. Cinci nave de aprovizionare din şase au fost serios avariate. Ciuikov a cerut insistent să i se acorde mai mult sprijin din partea Armatei 8 aeriene, pentru a ține la

distanță avioanele germane în timp ce el a aruncat mai multe regimente în contraatac pentru a recuceri vârful Gorganului Mamaev. Acestea i-au obligat pe germani să se retragă, dar vârful a rămas o "țară a nimănui". Principala sarcină a lui Ciuikov a fost să-i împiedice pe germani să folosească Gorganul Mamaev ca bază de foc de artilerie, de unde puteau controla nordul Stalingradului şi trecerile peste Volga, în acea seară, Ciuikov şi personalul său au respirat puțin uşurați pentru că îndepărtaseră principalul pericol, deşi ştiau că pierderea navelor avea să atârne greu.

Multi răniți zăceau pe malul fluviului, neevacuați, iar trupele din eşalonul întâi rămăseseră fără muniție şi fără rații.

Marți, 29 septembrie, germanii au început să zdrobească vârful teritoriului triunghiular sovietic rămas necucerit. Satul Orlovka a fost atacat de la vest de o parte a Diviziei 389 infanterie şi de la nord-est de Divizia 60 infanterie motorizată. Deşi depăşite ca efective, trupele sovietice au rezistat cu disperare. Un caporal din Divizia 389 infanterie scria acasă: "Nu vă puteți imagina cum apărăm Stalingradul - ca nişte câini."

Pe 30 septembrie, armatele sovietice de la nord au atacat din nou Corpul 14 tancuri. Divizia 60 infanterie motorizată şi Divizia 16 tancuri pretindeau că ar fi distrus şaptezeci şi două de tancuri, "într-o importantă acțiune defensivă reuşită" împotriva a cel puțin două divizii sovietice de puşcaşi şi a trei brigăzi de tancuri. Atacul costisitor al Frontului Don nu a slăbit prea mult presiunea asupra satului Orlovka sau a uzinelor, o acțiune pentru care germanii au avut nevoie, în cele din urmă, de aproape zece zile pentru a o duce la îndeplinire.

Divizia 24 tancuri, cea mai mare parte din Divizia 389 infanterie şi Divizia 100 infanterie uşoară au înaintat către Uzina Metalurgică Octombrie Roşu şi Fabrica de Armament Barrikadî - "o harababură amețitoare a unei fabrici complet distruse", aşa cum descria un infanterist imensul complex, în

care aproape toate geamurile şi acoperişul fuseseră distruse de bombe, cu utilajele ruginite contorsionate, de nerecunoscut. “Primii camarazi începuseră să cadă.

Strigătele după infirmiere sporeau. Focul se intensifica, dar nu doar din față, acum venea din ambele părți.” Obuzele artileriei ruseşti şi exploziile bombelor de mortiere au provocat şi ele pierderi grele din cauza fragmentelor de zid din dărâmături, dar şi a schijelor.

A doua zi, pentru a accelera atacul asupra complexului Octombrie Roşu, Paulus a ordonat dislocarea Diviziei 94 infanterie a Diviziei 14 tancuri din sectorul sudic al oraşului. De partea rusă, mult încercata Armată 62 a primit şi ea întăririle de care avea atâta nevoie, atunci când Divizia 39 puşcaşi gardă, comandată de generalul Stepan Guriev, a trecut Volga. Aceasta a fost trimisă imediat să consolideze linia din dreapta Uzinei Octombrie Roşu. O altă divizie, Divizia 308 puşcaşi, o a doua mare unitate formată în majoritate din siberieni, a început şi ea să treacă Volga, dar aceste întăriri de-abia acopereau pierderile suferite.

Ciuikov se va confrunta în curând cu un pericol neaşteptat. Pe 1 octombrie, Divizia 295 infanterie s-a infiltrat în canalele din flancul drept al lui Rodimțev. Oamenii acestuia au replicat cu sălbăticie cu arme automate şi grenade, atrăgându-i pe germani în ambuscadă, în timpul nopții însă, un grup numeros de infanterişti germani s-a cățărat prin canalul principal din râpa Krutoi şi a ajuns la malul Volgăi. Luând-o către sud, a atacat ariergarda diviziei lui Rodimțev.

Raidul a coincis cu o altă pătrundere la dreapta. Rodimțev a reacționat rapid, ordonând fiecărei companii de care se putea dispensa să execute contraatacuri rapide, salvând în acest fel situația.

Pe 2 octombrie, germanii au atacat tancurile de petrol de pe malul râului aflate chiar deasupra Cartierului General al lui Ciuikov.

Tancurile, aşa cum s-a dovedit, nu erau goale. Lovite de bombele şi de obuzele germane, au explodat. Petrolul în

flăcări a început să se scurgă de jur împrejurul Cartierului General, ajungând în apele fluviului. Doar radiotransmisionistul muncea. “Unde sunteți?” întreba repetitiv Statul-Major al Frontului Stalingrad. În cele din urmă, s-a primit răspunsul:, ‚Suntem acolo unde sunt cele mai multe flăcări şi fum.”

În prima săptămână din octombrie, Ciuikov se întreba dacă vor fi capabili să mențină fâşia din ce în ce mai strâmtă de pe malul fluviului. Totul depindea de trecerea Volgăi. Ştia că regimentele sale serios împuținate provocaseră pierderi grele germanilor, dar rezultatul luptei depindea în egală măsură de temeritate şi de resurse. Dar “pentru apărătorii Stalingradului nu există loc de partea cealaltă a Volgăi”. Acesta devenise într-adevăr jurământul sacru al multor ostaşi, în partea sudică a fabricii, atunci când tancurile germane au înaintat spre o poziție menținută în ruinele unei şcoli de un detaşament de infanterie marină ataşat Diviziei 193 puşcaşi s-a înregistrat unul din cele mai celebre acte de bravură. Pentru că nu mai aveau grenade antitanc, soldatul Mihail Panikako a luat doua bombe cu napalm. Când se pregătea să o arunce pe prima, un glonț german rătăcit i-a explodat-o în mână, acoperindu-l de flăcări. S-a aruncat în față pe ultimii metri şi s-a azvârlit de o parte a tancului, izbind cu putere cealaltă bombă, într-o minge de foc, de platforma motorului din spatele turelei.

Şi comandanții germani erau îngrijorați. Oamenii lor erau epuizați, iar moralul trupelor scăzuse foarte mult. Soldații din Divizia 389 infanterie, de pildă, sperau că vor fi retrimişi în Franța din cauza pierderilor grave pe care le suferiseră. Suprafața cimitirelor de război germane din spatele liniilor se mărea în fiecare zi.

Cei care auziseră discursul lui Hitler din 30 septembrie, de la Berliner Sportpalast, nu s-au simțit încurajați nici atunci când acesta a spus că Puterile Aliate nu apreciau realizările Germaniei, şi în special înaintarea de la Don la Volga.

Provocând din nou soarta, Hitler insista că “nimeni nu ne va urni din acest loc”.

Trădători şi aliaţi

"Noi, ruşii, eram pregătiți ideologic pentru Bătălia de la Stalingrad", spunea un ofițer veteran, "în orice caz, nu ne făceam iluzii în legătură cu prețul ei şi eram pregătiți să-l plătim." Şi trebuie să spunem că statul sovietic şi poate majoritatea ostaşilor nu-şi mai făceau iluzii. Nu este o insultă la adresa curajului lor - oricum, îl confirmă - dacă amintim şi minoritatea care nu a putut să suporte tensiunea înspăimântătoare a luptei.

Autoritățile sovietice erau necruțătoare, "în oraşul cuprins de flăcări", scria Ciuikov, "nu puteam suferi laşii, nu aveam loc pentru ei." Ostaşii şi în egală măsură civilii fuseseră încunoștințați de avertismentul lui Stalin, care-l cita pe Lenin: "Cei care nu sprijină cu toate mijloacele Armata Roşie şi nu susțin ordinea şi disciplina ei sunt trădători şi trebuie ucişi fără milă." Orice "sentimentalism" era respins, în războiul total, tribunalele militare pot comite erori judiciare, tot aşa cum militarii din eşalonul întâi riscau să fie ucişi de propria lor artilerie sau de avioanele lor.

Instaurarea unei discipline sălbatice a fost dificilă la început. Abia pe 8 octombrie, Direcția Politică a Frontului Stalingrad a putut sa raporteze la Moscova că "starea de spirit defetistă a fost aproape eliminată, iar numărul actelor de trădare este în scădere". Faptul că sovieticii era aproape tot atât de neiertători față de ostaşii săi, cat si față de inamic este demonstrat de cele 13 500 de execuții, atât sumare, cât şi judiciare, din timpul Bătăliei de la Stalingrad. Acestea pedepseau toate delictele considerate de comisari "evenimente extraordinare", de la retragerea fără ordin până la rănile autoprovocate, dezertarea, trecerea de partea inamicului, corupția şi activități antisovietice. Ostaşii Armatei Roşii erau socotiți vinovați şi dacă nu trăgeau imediat în camarazii lor dacă îi vedeau că dezertează sau că se predau inamicului. Odată, la sfârşitul lui septembrie, atunci când un grup de

ostaşi sovietici s-au predat, tancurile germane au înaintat în mare viteză pentru a-i apăra de focul îndreptat către ei dinspre propriile linii.

Cele mai slabe unități ale lui Ciuikov erau brigăzile speciale de miliție, formate în majoritate din muncitorii de la fabricile din nordul Stalingradului. În spatele lor, pentru a nu le permite să se retragă, erau plasate grupuri de blocare, constituite din komsomolişti voluntari bine înarmați, sau detaşamente NKVD. Comisarii acestora, în vestoane de piele negre şi înarmați cu pistoale, îi reaminteau scriitorului Konstantin Simonov de Gărzile Roşii din 1918. In cazul Brigăzii 124 speciale, care se confrunta cu Divizia 16 tancuri la Rînok, grupurile de blocare din spatele liniilor i-au forțat pe cei care clacau din cauza tensiunii să fugă la inamic. Dobronin i-a raportat lui Hruşciov că, pe 25 septembrie, un grup de zece dezertori, printre care se numărau şi doi subofițeri, a trecut de partea germanilor. In noaptea următoare, au mai fugit cinci oameni. Potrivit raportului german cu privire la interogarea primului grup de dezertori, efectivul companiei lor se redusese la cincizeci şi cinci de oameni. “De la ultimul lor atac, din 18 septembrie, în care suferiseră pierderi grele, nu li se mai încredințaseră misiuni, în spatele liniei frontului se afla o a doua linie, constituită din membri de partid şi de Komsomol, înarmați cu mitraliere şi pistoale automate.”

Un locotenent sovietic de la Smolensk a dezertat din cu totul alt motiv. Fusese capturat în bătălia pentru Cotul Donului în luna august, dar a reuşit să scape din prizonieratul german curând după aceea. Când s-a prezentat la unitate pentru a fi reintegrat în Armata Roşie, a fost arestat potrivit unui ordin al lui Stalin, tratat ca dezertor” şi trimis la o companie disciplinară din sectorul Brigăzii 149 speciale.

Alții au dezertat din nişte motive care i-au făcut pe germani să-şi facă iluzii. “Moralul ruşilor este cu adevărat scăzut”, scria acasă un subofițer din Divizia 79 infanterie.

“Cei mai mulți dezertori trec la noi pentru că sunt înfometați. Este posibil ca la iarnă ruşii să sufere de foamete.”

Documentele sovietice dezvăluie o mulțime de lucruri în legătură cu mentalitatea vremii. Atunci când trei ostaşi din Regimentul de rezervă 178 puşcaşi au dezertat, i s-a ordonat unui locotenent să plece şi să aducă alți trei oameni, ostaşi sau civili, pentru a completa lipsa. Mulți, dacă nu chiar majoritatea dezertorilor, proveneau din grupurile de întăriri civile, recrutate pentru a completa efectivele. De pildă, o mare parte din cei nouăzeci şi nouă de dezertori din Divizia 15 puşcaşi gardă fuseseră “cetățeni ai Stalingradului evacuați la Krasnoarmeisk”. “Aceştia erau neinstruiți şi unii dintre ei nu aveau nici uniformă, în graba mobilizării, unora nici măcar nu li s-au luat paşapoartele.” Acest lucru, se recunoştea în raportul către Moscova, era o gravă greşeală, “îmbrăcați în haine civile şi cu paşaportul asupra lor, reuşeau cu uşurință să se întoarcă din nou peste Volga. Este necesar şi urgent să se ridice paşapoartele tuturor ostaşilor.”

Pe comisari îi înfuriau zvonurile conform cărora germanii îi lăsau pe dezertorii ruşi şi ucraineni să plece acasă dacă locuiau în teritoriile ocupate. “Nivelul politic scăzut este exploatat de agenții germani, care îşi duc munca de corupere, încercând să-i convingă Pe ostaşii labili să dezerteze, mai ales pe cei ale căror familii au rămas în teritorii temporar ocupate de inamic.” Aceşti refugiați din fața înaintării germane nu ştiau nimic despre soarta familiilor şi a caselor lor.

Uneori, dezertorii erau împuşcați în fața camarazilor din divizia lor. De cele mai multe ori, condamnatul era condus de un pluton din detaşamentul de pază al Departamentului Special NKVD într-un loc anume ales din spatele liniilor. Acolo i se spunea să se dezbrace pentru ca uniforma şi cizmele să poată fi refolosite. Cu toate acestea, o astfel de misiune simplă nu se desfăşura întotdeauna conform planului. După o execuție la Divizia 45 puşcaşi, un sanitar a descoperit că ostaşul mai avea puls. Când să strige după ajutor, a început un bombardament de artilerie. Condamnatul

s-a ridicat în şezut, apoi în picioare şi a plecat împleticindu-se către liniile germane.

“Nu ştim”, se menționează în raportul către Moscova, “daca a supraviețuit sau nu.”

Se pare că Departamentul Special al Diviziei 45 puşcaşi a avut lunetişti neobişnuit de slabi; de fapt, lumea se întreabă dacă nu cumva erau încurajați cu o rație suplimentară de vodcă. Cu alt prilej li s-a ordonat să execute un ostaş condamnat pentru automutilare.

A fost dezbrăcat de uniformă ca de obicei, împuşcat şi aruncat într-o groapă de proiectil. S-a aruncat nişte pământ peste trupul lui, iar plutonul de execuție s-a întors la Cartierul General al diviziei.

Două ore mai târziu, presupusul ostaş executat, cu lenjeria de corp năclăită de sânge şi noroi, s-a întors clătinându-se la batalionul său. Acelaşi pluton de execuție a fost chemat pentru a-l mai împuşca o dată.

In numeroase cazuri, erau informate şi autoritățile regiunii în care se afla domiciliul dezertorului. Familia acestuia putea fi astfel persecutată în baza Ordinului nr. 270, ca o pedeapsă suplimentară şi în special ca un avertisment. Comisarii şi ofițerii Departamentului Special al Frontului Stalingrad considerau represaliile împotriva rudelor apropiate absolut necesare pentru a-i descuraja pe prezumtivii dezertori.

Când investigau cazurile de dezertare, departamentele speciale NKVD exercitau mari presiuni asupra unui suspect pentru a-şi denunța camarazii. Un ostaş nou-venit în Divizia 302 puşcaşi (Armata 51) a fost acuzat de un camarad că ar fi spus: “Dacă sunt trimis pe linia frontului, voi fi primul care va trece la germani. “Sub interogatoriu”, se pretinde că ar fi mărturisit că i-a convins pe alți cinci ostaşi să plece cu el şi le-a “dezvăluit” numele, dar se poate prea bine să fi fost silit de NKVD să inventeze o conspirație în realitate inexistentă.

Comisarii spuneau că “neglijența şi bunătatea ofițerilor”[1] încurajau dezertările. Au fost însă şi nenumărate cazuri de ofițeri care au făcut uz de dreptul lor de a împuşca mortal ca

“măsură extremă ce poate fi folosită doar atunci când se află în serviciul activ şi când un ostaş al Armatei Roşii refuză să îndeplinească un ordin militar sau se retrage de pe câmpul de luptă”, într-un singur caz autoritățile au considerat că ofițerii au fost mult prea aspri, “în noaptea de 17/18 octombrie, doi soldați au dispărut din [Divizia 204 puşcaşi a Armatei 64]. Comandantul regimentului şi comisarul au ordonat comandantului companiei să-l execute pe comandantul plutonului din care dezertaseră ostaşii.” Sublocotenentul în vârstă de nouăsprezece ani venise în acest regiment doar de cinci zile şi îi cunoştea vag pe cei doi dezertori din plutonul său. “Comandantul companiei a îndeplinit ordinul. S-a dus la tranşeea în care se afla sublocotenentul şi, în prezența comisarului, l-a împuşcat mortal.”

Nu este exclus ca din dorința de a lăuda caracterul multinațional al Uniunii Sovietice, comisarii să fi subliniat faptul că jumătate din ostaşii Armatei 62 nu erau ruşi. Secțiile de propagandă aveau totuşi motive serioase să treacă sub tăcere acest subiect. S-a aşteptat mult prea mult de la mobilizarea în masă din Asia Centrală. “Le vine greu să înțeleagă unele lucruri”, raporta un locotenent rus trimis să comande un pluton de mitralieri, “şi nu se lucrează uşor cu ei.”

Nefiind familiarizați cu tehnologia modernă, pe cei mai mulți Bacurile aeriene îi şocau şi îi îngrozeau. Dificultățile de limbă şi înțelegerile iscate din această cauză înrăutățeau şi mai mult lucrurile. O mare unitate, Divizia 196 puşcaşi, din care făceau parte mai ales cazaci, uzbeci şi tătari, “a suferit pierderi atât de grele, încât a fost nevoie să fie retrasă de pe front pentru a fi reconstituită”.

Comisarii şi-au dat seama că situația era foarte gravă, însă recomandarea lor era previzibilă: “îndoctrinarea ostaşilor şi ofițerilor de naționalitate nerusă cu țelurile cele mai înalte şi mai nobile ale popoarelor URSS, explicarea jurământului militar şi a legii care condamnă orice trădare a patriei.” îndoctrinarea lor nu a avut prea mult succes, deoarece

majoritatea nu prea ştiau ce înseamnă războiul. Un tătar din Divizia 284 puşcaşi, nemaiputând să suporte luptele, s-a hotărât să dezerteze. S-a strecurat noaptea din poziția în care se afla, fără să fie văzut, dar şi-a pierdut cumpătul în zona neutră. Fără să-şi dea seama, a trecut înapoi în sectorul ocupat de Regimentul 685 puşcaşi. A găsit un buncăr de comandă şi a intrat. Convins că ajunsese la destinație, a crezut că cei ce se uitau fix la el erau ofițeri germani ce purtau uniforma rusească pentru a se deghiza. "A spus că venise să se predea", s-a consemnat în raport.

"Trădătorul a fost executat."

Comisarii s-au confruntat şi cu o problemă de birocrație. "Este foarte greu să clasifici evenimentele extraordinare", explica Direcția Politică a Frontului lui Şcerbakov la Moscova, "întrucât nu putem spune în multe cazuri dacă ostaşul a dezertat sau a trecut de partea inamicului." "în condiții de luptă", raporta aceeaşi direcție cu alt prilej, "nu este întotdeauna posibil să determinăm cu siguranță ce s-a întâmplat cu anumiți ostaşi sau cu grupuri de oameni. In Divizia 38 puşcaşi, un sergent şi un ostaş care au fost trimişi să aducă rațiile companiei lor au dispărut. Nimeni nu a aflat ce s-a întâmplat cu ei. S-ar putea să fi fost îngropați de un obuz mare sau să fi dezertat. Atâta vreme cât nu există martori oculari, nu putem decât să facem supoziții."

Faptul că ofițerii nu reuşeau să-şi numere ostaşii îngreuna lucrurile. Cei absenți erau înregistrați ca trădători, pentru ca apoi să se descopere că fuseseră evacuați la un spital de campanie, fiind grav răniți. Chiar şi un ostaş care îşi făcuse ieşirea din spital pentru a se reîntoarce la unitate şi pentru a lupta se putea trezi că era declarat dezertor şi condamnat. Cu alte ocazii, neglijența ofițerii era deliberată. Decesele ostaşilor nu erau uneori raportate pentru a se obține mai multe rații, o practică veche de când au apăru armatele organizate, dar considerată acum "dezordine criminală de evidența militară".

Trebuie să ne reamintim desigur de recunoaşterea de către Pobronin a dificultăților statistice atunci când vedem că au

fost 446 de dezertări în luna septembrie. Nu se face nici o mențiune în legătură cu cealaltă categorie, cea a "trecerii de partea inamicului".

Chiar şi rapoartele Frontului Stalingrad despre dezertările în grup Dovedesc că problema era gravă. De pildă, după ce trei nopți la rând douăzeci şi trei de oameni dintr-un batalion au dezertat, s-a format o zonă de protecție în fața liniei frontului", iar ofițerii "au organizat un serviciu de gardă de douăzeci şi patru de ore".

Rănile autoprovocate erau considerate dezertare prin rea-credință. Un ostaş din Divizia 13 puşcaşi gardă a lui Rodimțev, suspectat că s-ar fi împuşcat în mână, a fost escortat până la punctul medical de prim-ajutor. A încercat să scape în întuneric atunci când artileria germană a deschis focul, dar a fost târât înapoi. A fost examinat de o comisie de medici, care au declarat că se împuşcase intenționat. Deținutul a fost executat în fața soldaților din batalionul său. Au fost acuzați de automutilare chiar şi ofițeri. Un locotenent în vârstă de nouăsprezece ani din Divizia 196 puşcaşi, acuzat că s-ar fi împuşcat în palma stângă cu un pistol automat, a fost executat în fața ofițerilor din unitatea sa. Raportul insinuează, cu o logică neconvingătoare, că vinovăția era evidentă, deoarece "încercase să-şi ascundă crima aplicându-şi un bandaj."

Cei care se prefăceau că erau bolnavi erau incluşi în aceeaşi categorie. "Unsprezece ostaşi dintr-un spital de campanie pretindeau că ar fi surdomuți", nota Dobronin, înainte de a adăuga cu o satisfacție haină: "Dar după ce comisia medicală a hotărât că erau apți Pentru serviciul militar şi după ce documentele lor au fost înaintate tribunalului militar, au început să vorbească."

Automutilarea supremă era suicidul. Ca şi Wehrmacht-ul, autoritățile sovietice îl calificau drept un "semn de laşitate", sau Produsul unor "stări nesănătoase". Chiar şi definiția laşității putea îmbrăca mai multe forme. Un pilot care reuşise să se paraşuteze din avionul său cuprins de flăcări şi-a rupt

carnetul de partid imediat după ce a aterizat, crezând că ajunsese în spatele liniilor germane.

S-a reîntors la bază, comisarul l-a acuzat de laşitate în baza Ordinului nr. 270 emis de Stalin, deşi propaganda sovietică bătea monedă pe faptul că germanii îi executau pe comunişti pe loc.

NKVD-ul şi Direcția Politică a Frontului Stalingrad se ocupau foarte serios de orice insinuare referitoare la "activitate antisovietică". De pildă, "cei asupra cărora se găseau manifeste germane erau predați NKVD-ului". Era primejdios să iei de pe jos un astfel de manifest, chiar dacă doar pentru a face din el o țigară cu mahorcă.

Un ostaş care şi-ar fi pierdut cumpătul şi i-ar fi spus unui ofițer superior ce credea despre el şi despre Armata Roşie putea fi acuzat si de "propagandă contrarevoluționară" sau de "neîncredere în victoria noastră". Caporalul K., din Divizia 204 puşcaşi, a fost executat pentru că "a discreditat conducătorii Armatei Roşii şi a proferat amenințări teroriste împotriva comandantului său cu grad de ofițer". Cei care criticau regimul, aşa cum au făcut doi ostaşi din Armata 51, au fost şi ei predați NKVD-ului. Unul dintre ei "difuzase afirmațiile fasciste despre colhoznici că ar fi precum sclavii", iar celălalt spusese că "propaganda sovietică minte pentru a ridica moralul în rândurile armatei".

Cazurile de "activități antisovietice", considerate adesea ca fiind sinonime cu crima de "trădare a patriei", par să fi fost, comparativ, rare pe linia frontului. Ofițerii urmau, în general, sfaturile neoficiale ale Armatei Ruse din 1812: "Atunci când ostaşii bombăne, ofițerii nu trebuie să asculte." Cei mai mulți recunoşteau că în război, când se confruntau cu moartea, oamenii aveau nevoie să spună ceea ce gândeau. Pe linia frontului, soldații nu se fereau să-şi critice între ei incompetența, corupția şi fanfaronada oficialităților partidului comunist. Riscul permanent de a fi ucişi în orice clipă îi făcea să nu le pese de comisari şi de informatorii Departamentului Special. Cu tranşeele atât de aproape de germani, între un

glonț inamic şi ultima rație a statului sovietic, cele “nouă grame de plumb” ale NKVD-ului, nu era o diferență prea mare.

Cele mai multe cazuri de activități antisovietice raportate s-au înregistrat în spatele liniilor. Recruții nou veniți care mormăia printre dinți aveau cele mai mari şanse să fie denunțați de camarazi lor. Un civil din Stalingrad din Batalionul 178 instrucție, care

Îndrăznit să spună că vor îngheța şi vor muri de foame la venirea iernii, a fost arestat “din cauza conştiinței politice a recruților K. şi k “. Paranoia NKVD a acționat şi în rândurile detaşamentelor de transport şi de geniu de pe Frontul Stalingrad, aflate pe malul estic al Volgăi. Doisprezece ostaşi şi cinci ofițeri, printre care şi doi ofițeri superiori, au fost arestați în octombrie pentru “activități antisovietice de natură defetistă”. “Cei mai mulți dintre cei arestați sunt din teritoriile ocupate”, adăuga raportul, pretinzând, ca măsură suplimentară de precauție, că plănuiseră “să trădeze patria şi să se alăture duşmanului”.

Articolele din ziare, care pretindeau că frontoviki discutau cu înflăcărare în tranşee despre conducerea eroică a tovarăşului Stalin şi că porneau la atac cu strigătul de luptă Za Stalina! (“Pentru Stalin!”), nu erau decât propagandă. Iuri Belaş, un poet-soldat, a scris cândva: „Ca să fim cinstiți - în tranşee ultimul lucru la care ne gândeam era Stalin.''

Oricât de multe poveşti despre eroismul personal al ruşilor ar fi publicat presa sovietică, lipsa totală de respect pentru individ a autorităților era confirmată clar de propaganda de la Stalingrad.

Ziarele au preluat lozinca, lansată, după câte se pare, de Ciuikov la o întrunire a consiliului militar: “Fiecare om trebuie să devină una din pietrele Stalingradului.” Unul dintre ofițerii lui Ciuikov a adăugat cu admirație că Armata 62 a “solidificat pietrele oraşului inspirat de Stalin ca un ciment viu”. Această temă s-a concretizat intr-un monument monstruos construit după război pe Gorganul Mamaev, unde figurile soldaților

printre ruine sunt deliberat portretizate într-un basorelief din zidărie. Monumentul, ridicat în cinstea uniunii Sovietice, nu a ostaşilor, îi transformă pe aceştia într-o armată de teracotă, precum armatele împăraților chinezi de odinioară.

Chiar şi politica administrativă cotidiană confirma impresia că <?> ar fi simple obiecte de care te poți dispensa oricând. Bocancii si uniformele şi echipamentul erau rezervate noilor armate constituite în spatele frontului. Pentru ostaşii din eşalonul întâi de la Stalingrad, materialele de înlocuire nu proveneau din depozitul intendenței, ci de la camarazii decedați. Nimic nu se risipea când se îngropau morții. Oamenii erau trimişi în timpul nopții în zona neutră pentru a-i dezbrăca pe morți până la lenjeria de corp. Priveliştea camarazilor căzuți, lăsați pe jumătate goi sub cerul liber, i-a revoltat pe mulți dintre ei. Când iarna s-a instalat în plină forță, costumele de camuflaj au devenit deosebit de prețioase. Soldatul rănit încerca înainte de toate să-şi scoată haina albă de protecție pentru a nu se mânji cu sânge. Devenise un lucru obişnuit ca un ostaş, prea grav rănit pentru a-şi mai putea scoate costumul de camuflaj, să-şi ceară iertare pentru petele de sânge de la cei care i-l luau.

Grossman, un observator atent al concetățenilor săi de la Stalingrad, respingea ideea că aceştia ajunseseră să fie nişte brute indiferente. “Viața nu este uşoară pentru un rus”, scria el, “însă în sufletul său nu crede că toate acestea sunt inevitabile, în timpul războiului, pe front, am observat două atitudini față de evenimente: fie un optimism incredibil, fie o mâhnire totală. Nimeni nu poate suporta ideea că războiul va dura foarte mult şi oricine ar spune că doar multe luni de muncă grea pot conduce la victorie nu este crezut.” Adevărul este că într-o astfel de bătălie îngrozitoare nu te poți gândi la altceva decât să supraviețuieşti până la sfârşitul zilei sau încă o oră. A gândi mai departe de asta ar fi fost visuri primejdioase.

Ostaşii cel puțin aveau un țel şi îşi primeau rațiile destul de regulat pentru a nu se da bătuți. Civilii prinşi în capcană

la Stalingrad nu aveau practic nimic. Cum au reuşit 10 000 dintre aceştia, printre care şi 1 000 de copii, să supravieţuiască printre ruinele oraşului în cele peste cinci luni de lupte rămâne cea mai uimitoare parte din întreaga poveste a Stalingradului.

Sursele sovietice pretind că între 24 august, ziua de după primele raiduri aeriene, când locuitorilor Stalingradului li s-a permis în cele din urmă să treacă Volga, şi in septembrie, au fost evacuaţi 300 000 de civili pe malul de est. Raportându-l la populaţia oraşului, numărul acestora este foarte mic. Ceea ce nu s-a recunoscut la vremea aceea a fost că peste 50 000 de civili au rămas pe malul de vest, în parte din cauza controlului NKVD asupra trecerii. Ultima evacuare oficială a fost haotică şi tragică. Numărul civililor era foarte mare, printre ei aflându-se familii cărora nu li se deduse autorizaţia de plecare decât în ultimul moment, adesea fără nici un motiv rezonabil. Vaporul era încărcat până la refuz, chiar primejdios de supraîncărcat, aşa că nu s-a mai permis îmbarcarea nici unei persoane. Cei rămaşi se uitau cum pleacă feribotul. Erau disperaţi, dar apoi au văzut cum la "doar cincizeci de metri de debarcader, feribotul a fost lovit de o bombă" şi s-a scufundat, în flăcări, în faţa ochilor lor.

Mulţi civili nu se puteau apropia nici măcar de malul apei, fiind blocaţi în spatele liniilor germane de înaintarea rapidă a Armatei 6.

La 2 septembrie, Hitler ordonase să se cureţe Stalingradul de civili, deşi primul exod fusese mai curând spontan decât organizat. O coloană imensă de refugiaţi a părăsit oraşul îndreptându-se către vest, la 14 septembrie, spre teritoriul ocupat de germani, cu câteva lucruri puse în roabe sau înghesuite în geamantane de carton. Un corespondent german de război a văzut civili prinşi în foc de artilerie transformaţi într-o grămadă însângerată de trunchiuri şi haine zdrenţuite şi o mână prinsă între firele de telegraf de deasupra. Cei care au reuşit să ajungă în teritoriul german aveau puţine şanse să găsească ceva de mâncare. Detaşamente ale Armatei 6 se

puseseră deja pe treabă, rechiziționând şi culegând pentru propriul uz toate recoltele din regiune. Chiar şi țăranilor cazaci, unii dintre ei foşti albgardişti, care îi întâmpinaseră cu pâine şi sare pe germani ca eliberatori, li s-au luat toate vitele şi grânele.

Priveliştea refugiaților putea produce perplexitate, aşa cum recunoştea, fără să vrea, un subofițer din Divizia 295 infanterie, într-o scrisoare către cei de acasă. "Astăzi am văzut mulți refugiați venind de la Stalingrad. O scenă de o tristețe de nedescris. Copii, femei, bătrâni - bătrâni ca bunicul - zac pe marginea drumului doar cu haine subțiri pe ei, fără nimic care să-i apere de frig. Cu toate că sunt duşmanii noştri, a fost zguduitor. Pentru asta, nu avem suficiente cuvinte pentru a le mulțumi Führer-ului şi bunului Dumnezeu că patria noastră este încă ferită de o astfel de nenorocire îngrozitoare. Am văzut până acum multă suferință în acest război, dar Rusia depăşeşte orice. Şi, mai presus de toate, Stalingradul. Nu puteți să înțelegeți: ar trebui să vedeți."

Miile de femei şi copii rămaşi în oraş căutau să se adăpostească în pivnițele caselor dărâmate, în canale şi în peşterile săpate în malurile abrupte. Se pare că au fost civili care se ghemuiau în gropile de proiectil de pe Gorganul Mamaev în momentele cele mai grele ale luptelor. Majoritatea, bineînțeles, nu au supraviețuit. La prima sa vizită, Simonov a înmărmurit. "Am trecut un pod peste unul din canalele ce străbăteau oraşul. Nu voi uita niciodată ce am văzut atunci. Acest canal, care se întindea în stânga şi în dreapta mea, mişuna de viață, ca un muşuroi de furnici. Străzi întregi fuseseră excavate pe ambele părți. Gurile peşterilor erau acoperite cu scânduri arse şi zdrențe. Femeile folosiseră tot ce le era util."

Simonov a scris despre suferința "aproape incredibilă" a tuturor celor de la Stalingrad, militari sau civili, dar a renunțat rapid la sentimentalisme - "Aceste lucruri sunt inevitabile: lupta este pe viață şi pe moarte." Şi a continuat cu descrierea trupului unei femei înecate dus de apă la malul

Volgăi, ținându-se încă de un buştean ars “cu degetele contorsionate şi înțepenite. Chipul îi era desfigurat: suferința pe care o îndurase înainte ca moartea să o mântuiască trebuie să fi fost îngrozitoare. Germanii au făcut acest lucru, l-au făcut în fața ochilor noştri. Şi să nu îndrăznească cumva să ceară îndurare celor care au fost martori la fărădelege. După Stalingrad vom fi fără milă”.

Cu toate că găsirea unui adăpost era cel mai important lucru, civilii se confruntau cu imposibilitatea de a găsi mâncare şi apă. In pauzele dintre bombardamente, femeile şi copiii ieşeau din găurile lor din pământ pentru a tăia hălci din caii morți înainte ca şobolanii şi câinii vagabonzi să lase în urmă doar schelete. Principalii scotocitori erau copiii. Mai tineri, mai mici şi mai sprinteni, erau ținte mal greu de nimerit. Se furişau noaptea la silozul de cereale ars din sudul Țariței, pe care germanii îl cuceriseră în cele din urmă. Acolo reuşeau adesea să umple sacoşe sau ghiozdane cu grâu pârjolit şi sa fugă apoi cât îi țineau picioarele, dar santinelele germane, care apărau silozurile pentru uzul propriei lor armate, i-au împuşcat pe câțiva dintre ei. Cei care încercau să fure cutiile cu rațiile de alijpente ale Wehrmacht-ului erau împuşcați pe loc atât în Stalingrad, cât şi în spatele frontului.

Şi soldații germani se foloseau de orfanii din Stalingrad. Treburi zilnice, precum umplerea sticlelor cu apă, erau periculoase atunci când lunetiştii ruşi pândeau orice mişcare. Astfel, pentru o coajă de pâine, îi puneau pe micuții ruşi, fete sau băieți, să se ducă cu sticlele la malul Volgăi şi să le umple cu apă. Când partea sovietică şi-a dat seama ce se întâmplă, soldații Armatei Roşii îi împuşcau pe copiii ce îndeplineau astfel de misiuni. Un precedent pentru o astfel de lipsă de milă s-a stabilit la începutul asediului Leningradului, când civilii au fost folosiți de trupele germane ca scut. Stalin a emis imediat un ordin conform căruia trupele Armatei Roşii urmau să omoare civilii care ascultau de ordinele germane, chiar dacă acționau sub constrângere. “Duşmanul”, raporta Divizia

37 puşcaşi gardă, “a forțat civilii să târască până la el soldații şi ofițerii germani morți.

Ostaşii noştri au deschis focul în toți cei care încercau să care leşuri fasciste.” Alți copii au fost mult mai norocoşi. S-au aciuit pe lângă regimentele şi Cartierele Generale sovietice. Mulți erau folosiți drept curieri, cercetaşi sau spioni, iar orfanii mai mici, unii chiar de patru sau cinci ani, erau mascote.

Cartierul General al Armatei 6 şi-a stabilit o comenduire pentru centrul şi nordul oraşului şi o alta pentru partea de sud a Țariței.

Fiecare avea o companie de jandarmerie ce răspundea, printre altele, de apărarea împotriva sabotajelor şi de înregistrarea şi evacuarea civililor. S-au dat instrucțiuni ca orice cetățean neînregistrat să fie împuşcat. Evreilor li s-a ordonat să poarte steaua galbenă pe mânecă. Jandarmeria lucra împreună cu poliția secretă de campanie, condusă de comisarul Wilhelm Moritz. Un ofițer de la comenduire, capturat după bătălie, a recunoscut în timpul interogatoriului că Printre sarcinile lor se numărau selectarea unor civili “Corespunzători” pentru muncă forțată în Germania şi predarea la serviciile de securitate a activiştilor comunişti şi a evreilor. Potrivit surselor sovietice, germanii au executat mai mult de 3 000 de civili în timpul luptelor şi peste 60 000 de civili din Stalingrad au fost transportați, la ordinele lui Hitler, în Reich, la muncă forțată. Nu este menționat numărul evreilor şi al comuniştilor arestați de Jandarmeria Armatei 6 şi predați SS-ului. Unitatea specială 4a, ce urma înaintarea Armatei 6, a ajuns la Nijne-Cirskaia în spatele Corpului 24 tancuri, pe 25 august, unde a masacrat două camioane cu copii, “majoritatea cu vârste între şase şi doisprezece ani”.

Aceeaşi unitate a executat şi câțiva oficiali comunişti şi informatori NKVD, denunțați de cazaci, ale căror familii de culaci avuseseră mult de suferit din cauza regimului sovietic. Unitatea specială a rămas în zona Stalingrad până în cea de-a patra săptămână din septembrie.

Pe 5 octombrie s-a operat o masivă evacuare a civililor, ultima având loc la începutul lunii noiembrie. Au fost selectate loturi de civili care să fie încărcați în vagoanele de vite trase la capetele de linie. Mizeria refugiaților era frapantă. Cei mai înțelepți luaseră toate păturile pe care le-au putut căra pentru a le schimba pe mâncare în săptămânile următoare. Civilii din Stalingrad au fost duşi inițial într-un lagăr improvizat lângă satul Voroponovo (acum Gorkovski), apoi în alte lagăre la Marinovka, Kalaci şi Nijne-Cirskaia.

Tratamentul de care au avut parte nu a fost atât de rău precum cel aplicat ostaşilor ruşi luați prizonieri, într-o temniță de lângă Gumrak se aflau, la 11 septembrie, peste 2 000 de prizonieri de război, mulți dintre ei din batalioanele de miliție muncitoreşti. Ofițerii sovietici au fost lăsați să mențină ordinea, la nevoie chiar cu pumnul, atunci când li se arunca de mâncare peste gardul de sârmă ghimpată. Nu s-a asigurat nici un fel de asistență medicală. Un medic sovietic a făcut tot ce a putut pentru răniți, dar în "cazurile fără speranță, nu putea decât să le mai aline suferințele".

Raziile următoare au fost mai brutale, în cele din urmă, "o mulțime imensă şi neagră" a fost forțată să plece odată cu primele ninsori. Acest ultim şi cel mai mare grup de civili din Stalingrad a fost dus la Karpovka şi în alte lagăre. Condițiile erau înfiorătoare.

Chiar şi numele de "lagăre" era optimist, deoarece acestea nu erau decât nişte terenuri mari delimitate cu sârmă ghimpată, aflate sub cerul liber, în stepă. Nu existau barăci sau colibe. Pentru a scăpa de vântul muşcător, prizonierii au săpat gropi în pământ cu mâinile goale, cuibărindu-se apoi acolo unul lângă altul, în noaptea de 7 noiembrie, când prizonierii ruşi sărbătoreau aniversarea revoluției, cântând încetişor, între ei, a început să plouă cu găleata. Către Dimineață, temperatura a scăzut foarte mult, s-a lăsat înghețul, iar ei tremurau fără să se poată controla în hainele lor ude leoarcă. Mulți au murit, într-una din gropi, o mamă ce stătea lângă Valentina Nefiodova ținea strâns pe genunchi doi

copii sugari, o fetiță şi un băiat: fetița a supraviețuit, dar băiețelul i-a murit în brațe. Vărul adolescent al Nefiodovei a murit şi el înghețat.

Paznicii din aceste lagăre erau în special ucraineni în uniforme germane. Mulți erau bulboviți, naționalişti de extremă-dreapta, numiți astfel după Taras Bulba, care îşi tratau înfiorător victimele.

Nu toate gărzile erau nemiloase. Dacă erau mituiți, unii îi lăsau pe deținuți să evadeze. Dar curând evadații aveau să fie vânați în plină stepă de jandarmerie, într-un lagăr din Morozovsk, totuşi, familia Goncearov, formată din mamă, bunică şi doi copii, a fost salvată datorită bunătății unui medic german, care a aranjat să fie mutată într-o casă țărănească din apropiere pentru că băiatul în vârstă de unsprezece ani, Nikolai, suferise degerături cumplite.

Miile de oameni care reuşiseră să evite raziile din oraş şi duceau o viață de primitivi sub dărâmături - "nimeni nu ştie cum" - s-au îmbolnăvit din cauza alimentelor alterate şi a apei poluate. La periferia oraşului, copiii se strecurau, ca nişte animale sălbatice, în căutarea rădăcinilor şi a fructelor de pădure. Mulți supraviețuiau către trei sau patru zile cu un colț de pâine mucegăită primită de la un soldat rus sau german, în funcție de linia frontului. Femeile erau adesea forțate să-şi vândă trupurile vlăguite pentru a supraviețui sau a alăpta un sugar. Există rapoarte care menționează existența unor bordeluri improvizate printre ruine. Au fost cazuri în care s-a înfiripat chiar un fel de dragoste, fără nici un viitor, între rusoaice şi soldații germani. Aproape invariabil a fost vorba de legături fatale.

O femeie din Stalingrad, acuzată că "făcea semne inamicului cu o batistă albă", "ascundea trei fascişti" în pivnița ei. A fost predată NKVD-ului. Cei trei soldați germani au fost împuşcați pe loc.

În sectoarele mai îndepărtate de oraş, după ce serviciile de informații sovietice au devenit mai versate, au fost omorâți mai puțini germani atunci când au fost capturați. Nevoia de a

obține informații precise de la prizonieri a devenit mai acută în octombrie, atunci când Jukov şi statul său major planificau marea contraofensivă.

Interogarea prizonierilor de război germani, care avea loc de obicei a doua zi după capturare, se desfăşura aproape după acelaşi tipic. Obiectivele principale erau identificarea unității din care proveneau şi evaluarea efectivului curent, a situației aprovizionării şi a moralului. Prizonierilor germani li se puneau şi întrebări de genul: Au fost membri ai Hitlerjugend? Ce ştiu despre pregătirile pentru folosirea armelor chimice? Despre ce acțiuni de partizani au auzit sau au fost martori? Cât de eficiente erau manifestele propagandei sovietice? Ce le-au spus ofițerii lor despre comunişti? Care a fost itinerarul diviziei lor după iunie 1941? (întrebarea încerca să stabilească dacă aveau vreo legătură cu crimele de război raportate în zonele prin care trecuseră.) Dacă prizonierul provenea dintr-o familie de fermieri, foloseau la muncă prizonieri de război ruşi?

Cum se numeau? Scrisorile de acasă erau confiscate pentru a se găsi indicii cu privire la moralul civililor din Germania. La sfârşitul verii şi în toamna anului 1942, după "raidurile celor o mie de avioane de bombardament" ale forțelor aeriene britanice, anchetatorii NKVD erau interesați în mod deosebit de efectul acestora asupra moralului civililor şi al soldaților de pe front. Mai târziu, când NKVD-ul a descoperit cu stupoare că un număr atât de mare de cetățeni sovietici, mai ales foşti ostaşi ai Armatei Roşii, luptau în rândurile Wehrmacht-ului, anchetatorii au încercat să afle de la prizonieri câți erau în fiecare companie.

Dintr-un instinct de autoapărare, prizonierii spuneau ceea ce ruşii se aşteptau să audă. În unele cazuri, declarațiile erau chiar adevărate. "Soldații mai bătrâni", spunea un caporal, "nu cred în propaganda pe care Goebbels încearcă să ne-o vâre în cap. Ne reamintim lecțiile de neuitat ale anului 1918." Pe la mijlocul lui septembrie, soldații germani luați prizonieri

recunoşteau deschis în fața anchetatorilor ruşi că atât ei, cât şi camarazii lor “se temeau de apropierea iernii”.

Multe interogatorii ale prizonierilor au fost conduse de căpitanul N.D. Diatlenko de la NKVD, vorbitor de limba germană transferat la Departamentul 7 al Frontului Stalingrad. Locotenent-colonelul Kaplan, adjunct al şefului Serviciului de Informații al Armatei 62, pe de altă parte, era nevoit să interogheze prizonierii prin intermediul translatorului Derkacev. Kaplan nu pierdea vremea când se apuca de treabă. După ce un caporal grav rănit a spus că Divizia 24 tancuri nu mai avea decât şaisprezece tancuri, Kaplan a notat la baza paginii: “Interogatoriul nu a fost terminat pentru că omul a murit curând din cauza rănilor.”

Conştient de tensiunile existente între armatele germane şi române, pe Kaplan îl interesau şi relațiile încordate din cadrul Wehrmacht-ului. Prizonierii austrieci, poate în speranța unui tratament mai bun, s-au plâns de faptul că ofițerii germani îi discriminau.

Un ceh în vârstă de treizeci şi doi de ani din Divizia 24 tancuri, capturat la 28 septembrie, s-a oferit voluntar să lupte pentru Uniunea Sovietică. Obiectivul principal al serviciilor de informații ale Armatei Roşii era, la vremea aceea, evaluarea precisă a dependenței germanilor de diviziile aliate pe Frontul Donului şi în Stepa Kalmukă.

Mulți comandanți germani de regimente erau îngroziți de forțele de înlocuire ce li se trimiteau. Un astfel de comandant din Divizia 14 tancuri scria că este nevoie de “măsuri foarte energice” pentru a suplini “lipsa de voință şi de curaj”.

Cea mai mare slăbiciune o constituiau, totuşi, trupele aliate reprezentate ca armate complete pe harta operațională a lui Hitler Moralul italienilor, românilor şi ungurilor fusese zguduit de atacurile izolate ale partizanilor asupra trenurilor ce-i transportau pe front. Moralul lor avea însă să fie curând grav afectat din cauza atacurilor aeriene ruseşti, chiar dacă în urma acestora se înregistrau pierderi minore. Şi atunci când s-au confruntat cu un atac la sol cu rachete katiuşa lansate

de una dintre “orgile lui Stalin”, trupele lor au început să se întrebe ce căutau acolo.

Avioanele sovietice au lansat manifeste scrise în maghiară, italiană şi română, în care li se spunea soldaților aliați să nu-şi dea viața fără rost pentru germani. Acest gen de propagandă a avut efect în special asupra minorităților naționale. Sârbii şi rutenii mobilizați în cadrul forțelor ungare au fost primii suspectați că intenționau să dezerteze. “Cum să avem încredere în cei ce nu sunt unguri?” scria caporalul Balogh în jurnalul său. Serviciile de informații ale Armatei Roşii raportau la Moscova că mici grupuri plănuiau să dezerteze chiar înainte de a ajunge pe front. Atunci când atacau ruşii, se ascundeau în tranşee şi aşteptau să se predea.

Un dezertor rutean din alt regiment, interogat de NKVD, a mărturisit că majoritatea camarazilor săi se rugau continuu “Doamne, ține-mă în viață”, în timpul “zilelor în care stăteau în tranşee”.

Una din cele mai mari probleme cu armatele aliate era confuzia.

Asupra unităților înaintate se executau continuu trageri de artilerie şi bombardamente de către propriii lor aliați. “Doamne, ajută-ne şi scurtează această bătălie”, scria caporalul Balogh. “Toți ne bombardează şi trag în noi.” La mai puțin de o săptămână după aceea, avea să scrie: “O, Doamne, opreşte acest război îngrozitor. Dacă trebuie să mai luptăm mult, ne vor lăsa nervii [...]. Vom mai avea oare parte de o duminică plăcută acasă? Vom mai avea oare norocul să ne sprijinim de porțile noastre? îşi vor aminti cei de acasă de noi. Moralul scăzuse atât de mult, încât autoritățile militare ungare le-au interzis soldaților să scrie acasă dacă ceea ce scriau era de natură să producă nelinişte la Budapesta. Nici mita nu mai avea efect, înaintea fiecărui atac, soldații erau încurajați “cu cea mai bună masă posibilă - ciocolată, dulceață, slănină, zahăr şi gulaş”, dar cei mai mulți sufereau

după aceea de dureri puternice de stomac, pentru că “omul aici nu este obişnuit cu astfel de mâncare”.

“Ruşii au lunetişti remarcabili”, scria Balogh pe 15 septembrie. „Doamne, nu mă lăsa să fiu ținta lor. Ne confruntăm cu cele mai bune unități ruseşti”, adăuga caporalul prost informat, “puşcaşii siberieni sub comanda lui Timoşenko. Ne este frig, deşi n-a venit încă iarna. Ce se va întâmpla la iarnă dacă vom rămâne aici? Ajută-ne, Sfântă Fecioară, să ne întoarcem acasă.” Consemnarea din jurnal de a doua zi - o altă rugăciune adresată lui “Dumnezeu şi Sfintei Fecioare” - avea să fie ultima. Jurnalul lui Balogh, recuperat de pe cadavrul său în apropiere de malul Donului, a fost tradus în limba rusă la Cartierul General al Frontului Sud-Vest al generalului Vatutin şi trimis la Moscova.

Armata 8 italiană, care ținea flancul Donului între unguri şi Armata 3 română, le provocase îngrijorare germanilor încă de la sfârşitul lunii august. Cartierul General al Führer-ului a fost nevoit să accepte să fie folosit Corpul 29 armată pentru a întări apărarea italiană. Personalul său a adresat următorul sfat ofițerilor de legătură: “Trebuie să-i tratați politicos şi este necesară o anumită înțelegere politică şi psihologică [...]. Climatul şi mediul din Italia fac ca soldatul italian să se deosebească de cel german. Pe de-o Parte, italienii obosesc mai uşor, iar pe de altă parte sunt mai exuberanți. Nu trebuie să vă manifestați superioritatea față de aliații noştri italieni, care au venit aici fără teamă, în condiții grele şi necunoscute, ca să ne ajute. Nu le spuneți vorbe urâte şi nu fiți aspri cu ei.”58 înțelegerea nu a schimbat prea mult lipsa vădită de entuziasm a italienilor pentru război. Un sergent, întrebat de un interpret sovietic de ce batalionul său s-a predat fără să tragă nici un foc, a explicat cu o logică civilă sănătoasă: “Nu am replicat cu foc pentru ca am crezut că ar fi o greşeală.”

Armata 6, într-o demonstrație de unitate anti-Komintern - a avut chiar subordonată o unitate aliată, Regimentul 369 croat, ataşat Diviziei 100 infanterie uşoară austriacă. Pe 24 septembrie, poglavnicul (conducătorul) Croației, dr. Ante

Pavelic, a sosit pe calea aerului pentru a inspecta trupele şi a decerna medalii. A fost întâmpinat de generalul Paulus şi de o gardă de onoare formată din trupele de la sol ale Luftwaffe.

Din punct de vedere strategic, cele mai mari formații aliate au fost cele două armate româneşti din flancurile Armatei 6 a lui Paulus. Dar nu numai că erau prost echipate, dar nici nu aveau efectivele complete. Regimul din România, presat de Hitler să contribuie cu mai multe trupe, recrutase peste 2 000 de deținuți condamnați pentru viol, jaf sau crimă. Jumătate dintre aceştia au fost trimişi la Batalionul 991 special de pedeapsă, dar au dezertat atât de mulți la prima confruntare cu inamicul, încât unitatea a fost dizolvată şi cei rămaşi au fost transferați la Divizia 5 infanterie de pe Frontul Donului, aflat în apropierea localității Serafimovici.

Ofițerii români par să fi avut o teamă paranoică de infiltrarea inamicului în ariergardă. Izbucnirea epidemiei de dizenterie a fost privită cu ceva mai mult decât suspiciune. "Agenții ruşi", avertiza o circulară a Diviziei 1 infanterie română, „au provocat otrăviri în masă în ariergardă pentru a determina pierderi umane în rândurile trupelor noastre. Folosesc arsenic, iar un gram este suficient să omoare zece oameni." Se presupunea că otrava era ascunsă în cutii de chibrituri şi "agenții" au fost identificați în persoana "femeilor, bucătarilor sau ajutoarelor care au legătură cu pregătirea hranei".

Militarii germani de toate gradele care veneau în contact cu aliații lor erau adesea înspăimântați de comportamentul ofițerilor români față de subordonații lor. Aveau o atitudine de "stăpân față de vasal". Un conte austriac, locotenentul Stolberg, raporta: "înainte de toate, ofițerii nu erau buni de nimic [...] nu-i interesau oamenii lor." Un caporal de geniu din Divizia 305 infanterie a observat ca bucătăriile de campanie româneşti pregăteau trei meniuri - "unul pentru ofițeri, altul pentru subofițeri şi un al treilea pentru soldați, ale căror rații erau foarte mici".

Între cei doi aliați izbucneau frecvent încăierări. “Pentru a evita in viitor incidentele lamentabile şi neînțelegerile între soldații germani şi români, a căror prietenie este pecetluită de sângele vărsat pentru o cauză comună pe câmpul de bătălie”, comandantul penatei 3 române recomanda organizarea unor “vizite, mese, petreceri, mici chefuri şi altele de acest fel, pentru ca unitățile române şi germane să stabilească o legătură spirituală mai strânsă”.

La începutul toamnei, în 1942, ofițerii de informații ai Armatei Roşii intuiau doar dependența Wehrmacht-ului de hiwi - prescurtare a cuvântului Hilfswillige - ajutoare voluntare, în timp ce unii erau voluntari, majoritatea erau prizonieri de război sovietici, recrutați din lagăre pentru a completa efectivele, fiind folosiți inițial ca salahori, iar apoi din ce în ce mai mult în lupte.

Colonelul Groscurth, şeful Statului-Major al Corpului 11 de la Cotul Donului, observa într-o scrisoare către generalul Beck: “Este tulburător faptul că suntem nevoiți să întărim trupele noastre combatante cu prizonieri de război ruşi, care sunt deja folosiți ca artilerişti. Este o stare de lucruri neobişnuită ca «bestiile» împotriva cărora luptăm să trăiască acum alături de noi în cea mai strânsă armonie.” Armata 6 avea peste 50 000 de auxiliari ruşi ataşați la diviziile înaintate, aceştia reprezentând peste un sfert din efective.

Diviziile 71 şi 76 infanterie aveau fiecare, la mijlocul lui noiembrie, câte 8 000 de hiwi, în mare un număr egal cu cel al germanilor din efectivele lor. (Nu există date în legătură cu acei hiwi ataşați restului Armatei 6 şi altor formații auxiliare, al căror număr, potrivit unor estimări, s-ar fi ridicat la peste 70 000).

“Ruşii din Wehrmacht pot fi împărțiți în trei categorii”, i-a spus un hiwi luat prizonier NKVD-istului care îl interoga, “în primul rand, soldații mobilizați de trupele germane, aşa-numitele secții cazace, ataşate diviziilor germane, în al doilea rând, voluntarii Proveniți din rândurile localnicilor sau prizonierilor ruşi ori al soldaților Armatei Roşii care au

dezertat pentru a se alătura geranilor. Aceştia poartă uniforme germane, cu propriile lor grade şi distinctive. Mănâncă cot la cot cu soldații germani şi fac

parte din regimentele germane, în al treilea rând, prizonierii ruşi care fac treburile murdare, lucrează la bucătărie, la grajduri etc Cele trei categorii sunt tratate diferit, cel mai bun tratament fiind, fireşte, rezervat voluntarilor. Soldații de rând s-au purtat frumos cu noi, însă cel mai rău am fost tratați de ofițerii şi subofițerii din divizia austriacă."

Acest hiwi fusese unul din cei unsprezece prizonieri luați din lagărul de la Novo-Aleksandrovsk, la sfârşitul lunii noiembrie 1941, ca să lucreze pentru Wehrmacht. Opt au fost împuşcați după ce au leşinat în timpul marşului din cauza inaniției. Acest supraviețuitor a fost ataşat unei bucătării de campanie a unui regiment de infanterie, unde curăța cartofi. A fost transferat apoi la grajduri ca îngrijitor de cai. Multe din aşa-numitele unități cazace, constituite în vederea acțiunilor împotriva partizanilor şi în raioanele din spatele frontului, menționate de el erau formate în majoritate din ucraineni şi ruşi.

Hitler nu putea suferi ideea existenței unor slavi, considerați suboameni (Untermenschen), în uniformă germană, aşa că i-a numit cazaci, care, din punct de vedere rasial, erau mai acceptabili. Acest lucru reflecta dezacordul fundamental între conducătorii nazişti, obsedați de subjugarea totală a slavilor, şi ofițeri, militari de carieră, care credeau că singura lor speranță era să acționeze ca eliberatori ai Rusiei de comunism. La începutul toamnei 1941, serviciile de informații ale Wehrmacht-ului au ajuns la concluzia că germanii nu puteau câştiga în Rusia dacă invazia era transformată într-un război civil.

Acei hiwi din lagărele de prizonieri pe care diferite promisiuni îi determinaseră să se înroleze ca voluntari aveau curând sa deschidă ochii. Un dezertor rutean a descris în timpul interogatoriului câțiva hiwi pe care îi întâlnise când

căuta apă în sat. Erau ucraineni care dezertaseră şi trecuseră la germani în speranța că vor ajunge acasă la familiile lor. “Am crezut în manifestele germanilor”, i-au spus ei, “şi doream să ne întoarcem la nevestei noastre.” în schimb, s-au trezit în uniforme germane, instruiți de ofițeri germani. Disciplina era neîndurătoare. Puteau fi împuşcat pentru cea mai mică greşeală”, precum rămânerea în urmă în formațiile de marş. Curând aveau să fie trimişi pe front, “înseamnă oare că vă veți ucide concetățenii?” i-a întrebat ruteanul. “Ce putem face?” i-au răspuns ei. “Dacă fugim înapoi la ruşi, vom fi considerați trădători. Dacă refuzăm să luptăm, vom fi împuşcați de germani.”

Majoritatea unităților germane înaintate par să-i fi tratat bine pe hiwi, chiar dacă cu o urmă de dispreț afectuos. Soldații unui detaşament de tunuri antitanc din Divizia 22 tancuri aflat la vest de Don obişnuiau să-i dea hiwiului lor, pe care bineînțeles îl numeau Ivan, câte o manta şi o puşcă pentru a le păzi tunul antitanc atunci când se duceau în sat să bea ceva, dar odată au fost nevoiți să vină repede înapoi pentru că un grup de soldați români, descoperind identitatea acestuia, voiau să-l împuşte.

Pentru autoritățile sovietice, ideea că foşti ostaşi ai Armatei Roşii luptau în Wehrmacht era vădit stânjenitoare. Au tras concluzia că epurările şi munca Departamentului Special nu fuseseră suficient de conştiincioase. Direcția Politică a Frontului Stalingrad şi NKVD-ul erau obsedate de ideea că hiwi erau folosiți pentru a infiltra şi ataca liniile lor. “în unele părți ale frontului”, a fost informat Şcerbakov, “sunt cazuri în care foşti ruşi, îmbrăcați în uniforme ale Armatei Roşii, pătrund în pozițiile noastre în scop de recunoaştere şi capturează ofițeri şi soldați pentru a fi interogați.” In sectorul Diviziei 38 puşcaşi (Armata 64), în noaptea de 22 septembrie o patrulă de cercetare a dat peste o patrulă germană. Ostaşii Armatei Roşii au raportat la întoarcere că printre germani se afla cel puțin un “fost rus”.

Sintagma “fost rus” va deveni sinonimă cu condamnarea la pentru sute de mii de oameni în următorii trei ani, când l se va concentra asupra problemei trădării, atât de dragă Ul Stalin. Deposedând sumar opozanții şi defectorii de identitatea or națională, Uniunea Sovietică a încercat să elimine orice aluzie că au existat cazuri de lipsă de loialitate în Marele Război Patriotic.

Fortăreţe din moloz şi fier

“Va deveni Stalingradul un al doilea Verdun?” scria colonelul Groscurth pe 4 octombrie. “Asta se întreabă cei de aici cu multă îngrijorare.” După discursul ținut de Hitler la Sportspalast cu patru zile înainte, în care spusese că nimeni nu va putea vreodată să-i mişte de pe poziția lor de pe Volga, Groscurth şi ceilalți ofițeri şi-au dat seama că Armatei 6 nu i se va permite niciodată să abandoneze bătălia, indiferent de consecințe. “A devenit chiar o chestiune de prestigiu între Hitler şi Stalin.”

Marele asalt german întreprins împotriva zonei industriale din nordul Stalingradului a început bine la 27 septembrie, dar către sfârşitul celei de a doua zile, diviziile germane şi-au dat seama că trebuiau să se aştepte la cea mai cruntă bătălie de până atunci.

Complexul Octombrie Roşu şi Fabrica de Tunuri Barrikadî fuseseră transformate în fortărețe la fel de letale ca şi Verdunul. Ele erau chiar mai periculoase pentru că regimentele erau mai bine ascunse.

Ofițerii din Divizia 308 puşcaşi siberieni a lui Gurtiev, ajungând la fabrica Barrikadî şi la liniile ei feroviare secundare, au cuprins cu privirea “înaltul corp masiv şi întunecat al atelierelor de reparații, sirenele ude şi scânteietoare atinse de pete de rugină, haosul vagoanelor de marfă distruse, mormanele de traverse de oțel risipite dezordonat pe un teren cât o piață publică, grămezile de cărbune şi zgură roşiatică, impozantele coşuri de fum străpunse în multe locuri de proiectilele germane”.

Gurtiev a desemnat două regimente să apere fabrica şi un al treilea să țină flancul care includea şi ravena adâncă ce ajungea până la Volga pornind de la cartierul muncitoresc de locuințe, acum în flăcări. Curând, aceasta a fost numită “Valea morții”. Siberienii nu au pierdut nici un minut, “într-o

linişte sinistră, au săpat cu târnăcoapele în solul pietros, au tăiat ambrazuri în zidurile atelierelor, au aranjat adăposturi, buncăre şi tranşee pentru transmisiuni." A fost înființat un punct de comandă într-o travee lungă, cu puncte de reazem din beton, ce trecea pe sub hangarele imense.

Gurtiev era recunoscut ca un dur instructor de trupe. Atunci când soldații aşteptau în rezervă la est de Volga, i-a pus să sape tranşee, apoi a adus tancuri să le netezească. O astfel de "călcare" era cel mai bun mod de a-i învăța să sape adânc.

Din fericire pentru siberieni, tranşeele lor au fost gata în momentul când au apărut aparatele Stuka. "Cârâitoarele" sau "muzicanții", cum le spuneau ruşii avioanelor de bombardament în picaj cu sirene stridente, au provocat mai puține pierderi decât de obicei. Siberienii au făcut tranşeele mai strâmte pentru a reduce expunerea la fragmente de bombe, dar undele de şoc provocate continuu de explozii făceau pământul să vibreze ca la cutremur şi pricinuiau dureri acute de stomac. Uneori, undele de şoc erau atât de intense, încât spărgeau sticla şi bruiau stațiile radio.

Pregătirile pentru atacul de aviație, numite "petreceri de casă nouă", au ținut aproape toată ziua. A doua zi dimineață, depozitele de materiale şi utilaje ale fabricii Barrikadî au fost supuse unui nou bombardament de escadrilele Heinkel 111 şi unor trageri de artilerie şi de obuziere. Dintr-o dată, tunurile germane au încetat să tragă. Chiar înainte de a se auzi ordinul "Fiți gata!!", Siberienii s-au pregătit, ştiind foarte bine ce anunța această pauză. Câteva clipe mai târziu au auzit scrâşnetul şi scârțâitul metalic al şenilelor de tancuri înaintând prin moloz.

Infanteria germană a descoperit în următoarele câteva zile ca divizia siberiana a lui Gurtiev nu stătuse degeaba în timp ce „aşteptase. "Ruşii au executat atacuri în fiecare zi la prima şi ultima rază de lumină", raporta un subofițer din Divizia 100 infanterie uşoară. Politica înfiorător de risipitoare de contraatacuri repetate a lui Ciuikov i-a uimit pe generalii

germani, cu toate că au fost nevoiți să recunoască faptul că acestea le-au extenuat trupele. Măsurile defensive cele mai reuşite au fost totuşi realizate de tunurile grele de pe finalul de est al Volgăi, după ce au fost coordonate planurile focului.

La Uzina Octombrie Roşu, detaşamentele din Divizia 414 antitanc îşi ascunseseră tunurile de calibrul 45 şi 96 mm sub moloz, folosind bucăți de metal ca protecție şi camuflaj. Erau plasați pentru executarea focului la o distanță de maximum 150 de metri, în zorii zilei de 28 septembrie, două regimente ale Diviziei 193 puşcaşi au traversat Volga, pregătindu-şi rapid pozițiile. "Petrecerea de casă nouă" a fost realizată a doua zi prin atacuri în formație cu aparate Stuka. Înaintarea germană ridica problema obținerii unor noi întăriri. Astfel, Divizia 39 puşcaşi gardă a fost trimisă de partea cealaltă a fluviului deşi nu avea decât o treime din efectivul normal.

Atacurile germane s-au intensificat în octombrie, mai ales atunci când au fost întărite cu Divizia 94 infanterie şi Divizia 14 tancuri şi cinci batalioane de geniu aduse special pe calea aerului. De partea sovietică, unitățile erau complet fragmentate şi, adeseori, toate mijloacele de legătură erau defecte, dar militarii continuau să lupte, individual sau în grup, fără să primească ordin, în sectorul Barrikadî, genistul Kossicenko şi un mecanic-conductor anonim de tanc, fiecare având un braț grav rănit, trăgeau cu dinții cuiul grenadelor. Noaptea, genişti înaintau în fugă cu mine antitanc, câte două o dată, ținându-le la subsuori ca pe nişte "felii de pâine", pentru a le îngropa în molozul de pe drumul de apropiere. Atacurile germane, scria Grossman, au fost în cele din urmă slăbite din cauza "îndărătniciei siberiene". Un batalion german de pionieri a pierdut intr-un singur atac patruzeci la sută din efectiv. Comandantul s-a întors mut şi cu fața împietrită de supărare după ce şi-a vizitat oamenii.

Diviziile lui Ciuikov au înregistrat pierderi masive, erau extenuante si nu aveau muniție suficientă. Cu toate acestea, pe 5 octombrie, generalul Golikov, locțiitorul generalului Eremenko, a traversat fluviul pentru a transmite ordinul lui

Stalin că oraşul trebuie apărat, iar părțile ocupate de germani trebuie recucerite. Ciuikov a ignorat aceste cereri imposibil de realizat. Ştia că singura şansă de a rezista depindea de bombardamentul masiv de artilerie din partea cealaltă a fluviului. Curând, germanii aveau să demonstreze că ordinul lui Eremenko nu putea fi îndeplinit. După o zi relativ liniştită, pe 6 octombrie, au lansat un atac puternic împotriva Fabricii de Tractoare Stalingrad, Divizia 14 tancuri atacând de la sud-vest, iar Divizia 60 infanterie motorizată de la vest. Unul din batalioanele Diviziei 60 şl fost efectiv distrus de salvele de katiuşe trase de la distanță maximă.

Se realizase o înălțare suplimentară proptindu-se spatele instalațiilor de lansare în aşa fel încât roțile de spate să atârne deasupra coastei abrupte a Volgăi. Între timp, o parte din Divizia 16 tancuri a atacat suburbia industrială din nordul oraşului, Spartakovka, respingând rămăşițele Diviziei 112 puşcaşi şi Brigada 124 specială. Armata lui Ciuikov, controlând acum o fâşie drastic redusă de-a lungul malului vestic, şi-a dat seama că era împinsă fără milă spre apele fluviului.

Trecerile peste Volga au devenit din ce în ce mai periculoase după ce perimetrul controlat de Armata 62 fusese atât de mult redus.

Bateriile germane şi chiar şi mitralierele şi-au reglat tirul pe locurile de debarcare, executând trageri directe. Un batalion de pontonieri de la laroslavl construise un pod strâmt de pontoane de la Insula Zaițevski până la malul de vest. Acest pod permitea unui şir permanent de brancardieri să treacă precum furnicile, pe întuneric, cărând rații şi muniție, îngustimea podului reducea ținta, dar pentru cei care mergeau constant pe platforma mişcătoare, proiectilele ce explodau în apele fluviului de ambele părți la fiecare trecere erau înspăimântătoare. Cargourile erau în continuare necesare pentru obiectele mai mari şi mai grele, precum şi pentru evacuarea răniților. Tancurile de înlocuire erau trecute pe partea cealaltă cu şlepul. “După căderea serii”, scria

Grossman, “cei ce răspundeau de trecerea fluviului ies din buncăre, tranşee şi celelalte adăposturi.”

În apropierea locurilor de debarcare de pe malul de est erau Brutării de campanie în buncăre, bucătării subterane care dădeau Bancare caldă în termosuri, şi chiar şi băi. În ciuda unui relativ confort, regimul de pe malul de est era realmente tot atât de aspru ca şi în oraş. Cargourile şi echipajele lor, incluse în Compania 71 serviciu special, se aflau sub comanda directă a noului comandant INÎKVD, general-maior Rogatin, care comanda şi biroul militar al raionului Volga.

Rata pierderilor umane printre echipajele ambarcațiunilor fluviale era la nivelul celor suferite de batalioanele din linia întâi. De pildă, vaporul Lastocika (Rândunica), în timp ce evacua răniții, a primit zece lovituri directe la o singură trecere. Echipajul rămas a reparat găurile în timpul zilei şi a fost gata să treacă din nou în noaptea următoare. Pierderi grele puteau fi provocate şi de accidentele survenite sub presiunea luării unor măsuri urgente. Pe 6 octombrie, o ambarcațiune supraîncărcată s-a răsturnat şi şaisprezece din cei douăzeci şi unu de oameni aflați la bord s-au înecat. La scurt timp după aceea o altă ambarcațiune a acostat pe întuneric într-un loc greşit şi treizeci şi patru de oameni au fost ucişi într-un câmp de mine. Cu toate că ora era destul de avansată, incidentul a determinat autoritățile să “încercuiască câmpurile de mine cu sârmă ghimpată”.

Tensiunea în care se muncea era atenuată de orgii bahice, atunci când era posibil. Pe 12 octombrie, în timp ce trupele NKVD, în căutare de dezertori, executau o verificare prin sondaj în casele din satul Tumak din apropierea fluviului, au fost martorii unei “scene condamnabile”. Un căpitan, un comisar, un sergent de intendență, un caporal din Flotila Volga şi secretarul organizației locale a partidului comunist “băuseră până n-au mai ştiut de ei”, cum se spunea ui raport, şi zăceau pe podea “într-o stare de somnolență, cu femei

lângă ei", în această stare, au fost târâți în fața "şefului trupelor NKVD din Stalingrad, general-maior Rogatin".

Au avut loc scandaluri izolate şi în apropierea oraşului. Pe 11 octombrie, în toiul luptei pentru Fabrica de Tractoare Stalingrad, tancuri T-34 din Brigada 84 tancuri, cu desant din Divizia 37 puşcaşi gardă, au contraatacat Divizia 14 tancuri în partea de sud-vest a fabricii. Ambele mari unități sovietice de abia ajunseseră pe malul de vest. Unul dintre mecanicii-conductori de tanc, nereuşind să vadă prin vizor o groapă de proiectil, a intrat în ea. Potrivit raportului, "comandantul companiei de infanterie, care era beat", şi-a pierdut cumpătul din cauza hurducăturii şi a sărit de pe tanc. "S-a dus în fugă în fața tancului, a deschis vizorul şi a tras două focuri, ucigându-l pe conductor."

A doua săptămână din octombrie a fost caracterizată de acalmie.

Ciuikov suspecta, pe bună dreptate, că germanii se pregăteau pentru un atac şi mai puternic, probabil şi cu întăriri.

Paulus era tot atât de presat de Hitler cum era şi Ciuikov de Stalin. Pe 8 octombrie, Grupul de Armate B transmisese Armatei 6 ordinele Cartierului General al Führer-ului, de a pregăti o nouă ofensivă majoră împotriva părții de nord a Stalingradului, cel mai târziu pe 14 octombrie. Paulus şi statul său major erau îngroziți de pierderile suferite. Unul dintre ofițeri nota în jurnalul de război că Divizia 94 infanterie era redusă la 535 de militari în eşalonul întâi, "ceea ce înseamnă o compunere de luptă medie de trei ofițeri la fiecare batalion de infanterie, unsprezece subofițeri şi şaizeci şi doi de ostaşi!" A spus că şi Divizia 76 infanterie era "terminată". Doar Divizia 305 infanterie, recrutată de pe malurile nordice ale Lacului Constance, mai putea fi păstrată în cadrul Armatei 6 pentru a întări unitățile care participau deja la luptă.

Germanii, cu strigăte batjocoritoare şi manifeste, nu făceau nici un secret din pregătirile lor. Singura necunoscută

era obiectivul.

Companiile de cercetare din diviziile sovietice ieşeau în fiecare noapte pentru a prinde cât mai multe “limbi” posibile. Santinelele sau nefericiții cărăuşi de rații erau supuşi unor interogatorii intensive, iar prizonierul, de obicei de frică, după atâta propaganda nazistă despre metodele bolşevice, era mai mult decât dornic să vorbească. Secția de informații a Statului-Major al Armatei 62 a ajuns curând, analizând cele aflate de la mai multe surse, la concluzia că lovitura principală va fi din nou îndreptată împotriva fabricii de tractoare. Muncitorii rămaşi acolo şi la Barrikadî, care reparaseră tancuri şi tunuri antitanc chiar în timpul luptelor, au fost fie recrutați fa batalioanele înaintate, fie, în cazul specialiştilor, evacuați peste Volga.

Din fericire pentru Armata 62, prelucrarea datelor informative s-a dovedit corectă. Obiectivul germanilor era curățirea fabricii de tractoare şi a cărămidăriilor din partea ei de sud, pentru ca apoi să continue atacul către malul de vest al Volgăi. Decizia riscantă a lui Ciuikov de a aduce regimente de pe Gorganul Mamaev către sectoarele de nord a fost încununată de succes. El a fost îngrozit când a auzit că Stavka redusese alocația de muniție de artilerie pentru Frontul Stalingrad. Acesta a fost însă primul indiciu că se pregătea un contraatac important. Cu sentimente amestecate, avea să-şi dea seama în curând că Stalingradul era momeala dintr-o cursă enormă.

Luni, 14 octombrie, la ora 6, a început ofensiva Armatei 6 pe un front îngust, folosindu-se toate aparatele Stuka disponibile din Flota 4 aeriană a generalului von Richthofen. “întregul cer era plin de avioane”“, scria un soldat din Divizia 389 infanterie, aşteptând să pornească la atac, “toate piesele de artilerie antiaeriană trăgeau, bombele bubuiau, avioanele se prăbuşeau, o piesă enormă de teatru pe care o urmăream cu sentimente amestecate din tranşeele noastre.” Focul de artilerie şi de obuziere germane lovea adăposturile, iar muniția cu fosfor aprindea orice material combustibil.

“Lupta a căpătat proporții monstruoase, peste orice posibilitate de evaluare”, scria unul din ofițerii lui Ciuikov. “Oamenii din tranşeele de transmisiuni se poticneau şi cădeau de parcă erau pe coverta unui vas pe timp de furtună.” Pe comisari îi cuprinsese dorința de a fi poetici. “Aceia dintre noi care văd cerul întunecat al Stalingradului în aceste zile”, îi scria Dobronin lui Şcerbakov la Moscova, “nu-l vor uita niciodată. Este amenințător şi sever, cu flăcări purpurii care ling cerul.”

Bătălia a început cu atacul principal asupra uzinei de tractoare in sud-vest. La jumătatea zilei, o parte a Corpului 14 tancuri recomanda dezvoltarea ofensivei de la nord. Ciuikov nu a ezitat. El a aruncat în luptă principala sa forță blindată, Brigada 84 tancuri, împotriva asaltului principal a trei divizii de infanterie, ce aveau ca unitate înaintată Divizia 14 tancuri. “Sprijinul primit din partea armamentului greu a fost neobişnuit de puternic”, scria un subofițer din Divizia 305 infanterie. “Mai multe baterii de Nebelwerfer, de Stuka şi de tunuri de asalt autopropulsate în cantități nemaivăzute până atunci i-au bombardat pe ruşi, care, în fanatismul lor, au opus o rezistență impresionantă.”

“A fost o luptă teribilă, extenuantă”, scria un ofițer din Divizia 14 tancuri, “la sol şi în subteran, în ruine, pivnițe şi în canalele colectoare ale fabricilor. Tancurile se urcau pe movile de moloz şi de deşeuri şi se strecurau scrâşnind printre atelierele haotic distruse, trăgând la distanță mică în spații înguste. Numeroase tancuri se zguduiau sau săreau în aer din cauza exploziei vreunei mine inamice.” Proiectilele ce loveau instalațiile solide de fier din atelierele fabricii produceau cascade de scântei, vizibile prin praf şi fum.

Robustețea ostaşilor sovietici era într-adevăr incredibilă, însă pur şi simplu nu au putut opune rezistență presiunii din punctul central al atacului, în prima dimineață, tancurile au realizat o pătrundere, izolând Divizia 37 gardă a lui Joludev şi Divizia 112 puşcaşi.

Generalul Joludev a fost îngropat de viu în buncărul său de o explozie, o soartă comună în acea zi teribilă. Ostaşii l-au dezgropat şi l-au dus la Cartierul General al armatei. Ceilalți au luat armele morților şi au continuat să lupte. Tancurile germane pline de praf au intrat direct în magaziile uriaşe ale fabricii de tractoare, ca nişte monştri preistorici, împrăştiind foc de mitralieră peste tot şi zdrobind sub şenile cioburile de sticlă căzute de la luminatoarele sparte, în timpul luptelor ce au urmat, nu au existat linii clare ale frontului. Grupuri formate din gărzile lui Joludev, depăşite de germani, atacau brusc, dar nu se putea spune de unde. În aceste condiții, un ofițer german din serviciul medical şi-a instalat punctul medical de prim-ajutor într-un cuptor de topire.

În cea de-a doua zi a ofensivei, 15 octombrie, Cartierul General al Armatei 6 a consemnat: "Cea mai mare parte a fabricii de tractoare este în mâinile noastre. N-au mai rămas decât unele cuiburi de rezistență lăsate în urma frontului nostru." Divizia 305 infanterie i-a forțat la rândul ei pe ruşi să se retragă peste calea ferată către cărămidării. În noaptea aceea, după pătrunderea Diviziei 14 tancuri în fabrica de tractoare, Regimentul 103 infanterie mecanizată s-a îndreptat cu curaj pe drumul cel mai scurt către malul Volgăi, pe lângă tancurile de petrol, hărțuiți de infanteria sovietică care ataca din canale. Din fericire pentru Armata 62, Ciuikov a fost convins să-şi mute Cartierul General deoarece comunicațiile erau foarte proaste. Lupta a mai slăbit în intensitate. Brigada 84 tancuri pretindea că ar fi distrus "peste treizeci de tancuri grele şi medii fasciste", față de cele optsprezece pierdute de ei. Pierderile umane ale brigăzii erau "în curs de contabilizare" când s-a trimis raportul două zile mai târziu. Cu toate că cifra tancurilor germane distruse era mai mult ca sigur exagerată, comandanții brigăzii au demonstrat în acea zi un curaj care a frizat nebunia.

Comisarul unui regiment de artilerie uşoară, Babacenko, a fost făcut Erou al Uniunii Sovietice pentru bravura de care a dat dovadă atunci când bateria sa a fost izolată, în mesajul

radio de adio al apărătorilor primit de Cartierul General se spunea: “Tunurile distruse. Bateria încercuită. Continuăm lupta şi nu vom capitula.

Salutări prieteneşti tuturor.” Totuşi, folosind grenade, puşti şi pistoale-mitralieră, artileriştii au spart încercuirea inamicului, organizând o nouă linie de apărare, contribuind la refacerea liniei defensive a sectorului.

Au fost nenumărate cazuri nelăudate de acte de bravură ale soldaților de rând - “adevărat eroism de masă”, după cum s-au exprimat comisarii. Au existat şi incidente mult trâmbițate de curaj individual precum cel dovedit de comandantul unei companii din Divizia 37 puşcaşi gardă, locotenentul Goncear, care cu o mitralieră capturată şi patru oameni a reuşit să disperseze, într-un moment critic un atac german. Nimeni nu ştie câți ostaşi ai Armatei Roşii au murit în ziua aceea, însă în noaptea ce a urmat au fost transportați Peste Volga 3 500 de răniți. Sanitarii supraaglomerați au suferit atâtea pierderi, încât numeroşi răniți s-au târât singuri până la malul fluviului.

Comandanții germani aflați în stepă cereau permanent veşti despre evoluția situației. “Ziduri de fabrică, linii de asamblare întreaga suprastructură, totul se prăbuşeşte sub ploaia de bombe”o scria generalul Strecker unui prieten, “însă inamicul reapare pur şi simplu şi foloseşte aceste ruine pentru a-şi întări pozițiile defensive.” Unele batalioane germane se reduseseră la cincizeci de oameni. Noaptea au trimis cadavrele camarazilor lor pentru a fj îngropate, în rândurile soldaților s-a instalat un anumit cinism cu privire la conducerea lor. “Generalul nostru”, scria acasă un soldat din Divizia 389 infanterie, “Jeneke [Jaenecke], aşa-l cheamă, a primit Crucea de Cavaler alaltăieri. Acum şi-a atins obiectivul.”

În timpul celor şase zile ale luptei începute la 14 octombrie, forțele aeriene germane au menținut pentru avioanele ce bombardau trecerile peste fluviu şi trupele un

sistem de atac gen suveică. Nu trecea nici o clipă în care să nu existe un avion german pe cer.

“Avem nevoie de ajutorul aviației noastre de vânătoare”, nota Direcția Politică a Frontului Stalingrad într-o critică codificată adresată aviației Armatei Roşii transmisă la Moscova. De fapt, forța Armatei 8 aeriene scăzuse la mai puțin de 200 de aparate de toate tipurile, din care doar o duzină erau avioane de vânătoare. Cu toate acestea, piloții Luftwaffe împărtăşeau temerea din ce în ce mai mare a trupelor terestre că apărătorii Stalingradului s-ar putea dovedi invincibili. “Nu pot înțelege”, scria cineva acasă, “cum pot oamenii să supraviețuiască în acest iad, şi totuşi ruşii aşteaptă cu răbdare în ruine, în gropi şi în pivnițe, în haosul unor schelete de oțel care au fost cândva fabrici.” Aceşti piloți ştiau, de asemenea, că eficiența lor va începe să scadă rapid pe măsură ce ziua se va scurta şi vremea se va înrăutăți.

Lovitura germană executată cu succes către Volga, chiar mai jos de Fabrica de Tractoare Stalingrad, a izolat complet Divizia 112 puşcaşi şi brigăzile de miliție care se confruntaseră cu Corpul 14 tancuri la nord şi la vest. În timp ce supraviețuitorii din Divizia 37 puşcaşi gardă a lui Joludev continuau să lupte în fabrica de tractoare, rămăşițele altor unități erau încolțite către sud. Marea pentru supraviețuirea Armatei 62 era o înaintare în josul malului fluviului, care ar fi izolat din ariergardă Divizia lui Gorişnîi.

Noul Cartier General al lui Ciuikov era amenințat continuu.

Apărătorii săi de siguranță erau adesea aruncați în luptă. Când liniile de comunicații ale Armatei 62 au început să se întrerupă des, Ciuikov a cerut permisiunea ca o formație de stat-major din eşalonul joi să treacă pe malul stâng, în timp ce un grup înaintat, ce cuprindea consiliul militar, ar fi rămas pe malul de est. Eremenko şi Hruşciov, anticipând reacția lui Stalin, au refuzat categoric.

Pe 16 octombrie, germanii au înaintat de la fabrica de tractoare spre fabrica Barrikadî, însă combinația de tancuri

ruseşti îngropate în moloz şi salvele de rachete katiuşa trase de pe malul fluviului le-au zădărnicit atacurile, în acea noapte, restul Diviziei 138 puşcaşi a lui Liudnikov a traversat Volga, în timp ce mărşăluiau după debarcare, infanteriştii acestei divizii au fost nevoiți să păşească peste "sutele de răniți ce se târau spre debarcader". Trupele nou sosite au fost aruncate într-o linie de apărare oblică chiar la nord de fabrica Barrikadî.

Generalul Eremenko a trecut fluviul în noaptea aceea pentru a evalua situația. Sprijinindu-se puternic de bastonul pe care era nevoit să-l folosească după rănile suferite cu un an în urmă, a urcat şchiopătând malul către buncărele ultraticsite ale Cartierului General al Armatei 62. Craterele şi lemnăria zdrobită a adăposturilor care fuseseră lovite direct depăşeau orice imaginație. Obiecte şi oameni erau acoperiți de-a valma cu praf şi cenuşă. Totuşi, a doua zi după reîntoarcerea lui Eremenko, Cartierul General al Frontului a rost nevoit să-l avertizeze pe Ciuikov că va primi o cantitate foarte mică de muniție.

După ce germanii izolaseră, în noaptea de 15 octombrie, forțele sovietice de la nord de Fabrica de Tractoare Stalingrad, Ciuikov a primit puține veşti încurajatoare, doar "numeroase cereri" din partea cartierelor Generale al Diviziei 112 puşcaşi şi al Brigăzii 115 speciale

de a li se permite să se retragă peste Volga. Acestea au furnizat, se pare, "informații false", pretinzând că regimentele lor fuseseră practic nimicite. Cererea de retragere, echivalentă cu trădarea în conformitate cu ordinul lui Stalin, a fost respinsă, în timpul unei pauze între lupte, câteva zile mai târziu, Ciuikov l-a trimis pe colonelul Kamînin în enclavă pentru a verifica starea regimentelor. Acesta a descoperit că Divizia 112 puşcaşi mai avea încă 598 de oameni, în timp ce Brigada 115 specială avea 890. Potrivit raportului comisarului lor, "în loc să organizeze o apărare activă [...] nu au ieşit din buncăr şi au încercat pe un ton panicard să-i convingă pe comandanți să se retragă peste Volga". "Ofițerii superiori şi

comisarii acuzați de trădarea apărării Stalingradului" şi "laşitate neobişnuită" au fost trimişi mai târziu în fața Curții Marțiale a Consiliului Militar al Armatei 62. Sentința nu este consemnată, dar e puțin probabil să fi fost tratați cu mănuşi de Ciuikov.

Pe 19 octombrie, Frontul Don a declanşat ofensive diversioniste către nord-vest, iar Armata 64 către sud. Atacurile au slăbit presiunea asupra Armatei 62 doar câteva zile, însă acest respiro a permis ca regimentele nimicite să fie retrase peste Volga pentru a se regrupa şi a se restabili obiectivul de luptă cu întăriri. S-a răspândit zvonul că Stalin însuşi a fost văzut în oraş. Un vechi bolşevic care luptase în asediul Țarițînului a pretins chiar că Marele Conducător apăruse la fostul său Cartier General. Această vizită, ce amintea de apariția miraculoasă a Sfântului Iacob în fața armatei spaniole pe vremea când lupta împotriva maurilor, nu avea absolut nici o bază reală.

Totuşi, un civil de vază a fost deosebit de interesat să viziteze malul de vest în acele zile. Era vorba de Dmitri Manuilski, veteranul kominternist ce răspundea de problemele germane şi care făcuse o încercare sortită eşecului de a lansa împreună cu Karl Radek o a doua revoluție germană în octombrie 1923, înainte de moartea Iu Lenin. Mai târziu avea să fie răspunzător în mare măsură pentru devastarea Ucrainei de către Stalin în 1933. Manuilski avea un interes special, ce se va manifesta mai târziu, dar Ciuikov a refuz cu fermitate cererea lui de a vizita malul de vest...

Întors la Berlin, starea de spirit a lui Goebbels pendula din nou intre convingerea că totuşi căderea Stalingradului era iminentă - a dat ordine pe 19 octombrie ca toți cei decorați cu Crucea de Cavaler SS fie aduşi înapoi pentru interviuri în presă - şi momente de precauție, îngrijorat ca nu cumva poporul german să fie dezamăgit de progresele lente înregistrate, s-a gândit că trebuie să i se reamintească populației cât de departe ajunseseră armatele germane în numai şaisprezece luni. A dat ordin să se afişeze în oraşele

germane panouri care să arate distanța până la Stalingrad. Trei zile mai târziu a ordonat ca nume precum “Octombrie Roşu” sau “Baricada Roşie” să fie evitate cu orice preț atunci când se raportau luptele crâncene, ca să nu încurajeze “cercurile infestate de comunism”.

În timpul bătăliei crunte pentru zona industrială din nordul oraşului, luptele de stradă, cu atacuri şi contraatacuri locale, au continuat în raioanele centrale. Unul din cele mai celebre episoade ale Bătăliei de la Stalingrad a fost apărarea “casei lui Pavlov”, care a durat cincizeci şi opt de zile.

La sfârşitul lunii septembrie, un pluton din Regimentul 42 gardă a capturat o clădire de patru etaje ce dădea spre o piață, la vreo 300 de metri de partea superioară a malului fluviului. Comandantul plutonului, locotenentul Afanasev, a fost rănit şi a orbit la începutul luptei, aşa că sergentul lakov Pavlov a preluat comanda. Plutonul a descoperit în subsolul clădirii câțiva civili, care au rămas acolo în tot timpul luptei. Unul dintre aceştia, Măria Ulianova, a participat activ la apărare. Oamenii lui Pavlov au dărâmat bucăți din zidurile pivniței pentru a-şi îmbunătăți comunicațiile şi au făcut găuri în Pereți pentru a avea puncte mai bune de tragere pentru mitraliere şi Pentru puştile antitanc cu țeava lungă. Ori de câte ori se apropiau tancurile germane, oamenii lui Pavlov se împrăştiau, fie în pivniță, fie la ultimul etaj, de unde puteau să tragă la mică distanță. Servanții icurilor nu puteau să înalțe suficient armamentul principal pentru riposta. Mai târziu, lui Ciuikov îi plăcea să sublinieze că oamenii lui Pavlov au ucis mai mulți soldați inamici decât au pierdut încercând sa cuceriseră Parisului. (lakov Pavlov, făcut Erou al Uniunii Sovietice, avea să devină arhimandritul Kiril la Mănăstirea Serghievo - fostă Zagorsk - unde atrăgea o mulțime uriaşă de credincioşi cărora nu le păsa de faima cucerită de el la Stalingrad. Acum este un om foarte plăpând.)

O altă poveste, desprinsă din scrisori, se referă la locotenentul Cearnosov, un observator de artilerie din Regimentul 384 artilerie.

Postul său de observare se afla deasupra unei clădiri distruse de obuze, de unde transmitea cererea de foc către bateriile de artilerie, în ultima scrisoare către soția sa, spunea: “Bună, Şura! Sărută-le pe cele două păsărele ale noastre, Slavik şi Lidusia. Sunt bine sănătos.

Am fost rănit de două ori, dar nu am decât nişte zgârieturi, aşa că reuşesc să-mi direcționez bateria tot atât de bine. A venit vremea unor lupte grele pentru oraşul iubitului nostru conducător, pentru oraşul lui Stalin. În aceste zile de lupte aprige, îmi răzbun dragul meu loc de naştere, Smolensk, însă noaptea cobor la subsol, unde doi copii bălai se așează la mine în poală, îmi reamintesc de Slavik şi de Lida.” Asupra lui a fost găsită ultima scrisoare primită de la soție. “Sunt foarte fericită că lupți atât de bine”, îi scrisese ea, “şi că ți s-a decernat o medalie. Luptă până la ultima picătură de sânge şi nu-i lăsa să te captureze pentru că lagărul este mai rău decât moartea.”

Acest schimb de scrisori era considerat exemplar şi tipic pentru momentul respectiv. Este posibil să fi fost autentice, dar, ca multe altele, nu spuneau decât parțial adevărul. Atunci când soldații stăteau jos într-un colț de tranşee sau într-o pivniță prost luminată pentru a scrie acasă, le era greu să se exprime. Unica foaie de hârtie, pe care, neavând plicuri, o îndoiau apoi în triunghi, ca pe o bărcuță de hârtie, părea şi prea mare şi prea mică pentru scopul lor. Scrisoarea se rezuma, în consecință, la trei teme principale: întrebări despre cei de acasă, asigurări (“Mă descurc bine - sunt încă în viață”) şi detalii în legătură cu bătălia (“Le distrugem permanent efectivele şi echipamentul. Ziua sau noaptea, nu le dăm pace”) Ostaşii Armatei Roşii de la Stalingrad erau conştienți că ochii întregii națiuni erau ațintiți asupra lor, dar cu siguranță că mulți şi-au scurtat scrisorile pentru că ştiau că departamentele speciale cenzurau cu atenție corespondența.

Chiar atunci când căutau o evadare scriind scrisori soției sau iubitei, lupta era o temă permanentă, în parte pentru că valoarea unui om se definea prin opinia camarazilor sau a

comandantului său. “Maria”, scria un oarecare Kolea, “cred că îți amințeşti ultima noastră seară, pentru că acum, în clipa aceasta, se împlineşte exact un an de când ne-am despărțit. Mi-a fost foarte greu să-ți spun adio. A fost foarte trist, dar trebuia să ne despărțim pentru că ne chema patria, îndeplinim acum cât putem de bine ordinul ei. Patria are nevoie de aceia dintre noi care apără acest oraş pentru a rezista până la sfârşit. Şi suntem hotărâți să îndeplinim acest ordin.”

Cei mai mulți ostaşi ruşi par să fi subsumat sentimentele personale cauzei Marelui Război Patriotic. Se poate să se fi temut mai mult de comisarii politici decât de germani; se poate să le fi fost efectiv spălate creierele de către regimul stalinist şi totuşi conceptul de autosacrificiu răzbate mai presus de orice lozincă ideologică. Acest sentiment de autosacrificiu este aproape atavic, o dorință nestăpânită în fața invadatorului. “S-ar putea ca oamenii să-mi reproşeze”, scria un locotenent de la Stalingrad soției sale cu care se căsătorise doar de câteva săptămâni, “dacă citesc această scrisoare, motivul pentru care lupt pentru tine. Dar nu pot să desluşesc unde te termini tu şi unde începe Patria. Tu şi Patria sunteți unul şi acelaşi lucru pentru mine.”

Un studiu comparativ al scrisorilor trimise acasă de ofițerii şi soldații din ambele tabere este foarte instructiv. Din numeroasele scrisori ale germanilor care luptau la Stalingrad răzbate adesea o notă de durere, de lipsă de prejudecăți, chiar de neîncredere în ceea ce se întâmpla, de parcă nu mai era acelaşi război ca acela în care se angajaseră. “Mă întreb adesea”, îi scria un locotenent soției sale, “la ce bun atâta suferință. A înnebunit lumea? Aceste vremuri îngrozitoare ne vor marca pe mulți dintre noi pe vecie.” în ciuda propagandei de acasă despre victoria iminentă, multe soții intuiau adevărul: Îmi pot reprima îngrijorarea. Ştiu că lupți în permanență, îți voi fi întotdeauna o soție credincioasă. Viața mea îți aparține, ție şi lumii noastre.”

Numărul soldaților ruşi nemulțumiți, care fie că au uitat că le erau cenzurate scrisorile, fie că erau atât de deprimați, încât nu le mai păsa, a fost surprinzător de mare. Mulți se plângeau de rațiile pe care le primeau. “Mătuşă Liuba”, scria un tânăr ostaş, “te rog trimite-mi ceva de mâncare. Mi-e ruşine, dar foamea mă îndeamnă să te rog.” Mulți recunoşteau că erau nevoiți să caute peste tot după mâncare, iar alții spuneau familiilor lor că ostaşii se îmbolnăveau din cauza “mâncării proaste şi a condițiilor insalubre”. Un ostaş care se îmbolnăvise de dizenterie scria: “Dacă lucrurile continuă în felul acesta, nu va mai fi posibil să se evite o epidemie. Avem şi păduchi, care sunt prima cauză a bolii.” Previziunea ostaşului s-a dovedit curând a fi corectă. La Spitalul 4 169, ostaşii care aveau tifos erau rapid izolați. Medicii credeau că “răniții au luat tifosul de la localnici pe drumul spre spital şi că de acolo s-a răspândit boala”.

Alături de plângerile în legătură cu hrana proastă şi condițiile precare de sănătate, a început să se manifeste şi defetismul.

Comisarii, gata întotdeauna să sară la propria lor umbră în noaptea stalinistă, erau evident îngrijorați de rezultatele cenzurării corespondenței de către NKVD. “Doar în Armata 62, în prima jumătate a lunii octombrie, au fost divulgate secrete militare în 12747 de scrisori”, raporta Direcția Politică la Moscova. “Unele scrisori conțin declarații antisovietice, laude aduse armatei fasciste şi arată neîncredere în victoria Armatei Roşii.” Erau citate şi câteva exemple. “Oameni mor zilnic cu sutele şi cu miile”, scria un soldat soției sale. “Totul este atât de greu acum, încât nu văd nici o ieşire. Putem considera că Stalingradul a şi capitulat.” într-o vreme în care majoritatea civililor ruşi trăiseră doar cu ceva mai mult decât cu supă de urzici sau alte ierburi, un soldat din Regimentul 245 puşcaşi scria familiei sale: “în spatele frontului, se urlă desigur că totul trebuie să fie pentru front, dar pe front nu avem nimic. Mâncarea este proastă şi puțină. Lucrurile pe care le spun ei nu sunt adevărate. Aproape orice formă de

onestitate dintr-o scrisoare se dovedea fatală. Un locotenent care a scris că "avioanele germane sunt foarte bune [...]. Antiaeriana noastră doboară doar foarte puține dintre ele" a fost catalogat drept trădător.

Primejdia nu venea doar din partea cenzorilor. Un ucrainean foarte naiv în vârstă de optsprezece ani, mobilizat în divizia lui Vodimțev, le-a spus camarazilor săi să nu creadă tot ce li se spune despre inamic: "în teritoriul ocupat, îi am pe tata şi pe o soră, dar germanii de acolo nu au ucis şi nu au furat de la nimeni. Se poartă bine cu oamenii. Sora mea lucrează pentru germani." Camarazii săi l-au arestat imediat. "Ancheta este în curs de desfăşurare", concluziona raportul către Moscova.

Una din formele de represiune din cadrul Armatei Roşii începuse, de fapt, să slăbească. Stalin, ducând deliberat o politică de susținere a moralului, anunțase deja introducerea unor decorații cu un vădit iz reacționar, precum Ordinul Kutuzov şi Ordinul Suvorov.

Cea mai deschisă reformă a sa, anunțată la 9 octombrie, a fost Decretul 307, care a reintrodus comanda unică. Comisarii au fost retrogradați, căpătând doar un rol "consultativ" şi "educativ".

Comisarii au fost îngroziți să afle cât de mult erau detestați şi disprețuiți de ofițeri. Se spune că ofițerii din regimentele de aviație au fost foarte insolenți. Direcția Politică a Frontului Stalingrad deplângea "atitudinea absolut incorectă" care se manifesta. Un comandant de regiment i-a spus comisarului său: "Fără permisiunea mea nu ai dreptul să intri şi să-mi vorbeşti." Alți comisari găseau că "le scădea nivelul de trai", deoarece erau "forțați să mănânce cu ostaşii". Până şi sublocotenenții îndrăzneau să remarce că nu înțelegeau de ce comisarii mai primeau solde de ofițeri, "pentru că acum nu mai răspund de nimic, nu au decât să citească ziarul şi să Se ducă la culcare". Direcțiile Politice erau considerate un "apendice inutil". A spune că acum comisarii erau terminați, îi scria Dobronin lui Şcerbakov într-o evidentă încercare de a

găsi sprijin, este “o afirmație contrarevoluționară”. Dobronin îşi dezvăluise Poziția atunci când, cu ceva timp în urmă, în octombrie, raporta Pusele unui ostaş: “Au inventat Ordinele Kutuzov şi Suvorov. Mai rămâne să avem medaliile Sf. Nicolae şi Sf. Gheorghe şi aceasta va însemna sfârşitul Uniunii Sovietice.”

Principalele recompense comuniste - Eroul al Uniunii Sovietice, Ordinul Steagul Roşu, Ordinul Steaua Roşie - mai erau, desigur, luate în serios de autoritățile politice, chiar dacă Ordinul Steaua Roşie devenise un fel de tain stahanovist acordat tuturor celor care distrugeau un tanc german. Atunci când în noaptea de 26 octombrie, şeful secției Resurse umane din Armata 64 a pierdut un geamantan în care se aflau patruzeci de ordine Steagul Roşu, în timp ce aştepta feribotul pentru a traversa Volga, s-a instalat o panică generală, de parcă se pierduseră planurile de apărare a întregului Front Stalingrad. Geamantanul a fost găsit în cele din urmă, a doua zi, trei kilometri mai încolo. Nu lipsea decât o singură medalie. Se poate să fi fost luată de vreun ostaş care, după câteva pahare, ajunsese la concluzia că eforturile sale de pe front nu fuseseră suficient recunoscute. Şeful secției Resurse umane a fost adus în fața unui tribunal militar şi acuzat de “neglijență criminală”.

Ostaşii, pe de altă parte, aveau o atitudine mult mai “sănătoasă” față de aceste simboluri de bravură. Când unul dintre ei primea o astfel de recompensă, camarazii săi o puneau într-o cană cu vodcă, din care ostaşul respectiv era obligat să bea, prinzând medalia între dinți când sorbea ultimele picături.

Adevăratele stele stahanoviste ale Armatei 62 nu erau distrugătorii de tancuri, ci lunetiştii. S-a lansat un nou cult al “tragerii de precizie” şi, deoarece se apropia a douăzeci şi cincea aniversare a Revoluției din Octombrie, propaganda din jurul acestei “arte negre” devenise frenetică odată cu apariția “noului val de întrecere socialistă pentru numărul cel mai mare de friți omorâți Un lunetist ce atingea numărul de

patruzeci de ucideri primea medalia “Pentru bravură” şi titlul de “Lunetist fruntaş”.

Cel mai celebru lunetist, deşi nu avea scorul cel mai mare, era Zaițev din divizia lui Batiuk, care, în timpul sărbătoririi Revoluției din Octombrie, şi-a ridicat punctajul la 149 de germani ucişi. Se angajase să atingă punctajul de 150, dar i-a lipsit un punct.) Cel mai tare “marcator”, identificat doar ca “Zilan”, a ucis 224 de germani până la 20 noiembrie. Pentru Armata 62, taciturnul Zaițev, un cioban de la poalele Uralilor, a reprezentat mult mai mult decât orice erou sportiv. Veştile în legătură cu scorul atins de el se transmiteau din om în om în întreg frontul. Zaițev, al cărui nume înseamnă iepure pe ruseşte, a fost însărcinat să-i instruiască pe tinerii lunetişti, iar elevii săi erau cunoscuți drept zaiceata, adică “iepuraşi”. Acesta a fost începutul “mişcării tragerii de precizie” din Armata 62. S-au organizat conferințe în care se populariza doctrina “tragerii de precizie” şi în care se făceau schimburi de idei referitoare la tehnica ei. Fronturile Sud-Vest şi Don au preluat “mişcarea tragerii de precizie” şi au produs şi ele aşii lor, precum sergentul Passar din Armata 21. Deosebit de mândru de faptul că țintea cu precizie în cap, i s-au pus în seamă 103 de morți.

Lunetiştii care nu erau de origine rusă au fost şi ei evidențiați: Kucerenko, un ucrainean care a omorât 19 germani, şi un uzbek din Divizia 169 puşcaşi, care a ucis cinci germani în trei zile. În Armata 64, lunetistul Kovbasa (“cârnat”, în ucraineană) acționa dintr-o rețea de cel puțin trei tranşee, una pentru dormit şi două pentru tragere, legate între ele. În plus, a săpat poziții false în fața plutoanelor învecinate, în acestea a instalat steaguri albe prinse de nişte pârghii, pe care le putea ridica de la distanță cu ajutorul unor corzi.

Kovbasa pretindea cu mândrie că, îndată ce vedea fluturând unul din steguleţele sale, câte un german nu se putea abține să nu iasă din tranşee pentru a vedea mai bine şi a striga *Rus, komm, komm!* Kovbasa trăgea atunci în el

dintr-un anumit unghi. Danilov, din Regimentul 161 puşcaşi, a săpat şi el tranşee false şi a confecționat sperietoare de ciori pe care le-a îmbrăcat în resturi de echipament al Armatei Roşii. Aştepta apoi ca soldații germani să tragă în sperietori. Patru dintre aceştia i-au căzut victime. Sergentul-major Golîrnin, din Divizia 13 puşcaşi gardă, instalat într-o mansardă, a împuşcat unul după altul servanții inamici ai unei mitraliere şi ai unui tun de câmp. Cele mai prețuite ținte rămâneau, totuşi, observatorii de artilerie germană. "Timp de două zile [caporalul Studentov] a urmărit un ofițer de observare şi l-a ucis cu primul foc." Studentov s-a jurat că îşi va ridica scorul la 170 de germani de la 124, cât era la aniversarea Revoluției.

Toți aşii lunetişti îşi aveau propriile tehnici şi ascunzători preferate. "Lunetistul fruntaş" Ilin, căruia i se puneau în seamă "185 de friți", se ascundea într-un butoi vechi sau într-o conductă. Ilin, comisar dintr-un regiment de puşcaşi gardă, opera în raionul Octombrie Roşu, "Fasciştii trebuie să cunoască forța armelor din mâinile supraoamenilor sovietici", proclama el, angajându-se să instruiască alți zece lunetişti.

Unele surse sovietice susțin că germanii l-au adus pe şeful şcolii lor de lunetişti pentru a-l vâna pe Zaițev, însă acesta din urmă a fost mai deştept decât el. După o urmărire de câteva zile, se pare că Zaițev i-a reperat ascunzătoarea, sub o foaie de tablă ondulată, şi l-a împuşcat mortal, înălțătorul telescopic al armei germanului, trofeul cel mai valoros al lui Zaițev, se află şi acum expus la Muzeul Forțelor Armate din Moscova, dar această poveste dramatică rămâne totuşi neconvingătoare. Merită reținut că nu există absolut nici o mențiune despre ea în nici unul din rapoartele către Şcerbakov, cu toate că aproape toate exemplele de "tragere de precizie" au fost raportate cu lux de amănunte.

Grossman era fascinat de caracterul şi viața lunetiştilor. I-a cunoscut bine pe Zaițev şi pe alți câțiva, printre care Anatoli Cekov.

Cekov lucra împreună cu tatăl său, un beţiv, într-o uzină chimică, învăţase din copilărie “părţile întunecate ale vieţii”. Pasionat de geografie, visa la diferite părţi ale lumii în timpul zilelor lungi petrecute în ascunzătoare în aşteptarea victimelor. Cekov s-a dovedit a fi unul din ucigaşii dotaţi de la natură pe care îi evidenţiază războiul. Excelase la şcoala de trăgători de precizie şi ca tânăr de douăzeci de ani la Stalingrad se pare că nu se temea de nimic, tot aşa cum “vulturul nu se teme niciodată de înălţimi”Practica o adevărată artă a camuflajului în ascunzătorile de pe acoperişul unor clădiri înalte. Pentru ca poziţia sa să nu fi descoperită din cauza flăcării de la gura ţevii, a improvizat o masca la capătul acesteia şi nu trăgea niciodată când lumina era proastă.

Ca o precauţie suplimentară pentru a reduce vizibilitatea flăcării, încerca să se aşeze în faţa unui perete alb.

Într-o zi, l-a luat şi pe Grossman cu el. Cele mai uşoare şi mai obişnuite ţinte erau soldaţii care duceau marmitele cu mâncare subunităţilor din linia întâi. Nu a trecut mult până când a apărut infanteristul aflat în serviciul de zi la raţii. Folosindu-şi înălţătorul telescopic, Cekov a ţintit la cinci centimetri deasupra vârfului nasului. Soldatul german a căzut pe spate, scăpând din mână marmita cu mâncare.

Cekov a fremătat de emoţie. A apărut un al doilea soldat. Cehov l-a împuşcat. Un al treilea a înaintat târâş. L-a ucis şi pe acesta. “Trei”, şi-a spus Cekov în barbă. Scorul final va fi consemnat mai târziu. Cel mai bun rezultat al său a fost şaptesprezece morţi în două zile.

A împuşca un om ce căra sticle cu apă era un premiu, remarca Cekov, deoarece îi obliga pe ceilalţi să bea apă poluată. Grossman s-a întrebat dacă acest băiat, care visa la locuri îndepărtate ale lumii şi “care nu ar fi făcut rău unei muşte”, nu era cumva “un sfânt al războiului patriotic”.

Cultul “tragerii de precizie” a produs imitatori în rândurile diverselor arme. Manenkov, din Divizia 95 puşcaşi, a devenit renumit pentru puşca sa antitanc lungă şi greoaie. A fost

făcut Erou al Uniunii Sovietice după ce a distrus şase tancuri în luptele din jurul Fabricii de Tunuri Barrikadî. Un oarecare locotenent Vinogradov, din Divizia 149 artilerie, şi-a cucerit celebritatea de a fi cel mai bun aruncător de grenade. Când el şi încă alți douăzeci şi şase de oameni au rămas izolați, timp de trei zile, fără mâncare, primul mesaj trimis de el a fost o cerere de grenade, nu de rații. Chiar după ce a fost rănit Şi a surzit, Vinogradov a rămas "cel mai bun vânător de friți".

Odată a reuşit chiar să se apropie tiptil şi să ucidă un comandant de companie german şi să îi ia apoi actele.

Grossman pare să fi trecut printr-o perioadă de idealizare spirituală, descriind soldatul Armatei Roşii în termeni cvasitolstoieni. "în război", scria el în alt caiet e notițe, "rusul îşi îmbracă sufletul în cămaşă albă. Trăieşte în păcat, dar moare ca sfânt. Pe front, gândurile şi sufletele multor oameni sunt curate şi domnesc o cuviință şi sfioşenie monahale.",

În timp ce diviziile germane înaintau spre sud, de la uzina de tractoare către linia de apărare de lângă fabrica Barrikadî, Ciuikov şi-a mutat din nou Cartierul General, în noaptea de 17 octombrie.

A ajuns la malul fluviului, la acelaşi nivel cu Gorganul Mamaev.

O grupare puternică de germani a pătruns către Volga a doua zi, dar au fost respinşi printr-un contraatac.

Singura veste liniştitoare a venit de la colonelul Kamînin, trimis la cuibul de rezistență rămas la nordul fabricii de tractoare, la Rînok şi Spartakovka. Situația fusese restabilită şi trupele luptau în general cu curaj. Mai erau totuşi probleme în legătură cu brigăzile de miliție, în noaptea de 25 octombrie, o întreagă secție a Brigăzii 124 speciale, formată din "foşti muncitori la Fabrica de Tractoare Stalingrad", s-a hotărât să se predea germanilor. Doar o santinelă a fost împotriva acestei idei, dar a acceptat să li se alăture după ce a fost amenințat. Ajunşi în zona neutră, santinela a pretins că are probleme cu o obială şi s-a oprit. Profitând de ocazie pentru a se îndepărta de ceilalți, s-a întors în fugă la liniile

ruseşti. Dezertorii au tras în el, fără a-l nimeri însă. Santinela, soldatul D., a ajuns teafăr la regiment, dar a fost apoi arestat şi adus în faţa Curţii Marţiale “pentru că nu a luat măsuri hotărâte de a-şi informa comandanţii de actul criminal ce avea să aibă loc şi de a-i opri pe trădători să dezerteze”.

Lupta de uzură a continuat în jurul fabricilor Barrikadî şi Octombrie Roşu, cu atacuri şi contraatacuri. Un post de comandă al unui batalion din Divizia 305 infanterie era, potrivit unui ofiţer, “atât de aproape de inamic, încât comandantul regimentului putea auzi rusescul *Uraa!* strigat la celălalt capăt al telefonului”. Un comandant de regiment rus, totuşi, se afla în toiul luptei. Când Cartierul său General a fost ocupat, a cerut prin radio să se execute foc cu katiuşe chiar împotriva poziţiei sale.

Soldaţii germani au fost nevoiţi să recunoască faptul că “câinii luptă ca leii”. Pierderile umane creşteau cu rapiditate. Strigătele răniţilor *Sâni! Hilfe!* făceau parte din peisaj, ca şi exploziile şi zgomotele ricoşeurilor din moloz. Armata 62 a fost redusă la câteva capete de pod pe malul de vest, nu mai mult de câteva sute de metri in adâncime. Au fost luate străzi, poziţiile sovietice au fost respinse d mai aproape de Volga şi Fabrica de Tunuri Barrikadî a fost parţial cucerită. Ultimul punct de trecere al Armatei 62 se afla sub foc direct de mitralieră şi a fost nevoie ca toate întăririle să fie aruncate în acel sector pentru a-l salva. Diviziile sovietice au fost reduse la câteva sute de oameni fiecare, dar continuau să riposteze în cursul nopţii. “Ne simţeam în largul nostru în întuneric”, scria Ciuikov.

“Tată”, scria acasă un caporal german, “nu ai conteni să-mi spui:

«Fii credincios stindardului tău şi vei învinge.» Nu vei uita aceste cuvinte pentru că a venit vremea ca fiecare om cu minte din Germania să blesteme nebunia acestui război. Este imposibil de descris ce se întâmplă aici. Fiecare om din Stalingrad care mai are cap şi mâini, femei sau bărbaţi,

continuă să lupte.” Alt soldat german scria acasă pe un ton amarnic: “Nu te îngrijora, nu fi supărat, întrucât cu cât voi fi mai repede sub pământ, cu atât voi suferi mai puțin. Gândim adesea că Rusia ar trebui să capituleze, dar aceşti oameni needucați sunt prea proşti ca să înțeleagă acest lucru.” Un al treilea soldat se uita la ruinele din jurul său. “îmi trec prin minte adesea aici cuvintele din Biblie: «Nu va rămâne piatră peste piatră.» Acesta este adevărul.”

Asaltul final al lui Paulus

În plină stepă, rutina diviziilor germane era o lume aparte, diferită de cea a luptelor din oraş. Trebuiau ținute liniile de apărare şi respinse acțiunile de cercetare prin luptă, însă viața de acolo oferea o existență mult mai convențională, mai ales în zonele din spatele frontului. Duminică, 25 octombrie, ofițerii unui regiment din Divizia bavareză 376 infanterie l-au invitat pe generalul Edler von Daniels, comandantul lor de divizie, la un concurs de tir münchenez Oktoberfest.

Principala preocupare la vremea aceea era pregătirea unor bune încartiruiri de iarnă. "Peisajul de aici nu este ispititor", scria acasă un soldat din Divizia 113 infanterie. "Cât vezi cu ochii nu există nici un sat, nici o pădurice, nici un pom sau arbust, nici o picătură de apă." Prizonierii ruşi şi hiwi erau puşi la muncă, să sape buncăre şi tranşee. "Suntem cu adevărat obligați să folosim aceşti oameni cât se poate de bine, pentru că avem atâta nevoie de mână de lucru" scria un plutonier-major. Din stepa în care nu se vedea nici un copac, diviziile de infanterie erau nevoite să trimită la Stalingrad camioane cu echipe de lucru, care să aducă din dărâmăturile de acolo grinzi pentru acoperişurile buncărelor lor. La sud de Stalingrad, Divizia 297 infanterie a excavat peşteri pentru a construi grajduri, magazii şi în cele din urmă chiar şi un spital de campanie, echipamentul pentru acesta fiind trimis cu trenul din Germania.

timpul verii târzii de la începutul şi mijlocul lunii octombrie, germanii se străduiau să-şi termine "casa". Chiar şi soldații mai tineri înțelegeau sensul săpăturilor: aveau să rămână acolo toată iarna.

Hitler emisese instrucțiunile pentru iarnă. Se aştepta la "o apărare foarte activă" şi "la un mândru simț al victoriei". Tancurile trebuiau protejate împotriva frigului şi mai ales a bombardamentelor in buncăre de ciment special construite,

dar materialele necesare nu au sosit, aşa că vehiculele au rămas sub cerul liber. Statul-Major al Armatei 6 a elaborat, la rândul său, planuri amănunțite pentru iarnă.

S-a comandat chiar un film finlandez instructiv, Cum să construieşti o saună pe front, dar nici una dintre aceste pregătiri nu era prea convingătoare. “Führer-ul ne ordonă să ne apărăm pozițiile până la ultimul om”, scria Groscurth acasă în Germania, “ceea ce facem nesiliți de nimeni, deoarece pierderea unei poziții nu ne-ar îmbunătăți situația. Ştim cam ce ne aşteaptă dacă rămânem fără adăposturi în plină stepă.”

Cartierul General al Führer-ului a hotărât, de asemenea, ca majoritatea animalelor de povară ale Armatei 6 să fie trimise la o distanță de peste 160 de kilometri în spatele frontului. Această măsură urmărea să reducă numărul de trenuri de aprovizionare necesare pentru aducerea unor cantități uriaşe de furaje, între Volga şi Don se strânseseră peste 150 000 de cai, precum şi un număr important de boi şi chiar de cămile. Unitățile de transport motorizat şi cele de reparații au fost mutate în spate. Rațiunile unei astfel de măsuri erau de înțeles din punct de vedere pur logistic, însă era o greşeală gravă în cazul unei crize. Armata 6, capacitatea ei de manevră, mai ales în ceea ce privea cea mai mare parte a artileriei şi a unităților ei medicale, depindea acum aproape în totalitate de cai.

Moralul, potrivit unui sergent-major din Divizia 371 infanterie,

“Se ridică şi se prăbuşeşte în funcție de cantitatea de corespondență primită”. Aproape tuturor le era dor de casă. “Aici trebuie să devii o persoană complet diferită”, scria un sublocotenent din Divizia 60 infanterie motorizată, “şi acest lucru nu este uşor. Este exact ca şi am trăi într-o altă lume. Când soseşte poşta, toți ies din «căsuțe» şi nimic nu-i mai poate opri. Pentru moment, trebuie să stau deoparte şi să privesc cu un zâmbet indulgent.”

Gândurile zburau deja către Crăciun, “cea mai frumoasă sărbătoare a anului”. Soldații au început să discute despre daruri cu soțiile lor. Pe 3 noiembrie, o divizie şi-a înaintat “cererile de instrumente muzicale, jocuri de societate, podoabe de pom de Crăciun şi lumânări”.

S-a alcătuit graficul concediilor, un subiect care a stârnit mai multe speranțe şi dezamăgiri decât multe altele. Paulus insista ca soldații “care au fost pe teatrul de război răsăritean fără pauză din iunie 1941” să aibă prioritate. Pentru cei norocoşi care porneau în lunga călătorie timpul se scurgea dându-le un sentiment de irealitate. Casa părea să aibă acum o vrajă de vis de parcă era din altă viață, întorşi în sânul familiei, oamenilor li se părea imposibil să vorbească de experiențele trăite pe front. Mulți erau înspăimântați când constatau cât de puțini civili înțelegeau ceea ce se întâmpla. Ar fi fost inutil şi nemilos să-i lămureşti, mai ales că ar fi însemnat ca soțiile lor să se chinuiască şi mai mult. Singura realitate părea să fie existența de coşmar de care nu puteau scăpa. Era uman să cocheteze cu ideea dezertării, dar puțini erau aceia care se gândeau la ea cu seriozitate. Cea mai vie amintire a concediului lor era momentul despărțirii. Pentru unii, însemna ultima oară. Ştiau că se reîntorceau în iad când treceau pe lângă o pancartă pe care scria: “Intrarea în oraş interzisă. Privitorii îşi pun viața lor şi a camarazilor lor în primejdie.” Multora le-a venit greu să spună dacă era sau nu o glumă.

La sfârşitul lui octombrie începuseră să sosească noile echipa”

mente de iarnă. “Este o afacere tipic germană”, nota un ofițer, “cu pantaloni şi veston cu două fețe, cenuşiu de campanie şi alb.” Însa soldații aflați în stepa uscată, lipsită de apă, erau năpădiți de păduchi. “Deocamdată nu are rost nici măcar să ne gândim la spălat. Azi am omorât primii opt păduchi.” Glumele despre “micuții partizani” au devenit curând răsuflate. Unii hiwi le-au spus camarazilor lor germani despre un leac popular care putea să-i scape de a

îngropa fiecare obiect de îmbrăcăminte în pământ, lăsându-se afară un colț. Când ieşeau la suprafață, păduchii puteau fi arşi.

Medicii regimentelor erau din ce în ce mai îngrijorați din cauza stării generale de sănătate a trupelor. Când mai târziu, în ianuarie, s-au analizat cauzele medicale ale deceselor înregistrate în Armata 6, specialiştii de la Berlin au constatat o creştere vertiginoasă a mortalității din cauza unor boli infecțioase, dizenterie, tifos şi paratifos.

Această Fieberkurve începuse să crească rapid încă din luna iulie. Cu toate că numărul total al bolnavilor era aproximativ acelaşi ca în anul anterior, specialiştii de la Berlin au constatat cu îngrijorare că mureau de cinci ori mai mulți soldați.

Şi ruşii au observat cu surprindere numărul germanilor bolnavi şi vorbeau de o "boală germană". Medicii de la Berlin nu puteau decât să facă speculații, afirmând că "rezistența redusă a trupelor"

era provocată de stresul acumulat şi de rațiile insuficiente. Cei mai vulnerabili se pare că au fost soldații cei mai tineri, cu vârste cuprinse între şaptesprezece şi douăzeci şi doi de ani. 55 la sută din decese s-au înregistrat în această grupă de vârstă. Oricare ar fi fost cauzele reale, nu există nici un dubiu că sănătatea Armatei 6 devenise o problemă deosebit de îngrijorătoare la începutul lunii noiembrie, când se apropia încă o iarnă pe care trebuiau să o petreacă în buncăre, sub zăpadă.

In timp ce Armata 64 sovietică lansa atacuri pentru a demoraliza trupele de la Stalingrad, Armata 57 a cucerit un deal impozant aflat între diviziile 20 şi 2 infanterie române. Mai departe, în Stepa Kalmukă, Armata 51 executa raiduri în adâncime împotriva pozițiilor româneşti. Intr-o noapte, locotenentul-major Aleksandr Nevski şi compania sa, înarmați cu pistoale automate, s-au infiltrat prin linia de apărare şi au atacat Cartierul General al Diviziei l infanterie româneşti, într-un sat din spatele frontului, unde au provocat haos. Nevski a

fost rănit de două ori în această acțiune. Evenimentul a fost înregistrat separat. “Aici predomină icterul”, scria un ofițer. Întrucât icterul înseamnă biletul către casă, toată lumea îşi doreşte să se îmbolnăvească de gălbinare.” Nu sunt consemnate nicăieri cazuri de soldați care au înghițit acid picric din proiectile ca să se îngălbenească, aşa cum s-a întâmplat în Primul război mondial.

Ca urmare a noii linii trasate de partid de invocare a istoriei ruse, Direcția Politică a Frontului Stalingrad a hotărât că Nevski trebuia să fi fost un urmaş direct al gloriosului său tiz. Acestui “comandant neînfricat, moştenitorul de drept al gloriei străbunului său”, i-a fost acordat Ordinul Steagul Roşu.

În oraş, marea ofensivă germană slăbise la sfârşitul lunii octombrie din cauza epuizării şi a lipsei de muniție. Ultimul atac executat de Divizia 79 infanterie asupra Fabricii Octombrie Roşu a eşuat la 1 noiembrie din cauza focului puternic de artilerie la care a fost supusă de pe malul celălalt al Volgăi. “Efectul focului masiv de artilerie al inamicului a slăbit decisiv forța de atac a diviziei”, nota Statul-Major al Armatei 6. Divizia 94 infanterie care a atacat cuibul de rezistență nordic de la Spartakovka a fost şi ea măcinată.

“în ultimele două zile”, nota un raport trimis la Moscova pe 6 noiembrie, “inamicul şi-a schimbat tactica. Probabil din cauza pierderilor mari suferite în ultimele trei săptămâni au renunțat să mai folosească formațiuni mari.” De-a lungul sectorului Octombrie Roşu, germanii trecuseră la “cercetare în forță pentru a sonda punctele slabe dintre regimentele noastre”. Dar aceste “atacuri subite” nu au avut mai mult succes decât cele precedate de bombardamente grele.

Tot în prima săptămână a lunii noiembrie, germanii au început “să instaleze plase de sârmă întărite la gropile de proiectil şi la geamurile” caselor lor pentru ca grenadele de mână să nu ricoşeze.

Pentru a străpunge plasele, Armata 62 avea nevoie de artilerie de calibru mic, dar nu dispunea de prea multe guri

de foc şi era din ce în ce mai greu să mai fie transportat ceva pe Volga. Ostaşii Armatei Roşii au început să improvizeze cârlige la grenade care să se agate de plase.

Forțele sovietice ripostau pe orice cale posibilă la începutul luni noiembrie. Vedetele de patrulare ale Flotilei Volga, unele cu turele de tancuri T-34 montate pe puntea față, au bombardat poziții' Diviziei 16 tancuri la Rînok. Iar "puternicele bombardamente inamice de noapte" au continuat să-i sleiască pe soldații germani.

"De-a lungul întregului Front de Răsărit", îi scria Groscurth fratelui său, pe 7 noiembrie, "ne aşteptăm astăzi la o ofensivă generală în onoarea aniversării Revoluției din Octombrie." Dar sărbătorirea celei de-a douăzeci şi cincea aniversări era limitată la nivel local, ostaşii sovietici "depăşindu-şi angajamentele socialiste de a omorî cât mai mulți friți". De la komsomolişti se aştepta în primul rând să țină o evidență clară a scorului lor. În Armata 57, şeful Direcției Politice raporta că "din l 697 de komsomolişti, 678 nu au omorât nici un german". Aceşti "codaşi" au fost probabil aduşi la ordine.

Unele celebrări al Revoluției din Octombrie nu au primit aprobarea autorităților. Un comandant de batalion şi locțiitorul său, plecați să aducă întăriri pentru Divizia 45 puşcaşi, "s-au îmbătat" şi "au lipsit treisprezece ore". Batalionul a fost lăsat să rătăcească de colo-colo pe malul de est al Volgăi. Câteva divizii de pe Frontul Stalingrad nu au prea avut cu ce să sărbătorească fie pentru că nu se împărțise rația specială de vodcă, fie pentru că sosise prea târziu.

Mai multe unități nu şi-au primit nici măcar rația de mâncare în ziua aceea.

Mulți ostaşi, lipsiți de vodcă, recurgeau disperați la înlocuitori, în cel mai rău caz, efectele nu se manifestau imediat, în noaptea de după aniversare, douăzeci şi patru de ostaşi din Divizia 248 puşcaşi au murit în timpul unui marş premergător de luptă în Stepa Kalmukă. Nu s-a solicitat asistență medicală şi nimeni nu a recunoscut că ar fi ştiut

despre ce a fost vorba. Ofițerii susțineau că muriseră din cauza frigului şi a efortului din timpul marşului.

Departamentul Special NKVD a avut, totuşi, suspiciuni şi cele douăzeci şi patru de cadavre au fost autopsiate. S-a constatat că moartea survenise din cauza consumului excesiv de "lichide alu-chimice". Ostaşii băuseră cantități mari dintr-o soluție ce trebuia înghițită cu picătura în caz de atac chimic. Se pare că lichidul nociv conținea alcool. Unul dintre supraviețuitori a fost interogat în spital. A recunoscut că cineva prelinsese că era "un soi de vin". NKVD-ul a refuzat să accepte că acesta ar putea fi un caz clar de furt de materiale ale armatei şi de beție. Cazul a fost calificat drept "act de sabotaj pentru a otrăvi ostaşii".

Pe 8 noiembrie, a doua zi după aniversarea revoluției, Hitler a ținut un discurs lung, adresat "vechilor combatanți" naziști, în Biergerbraukeller din München. Discursul radiodifuzat a fost auzit de numeroşi combatanți din Armata 6. "Am vrut să ajung la Volga", a declarat el cu ironie, "ca să fiu într-un loc anume, într-un oraş anume, întâmplător poartă numele lui Stalin. Dar nu cred că am înaintat până acolo doar pentru acest motiv, ci am făcut-o pentru că ocupă o poziție foarte importantă [...] Am vrut să-l capturăm şi, ar trebui să ştiți, suntem foarte mulțumiți, este ca şi cucerit! Au mai rămas doar câteva bucățele. Unii spun: De ce nu luptă mai rapid? Pentru că nu vreau un al doilea Verdun şi prefer să fac treaba cu mici grupări de rupere. Timpul nu are importanță. Pe Volga nu mai sosesc vase. Şi acesta este punctul decisiv!"

Discursul său a fost unul dintre cele mai mari exemple de hubris din istorie. Afrika Korps al lui Rommel se retrăgea de la Alamein în Libia şi forțele anglo-americane tocmai debarcaseră de-a lungul coastei africane în Operațiunea Torța. Ribbentrop a profitat de ocazie ca să sugereze o apropiere de Stalin prin intermediul Ambasadei sovietice de la Stockholm. "Hitler a refuzat categoric", consemna aghiotantul său din Luftwaffe. "A spus ca o clipă de slăbiciune nu este

potrivită pentru negociere cu inamicul." Laudele infatuate despre Stalingrad care au urmat acestui refuz nu erau simple forțări ale şansei: ele aveau să-l prindă într-o cursă ce va duce la dezastru. Demagogul politic îl încătuşase pe dictatorul militar. Cele mai rele temeri ale lui Ribbentrop din preziua Operațiunii Barbarossa aveau să se confirme curând.

La Stalingrad, iarna s-a instalat a doua zi, cu temperaturi de minus optsprezece grade. Deşi datorită mărimii sale era una du ultimele ape curgătoare ale Rusiei care înghețau, Volga începuse sa devină nenavigabilă. "Sloiurile de gheață se ciocnesc unele o altele, se sfarmă şi se macină între ele", nota Grossman, „iar foşnetul lor, precum cel al nisipurilor mişcătoare, poate fi auzit de la o distanță destul de mare de mal." Era un zgomot sinistru pentru soldații din oraş.

Aceasta era perioada pe care o aştepta cu groază generalul Ciuikov, respectiv ceea ce el numea războiul pe două fronturi: Volga ostilă în spate şi inamicul care ataca fâşiile înguste de pământ pe care le mai controlau. Statul-Major al Armatei 6, cunoscând problemele cu care se confruntau ruşii, şi-a concentrat din nou focul asupra trecerilor de pe Volga. Un vapor al Flotilei Volga, ce aducea tunuri şi muniție, a fost lovit şi a eşuat în apa mică pe un banc de nisip. A venit un alt vas şi toată încărcătura a fost transbordată sub foc intens. Mateloții care au lucrat în apa rece ca gheața au murit ca şi pontonierii francezi care construiseră un pod peste Berezina cu mai mult de un secol în urmă.

"Provele boante şi late ale barjelor zdrobesc albul de sub ele, iar în spatele lor întinderea neagră a apei se acoperă curând cu o pojghiță de gheață." Vasele scârțâiau sub presiunea gheții şi otgoanele plesneau din cauza tensiunii. Trecerea fluviului era "ca o expediție polară".

In primele zece zile ale lunii noiembrie, presiunea germană s-a menținut prin atacuri constante, de mică amploare, uneori cu tancuri.

Chiar dacă lupta se ducea cu formațiuni mai mici, ea era tot atât de cruntă. O companie din Regimentul 347 puşcaşi,

îngropată în teren doar la vreo 200 de metri de Volga, mai avea nouă oameni când a fost zdrobită pe 6 noiembrie, dar comandantul ei, locotenentul Andreev, şi-a strâns supraviețuitorii şi aceştia au contraatacat cu pistoalele automate. O grupare de întărire, sosită la timp, i-a izolat Pe germani şi a salvat punctul nordic de trecere al Armatei 62. Ruşii urmăreau cu atenție sistemul german de semnalizare luminoasă, Pe care l-au folosit în avantajul lor: au adoptat combinațiile lor de culori utilizând cartuşele capturate. Se spune că un comandant de Pluton a păcălit astfel artileria germană, făcând-o să îndrepte focul intr-un moment critic împotriva propriilor ei trupe.

Cu astfel de fâşii înguste de zone neutre, dezertarea era o ultimă speranță de salvare, dar de data aceasta soldații germani erau cei ce încercau să treacă liniile, în centrul sectorului Diviziei 13 puşcaşi gardă, un soldat german s-a strecurat în afara uneia din casele apărate ale germanilor, îndreptându-se către o clădire ocupată de ruşi. Acțiunea lui era clar sprijinită de câțiva dintre camarazii săi, pentru că aceştia strigau: Rus! Nu trage! Dar când omul a ajuns la jumătatea drumului în zona neutră, un ostaş rus nou venit a tras de la fereastra etajului al doilea şi l-a lovit. Germanul rănit s-a târât înainte, strigând în acelaşi timp Rus! Nu trage! Rusul a tras din nou şi de data aceasta l-a ucis. Trupul lui a rămas acolo tot restul zilei.

Noaptea, o patrulă s-a strecurat până la locul respectiv, dar a descoperit că germanii îşi trimiseseră deja oamenii pentru a-i lua arma şi documentele. Autoritățile sovietice au decis că “trebuia făcută mai multă muncă de lămurire” pentru “a le explica ostaşilor că nu trebuiau să tragă imediat în dezertori”. Li s-a reamintit trupelor Ordinul nr. 55, potrivit căruia dezertorii inamici trebuiau încurajați cu tratamente bune. În acelaşi sector, “s-a observat că soldații germani ridicau mâinile din tranşee pentru a fi răniți”. Direcția Politică a primit imediat instrucțiuni să intensifice activitatea de propagandă cu ajutorul emisiunilor radio şi al manifestelor.

Pe 11 noiembrie, chiar înainte de a se crăpa de ziuă, a început asaltul final german. Grupuri combatante nou organizate din diviziile 71, 79, 100, 295, 305 şi 389 infanterie, întărite cu patru noi batalioane de geniu, au atacat ultimele cuiburi de rezistență. Cu toate că cele mai multe divizii erau sleite în urma luptelor recente, concentrarea a fost masivă.

Şi de data aceasta, aparatele Stuka ale Corpului 8 aerian au pregătit terenul, dar generalul von Richthofen îşi pierduse răbdarea în privința a ceea ce considera el "convenționalitatea armatei". La începutul lunii, într-o întâlnire cu Paulus şi Seydlitz, Richthofen se plânsese că "artileria nu trage şi infanteria nu foloseşte deloc bombardamentele noastre". Realizarea cea mai spectaculoasă a forțelor aeriene germane, la 11 noiembrie, a fost dărâmarea coşurilor din tranşee, buncăre şi pivnițe.

Siberienii lui Batiuk au luptat cu disperare să-şi mențină punctul de sprijin de pe Gorganul Mamaev, însă punctul principal al loviturii inamice se afla la vreo 800 de metri mai la nord, către Uzina Chimică Azur şi aşa-numita "rachetă de tenis", o linie de ocolire a căii ferate. Principala forță de atac erau Divizia 305 infanterie şi majoritatea batalioanelor de geniu aruncate în luptă pentru a întări ofensiva. Clădirile-cheie au fost capturate, dar au fost recucerite de ruşi după lupte grele. A doua zi, atacul s-a oprit.

Mai la nord, soldații din Divizia 138 puşcaşi, sub comanda lui Liudnikov, izolați în spatele fabricii Barrikadî, cu spatele la Volga, au rezistat cu sălbăticie. Coborâseră la o cadență medie de tragere de treizeci de cartuşe pentru fiecare puşcă sau pistol automat, iar rația zilnică de hrană scăzuse sub cincizeci de grame de pâine uscată, în timpul nopții, biplanele U-2 au încercat să arunce saci cu muniție şi hrană. Dar cartuşele deteriorate din cauza impactului blocau armele.

În noaptea de 11 noiembrie, Armata 62, inclusiv Divizia 95 puşcaşi, a lansat atacuri la sud-est de fabrica Barrikadî. Intenția ei, potrivit unui raport către Şcerbakov, din 15

noiembrie, a fost să-i împiedice pe germani să-şi retragă trupele pentru a-şi proteja flancurile.

Aceasta pare să contrazică cele spuse de Ciuikov în memoriile sale, în care susține că el şi statul său major au aflat despre marea contraofensivă lansată la 19 noiembrie doar cu o noapte înainte, atunci când au fost informați de Cartierul General al Frontului Stalingrad.

Atacatorii sovietici au fost până la urmă opriți de forța bombardamentului german şi obligați să se adăpostească. De la ora 5 dimineața, pe 12 noiembrie, s-a pornit "un uragan de foc" ce a ținut o oră şi jumătate. Apoi a atacat o grupare puternică de infanterie germană, reuşind să acționeze ca o pană între două regimente de puşcaşi ruşi. La ora 9.50, germanii au trimis şi mai multe trupe, parte din ele avansând către tancurile petroliere de pe malul Volgăi. Unul din regimentele de puşcaşi sovietici a reuşit să respingă atacul principal, în timp ce alte grupări de rupere au încercuit S izolat mitralierii germani ce reuşiseră o pătrundere. Trei tancuri germane au luat foc în această luptă disperată. Primul batalion al regimentului a fost redus la cincisprezece oameni. Aceştia au reuşit cumva să mențină o linie la şaptezeci de metri distanță de malul Volgăi până la sosirea unui alt batalion.

Din infanteriştii marini care păzeau postul de comandă al regimentului a supraviețuit un singur om. Mâna sa dreaptă era zdrobită şi nu mai putea să tragă. A coborât în buncăr şi, aflând că nu mai erau rezerve, şi-a umplut cascheta cu grenade. "Le pot arunca cu mâna stângă", a spus el. În apropiere, un pluton din alt regiment a luptat până au mai rămas în viață patru oameni şi n-au mai avut muniție. Un rănit a fost trimis cu un mesaj: "începeți să trageți în poziția noastră, în fața noastră se află un grup mare de fascişti. Adio, tovarăşi, noi nu ne-am retras."

Situația aprovizionărilor Armatei 62 a devenit şi mai disperată din cauza sloiurilor de gheață ce curgeau în josul Volgăi. La mal, unde apa îngheța mai întâi, erau necesare

spărgătoare de gheață. Pe 14 noiembrie, vaporul Spartagoveț a transportat 400 de soldați şi 40 de tone de provizii pe malul drept, chiar în spatele fabricii Octombrie Roşu şi, la întoarcere, a luat 350 de răniți, navigând sub foc deschis, însă după aceea n-au mai reuşit să pătrundă acolo decât foarte puține vase. Echipele de salvare au aşteptat pregătite toată noaptea pentru a ajuta orice ambarcațiune care ar fi fost prinsă între sloiurile de gheață, devenind astfel o țintă sigură pentru tunurile germane. "Dacă nu pot termina afacerea asta", nota caustic Richthofen, "acum când Volga îngheață şi ruşii din Stalingrad suferă de mari lipsuri, atunci nu vor reuşi niciodată, în plus, zilele devin din ce în ce mai scurte şi vremea din ce în ce mai rea."

Paulus era foarte tensionat. Medicul său l-a avertizat că îl păştea o cădere nervoasă dacă avea de gând să continue fără pic de odihnă.

"Hitler era obsedat de simbolismul Stalingradului", explica unul din ofițerii de stat-major ai lui Paulus. "Pentru a lichida ultimele cuiburi de rezistență în noiembrie, a ordonat ca până şi conductorii de tancuri să fie folosiți ca infanterişti pentru ultima ofensivă. Comandanții de tancuri au fost îngroziți de o astfel de risipă nebunească, dar nu-l puteau convinge pe Paulus să contramandeze ordinul, în cele din urmă, au încercat să adune suficienți conductori de rezervă, bucătari, sanitari şi transmisionişti - de fapt pe oricine altcineva, dar nu pe experimentații lor tanchişti - pentru a-şi diviziile operaționale. Pierderile foarte grele din regide tancuri aveau să se dovedească grave, dacă nu chiar dezastruoase, doar în câteva zile.

Generalul von Seydlitz era profund îngrijorat. Pe la mijlocul lunii noiembrie, Statul-Major al Armatei 6 a decretat că "42 la sută din batalioanele lui Seydlitz trebuie considerate «scoase din luptă»". Majoritatea companiilor de infanterie aveau un efectiv de sub cincizeci de oameni, fiind din această cauză contopite. Seydlitz era îngrijorat şi în legătură cu diviziile 14 şi 24 tancuri, care aveau nevoie să fie completate

cu personal şi mijloace tehnico-materiale, pentru a fi gata pentru inevitabila ofensivă sovietică de iarnă. După părerea sa, luptele continuaseră mult prea târziu în an. Hitler însuşi recunoscuse față de el în timpul unui dejun la Rastenburg că trupele germane ar trebui să înceapă să se pregătească pentru "toate încercările unei ierni ruseşti" la începutul lui octombrie. Trupele din Stalingrad fuseseră excluse din instrucțiunile de pregătire a apărării de iarnă, şi totuşi Hitler se lăudase în discursul de la München că timpul nu conta.

Cele mai grele pierderi s-au înregistrat în rândurile ofițerilor şi subofițerilor. Doar foarte puțini din combatanții inițiali mai rămăseseră de ambele părți. "Aceştia erau alți germani decât cei ce luptaseră în august", remarca un veteran sovietic. "Şi noi eram alții." Combatanții din ambele tabere păreau să simtă că cei mai buni şi cei mai curajoşi dintre ei erau întotdeauna primii care mureau.

Ofițerii germani de stat-major erau îngrijorați şi în legătură cu Primăvara următoare. Calcule simple arătau că Germania nu mai Putea suporta mult timp astfel de pierderi. Orice noțiune de aventură eroică devenise dureroasă. S-a instalat un puternic sentiment prevestitor de rele. Ca simbol al dorinței hotărâte de răzbunare, potrivit unei noi practici în rândurile trupelor sovietice de la Stalingrad, atunci când salutau moartea unui comandant iubit, salvele nu se trăgeau "în aer, ci în germani".

“Totul pentru front!”

Planul pentru Operațiunea Uranus, marea contralovitură sovietică împotriva Armatei 6, a avut o gestație neobişnuit de lungă, dacă ținem seama de dezastruoasa nerăbdare a lui Stalin din iarna anterioară. De data aceasta însă, dorința sa de răzbunare l-a ajutat să-şi controleze impetuozitatea.

Ideea originală data din acea sâmbătă de 12 septembrie în care Paulus s-a întâlnit cu Hitler la Vinnița şi Jukov a fost convocat la Kremlin după atacurile eşuate împotriva flancului nordic al lui Paulus. Vasilevski, şeful Statului-Major General, era şi el prezent.

Acolo, în biroul lui Stalin, sub privirile portretelor recent instalate (Aleksandr Suvorov - biciuitorul turcilor din secolul al XVIII-lea şi cel al lui Mihail Kutuzov - adversarul tenace al lui Napoleon), Jukov a fost pus să explice din nou unde s-a greşit. Acesta s-a concentrat asupra faptului că cele trei armate trimise la atac nu avuseseră nici artilerie, nici tancuri suficiente.

Stalin a vrut să ştie ce le trebuia. Jukov i-a replicat că au nevoie de o armată cu efectivul complet, întărită cu un corp de tancuri, trei brigăzi de tancuri şi cel puțin 400 de obuziere, toate sprijinite de o armată de aviație. Vasilevski a fost de acord. Stalin n-a spus nimic. A luat harta pe care erau marcate rezervele Stavka şi a început să o studieze. Jukov şi Vasilevski s-au retras într-un colț al încăperii di discutau problema în şoaptă. Căzuseră de acord că nu exista o altă soluție. ..;..

Stalin avea însă un auz mult mai fin decât îşi închipuiseră. “Şi ce înseamnă «altă» soluție?”, Ii s-a adresat el. “Mergeți la Statul-Major General şi gândiți-vă cu multă atenție la ce trebuie făcut în zona Stalingrad.”

Jukov şi Vasilevski s-au reîntors a doua zi seara. Stalin n-a pierdut timpul. I-a salutat, spre surprinderea lor, pe cei doi

generali, strângându-le mâna.

“Ei bine, ce soluție ați găsit?” a întrebat el. “Cine raportează?”

“Oricare dintre noi”, a răspuns Vasilevski. “Ne-am pus de acord.”

Cei doi generali îşi petrecuseră toată ziua la Stavka, studiind posibilitățile şi proiectând crearea unor noi armate şi corpuri de tancuri în următoarele două luni. Cu cât priviseră mai mult pe hartă intrândul german, cu cele două flancuri vulnerabile, cu atât erau mai convinşi că singura soluție ce merita luată în considerare era cea care ar fi “rezolvat situația strategică decisiv în sud”. Oraşul Stalingrad, a argumentat Jukov, trebuia apărat cu lupte de uzură, cu trupe suficiente doar cât să întrețină apărarea. Nici o unitate sau mare unitate nu trebuia să fie folosită în contraatacuri minore, decât atunci când era absolut necesar pentru a împiedica inamicul să cucerească întreg malul de vest al Volgăi. Apoi, după ce germanii aveau să se concentreze complet asupra cuceririi oraşului, Stavka începea să adune în secret noi armate în spatele liniilor pentru o încercuire majoră, folosind atacuri în adâncime mult în spatele punctului principal.

La început, Stalin nu s-a arătat prea entuziasmat. Se temea că ar putea pierde Stalingradul, încasând astfel o nouă lovitură umilitoare, dacă nu se făcea ceva imediat. A sugerat o soluție de compromis, aducând punctele de atac mult mai aproape de oraş, însă Jukov i-a răspuns că grosul Armatei 6 va fi, de asemenea, mult mai aproape şi putea fi nedesfăşurat împotriva forțelor atacatoare, în cele din urmă, Stalin a înțeles avantajul acestei operațiuni mult mai ambițioase.

Avantajul lui Stalin față de Hitler era lipsa lui de ruşine ideologică. După dezastrele din 1941, nu a ezitat nici un moment să reînvie gândirea militară a anilor '20 şi începutul anilor '30 care căzuse în dizgrație. Teoria “operațiunilor în adâncime” cu “armate de lovire” mecanizate care să-l nimicească pe inamic nu mai trebuia ținută sub obroc ca un cult eretic, în noaptea de 13 septembrie, Stalin a aprobat

acest plan de operațiuni în adâncime. Le-a dat instrucțiuni celor doi generali să introducă “un regim de păstrare strictă a secretului”.

“Nimeni, în afară de noi trei, nu trebuie să ştie deocamdată.”

Ofensiva avea să se numească Operațiunea Uranus.

Jukov nu era doar un bun planificator, ci şi un bun executant al planurilor. Până şi Stalin a fost impresionat de dârzenia cu care urmărea îndeplinirea unui obiectiv. Jukov nu dorea să repete greşelile de la începutul lui septembrie cu atacuri la nord de Stalingrad, folosind trupe neinstruite şi prost echipate. Sarcina instruirii trupelor era uriaşă. Jukov şi Vasilevski au trimis divizii din armata de rezervă, imediat după formarea lor, către zone relativ liniştite ale frontului pentru a se instrui sub foc creând prin aceasta şi confuzie în rândurile Serviciului german de informații militare.

Colonelul Reinhard Gehlen, deosebit de energicul, dar supraapreciatul şef al Fremde Heere Ost, credea că Armata Roşie plănuia o mare ofensivă diversionistă împotriva Grupului de Armate Centru.

Rapoartele de cercetare şi interogatoriile prizonierilor au confirmat bănuiala inițială că Operațiunea Uranus implica atacarea sectoarelor româneşti din flancurile Armatei 6. În cea de-a treia săptămână a lunii septembrie, Jukov a făcut în mare secret un tur al flancului nordic al intrândului german. Aleksandr Glicov, locotenent în compania de cercetare a Diviziei 221 puşcaşi, a primit într-o noapte ordinul de a se prezenta la Cartierul General al diviziei.

Acolo a văzut două automobile Willys de comandament. A fost intervievat de un colonel, care i-a spus apoi să predea pistolul automat şi să se ducă în fața uneia dintre maşini. Misiunea sa era să conducă un ofițer superior de-a lungul frontului.

Glicov a fost nevoit să aştepte până la miezul nopții, când un personaj voinic, nu foarte înalt, dominat de gărzile sale de corp, şi”a făcut apariția din buncărul Cartierului General.

Ofițerul superior s-a urcat pe bancheta din spate a maşinii, fără să scoată o vorbă. Potrivit instrucțiunilor, Glicov l-a ghidat pe şofer de la un post de comandă la altul pe toată întinderea frontului. Când s-au întors cu puțin înaintea zorilor, i s-a înapoiat pistolul automat şi i s-a ordonat să se reîntoarcă la divizia sa spunându-i-se că şi-a îndeplinit misiunea. Mult după terminarea războiului a aflat de la fostul său comandant că ofițerul superior pe care l-a escortat în noaptea aceea, uneori apropiindu-se la două sute de metri de liniile germane, fusese Jukov. Poate că nu ar fi fost necesar ca locțiitorul comandantului suprem să-l intervieveze el însuşi pe fiecare comandant de unitate în legătură cu sectorul respectiv şi forțele adverse, "însă Jukov era Jukov".

În timp ce Jukov efectua inspecția secretă de-a lungul flancului nordic, Vasilevski a vizitat armatele 64, 57 şi 51 la sud de Stalingrad. Vasilevski a cerut cu insistență să se înainteze peste linia lacurilor sărate din stepă. Nu a expus motivul real, care consta în stabilirea unei zone de constituire în dispozitiv de luptă bine apărate, pentru Operațiunea Uranus.

Planurile de păstrare a secretului şi de inducere în eroare erau vitale pentru camuflarea pregătirilor, dar Armata Roşie a mai beneficiat de încă două avantaje. Primul a fost faptul că Hitler a refuzat să creadă că Uniunea Sovietică avea armate de rezervă, ca să nu mai vorbim de marile unități de tancuri necesare pentru operațiunile în adâncime. A doua greşeală a germanilor a fost şi mai folositoare, deşi Jukov nu a recunoscut acest lucru. Toate atacurile ineficiente executate împotriva Corpului 14 tancuri pe flancul de nord lângă Stalingrad au făcut ca Armata Roşie să pară incapabilă să monteze o ofensivă periculoasă în regiune, şi cu atât mai puțin o încercuire rapidă şi masivă a întregii Armate 6.

In timpul verii, când Germania producea cam 500 de tancuri pe lună, generalul Halder i-a spus lui Hitler că Uniunea Sovietică producea l 200, o cifră şi aşa subevaluată. Führer-ul a dat cu pumnul în masă şi a spus că acest lucru

era imposibil, în 1942, producția de tancuri sovietică a crescut de la 11 000 în primele şase luni la 13 600 a doua jumătate a anului, cu o medie de 2 200 de tancuri pe lună.

Producția de avioane a crescut şi ea de la 9 600 în primele şase luni, la 15 800 în a doua jumătate a a anului.

Simpla sugerare a faptului că Uniunea Sovietică, lipsită de principalele regiuni industriale, putea să întreacă producția Reich-ului, a fost primită de Hitler cu neîncredere şi furie. Conducătorii nazişti au refuzat întotdeauna să recunoască forța patriotismului rusesc.

Aceştia au subestimat şi programul dur de evacuare a utilajelor industriale în Ural şi militarizarea mâinii de lucru. Peste 1 500 de fabrici fuseseră evacuate din regiunile vestice ale Uniunii Sovietice în spatele Volgăi, mai ales în Ural, fiind reasamblate de armate întregi de tehnicieni care au muncit ca nişte sclavi toată iarna. Puține fabrici erau încălzite. Multe nu au avut la început nici geamuri sau acoperişuri ca lumea. După ce a pornit linia de producție, ruşii nu s-au mai oprit, în afara cazurilor de epuizare, întrerupere a curentului sau lipsei pieselor de schimb. Mâna de lucru nu a constituit niciodată o problemă. Autoritățile sovietice mobilizaseră armate întregi de muncitori. Birocrația sovietică risipea timpul şi talentul populației civile şi viețile oamenilor în accidente de muncă cu tot atâta indiferență pentru individ ca şi cea dovedită de planificatorii militari față de soldații lor, iar sacrificiul colectiv - atât forțat, cât şi cel voluntar - a fost o realizare înspăimântătoare.

Într-o vreme când Hitler refuza să aprobe ca femeile germane să lucreze în fabrici, producția sovietică depindea de mobilizarea masivă a rusoaicelor. Zeci de mii de femei în salopete de stambă "luptători în combinezoane de lucru" - răsucind turele de tanc pe liniile de producție sau aplecate deasupra strungurilor credeau cu patimă în ceea ce făceau pentru a-şi ajuta bărbații. Afişele nu conteneau să le reamintească rolul pe care îl aveau: "Ce ajutor ai dat frontului?"

Celiabinsk, marele centru al industriei de război din Ural, a devenit cunoscut ca Tankograd. Curând, aveau să se înființeze p lângă fabrici şcoli profesionale de tancuri. Partidul a realizat legatura între muncitori şi regimente, în timp ce fabricile făceau colecte pentru a acoperi costurile a cât mai multor tancuri. Un Oinakov, a compus o poezie care a înflăcărat imaginația celor de la liniile de producție din Ural:

Pentru moartea duşmanilor,
Pentru bucuria prietenilor,
Nu există maşină mai bună
Ca T-34!

Mai târziu cineva a sugerat ca muncitorii de la linia de producție sa formeze Regimentul l Ural de tanchişti voluntari. Organizatorii au pretins că ar fi primit "4 363 de cereri de înrolare în regimentul de tancuri, din care l 253 erau semnate de femei".

Chiar şi lagărele de muncă forțată în care se fabrica muniție realizau producții mult mai mari decât cele germane. Erau, de asemenea, mult mai puține cazuri de sabotaj. Deținuții din Gulag credeau în continuare în înfrângerea invadatorului.

Ajutorul Aliaților este rareori menționat în relatările sovietice din motive propagandistice, dar contribuția lor la menținerea capacității de luptă a Armatei Roşii nu trebuie trecută cu vederea. Stalin i s-a plâns lui Jukov în legătură cu avioanele de vânătoare Hurricane oferite de Churchill şi a spus că tancurile britanice şi americane nu se comparau cu T-34. Transporturile de muniție, cizme şi mantale nu se bucurau nici ele de popularitate în rândurile soldaților sovietici, deoarece nu erau de folos în războiul de iarnă. Dar vehiculele americane - camioanele şi maşinile de teren Ford, Willys şi Studebaker - şi alimentele, fie că era vorba de tonele de grâu din sacii albi marcați cu vulturul american sau conservele de carne de vită trimise de la Chicago, aveau o importanță enormă, deşi nerecunoscută, pentru capacitatea de rezistență a Uniunii Sovietice.

Jukov era conştient de cât de important era să aibă comandanții potriviți într-un război mecanizat. La sfârşitul lunii septembrie, l-a convins pe Stalin să-l numească pe generalul Konstantin Kossovski, fostă victimă a NKVD-ului lui Beria, în funcția de comandant al Frontului Don, care se întindea de la extremitatea nordică a Stalingradului către vest până la Kleţkaia, exact deasupra Cotului Donului, în acelaşi timp, generalul-locotenent Nikolai Vatutin a primit comanda noului Front de Sud-Vest, pe flancul drept al lui Rokossovski şi față în față cu Armata 3 română.

Pe 17 octombrie, Cartierul General al Frontului Don a ordonat ca toți civilii "pe o rază de 25 de kilometri de la linia frontului" să fie evacuați până pe 29 octombrie, în afară de considerentele de securitate, autoritățile militare doreau să poată ascunde ziua trupele în sate, în timpul marşurilor premergătoare luptelor. Era o operațiune de anvergură, deoarece civilii evacuați trebuiau să-şi ia "vitele, oile, porcii, păsările şi hrană pentru o lună". Vacile aveau să fie folosite ca animale de povară, iar toate tractoarele, combinele şi celelalte maşini agricole ale colhozurilor urmau să fie retrase. Câțiva mii de civili au fost mobilizați într-un corp de geniu-construcții cu un efectiv de 100 000 de oameni, pentru repararea drumurilor şi a podurilor de-a lungul rutei de marş Saratov-Kamîşin-Stalingrad şi al tuturor celorlalte itinerare de deplasare către front.

De la nou construita cale ferată Saratov-Astrahan, liniile deviau către stații terminus din stepă, unde rezervele Stavka coborau din trenuri, mult în adâncime, înainte de a se îndrepta spre raioanele de concentrare din spatele frontului. Solicitarea sistemului de căi ferate sovietic, pentru mişcarea a l 300 de vagoane pe zi către cele trei fronturi, era uriaşă. Confuzia era inevitabilă. O divizie a rămas aproape două luni şi jumătate în trenuri militare, trase pe linii secundare, în Uzbekistan.

Planul Operațiunii Uranus era simplu, dar deosebit de ambițios ca anvergură. Lovitura principală, la peste 160 de

kilometri vest de Stalingrad, avea să fie lansată în direcția sud-est din capul de pod Serafimovici, o fâşie lungă de 65 de kilometri la sud de Don, pe care Armata 3 română nu reuşise să o ocupe. Acest punct de atac era atât de îndepărtat de ariergarda Armatei 6, încât forțele mecanizate germane din Stalingrad şi din împrejurimi nu ar fi avut cum să se întoarcă la timp ca să redreseze situația, între timp, o lovitură interioară avea să pornească de la alt cap de pod de la sud de Don, la Kleţkaia, apoi va ataca ariergarda Corpului 11 Armată al lui Strecke desfăşurat peste cețurile Donului, în cele din urmă, din sudul Stalingradului, trupele de tancuri urmau să atace în direcția nord-vest pentru a se întâlni cu asaltul principal de lângă Kalaci, realizând astfel încercuirea Armatei 6 a lui Paulus şi a unei părți din Armata 4 tancuri a lui Hoth. Aproximativ 60 la sută din întregul efectiv de tancuri al Armatei Roşii au fost alocate Operațiunii Uranus.

Securitatea sovietică s-a dovedit mai bună decât s-ar fi aşteptat oricine, ținând seama de numărul de prizonieri şi dezertori din Armata Roşie care au trecut prin mâinile Wehrmacht-ului. Serviciile de informații germane nu au reuşit în vara anului 1942 să identifice formarea a cinci noi armate de tancuri (fiecare fiind aproximativ echivalentul unui corp german de tancuri) şi a cincisprezece corpuri de tancuri (fiecare echivalând cu o divizie germană de tancuri), întrucât se apropia clipa răzbunării, Armata Roşie a acordat o mare atenție la ceea ce numea ea maskirovka, termen ce acoperea măsurile de inducere în eroare a inamicului, de camuflaj şi de securitate, realizate prin reducerea drastică a comunicațiilor. Ordinele erau date personal şi nu se scriau. Printre măsurile de inducere în eroare s-a numărat şi intensificarea activității în jurul Moscovei.

Germanii au identificat ieşindul Rjev drept zona cea mai probabilă pentru o ofensivă sovietică în luna noiembrie, între timp, în sud, diviziilor din eşalonul întâi din sectoarele vitale pentru Operațiunea Uranus li s-a ordonat să construiască linii de apărare doar pentru a fi reperate de recunoaşterea

aeriană germană, în timp ce Frontul Voronej, care nu era implicat, a primit ordin să pregătească materia e pentru treceri pe poduri şi cu ambarcațiuni, ca pentru o ofensivă.

Activitatea trupelor din alte sectoare a fost camuflată prin lucrări e apărare, care dădeau impresia că se plănuia o ofensivă. Marşurile e apropiere ale marilor unități pentru Operațiunea Uranus erau efectuate noaptea, trupele ascunzându-se în timpul zilei o sarcină în stepa pustie, dar tehnicile de camuflaj ale Armatei Roşii s-au dovedit remarcabil de eficiente. S-au construit nu mai puțin de șaptesprezece poduri false peste Don pentru a distrage atenția Luftwaffe de la cele cinci poduri autentice, peste care au trecut Armata 5 tancuri, Corpul 4 tancuri, două corpuri de cavalerie şi numeroase divizii de infanterie.

La sud de Stalingrad, Corpul 13 mecanizat, Corpul 4 mecanizat, Corpul 4 cavalerie şi formațiunile de sprijin - în total peste 160 000 oameni, 430 tancuri, 550 tunuri, 14 000 vehicule şi 10 000 cai - au fost aduse noaptea, peste Volga Inferioară, o operațiune pe cât de grea, pe atât de primejdioasă din cauza sloiurilor de gheață ce pluteau la suprafața apei. În zori, toate acestea erau camuflate.

Armata Roşie nu putea, bineînțeles, să spere să ascundă operațiunea în întregime, dar, aşa cum s-a exprimat un istoric, “cea mai mare realizare a lor a fost mascarea proporției ofensivei”.

La începutul toamnei 1942, cei mai mulți generali germani, cu toate că nu împărtăşeau convingerea lui Hitler că Armata Roşie era terminată, o considerau cu certitudine epuizată. Atunci când căpitanul Winrich Behr, ofițer decorat de multe ori, din Afrika Korps, s-a alăturat Statului-Major al Armatei 6, locotenent-colonelul Niemeyer, şeful Informațiilor, l-a întâmpinat cu o evaluare mult mai sumbră decât se aşteptase. “Dragă prietene”, i-a spus el, “vino să vezi harta cu situația operativă. Uită-te la toate marcajele roşii. Ruşii încep să se concentreze la nord, aici, şi la sud, aici.” Niemeyer şi-a dat seama că ofițerii superiori, deşi îngrijorați din cauza

amenințării liniilor de comunicații, nu luau în considerare eventualitatea unei încercuiri.

Paulus şi Schmidt, care au văzut toate rapoartele lui Niemeyer, considerau exagerată îngrijorarea acestuia. Generalii se aşteptau la atacuri puternice cu artilerie şi tancuri, dar în nici un caz la o ofensivă majoră în adâncimea ariergărzii lor care să utilizeze chiar tactica germană a Schwerpunkt-ului. (După ce faptul s-a consumat, Paulus pare să fi căzut în greşeala - umană, de altfel - de a se convinge singur că intuise tot timpul pericolul. Schmidt a recunoscut sincer că a subestimat grav inamicul.) Generalul Horn, pe de alta parte, pare să fi avut o imagine mai clară în legătură cu primejdia reprezentată de un atac pornit de la sud de Stalingrad.

Cei mai mulți generali din Germania erau convinşi că Uniune Sovietică era incapabilă să realizeze două ofensive, iar aprecierea colonelului Gehlen, deşi suficient de ambigua pentru a acoperi orice eventualitate, continua să indice un atac împotriva Grupului de Armate Centru ca zona cea mai probabilă a principalei ofensive de iarna. Oamenii săi nu au reuşit să identifice prezența Armatei 5 tancuri pe frontul Don față în față cu românii. Doar interceptările radio cu puțin timp înaintea ofensivei au indicat implicarea acesteia.

Aspectul cel mai izbitor al acestei perioade a fost convingerea lui Paulus şi a lui Schmidt că, după ce Statul-Major al Armatei 6 a transmis rapoartele, nu mai era nimic de făcut, deoarece sectoarele amenințate se aflau în afara ariei lor de responsabilitate. Pasivitatea era în totală contradicție cu tradiția prusacă, potrivit căreia inactivitatea, aşteptarea ordinelor şi lipsa de gândire proprie erau de neiertat pentru un comandant. Hitler, bineînțeles, încercase cu hotărâre să zdrobească astfel de manifestări de independență a generalilor săi, iar Paulus, care era din fire mai curând ofițer de stat-major decât comandant de mare unitate, subscrisese părerii Führer-ului.

Paulus avea să fie mai târziu acuzat adesea că nu a ieşit din cuvântul lui Hitler, după ce amploarea dezastrului a devenit limpede, dar adevărata sa lipsă a fost slaba pregătire pentru a face față amenințării. Tot ce ar fi trebuit să facă era să retragă majoritatea tancurilor din lupta păguboasă din oraş pentru a pregăti o puternică forță mecanizată gata să reacționeze rapid. Depozitele de provizii şi muniție ar fi trebuit reorganizate pentru ca vehiculele să fie întotdeauna gata să pornească în orice clipă. Acest grad relativ mic de pregătire - şi nerespectarea ordinelor Statului-Major al lui Hitler - ar fi permis Armatei 6 să se apere efectiv într-un moment crucial.

Hitler decretase în instrucțiunea sa din 30 iunie că marile unități nu trebuie să vină în contact cu vecinii lor. Generalul Schmidt s-a lăsat totuşi convins de membrii Statului-Major să ignore acest ordin.

Un ofițer cu o stație radio din Armata 6 a fost ataşat românilor la lord-vest. Acesta era locotenentul Gerhard Stock, sportivul care câştigase medalia de aur la aruncarea suliței la Olimpiada de la Berlin din 1936. Generalul Strecker a făcut, de asemenea, aranjamentele necesare pentru a trimite un ofițer de legătură de la Corpul 11.

Primele avertismente în legătură cu o concentrare pe flancul Donului au sosit la sfârşitul lunii octombrie. Generalul Dumitrescu comandantul Armatei 3 române, susținuse de mult timp că sectorul său nu putea fi apărat decât dacă țineau întregul mal, folosind Donul ca obstacol major antitanc. Dumitrescu recomandase cucerirea şi a ceea ce mai rămăsese din malul sudic, la sfârşitul lunii septembrie dar Grupul de Armate B, deşi acceptase argumentația sa, a spus că toate trupele disponibile urmau să fie concentrate asupra Stalingradului, capturarea oraşului fiind considerată în continuare iminentă.

Când au început să-şi dea seama de concentrarea inamică, îngrijorarea românilor a început să crească. Fiecare divizie românească, având doar câte şapte batalioane, era obligată să acopere un front de 20 de kilometri. Marea lor problemă era

lipsa unor arme antitanc eficiente. Nu aveau decât câteva tunuri antitanc de 37 mm, trase de cai, pe care ruşii le porecliseră "bătaie la uşă" deoarece proiectilele lor nu puteau să penetreze blindajul tancurilor T-34. Bateriile de artilerie româneşti se confruntau cu o gravă lipsă de muniție deoarece se acordase prioritate Armatei 6.

Statul-major al lui Dumitrescu a raportat pe 29 octombrie Cartierului General al Grupului de Armate temerile sale. Mareşalul Antonescu i-a atras, la rândul său, atenția lui Hitler asupra situației serioase cu care se confruntau trupele sale, dar Führer-ul, aşteptând în continuare să primească de la o zi la alta vestea cuceririi finale a Stalingradului, îşi concentrase atenția asupra altor evenimente de importanță majoră. Retragerea lui Rommel din bătălia de la El Alamein a fost urmată curând de avertismente că flota invadatoare anglo-americană se îndrepta către Africa de Nord. Debarcările din cadrul Operațiunii Torța i-au atras atenția asupra Franței. Intrarea forțelor germane în zona neocupată pe 11 noiembrie a avut loc în ziua în care Paulus a lansat asaltul său final asupra Stalingradului.

Avertismentele în legătură cu o ofensivă sovietică împotriva ieşindului au început să se înmulțească cu rapiditate. Ofițerul de legătură raporta la data de 7 noiembrie că "Armata 3 română aşteaptă un puternic atac inamic cu tancuri la 8 noiembrie în sectorul Raspopinskaia". Singura problemă era că românii se aşteptau mereu ca ofensiva rusă să înceapă în următoarele douăzeci şi patru de ore şi, atunci când nu s-a întâmplat nimic, mai ales după aniversarea liniştită a revoluției, toate acestea au început să aibă efectul amenințării cu venirea lupului.

Generalul von Richthofen, pe de altă parte, era din ce în ce mai convins de dovezile furnizate de escadrilele sale de recunoaştere aeriană. Chiar şi în timpul asaltului din 11 noiembrie, Paulus a schimbat direcția unei părți din Corpul 8 aerian pentru a ataca concentrările ruseşti din fața Armatei 3 române. A doua zi, avea să scrie în jurnalul său: "Pe Don,

ruşii îşi continuă hotărât pregătirile pentru o ofensivă împotriva românilor. Corpul 8 aerian, întreaga Flotă 4 aeriană şi forțele aeriene române pornesc atacuri continue împotriva lor. Rezervele lor s-au concentrat acum. Când oare, mă întreb, va surveni atacul?"

Pe 14 noiembrie, Richthofen consemna: "Vremea se înrăutățeşte pe zi ce trece, cu ceață ce provoacă depuneri de gheață pe aripi şi furtuni cu ploi reci ca gheața. Pe Frontul Stalingrad e linişte.

Bombardierele noastre au executat raiduri reuşite asupra căilor ferate de la est de Stalingrad, dislocând aducerea de întăriri şi de provizii. Avioanele de vânătoare şi de vânătoare-bombardament s-au concentrat asupra nimicirii marşului rusesc de apropiere de Don."

Loviturile aeriene germane asupra zonelor sovietice din spate au surprins o parte a Armatei 5 tancuri trecând Donul şi au fost cât pe ce să provoace două pierderi importante. Un avion german i-a surprins pe Hruşciov şi pe Eremenko la Svetlîi Iar, unde primeau o delegație din Uzbekistan, ce adusese treizeci şi şapte de vagoane de daruri pentru apărătorii Stalingradului, printre care vin, țigări, Pepene uscat, orez, mere, pere şi carne.

Reacția la amenințare la diverse niveluri de comandă - Cartierul General al Führer-ului, Grupul de Armate B şi Statul-Major al Armatei 6 - nu era doar o chestiune de prea puțin sau prea târziu.

Iluziile molipsitoare ale lui Hitler au avut şi ele rolul lor. S-a acopere ordine date în vederea întăririi românilor cu trupe germane şi

baraje de mine şi explozivi, dar a refuzat să accepte că nu existau nici resursele necesare, nici suficiente trupe disponibile pentru îndeplinirea lor.

Tot ce s-a putut trimite pentru a întări flancul nordic amenințat a fost Corpul 48 tancuri, comandat de general-locotenent Ferdinand Heim, fostul şef de stat-major al lui Paulus. Pe hârtie, această formație părea puternică, cu Divizia

14 tancuri, Divizia 22 tancuri şi Divizia 1 tancuri română, precum şi un batalion antitanc şi altul de artilerie motorizată, dar la o examinare mai atentă se dovedea mult mai puțin impresionantă, întregul corp de tancuri avea mai puțin de o sută de tancuri moderne în stare de funcționare adunate de la trei divizii.

Diviziei 14 tancuri, care fusese tocată în luptele de la Stalingrad, nu i s-a dat nici o şansă de completare cu personal şi cu mijloace tehnico-materiale. Contingentul român era echipat cu tancuri uşoare Skoda din Cehoslovacia, care nu aveau nici o şansă în fața tancurilor ruseşti T-34. Divizia 22 tancuri, ca rezervă, nu primise combustibil şi, în timpul îndelungatei sale perioade de imobilitate, şoarecii îşi găsiseră adăpost în fuzelaje. Au ronțăit izolația cablurilor electrice şi nu s-au găsit nici un fel de piese de schimb disponibile imediat, între timp, alte regimente din divizie erau permanent divizate şi trimise încolo şi încoace ca răspuns la cererile de ajutor ale unităților române. Pentru a-i linişti pe români, detaşamente nu mai mari de două tancuri şi o pereche de tunuri antitanc au fost trimise "într-un fel de goană după himere" de la un sector la altul ca un soi de armată de operetă din ce în ce mai neconvingătoare.

Aghiotantul Luftwaffe al Führer-ului, Nicolaus von Below, pretindea că "Hitler fost dezinformat în legătură cu calitatea corpurilor de tancuri", dar chiar dacă informațiile ar fi fost adevărate, el a fost cel care crease atmosfera în care statele sale majore evitau adevărurile incomode.

La sud de Stalingrad, singura formație de rezervă din spatele Corpului 6 armată român era Divizia 29 infanterie motorizată, dai pe 10 noiembrie i s-a spus că "la primirea parolei «Hubertusjagd» sa pornească imediat către Perelazovski în zona Armatei 3 române. Perelazovski era punctul focal al Corpului 48 tancuri, în pofida Avertismentelor generalului Hoth, amenințarea flancului sudic nu a fost luată în serios.

Vremea din prima jumătate a lunii noiembrie a îngreunat foarte mult înaintarea marilor unități sovietice. Ploaia rece ca gheața a fost urmată de înghețuri bruşte şi severe. Multe unități, în graba pregătirilor pentru Operațiunea Uranus, nu primiseră uniforme de iarnă.

Lipseau nu numai mănuşile şi căciulile, ci şi obiecte de îmbrăcăminte de bază, precum cele specifice Armatei Roşii ca obielele, folosite în loc de ciorapi.

Pe 7 noiembrie, când Divizia 81 cavalerie din Corpul 4 cavalerie a străbătut Stepa Kalmukă spre flancul sudic, paisprezece oameni, în majoritate uzbeci şi turkmeni, cărora nu li se dăduseră uniforme de iarnă, au murit degerați "din cauza atitudinii iresponsabile a comandanților". Ofițerii călăreau înainte, fără să ştie ce se întâmpla în spatele lor. Soldații înghețați cădeau de pe cal, nefiind în stare să se mai țină în şa, iar subofițerii, neştiind ce să facă, îi aruncau în căruțe, unde mureau degerați. Doar dintr-un singur escadron s-au pierdut treizeci şi cinci de cai. Unii soldați au încercat să scape de lupta ce-i aştepta, în Divizia 93 puşcaşi, în timpul marşului de apropiere de poziții, au fost şapte cazuri de răni autoprovocate şi au fost prinşi doi dezertori, "în următoarele câteva zile", îi raporta Frontul Stalingrad lui Şcerbakov, "vor fi judecați alți trădători, printre care şi un membru al partidului comunist, care, în timp ce era în postul de pază, s-a împuşcat în mâna stângă."

Atmosfera de la Kremlin s-a tensionat brusc când Jukov l-a anunțat pe Stalin că lansarea Operațiunii Uranus va trebui amânată cu zece zile, până pe 19 noiembrie. Diviziile din linia întâi nu primiseră încă combustibil şi muniții din cauza dificultăților de transport S a crizei de camioane. Stalin, deşi se temea că inamicul va mirosi Ceva despre ceea ce se pregătea şi nu va cădea în cursă, nu a avut a«a opțiune decât să aprobe amânarea. A bătut Stavka la cap să-i dea informații privind orice schimbare în poziționarea Armatei 6. Apoi, pe 11 noiembrie, Stalin a început să se teamă că nu aveau destule avioane pentru a rezista avioanelor germane. Dar amploarea

şi detaliile planurilor lui Jukov l-au liniştit în cele din urmă. De data aceasta, simțea el, se vor răzbuna.

Pe 13 noiembrie, Jukov şi Vasilevski au plecat din nou la Moscova cu avionul pentru a-l informa. “Puteam spune că era mulțumit”, scria Jukov, “pentru că pufăia fără grabă din pipă, îşi netezea mustața şi ne asculta fără să ne întrerupă.”

Serviciile de informații ale Armatei Roşii au făcut, pentru prima oară, o încercare hotărâtă de a-şi coordona sursele. A fost primul prilej real de a-şi dovedi valoarea după dezastrele anterioare, care fuseseră în mare măsură rezultatul ideilor obsesive ale lui Stalin, care nu dădea crezare nici unui material corect furnizat*.

Majoritatea informațiilor proveneau de la “limbile” capturate de patrulele de recunoaştere, de la cercetările prin luptă sau de la recunoaşterea aeriană. Datele de cercetare obținute prin tehnica unităților de transmisiuni radio contribuiau la confirmarea identității unui număr de unități şi mari unități germane. Cercetarea de artilerie acționa destul de bine, generalul Voronov controlând personal concentrarea regimentelor în sectoarele-cheie. Genieştii trasau între timp dispunerea câmpurilor de mine proprii şi a celor inamice. Principala problemă era ceața groasă şi înghețată, de care şi generalul von Richthofen se plângea amarnic.

Pe 12 noiembrie, prima cădere masivă de zăpadă a coincis cu o serie de misiuni de cercetare. S-au scos costumele albe de camuflaj, iar grupurilor trimise să captureze prizonieri li s-a spus să vadă dacă nu fuseseră cumva mutate noi unități în sectoarele preconizate pentru pătrundere. Compania de cercetare a Diviziei 173 puşcaşi a descoperit pentru întâia oară germani care pregăteau buncăre de beton. Alți prizonieri luați de grupurile de cercetare în lungul şi în latul frontului aveau să confirme în curând că, deşi li se ordonase sa

Serviciul de informații putea să fie un loc de muncă primejdios. Pe 2 noiembrie, trei zile după începerea marii ofensive, şeful serviciului de informații al Armatei 62 a fost acuzat de “defetism şi idei contrarevoluționare”, de a fi

furnizat informații false cu privire la inamic. Ne este imposibil să ştim daca ofițerul respectiv a fost făcut răspunzător de crime politice sau de incompetenta fie a lui sau ca țap ispăşitor pentru vreun superior.

Construiască buncăre, nu sosiseră nici un fel de formațiuni. Pe frontul Armatei 3 române, au descoperit că ofițerii superiori rechiziționaseră toate materialele pentru a-şi consolida mai întâi Cartierele lor Generale din spatele frontului şi că nu mai era nimic Disponibil pentru pozițiile din linia întâi. Trupele ruseşti aflate în sectoarele în care urma să aibă loc ofensiva "ştiau că avea să se întâmple ceva, dar nu ştiau exact ce".

Principala preocupare a Moscovei era lipsa de informații sigure cu privire la moralul Armatei 6. Până acum, în timpul luptelor din jurul Stalingradului nu fusese capturat nici măcar un întreg stat-major de regiment, aşa că, în afară de scrisori disparate sau ordine luate de la nivel inferior, ruşii nu prea aveau pe ce se baza. În sfârşit, pe 9 noiembrie, generalului-maior Ratov de la serviciile de informații ale Armatei Roşii i-a fost predat un document capturat de la Divizia 384 infanterie din fața Cotului Donului, o formațiune combinată din regimente saxone şi austriece. Şi-a dat seama imediat că avea dovada pe care o aşteptau. Copii traduse au fost trimise imediat lui Stalin, Beria, Molotov, Malenkov, Voroşilov, Vasilevski, Jukov şi Aleksandrov, şeful Direcției de Propagandă şi Agitație. Generalul Ratov îşi putea imagina fără îndoială bucuria uriaşă pe care conținutul raportului său o va provoca în inima Marelui Conducător.

Veştile erau de două ori mai încurajatoare deoarece această divizie din Dresda nu fusese niciodată implicată în luptele de stradă din Stalingrad.

"Sunt cât se poate de conştient de starea diviziei", scria generalul baron von Gablenz tuturor comandanților din Divizia 384 infanterie. "Ştiu că i-a pierit întreaga forță. Nu este surprinzător şi voi face tot ce-mi stă în putință să îmbunătățesc starea diviziei, dar lupta este crudă şi devine şi

mai crudă pe zi ce trece. Este imposibil sa fie schimbată situația. Letargia majorității soldaților trebuie corectată cu ajutorul unei conduceri mai active. Comandanții trebuie să fie mai severi, în ordinul meu din 3 septembrie 1942, nr. 42, stipulam că cei care dezertează din post vor fi aduşi în fața Curții Marțiale [...]. Voi acționa cu toată severitatea cerută de lege.

Nu există nici o îndoială în această privință. Se încadrează în aceeaşi categorie ca şi nesupunerea f...] exprimată în felul următor: lipsa de grijă față de arme, de trup, de îmbrăcăminte, de cai şi de echipamentul mecanizat." Ofițerii trebuie să-şi avertizeze soldații că "trebuie să se aştepte să rămână în Rusia întreaga iarnă."

Unitățile mecanizate sovietice, care fuseseră camuflate adânc în spatele liniilor, au înaintat către aliniamentul de atac. Au fost lansate perdele de fum pentru mascarea trecerii lor peste Don către capetele de pod, şi chiar în spatele liniei întâi, megafoanele companiilor de propagandă transmiteau cu volumul dat la maximum muzică şi mesaje politice pentru a acoperi huruitul motoarelor.

Pe cele trei fronturi ale "Axei Stalingrad" erau adunați peste un milion de oameni. Generalul Smirnov, şeful serviciilor medicale, avea pregătite 119 spitale de campanie, cu 62 000 de paturi pentru răniți. Ordinele s-au dat cu trei ore înaintea atacului. Unităților Armatei Roşii li s-a spus că vor efectua un atac în adâncime asupra ariergărzii inamicului. Nu s-a menționat vreo încercuire. Trupele erau emoționate la maximum la gândul că germanii nu ştiau ce avea să-i lovească. Acesta a fost începutul apărării active. Vehiculele au fost controlate şi răscontrolate. Motoarele le-au fost ascultate aşa cum "un medic ar asculta o inimă". Timpul pentru scris scrisori, bărbierit, spălat obiele, jocul de şah sau domino trecuse.

"Oamenilor şi comandanților li se ordonase să se odihnească, dar erau prea nervoşi. Fiecare răsucea în minte întrebarea dacă se făcuse tot ce trebuia."

În ajunul bătăliei, germanii nu au simțit că a doua zi avea să fie diferită. Raportul zilnic al Armatei 6 era concis: “De-a lungul întregului front nu sunt schimbări majore. Sloiurile de gheață de pe Volga sunt mai puține decât ieri.” în acea noapte, un soldat care ducea dorul unei permisii scria acasă, reflectând că se afla “la 3 300 de kilometri depărtare de granița germană”.

PARTEA A PATRA - CAPCANA LUI JUKOV

Operaţiunea Uranus

Joi, 19 noiembrie, curând după ora 5 dimineața, la Cartierul General al Armatei 6 suna telefonul. Personalul cu probleme operative era cazat la Golubinski, un sat mare, de cazaci, pe malul drept al Donului, începuse să ningă aşa că, ținând seama şi de ceața deasă şi înghețată, santinelele nu vedeau decât la câțiva metri depărtare.

Apelul telefonic a fost de la locotenentul Gerhard Stock, aruncătorul de suliță medaliat cu aurul olimpic, din Corpul 4 armată român din sectorul Kleţkaia. Mesajul său a fost consemnat în jurnalul de război: "Potrivit declarației unui ofițer rus capturat în zona Diviziei l cavalerie române, atacul aşteptat va fi lansat azi la ora 5." Nefiind nici un semn că ar începe ofensiva, şi trecuse de ora 5, ofițerul de serviciu nu l-a trezit pe şeful statului-major al armatei. Generalul Schmidt se înfuria dacă era deranjat de o alarmă falsă şi în ultimul timp fuseseră o mulțime de astfel de alarme de la diviziile româneşti de la nord-vest.

De fapt, întreaga noapte, genişti sovietici în costume de camuflaj albe înaintaseră târâş prin zăpadă, ridicând minele antitanc. Artileria rusă masată şi bateriile de mortiere au armat gurile de foc la ora 7.20 ora rusă (5.20, ora germană), la primirea cuvântului de cod "Sirena". Un general sovietic a spus că ceața înghețată şi albă era "groasă ca laptele". La Cartierul General al frontului s-a discutat daca n-ar fi mai bine să se amâne ofensiva din cauza vizibilității reduse, dar până la urmă s-a hotărât totuşi ca aceasta să fie lansată.

Zece minute mai târziu, regimentele de tunuri, de obuziere şi de katiuşe au primit ordin să se pregătească să tragă. Semnalul a fost retransmis de trompete, care au fost auzite clar de trupele româneşti aflate pe partea cealaltă.

La Cartierul General al Armatei 6, telefonul a sunat din nou. În puține cuvinte, Stock i-a spus căpitanului Behr, care a răspuns, că sunetele de trompetă semnalaseră începutul unui bombardament masiv. “Cred că românii nu vor putea să reziste, dar vă voi ține la curent.” Behr nu a mai ezitat de data aceasta să-l trezească pe generalul Schmidt.

Pe cele două sectoare alese pentru ofensiva de la nord fuseseră concentrate 3 500 de tunuri şi obuziere grele pentru a deschide calea unui număr de douăsprezece divizii de infanterie, trei corpuri de tancuri şi două corpuri de cavalerie. Primele salve au sunat ca nişte lovituri de trăsnet în aerul liniştit al dimineții. Trăgând într-o ceață impenetrabilă pentru ofițerii din punctul înaintat de observare, bateriile de artilerie şi de katiuşe nu au putut face nici un fel de corecții, dar pentru că reglaseră tirul cu câteva zile înainte, focul lor a fost precis.

Pământul a început să tremure de parcă ar fi fost un cutremur de mică intensitate. Gheața din smârcuri crăpa ca nişte oglinzi vechi.

Bombardamentul era atât de intens, încât la o distanță de cincizeci de kilometri către sud, ofițerii din serviciul medical din Divizia 22 tancuri au fost treziți dintr-un somn adânc, “pentru că se zguduia pământul”. Nu au mai aşteptat să primească ordine. “Situația era clară.” Şi-au încărcat vehiculele, pregătiți să se îndrepte spre front.

Ostaşii ruşi din fronturile Don şi Stalingrad au auzit şi ei bubuiturile artileriei şi i-au întrebat pe ofițeri despre ce era vorba.

Comandanții erau nevoiți să răspundă: “Nu ştiu.” Obsesia păstrării secretului era atât de mare, încât nu s-a anunțat nimic până când nu s-a decis clar care era rezultatul bătăliei. Cei mai mulți au ghicit bineînțeles, şi de-abia îşi puteau stăpâni emoția. Stalin, în discursul său, ținut cu douăsprezece zile în urmă, cu ocazia celei de-a douăzeci şi cincea aniversări a revoluției, făcuse o aluzie destul o

transparentă la un mare contraatac: “Va fi sărbătoare şi pe strada noastră.”

După o oră, diviziile sovietice de puşcaşi au înaintat, fără sprijin fie tancuri. Bateriile de tunuri şi katiuşe, trăgând în continuare fără vizibilitate, au mărit raza de acțiune pentru a lovi linia a doua şi artileria română. Infanteria română prost echipată, deşi zguduită de bombardamente grele, s-a ridicat în tranşee şi a ripostat cu curaj.

Atacul a fost respins”, raporta un ofițer german din Divizia 13 infanterie română. Un al doilea asalt, de data aceasta cu sprijin de tancuri, a fost şi el respins, în cele din urmă, după o nouă rundă foc, tunurile sovietice au încetat brusc să mai tragă. Ceața părea să facă liniştea şi mai adâncă. Apoi, românii au auzit zgomot de motoare de tancuri.

Pregătirea masivă de artilerie, care învolburase zăpada şi răscolise noroiul în zona neutră, nu a favorizat înaintarea tancurilor T-34.

În plus, ascunsese şi traseele create prin câmpul de mine. Geniştii purtați pe spatele celui de-al doilea şi al celui de-al treilea tanc, pregătiți în cazul în care primul lovea o mină, au fost nevoiți curând să răspundă ordinului “Genişti, săriți!” Sub tirul infanteriei române, geniştii au alergat înainte pentru a curăța o nouă rută.

Soldații români au rezistat cu curaj câtorva noi valuri de infanterie sovietică şi au reuşit să distrugă câteva tancuri, dar, neavând suficiente arme antitanc, erau condamnați. Câteva grupuri de tancuri au reuşit să pătrundă şi au atacat apoi pieziş. Nemaiputând să piardă vremea cu atacuri de infanterie, generalii sovietici şi-au trimis în masă formațiunile blindate direct către liniile româneşti şi principalele pătrunderi au fost realizate către miezul zilei. Corpul 4 tancuri şi Corpul 3 cavalerie gardă au intrat cu toată forța în Corpul 4 român din sectorul Kleţkaia şi s-au îndreptat către sud. Cavalerişti sovietici, cu pistoale automate atârnate pe spate, au înaintat în galop “pe căluții lor miţoşi prin terenul

înzăpezit aproape tot atât de repede ca şi tancurile. La fel de nerăbdătoare să întâlnească inamicul erau şi tancurile T-34.

O jumătate de oră mai târziu, la vreo cincizeci de kilometri către est, Armata 5 tancuri a generalului Romanenko a nimicit apărarea

Corpului 2 armată român. Şenilele late ale tancurilor T-34 au rupt sârma ghimpată şi au făcut să se prăbuşească tranşeele. A urmat curând Corpul 8 cavalerie. Misiunea acestuia era să protejeze flancul drept şi să lărgească încercuirea către vest.

Vântul a risipit puțin ceața pe la mijlocul dimineții, astfel încât câteva avioane ale armatelor 2, 16 şi 17 aeriene au pornit la atac.

Bazele Luftwaffe păreau să fi suferit mai mult din cauza vizibilității reduse, altfel controlorii aerului şi-ar fi asumat aceleaşi riscuri ca şi omologii lor ruşi. “Din nou, ruşii au folosit cu măiestrie vremea proastă”, scria în noaptea aceea în jurnalul său Richthofen, într-un stil prea emoțional pentru a fi precis. “Ploile, zăpada şi ceața înghețată ar fi trebuit să oprească toate zborurile. Corpul 8 aviație a reuşit cu mare greutate să doboare două avioane. Este imposibilă izolarea prin bombardament a trecerilor peste Don.”

Cartierul General al Armatei 6 nu a fost informat oficial despre ofensivă până la ora 9.45. Reacția din momentul acela arată că, deşi a fost luată în serios, amenințarea a fost considerată a fi minoră.

Atacurile din Stalingrad, chiar şi cele ce implicau divizii de tancuri, nu au fost oprite.

La ora 11.05, generalul von Sodenstern, şeful de Stat-Major al Grupului de Armate B, i-a telefonat lui Schmidt pentru a-l informa că Corpul 48 tancuri a fost trimis spre nord la Bolşoi pentru a-i sprijini pe români. (Acest corp avansa într-adevăr către sectorul Kleţkaia, când, scoțându-l din sărite pe Heim, i s-a transmis din Bavaria ordinul lui Hitler prin care acesta hotărâse schimbarea direcției.) Sodenstern a sugerat ca Armata 6 să-i ceară Corpului H al

generalului Strecker să trimită trupe pentru a întări apărarea la est de Kleţkaia, unde Divizia l cavalerie română încerca să reziste.

Până în momentul acela nu auziseră decât că fuseseră reperate douăzeci de tancuri inamice - "până acum doar un atac slab". La ora 11.30, un regiment din Divizia 44 infanterie austriacă a primit ordinul de a se deplasa către vest în noaptea aceea. Acesta a fost începutul unui proces care avea să blocheze o parte a Armatei 6 in interiorul Gotului Donului şi care îi va micşora serios libertatea de acţiune.

În ciuda ofiţerilor de legătură şi a noilor linii telefonice instalate, se primeau foarte puţine informaţii amănunţite. Primul indiciu că situaţia ar putea fi mult mai primejdioasă decât se estimase nu a sosit decât după mai mult de două ore de la pătrunderea sovietică. S-a anunţat existenţa "unei unităţi de blindate înaintate" (de fapt era vorba de Corpul 4 tancuri al generalului-maior Kravcenko), care pătrunsese de-a dreptul prin Divizia 13 infanterie română şi înaintase peste zece kilometri către Gromki. Vestea stârnise deja panică în mai multe state-majore româneşti: "cutii cu dosare şi bagaje personale" fuseseră aruncate în camioane, iar personalul plecase în grabă. Plana o incertitudine şi mai mare în legătură cu desfăşurarea unui atac mai amplu, mai departe la vest, executat de Armata 5 tancuri a lui Romanenko.

Ideea liniştitoare de a trimite aşa-numitul Corp 48 tancuri la contraatac a demonstrat cât de mult s-au lăsat seduşi ofiţerii superiori germani de iluziile amăgitoare ale lui Hitler. Un corp de tancuri trebuia să fie cel puţin de mărimea unei armate de tancuri sovietice, dar în materie de tancuri de luptă în stare de funcţionare, acest corp nu era nici cât o divizie întreagă. Divizia 22 tancuri avea cu puţin mai mult de treizeci de tancuri în stare de funcţionare şi avea atât de puţin combustibil, încât a fost nevoită să împrumute de la rezervele româneşti. Glumele despre sabotajele comise de şoareci făcuseră înconjurul armatei, dar puţini mai erau acei cărora

le venea să râdă după ce implicațiile au început să devină evidente.

Schimbările de ordine nu au făcut altceva decât să înrăutățească lucrurile, în loc să fie desfăşurat în bloc corpul de tancuri al lui Heim, Diviziei 1 tancuri române i s-a schimbat direcția când se afla deja în mişcare. Această divizare a condus la alte dezastre. Un atac sovietic prin surprindere asupra Cartierului său General a distrus stația radio a ofițerului de legătură german, singurul mijloc de comunicare cu statul-major al generalului Heim, şi toate contactele au fost întrerupte timp de câteva zile.

Cel mai uimitor aspect al evenimentelor din această zi a fost lipsa de reacție a generalului Paulus. Nereuşind să organizeze o grupare de asalt mecanizată înainte de ofensiva inamică, Paulus a continuat să nu facă nimic. Diviziile 16 şi 24 tancuri au fost lăsate cu unitățile lor cheie prinse peste cap în luptele de stradă de la Stalingrad. Nu s-a făcut nimic pentru a se aduce muniție şi combustibil pentru realimentarea vehiculelor lor.

În după-amiaza zilei de 19 noiembrie, tancurile sovietice au înaintat în coloane către sud prin ceața înghețată. Deoarece în pustiul înzăpezit nu existau multe puncte de reper, localnicii au fost folosiți ca ghizi pentru unitățile din primul eşalon, dar nici acest lucru nu a fost suficient. Vizibilitatea era atât de redusă, încât comandanții erau nevoiți să-şi conducă trupele cu ajutorul busolei.

Înaintarea era de două ori periculoasă. Troienele de zăpadă acopereau şanțurile adânci. Din loc în loc, iarba înaltă de stepă, acoperită cu chiciură, se ridica deasupra zăpezii, pentru ca mai departe troienele să se întindă făcând curbe amăgitor de blânde. Servanții tancurilor erau zguduiți atât de tare, încât doar căştile lor de piele căptuşită îi fereau de lovituri puternice la cap. Cei din interiorul tancurilor s-au ales cu fracturi la brațe, dar coloanele nu s-au oprit. In spate se puteau vedea flăcări la gura țevii şi explozii în timp ce

infanteria lor termina de curățat primul şi al doilea rând de tranşee.

Comandanții din Corpul 4 tancuri, înaintând către sud dincolo de Kleț kaia, urmăreau cu îngrijorare flancul stâng, aşteptându-se la un contraatac din partea germanilor, ştiind că românii nu erau capabili să-l execute. Viscolul intensificându-se, zăpada a blocat înălțătoarele şi a umplut fantele mitralierelor jumelate de lângă armamentul principal. Când a început să se lase întunericul, pe la ora 15.30, comandanții au dat ordin să se aprindă farurile. Nu aveau altă opțiune dacă doreau să continue înaintarea.

În pătrunderea din vest, Corpul 26 tancuri al generalului Rodin a observat focuri mari în față. Ele proveneau de la un colhoz pe care germanii îl abandonaseră în grabă după ce dăduseră foc clădirilor.

Inamicul era evident conştient de prezența lor. Atunci când artileria germană a deschis focul, conductorii tancurilor au stins farurile.

La dreapta, Corpul l tancuri al lui Butkov a fost cel care s-a confruntat cu o formațiune puternic slăbită, Corpul 48 tancuri. Tancurile germane aveau în continuare probleme electrice, iar şenilele lor înguste derapau pe gheața neagră, în întunericul care se lăsa lupta era haotică. Germanii pierduseră avantajele asigurate de măiestria tactică.

Ordinul primit de la statul-major al grupului de armate de a bloca digul rupt de lângă Kleț kaia cu o parte a Corpului 11 şi cu Divizia 14 tancuri a fost şi el tardiv, chiar din momentul emiterii lui. Statul-Major al Grupului de Armate B şi cel al Armatei 6 au fost orbite din cauza absenței unor informații clare. “Nu este nici măcar posibil să obții de la recunoaşterea aeriană o vedere generală asupra situației”, scria generalul von Richthofen în jurnalul său. La rândul lor, ruşii au reuşit să facă situația şi mai confuză, lansând atacuri aproape în toate sectoarele Armatei 6.

La ora 17.00, când Corpul 4 tancuri al generalului Kravcenko reuşise deja să înainteze peste 35 de kilometri,

Corpul 11 al generalului Strecker a primit ordinul să formeze o nouă linie de apărare către sud pentru a proteja ariergarda Armatei 6. Comandanții germani, printre care şi Richthofen, nu reuşiseră nici atunci să ghicească obiectivul Armatei Roşii. "Sperăm", scria el, "că ruşii nu vor ajunge la calea ferată, principala arteră pentru aprovizionarea noastră." Ei nu-şi puteau imagina că sovieticii încercau să realizeze o încercuire completă a Armatei 6.

La ora 18.00, statul-major al generalului von Seydlitz a primit instrucțiuni ca formațiile din Divizia 24 tancuri care nu fuseseră angajate în luptele din Stalingrad să se deplaseze către zona Peskovatka şi Vertiaci, de lângă trecerile peste Don. Totuşi, abia la ora 22.00 - la şaptesprezece ore de la începutul ofensivei - Armata 6 a primit ordinul ferm din partea general-colonelului von Weichs. "Schimbarea situației în zona Armatei 3 române impune măsuri radicale, obiectivul fiind mutarea forțelor cât se poate de repede pentru a acoperi ariergarda Armatei 6 şi pentru a putea asigura liniile de comunicații." Toate activitățile legate de ofensiva din Stalingrad "vor fi oprite imediat". Unitățile de tancuri şi cele motorizate vor fi trimise către vest cât se poate de repede. Din cauza lipsei totale de pregătire pentru o astfel de eventualitate, ceea ce a urmat s-a executat foarte lent. Armata 62 a lui Ciuikov, aşa cum era de aşteptat, a lansat atacuri puternice pentru a preîntâmpina dezangajarea germanilor.

Divizia 16 tancuri, "în rândurile căreia fuseseră recrutați mulți hiwi ruşi pentru a umple golurile mari existente", a primit ordinul de a se deplasa către vest până la Don. Ca şi Divizia 24 tancuri, aceasta avea să-şi facă reaprovizionarea de la depozitele de materiale de rezervă de pe drum deoarece în imediata apropiere a Stalingradului nu mai era suficient combustibil, în primul rând însă, divizia trebuia să se degajeze din luptele din jurul Rînokului.

Aceasta însemna că, deşi o parte din divizie a plecat către vest în seara următoare, unele tancuri ale Regimentului 2 tancuri nu au primit ordinul "să se deplaseze" decât la ora 3,

pe 21 noiembrie, la patruzeci şi şase de ore de la începerea atacului sovietic.

Deoarece atacurile sovietice aveau loc în spatele Armatei 6, în afara ariei ei de responsabilitate, Paulus aşteptase să primească ordine de sus. Între timp, Grupul de Armate B era nevoit să execute ordinele transmise de la Führer, din Berchtesgaden. Hotărârea lui Hitler de a controla evenimentele generase un imobilism dezastruos, atunci când era nevoie de cea mai mare rapiditate. Se pare că nimeni nu a reevaluat serios intenţiile inamicului. Prin trimiterea grosului regimentelor de tancuri ale Armatei 6 înapoi peste Don pentru a apăra flancul stâng s-a pierdut flexibilitatea. Mai rău a fost însă că flancul sudic a rămas descoperit.

Pe frontul Armatei 4 tancuri la sud de Stalingrad, regimentele germane au auzit în dimineaţa zilei de 19 noiembrie barajele de artilerie de la o distanţă de peste o sută de kilometri dinspre nord-vest.

Au bănuit că pornise marele atac, dar nimeni nu le-a spus ce se întâmpla, în Divizia 297 infanterie, al cărui flanc drept se învecina cu Armata 4 română, maiorul Bruno Gebele, comandantul unui batalion de infanterie, nu simţea “nici un fel de nelinişte”. Sectorul lor a rămas tăcut întreaga zi.

Pământul era îngheţat bocnă, stepa fiind foarte deprimantă cu vântul de la sud care sufla o zăpadă fină, uscată ca un praf alb.

Divizia învecinată de la stânga, Divizia 371 infanterie, putea auzi sloiurile de gheaţă de pe Volga frecându-se unele de altele, în noaptea aceea, statul-major al acesteia a auzit că toate atacurile Armatei 6 din Stalingrad fuseseră oprite.

A doua zi dimineaţa, ceaţa îngheţată era din nou densă.

Eremenko, comandantul Frontului Stalingrad, a hotărât să amâne începerea bombardamentelor, în ciuda telefoanelor nervoase primite de la Moscova. In cele din urmă, regimentele de artilerie şi de katiuşe au deschis focul la ora 10. Trei sferturi de oră mai târziu, trupele terestre au înaintat prin făgaşele de pe câmpurile de mine curăţate de genişti în timpul

nopții. La sud de Beketovka, armatele 64 şi 57 au sprijinit lovitura executată de Corpul 13 mecanizat. La 40 de kilometri spre sud, lângă lacurile Sarpa şi Țața, Corpul 4 mecanizat şi Corpul 4 cavalerie au condus Armata 51 la atac.

Vecinii germani ai Diviziei 20 infanterie române au urmărit "masele de tancuri sovietice şi valurile de infanterie, în cantități nemaivăzute înainte, avansând împotriva românilor". Gebele fusese în contact cu comandantul regimentului român învecinat, colonelul Gross, care fusese în armata austro-ungară şi vorbea bine nemțeşte. Oamenii lui Gross aveau un singur tun antitanc de 3,7 cm tras de cai pentru întregul sector, dar soldații români au luptat cu mult curaj, dacă ținem seama că fuseseră lăsați de capul lor. Ofițerii Şi subofițerii lor "nu au fost văzuți niciodată pe front; îşi petreceau în schimb timpul în diverse clădiri din spate cu muzică şi alcool".

Rapoartele sovietice puneau în seama apărării româneşti un armament mult mai bun decât era cazul. S-a spus că primul tanc din Brigada 13 tancuri care a reuşit o pătrundere zdrobise sub şenile Patru tunuri antitanc şi că distrusese trei puncte de tragere.

Gebele a urmărit atacul dintr-un punct de observare din sectorul sau. "Românii au luptat vitejeşte, dar împotriva valurilor de atacuri sovietice nu aveau nici o şansă să reziste prea mult." Atacul sovietic părea să evolueze "ca pe un teren de instrucție: foc - înaintați foc - înaintați". Imaginile din jurnalele de actualități cu tancuri T-34 gonind, scuipând zăpadă de sub şenile, fiecare vehicul transportând câte un grup de asalt de opt oameni în costume albe de camuflaj, tind să ascundă adesea deficiențe teribile. Formațiunile de atac din sudul Stalingradului se confruntau cu o lipsă acută de provizii din cauza condițiilor grele de transport peste Volga aproape înghețată.

Diviziile începuseră să nu mai aibă hrană din a doua zi a ofensivei, în a treia zi, Divizia 157 puşcaşi nu mai avea nici carne, nici pâine.

Pentru a rezolva problema, toate vehiculele din Armata 64, inclusiv cele care erau utilizate ca ambulanțe, au fost folosite la reaprovizionarea forțelor înaintate. Răniții au fost lăsați în urmă, zăcând în zăpadă.

Entuziasmul majorității trupelor de asalt era cât se poate de evident. Momentul era considerat istoric. Fomkin, un infanterist din Divizia 157 puşcaşi, s-a oferit voluntar să meargă în fața tancurilor în atac pentru a le conduce prin câmpul de mine. Nu se poate pune la îndoială raportul Direcției Politice a Frontului Stalingrad care menționa fericirea resimțită de trupe "că mult aşteptatul ceas în care apărătorii Stalingradului vor face ca sângele duşmanului să curgă pentru sângele vărsat de soțiile noastre, de copiii noştri, de ostaşii şi ofițerii noştri a sosit". Pentru cei care au luat parte la atac, a fost "cea mai fericită zi din întregul război", luând în calcul şi capitularea germană finală de la Berlin.

Patria-mamă violată fusese în sfârşit răzbunată, deşi diviziile române, nu cele germane, au fost cele care au dus greul. Infanteria românilor, potrivit părerii şefului de Cartier General al generalului Hoth, suferea de "teama de tancuri". Potrivit rapoartelor sovietice, mulți dintre ei aruncau arma imediat, ridicau mâinile şi strigau: *Antonescu kaput!* Se pare că ostaşii Armatei Roşii au descoperit că mulți se împuşcaseră în mâna stângă, bandajându-şi-o apoi cu pâine pentru a preveni o infecție. Prizonierii români au fost încolonați, dar înainte de a fi trimişi în marş în lagăre, mulți dintre ei - poate sute au fost împuşcați de ostaşii Armatei Roşii din proprie inițiativa.

Sunt rapoarte în care se susține că la un stat-major român s-au găsit trupuri de ofițeri sovietici mutilate, dar nu acest lucru a fost probabil cel care a provocat uciderile spontane.

Cu toate că pătrunderile în sud-est au fost executate rapid, atacul nu s-a desfăşurat conform planului. Au fost "cazuri de haos în unitățile din eşalonul întâi" din cauza unor "ordine contradictorii".

Acesta pare un eufemism pentru prudența generalului-maior Volski şi lipsa lui de control asupra coloanelor din Corpul 4 mecanizat, care s-au împrăştiat atunci când înaintau la vest de linia lacurilor*.

La nord de Volski, problema care îl frământa de la bun început pe colonelul Tanaşcişin din Corpul 13 mecanizat era lipsa de camioane care să permită infanteriei sale să înainteze în acelaşi ritm cu tancurile. Apoi, s-a confruntat cu o opoziție mult mai dură decât cea a românilor. Singura rezervă în acea parte a frontului, Divizia 29 infanterie motorizată a lui Leyser, a înaintat pentru a intercepta corpul lui Tanaşcişin la vreo cincisprezece kilometri sud de Beketovka.

Deşi divizia lui Leyser a reuşit să provoace pierderi grele coloanelor sovietice, generalul Hoth a primit ordinul de a o retrage pentru a proteja flancul sudic al Armatei 6. Corpul 6 armată român se prăbuşise practic, existau puține şanse de restabilire a unei noi linii de apărare şi chiar şi Cartierul General al lui Hoth era amenințat.

Regimentul 6 de cavalerie român era tot ce mai rămăsese între lovitura executată în sud de trupele de tancuri şi Don.

Succesul atacului lui Leyser sugerează că, dacă Paulus ar fi stabilit înaintea ofensivei o puternică rezervă mobilă, el ar fi putut lovi cu ea la sud, pe o distanță ceva mai mare de douăzeci şi cinci de kilometri, şi ar fi zdrobit cu uşurință brațul inferior al încercuirii.

A doua zi, ar fi putut să o trimită către nord-vest în direcția Kalaci pentru a întâmpina principala amenințare a ofensivei de la nord. Dar Volski se afla deja pe aproape toate listele negre. Chiar înaintea atacului, îi trimisese o scrisoare lui Stalin “în calitate de comunist cinstit”, avertizându-l că ofensiva va eşua. Jukov şi Vasilevski au fost nevoiți să se întoarcă cu avionul la Moscova, pe 17 noiembrie. După ce le-a ascultat argumentele, Stalin i-a telefonat la Kremlin lui Volski. Acesta şi-a retractat scrisoarea, în mod ciudat, Stalin a rămas impasibil. Nu poate fi exclusă posibilitatea ca aceasta să fi fost o măsură de precauție pe care Stalin putea să o

folosească împotriva lui Jukov şi a lui Vasilevski în cazul în care Operațiunea Uranus ar fi eşuat. Aceasta ar fi presupus o apreciere clară a adevăratului pericol, ceea ce nu a făcut nici Paulus, nici Schmidt.

În acea dimineață de vineri, 20 noiembrie, cam pe la ora la care au început bombardamentele la sud de Stalingrad, Corpul 4 tancuri al lui Kravcenko, la o adâncime de aproape 40 de kilometri în spatele Corpului 11 al lui Strecker, a schimbat direcția înaintării către sud-est. Corpul 3 cavalerie gardă executa o întoarcere pentru a ataca din spate Corpul 11. Strecker încerca să stabilească o linie de apărare la sud de Cotul Donului pentru a proteja această breşă din spatele întregii armate. Grosul corpului său se afla față în față cu Armata 65 sovietică la nord, care menținea presiunea cu atacuri constante, pentru a împiedica orice nouă regrupare.

Cu românii "luând-o la goană cât îi țineau picioarele, majoritatea abandonându-şi armele", Divizia 376 infanterie a fost nevoită să execute o întoarcere pentru a fi cu fața spre vest, încercând între timp să stabilească legătura cu Divizia 14 tancuri, aflată la sudul ei.

Divizia 44 infanterie austriacă a trebuit, la rândul ei, să se regrupeze, dar "s-a pierdut o mulțime de material, nefiind posibil să fie mutat din cauza lipsei de combustibil".

La sudul lor, Regimentul 14 tancuri încă nu ştia direcția din care se apropia inamicul. După ce a înaintat către vest aproximativ douăzeci de kilometri, s-a retras apoi în după-amiaza aceea către Verkne-Buzinovka. În drumul lui, a dat peste regimentul de flanc al Corpului 3 cavalerie gardă, pe care practic l-a nimicit, în primele două zile, regimentul de tancuri a distrus treizeci şi cinci de tancuri sovietice. Pe de altă parte, detaşamentul de artilerie antiaeriană neprotejat, folosindu-şi "optzeci şi opturile" ca tunuri antitanc, a fost zdrobit de un atac rusesc.

"Situația catastrofală a combustibililor" a continuat să stânjenească celelalte divizii de tancuri şi motorizate, care începuseră să se îndrepte către vest de Stalingrad pentru a

consolida noul front. Se confruntau şi cu o lipsă de servanți din cauza ordinului lui Hitler de a trimite orice om disponibil la Stalingrad să lupte ca infanterist. O alta decizie care a fost o gravă eroare a fost retragerea cailor Armatei 6 către vest. Acest nou război manevrier impus brusc de ruşi a forțat diviziile de infanterie germane să abandoneze artileria.

Colapsul românilor se accentua pe măsură ce unitățile înaintate sovietice pătrundeau din ce în ce mai adânc, în urma tancurilor ce înaintau, scria un jurnalist sovietic, "drumul este presărat cu cadavrele inamicului; tunurile abandonate sunt îndreptate în direcție opusă. Caii rătăcesc printre gropi şi şanțuri în căutare de hrană, funii cenuşii de fum se răsucesc în sus din camioanele distruse de focurile de artilerie; căşti de oțel, grenade de mână şi cartuşe sunt răspândite pe drum". Grupuri izolate de români au continuat să reziste în sectoarele fostei linii a frontului, însă au fost zdrobiți curând de diviziile sovietice de puşcaşi din Armata 5 tancuri şi Armata 21.

Perelazovski a încercuit un Cartier General al unui corp românesc care, potrivit generalului Rodin, fusese abandonat într-o grabă atât de mare, încât Corpul 26 tancuri de sub comanda sa a găsit "documente de stat-major răspândite pe podea şi mantale ofițereşti îmblănite atârnate în cuier" după ce proprietarii lor o luaseră la goană în noaptea înghețată. Mult mai importantă pentru coloana mecanizată sovietică a fost capturarea unui depozit de campanie de carburanți şi lubrifianți intact.

Divizia 22 tancuri, incapabilă să reziste tancurilor T-34 ale Corpului l tancuri, s-a retras între timp. A mai făcut a doua zi o încercare de a ataca în direcția nord-est, dar a fost încercuită. Redusă aproape la echivalentul unei companii de tancuri, s-a luptat mai târziu să găsească o ieşire şi s-a retras către sud-vest, hărțuită de Corpul 8 cavalerie sovietic.

Intre timp, Corpul 26 tancuri al lui Rodin, după ce a nimicit o parte din Divizia l tancuri română pe care a întâlnit-o în drum, şi-a

Început înaintarea prin stepă către sud-est. Coloanelor sovietice li se pusese să nu țină seama de inamicul rămas în urmă şi să se concentreze asupra obiectivului. Dacă recunoaşterea aeriană Luftwaffe ar fi reuşit să identifice traseele aproape paralele ale celor trei corpuri de tancuri în după-amiaza zilei de 20 noiembrie, semnalele de alarmă de Ia Statul-Major al Armatei 6 ar fi sunat mai devreme.

Principala formațiune română care mai lupta efectiv la vremea aceea era Grupul Lascăr. Acesta era format din rămăşițele Corpului 5 armată adunate de curajosul general-locotenent Mihail Lascăr, după ce fusese izolat între două mari atacuri cu blindate sovietice. Lascăr, care fusese decorat cu Crucea Cavalerilor la Sevastopol, a fost unul din puținii ofițeri superiori români pe care germanii l-au respectat cu adevărat. El a reuşit să reziste presupunând că în ajutorul său va veni Corpul 48 tancuri.

Cartierul General al Armatei 6, aflat la douăzeci de kilometri nord de Kalaci, la Golubinski, pare să fi început dimineața de sâmbătă, 21 noiembrie, într-o stare de spirit relativ optimistă. La ora 7.40, "o descriere a situației nu foarte favorabilă" a fost transmisă Grupului de Armate B. Paulus şi Schmidt, care considerau în continuare atacurile Corpului 3 cavalerie gardă asupra flancului stâng al lui Strecker ca fiind principala amenințare, credeau în mod evident că forțele lor aduse din vestul Stalingradului aveau să schimbe radical situația.

În cursul acelei dimineți, Paulus şi Schmidt au primit o serie de duşuri reci. Deşi diferite, mai multe semnale conduceau la aceeaşi concluzie. Grupul de Armate B i-a avertizat că flancul sudic al Armatei 6 era acum amenințat din ambele părți. A fost primit un raport că o mare coloană blindată (de fapt Corpul 4 tancuri al lui Kravcenko) se afla la mai puțin de treizeci de kilometri la vest.

Aceasta se îndrepta către şoseaua Don, mândria unităților militare de geniu germane de pe malul de vest, care lega majoritatea podurilor de pe această porțiune vitală a fluviului.

Armata 6 nu avea în acea zonă trupe capabile să facă față amenințării. Pentru a îngreuna şi mai mult lucrurile, numeroase baze de reparații şi depozite de aprovizionare au rămas descoperite. Paulus şi Schmidt şi-au dat seama în sfârşit că inamicul urmărea să realizeze o încercuire totala. Atacurile sovietice încrucişate, atât de la nord-vest, cât şi de la sud-est, ținteau aproape sigur Kalaciul şi podul acestuia.

Dezastruoasele reacții germane la Operațiunea Uranus îşi avea sorgintea nu doar în credința lui Hitler că ruşii nu aveau rezerve, ci si în presupunerile arogante ale majorității generalilor. "Paulus şi Schmidt se aşteptaseră la un atac", explica un ofițer din Statul-Major al Armatei 6, "dar nu la un astfel de atac. Era prima dată când ruşii foloseau tancurile ca şi noi." Chiar şi Richthofen recunoştea implicit acest lucru atunci când scria despre ofensiva duşmanului că era "pentru el o pătrundere uimitor de reuşită". Feldmareşalul von Manstein, pe de altă parte, a realizat (poate datorită unei înțelegeri ulterioare a evenimentului) că Statul-Major al Armatei 6 a fost mult prea lent în reacție şi extrem de neglijent în neputința lui de a prevedea că şi Kalaciul era amenințat - singurul loc de trecere a Donului printre cele două pătrunderi.

Curând după miezul zilei, majoritatea personalului Cartierului General al lui Paulus a fost trimis la nodul de cale ferată de la Gumrak, la circa treisprezece kilometri de Stalingrad, pentru a fi în apropierea grosului Armatei 6. Între timp, Paulus şi Schmidt au plecat cu două avioane uşoare Fieseler Storch la Nijne-Cirskaia, unde li s-a alăturat generalul Hoth, a doua zi, pentru o şedință operativă.

La Golubinski, au lăsat în urmă coloanele de fum ce se ridicau în aerul înghețat de la dosarele, magaziile şi de la un avion de cercetare neutilizabil de pe pistă cărora li se dăduse foc. Plecând în mare grabă, au pierdut şi "hotărârea Führer-ului" retransmisă de Grupul de Armate B la ora 15.25. Aceasta începea cu cuvintele:

“Armata 6 să rămână ferm pe poziție în ciuda pericolului unei încercuiri temporare.”

Existau însă slabe speranțe de a menține pozițiile în după-amiaza zilei de 21 noiembrie. Acumularea mai multor amânări ordonate regimentului de tancuri al Diviziei 16 tancuri permisese formarea unei breşe între Corpul 11 armată al lui Strecker şi diferitele grupuri ce încercau să formeze o nouă linie de apărare. Această breşă a fost rapid exploatată de Corpul 3 cavalerie gardă şi de Corpul 4 mecanizat sovietice. Diviziile lui Strecker, din ce în ce mai amenințate şi de la nord şi nord-est, nu aveau altă soluție decât să înceapă să se retragă către Don. Planul inițial, neluat în considerare, de a trimite regimentele de tancuri ale Armatei 6 către vest s-a dovedit acum a fi fost un efort de diversiune primejdios.

Kalaci, principalul obiectiv al celor trei corpuri de tancuri sovietice, a fost cel mai vulnerabil punct. Nu exista o apărare organizată doar o adunătură pestriță de subunități, în special trupe de aprovizionare şi de reparații, un mic detaşament de poliție militară şi o baterie antiaeriană a Luftwaffe.

Compania de transport şi atelierul Diviziei 16 tancuri se stabiliseră la Kalaci pe timpul iernii. “Primele veşti despre schimbarea situației” nu le-au sosit înainte de ora 10, pe 21 noiembrie. Au auzit apoi că coloanele de tancuri sovietice care pătrunseseră printre români pe la nord-vest avansau acum spre Don, către sectorul lor. Pe la ora 17, au aflat despre pătrunderea de la sud de Stalingrad. Şi nu ştiau nici că unitatea mecanizată a lui Volski, în ciuda ezitărilor care îl scoseseră din sărite pe Eremenko, se apropia de fostul Cartier General al Armatei 4 tancuri, aflat la cincizeci de kilometri sud-est de ei.

Apărarea de la Kalaci nu era doar nepotrivită pentru misiune, ci şi prost organizată. Pe malul de vest, pe înălțimile de deasupra Donului, erau patru amplasamente de baterii antiaeriene Luftwaffe şi alte două tunuri antiaeriene pe malul de est. Pentru securitatea imediată a podului fusese afectat doar un grup de douăzeci şi cinci de oameni din Organizația

Todt, în timp ce batalionul înjghebat din trupe de servicii a rămas în oraş pe malul de est.

Generalul-maior Rodin, comandantul Corpului 26 tancuri, i-a încredințat sarcina cuceririi podului de la Kalaci locotenent-colonelului Filippov, comandantul Brigăzii 19 tancuri. Părăsind Ostrovul la miezul nopții, coloana lui Filippov a avansat către est spre Kalaci la primele ore ale dimineții de 22 noiembrie. La ora 6.15, două tancuri germane capturate şi un vehicul de cercetare, cu luminile aprinse pentru a înlătura orice suspiciune, s-au îndreptat către podul temporar peste Don şi au deschis focul împotriva subunității de pază. Alte şaisprezece tancuri sovietice au fost înfundate în vegetația deasa de pe înălțimile de deasupra râului pentru camuflaj. Acesta era punctul din care tancurile germane priviseră către oraş în ziua de 2 august.

Mai multe tancuri sovietice erau în flăcări, dar cutezanța lui Filippov a fost răsplătită. Detaşamentul care păzea podul a fost respins, putând astfel să treacă suficiente tancuri T-34 care să Dejoace încercările de a arunca podul în aer. Pe înălțimile Donului, au apărut infanteria motorizată rusă, apoi un alt grup de tancuri. Au urmat două atacuri, sprijinite de artilerie şi obuziere de pe înălțimile de pe partea cealaltă a Donului. Pe la mijlocul dimineții, infanteria sovietică a intrat în oraş. Străzile erau pline de soldați români rătăciți de unitățile lor. Nu a durat mult şi puținul armament greu al batalionului adunat în grabă a rămas fără muniție şi a fost scos din funcțiune, deşi printre conductorii-mecanici nu s-au înregistrat multe pierderi. După ce şi-au aruncat în aer atelierele, s-au retras din oraş, s-au urcat în camioane şi au plecat pentru a-şi regăsi divizia în Stalingrad. Calea era liberă pentru întâlnirea de a doua zi a corpurilor 4 şi 26 tancuri, ce înaintau dinspre flancul de nord, cu Corpul 4 mecanizat al lui Volski, ce venea de la sud de Stalingrad.

Ghidați de semnalele de recunoaştere verzi trase la diferite intervale în aer, unitățile înaintate ruseşti s-au întâlnit în mijlocul stepei, lângă Sovietski, cu îmbrățişări călduroase, o

scenă ce a fost repetată ulterior pentru propaganda sovietică în fața camerelor de luat vederi şi transmisă la jurnalele de actualități. Schimburile de vodcă şi cârnați între servanții tancurilor, deşi mult mai autentice, au fost tăiate la montaj.

Vestea s-a răspândit cu repeziciune printre germani: "Suntem încercuiți!" în acea duminică de 22 noiembrie, protestanții sărbătoreau Ziua Morților. "O Zi a Morților sumbră în 1942", scria Kurt Reuber, un preot acum medic în Divizia 16 tancuri, "îngrijorare, teamă şi oroare." Vestea nu i-a îngrijorat însă pe mulți. Încercuiri se mai realizaseră şi în iarna precedentă şi fuseseră sparte, dar ofițerii mai bine informați, reflectând mai bine, şi-au dat seama că e data aceasta nu mai existau rezerve care să le vină în ajutor rapid sa-i salveze. "Ne-am dat foarte bine seama în ce primejdie ne aflam", îşi aminteşte Freytag Loringhoven, "izolați atât de adânc in Rusia, la marginea Asiei."

La şaizeci şi cinci de kilometri către vest, ceda şi ultimul cuib român de rezistență, cu toate că în primele ore ale dimineții, generalul Lascăr respinsese cererea de a se preda formulată de ruşi.

"Vom continua să luptăm fără nici un gând de capitulare", a spus el, dar trupele sale, deşi rezistau cu curaj, rămăseseră fără provizii şi fără muniție.

Trecerea Donului de către sovietici la Kalaci a pus Corpul U armată de la nord într-un real pericol. Acesta dusese deja o luptă defensivă pe aproape trei părți în mijlocul incertitudinii şi al haosului, la care se adăugau şi zvonurile. Starea de confuzie transpare din fragmentele unui jurnal găsit pe trupul unui ofițer de artilerie german:

20.11. [...] se va opri oare ofensiva?!! Schimbare de poziție către nord. Nu ne-a mai rămas decât un tun. Toate celelalte nu mai funcționează.

Sâmbătă, 21.11. [...] Tancuri inamice devreme [...]. Schimbare de poziție în spate. Ruşii sunt foarte aproape. Infanteria noastră (motociclişti şi genişti) s-a apropiat pentru

mai multă protecție. Azi au mai trecut pe lângă noi şi mai mulți români fără să se oprească.

Ieşim din luptă. Suntem deja sub presiunea ruşilor din două părți.

Noi poziții de tragere. Doar pentru scurt timp, apoi altă schimbare de poziție mai în spate. Construit un buncăr.

Duminică, 22.11. Alarmă la ora 3.30. Ni se ordonă să ieşim ca infanterie! Ruşii se apropie. Românii se retrag. Nu putem păstra această poziție cu propriile noastre forțe. Aşteptăm cu nerăbdare un alt ordin pentru a ne schimba poziția.

În cursul acestei retrageri, diviziile germane de infanterie s-au trezit antrenate într-o luptă deschisă, respingând atacurile de cavalerie "de parcă eram în 1870", aşa cum spunea un ofițer. Problema lor cea mai mare era transportul, mai ales din cauza lipsei cailor. In unele cazuri, soluția adoptată a fost brutal de simplă. Un subofițer lua câțiva prizonieri de război ruşi pe trei sferturi morți de foame şi folosea ca animale de tracțiune. "Când a început retragerea pe 20 noiembrie", raporta un prizonier de război rus, "am fost înhămați în joc de cai la furgoanele încărcate cu muniție şi hrană. Prizonierii care nu erau în stare să tragă furgoanele atât de repede cât dorea sergentul-major erau împuşcați pe loc. Am fost forțați să tragem în felul acesta furgoanele timp de patru zile, aproape fără nici un pic de odihnă. La lagărul de la Vertiaci, un teren îngrădit cu sârmă ghimpată fără nici un adăpost, germanii i-au ales pe prizonierii care păreau mai sănătoşi şi i-au luat cu ei." Cei rămaşi, cei mai bolnavi, au fost lăsați acolo să moară de foame şi să înghețe în zăpadă. "Doar doi din nouăzeci şi opt mai erau în viață" atunci când au fost descoperiți de o unitate înaintată a Armatei 65. Au fost chemați fotografi pentru a imortaliza această scenă de groază. Pozele au fost reproduse în presă, iar guvernul sovietic a acuzat formal comandamentul german de crime de război.

Divizia 376 infanterie era cea mai expusă atacului rusesc, care era “extraordinar de rapid”, potrivit comandantului ei, generalul Edler von Daniels. Divizia, redusă la 4 200 de oameni, blocată pe malul de vest al Donului ca parte a Corpului 11 armată, s-a retras în direcția sud-est, pe 22 noiembrie. Două zile mai târziu, dimineața devreme, divizia a trecut Donul pe podul de la Vertiaci.

Între timp, regimentul de tancuri al Diviziei 16 tancuri înaintase, reuşind să treacă Donul în noaptea de 22 noiembrie pentru a sprijini Corpul 11. În drum, a trecut pe lângă atelierul de reparații de la Peskovatka, de unde a luat câteva tancuri noi şi altele reparate. Din poziția sa din sudul capului de pod german din Cotul Donului, regimentul german de tancuri a încercat, pe 23 noiembrie, un contraatac în direcția Suceanov, prin ceața groasă, dar a fost atras în ambuscadă de infanteria sovietică, în costume albe de camuflaj, înarmată cu Puşti antitanc. Din cauza forței inamicului şi a acutei lipse de carburanți, Divizia 16 tancuri a fost nevoită să se retragă. A ocupat poziții gata să acopere retragerea, dar comunicațiile erau atât de proaste, încât ordinele trebuiau transmise printr-un agent de legătură pe Motocicletă.

Retragerea germană spre est, peste Don, înapoi spre Stalingrad şi departe de grosul trupelor Wehrmacht-ului, a fost din multe puncte de vedere mai dificilă decât cea din fața Moscovei, din luna decembrie a anului anterior. Zăpada fină, tare şi uscată, cădea peste stepă, biciuindu-le obrajii, mulți soldați ridicându-şi gulerele ca să se apere de vânt, căci, în ciuda lecției dure din anul anterior, nu se primiseră încă uniformele de iarnă. Căile de retragere erau pline de arme aruncate, de căşti şi echipament. Majoritatea soldaților români nu aveau decât uniformele lor maro. În retragere, îşi aruncaseră căştile de oțel. Cei mai norocoşi, în special ofițerii, aveau căciuli din blană de oaie. Vehiculele distruse şi arse au fost date la o parte din drum sau au fost aruncate peste taluz. Într-un loc, au întâlnit un tun de antiaeriană cu țeava

explodată, care se ondulase şi se răsucise ca o floare exotică, în apropierea podurilor peste Don, erau blocaje de circulație din care camioane, maşini de comandament, agenți de legătură pe motociclete încercau cu disperare să iasă, printre căruțele şi tunurile trase de cai epuizați şi subnutriți. Din când în când, se instala panica la auzul strigătului "Tancuri ruseşti!" Corpul 16 tancuri sovietic ataca în adâncimea apărării Diviziei 76 infanterie către Vertiaci, amenințând să izoleze unitățile germane rămase la vest de Don.

Scene oribile au avut loc în apropierea podului de la Akimovski, soldații țipând, înghiontindu-se şi chiar bătându-se ca să poată trece podul pe malul de est. Cei slăbiți şi răniții au fost călcați în picioare.

Uneori, ofițerii se amenințau între ei pentru ca oamenii fiecăruia să poată trece înaintea celorlalți podul. Nici măcar detaşamentul de poliție militară, înarmat cu pistoale automate, nu a reuşit să restabilească o aparență de ordine. Numeroşi soldați, pentru a evita haosul şi înghesuiala, au încercat să treacă pe jos Donul înghețat.

Gheața era groasă şi tare lângă maluri, dar în mijloc erau locuri unde era mai subțire. Cei care au căzut în copci au murit. Nimănui nu i-a trecut prin gând să le sară în ajutor. Majoritatea s-au gândit la Berezina.

Uneori, pe aceste căi de retragere, câte un ofițer tot atât de nebărbierit ca şi oamenii din preajma sa hotăra că este de datoria lor să pună capăt dezintegrării, îşi scotea pistolul ca să adune câțiva soldați rătăciți de unitate, apoi, folosindu-i ca nucleu, îi obliga pe ceilalți să se adune în jurul lui. Armamentul greu şi servanții tunurilor au fost şi ei strânşi cu forța pentru a forma o grupare improvizată de luptă. Forța astfel înjghebată, mai mult sau mai puțin sub constrângere, a ocupat poziții şi a aşteptat ca tancurile sau cavaleria sovietică să apară din ceața înghețată.

Peste Don, pe malul de est, satele erau pline de soldați germani rătăciți de diviziile lor, toți căutând de mâncare şi un adăpost împotriva gerului muşcător. Românii epuizați şi pe

jumătate morți de foame, care erau în retragere de mai mult de o săptămână, au avut parte de puțină compasiune din partea aliaților lor. “Numeroşi români”, observa un ofițer, “au fost nevoiți să rămână sub cerul liber.” Pe căile de retragere se aflau şi depozitele de aprovizionare, dar aceasta nu a făcut decât să sporească haosul. Un ofițer de tancuri a descris ulterior haosul de la Peskovatka, “mai ales comportamentul frenetic şi nervos al unei unități de artilerie antiaeriană Luftwaffe”, care a aruncat în aer, a ars şi a distrus “cu sălbăticie” magaziile şi mijloacele de transport. Soldații ce treceau pe acolo prădau orice depozit de campanie întâlnit. Din munții de conserve, îşi umpleau rucsacurile şi buzunarele până la refuz. Se pare că nimeni nu avea deschizătoare de conserve, aşa că au folosit, pentru rapiditate, baionetele, neştiind adesea ce conțineau cutiile. Dacă găseau o cutie cu boabe de cafea, le puneau în casca de oțel şi le zdrobeau cu mânerul baionetei. Atunci când soldații, care nu primiseră nici un fel de haine de iarnă, vedeau unitățile de aprovizionare aruncând în foc echipament nou, se repezeau să scoată din flăcări uniformele pentru a le îmbrăca, între timp, oficiile poştale de campanie ardeau scrisori şi pachete, în multe dintre acestea aflându-se mâncare trimisă de acasă.

Scene mult mai îngrozitoare se petreceau în spitalele de campanie. “Aici totul este ticsit”, relata un subofițer de la o bază de reparații din Peskovatka, suferind grav de icter. “Cei răniți uşor şi bolnavii erau nevoiți să-şi găsească singuri adăpost.” El însuşi a trebuit să petreacă noaptea în zăpadă. Alții sufereau şi mai mult. În noroiul înghețat din curtea spitalului erau parcate camioane pline de soldați cu membre amputate sau capete bandajate. Şoferii dispăruseră şi cadavrele nu fuseseră scoase dintre răniți. Nimeni nu le-a oferit celor în viață ceva de mâncare sau de băut. Sanitarii şi medicii erau prea ocupați, iar soldații care treceau prin curte ignorau strigătele lor de ajutor. Bolnavii prefăcuți sau răniții care se puteau deplasa şi încercau să se interneze în spitalul de campanie erau dirijați către un subofițer însărcinat cu

adunarea celor care se rătăciseră de unitățile lor pentru a-i regrupa în companiile nou înjghebate. Celor care suferiseră degerături, dacă acestea nu erau foarte grave, li se dădeau un unguent şi bandaje, apoi erau trimişi din nou pe front.

In interior, pacienții moțăiau apatici. Aerul era greu şi umed, dar cel puțin era cald. Sanitarii scoteau bandajele cu care veniseră răniții, multe dintre ele colcăind de păduchi cenuşii, le curățau rănile, le făceau injecții antitetanice şi îi rebandajau. Şansele de supraviețuire ale unui om depindeau mai ales de tipul şi locul leziunii. Proiectilul - fie schijă, fragment de grenadă sau glonț - conta mai puțin decât locul prin care intrase. Triajul era simplu. Cei cu răni serioase la cap sau la stomac erau lăsați să moară, pentru că o operație pentru astfel de leziuni solicita o echipă chirurgicală între nouăzeci de minute şi două ore şi doar un pacient din doi supraviețuia. Prioritari erau răniții care se țineau pe picioare. Aceştia puteau fi trimişi înapoi pe front. Tărgile ocupau prea mult loc şi necesitau prea multă mână de lucru. Rănile grave la nivelul membrelor se rezolvau cu repeziciune. Chirurgii, cu şorțuri de cauciuc, cu scalpele şi ferăstraie, lucrând doi câte doi, amputau mâini şi picioare, pacientul fiind imobilizat de doi sanitari. Eterul se folosea cu economie pentru ca rezerva să țină mai mult timp. Ce se tăia se arunca în găleți. Podeaua din jurul mesei de operații era alunecoasă din cauza sângelui, deşi era spălată din când în când în grabă. Un amestec de mirosuri grele acoperea orice urmă de fenol folosit în spitalele de campanie. “Linia de producție” chirurgicală funcționa continuu.

Trupele lăsate pe malul vestic al Donului se întrebau dacă aveau sa scape. “Drept înainte către Don”, scria un ofițer de artilerie în jurnalul său. “Va ieşi oare bine? Vom reuşi să scăpăm din marea pungă? Mai stă podul în picioare? Ore de încordare şi nelinişte.

Secții de apărare la stânga şi la dreapta parcursului. Adesea drumul însuşi este o linie a frontului, în sfârşit Donul! Podul intact. Ni se ia o greutate de pe inimă! Ne ocupăm

poziţiile de tragere. Ruşii avansează deja. Cavaleria a trecut Donul pe la sudul nostru."

"Câteva tancuri au fost aruncate în aer", a relatat un caporal mai târziu, "pentru că nu am primit carburant la timp." Divizia 14 tancuri mai avea doar douăzeci şi patru de tancuri care puteau fi reparate, aşa că servanţii rămaşi au fost reorganizaţi într-o companie de infanterie, înarmaţi cu carabine şi pistoale automate. Ofiţerii superiori erau în pragul disperării. Pe 25 noiembrie, dimineaţa devreme, prinţul Dohna-Schlobitten, ofiţerul de informaţii al Corpului 14 tancuri, a surprins o discuţie între generalul Hube şi şeful său de stat-major, colonelul Thunert, în care s-au folosit expresii precum "în ultimă instanţă" şi "un glonţ în cap".

Temperatura a scăzut dramatic. Pământul era tare ca piatra, ceea ce însemna o rată crescută a pierderilor din cauza focului de mortiere, dar nu pământul îngheţat, ci apa îngheţată a îngreunat retragerea, îngheţul puternic însemna că Donul va fi uşor de trecut pentru inamic. Noaptea următoare, infanteria sovietică a reuşit să treacă Donul lângă Peskovatka. A doua zi, dis-de-dimineaţă, pacienţii din spitalul de campanie s-au trezit în zgomot de mortiere şi de foc de mitralieră. "Toţi alergau de colo-colo ca nişte găini fără cap", relata subofiţerul bolnav de icter de la baza de reparaţii, care supravieţuise în acea noapte sub cerul liber, negăsindu-i-se un loc în spitalul de campanie. "Pe drum erau şiruri de vehicule, unul în spatele celuilalt, în timp ce bombele de mortiere cădeau în jurul lor.

Ici şi colo, câte un vehicul era lovit şi se făcea scrum. Răniţii grav nu puteau fi transportaţi, din lipsă de camioane. O companie adunată în grabă din soldaţi din mai multe unităţi a reuşit să respingă inamicul exact înainte ca acesta să ajungă la spitalul de campanie."

În acea seară, personalul Cartierului General al Corpului 14 tancuri a primit ordinul de a distruge "toate articolele de echipament, dosare şi vehicule care nu erau absolut necesare". Urmau să se retragă peste Don spre Stalingrad. A

doua zi, 26 noiembrie, Divizia 16 tancuri şi o parte a Diviziei 44 infanterie au fost printre ultimele unități ale Armatei 6 rămase la vest de Don. În acea noapte au trecut podul de la Lucinski spre Stalingrad. Pentru Divizia 16 tancuri, acesta era “exact acelaşi pod pe care l-am trecut cu douăsprezece săptămâni în urmă pentru primul nostru atac asupra oraşului de pe Volga”.

O companie de infanterie mecanizată din Regimentul 64 infanterie mecanizată a acoperit retragerea sub comanda locotenentului von Mutius. Misiunea ei era să apere podul, permițându-le să treacă celor rătăciți de unitate până la ora 3.30, când podul de pe Don, lung de trei sute de metri, trebuia aruncat în aer. La ora 3.10, tânărul şi înflăcăratul Mutius a recunoscut față de sergentul-major al companiei sale, Oberfeldwebel Wallrawe, că era “foarte mândru” să fie “ultimul ofițer al Wehrmacht-ului care trecea podul acesta”.

Wallrawe nu a făcut nici un comentariu. Douăzeci de minute mai târziu, după ce infanteria mecanizată se afla de partea cealaltă, pe malul de est al Donului, genieştii au aruncat podul în aer. Armata 6 era acum izolată între Don şi Volga.

Triumful nu a îmblânzit atitudinea ostaşilor Armatei Roşii față de inamic. “Mă simt mult mai bine pentru că am început să-i distrugem pe germani”, scria un ostaş soției sale pe 26 noiembrie.

“Acesta a fost momentul în care am început să batem şerpii.

Capturăm o grămadă. De-abia dacă avem timp să-i transferăm în lagăre de prizonieri, încep acum şi ei să plătească pentru sângele nostru, pentru lacrimile poporului nostru, pentru insulte şi pentru jafuri. Am primit uniforma de iarnă, aşa că nu te îngrijora din cauza mea. Lucrurile merg bine aici. Voi fi curând acasă, după victorie, îți trimit 500 de ruble.” Cei internați în spital, aflați în convalescență, regretau amarnic că nu participau la bătălie. “Luptele sunt

înverşunate şi merg bine acum", scria un ostaş rus soției sale, "iar eu zac aici şi pierd toate acestea."

Au fost o mulțime de alegații sovietice în legătură cu atrocitățile germane, care sunt greu de evaluat. Unele, fără îndoială, au fost exagerări sau invenții folosite de propagandă, altele au fost însă adevărate. Trupele sovietice au întâlnit în înaintarea lor femei, copii şi bătrâni care fugiseră din casele lor de armata germană, cu puținele lucruri care le mai rămăseseră îngrămădite pe săniuțe. Multora li se furaseră hainele de iarnă. Vasili Grossman a raportat lucruri similare din axa sudică a înaintării. El a povestit cum ostaşii Armatei Roşii, percheziționând prizonierii, s-au înfuriat găsind asupra multora dintre ei o pradă vrednică de milă provenind din casele țăranilor: "basmalele şi cerceii unor bătrâne, rufărie şi fuste, scutece şi bluze viu colorate de fetiță. Un soldat avea asupra lui douăzeci şi două de perechi de ciorapi". Civili supți de foame, numai piele şi os, au descris suferințele îndurate sub ocupația germană. Toată averea fiecare vacă, fiecare găină, fiecare sac de grâu - le fusese luată.

Bătrânii au fost bătuți crunt pentru a spune unde îşi ascunseseră grânele. Gospodăriile au fost incendiate, numeroşi civili au fost trimişi la muncă forțată, cei rămaşi fiind lăsați să moară de foame sau să înghețe. Mici grupuri de ostaşi ruşi, în special când erau beți, se răzbunau pe germanii care le cădeau în mână. Între timp, formațiunile NKVD năvăleau în satele eliberate, unde au arestat 450 de colaboraționişti. Cea mai mare razie avea să aibă loc o lună mai târziu la Nijne-Cirskaia, unde cazacii îi denunțaseră pe agenții NKVD Poliției Secrete Militare Germane. Aproximativ 400 de gardieni de lagăr au fost executați, din care 300 erau ucraineni.

Grossman a urmărit escortarea prizonierilor de război germani.

Unii aveau pături zdrențuite pe umeri în loc de mantale. Sfoara sau sârma servea drept curea de pantaloni, "în această stepă întinsă, mohorâtă şi fără vegetație, puteai să-i vezi de la

mare depărtare. Trec pe lângă noi în coloane de câte două-trei sute de oameni şi în grupuri mai mici de câte douăzeci până la cincizeci. O coloană, lungă de câțiva kilometri, înainta încet, reproducând exact fiecare cotitură sau întoarcere a drumului. Unii germani vorbesc un pic ruseşte. «Nu vrem război», spuneau cu glas tare. „Vrem acasă. La dracu' cu Hitler!”

Gardienii lor observau sarcastic: «Acum când tancurile noastre i-au izolat, sunt gata să strige că nu vor război; dar înainte acest gând nici nu le trecea prin cap».” Prizonierii au fost trecuți Volga în barje trase de remorchere. “Stau îngrămădiți pe punte, îmbrăcați în mantale cenuşii zdrențuite.” Un marinar care îi privea a observat cu satisfacție neîndurătoare: “Acum văd şi ei cum arată Volga.”

La Abganerovo, infanteria sovietică a descoperit că nodul feroviar era blocat de vagoane de marfă abandonate, care, după marcaje, fuseseră luate din țările Europei ocupate. Motociclete de proveniență franceză, belgiană şi poloneză erau părăsite acolo, toate fiind inscripționate cu vulturul negru şi svastica celui de-al Treilea Reich.

Pentru ruşi, vagoanele pline cu provizii au fost un dar neaşteptat de Crăciun. Sentimentul de a priva puternica Armată Germană de bunurile dobândite pe căi necinstite era de două ori mai plăcut, însă se mai ridicau totuşi vechile probleme ale alcoolismului semicronic.

Comandantul, locțiitorul comandantului şi optsprezece ostaşi ai unei companii de pe flancul sudic au fost victimele unei mari cantități de antigel german capturate. Trei au murit, iar ceilalți şaptesprezece se aflau “în stare gravă într-un spital de campanie”. Pe flancul nordic, un ofițer rus capturat i-a spus prințului Dohna că atunci când ostaşii din batalionul său, pe jumătate morți de foame din cauza lipsei de rații, au capturat un depozit românesc de campanie, 150 de oameni au murit “din cauza consumului excesiv”.

Între timp, la Stalingrad, Armata 62 s-a trezit într-o situație ciudată. Deşi se afla în noua încercuire a Armatei 6, a

rămas izolată de malul de est al Volgăi, lipsită de provizii şi cu răniții neevacuați. De fiecare dată când o ambarcațiune se hazarda să treacă printre sloiurile periculoase, artileria germană deschidea focul. Cu toate acestea, atmosfera s-a schimbat când atacatorii au devenit asediați.

Soldaților Armatei 62 nu le venea încă să creadă că intervenise un moment de cotitură. Ostaşii ruşi, fără nici o perspectivă să mai primească vreo provizie de tutun până când Volga nu înghețа complet, cântau ca să nu se mai gândească la țigări. Germanii îi ascultau din buncărele lor fără însă a mai profera insulte.

Obsesia lui Hitler

Sarcina informării Führer-ului în legătură cu marea pătrundere sovietică din 19 noiembrie i-a revenit şefului de stat-major al armatei, generalul Zeitzler, care rămăsese în Prusia Orientală. Hitler se afla la Berghof, mai sus de Berchtesgaden, unde primise şi vestea referitoare la acordul lui Stalin pentru pactul germano-sovietic din august 1939. Cu acel prilej, dăduse cu pumnul în masă în semn de triumf, spre surprinderea doamnelor din suita sa. "I-am prins!", strigase el atunci, sărind în picioare. De data aceasta, reacția sa pare să fi fost una de furie.

Jurnalul de război al Comandamentului Suprem al Wehrmacht-ului se referă, cu vădită lipsă de sinceritate, la "veştile alarmante cu privire la ofensiva rusă, aşteptată de mult timp de Führer". Reacția lui Hitler la contraatacul eşuat executat în acea zi de Corpul 48 tancuri este şi mai elocventă. Deoarece ordinele sale nu reuşiseră să evite colapsul românilor, Hitler avea nevoie de un țap ispăşitor dispunând astfel arestarea generalului Heim.

Hitler a recunoscut, cu toate că nu deschis, că întreaga poziție germană din sudul Rusiei era acum amenințată, în a doua zi a ofensivei, i-a ordonat feldmareşalului von Manstein să se reîntoarcă din sud la Vitebsk pentru a forma noul Grup de Armate Don. Manstein era cel mai admirat strateg al Wehrmacht-ului şi lucrase cu succes Cu forțele române în Crimeea.

În absența fizică a Führer-ului, Comandamentul Suprem al Wehrmacht-ului era paralizat. Pe 21 noiembrie, ziua în care Paulus şi Schmidt îşi abandonaseră Cartierele Generale la Golubinski, atunci când acestea erau amenințate de o coloană de tancuri sovietice, primul aghiotant al lui Hitler, generalul Schmundt, era preocupat de "modificările la uniformele ofițerilor şi ale oficialilor Wehrmacht".

Paulus a aflat de ordinul Führer-ului ca Armata 6 să rămână cu fermitate pe poziții în ciuda primejdiei unei "încercuiri temporare" când a sosit la Nijne-Cirskaia. Lui Paulus i s-a spus să ia sub comanda sa toate trupele lui Hoth de la sud de Stalingrad şi ce mai rămăsese din Corpul 6 armată român. Partea-cheie a ordinului era: "Mențineți deschise căile ferate cât mai mult posibil. Urmează ordine cu privire la reaprovizionare pe calea aerului." Paulus, căruia instinctul îi spunea să ia în considerare retragerea de pe Volga pentru a face joncțiunea cu restul Grupului de Armate B, ezita să dea curs acestui ordin, încercând să evalueze corect situația generală.

Se deplasase cu avionul la Nijne-Cirskaia pentru că aici Cartierul său General, care se pregătea pentru iarnă, avea linii de comunicații sigure cu Grupul de Armate B şi cu Wolfsschanze de lângă Rastenburg. Hitler, auzind de sosirea lui, a bănuit însă că vroia să scape de ruşi. I-a ordonat să se reîntoarcă imediat pentru a se alătura celorlalți membri ai statului său major de la Gumrak, din interiorul încercuirii. Când generalul Hoth a sosit devreme a doua zi dimineață, pe 22 noiembrie, l-a găsit pe Paulus furios şi neliniştit din cauza insinuării lui Hitler că şi-ar fi abandonat oamenii. Şeful de stat-major al lui Paulus, generalul Schmidt, vorbea la telefon cu generalul Martin Fiebig, comandantul Corpului 8 aerian. Schmidt a accentuat faptul că Armata 6 avea nevoie urgentă de carburanți şi de muniție pentru a ieşi din încercuire, iar Fiebig repeta ceea ce spusese în după-amiaza anterioară: "Este imposibil să reaprovizionăm întreaga armată pe calea aerului. Luftwaffe nu are suficiente avioane de transport."

Cei trei generali au evaluat aproape întreaga dimineață situați grea a Armatei 6. Schmidt a vorbit cel mai mult. Tot el discutase cu generalul von Sodenstern de la Grupul de Armate B cu o seară înainte, aflând detalii cu privire la înaintarea sovietică de la Perelazovski către sud-est. Sodenstern îi spusese fără menajamente: „Nu avem cu ce să-i oprim. Trebuie să vă ajutați singuri."

In timpul discuției, a intrat în încăpere generalul-maior Wolfgang Pickert, comandantul Diviziei 9 artilerie antiaeriană a Luftwaffe. Schmidt, colegul său de clasă la Colegiul de Stat-Major, i-a spus din partea cealaltă a camerei, citând cuvintele preferate ale instructorului lor: "Decizie cu argumente, vă rog!" Pickert a răspuns fără să ezite că intenționa să-şi retragă divizia imediat.

"Şi noi vrem să ieşim", i-a replicat Schmidt, "dar mai întâi trebuie să formăm o apărare pe tot frontul pentru a crea o linie defensivă pe partea sudică de unde atacă ruşii." Şi a continuat spunând că nu pot abandona diviziile de pe malul de vest al Donului şi că Armata 6 nu va putea să iasă din încercuire prin luptă în următoarele cinci sau şase zile. Pentru ca operațiunea să aibă şanse de reuşită, "trebuie să ni se livreze cu ajutorul Luftwaffe carburanți şi muniție". Generalul Hube transmisese deja prin radio că tancurile sale se opriseră.

"Nu are nici o importanță", a replicat dur Pickert. Nu intenționa să piardă o întreagă divizie de artilerie antiaeriană cu toate armele ei. "Armata 6 nu va fi niciodată aprovizionată pe calea aerului dacă noi nu facem nimic." Schmidt nu l-a contrazis, dar a subliniat că ştiau foarte puține în legătură cu situația de pe întregul front şi nici ce rezerve erau disponibile la eşalonul superior. A accentuat faptul că lipsa de carburanți şi de cai însemna că "peste 10 000 de răniți şi grosul armamentului greu şi al vehiculelor vor rămâne în urmă.

Aceasta ar însemna un sfârşit napoleonian".

Paulus, după ce studiase campania din 1812, era evident urmărit de viziunea dezintegrării armatei sale, măcelărită în timp ce se lupta Sa scape prin stepa acoperită de zăpadă. Nu dorea să intre în istorie Ca generalul răspunzător pentru cel mai mare dezastru militar al tuturor timpurilor. S-ar putea să fi fost, fireşte, tentat, mai ales că nu avea reputația unei independențe în gândire, să amâne deciziile periculoase din punct de vedere politic şi strategic, mai ales acum când ştia că feldmareşalul von Manstein urma să preia comanda.

Manstein, care nu putuse să vină din nord cu avionul din cauza vremii nefavorabile, era acum blocat în trenul său de stat-major, din cauza acțiunilor partizanilor.

Paulus avea instinctele unui ofițer de stat-major, dar nu pe acelea de conducător al unei formații de luptă care trebuia să reacționeze în fața unui pericol. El nu putea fi de acord cu o ieşire din încercuire înainte ca aceasta să fie bine pregătită şi aprovizionată şi să facă parte dintr-un plan general aprobat de eşalonul superior. Nici el şi nici Schmidt, se pare, nu au luat în considerare că viteza era factorul decisiv. Ei nu au reuşit să pregătească forța mobilă grea, care ar fi fost unica lor speranță de a sparge încercuirea chiar înainte ca aceasta să se închidă. Acum n-au realizat că, după ce Armata Roşie îşi va consolida poziția, aproape totul, şi în special vremea, avea să se întoarcă din ce în ce mai mult împotriva lor.

Se pierduse deja foarte mult timp cu trimiterea regimentelor de tancuri în spate peste Don. Primind în acea dimineață confirmarea în legătură cu pierderea Kalaciului, au fost nevoiți să spună Corpului 11 armată al lui Strecker şi Corpului 14 tancuri al lui Hube că trebuie să se pregătească de retragere către malul de est pentru a face joncțiunea cu restul Armatei 6. La sfârşitul dimineții, Schmidt a comunicat ordinele respective generalului Hube şi colonelului Groscurth, şeful de stat-major al lui Strecker.

În aceeaşi după-amiază, la ora 14.00, Paulus şi Schmidt au plecat înapoi cu avionul la noul Cartier General de la Gumrak, aflat în interiorul zonei încercuite. Paulus a adus o provizie bună de vin roşu şi de şampanie Veuve-Cliquot - o opțiune cel puțin ciudată pentru cineva despre care se presupunea că plănuieşte o ieşire urgentă din încercuire. După ce a ajuns la noul Cartier General al Armatei 6 prin gara de la Gumrak, a început să-i contacteze pe comandanții săi de corp de armată. Vroia să ştie ce cred despre ordinul Führer-ului, reînnoit în acea seară, de a se trece la o apărare circulară şi de a se aştepta noi ordine. “Toți au împărtăşit părerea noastră”, avea să scrie Schmidt mai târziu, “că era o

necesară o ieşire către sud." Cel care s-a exprimat cel mai deschis a fost generalul von Seydlitz, al cărui stat-major se afla la doar o sută de metri mai încolo.

Semnalul dat de Paulus la ora 19.00 era menit să prezinte o imagine dezolantă. "Armata încercuită", au fost primele sale cuvinte, deşi inelul nu fusese încă închis. A fost un semnal slab şi prost structurat, care nu urma formatul corect. Cel mai important lucru a fost faptul că Paulus nu a propus nici o măsură fermă de acțiune. El a cerut "libertate de acțiune dacă se dovedeşte că este imposibil să se realizeze o apărare la nivelul întregului front în flancul său sudic".

În noaptea aceea, la ora 22.15, Paulus a primit un mesaj radio de la Führer. "Armata 6 este temporar încercuită de forțele ruseşti.

Cunosc Armata 6, pe comandantul vostru şi nu mă îndoiesc că în această situație grea vor rezista cu curaj. Armata 6 trebuie să ştie că fac totul pentru a o ajuta. Voi emite instrucțiuni la timp. Adolf Hitler." Paulus şi Schmidt, convinşi că, în ciuda acestui mesaj, Hitler va asculta până la urmă de glasul rațiunii, au început să pregătească planurile pentru o ieşire către sud-vest.

Hitler, în acea seară de 22 noiembrie, a plecat de la Berchtesgaden împreună cu Keitel şi Jodl cu trenul său special către Leipzig, de unde un avion urma să-l ducă la Rastenburg. În timpul călătoriei către nord, Hitler a oprit trenul o dată la câteva ore pentru a vorbi cu Zeitzler. Voia să se asigure că nu i se va permite lui Paulus să se retragă, într-una din aceste convorbiri, Führer-ul i-a spus lui Zeitzler: "Am găsit o altă ieşire." Nu a spus că vorbise din nou în trenul special cu generalul Hans Jeschonnek, şeful de Stat-Major al Luftwaffe, care spusese, în ciuda avertizărilor lui Richthofen, că un Pod aerian pentru aprovizionarea Armatei 6 ar putea fi temporar posibil.

Göring, mareşalul Reich-ului, auzind ce vroia Führer-ul, a convocat imediat o şedință cu şefii unităților de transport. Le-a spus că trebuiau transportate 500 de tone zilnic. (Nu s-a

ținut seama de estimările Armatei 6, care se ridicau la 700 de tone.) Aceştia au spus Ca puteau transporta maximum 350 de tone, şi asta doar o perioadă curtă. Göring, într-un elan iresponsabil, l-a asigurat prompt pe

Hitler că Luftwaffe va ajuta Armata 6 să-şi mențină poziția actuală.

Chiar dacă ar fi fost vorba de o cantitate mai mică, nu s-au luat în considerare vremea proastă, avioanele inutilizabile sau acțiunile inamicului.

A doua zi dimineață devreme, în ziua de 24 noiembrie, speranțele tuturor generalilor de care depindea soarta Armatei 6 s-au spulberat. O altă hotărâre a Führer-ului a ajuns la statul-major al lui Paulus, la ora 8. Potrivit acesteia, erau stabilite limitele a ceea ce Hitler numea acum "fortăreața Stalingrad". Frontul de pe Volga trebuie apărat "în orice circumstanțe".

Zeitzler mai credea cu o seară înainte că Hitler va reveni cu picioarele pe pământ. Acum, Führer-ul demonstra foarte clar că opinia generalilor care răspundeau de Operațiunea Stalingrad nu valora absolut nimic. Sentimentele lor au fost definite în câteva cuvinte de Richthofen în jurnalul său, atunci când a scris că aceştia deveniseră ceva mai mult decât nişte "subofițeri bine plătiți".

Noțiunea lui Hitler de putere a voinței nu mai avea nimic comun cu logica militară. El avea o singură idee fixă: dacă Armata 6 se retrăgea de la Stalingrad, Wehrmacht-ul nu se va mai întoarce niciodată. După el, acesta era "geamandura" celui de-al Treilea Reich. De asemenea, cât se poate de pertinent în cazul unui astfel de egolatru, era în joc propria sa mândrie după toate vorbele mari pe care le rostise despre oraşul lui Stalin în discursul sau de la München, la Bierkeller, cu mai puțin de două săptămâni în urmă.

O astfel de combinație de circumstanțe era probabil menită să producă momente de ironie amară. Chiar înainte de emiterea hotărârii Führer-ului, generalul von Seydlitz, comandantul Corpului 51 de la Stalingrad, hotărâse să

acționeze. Considera “complet de neînchipuit” ca o armată cu douăzeci şi două de divizii “să intre într-o apărare pe întreg frontul şi să se lipsească astfel de orice libertate de mişcare”. A pregătit un lung memoriu cu privire la acest subiect pentru Statul-Major al Armatei 6. “Luptele defensive minore din ultimele câteva zile ne-au secătuit deja rezervele de muniție.”

Situația aprovizionării era decisivă. Considerau de datoria lor sa ignore ordinul catastrofal de a rămâne pe poziții.

În acea seară de 23 noiembrie, Seydlitz a ordonat Diviziei 60 infanterie motorizată şi Diviziei 94 infanterie să dea foc depozitelor, si sa arunce în aer pozițiile şi să se retragă apoi către nordul Stalingradului. “In miile de focuri aprinse rapid”, scria ofițerul de intendență al Diviziei 94 infanterie, “am ars mantale, uniforme, cizme, documente, hărți, maşini de scris, alimente. Generalul şi-a ars întreg echipamentul.” Armata Roşie, alertată din cauza exploziilor şi a flăcărilor, a prins descoperită divizia deja slăbită în timp ce se retrăgea de la Spartakovka, provocându-i aproape 1 000 de pierderi. Formațiunea învecinată, Divizia 389 infanterie, din Fabrica de Tractoare Stalingrad, a avut şi ea de suferit în învălmăşeală.

Hitler, furios când a auzit de această retragere, a dat vina pe Paulus. Pentru a preîntâmpina orice altă neîndeplinire a ordinelor sale, a luat hotărârea extraordinară de a împărți comanda din încercuire. Generalul von Seydlitz, pe care îl considera un fanatic al rezistenței, a fost făcut comandant-şef al părții de nord-est a teritoriului încercuit, ce includea şi Stalingradul. Semnalul a sosit la ora 6, în dimineața zilei de 25 noiembrie. Puțin mai târziu, în aceeaşi dimineață, Paulus l-a luat cu el pe căpitanul Behr pentru a merge la statul-major al lui Seydlitz, aflat în apropiere. Paulus i-a predat mesajul primit de la Grupul de Armate Don. “Acum că deții comanda”, i-a spus el ironic, “poți să ieşi din încercuire.” Seydlitz nu a reuşit să-şi ascundă jena. Manstein, care era îngrozit de ideea împărțirii comenzii, a reuşit să o redefinească într-o manieră mai puțin lipsită de sens.

Confruntarea lui Paulus cu generalul von Seydlitz nu a fost singura întrevedere dificilă ce a avut loc ca urmare a încercuirii Stalingradului. La Wolfsschanze (Bârlogul Lupului), mareşalul Antonescu a trebuit să suporte o tiradă prin care Führer-ul a învinuit armatele române pentru dezastru. Antonescu, cel mai loial aliat al lui Hitler, a răspuns cu patimă. Apoi, dictatorii s-au calmat, neîndrăznind să renunțe la o alianță pe care nici unul dintre ei nu o putea repudia. Dar împăcarea nu avea să aibă urmări mai târziu.

Ofițerii români erau furioşi că înaltul Comandament German ignorase toate avertismentele lor, mai ales pe cele în legătură cu apărarea antitanc, între timp, trupele germane, neştiind nimic despre pierderile româneşti, îşi acuzau aliații că provocaseră dezastrul fugind. Au avut loc numeroase incidente neplăcute între grupuri de soldați din ambele părți. Astfel, la întâlnirea sa furtunoasă cu Antonescu, până şi Hitler a fost nevoit să admită că trebuia făcută o încercare pentru a restabili relațiile dintre aliați. "Potrivit decretului Führer-ului", i-a informat Statul-Major al Armatei 6 pe comandanții de mari unități, "criticile la adresa insuccesele ofițerilor şi trupelor române trebuie să înceteze." Tensiunea dintre aliați nu a fost greu de intuit de autoritățile sovietice, care au organizat imediat lansarea din avion a 150 000 de manifeste în limba română.

Hitler nu a renunțat la pedepsirea generalului Heim, comandantul Corpului 48 tancuri. "Führer-ul a ordonat ca generalul Heim să fie schimbat imediat din funcția sa de comandă", nota generalul Schmundt în jurnalul său imediat după reîntoarcerea lui Hitler la Bârlogul Lupului. "Führer-ul însuşi va decide cu privire la toate măsurile de disciplină militară în această problemă."

Mulți ofițeri superiori s-au gândit că Hitler nu-l considera doar pe Heim țapul ispăşitor pentru dezastru, ci întreg corpul ofițeresc.

Groscurth scrisese cuvinte usturătoare despre "armata recunoscătoare a partidului victorios", imediat după discursul

radiodifuzat al lui Hitler în care acesta prelinsese că învinsese casta ofițerilor de Stat-Major General în pantalonii lor cu vipuşcă latã. Ca şi celălalt antinazist, Henning von Tresckow, Groscurth credea că Statul-Major General nu-şi mai merita numele din cauza supunerii oarbe față de Hitler. Totuşi, corpul ofițeresc a rămas singurul capabil să se opună statului totalitar.

Tresckow credea că un dezastru dramatic putea provoca o schimbare cu condiția ca armata să aibă într-o poziție-cheie un comandant respectat de toată lumea şi pregătit să i se opună lui Hitler cu hotărâre. Feldmareşalul von Manstein se bucura de respectul necesar, aşa că Tresckow, atunci când s-a ivit prilejul, a aranjat ca tânărul său văr, Alexander Stahlberg, să devină aghiotantul lui Manstein. Momentul părea oportun. Stahlberg s-a prezentat pe 18 noiembrie, la două zile după ce Hitler îl numise pe Manstein comandant al noului Grup de Armate Don.

Calitățile militare şi inteligența lui Manstein nu puteau fi puse la îndoială, dar instinctul său politic era mai puțin previzibil, în ciuda aparențelor încurajatoare. Manstein îl disprețuia pe Göring şi nu-l putea suferi pe Himmler. Față de cei în care avea încredere, îşi recunoscuse ascendența evreiască. Putea fi virulent şi în privința lui Hitler. Ca o glumă, câinele său Knirps fusese dresat să ridice laba şi să salute la comanda *Heil Hitler!* Pe de altă parte, soția lui era o mare admiratoare a lui Hitler şi, ceea ce era mai important, Manstein, aşa cum s-a mai spus, emisese către trupele sale ordinul în care se menționa “necesitatea unor măsuri severe împotriva evreimii”.

Luxosul tren de stat-major al lui Manstein cu vagoane de dormit - salonul pe roți aparținuse reginei Iugoslaviei - s-a oprit în drumul său ocolitor la sud de Smolensk. Acolo, comandantul Grupului de Armate Centru, feldmareşalul Hans Günther von Kluge, s-a urcat în tren pentru a-l informa neoficial pe Manstein asupra situației din sudul Rusiei. Kluge, influențat de Tresckow, era unul din puținii feldmareşali

activi gata să se alăture unui complot. I-a spus lui Manstein că Hitler plasase Armata 6 într-o poziție de neapărat.

Harta cu situația de luptă demonstra clar primejdia.

Kluge a încercat să-i dea lui Manstein un sfat. Încercarea lui Hitler de a controla toate mişcările până la nivel de batalion trebuia respinsă. “Ca să fii avertizat”, a adăugat Kluge cu emfază.

“Führer-ul atribuie supraviețuirea armatei din Răsărit din timpul marii crize din iarna trecută nu moralului soldaților noştri şi eforturilor noastre, ci exclusiv propriei sale măiestrii.” Curând după această întâlnire, Armata Roşie a lansat o ofensivă împotriva Grupului de Armate Centru pentru a-i împiedica pe germani să aducă trupe care să spargă încercuirea Stalingradului.

Trenul încălzit îşi continua drumul prin peisajul rusesc acoperit de Primele zăpezi. Manstein şi ofițerii săi de stat-major discutau Despre muzică, prieteni comuni şi rude, jucau şah şi bridge şi ocoleau subiectele politice. Locotenentul Stahlberg, auzind că

Manstein era rudă cu fostul preşedinte von Hindenburg, s-a întrebat care dintre feldmareşalii din acest război putea deveni “salvatorul patriei” în cazul unei înfrângeri totale. “Cu certitudine nu eu”, a replicat imediat Manstein.

Aniversarea zilei de naştere a feldmareşalului, cea de-a cincizeci şi cincea, a fost pe 24 noiembrie, ziua sosirii sale la Cartierul General al Grupului de Armate B. Generalul von Weichs, arătându-i o hartă de operațiuni adusă la zi, nu a ascuns gravitatea situației.

Tocmai sosise mesajul de la Statul-Major al Führer-ului, Armatei 6 ordonându-i-se să mențină “fortăreața” Stalingrad şi să aştepte reaprovizionarea pe calea aerului. Manstein, potrivit aghiotantului său, a părut surprinzător de optimist. Nici distanța de 250 de kilometri dintre trupele germane din partea sudică a încercuirii de la Stalingrad şi Grupul de Armate A din Caucaz nu l-a împiedicat pe Manstein să-şi instaleze Cartierul General la Novocerkask, vechea capitală

cazacă de pe Don. La intrarea principală avea gărzi cazace de pe Don, îmbrăcate în uniforme ale Wehrmacht-ului şi cu cuşme de oaie pe cap. “Când intram sau plecam”, spunea aghiotantul său, “îşi bombau pieptul şi luau poziția de drepți ca şi cum ar fi trecut maiestatea sa imperială țarul însuşi.”

Hitler a dat instrucțiuni stricte ca ştirile în legătură cu încercuirea Stalingradului să fie ascunse poporului german. Pe 22 noiembrie, comunicatul recunoştea că a avut loc un atac pe Frontul de Nord.

A doua zi, imediat după încercuirea completă a Armatei 6, erau menționate doar contraatacurile şi pierderile suferite de inamic. Un anunț ulterior lăsa să se înțeleagă că atacurile sovietice fuseseră respinse cu pierderi grele. In sfârşit, pe 8 decembrie, la trei săptămâni după încercuire, s-a recunoscut că a avut loc şi un atac la sud de Stalingrad, dar nu se făcea nici o aluzie la faptul că Armata 6 fusese izolată. Ficțiunea a fost menținută până în ianuarie cu ajutorul formulei vagi referitoare la “trupele din zona Stalingradului”. Autoritățile naziste nu puteau, desigur, să împiedice răspândirea rapidă a zvonurilor, mai ales în rândurile armatei, “întreaga Armată 6 este încercuită”, a auzit de la preotul militar un soldat aflat în spitalul de campanie, încercările de a reduce la tăcere soldații şi ofițerii prin mijloace disciplinare au avut un efect de bumerang şi lipsa de franchețe nu a făcut decât să sporească sentimentul de insecuritate in Germania. La câteva zile după încercuire, civilii scriau pe front întrebând dacă zvonurile erau adevărate. “Ieri şi astăzi”, scria un casier din Bernburg, “lumea spune că a avut loc o pătrundere în zona voastră?!”

Autoritățile naziste credeau că pot ascunde adevărul până când o forță de înlocuire era pregătită să pătrundă către Stalingrad. Între timp; oricât de sceptic ar fi fost în privința garanțiilor date de Göring că va aproviziona armata pe calea aerului, Paulus nu se simțea în stare să contrazică argumentele propriului său şef de stat-major că vor rezista cel puțin până în decembrie, când Hitler promisese că se va realiza o pătrundere pentru a-i despresura.

Paulus se confrunta cu ceea ce Strecker numea “cea mai dificilă problemă de conştiinţă pentru orice soldat: să nesocotească ordinele superiorului său pentru a putea face faţă situaţiei aşa cum consideră el că era mai bine”. Ofiţerii cărora nu le plăcea regimul şi îl disprețuiau pe GROFAZ (“Cel mai mare comandant al tuturor timpurilor”), aşa cum îi spuneau ei Führer-ului în particular, sperau ca Paulus să se opună acestei nebunii şi să încerce să inducă o reacţie în cadrul întregii armate*. Se gândeau la revolta generalului Hans Yorck von Wartenburg de laTauroggen din decembrie 1812, când acesta a refuzat să mai lupte sub comanda lui Napoleon, fapt ce a dat naştere unui val de patriotism în Germania. Mulți credeau în această comparaţie. Se pare că generalul von Seydlitz a evocat-o în convorbirea cu Paulus, atunci când a încercat să-l convingă să treacă la ofensivă; tot astfel gândea şi colonelul Selle, comandantul trupelor de geniu din Armata 6.

Hitler, gândeau ei, putea fi convins de ofiţerii superiori să renunțe La funcţia de comandant suprem. O schimbare a regimului putea fi realizată fără haosul dezastruos şi rebeliunea din noiembrie 1918. Era o descifrare uimitor de naivă a caracterului lui Hitler. Cea mai mică opoziţie era de natură să provoace o baie de sânge teribilă. Tinerii, precum Tresckow şi Stauffenberg, recunoşteau că Hitler Putea fi îndepărtat doar printr-un asasinat.

Schmidt, pe de altă parte, considera că: “O astfel de acţiune împotriva ordinelor ar deveni o răzmeriță cu substrat politic.”

Răspunsul dat de Paulus lui Selle părea fatalist: “Ştiu că istoria războiului s-a pronunțat în privinţa mea.” A avut însă dreptate să respingă comparaţia cu Tauroggen. Yorck, fără mijloace de comunicaţii, putea pretinde că acţionează în numele regelui Prusiei, fără să i se ia comanda. Dar, într-o epocă în care fiecare stat-major era în contact permanent prin radio, curier sau teleimprimator, ordinul de arestare a unui comandant putea fi comunicat imediat. Singurul actor din

această dramă capabil să joace rolul lui Yorck era Manstein, aşa cum recunoscuseră Tresckow şi Stauffenberg, dar Manstein, aveau să descopere ei, nu intenționa să accepte un astfel de rol periculos. “Feldmareşalii prusaci nu se răzvrătesc”, va spune el peste un an, contrazicând categoric tradiția Yorck, atunci când a fost abordat de un reprezentant al Grupului de Armate Centru.

Mulți istorici au lăsat impresia că toți ofițerii din Armata 6 credeau că trebuia să se facă imediat o încercare de rupere a încercuirii ruseşti. Afirmația ne induce în eroare. Comandanții de mari unități, de divizie şi ofițerii de stat-major erau categoric convinşi de necesitatea spargerii încercuirii, dar comandanții de regiment şi de batalion de infanterie de pildă se îndoiau. Trupele lor, mai ales cele care erau deja la adăpost în buncăre, nu doreau să-şi abandoneze pozițiile şi armamentul greu pentru “a ieşi în zăpadă”, unde ar fi fost expuse atacurilor ruseşti în câmp deschis. Soldații ezitau şi ei să se pună în mişcare întrucât credeau în promisiunile în legătură cu un puternic contraatac care-i va salva. Lozinca în sprijinul acestei idei, lansată la sfârşitul ordinului de zi dat de Paulus pe 27 noiembrie “Rezistați! Führer-ul ne va scoate de aici!” - s-a dovedit foarte eficientă. (Schmidt va încerca mai târziu să nege că această lozincă a emanat de la Statul-Major al Armatei 6 şi chiar a sugerat că a fost inventată de un comandant subordonat.)

În interiorul încercuirii, soldații tindeau să considere lozinca “Rezistați!” drept o promisiune fermă. Tot aşa gândeau mulți ofițeri, dar alții au intuit instinctiv realitatea. Unul şi-a reamintit cum un locotenent, camarad de-al său din regimentul de infanterie mecanizată, i-a făcut semn cu privirea să vină la vehiculul său pentru a putea discuta situația între patru ochi.

“Nu vom ieşi niciodată din chestia asta”, i-a spus el. “Este un prilej unic pe care ruşii nu-l vor lăsa să le scape.”

“Eşti pesimist”, i-a răspuns celălalt. “Cred în Hitler. Face ceea ce spune, îşi va ține promisiunea.”

„Fortăreaţa fără acoperiş"

În prima săptămână a lunii decembrie, ruşii au lansat atacuri hotărâte pentru a scinda Armata 6. Într-o luptă defensivă grea, diviziile ei de tancuri au pierdut aproape jumătate din cele 140 de vehicule care le mai rămăseseră. In plus, erau serios dezavantajate din cauza lipsei de combustibil şi de muniție. Pe 6 decembrie, o formație de luptă din Divizia 16 tancuri a fost trimisă să contraatace pe jos, neavând carburant pentru semişenilatele ei. Locotenentul von Mutius, tânărul ofițer care fusese atât de mândru că a fost ultimul membru al Wehrmacht-ului care s-a retras peste Don, era locțiitorul comandantului.

Obiectivul ei era un deal de la nord de Baburkin, pe care a reuşit să-l cucerească, însă tancurile ruseşti au apărut din balka, cu sprijin de infanterie. Comandantul formației de luptă a dat ordin de retragere. “O retragere sistematică era imposibilă”, va relata mai târziu un sergent-major. “Fiecare fugea ca să-şi scape pielea.

Inamicul trăgea în noi cu toate armele. Jumătate din formațiunea de luptă a fost nimicită. Locotenentul von Mutius a fost grav rănit.

Pentru a preveni pierderi şi mai grele, Mutius striga fără încetare:

«Risipiți-vă!»“ Sergentul-major era convins că salvase multe vieți, in timp ce zăcea neajutorat în aşteptarea ruşilor. A fost considerat “un adevărat erou” de supraviețuitori.

După numeroase atacuri, comandanții sovietici şi-au dat seama că asediații erau departe de a fi învinşi. Armata 57 din sectorul crucial de sud-vest suferise pierderi grele. Explicațiile pentru eşecul sovietic erau interesante. Un raport - “artileria şi infanteria interacționează foarte bine atunci când iau cu asalt linia de apărare inamică” - suna ca un eufemism pentru pierderile grele suferite din cauza focului propriu. “Ostaşii nu

sunt instruiți suficient asupra necesității de a săpa tranşee", era o altă observație inutilă.

Neprocedând astfel, s-au înregistrat "pierderi ireparabile din cauza tancurilor şi aeroplanelor germane". Nu se spunea nimic despre faptul că pământul era înghețat bocnă şi că aveau foarte puține unelte de săpat tranşee.

În spatele liniilor, ofițerii NKVD şi interpreții lucrau până noaptea târziu interogând prizonierii germani, inclusiv pe primii dezertori, precum şi "limbile" capturate de grupările de cercetare.

"Bolşevicii luau adesea prizonieri de la noi", raporta un locotenent din Divizia 44 austriacă Hoch- und Deutschmeister infanterie.

Personalul serviciului de informații al Frontului Don încerca să identifice diviziile demoralizate, asupra cărora trebuiau să fie concentrate atacurile. Aceştia au observat curând că Divizia 44 infanterie şi Divizia 376 infanterie, care fuseseră retrase peste Don, nu reuşiseră să sape buncăre corespunzătoare. Majoritatea oamenilor lor, în această perioadă când vremea de schimba de la ploaie la îngheț, apoi la ploaie şi din nou la îngheț, stăteau în gropi săpate în pământ acoperite cu prelate. NKVD-ul era interesat în mod deosebit de orice semn de resentiment național. "Se spune că soldații austrieci nu luptă prea bine", a replicat locotenentul Heinrich Boberg, când a fost interogat de căpitanul Diatlenko, pe 10 decembrie.

"Există o fărâmă de adevăr în asta, dar nu aş spune că este adevărat în privința Diviziei 44 infanterie. Austriecii au motive istorice de a nu fi atât de rigizi ca prusacii. Şi întrucât sunt folosiți pentru a se înțelege cu alte naționalități, nu au aceleaşi orgolii ca prusacii "Ostmark", denumirea nazistă a Austriei, părea să dispară remarcabil de rapid din vocabularul unui austriac capturat.

După încetarea atacurilor majore de la începutul lui decembrie, frontul Don a continuat să mențină presiunea asupra Diviziei 44 infanterie cu ajutorul raidurilor, folosind

avioane Şturmovik pentru atacul obiectivelor terestre. Totuşi, moralul Armatei 6 a rămas, în general, remarcabil de ridicat. Un alt ofițer superior din Divizia 16 tancuri avea să raporteze mai târziu că, în această etapă, "pur şi simplu nu au apărut îndoieli în legătură cu un rezultat pozitiv al bătăliei". Infanteriştii, mai ales cei din stepa acoperită cu zăpadă, făceau glume pe seama "fortărețe! fără acoperiş". Majoritatea celor mai tineri, educați într-un regim totalitar, nu se aşteptau să li se spună motivele situației lor jalnice. Asigurările date de Führer erau, pentru ei, o promisiune ce nu putea fi încălcată.

Rațiile au fost curând reduse drastic, însă ofițerii şi subofițerii le dădeau asigurări că această situație nu va dura prea mult. Luftwaffe le va aduce tot ceea ce aveau nevoie şi, apoi, o mare forță de despresurare, condusă de feldmareşalul von Manstein, va înainta de la sud-vest pentru a rupe încercuirea. Mulți soldați erau convinşi, sau poate li s-a spus de către ofițeri cu mai puțină imaginație, că până în Crăciun vor ieşi. "De la 22 noiembrie suntem încercuiți", scria acasă un soldat din Divizia 376 infanterie. "Partea cea mai proastă a trecut. Sperăm cu toții că vom ieşi din încercuire înainte de Crăciun [...]. Imediat după încheierea luptelor pentru încercuire, războiul din Rusia se va sfârşi." Unii erau convinşi că li se va da imediat o permisie şi că vor petrece sigur Crăciunul acasă cu familiile lor.

Cei însărcinați cu administrarea operațiunii de aprovizionare pe calea aerului erau mult mai puțin optimişti. Şeful Serviciului de încartiruire al Armatei 6 anunța la 7 decembrie: "Rațiile reduse cu o treime până la jumătate pentru ca armata să reziste până pe 18 decembrie. Lipsa de furaje înseamnă că majoritatea cailor vor trebui sacrificați până la mijlocul lunii ianuarie."

Ofițerii Luftwaffe care răspundeau de aeroportul de la Pitomnik, detaşați de la Divizia 9 artilerie antiaeriană, nu-şi făceau nici o iluzie. Ştiau că era nevoie de un minimum de 300 de zboruri pe zi pentru refacerea capacității de luptă a

Armatei 6, dar acest lucru era imposibil. Oricum, aviația mult întărită şi mai cutezătoare a Armatei Roşii şi focul de antiaeriană din jurul marginii încercuirii reprezentau o provocare formidabilă pentru trimotoarele hodorogite Junker 52.

Jeschonnek şi Göring nu au luat în considerare faptul că aeroporturile s-a putea găsi în raza de acțiune a artileriei grele sovietice.

Nici măcar vremea nu s-a avut în vedere, chiar şi după experiențele din iarna anterioară. Aveau să fie multe zile cu vizibilitate zero şi multe altele în care temperatura va fi atât de scăzută, încât nu se vor putea porni motoarele avioanelor, chiar dacă se aprindeau focuri sub ele. Cu excepția lui Richthofen, ofițerii Luftwaffe, din afara sau din interiorul încercuirii, nu au îndrăznit să spună cu glas tare ce gândeau, "însemna defetism dacă dădeai glas îndoielilor", spunea unul dintre ei.

În afară de aducerea carburantului, a muniției şi a alimentelor teoretic două tone cu fiecare Junker 52, şi mai puțin cu un Heinkel 111 - avionul avea să se întoarcă cu răniții de la spitalul general de campanie de lângă Aeroportul Pitomnik. Poate cel mai bun indiciu al pesimismului ofițerilor a fost hotărârea secretă de a evacua toate infirmierele germane, chiar înaintea răniților, pentru ca acestea să nu cadă în mâinile ruşilor, în ciuda eforturilor de a se păstra secretul, ofițerii din Regimentul 369 infanterie croat au auzit şi au încercat să convingă Luftwaffe să le ia amantele, deghizate în infirmiere.

Locotenentul pe care l-au abordat îi admira foarte mult pe croați ca soldați şi le-a promis că îi va ajuta. Colonelul său, totuşi, a adoptat o atitudine de înaltă moralitate. "Dar nu contează", i-a replicat locotenentul, "dacă sunt curve croate, asistente medicale sau orice altceva. Trebuie să fie scoase pentru a le salva de ruşi." Colonelul a refuzat din nou. Până la urmă croații au reuşit să-şi urce pe furiş femeile în avioane.

Barăcile, buncărele şi corturile s-au întins la marginea aeroportului. Erau acolo numeroase Cartiere Generale şi detaşamente de transmisiuni cu antene radio şi vehicule, precum şi spitalul general de campanie. Pitomnik a devenit curând punctul principal asupra căruia s-au concentrat regimentele de vânătoare şi de bombardament sovietice. În zilele de 10, 11 şi 12 decembrie, avioanele sovietice au executat patruzeci şi două de raiduri aeriene.

În ciuda întregii lor activități aeriene deasupra încercuirii, ruşii "u şi-au dat seama ce forță uriaşă înconjuraseră. Colonelul Vinogradov, şeful serviciului de informații al Armatei Roşii de la Statul-Major al Frontului Don, a estimat că Operațiunea Uranus prinsese în cursă circa 86 000 de oameni. Cifra probabilă, inclusiv aliații şi hiwi, era cam de trei ori şi jumătate mai mare: aproape 290 000 de oameni. Printre aliați se numărau rămăşițele a două divizii româneşti, regimentul croat de pe lângă Divizia 100 infanterie uşoară şi o coloană de mijloace de transport auto italienească, ai cărei şoferi aleseseră un moment prost să vină să caute lemne în ruinele Stalingradului.

În luptele de la vest de Don şi de pe flancul nordic, Corpul 11 al lui Strecker a avut cel mai mult de suferit. Divizia 44 infanterie austriacă a pierdut aproape 2 000 de oameni, Divizia 376 - 1 600, iar Divizia 384, peste 900. Ofițerii din Armata 6 se aşezau la mese improvizate în buncărele de pământ sub zăpadă pentru a scrie rudelor apropiate ale acestora, la flacăra unei lumânări: "Am trista misiune de a vă informa că..."

Cu Armata 6 redusă la condiții foarte asemănătoare celor din primul război mondial, soldații mai în vârstă îşi aminteau de existența unui Front de Vest şi de umorul lui macabru. După frigul de la mijlocul lunii noiembrie, s-a instalat o perioadă umedă de dezgheț, "Generalul Noroi" reapărând pentru scurtă vreme înaintea "Generalului Iarnă". Unii s-au reîntors la vechile practici ale vieții în tranşee, precum

folosirea singurei surse de lichid cald, când urinau, pentru a-şi spăla noroiul uscat de pe mâini.

Cifrele date la vremea respectivă şi în rapoartele recente diferă foarte mult, fără sa specifice naționalitățile implicate. Cea mai semnificativă discrepanță este între cei 51 000 de hiwi raportați în cadrul diviziilor la mijlocul lunii noiembrie şi cei 300 consemnați pe listele de rații ale Armatei 6, la 6 decembrie. Este greu de stabilit dacă această discrepanță se datora pierderilor grele, hiwi profitând de ocazie ca sa fugă cu grupul retragerilor de la sfârşitul lunii noiembrie, sau faptului ca rușii au fost încorporați pe ascuns în efectivele combatante de divizie. Vezi anexa B pentru mai multe detalii.

Construirea tranşeelor şi a buncărelor varia în funcție de situația în care se afla fiecare divizie. Cei care fuseseră forțați să se retragă sau să ocupe noi poziții se puteau aştepta la muncă grea, deşi de obicei aceasta le era rezervată hiwilor şi celorlalți prizonieri ruşi.

Germanii învățaseră din luptele de stradă de la Stalingrad. Au săpat buncăre sub tancurile dezafectate şi valorificau mai bine caracteristicile terenului. Dar, în primele zile ale încercuirii, pământul era încă înghețat şi nici focurile nu reuşeau prea mult să înmoaie terenul înainte de a fi săpat. In stepă, cea mai mare lipsă era lemnul atât pentru foc, cât şi pentru grinzi cu care să fie acoperite buncărele din pământ. Casele țărăneşti din apropierea liniei frontului nu au rezistat prea mult. Toți localnicii care îşi înveliseră zidurile caselor cu paie, apoi cu scânduri şi bârne pe dinafară ca să le izoleze de frig pe] timpul iernii, aveau să fie curând goniți din case. Dacă ar fi rămas, şi-ar fi văzut casele demontate la iuțeală, soldații germani luând scândurile, grinzile, uşile şi chiar ferestrele pentru a-şi îmbunătăți adăposturile.

Soldații, după ce au dărâmat casele civililor, doreau instinctiv să-şi transforme adăpostul într-o nouă locuință. Şanțurile de comunicații căptuşite şi lucrările de pământ din jurul intrărilor în buncăre nu dădeau nici o idee despre ce se putea găsi înăuntru. Soldații ciopleau rame pentru cărțile

poştale ilustrate sau fotografiile celor dragi. Unele lucruri erau întotdeauna respectate. Nici un bărbat nu ar fi atins sau insultat fotografia nevestei sau a copiilor unui camarad. Ofițerii se asigurau să aibă un prici, bănci şi o masă. Generalul Edler von Daniels, comandantul Diviziei 376 infanterie, avea un complex de buncăre, proiectat de un ofițer din statul său major după planuri arhitecturale impecabile, după ce s-au mutat în noua lor poziție din flancul de sud-vest. Comandantului cu grad de ofițer, dr. Kurt Reuber, preotul care era acum medicul Diviziei 16 tancuri, i s-a săpat un buncăr atât de mare, încât să intre un pian înăuntru, abandonat de altă divizie. Acolo, sub pământ, neauzit de afară şi cu sunetele înăbuşite de pereții de pământ, cânta Bach, Händel, Mozart şi Patetica de Beethoven. Cânta frumos, dar şi obsesiv"Comandantul continua să cânte chiar atunci când pereții tremurau din cauza bombardamentelor şi fire de pământ se scurgeau pe jos."Nu se oprea din cântat nici când veneau ofițerii pentru a raporta despre luptele de afară.

Unele unități au avut norocul să-şi păstreze vechile poziții, Divizia 297 infanterie de la sud de Stalingrad terminase un sanatoriu subteran săpat cu multă grijă înainte de ofensiva rusească.

Oamenii ei se temeau că l-ar putea pierde împreună cu echipamentul spitalicesc, paturile, faianța, vasele şi tacâmurile, aduse cu trenul din Germania. Dar atunci când s-a stabilit linia frontului din jurul încercuirii, prețiosul spital, spre uşurarea lor, se afla la câțiva kilometri în spatele noii linii a frontului.

Mulți soldați nu primiseră echipamentul de iarnă înaintea încercuirii, aşa că au recurs la improvizații cu diverse grade de succes.

Sub uniforme, din ce în ce mai mulți purtau articole de uniformă sovietică - cămăşi-tunică fără nasturi, pantaloni vătuiți care atârnau ca un sac şi mult prețuitele vestoane vătuite, în gerul năprasnic, casca de oțel se transforma într-un compartiment de frigider, aşa că purtau sub ea moletiere,

fulare şi chiar şi bandaje ruseşti înfăşurate în jurul capului. Disperarea de a găsi mănuşi de blană i-a făcut să ucidă câini vagabonzi, pentru a le lua pielea. Unii au încercat chiar să-şi facă tunici din piele de cal argăsită în casă, luată de la vreun vânzător de cai bătrâni, dar cele mai multe articole de acest fel erau neplăcut de grosolane, dacă nu găseau vreun fost şelar sau cizmar care să poată fi mituit să le dreagă.

Condiții cât se poate de insalubre apăreau în acele unități care fuseseră obligate de atacurile sovietice să ocupe noi poziții în plină stepă 'a capătul de est al încercuirii, “înghețăm îngrozitor noaptea”, scria in jurnalul său ofițerul de artilerie care se retrăsese peste Don. “Cât oare mai trebuie să dormim sub cerul liber? Trupul nu va mai suporta. Peste toate astea vin păduchii şi murdăria!!!” în astfel de condiții, trupele nu au avut nici un prilej să sape şanțuri de comunicații. Soldații dormeau, înghesuiți ca sardelele, în gropi în pământ acoperite cu prelate. Infecțiile se răspândeau repede. Dizenteria avea curând să aibă un efect epuizant şi demoralizator, deoarece soldații slăbiți îşi făceau nevoile pe lopeți în tranşee, apoi aruncau conținutul peste parapet.

Autorii scrisorilor îşi scuteau rudele de întreaga mizerie a vieții lor. “Ne facem nevoile împreună”, scria Kurt Reuber, “într-o găurii săpată la marginea unui şanț din stepă. Cel mai sărac şi mai prost echipat adăpost. Murdărie şi lut. Nu se poate face nimic din ele.

De-abia dacă se găseşte vreun lemn pentru buncăre. Suntem înconjurați de un peisaj trist, monoton şi melancolic. Vreme de iarnă cu grade variate de frig. Zăpadă, ploaie deasă, îngheț, apoi dezgheț brusc. Noaptea şoarecii îți trec peste față.”

Progresiva infestare a hainelor a început în zilele haotice ale încercuirii, când erau în continuă mişcare. “Pacostea păduchilor era înfricoşătoare”, scria un caporal dintr-un regiment de tancuri, “pentru că nu putem să ne spălăm, să ne schimbăm hainele sau să-i vânăm, în cască, am găsit cam 200 de astfel de fiare mici şi credincioase.” Un soldat

necunoscut a simțit nevoia să scrie o nouă versiune a unui cântec favorit:

Sub lanterna
Intr-o căsuță
Stau jos seară de seară
Căutând un păduche.

În timpul lungilor nopți de iarnă rusească, se găseau multe prilejuri de a vorbi despre casă şi despre viața bună pe care o duseseră înainte de a veni în Rusia, în Divizia 376 infanterie, se văitau că plecaseră din Angouleme ca să vină pe Frontul de Est, lăsând în urmă cafenelele, vinul ieftin şi franțuzoaicele. Alte gânduri se întorceau şi mai mult în timp, la primirea în triumf acasă în vara anului 1940.

Mulțimile care le făceau cu mâna, îmbrățişările şi adulația fuseseră în mare măsură inspirate de ideea că lupta se terminase. Majoritatea germanilor îl aclamaseră pe Hitler pentru că i-a condus într-un război scurt şi victorios cu atât de puține pierderi.

Adesea, când gândurile zburau către casă, în buncăr se cânta melodii sentimentale la acordeon. După o astfel de răsturnare a norocului, oamenii se agățau de zvonuri mai mult ca oricând, cl veşnice întrebări şi speculații. Nici ofițerii nu ştiau care era situația reală. Un alt subiect, legat de şansele de a ieşi din încercuire, era o rană perfectă care nu te lăsa schilod, nu era prea dureroasă, dar suficient de rea pentru ca soldatul în cauză să fie evacuat pe calea aerului. Camarazii care plecaseră în permisie chiar înaintea încercuirii erau invidiați şi admirați, în timp ce aceia care se întorseseră din permisie înainte de încercuire erau tratați cu glume blajine, dar fără îndoială deosebit de provocatoare. O persoană care nu s-a plâns niciodată de ghinionul său a fost Kurt Reuber. Se întorsese în unitate cu două zile înainte de închiderea încercuirii. In curând avea să fie greu de spus serviciile cui erau mai necesare, ale medicului sau ale preotului.

Germanii asediați îşi imaginau că ostaşii Armatei Roşii aflați de partea cealaltă nu duceau lipsă de mai nimic, fie că era vorba de rații sau de îmbrăcăminte călduroasă, dar această imagine era adeseori falsă. “Din cauza comunicațiilor proaste, mâncarea nu este adusă la timp ostaşilor de pe front”, se spunea într-un raport al Frontului Don. “Neglijența ofițerilor şi a comisarilor de a folosi buncăre pentru a încălzi ostaşii”, se scria în alt raport, “a făcut ca mulți oameni să fie trimişi la spital cu degerături, majoritatea la picioare.”

Cei mai bine echipați ostaşi erau lunetiştii. Nu li se refuza aproape nimic, în stepa acoperită de zăpadă, în costumele lor albe de camuflaj, operau în perechi, unul cu telescopul şi celălalt cu puşca cu bătaie lungă. Se strecurau înainte noaptea în zona neutră, unde săpau gropi în zăpadă şi ascunzători din care să urmărească şi să tragă. Rata pierderilor lor era mult mai ridicată decât în oraş, deoarece aveau mai puține ascunzători şi căi de scăpare. Dar „mişcarea lunetistă” continua să atragă mai mulți voluntari decât puteau fi antrenați sau folosiți.

Orice probleme nerezolvate în privința moralului reflectau de obicei indiferența autorităților sovietice față de ostaşul ca individ.

Obsesia secretului a făcut ca aceia ce nu erau direct implicați în Operațiunea Uranus să nu fie informați despre ea decât la cinci zile după lansarea ei. La prima vedere, cel mai surprinzător aspect al acestui moment de triumf este numărul de dezertori din Armata Roşie, care continuau să treacă liniile către armata germană încercuită, intrând astfel într-o cursă, dar acest paradox pare să se explice mai ales printr-un amestec de ignoranță şi neîncredere. Colonelul Tulpanov, rafinatul ofițer NKVD însărcinat cu recrutarea ofițerilor germani, a recunoscut foarte deschis față de unul din prizonierii săi importanți, pilotul de vânătoare conte Heinrich von Einsiedl: “Aceşti ruşi au fost surprinşi să audă de la germani aceeaşi poveste care a fost răspândită de

propria lor propagandă. Nu crezuseră că germanii erau încercuiți."

Jukov nu a greşit când a descris încercuirea Armatei 6 ca o "educație formidabilă pentru victorie a trupelor noastre".

Grossman a avut şi el dreptate când scria: "Moralul ostaşilor noştri nu a fost niciodată atât de ridicat." (Interesant, dar nici una din aceste observații nu confirma linia propagandei sovietice că "moralul unei armate depinde de ordinea socială justă şi progresistă a societății pe care o apără".)

Ostaşii Armatei Roşii aveau o plăcere previzibilă de a batjocori inamicul care îi batjocorise nu de mult. Unele companii trimiteau câte o patrulă noaptea cu o sperietoare de ciori îmbrăcată ca Hitler.

O ridicau apoi în zona neutră şi îi agățau o pancartă care îi invita pe infanterişti să tragă în ea. Sperietoarea era minată cu câteva grenade, pentru cazul în care vreun ofițer german ar fi trimis o patrulă să o dea jos în noaptea următoare. La un nivel mai organizat, companiile de propagandă NKVD şi-au instalat megafoanele. Ore în şir difuzau tangouri, despre care se spunea că induc o stare de spirit sinistră, întrerupte din când în când de mesaje înregistrate pe plăci de gramofon prin care li se reamintea trupelor asediate situația lor lipsită de speranță. La început, aceste acțiuni nu au avut cine ştie ce influență, dar mai târziu, speranțele germanilor au început să pălească, iar efectul a devenit cumulativ.

Armata Roşie, dându-şi seama că germanii erau nevoiți sa economisească proiectilele de artilerie, acestea fiind prea grele pentru a fi aduse pe calea aerului, a lansat atacuri de cercetare în încercarea de a provoca o replică. Trupele cele mai muncite la momentul acela erau companiile de cercetare ale diviziilor care acționau ca

echipe de dirijare pentru raiduri. "Eram ca nişte țigani, azi aici, mâine în altă parte"', îşi amintea un ofițer, unul din cei cinci supraviețuitori ai unei companii care avusese inițial 114 oameni, patrulele, formate de obicei din cinci sau şase

oameni, pătrundeau în interiorul încercuirii şi se ascundeau lângă drumuri în costume albe de camuflaj pentru a observa traficul şi mişcarea trupelor. La întoarcere, mai capturau câte o "limbă" pentru a fi interogată.

Activitatea de patrulare era foarte intensă pe flancurile sud-estice ale încercuirii. Comandanții sovietici erau siguri că germanii vor face o încercare de a ieşi şi vroiau să fie puşi în gardă. Stepa plată şi întinsă, acoperită cu zăpadă, era primejdioasă pentru patrulele de cercetare, posturile de mitraliori având sectoare bune de foc. Odată, la începutul lunii decembrie, totuşi, o grupare de cercetare, sprijinită de un grup de diversiune, s-a strecurat până la tranşeele din partea opusă şi le-a găsit goale. Germanii se retrăseseră în buncăre mai călduroase. După ce primii infanterişti ruşi au explorat tranşeele şi şanțurile de tragere în linişte, comandantul unei grupări de cercetare a inspectat prada, inclusiv un cojoc lung. Apoi, lângă telefonul de campanie, a zărit "un ulcior alb cu un trandafir" pe el. Părea neasemuit de frumos pentru că nu văzuse de multă vreme un obiect prin excelență civil. Dar, în momentul acela a sosit comandantul companiei sale şi a hotărât, cam prea ambițios pentru o forță atât de mică, să încerce să cucerească mai mult teren. Apucaseră să înainteze foarte puțin când totul a început să meargă rău. Germanii au răspuns cu tancuri şi propria lor artilerie a refuzat să tragă pentru a-i sprijini pentru că nu primise ordinul de la eşalonul de comandă.

A urmat o luptă foarte confuză şi în timp ce gruparea de cercetare se retrăgea, tânărul comandant a fost rănit grav la un picior în urma exploziei unui proiectil. Zăcând în zăpadă şi privind la sângele de pe costumul său alb de camuflaj, se gândea la ulciorul cu trandafir.

Uneori, când grupările ruseşti şi germane de cercetare treceau noaptea unele pe lângă altele în zona neutră, se făceau că nu se văd.

Fiecare avea ordine precise să nu se lase deviate de la misiunea lor de vreun schimb de focuri. Dacă, totuşi, mici

grupuri se întâlneau față în față, lupta se ducea într-o linişte mormântală cu cuțite sau cu baionete. “Când am omorât pentru prima oară un german cu cuțitul”, îşi amintea un comandant de pluton de cercetare rus din infanteria marină, “mi-a apărut trei săptămâni la rând în vis după aceea.” Unul din cele mai mari pericole era totuşi să te reîntorci la propriile linii, dar nu în locul în care erai aşteptat.

Din fericire pentru trupele ruseşti, deficiențele serioase ale hainelor de iarnă au fost corectate după încheierea cu succes a Operațiunii Uranus. Majoritatea ostaşilor au primit mănuşi din blană de iepure, vestoane îmblănite, veste din blană de oaie şi câte o cuşmă cenuşie de blană, uşanka, pe care au pus steaua roşie.

O infuzie constantă de nou sosiți a completat efectivul diviziilor.

Un novice, la sosirea într-un pluton de soldați căliți în luptă, se putea simți intimidat, dar profitând de experiența lor avea şanse mai mari de supraviețuire decât dacă ar fi intrat într-o formațiune neexperimentată. După ce noul soldat accepta ideea că supraviețuirea era o noțiune relativă şi nu una absolută, şi învăța să trăiască de la o clipă la alta, încordarea dispărea.

Pentru un tânăr cetățean sovietic, experiența cea mai şocantă nu era grosolănia soldățească, ci faptul că frontoviki vorbeau deschis despre politică. Mulți se exprimau într-un mod care îi făcea pe noii veniți să se uite peste umăr speriați. Aceştia spuneau că viața lor după război va fi diferită. Existența îngrozitoare a celor care munceau în colhozuri sau în fabrici va trebui să fie îmbunătățită, iar privilegiile nomenclaturii restrânse.

În această fază a războiului, riscul de a fi denunțat pe front era foarte mic. Aşa cum s-a exprimat un veteran, “ostaşul simțea că, dacă a plătit cu sânge, avea dreptul de a vorbi liber”. Era nevoit să fie mult mai atent atunci când era transferat la un spital de campanie, unde informatorii şi ofițerii politici erau vigilenți împotriva oricărei critici la adresa

regimului. (Pericolul a revenit pe front către sfârşitul războiului în timpul înaintării în Germania. Misiunea armatei era aproape încheiată şi Departamentele Speciale NKVD, SMERŞ cum li se spunea pe vremea aceea, începuseră să reinstaureze teroarea stalinistă.)

Ostaşii se necăjeau între ei cu poveşti despre mâncarea de acasă, visând cu ochii deschişi. Unele plutoane aveau norocul de a avea câte un povestitor talentat, care inventa basme moderne. Jucau cărți (deşi oficial era interzis) şi şah. Acum, când se aflau pentru scurtă vreme pe poziții fixe, merita să cioplească tot felul de piese şi să fasoneze câte o scândură. Mulți dintre ei se lăsau în voia amintirilor, moscoviții vorbeau mereu despre oraşul lor, nu atât ca să-şi impresioneze camarazii din provincie, ci din cauza dorului de casă care îi copleşea în deşertăciunea stepei.

Era "foarte greu" să scrii acasă, mărturisea un locotenent din infanteria marină. Era "imposibil" să spui adevărul. "Ostaşii de pe front nu scriau acasă niciodată veşti proaste." Părinții au păstrat toate scrisorile şi când le-au recitit după război, au descoperit că nu conțineau nici un fel de informații, în general, o scrisoare trimisă acasă începea cu un exercițiu de liniştire a mamelor - "Sunt în viață şi sănătos şi mâncăm bine" - dar efectul se risipea pentru că toți spuneau că sunt gata să-şi dea viața pentru patrie.

În cadrul plutoanelor, se spuneau anecdote, se făceau glume, se necăjeau unii pe alții, dar, după cât se pare, acest lucru se întâmpla arareori să se facă cu cruzime între cei de acelaşi grad. Exista o surprinzătoare lipsă de cruzime. Vorbeau despre femei "doar când erau într-o stare de spirit specială", ceea ce se întâmpla de obicei când erau stimulați de rația de vodcă sau de anumite cântece. Se presupunea că fiecare companie avea cel puțin o muzicuță pentru ridicarea moralului. Cântecul preferat al Armatei Roşii din jurul Stalingradului în acele ultime săptămâni ale anului 1942 era Zemlianka (Adăpostul), replica rusă a cântecului german *Lili Mariene*, cu un ritm tot atât de săltăreț. Cântecul obsedant al

lui Aleksei Surkov, scris cu o iarnă în urmă - cunoscut uneori după versul său celebru “Cei patru paşi către moarte” - a fost inițial condamnat ca nesănătos din punct de vedere ideologic din cauza tonului lui de un “pesimism excesiv”. Zemlianka însă s-a dovedit atât de popular printre trupele din eşalonul întâi, încât comisarii au fost nevoiți să se prefacă că nu aud.

Focul pâlpâie în soba îngustă ..
Răşina se scurge din buştean ca o lacrimă
Iar muzicuța din buncăr
Îmi cântă despre zâmbetul şi ochii tăi.
Tufişurile mi-au şoptit despre tine
În câmpia albă ca zăpada de lângă Moscova
Vreau mai presus de orice să auzi
Cât de trist este glasul meu.
Eşti acum atât de departe
Întinderi de zăpadă se așează între noi
Îmi este atât de greu să vin la tine
Şi aici sunt la patru paşi de moarte.
Cântă, muzicuță, în ciuda viscolului
Răsteşte-te la fericirea care s-a pierdut
Mi-e cald în buncărul rece
Datorită iubirii tale nemuritoare.

Disciplina Armatei 6 era menținută cu strictețe în interiorul încercuirii. Hitler, între timp, într-o încercare tipică pentru el de a-şi asigura loialitatea supuşilor, a început împartă cu generozitate medalii şi să facă promovări. Paulus a fost înaintat la gradul de general-colonel.

In interiorul încercuirii, singura sursă de consolare era promisiunea Führer-ului că va face totul pentru a salva situația. De fapt, generalul Strecker era convins că soldații nu se plângeau de reducerea drastică a rațiilor pentru că erau convinşi că vor fi salvați în curând.

Cu ocazia uneia din vizitele sale pe linia frontului, o santinelă a ridicat mâna la auzul focului de artilerie tras la depărtare. “Ascultați, domnule general”, a spus el. “Trebuie să fie salvatorii noştri care se apropie.” Strecker a fost profund

afectat. “Credința unui soldat german de rând este încurajatoare”, a spus el.

Chiar şi ofițerilor antinazişti nu le venea să creadă că Hitler ar îndrăzni să abandoneze Armata 6. Lovitura dată regimului şi moralului de acasă, din Germania, ar fi prea mare, gândeau ei. Apropierea Crăciunului şi a Anului Nou a sporit speranța că lucrurile se vor schimba în bine. Chiar şi scepticul Groscurth era mai optimist.

Lucrurile par ceva mai puțin sumbre”, scria el, “şi se poate spera acum că vom scăpa de belea.” Dar a continuat să se refere la Stalingrad ca Schicksalsstadt - “oraşul sorții”.

„Vine Manstein!”

La sfârşitul primei săptămâni din decembrie a început să ningă abundent. Troienele au umplut gropile şi şanțurile, obligându-i pe cei ce trăiau în hrubele excavate în pereții acestora să sape ca să poată ieşi. Cantitatea de combustibil rămasă era foarte mică, iar caii care trăgeau furgoanele cu rații erau atât de lihniți de foame, încât trebuiau să fie menajați când urcau şi cea mai mică colină. Preotul militar Altmann din Divizia 113 infanterie, după ce a călătorit cu un astfel de furgon, nota: “Nu puteam să mai stau jos, deoarece calul era atât de prost hrănit, încât nu putea suporta nici cel mai mic efort.”[1]

Pe Altmann l-a impresionat cel mai mult tinerețea soldaților din regimentul pe care îl vizita. Prima întrebare a fost previzibilă: “Când vom primi mai mult de mâncare?” A mai observat că, deşi era doar a doua săptămână din decembrie, “buncărele lor nenorocite din mijlocul stepei în care nu creştea nici un pom aveau podoabe de Crăciun”. La Cartierul General al batalionului, preotul a primit un apel telefonic prin care a fost avertizat că va avea loc o misiune ce contrazicea spiritul Crăciunului. “Mâine dimineață în zori, va avea loc execuția unui soldat german (nouăsprezece ani, automutilare).

Cu toate că toți soldații sufereau grav de foame, cei mai mulți dintre ei nu realizau gravitatea problemei aprovizionării cu care se confrunta Armata 6. Hitler, atunci când i-a ordonat lui Paulus să rămână pe loc, promisese că peste o sută de avioane de transport Junker 52 vor livra provizii, dar, cu toate acestea, în prima săptămână a podului aerian care devenise operațional pe 23 noiembrie nu s-a atins nici măcar o medie de treizeci de zboruri pe zi.

Douăzeci şi două de avioane de transport au fost pierdute din cauza acțiunilor inamicului pe 24 noiembrie, iar alte nouă

au fost doborâte a doua zi. Aparatele Heinkel 111 au fost scoase din misiunile de luptă într-o încercare disperată de a completa pierderile. Richthofen l-a sunat pe Jeschonnek de trei ori în încercarea de a-l convinge că nu aveau suficiente avioane pentru a aproviziona Armata 6 pe calea aerului. Göring nu putea fi contactat. Plecase la Paris.

Podul aerian nu a asigurat nici măcar cele 300 de tone pe zi promise, într-o săptămână au ajuns doar 350 de tone. Din acestea, erau doar 14 tone de alimente pentru un număr de rații redus la vremea aceea la 275 000. Trei sferturi din încărcătura totală consta din combustibil, din care o parte era pentru avioanele Luftwaffe cu baza la Pitomnik, care erau folosite pentru protejarea avioanelor de transport de avioanele de vânătoare ruseşti. Aparatele Messerschmitt de la Pitomnik se confruntau acum cu situații deosebit de dificile, precum şi cu condiții de zbor înspăimântătoare. Un pilot capturat i-a spus NKVD-istului care îl interoga cum, decolând de la Pitomnik într-o misiune de escortă, aparatul său Me-109 a fost izolat şi atacat de şase avioane de vânătoare ruseşti.

În a doua săptămână, până pe 6 decembrie, au sosit 512 tone (mai puțin de un sfert din minimul necesar), livrate de o medie de 44 de avioane de transport pe zi. Doar 24 de tone erau alimente. Au trebuit să fie sacrificate din ce în ce mai multe animale de povară pentru a face față lipsurilor. Soldații vedeau cum li se diminuau rapid rațiile, dar se convingeau singuri că situația aceasta nu avea să mai dureze mult timp. Admirau bravura echipajelor Luftwaffe şi aveau o afecțiune deosebită pentru “Tante Ju” - trimotoarele Junker Care le duceau scrisorile şi pe camarazii lor răniți acasă, în Germania. “Sunt bine sănătos”, scriau ei în decembrie, liniştindu-şi familiile de acasă. “Nu se poate întâmpla nimic rău”, era refrenul obişnuit. “Nu vă îngrijorați din cauza mea, voi fi curând acasă îrj deplină siguranță.” Tot mai sperau într-un miracol de Crăciun.

Între timp, Stalin îşi pusese speranțele într-o a doua lovitură decisivă, aproape imediat după încercuirea Armatei 6.

Operațiunea Uranus era considerată de Stavka prima parte a unei strategii generale. A doua, o fază deosebit de ambițioasă, urma să fie Operațiunea Saturn. Aceasta presupunea o ofensivă-surpriză executată de armatele Frontului Sud-Vest şi ale Frontului Voronej, care să lovească cu putere Armata 8 italiană pentru a înainta apoi spre sud către Rostov. Ideea era să se izoleze restul Grupului de Armate Don şi să încercuiască în Caucaz Armata l tancuri şi Armata 17.

Chiar înainte ca Armata 6 să înceapă să se îngroape în teren în stepă între Don şi Volga, Vasilevski discutase cu comandanții Fronturilor Sud-Vest şi Voronej. El i-a înaintat lui Stalin proiectul inițial în noaptea de 26 noiembrie. Data estimată a începerii Operațiunii Saturn, ce permitea redesfăşurare şi întărire, era 10 decembrie. Stalin a fost de acord şi i-a spus să procedeze conform planului. Dar trebuia totuşi rezolvată o preocupare mai urgentă: ce va face Manstein pentru a salva Armata 6.

Stalin devenise nerăbdător. Voia ca totul să se întâmple dintr-o dată - atât Operațiunea Saturn, cât şi distrugerea rapidă a Armatei 6.

Ordonase deja ca Armata 2 gardă, cea mai puternică forță a Armatei Roşii, să se desfăşoare la vest de Stalingrad, gata pentru atacul asupra Rostovului. Dar, aşa cum Vasilevski avea să descopere în prima săptămână a lunii decembrie, chiar cu şapte armate sovietice desfăşurate împotriva lor, diviziile lui Paulus aveau să fie mult mai greu de distrus decât îşi închipuiseră.

Pe 28 noiembrie, Stalin i-a cerut lui Jukov o estimare a intențiilor inamicului. Jukov a trimis raportul a doua zi. “Forțele germane încercuite nu par să încerce o ieşire fără ajutorul unei forțe de salvare din direcția Nijne-Cirskaia şi Kotelnikovo”, scria el. Previziunile sale s-au dovedit corecte, dar un studiu atent al situației a arătat că aceasta era unica opțiune viabilă. După ce i-a răspunsul său lui Stalin, Jukov a discutat situația cu căruia conducătorul sovietic îi spusese să-şi concentreze atenția asupra distrugerii Armatei 6. Cei doi

generali au căzut de acord în particular că vor fi nevoiți probabil să amâne Operațiunea Saturn şi să ia în considerare o Operațiune Micul Saturn. Planul presupunea executarea unei lovituri puternice în ariergarda şi în flancul stâng ale Grupului de Armate Don al lui Manstein, împiedicându-l astfel pe acesta să vină în ajutorul Stalingradului.

Planul lui Manstein de salvare a Armatei 6 - Operațiunea şi Viscolul - a fost elaborat după consultarea Statului-Major al Führer-ului (harta 5). Potrivit acestui plan, trebuia realizată o pătrundere până la Armata 6 şi creat un coridor prin care aceasta să fie aprovizionată şi întărită, astfel încât, conform ordinului lui Hitler, să-şi poată păstra poziția de "cheie de boltă" de pe Volga, "în perspectiva operațiunilor din 1943". Manstein, care ştia că Armata 6 nu putea supraviețui iernii acolo, a dat totuşi instrucțiuni statului său major să alcătuiască un alt plan în eventualitatea în care Hitler va deveni rezonabil. Acest plan urma să includă o ieşire a Armatei 6, în cazul succesului primei faze, şi încorporarea ei fizică în Grupul de Armate Don. Acestui plan i s-a dat numele de Lovitură de Trăsnet. Operațiunea Viscolul, aşa cum prezisese Jukov, a fost inițial plănuită ca un atac executat pe două direcții. Primul atac urma să fie executat din zona Kotelnikovo, către sud, la aproximativ 150 de kilometri de Armata 6. Celălalt urma să fie lansat de pe frontul de la vest de Don, care se afla la circa 70 de kilometri de marginea încercuirii, dar atacurile continue ale Armatei 5 tancuri a lui Kornanenko împotriva detaşamentelor germane plasate de-a lungul râului Cir a scos din calcule această linie de pornire. Mai rămăsese astfel doar Corpul 57 tancuri de la Kotelnikovo, sprijinit de resturile Armatei 4 tancuri a lui Hoth, care urma să salveze diviziile încercuite ale lui Paulus.

Corpul 57 tancuri, comandat de generalul Friedrich Kirchner, s-a dovedit inițial slab. Era format din două divizii româneşti de cavalerie şi din Divizia 23 tancuri, care adunase nu mai mult de treizeci de tancuri în stare de funcționare. Divizia 6 tancuri, sosită din Franța, era o formațiune

incomparabil mai puternică, dar membrii ei nu au fost deloc încurajați. Comandantul austriac de divizie, generalul Erhard Raus, a fost convocat la trenul regal al lui Manstein, în; Gara Harkov, pe 24 noiembrie, unde feldmareşalul i-a prezentat i situația şi i-a dat ultimele instrucțiuni. “A descris situația în termeni j foarte sumbri”, a notat Raus. Trei zile mai târziu, când primul tren cu diviziile lui Raus a intrat în Gara Kotelnikovo, acestea au fost întâmpinate cu “o grindină de proiectile” trase de bateriile sovietice.

,,Ca fulgerul, infanteria mecanizată a sărit din vagoane. Dar inamicul ataca deja gara, cu strigătele lor de luptă «Uraaa!»“

Hoth a fost realmente încântat să vadă Divizia 6 tancuri. Fusese completată în Bretania cu personal şi mijloace tehnico-materiale şi avea acum efectivul complet, precum şi 160 de tancuri Mark IV cu țeava lungă şi patruzeci de tunuri de asalt. Divizia a avut curând prilejul să-şi încerce noul echipament. Pe 3 decembrie, a fost implicată într-o luptă sălbatică cu Corpul 4 cavalerie sovietic, lângă satul Pahlebin, la 11 kilometri nord-vest de Kotelnikovo. Servanții tancurilor, bine dispuşi în timp ce şenilele făceau să scârțâie crusta de gheață în timpul atacului lor de întoarcere, au izolat Divizia 81 cavalerie, provocându-i pierderi grele. Generalul Raus, mulțumit de rezultat, s-a referit la această luptă ca la “Cannae de la Pahlebin”.

Sosirea diviziei lui Raus a confirmat suspiciunile lui Eremenko, respectiv că germanii se pregăteau să atace spre nord-est de la Kotelnikovo, deşi Stalin refuza în continuare să transfere rezerve în acest sector amenințat.

Tot pe 3 decembrie, Hoth şi-a prezentat propunerile pentru Operațiunea Viscolul, care începeau cu cuvintele: “Intenție: Armata 4 tancuri salvează Armata 6”, dar s-a pierdut timp prețios. Divizia 17 tancuri, care urma să completeze forța sa de lovire, a fost reținuta la ordinele statului-major al lui Hitler, ca rezervă în spatele Armatei 8 italiene, în cele din urmă nu a făcut joncțiunea cu forțele lui <…> decât la patru

zile după începerea operațiunii. Hitler insista totuşi să nu se mai piardă timpul. Era nerăbdător să afle cum va funcționa tancul Tiger, cu tunul lui de 88 mm. Primul batalion format fusese expediat în grabă pe Frontul de Est şi adăugat forțelor lui Hirchner. În seara zilei de 10 decembrie, comandanții au primit ordinul de despresurare a Stalingradului".

Pe 12 decembrie, după un scurt bombardament de artilerie, tancurile lui Hoth au lovit către nord. Soldații germani din interiorul încercuirii ascultau cu sufletul la gură sunetul îndepărtat al luptei, încrederea lor părea nelimitată. Zvonuri palpitante circulau în sânul Armatei 6. "Vine Manstein!" îşi spuneau soldații unul altuia, de parcă şi-ar fi spus "Hristos a înviat!" de Sfintele Sărbători ortodoxe de Paşti. Pentru cei loiali lui Hitler, bubuitul îndepărtat al tunurilor era încă o dovadă că Führer-ul îşi respecta întotdeauna cuvântul.

Cu toate acestea, Hitler nu avea nici cea mai mică intenție să permită Armatei 6 să iasă din Stalingrad. La şedința operativă de la Bârlogul Lupului ținută la mijlocul zilei, i-a spus lui Zeitzler că o retragere din Stalingrad era imposibilă întrucât aceasta ar implica sacrificarea "întregului sens al campaniei", argumentând că se vărsase deja prea mult sânge. Aşa cum Kluge îl avertizase pe Manstein, Hitler era în continuare obsedat de evenimentele din iarna anterioară şi de ordinul său ca Grupul de Armate Centru să reziste ferm. "îndată ce o unitate ar începe să fugă", spunea el în predica sa către şeful statului-major al armatei, "obligațiile legii şi ale ordinii dispar în cursul fugii."

Comandanții sovietici nu se aşteptaseră ca ofensiva lui Manstein să înceapă atât de repede. Eremenko se temea pentru soarta Armatei 57, care ținea colțul de sud-vest al încercuirii. Vasilevski se afla la Statul-Major al Armatei 51 cu Hruşciov, pe 12 decembrie, când s-a primit vestea despre atacul german printr-o transmisiune radio.

A încercat să-l sune pe Stalin la Moscova, dar nu a reuşit să obțină legătura. Nedorind să piardă nici o clipă, l-a

contactat pe generalul Rokossovski, comandantul Frontului Don, şi i-a spus că voia să-i ofere Armata 2 gardă a generalului Rodion Malinovski la Comandamentul Frontului Stalingrad pentru a bloca ofensiva lui Manstein. Rokossovski a protestat vehement şi, spre disperarea lui Vasilevski, când în sfârşit a reuşit să ia legătura cu Kremlinul în seara aceea, Stalin s-a înfuriat crezând că fusese vorba de o încercare de a-l forța să ia o decizie. A refuzat să dea vreun răspuns, făcându-l pe Vasilevski să se perpelească o noapte întreagă.

Între timp, Eremenko ordonase Corpului 4 mecanizat din Corpul 13 tancuri să blocheze înaintarea rapidă a trupelor germane de tancuri. Divizia 6 tancuri a înaintat cam 50 de kilometri în primele douăzeci şi patru de ore, trecând râul Aksai. In sfârşit, după discuții la Kremlin care au durat până la primele ore ale dimineții următoare şi mai multe convorbiri telefonice cu Vasilevski, Stalin a fost de acord să transfere Armata 2 gardă după două zile.

In a doua zi a ofensivei, Divizia 6 tancuri a ajuns la Verhne-Kumski.

Ploua cu găleata, vremea dovedindu-se a fi un dezgheț de scurtă durată. Pe un teren mai ridicat din jurul acestui sat a început ceea ce generalul Raus a descris drept “un meci gigantic de lupte greco-romane”. Această “bătălie turnantă” furioasă de trei zile a devenit costisitoare. S-a dovedit un succes local - diviziile lui Hoth şi tancurile Tiger au avansat până la linia râului Mîşkova, după sosirea Diviziei 17 tancuri şi după ce Richthofen a asigurat un puternic sprijin de aviație - dar evenimentele aveau curând să se dovedească nerelevante pentru soarta Armatei 6. Aceasta avea să se decidă la vreo 200 de kilometri mai departe către nord-vest.

Stalin şi-a dat seama că Jukov şi Vasilevski avuseseră dreptate.

Modul cel mai eficient de a zdrobi încercarea de salvare a armatei lui Paulus era blocarea înaintării lui Hoth pe linia râului Mîşkova, în timp ce se dădea lovitura decisivă în altă parte. A fost de acord cu ideea adaptării Operațiunii Saturn.

S-au pregătit ordine în prima zi a luptei de la Verhne-Kumski, dându-se instrucțiuni comandanților Fronturilor Voronej şi Sud-Vest să se pregătească pentru lansarea unei versiuni modificate a Operațiunii Saturn, numită Micul Saturnplanul acesteia era să lovească Grupul de Armate Don după ce zdrobea Armata 8 italiană, în loc să atace la Rostov. Armatele 10 urmau să fie pregătite să atace în decurs de trei zile.

Eremenko era nervos. Cu corpul de tancuri al lui Hoth pe linia râului Mîşkova, cu Divizia 6 tancuri la mai puțin de 65 de kilometri fa marginea încercuirii şi cu Armata 2 gardă întârziată de viscolele puternice, nu putea să contraatace înainte de 19 decembrie. Se aştepta ca tancurile Armatei 6 să iasă din sud-vestul încercuirii dintr-o clipă în alta, dar nu ştia că Hitler refuza să aprobe această acțiune şi că cele şaptezeci de tancuri care îi mai rămăseseră lui Paulus aveau carburant doar pentru douăzeci de kilometri.

Pe 19 decembrie, feldmareşalul von Manstein l-a trimis pe rnaiorul Eismann, ofițerul său de cercetare, în interiorul încercuirii, misiunea acestuia, aşa cum avea să pretindă Manstein mai târziu, era să-i instruiască pe Paulus şi pe Schmidt să pregătească Armata 6 pentru Operațiunea Lovitură de Trăsnet. Diferitele variante şi diferitele interpretări ale celor spuse la acea întâlnire nu vor fi probabil clarificate niciodată. Este totuşi clar că Manstein evita încă să-şi asume răspunderea de a nesocoti ordinele lui Hitler. Nu avea de gând să-i dea lui Paulus un semnal clar şi a refuzat - fără îndoială, din rațiuni de securitate - să se deplaseze cu avionul la Cartierul General al acestuia pentru a discuta problema față în față.

Manstein trebuie să fi ştiut totuşi de la bun început că Paulus, un mare partizan al ierarhiei de comandă, nu ar fi trecut la ofensivă fără un ordin formal din partea eşalonului superior. Eforturile făcute de Manstein în memoriile sale de a-şi dovedi nevinovăția în privința sorții Armatei 6 sunt ciudat de exagerate, tot aşa cum s-a dovedit nedrept cu Paulus. Se

pare că avea conştiința încărcată, deşi nimeni nu l-a învinovățit.

Pe 16 decembrie, exact la patru zile de la începerea ofensivei lui Armata l şi Armata 3 gardă, precum şi Armata 6 sovietică, ceva mai sus pe Don, au atacat la sud. Încetinită de ceața deasă şi înghețată, cu formațiile de tancuri dibuind drumul în câmpurile de mine, operațiunea sovietică a pornit cu stângul. Armata 8 italiană s-a prăbuşit după câteva acțiuni de aprigă rezistență. Nu exista nici o rezervă pregătită pentru un contraatac, acum când Divizia 17 tancuri se alăturase operațiunii lui Hoth la est de Don, aşa că coloanele de tancuri sovietice au pornit către sud în stepa acoperită de zăpadă. Marele îngheț din acea regiune, care a început pe 16 decembrie, nu a împiedicat prea mult brigăzile de tancuri T-34 să se dezlănțuie în spatele Grupului de Armate Don. Nodurile de cale ferată şi gările au fost cucerite imediat după ce vagoane întregi cu echipament au fost incendiate de trupele de sprijin înainte de a fugi.

Germanii erau cel mai grav amenințați de înaintarea de 250 de kilometri a Corpului 24 tancuri, sub comanda generalului-maior Vasili Mihailovici Badanov. În după-amiaza zilei de 23 decembrie, a trecut de Skassirskaia, chiar la nord de Taținskaia, principala bază a avioanelor Junker 52 pentru Stalingrad. Statul-Major al Führer-ului îi ordonase generalului Fiebig ca avioanele sale să nu abandoneze aerodromul până nu se intra sub foc de artilerie. Anturajul lui Hitler nu pare să fi luat în considerare posibilitatea ca o coloană de tancuri să ajungă la marginea aerodromului şi să deschidă focul.

Fiebig şi ofițerii săi erau furioşi. Un aerodrom putea fi recapturat, dar dacă se pierdeau avioanele de transport, Armata 6 era condamnată. Nu aveau trupe terestre care să apere avioanele Tazi, cum le numea Luftwaffe. Tot ceea ce puteau face era să direcționeze şapte tunuri ale artileriei antiaeriene să acopere drumul şi să pregătească pentru decolare toate avioanele în stare de funcționare la primele ore

ale dimineții. Erau atât de multe, încât misiunea nu a fost uşoară, “în jurul pistei părea să domnească haosul”, nota şeful de stat-major al lui Richthofen, care se afla acolo. “Din cauza motoarelor în funcțiune, nu se putea auzi aproape nici o vorbă.”

Pentru a înrăutăți şi mai mult lucrurile, se lăsase o ceață groasă, plafonul de nori era la 45 de metri şi ningea uşor.

La ora 5.20, au explodat primele obuze. Grosul tancurilor sovietice veniseră peste câmp, nu pe drum. Mulți piloți, din cauza zgomotului şi a haosului de pe aeroport, nu şi-au dat seama la început despre ce era vorba, chiar atunci când două avioane Junker 52 au luat foc. Fiebig însuşi a dat ordinul prin radio: “Porniți, îndreptați-va către Novocerkask!” Piloții nu au pierdut nici o clipă. “Zborul de la faținskaia” începuse. Dacă ne gândim la confuzia care domnise cu câteva minute înainte, este surprinzător că nu s-a instalat panica.

Avioanele au decolat în ritm susținut, în ciuda pierderilor din ce în ce mai mari. Unele tancuri sovietice trăgeau frenetic în timp ce înaintau peste terenul înzăpezit. Unul dintre ele s-a ciocnit cu un bimotor Junker care rula pe pistă pentru a decola. Explozia şi mingea de foc le-au incendiat pe amândouă, în cele din urmă, la ora 6.15, aparatul lui Fiebig a fost unul dintre ultimele care au decolat. Au fost salvate 108 trimotoare Ju-52 şi 16 Ju-86 de şcoală, dar cele de 72 de avioane pierdute reprezentau circa 10 la sută din flota de transport a Luftwaffe.

Badanov, după acest raid cutezător, a rămas izolat timp de cinci zile, bătut măr şi fără muniție. Stalin a făcut risipă de aprecieri.

Formația a fost rebotezată Corpul 2 tancuri gardă, iar Badanov a fost primul căruia i s-a acordat noul Ordin Suvorov. Propaganda Armatei Roşii pretindea că tancurile lui au distrus 431 de avioane, o cifră mult exagerată, în urma acestui raid, baza de la Taținskaia nu a mai fost folosită pentru misiuni de transport. Luftwaffe a fost nevoită să se mute pe un alt aerodrom improvizat.

Rezultatul misiunii de salvare a lui Hoth fusese hotărât.

Amenințarea la adresa flancului stâng al Grupului de Armate Don şi posibilitatea unei ieşiri către Rostov (aparent confirmată de interogatoriul şefului de Stat-Major al Armatei 3 gardă, care fusese capturat pe 20 decembrie) l-au obligat pe Manstein să reconsidere întreaga poziție. Diviziile de tancuri din Valea Mîşkovei au fost şi ele supuse unui puternic foc de artilerie, Divizia 6 tancuri pierzând 1100 de oameni într-o singură zi. Pe 23 decembrie, seara, corpul de tancuri al lui Hoth a primit, fără nici un fel de explicație, ordinul să Se retragă. "Până la ultimul soldat, devenise cât se poate de clar", scria generalul Raus, "că aceasta însemna înfrângerea de la Stalingrad. Cu toate că nimeni nu cunoştea motivele din spatele acestui ordin, ofițerii şi soldații aveau o bănuială că se întâmplase ceva urât."

În aceeaşi noapte, Paulus şi Manstein au discutat poziția într-o şedință operativă ținută prin intermediul teleimprimatorului. Manstein a avertizat că Armata 4 tancuri a întâmpinat o rezistență puternică şi că trupele italiene din flancul nordic se prăbuşiseră. Paulus a întrebat dacă a primit în sfârşit permisiunea de a ieşi din încercuire. Manstein i-a răspuns că nu primise încă acordul din partea Statului-Major al comandamentului suprem. A fost zgârcit cu detaliile. Dacă i s-ar fi dat suficiente informații pentru a actualiza harta operativă, Paulus şi-ar fi dat seama că Armata 6 nu putea miza pe nici un ajutor.

Pe 16 decembrie, un vânt puternic şi muşcător a început să bată dinspre nord-est. Totul era acoperit de chiciură: fire telegrafice, copaci pitici, dărâmăturile provocate de război. Pământul a înghețat atât de tare, încât la fiecare pas aveai impresia că umbli pe metal. La căderea nopții, după un apus de soare roşu ca focul, peisajul alb a căpătat curând tenta arctică albastră. Apărătorii ruşi ai Stalingradului au primit cu bucurie gerul, socotindu-l natural şi sănătos.

"Ieri şi astăzi a început aici iarna adevărată", scria un ostaş soției sale. "înghețuri bune. Mie mi-e bine, dar nu am

mai primit scrisori de la tine.”

Nimeni nu era mai fericit ca soldații Armatei 62 a lui Ciuikov de la Stalingrad, după cinci săptămâni în care auziseră doar scârțâitul înspăimântător al sloiurilor pe Volga, care devenise practic nenavigabilă, şi se hrăniseră din stocul de urgență de douăsprezece tone de ciocolată şi micile cantități de alimente paraşutate de biplanele U-2.

Fluviul a înghețat bocnă în noaptea de 16 decembrie, când numeroasele sloiuri au format o masă compactă. Prima potecă pe gheață a fost făcută cu scânduri. Apoi s-au construit primele “autostrăzi”, folosindu-se crengi peste care se arunca apă, care îngheța şi lega suprafața. In cursul următoarelor şapte săptămâni, au traversat Volga diverse vehicule tractate, 18 000 de autocamioane şi 17 000 de alte vehicule.

Răniții puteau acum să fie transportați cu maşina pe gheață la spitalul de campanie. Tunurile aveau să fie împinse mai târziu către malul de vest, inclusiv un obuzier de 122 mm necesar pentru ieşirea din impas la fabrica Octombrie Roşu. Cu un unghi de înălțare minim, a fost folosit pentru tragere la distanță mică pentru distrugerea clădirii principale de birouri, pe care germanii o transformaseră în fortăreață.

Cea mai norocoasă a fost Armata 62, artileria germană, din cauza lipsei proiectilelor, nemaiputând să bombardeze continuu punctele de trecere peste Volga. Malul oferea adesea privirilor un peisaj paşnic. Semăna cu o aşezare veche de mineri de la începuturile colonizării americane, cu colibe improvizate şi adăposturi acoperite cu prelate, ridicate peste gropile din mal. În timp ce oamenii spărgeau butuci sau tăiau lemne cu ferăstrăul, câte un poştaş al regimentului trecea pe lângă ei, sub razele soarelui cu dinți, îndreptându-se către statul-major cu geanta de piele, sperând să i se dea o cană cu ceai fierbinte din samovarul de aramă. Alții treceau cu termosuri imense cu mâncare fierbinte pentru trupele din pozițiile înaintate. Soldații puteau acum să treacă pe jos, grupuri-grupuri, peste gheață la băile de abur instalate pe

malul de est al fluviului, pentru a se întoarce în noaptea următoare curați şi despăducheați.

Pe 19 decembrie, generalul Ciuikov a trecut pe malul de est al Volgăi, pentru prima oară de când îşi mutase cartierul general în octombrie. A trecut gheața pe jos şi când a ajuns pe partea cealaltă se pare că a întors capul pentru a privi ruinele pe care le apăra armata sa.

Ciuikov venise pentru o petrecere dată de comandantul trupelor NKVD, generalul-maior Rogatin, în cinstea celei de-a douăzeci şi cincea aniversări a creării Departamentului Special al Ceka. La întoarcere, Ciuikov, beat turtă, a căzut printr-o copcă în gheață, şi a trebuit să fie pescuit din apa înghețată. Comandantul Armatei 62 a fost cât pe ce să-şi găsească sfârşitul într-un mod dezonorant şi dezamăgitor.

In timp ce ruşii întâmpinau cu bucurie gerul, medicii din armata lui Paulus erau îngroziți din cauza lui, din mai multe motive.

Optimismul pacienților lor, atât al bolnavilor, cât şi al răniților, scădea continuu, înghețarea unei răni deschise se dovedea rapid tataia. Duritatea solului, atunci când explodau rachetele katiuşa sau bombele obuzierelor, părea să fie unica explicație a numărului crescut de răni la stomac cu care se confruntau. Şi, de la mijlocul lui decembrie, s-au înregistrat "un număr din ce în ce mai mare de cazuri grave de degerături". Picioarele nu erau numai umflate şi vineții - stadiu în care erau tratate cu alifii şi apoi bandajate, soldatul putând fi trimis înapoi la unitate - ci şi negre, potențial cangrenate, impunând adesea amputarea rapidă.

Încă din a doua săptămână din decembrie, medicii au început să observe un fenomen şi mai îngrijorător. Un număr din ce în ce mai mare de soldați mureau subit "fără să fi fost răniți sau să fi suferit de o boală diagnosticabilă". Rațiile fuseseră într-adevăr drastic reduse, însă în ceea ce-i priveşte pe medici, aceştia considerau că era mult prea devreme pentru ca soldații să moară prin inaniție. "Cauzele suspectate", scria patologul însărcinat cu ancheta, "includeau

expunerea la condiții neprielnice, «epuizare» [nici unul din cei 600 de medici din interiorul încercuirii nu îndrăznea să menționeze inaniția] şi înainte de toate o maladie neidentificată până acum."

Pe 15 decembrie, dr. Girgensohn, patologul Armatei 6 care lucra pe vremea aceea la un spital de lângă Aerodromul Taținskaia, a primit ordinul să plece a doua zi cu avionul în interiorul încercuirii.

"Din păcate, nu avem o paraşută disponibilă pentru dumneavoastră", i-a spus pilotul, când s-a prezentat a doua zi în zori, dar au fost nevoiți să se întoarcă, în cele din urmă, pe 17 decembrie, au ajuns deasupra încercuirii. Pilotul i-a spus că se află deasupra Pitomnikului, iar Girgensohn a văzut, privind în jos, "în pătura albă de zăpadă un peisaj plin de cratere cafenii".

Girgensohn l-a găsit pe generalul-medic Renoldi, şeful serviciului militar medical, într-un vagon de tren îngropat în pământ la marginea aeroportului. Renoldi pretindea că nu ştie nimic în legătură cu misiunea lui Girgensohn deoarece dr. Seggel, specialist în medicină internă de la Universitatea din Leipzig, solicitase prezența sa, dar Renoldi, în faza aceea, considerase problema exagerată.{4}

De la Pitomnik, Girgensohn a fost condus la spitalul de campanie de lângă Gara Gumrak şi în apropierea Cartierului General al lui Paulus. Baza acestuia din urmă era un buncăr căptuşit cu lemn, săpat in marginea abruptă a unei balka. Această locuință era într-adevăr luxoasă", deoarece avea o sobă de fier şi două paturi duble de cazarmă acoperite, spre surprinderea sa, cu cearşafuri curate.

Contrasta foarte mult cu locul în care erau ținuți răniții, adică nişte corturi neîncălzite, când temperatura de afară coborâse la minus douăzeci de grade.

Girgensohn a avut discuții preliminare cu ofițerii din serviciul Dedicai, apoi s-a deplasat în jurul încercuirii, autopsiind cadavrele soldaților care muriseră din cauze necunoscute. (Lipsa de lemn în această pustietate fără copaci

era atât de mare, încât o bifurcare sau încrucişare de drumuri de-a lungul rutei înzăpezite era marcată cu piciorul unui cal sacrificat înfipt în zăpadă. Semnul tactic respectiv şi săgeata de direcție erau agățate în vârful acestui semn de circulație înspăimântător.) Autopsiile se realizau în locuri improprii: corturi, buncăre de pământ, colibe țărăneşti, chiar şi în vagoane de tren. Gerul conservase bine cadavrele, dar cele mai multe erau înghețate bocnă. Dezgheţarea lor s-a dovedit foarte dificilă din cauza lipsei de combustibil. Un infirmier trebuia să petreacă o noapte întreagă întorcând cadavrele stivuite în jurul unei mici sobe din fier forjat. Odată a adormit, drept pentru care "un cadavru era înghețat pe o parte şi pârjolit pe cealaltă".

Era atât de frig, încât nu era numai greu, ci şi dureros pentru Girgensohn să-şi pună mănuşile de cauciuc. In fiecare seară, dactilografia la lumina lumânării rezultatele autopsiilor, în pofida acestor dificultăți, la care s-au adăugat atacurile aeriene şi bombardamentele de artilerie sovietice, Girgensohn a reuşit să efectueze cincizeci de autopsii până la sfârşitul lunii. La jumătate din cazuri, a găsit semne clare de moarte prin inaniție: atrofierea inimii şi a ficatului, absența țesutului gras, contractură musculară.

In încercarea de a compensa dieta hipocalorică formată din pâine si Wasserzuppe cu câteva bucățele de carne de cal, Grupul de Afinate Don a adus pe calea aerului mici conserve cu pastă de carne cu un mare conținut de grăsimi, dar această măsură s-a dovedit contraproductivă. Adesea, când un sergent făcea rondul posturilor de santinelă şi câte un soldat îi spunea "Mi-e bine, voi avea acum ceva de mâncare" şi mânca apoi puțină pastă de carne grasă, la al doilea rond sergentul îl găsea mort. Moartea prin inaniție, observa Girgensohn, era *undramatisch*.

Cele mai multe cazuri de deces prin inaniție s-au înregistrat în Divizia 113 infanterie. Cel puțin aici, Girgensohn a găsit o explicație. Ofițerul de intendență al diviziei redusese rațiile înaintea încercuirii pentru a le stoca,

gândindu-se că în timpul ploilor de toamnă aprovizionarea va fi deficitară, în consecință, oamenii fuseseră subalimentați încă din a doua jumătate a lunii noiembrie. Apoi, după ce câteva divizii şi-au pierdut proviziile în timpul retragerii, Statul-Major al Armatei 6 le-a adunat pe toate cele rămase pentru a le reîmpărți în mod egal. Prudența acestui ofițer de intendență a avut un efect de bumerang, lovind propria sa divizie.

Girgensohn, care, după capitulare, a petrecut şapte ani în lagăre de muncă ruseşti, nu şi-a pierdut niciodată interesul pentru acest subiect. S-a opus întotdeauna oricărei sugestii că ar fi fost vorba de o "boală a stresului", atât ca stare în sine, cât şi ca explicație pentru multiplele decese inexplicabile, cu toate că cercetările recente care au arătat că şobolanii care nu sunt lăsați să doarmă timp de trei săptămâni mor - sugerează mai degrabă că ființele umane lipsite de somn ajung rapid la extenuare. Şablonul atacurilor ruseşti de noapte şi activitatea neîntreruptă pentru a nu permite nici un moment de odihnă au contribuit şi ele la această stare, după cum recunoaşte Girgensohn. Însă explicația sa, după toți aceşti ani, este mult mai complexă. A ajuns la convingerea că această combinație de epuizare, stres şi frig a afectat grav metabolismul majorității soldaților. Asta însemna că şi dacă ar fi primit echivalentul, sa zicem, a 500 de calorii pe zi, corpurile lor nu absorbeau decât o fracțiune din această cantitate. Astfel, se poate spune că tactica sovietică, combinată cu starea vremii şi hrana insuficientă, a produs, sau cel puțin a contribuit, la un proces accelerat de înfometare.

Malnutriția severă reducea şi capacitatea pacientului de a supraviețui unor boli contagioase, precum hepatita şi dizenteria în perioada timpurie a încercuirii, şi unor boli mai grave către sfârşit ei, mai ales febra tifoidă şi tifosul, în stepă nu se găsea apă pentru spălarea corpurilor, ca să nu mai vorbim de haine, pur şi simplu pentru că nu era combustibil suficient ca să se topească zăpada sau gheața. "Aproape

nimic nou pe aici", scria un infanterist din Divizia 29 infanterie motorizată, "în fruntea listei se află faptul că, pe zi ce trece, suntem din ce în ce mai infestați cu păduchi. Păduchii sunt ca ruşii. Omori unul şi apar alți zece în locul lui." Păduchii aveau să fie vectorii epidemiilor care au decimat supraviețuitorii de la Stalingrad.

Personalul medical se concentra, totuşi, asupra slăbiciunii cauzate de lipsa de hrană, "încet, bravii noştri luptători încep să fie decrepiți", scria un asistent medical, descriind apoi o amputare a unui picior făcută la lumina unei lanterne într-un adăpost fără anestezie. "Oamenii sunt apatici şi nu se gândesc decât la mâncare."

Speranțele soldaților germani erau combinate cu ura împotriva bolşevicilor şi cu o puternică dorință de răzbunare, într-o stare care se numea Kesselfever ["febra încercuirii"], visau la un corp SS de tancuri care să zdrobească armatele ruseşti care îi încercuiau pentru a-i elibera, înregistrând o mare şi neaşteptată victorie. Se pare că numai aceştia mai ascultau discursurile lui Goebbels. Mulți nu se lăsau descurajați fredonând cântecul Armatei 6, *Das Wolgalied*, pe muzica lui Franz Lehar: "Pe malul Volgăi stă un soldat, pentru patrie veghează".

Departamentul de Propagandă Operativă de la Cartierul General al Frontului Don, folosindu-şi colaboratorii germani comunişti, a hotărât să exploateze dragostea pentru muzică a infanteriştilor germani. Transmiteau din furgonul de propagandă un vechi şlagăr, care, M acele circumstanțe, avea o notă nemiloasă: "în patrie, în patrie, ne-aşteaptă o caldă revedere!" Comuniştii germani, aflați sub supraveghere NKVD, erau Walter Ulbricht (preşedintele est-german de mai târziu), poetul Erich Weinert, scriitorul Willi Bredel şi cinci Prizonieri germani - patru ofițeri şi un soldat - care fuseseră recrutați pentru a sprijini cauza antinazistă. Ei îi învățau pe "crainici", oameni ai Armatei Roşii aleşi să se strecoare în spațiul mort din fața liniilor germane, să strige lozinci şi ştiri prin

megafoane Majoritatea nu ştiau limba germană şi cei mai mulți erau omorâți.

Principala activitate a detaşamentului de propagandă era să pregătească programe de 20-30 de minute, transpuse pe plăci de gramofon, cu muzică, poezii, cântece şi materiale de propagandă (mai ales ştiri despre pătrunderea pe frontul armatei italiene). Programul era apoi reprodus de un gramofon şi transmis prin megafoane montate pe un furgon sau împinse pe sănii cu un cablu ce se derula apoi în sens invers. Majoritatea transmisiunilor de propagandă de felul acesta atrăgeau imediat foc german de obuziere, la ordinul ofițerilor care vroiau să-i împiedice pe oameni să le asculte. Dar în cursul lunii decembrie, reacția a slăbit din cauza lipsei de muniție.

Se recurgea la artificii sonore, precum "ticăitul monoton de ceas", urmate de anunțul că la fiecare şapte secunde murea câte un german pe Frontul de Răsărit. Apoi "glasul pârâit al propagandei" spunea: "Stalingrad, groapa comună a armatei lui Hitler!", tangouri funebre răsunând apoi din nou în nesfârşita stepă înghețată. Ca o distorsiune sonică, țipătul strident al unei rachete katiuşa urma uneori dintr-o "orgă a lui Stalin".

Manifestele ruseşti se îmbunătățiseră mult, deoarece acum erau .scrise de germani. Interogatoriile prizonierilor luate de Direcția 7 au confirmat că "manifestele cu cel mai mare efect sunt cele ce vorbesc despre casă, neveste, familie şi copii". "Soldații citeau pe nerăsuflate manifestele ruseşti chiar dacă nu credeau ce se spunea în ele", a recunoscut un prizonier german. Unii "plângeau când vedeau un manifest pe care era desenat un cadavru al unui soldat german şi un copil mic plângând peste el. Pe verso erau tipărite versurile scriitorului Erich Weinert". Prizonierul habar nu avea că Weinert, care scrisese special poezia "Gândeşte-te la copilul tău", era foarte aproape, ataşat la Statul-Major al Frontului Don.

Poate că cea mai eficientă modalitate de propagandă era încercarea de a-i convinge pe soldații germani că nu vor fi

împuşca? după ce vor fi capturați. Mulți dintre ofițerii lor le repetaseră obsesiv că nici nu se putea pune problema capitulării deoarece ruşii îi vor ucide. Un manifest se încheia cu declarația lui Stalin care începuse sa-i convingă şi pe comandanții tineri că politica sovietică se schimbase: "«Dacă soldații şi ofițerii germani se predau, Armata Roşie trebuie să-i ia prizonieri şi să le cruțe viața» (Ordinul nr. 55 al comisarului poporului pentru Apărare, I. Stalin)"

Prima încercuire a unei mari armate germane, prinsă în cursă departe de casă, căreia i s-a ordonat să rămână pe poziții şi a fost în cele din urmă lăsată în voia sorții, a suscitat, fireşte, o dezbatere intensă de-a lungul anilor. Mulți participanți germani şi istorici l-au învinovățit pe Paulus pentru că nu a nesocotit ordinele şi nu a ieşit din încercuire. Totuşi, dacă era cineva în măsură să-i dea lui Paulus, care era lipsit de informații vitale, semnalul de acțiune, acesta ar fi trebuit să fie superiorul său imediat, feldmareşalul von Manstein.

"Poate cineva sluji doi stăpâni?" scria Strecker atunci când Hitler a respins Operațiunea Lovitură de Trăsnet, planul de ieşire din încercuire care trebuia să fie aplicat după Operațiunea Viscolul. Dar Wehrmacht-ul avea doar un singur stăpân. Servilismul dovedit de majoritatea ofițerilor superiori după 1933 l-au dezonorat şi l-au făcut incapabil de acțiune din punct de vedere politic. De fapt, dezastrul şi umilința de la Stalingrad au fost prețul pe care armata a fost nevoită să-l plătească pentru anii orgolioşi de privilegii şi prestigiu de sub umbrela național-socialistă. Nu puteai să-ți alegi stăpânul. Alternativa era aderarea la gruparea din jurul lui Henning von Tresckow şi al lui Stauffenberg.

S-a pierdut mult timp dezbătându-se dacă o spargere a încercuirii ar fi fost posibilă în a doua jumătate a lunii decembrie, deşi chiar şi comandanții de tancuri au recunoscut că "şansele unei ieşiri reuşite se micşorau de la o săptămână la alta". Infanteria îşi făcea şi mai puține iluzii..

“Noi, supraviețuitorii”, scria acasă un caporal, “de-abia ne mai putem ține pe picioare din cauza foamei şi a slăbiciunii.”

Alois Beck, pe bună dreptate, a contestat “legenda” că “o ieşire din încercuire ar fi reuşit”. Ruşii ar fi împuşcat “soldații pe jumătate înghețați ca pe iepuri”, pentru că oamenii epuizați nu ar fi putut să înainteze prin zăpada de o jumătate de metru, acoperită de o crustă de gheață, purtând arme şi muniție. “Fiecare pas era epuizant”, observa un ofițer superior din Statul-Major al Armatei 6. “Ar fi fost ca la Berezina.”

Întreaga dezbatere “ieşire sau apărare” este astfel o diversiune pur academică de la problematica reală. De fapt, există suspiciuni că extraordinar de inteligentul Manstein a recunoscut acest lucru la vremea respectivă. A făcut mare caz trimițându-l pe maiorul Eismann, ofițerul său de informații, în interiorul încercuirii pe 19 decembrie pentru a pregăti Armata 6 pentru Operațiunea Lovitură de Trăsnet. Cu toate acestea, Manstein ştia atunci că Hitler, care îşi reafirmase hotărârea ca pozițiile de pe Volga să nu fie abandonate, nu se va răzgândi.

În orice caz, Manstein trebuie să-şi fi dat seama că încercarea de despresurare era sortită eşecului. Diviziile de tancuri ale lui Hoth fuseseră obligate să înceteze acțiunile de luptă pe râul Mîşkova, cu i pierderi grele, chiar înainte ca Armata 2 gardă a lui Malinovski să se fi desfăşurat. Iar Manstein, care a avut grijă să fie bine informat în; legătură cu evoluțiile din interiorul încercuirii şi cu starea trupelor, trebuie să-şi fi dat seama că oamenii lui Paulus nu ar fi putut niciodată să meargă, darămite să lupte, 70-90 de kilometri prin viscol şi ger. Armata 6, cu mai puțin de şaptezeci de tancuri aproape fără carburanți, nu avea nici o şansă să rupă Armata 57. Mai presus de orice, Manstein ştia pe 19 decembrie că Operațiunea Micul Saturn, cu trei armate sovietice care realizau o pătrundere în spatele lui, va schimba întreaga situație irevocabil.

Pur şi simplu, Manstein a simțit că, în ochii istoriei şi ai Wehrmacht-ului, el trebuia văzut că face toate eforturile

posibile, chiar dacă credea, foarte corect de altfel, că singura şansă a Armatei 6 de a se salva fusese irosită cu aproape o lună în urmă. Mustrările sale de conştiință ulterioare par să fi fost provocate de faptul ca, ținând seama de refuzul lui Hitler de a permite retragerea din Caucaz, el a avut nevoie ca Armata 6 să înfrângă cele şapte armate sovietice care o înconjurau. Dacă Paulus ar fi încercat să realizeze o ieşire în felul acesta, puțini dintre oamenii săi ar fi supraviețuit, ştiind starea deplorabilă în care se aflau, nu i-ar mai fi fost de nici un folos într-un moment de criză.

„Crăciun în stil german"

Disputa cu privire la ieşirea din încercuire în a doua jumătate a lunii decembrie nu a luat în considerare un factor foarte important.

Venea Crăciunul. Nici o formațiune a Wehrmacht-ului nu era mai preocupată de acest subiect decât Armata 6. Eforturile extraordinare făcute pentru sărbătorirea Crăciunului în buncărele săpate în pământul stepei nu indicau nerăbdarea de a ieşi din încercuire. La acest lucru contribuiseră, probabil în egală măsură, letargia provocată de malnutriție combinată cu visele de evadare şi mentalitatea de "fortăreață" pe care Hitler o cultivase cu asiduitate. Dar nimic din toate acestea nu explică în totalitate concentrarea emoțională aproape obsesivă alimentată de apropierea Crăciunului a celor aflați în interiorul încercuirii, atât de departe de casă.

Pregătirile au început cu mult înainte ca diviziile de tancuri ale lui Horn să înainteze către nord spre râul Mîşkova şi nu s-au opri nici măcar atunci când soldații au auzit apropiindu-se focul de artilerie. Cam de la începutul lunii, oamenii au început să pună deoparte mici cantități de alimente, nu în vederea unei ieşiri prin zăpadă, cl pentru sărbătorile de Crăciun sau pentru daruri. O unitate din Divizia 297 infanterie a sacrificat din timp un cal de povară pentru a oferi "cârnați de cal" ca dar de Crăciun. Coronițele au fost împletite din iarbă roşiatică de stepă în loc de rămurele de brad, micuții brazi de Crăciun au fost ciopliți din lemn într-o încercare Disperată de a face lucrurile "ca acasă".

Sentimentali nu deveniseră doar soldații. Generalul Edler von Paniels şi-a decorat noul său buncăr cu un brad de Crăciun şi a pus sub el un leagăn cu poza la minut a "copilului încercuirii", născut curând după închiderea pungii. I-a scris tinerei sale soții despre planurile sale de sărbătorire

a Ajunului “în stil german, deşi în Rusia îndepărtată”. Armata devenise clar o familie-surogat. “Fiecare a încercat să facă o mică bucurie celuilalt”, scria el, după ce şi-a vizitat oamenii în buncăre. “Este cu adevărat înălțător să trăieşti această reală camaraderie de pe linia frontului.” Pe un stindard scria:

“Camaraderie prin sânge şi fier”, mesaj foarte potrivit în acele circumstanțe, dar lipsit de mesajul Crăciunului.

O persoană care a păstrat spiritul Crăciunului a fost desigur Kurt Reuber, medicul din Divizia 16 tancuri. Reuber, în vârstă de treizeci şi şase de ani, teolog şi prieten cu Albert Schweitzer, era şi un talentat artist amator. Şi-a transformat buncărul din stepa din nord-vestul Stalingradului în atelier şi a început să deseneze pe spatele unei hărți ruseşti capturate - singura bucată mare de hârtie pe care o găsise. Această lucrare, care este expusă astăzi în biserica memorială Kaiser Wilhelm din Berlin, este Madona fortăreței, o Fecioară cu Pruncul, iubitoare şi protectoare, însoțită de cuvintele Sfântului loan Evanghelistul: “Lumină, Viață, Iubire”. După ce l-a terminat, Reuber a agățat desenul în buncăr. Toți cei care intrau îl priveau cu atenție. Mulți începeau să plângă. Spre uşoara jenă a lui Reuber - nici un artist nu putea fi mai modest în privința talentului său - buncărul lui a devenit un fel de sanctuar.

Nu există nici o îndoială cu privire la generozitatea autentică şi spontană ce a caracterizat acel Crăciun. Un locotenent le-a dăruit oamenilor săi ultimele lui țigări, hârtie de scris şi pâine. “Eu nu aveam nimic”, scria el acasă, “şi totuşi acesta a fost unul din cele “mai frumoase Crăciunuri şi nu-l voi uita niciodată.” în afară de rația lor de țigări, oamenii dăruiau şi ultima bucățică de pâine, de care aveau ei înşişi atâta nevoie. Alții şi-au cioplit unul altuia rasteluri pentru echipament.

În Ajunul Crăciunului, comandantul de batalion - un pianist - al lui Reuber a dat ultima sa sticlă de vin spumos soldaților de la infirmerie, dar tocmai când au fost umplute

toate cănile, patru bombe au explodat afară. Toți s-au repezit la uşă, vărsând tot vinul.

Şeful serviciului medical şi-a luat trusa de prim-ajutor şi a ieşit în fugă din buncăr pentru a îngriji eventualii răniți. Erau trei, iar un al patrulea murise. Acesta din urmă le cântase colindul *O du frdöhliche*. Incidentul, bineînțeles, a pus capăt sărbătorii, în orice caz, atât Divizia 16 tancuri, cât şi Divizia 60 infanterie motorizată s-au trezit în plin atac la primele ore ale dimineții de Crăciun.

Cântecul tradițional favorit în noaptea aceea a fost *Stille Nacht, heilige Nacht*, pe care soldații l-au cântat cu "glasuri răguşite" în buncăre la flacăra unor mucuri de lumânare "tezaurizate" pentru această ocazie. Gândindu-se la familiile lor, oamenii suspinau şi plângeau înăbuşit. Generalul Strecker a fost mişcat când a făcut un tur al pozițiilor din linia întâi. "Este o «noapte liniştită» în plin tumult al războiului [...]. Un Crăciun care dovedeşte adevărata frăție a soldaților." Vizitele ofițerilor superiori erau şi ele apreciate pentru beneficiile cu care se alegeau soldații. Un subofițer dintr-o divizie de tancuri a consemnat că "am primit de la comandantul de divizie o sorbitură din sticla lui şi o tabletă de ciocolată".

În pozițiile care nu erau atacate, oamenii se înghesuiau în câte un buncăr care avea un aparat de radio pentru a asculta "programul de Crăciun transmis de Grossdeutsche Rundfunk". Spre uimirea lor, au auzit o voce anunțând: "Aici e Stalingradul!", căreia îi răspundea un cor care cânta Stille Nacht, heilige Nacht, probabil de pe Frontul Volga. Unii au acceptat înşelătoria, socotind-o necesară în acele împrejurări, alții s-au înfuriat. Simțeau că erau păcălite familiile lor şi poporul german. Goebbels proclamase deja că acesta trebuia să fie un "Crăciun german", o definiție menită să transmită ideea de datorie şi austeritate şi poate un mod de a pregăti națiunea pentru ştirile despre tragedia de la Stalingrad.

La ora 7.00, în dimineața de Crăciun, jurnalul de război Armatei 6 consemna: "Nu a sosit nici un zbor de aprovizionare

ultimele patruzeci şi opt de ore [o uşoară exagerare]. Proviziile carburantul sunt pe sfârşite." Mai târziu, în aceeaşi zi, Paulus a trimis un semnal de avertizare Grupului de Armate Don care să-i fie transmis generalului Zeitzler. "Dacă nu primim cantități mai mari de provizii în următoarele zile, trebuie să ne aşteptăm la o rată crescută de decese prin epuizare."

Cu toate că şi-au dat seama că viscolele din ziua precedentă împiedicaseră zborurile, nu au fost informați că tancurile lui Badanov luaseră cu asalt Aeroportul Taținskaia cu o dimineață în urmă. Statul-major al lui Manstein nu i-a informat că fusese lansat un contraatac sovietic cu patru armate împotriva diviziilor de tancuri ale lui Hoth de pe râul Mîşkova. Când, în sfârşit, pe 26 decembrie, au sosit 108 tone de provizii, Statul-Major al Armatei 6 a descoperit că li se trimiseseră zece tone de dulciuri pentru Crăciun, dar nici o picătură de carburant.

Majoritatea oamenilor, atunci când aveau prilejul, se retrăgeau pentru a scrie acasă o scrisoare de Crăciun în care îşi exprimau dorul de cei dragi, "în străfundul inimilor noastre toți continuăm să sperăm", scria un doctor din Divizia 44 infanterie, "că totul se va schimba." Vorbea în numele multora dintre ei, dar nu şi pentru mai bine informatul comandant al Armatei 6. "Crăciunul, bineînțeles, nu a fost vesel", îi va scrie Paulus soției sale câteva zile mai târziu, "în astfel de momente, e mai bine ca festivitățile să fie evitate [...] Norocul nu trebuie forțat prea mult."

Deloc surprinzător, contrastul dintre scrisorile trimise acasă de germani şi de ruşi în perioada Crăciunului era şi mai mare ca de obicei, în timp ce scrisorile germane erau sentimentale, exprimând dorul de casă şi de familie, misivele ruseşti care s-au păstrat dezvăluie limpede logica inexorabilă că patria avea prioritate.

"Iubito!", scria un ostaş soției sale în Ajunul Crăciunului, "împingem şerpii înapoi, acolo de unde au venit, înaintarea noastră plină de succes aduce mai aproape revederea noastră." "Bună, Maria", Scria un ostaş pe care îl chema

Kolea. “Lupt aici de trei luni apărând moșia noastră… [cenzurat]. Am început să exercităm o presiune periculoasă asupra inamicului. I-am încercuit acum pe germani, în fiecare săptămână sunt luați prizonieri câțiva mii de nemți şi alți câțiva mii sunt distruşi pe câmpul de luptă. Nu au mai rămas decât cei mai încăpățânați soldați SS. S-au întărit în buncăre, de unde trag asupra noastră. Acum voi arunca în aer unul din buncărele acestea. La revedere, Kolea.”

Temperatura în prima zi de Crăciun a scăzut la minus douăzeci şi cinci de grade. Apa din gropile de proiectil, oricât de adânci ar fi fost, era înghețată bocnă. Rafalele de zăpadă ascundeau o mare parte din mizeria din bălți. Preoții militari citeau Liturghia şi împărtăşeau în zăpadă în zgomotul făcut de prelatele care fâlfâiau şi trosneau bătute de vânt, cu oamenii strânşi în semicerc în jurul unui altar improvizat, în unele cazuri, alinarea spirituală şi justificarea ideologică se confundau, într-o vreme în care Germania creştină contrasta cu Rusia atee.

Nici chiar în interiorul încercuirii, Crăciunul nu s-a dovedit în totalitate un timp al bunătății. Dr. Renoldi, şeful serviciului medical al Armatei 6, a interzis evacuarea degeraților, pe motiv că leziunile lor puteau să fi fost autoprovocate pentru a evita lupta. Mult mai rău decât atât, celor 3 500 de prizonieri de război ruşi din lagărele de la Voroponovo şi Gumrak nu li s-a dat practic nici un fel de hrană, în afară de nişte porumb mucegăit din silozurile de la Stalingrad, pentru că ei nu figurau pe listele de rații. Această atrocitate parțial birocratică a determinat o rată de deceselor de douăzeci de oameni pe zi până spre Crăciun, rată ce a crescut apoi tulburător de mult. Ofițerul de intendență răspunzător pentru hrana lor pretindea că tifosul a fost cauza deceselor, dar atunci când un ofițer de la Statul-Major al Armatei 6 a întrebat dacă s-au înregistrat decese din cauza subnutriției, răspunsul acestuia a fost evaziv. “După ce s-a gândit puțin, a negat”, scria ofițerul. “Ştiu ce era în capul lui. Printre soldații noştri începeau să se vadă lucruri similare.” Nu se putea o eschivare mai proastă de

la această situație decât să legi soarta acestora de cea a soldaților germani. Prizonierii nu aveau de ales - ei o puteau să se predea. Chiar atunci când unii prizonieri disperați au recurs la canibalism, nu s-a făcut nimic pentru îmbunătățiri

situației lor pentru că aceasta ar fi însemnat "să se ia mâncarea de la gura soldaților germani".

Noaptea de Crăciun a fost "o frumoasă noapte înstelată", iar temperatura a scăzut şi mai mult. Cu toate acestea, luptele au continuat a doua zi dimineață în sectorul nord-estic al încercuirii, apărat de Diivizia 16 tancuri şi de Divizia 60 infanterie motorizată. "Astfel, douăsprezece din unitățile noastre", relata preotul Diviziei 60 infanterie motorizată, au fost "trimise să contraatace în vântul tăios şi pe un ger de treizeci şi cinci de grade sub zero." Cele două divizii, în ciuda condițiilor înfiorătoare şi a lipsei de muniție, au reuşit totuşi să distrugă aproximativ şaptezeci de tancuri.

În aceeaşi dimineață de 26 decembrie, Paulus i-a trimis un alt mesaj lui Manstein, care începea astfel: "Pierderile sângeroase, frigul şi proviziile insuficiente au redus sever capacitatea de luptă." El avertiza că, dacă ruşii îşi aduceau înapoi forțele care luptau împotriva diviziilor lui Hoth şi le redesfăşurau împotriva Armatei 6, "va fi imposibil să le rezistăm mult timp".

Atunci s-a ivit o oportunitate neaşteptată. Generalul Hube, comandantul Corpului 14 tancuri, a primit ordinul să plece cu avionul din încercuire pe 28 decembrie pentru a se duce la Cartierul General al lui Manstein de la Novocerkask. Un avion urma să-l ducă apoi în Prusia Orientală pentru a primi personal din partea Führer-ului Spadele Crucii sale de Cavaler, cu Laur. Paulus i-a spus lui Schmidt să-i dea lui Hube "toate documentele necesare" cu privire la problemele Armatei 6, de la lipsa combustibilului până la cea de echipament militar. Speranțele generalilor şi ale ofițerilor de stat-major au crescut când au aflat de vizita acestuia la Rastenburg. Hube, veteranul aspru şi ciung, era unul dintre

puținii generali pe care Führer-ul îi respecta. Ofițerii nu puteau să creadă "că Hitler va abandona Armata 6".

Hitler era convins, fără îndoială, că făcea totul pentru salvarea Armatei 6, dar modul său de receptare a realității nu se schimbase.

In acea zi, Cartierul său General a trimis un mesaj Grupului de Armate Don, promițând că, în ciuda dificultăților de transport, va fi întărit cu "372 de tancuri şi tunuri de asalt". Manstein ştia că erau iluzii deşarte.

În Stalingrad, între timp, rămăşițele diviziilor lui Seydlitz erau în defensivă. Erau nevoite să păstreze muniția pentru a respinge atacurile. Pentru a le fi mai cald şi pentru a se proteja de focul artileriei sovietice s-au adăpostit în pivnițe şi buncăre. "Stau acolo ca nişte sălbatici hirsuți în peşteri din Epoca de Piatră", scria Grossman, "devorând carne de cal în fum şi beznă, printre ruinele frumosului oraş pe care îl distruseseră".

Cuvintele "inamic puternic ia cu asalt activitatea trupelor" apăreau frecvent în jurnalul de război al Armatei 6. Hans Urban, un sergent de poliție din Darmstadt, în vârstă de douăzeci şi opt de ani, ce lupta acum în Divizia 389 infanterie, avea să ofere mai târziu o relatare detaliată a acestei lupte din nordul Stalingradului de la sfârşitul lunii decembrie.

Inamicul obişnuia să atace în zori şi la asfințit, după o pregătire susținută de artilerie şi obuziere. Dacă reuşeau să ne cucerească două-trei buncăre, încercam să le recucerim mai târziu. Pe 30 decembrie, după multe astfel de atacuri, mi s-a dat ordinul să înaintez cu gruparea mea de tragere rapidă. Cei nouă oameni ai mei cu mitralierele lor au reuşit să respingă următorul atac executat de circa 300 de oameni de la Spartakovka. Cei douăzeci de infanterişti lăsați în acest sector erau atât de sleiți din cauza atacurilor, încât nu ne puteau fi de cine ştie ce ajutor. Cei mai mulți erau gata să-şi abandoneze pozițiile. Nu aveam sector de tragere pentru cele două mitraliere ale mele. Duşmanii au reuşit sa folosească terenul şi ruinele.

Trebuia să-i lăsăm pe ruşi să se apropie la douăzeci de metri de noi înainte de a deschid focul rapid. Cel puțin douăzeci şi doi au căzut morți în fata pozițiilor noastre. Ruşii care au supraviețuit au încercat sa ne izgonească cu grenade. Sovieticii au atacat din nou trei companii când s-a crăpat de ziuă în dimineața de An Nou. E greu să facem o estimare precisă pentru că trăgeau din gropi în pământ, din spatele zidurilor prăbuşite sau al grămezilor de moloz. I-am prins în foc încrucişat între cele două mitraliere şi au suferit pierderi grele. Un servant de obuzier a fost lovit şi, cu toate că nu am fost instruit să folosesc această armă, am reuşit să folosim muniția ruşilor împotriva lor. Când s-a terminat, eram atât de slăbiți şi epuizați şi zăceau atâția morți pe pământul înghețat bocnă, încât n-am mai fost în stare nici măcar să-i îngropăm.

Spre deosebire de mesajele sale foarte pesimiste către Grupul de Armate Don şi de scrisoarea trimisă soției sale, Paulus a semnat un însuflețitor mesaj de Anul Nou către Armata 6: "Voința noastră de victorie este neînfrântă şi Anul Nou ne va aduce cu siguranță eliberarea! Nu vă pot spune când se va întâmpla. Führer-ul nu şi-a încălcat niciodată cuvântul, şi tot aşa va fi şi de data aceasta."

Datorită insistențelor lui Hitler cu privire la fusurile orare, Anul Nou rusesc a venit cu două ore înaintea celui german. Jocul de cărți Doppelknopf al generalului Edler von Daniels a fost întrerupt la ora 10.00 de "un puternic foc de artificii" tras de asediatorii sovietici în semn de "felicitări de Anul Nou".

Daniels pare să fi fost bine dispus la vremea aceea. Tocmai fusese promovat la gradul de general-locotenent şi fusese decorat cu Crucea Cavalerilor. Apoi, primise ca dar de Anul Nou de la Paulus o sticlă de şampanie Veuve-Cliquot. Câțiva generali de la Stalingrad Păreau mai preocupați de decorații şi promovări decât de soarta Armatei 6.

La sosirea miezului nopții german, s-au tras doar rachete de semnalizare. Nu se puteau risipi proiectilele explozive, în interiorul încercuirii s-au desfăcut ultimele sticle pentru toastul *Prosit Neujahr!* Diviziile sovietice, pe de altă parte,

aveau puține restricții n Privința muniției şi a alcoolului. “Sărbătorirea Anului Nou a fost bună”, scria Viktor Barsov, din infanteria marină. “Am băut 250 de grame de vodcă în noaptea aceea. Mâncarea a fost bună. Dimineața, ca să nu mă doară capul, am mai băut 200 de grame.”

Soldații germani încercau să treacă cu vederea nenorocirile lor, gândindu-se că totul va lua o întorsătură favorabilă, odată cu trecerea în noul an. “Dragi părinți, sunt bine”, scria un soldat. “Din păcate, trebuie să fiu din nou de santinelă la noapte. Sper ca în Anul Nou 1943 să nu mai fiu nevoit să supraviețuiesc atâtor dezamăgiri ca în 1942.”

Un optimism aproape obsesiv a fost generat de mesajul de Anul Nou al lui Hitler către Paulus şi Armata 6. Doar scepticii şi-au dat seama că textul nu era o garanție fermă, “în numele întregului popor german, vă trimit dumneavoastră şi bravei armate pe care o conduceți cele mai sincere urări de Anul Nou. Asprimea situației periculoase în care vă aflați îmi este cunoscută. Atitudinea eroică a trupelor dumneavoastră se bucură de cel mai înalt respect al meu.

Dumneavoastră şi soldații dumneavoastră, totuşi, trebuie să intrați în Anul Nou cu credința nestrămutată că eu şi întregul Wehrmacht vom face tot ceea ce ne stă în putință să eliberăm apărătorii Stalingradului şi că datorită fermității voastre se va consemna cea mai glorioasă faptă din istoria armatelor germane. Adolf Hitler.”

Mein Führer!, a răspuns Paulus fără întârziere. “Cuvintele dumneavoastră încrezătoare au fost primite aici cu mare entuziasm. Vom fi la înălțimea încrederii dumneavoastră. Puteți fi sigur că noi - de la cel mai în vârstă general până la cel mai tânăr infanterist - vom rezista inspirați de o voință fanatică şi ne vom aduce contribuția la victoria finală. Paulus.” Scrisorile de Anul Nou de la soldații încercuiți reflectau o nouă stare de spirit plină de hotărâre. “Moralul nostru nu se va prăbuşi, credem în cuvântul Führer-ului”, scria un căpitan. “Ne menținem încrederea fermă în Führer, nezdruncinată până la victoria finală”, scria un subofițer.

“Führer-ul cunoaşte grijile şi nevoile noastre”, scria un soldat, “el va încerca întotdeauna sunt sigur - să ne ajute cât mai repede.” Până şi un general sceptic ca Strecker pare să fi fost afectat. “Se naşte o nouă speranță”, scria el, “şi există un oarecare optimism în legătură cu prezentul şi viitorul imediat.”

Pe de altă parte, pe Paulus îl îngrijora acum succesul din ce în ce mai mare înregistrat de propaganda sovietică. Direcția 7 de la Cartierul General al Frontului Don, însărcinată cu “propaganda operativă”, a decis să-şi concentreze eforturile asupra diviziilor 44 infanterie şi 376 infanterie a generalului Edler von Daniels.

În dimineața zilei de 3 ianuarie, devreme, Paulus s-a dus la Divizia 44 infanterie austriacă, “ca urmare a unor transmisiuni radio ale prizonierilor din Divizia 44 infanterie”. Aceştia vorbiseră despre lipsa de mâncare şi muniție şi despre pierderile grele.

“Comandantul”, spunea raportul Armatei 6, “dorea să se emită avertismente cu privire la consecințele ce vor fi suportate pentru participarea la aceste transmisiuni. Toți soldații care ar proceda astfel trebuie să ştie că numele lor vor fi cunoscute şi îi va aştepta Curtea Marțială.” în timpul întâlnirii lui Paulus cu generalul Deboi, comandantul de divizie, a mai avut loc un “atac puternic cu tancuri”.

A doua zi dimineață, Paulus s-a întâlnit cu comandantul român din “zona fortăreței”, ai cărui soldați suferiseră degerături serioase din cauza lipsei de îmbrăcăminte, “mai ales bocanci, pantaloni şi şosete”. Numărul mare de dezertări l-a făcut pe Paulus să conchidă:

“Este necesară o contrapropagandă împotriva manifestelor ruseşti tipărite în limba română.”

Batalioanele şi companiile erau atât de slăbite, încât deveniseră ținte lipsite de importanță. Din cei peste 150 000 de soldați rămaşi în interiorul încercuirii, mai puțin de unul din cinci erau combatanți.

Multe companii rămăseseră doar cu doisprezece oameni apți pentru serviciul combatant. Fragmente de unități au fost adunate pentru a forma grupări de luptă. Supraviețuitorii din compania de infanterie mecanizată a sergentului-major Wallrawe s-au văzut amestecați "cu companii Luftwaffe şi plutoane de cazaci" şi trimişi să apere o poziție lângă Karpovka. Era un loc nenorocit. Dintr-o singură privire pe hartă se putea vedea că "nasul" format în extremitatea sud-vestică a încercuirii avea să fie primul obiectiv al ruşilor atunci când se vor decide să distrugă Armata 6.

Au venit câteva zile relativ mai blânde, vremea umedă de la începutul anului. Soldații ruşi urau dezghețul. "Nu-mi place vremea de la Stalingrad", scria Barsov de la infanteria marină. "Se schimbă des şi armele ruginesc. Când se încălzeşte, începe să ningă. Totul devine jilav. Valenki [cizme de pâslă] se udă şi nu putem să ne uscam lucrurile." El şi tovarăşii săi au fost, fără îndoială, mai fericiți pe 5 ianuarie, când temperatura a scăzut la minus treizeci şi cinci de grade.

Forțele sovietice au adoptat o tactică deliberată de a exploata superioritatea pe care o aveau în materie de echipament de iarnă, "Ruşii au început cu cercetări prin luptă", scria un ofițer de legătură Luftwaffe. "Dacă rupeau apărarea, nici unul din oamenii noştri nu mai putea să sape noi locaşuri de tragere. Oamenii erau slăbiți fizic din cauza lipsei de mâncare, iar pământul era înghețat şi tare ca piatra." Aruncați în stepă, vor muri şi mai mulți. Pe 6 ianuarie, Paulus l-a anunțat pe generalul Zeitzler: "Armata înfometată şi înghețată nu are muniție şi nu mai poate mişca tancurile din loc." în aceeaşi zi, Hitler l-a decorat pe generalul Schmidt cu Crucea de Fier în grad de Cavaler.

Soarta Armatei 6 fiind pecetluită, la Cartierul General al Frontului Don de la Zavarikino au fost aduşi câțiva ziarişti sovietici.

O delegație de scriitori sovietici a venit din capitală pentru a vizita Divizia 173 puşcaşi, care fusese recrutată din raionul Kievski din Moscova şi era formată din numeroşi intelectuali.

“De la punctul de comandă al Armatei 65, scriitorii Aleksandr Korneiciuk şi Wanda Vasilevskaia” au urmărit atacul diviziei de la Gorganul Kazaci, un tumul funerar tătar din nord-vestul încercuirii.

Chiar înainte de zdrobirea tentativei de salvare întreprinse de Hoth pe râul Mîşkova, Stalin îşi presa generalii să pregătească planurile de anihilare a Armatei 6. În dimineața zilei de 19 decembrie, îi telefonase lui Voronov, reprezentantul Stavka care supraveghea Operațiunea Micul Saturn, pentru a-i spune să se mute la Cartierul General al Frontului Don. Voronov s-a instalat aproape de “reşedința” lui Rokossovski din satele învecinate Zavarikino şi Medvedevo, unde fiecărui general sau departament îi fusese repartizată o izbă țărănească cu “cinci pereți”, o colibă de bârne cu un perete despărțitor exact la mijloc. Maşinile de comandament americane Willy, cu însemne sovietice, se hurducau înainte şi înapoi pe urmele înghețate de roți, ducând generalii în inspecții menite să impulsioneze eforturile comandanților din subordine.

Voronov a adunat repede un comitet de planificare care să studieze opțiunile. A stăruit, în pofida insistențelor lui Stalin de a primi rezultatele în două zile, să inspecteze mai întâi el însuşi terenul. Vizita lui la Statul-Major al Armatei 57 a avut loc într-o zi senină. A observat un grup de avioane de transport Junker la 3 000 de metri înălțime fără să fie escortate de avioane de vânătoare.

Bateriile antiaeriene ruseşti din zonă au deschis focul imediat, iar avioanele sovietice au sosit şi ele prea târziu pentru a le intercepta.

Nu a fost doborât nici unul dintre avioanele Junker. Voronov s-a înfuriat şi mai mult când a văzut proasta coordonare dintre observatorii tereştri ai aerului, bateriile antiaeriene şi escadrilele de vânătoare. Generalul-maior care răspundea de operațiunile antiaeriene era terorizat să mențină o activitate febrilă.

Reîntors la Zavarikino, Voronov a examinat din nou cifrele. In ciuda rezistenței îndârjite a germanilor de la începutul lunii decembrie, LV. Vinogradov, şeful cercetării Frontului Don, nu revizuise cu mare atenție numărul estimativ de soldați prinşi în încercuire.

Cerându-i-se să precizeze cifra, a socotit că ar fi vreo 86 000. Cifra a fost de natură să-i stânjenească pe cei de la serviciul de informații al Armatei Roşii, mai ales atunci când rivalii lor de la NKVD aveau să facă mai târziu aluzii sarcastice referitor la această chestiune.

Proiectul de plan pentru Operațiunea Inelul a fost gata pe 27 decembrie şi a fost trimis în aceeaşi zi cu avionul la Moscova.

A doua zi i s-a spus lui Voronov să-l rescrie. Stalin insista ca prima fază a atacului, concentrată pe partea frontală dinspre sud-vest a sectorului Karpovka-Marinkova, să se efectueze dinspre nord-vest şi sa fie coordonată cu o altă operațiune în colțul opus al încercuirii, survolând zona industrială a Stalingradului şi suburbiile nordice.

Stalin a cerut la o întrunire a Comitetului de Stat al Apărării ca rivalitatea dintre Eremenko, comandantul Frontului Stalingrad, şi Rokossovski, comandantul Frontului Don, să înceteze înainte de începerea Operațiunii Inelul. “Cui îi vom da responsabilitatea lichidării finale a inamicului?” a întrebat el. Cineva l-a propus pe Rokossovski. Stalin i-a cerut părerea lui Jukov. “Eremenko se va simți lezat”, a spus Jukov. “Nu suntem fetițe de liceu”, a replicat Stalin. “Suntem bolşevici şi trebuie să punem la comandă conducători valoroşi.” Jukov a fost însărcinat să-i comunice lui Eremenko vestea neplăcută.

Lui Rokossovski, comandantul care urma să-i aplice inamicului lovitura de grație, i s-au repartizat 47 de divizii, 5 610 de tunuri de câmp şi obuziere grele şi 169 de tancuri. Această forță de 218 000 de oameni era sprijinită de 300 de avioane. Stalin a devenit nerăbdător în timp ce plănuia o lovitură împotriva Armatei 2 ungare.

S-a înfuriat atunci când i s-a spus că dificultățile de transport încetiniseră livrarea de întăriri, provizii şi muniție. Voronov a cerut o altă amânare de patru zile. Stalin a fost sarcastic. "Vă veți învârti pe acolo degeaba până când germanii vă vor lua prizonieri pe tine şi pe Rokossovski!" Fără nici o tragere de inimă, Stalin a fost de acord ca noua dată să fie 10 ianuarie.

Ofițerii germani din afara încercuirii se întrebau ce va urma.

Generalul Fiebig, comandantul Corpului 8 aerian, se întreba la rândul său, după o convorbire cu Richthofen: "De ce nu zdrobesc oare ruşii încercuirea ca pe o poamă coaptă?" Amânarea i-a surprins şi pe ofițerii Armatei Roşii de pe Frontul Don, aceştia întrebându-se când vor primi ordinul de atac. Moscova i-a cerut telefonic lui Voronov să redacteze un ultimatum către Armata 6.

În prima săptămână a lunii ianuarie 1943, Voronov a schițat un proiect de ultimatum adresat personal lui Paulus. Bombardându-l cu telefoane, Stalin a făcut numeroase modificări. Când în sfârşit a fost aprobat, a fost tradus la Statul-Major al Frontului Don de "antifasciştii germani din grupul condus de Water Ulbricht". Între timp reprezentanții NKVD şi colonelul Vinogradov de la Departamentul de Informații al Armatei Roşii, în spiritul bine cunoscutei lor rivalități, începuseră să caute ofițerii care urmau să înmâneze ultimatumul. În cele din urmă, s-a ajuns la un compromis. Târziu, in

După-amiaza zilei de 7 ianuarie, au fost aleşi maiorul Aleksandr Mihailovici Smîslov de la serviciul de informații al armatei şi căpitanul Nikolai Dmitrevici Diatlenko de la NKVD. Vinogradov, chestionându-l pe Diatlenko, l-a întrebat pe neaşteptate: *"Eşti hohol?"* Hohol, sau "smoc", era un termen insultător pentru un ucrainean, pentru că ruşii se exprimau adesea grosolan în legătură cu tunsoarea tradițională a ucrainenilor. "Nu, tovarăşe colonel", i-a replicat Diatlenko, bățos. "Sunt ucrainean." "Deci eşti ca un rus", j_a spus

Vinogradov râzând. “Bravo. Eşti un reprezentant corespunzător al Armatei Roşii ca să te întâlneşti cu fasciştii.”

Smîslov şi Diatlenko au primit apoi ultimele instrucțiuni de la generalul Malinin, şeful statului-major, şi de la Voronov. Judecând după modul în care ambii generali nu încetau să-i întrebe pe cei doi mesageri dacă înțeleseseră instrucțiunile de la Moscova se părea că Stalin era acolo, în spatele lor. De fapt, nimeni nu avea o idee clară cu privire la regulile şi ritualul ce trebuiau respectate de un emisar de ultimatum. Diatlenko a recunoscut că tot ceea ştia era din piesa lui Soloviov, Mareşalul Kutuzov.

“Aşa, băieți”, a spus Voronov, “vă veți îndeplini misiunea.” “O vom îndeplini, tovarăşe general-colonel!”, au strigat ei în cor.

Malinin a ordonat atunci şefului serviciului de intendență să le dea celor doi ofițeri cele mai elegante uniforme disponibile.

Germanii trebuiau să fie impresionați. Intendentul a promis să-i “îmbrace ca pe nişte ginerică”, şi a făcut cu ochiul “ca un magician” către cei doi soli. Cu ajutorul lui Voronov, i-a convocat pe toți aghiotanții generalilor de la Statul-Major al frontului şi i-a pus să defileze în fața sa. Le-a ordonat tuturor să se dezbrace pentru ca Diatlenko şi Smîslov să le poată încerca uniformele şi cizmele. Cei doi s-au trezit apoi urcați într-o maşină de comandament Willy, împreună cu colonelul Vinogradov. Li s-a spus că destinația lor era Gara Kotluban din sectorul Armatei 24.

Ruşilor din zonă li s-a ordonat să înceteze focul după asfințit.

Apoi, întreaga noapte, megafoanele Armatei Roşii au transmis un mesaj pregătit de antifasciştii lui Ulbricht prin care li se spunea germanilor să aştepte soli. A doua zi în zori, pe data de 8 ianuarie, focul a încetat. Lui Smîslov şi lui Diatlenko li s-a repartizat un caporal înalt, cu un steag alb şi cu o goarnă. “Era neobişnuit de multă linişte în câmpia înzăpezită” când au înaintat către tranşeele din linia întâi.

Caporalul a sunat din goarnă semnalul: “Atenție! Atenție! Ascultați cu toții!” Au mai înaintat cam o sută de metri şi atunci s-a dezlănțuit focul. Cei trei au fost nevoiți să se aplece în spatele unei metereze joase, făcută în zăpadă de grupările ruse de cercetare pentru observările de noapte. Uniformele de “ginerică” nu mai păreau atât de elegante şi nici nu îi prea apărau de ger.

Când focul s-a oprit, Smîslov şi Diatlenko s-au ridicat în picioare şi şi-au reînceput cu prudență înaintarea. Caporalul s-a ridicat şi el, fluturând steagul şi sunând din goarnă. Germanii au deschis iar focul, dar fără să tragă direct în ei. Era clar că voiau să-i oblige pe soli să se retragă. După mai multe încercări, furios Vinogradov a trimis un mesaj prin care a oprit această variantă primejdioasă a jocului de-a şoarecele şi pisica{5}.

Smîslov şi Diatlenko s-a întors la Statul-Major al Frontului pentru a raporta, ruşinați pentru că nu-şi îndepliniseră misiunea. “De ce țineți nasurile în jos, tovarăşi?” i-a întrebat Voronov. “Situația este de aşa măsură că nu noi trebuie să le cerem să accepte propunerile noastre, ci invers. Aşa că le mai dăm un pic de foc şi vor veni chiar ei să le cerşească.” în timpul nopții, avioanele ruseşti au zburat deasupra pozițiilor germane, aruncând manifeste pe care era tipărit ultimatumul către Paulus şi un mesaj adresat Deutsche Offiziere, Unteroffiziere und Mannschaften!, ambele semnate de Voronov şi Rokossovski. Pentru a întări mesajul, ei şi-au sprijinit vorbele cu bombe. Stațiile radio ale Armatei Roşii au difuzat şi ele textul, citit de Erich Weinert, pe frecvențele folosite de obicei de Armata 6, câțiva radiotelegrafişti germani confirmând primirea lui. Manifestele au fost citite cu siguranță. Un căpitan din Divizia 305 infanterie a recunoscut după ce a fost capturat că atât ofițerii, cât Ş soldații citiseră pe ascuns manifestele ruseşti, în ciuda pedepselor anunțate, “pentru că fructul oprit este dulce”. Uneori arătau manifestele câte unui hiwi de încredere şi îl rugau să le traducă. “Toată lumea ştia despre ultimatum.”

Smîslov şi Diatlenko dormiseră doar vreo două ore la Cartierul General al frontului, când au fost treziți din somn pe la miezul nopții. O maşină de comandament îi aştepta afară în timp ce s-au îmbrăcat în vechile lor uniforme (aghiotanții îşi luaseră înapoi imediat bunurile). Când au ajuns la secția de informații, au descoperit că colonelul Vinogradov fusese avansat la gradul de general-maior şi ca lor li se decernase Ordinul Steaua Roşie. Vinogradov, glumind că fusese avansat pentru "toți pantalonii pe care i-a tocit în timpul serviciului", le-a spus că vor primi o medalie şi mai importantă dacă reuşeau să-şi îndeplinească misiunea la a doua încercare.

Celor doi li s-a spus că se urce în maşina de comandament împreună cu Vinogradov şi cu ofițerul care-l înlocuise pe acesta în funcția de şef al serviciului de informații, în timp ce rulau în noapte, cei doi generali nou promovați cântau şi "se tot întrerupeau unul pe altul cu anecdote despre generali". (Deşi în relatarea sa respectuoasă, Diatlenko nu a menționat că erau beți, se pare totuşi că şi-au sărbătorit avansarea.) Cântecele era mereu întrerupte de hurducăielile provocate de hopurile de pe drumul acoperit de noroi înghețat. Era o călătorie lungă în jurul părții de sud a încercuirii, trecând Donul pe la vest, şi înapoi la Kalaci către sectorul acoperit de Armata 21. Puțin înainte de crăpatul zorilor, au ajuns la Cartierul General al Diviziei 96 puşcaşi, la câțiva kilometri vest de Marinkova.

Ca unor prizonieri condamnați, lui Smîslov şi lui Diatlenko li s-a dat micul dejun, îmbunătățit cu o "rație Narkom" [ministru guvernamental]. Vinogradov a refuzat o a doua porție şi le-a spus să se Pregătească de plecare. Dintr-o dată şi-au dat seama că înapoiaseră steagul alb intendentului, la Cartierul General al frontului. Trebuia confecționat altul, dintr-un cearşaf al comandantului de divizie, Prins în cuie, ca vai de lume, de o cracă ruptă dintr-un salcâm.

Maşina de comandament i-a condus la linia frontului şi a parcat intr-o balka, de unde echipa a plecat mai departe pe jos. Lui Smîslov si lui Diatlenko li s-a alăturat un subofițer

mai în vârstă, cu o goarnă, care s-a prezentat: “Comandant al plutonului muzical, Siderov.”

A venit şi un locotenent care s-a oferit să-i escorteze prin câmpul de mine, “pentru că viața mea nu contează atât de mult ca a voastră.”

Cei trei soli s-au îmbrăcat în costume de camuflaj, în spatele primei linii de tranşee, şi au pornit apoi peste întinderea albă peste care se lăsase o ceață groasă. Cele aproximativ douăzeci şi patru de movile acoperite de zăpadă pe care le-au întâlnit în față erau formate din cadavre înghețate. Generalul Vinogradov şi ceilalți doi generali s-au urcat pe un tanc rusesc ars ca să-i urmărească cu privirea.

Siderov a sunat din goarnă. A răsunat semnalul “Atenție! Atenție!”, care lui Diatlenko i s-a părut mai curând a fi “Ultimul post”.

Când s-au apropiat de liniile germane, au observat mişcare.

Părea că se consolidau buncărele şi tranşeele din linia întâi. Siderov a fluturat steagul şi a sunat din nou goarna. “Ce vreți?”, a întrebat un subofițer.

“Suntem soli de ultimatum din partea comandantului Armatei Roşii”, i-a răspuns Diatlenko în germană. “Venim cu un mesaj la comandantul vostru. Cerem să ne primiți conform legilor internaționale.”

“Veniți, atunci”, le-a spus el. Mai multe capete s-au ițit din tranşee şi tunurile au fost îndreptate spre ei. Diatlenko a refuzat să înainteze până nu erau chemați ofițerii. Ambele părți s-au enervat în timpul aşteptării prelungite, în cele din urmă, subofițerul a plecat să-l cheme pe comandantul companiei sale. După plecarea lui, soldații germani s-au ridicat în picioare şi au început să-i tachineze.

Rus! Komm, komm! strigau ei. Un soldat mic de statură, înfăşurat în zdrențe, s-a cățărat pe parapetul tranşeelor şi a început să facă pe nebunul. Arăta spre el cu degetul şi cânta ca într-o parodie de opera: Ich binn Offizier!

“Văd ce fel de ofițer eşti”, i-a replicat Diatlenko, iar soldații germani au izbucnit în râs. Camarazii mucalitului l-au apucat de glezne şi l-au tras în tranşee. Smîslov şi Siderov râdeau şi ei.

În cele din urmă, subofițerul s-a întors însoțit de trei ofițeri. Ce' mai mare în grad i-a întrebat politicos ce doreau. Diatlenko i-a explicat şi a întrebat dacă vor fi primiți în conformitate cu convenția internațională, garantându-li-se securitatea. Au urmat discuții referitoare la ce trebuiau să facă - dacă să-şi scoată costumele de camuflaj şi dacă să fie legați la ochi - înainte de a li se permite să înainteze. După ce ofițerii din ambele tabere au schimbat saluturi, Smîslov a arătat către pachetul cu ambalaj impermeabil adresat general-colonelului Paulus. Ofițerii germani au discutat între ei.

Locotenentul a acceptat să-i ducă pe reprezentanții sovietici la comandantul regimentului. Legăturile negre pentru ochi primite cu o zi înainte de la intendentul frontului fuseseră înapoiate împreună cu steagul alb, aşa că au fost nevoiți să improvizeze altele din batiste şi curele. Tot ceea ce a putut să dea Siderov a fost bluzonul costumului de camuflaj de iarnă şi când acesta i-a fost înfăşurat pe cap, soldații ce urmăreau scena de la intrarea în buncăre au izbucnit în râs. “Beduin! Beduin!” i-au strigat ei.

Locotenentul l-a condus pe Diatlenko ținându-l de mână. După câțiva paşi, a întrebat, “cu zâmbet în glas”, ce scria în mesajul către Paulus. “Să capitulăm?”

“Nu am ordin să ştiu”, i-a răspuns Diatlenko, folosind formula armatei țariste. Au schimbat subiectul.

“Spune-mi, te rog”, i-a spus locotenentul, “dacă este adevărat că un scriitor german pe care îl cheamă Willi Bredel este la Platonovski? Se adresează soldaților mei la radio de vreo zece sau chiar paisprezece zile. A făcut un apel la ei să se predea şi s-a jurat că viețile lor vor fi cruțate. Soldații mei au râs, bineînțeles, de el.

Dar a fost el cu adevărat acolo? Era clar după accent că era din Hamburg. Aşadar, a fost el cu adevărat sau era doar o înregistrare?"

Diatlenko ar fi vrut să-i răspundă. Bredel era într-adevăr unul din germanii care lucrau pentru secția lui şi se înțelegea bine cu el. Dar dacă îi dădea un indiciu, locotenentul ar fi înțeles imediat care era "slujba lui adevărată", în ultimul moment s-a produs un incident. Gheața pe Care mergeau nu era peste tot netedă din cauza focului de artilerie, iar In Unele locuri era lustruită după ce se trecuse pe ea de atâtea ori cu bocanci înfăşurați în zdrențe. Diatlenko a alunecat şi a căzut, lovindu-l şi pe locotenent. Smîslov, auzind zgomot, a țipat alarmat.

latlenko l-a liniştit pe Smîslov şi i-a cerut scuze locotenentului. Nu s-a temut că ar fi fost vorba de o cursă, "îmi trecuseră prin mână cam o mie de prizonieri până atunci", avea el să scrie ulterior. "Le cunoşteam psihologia destul de bine şi ştiam că oamenii aceştia nu-mi vor face nici un rău."

Soldații germani care au venit să-i ajute să se ridice au alunecat la rândul lor, făcând o grămadă informă de trupuri. Diatlenko a comparat-o cu un joc ucrainean de copii, un fel de lapte gros, care se chema "Grămăjoara e prea mică, să sară cineva deasupra".

Locotenentul nu contenea cu întrebările, când a fost reluat drumul cu ochii legați, revenind apoi la Bredel. Diatlenko a fost oarecum sincer, dar nu de tot. A spus că numele îi era cunoscut şi că îi citise o parte din cărți, în cele din urmă, locotenentul l-a avertizat că urmau câteva trepte.

Cei trei soli s-au trezit, după ce li s-a scos legătura de la ochi, într-un buncăr bine construit cu pereții capitonați cu trunchiuri de copac. Diatlenko a observat doi saci cu cereale cenuşii stricate, pe care încercau să le usuce. "Aşa vă trebuie, şerpilor", a gândit Diatlenko. "Ați ars silozul de la Stalingrad şi acum trebuie să scotociți prin zăpadă după mâncare." A

mai observat ilustratele colorate şi decoraţiunile de Crăciun rămase la locul lor.

Ofiţerul superior german a intrat şi a vrut să ştie care era autoritatea care îi trimisese în misiune. “Statul-Major al Comandamentului Suprem al Armatei Roşii”, a răspuns Diatlenko. Ofiţerul superior a părăsit buncărul, probabil pentru a vorbi la telefon. In timpul absenţei colonelului, ofiţerii germani şi Diatlenko au vorbit despre sărbătorirea Crăciunului. Apoi au discutat despre pistoale şi germanii au admirat Tokarevul lui Diatlenko. L-a predat imediat când solii sovietici şi-au dat seama jenaţi că, în conformitate cu convenţia internaţională, ar fi trebuit să nu ia cu ei armele personale.

Pentru a menţine atmosfera cordială, Siderov a deschis un pachet de ţigări “Lux” - pe care Diatlenko le numea “ţigări de general” “

pachet care i se dăduse special pentru a-i impresiona pe german'“Plin de demnitate, Siderov a oferit pachetul germanilor ca şi cum fuma întotdeauna cele mai bune ţigări şi nu mahorcă.” L-a rugat pe Diatlenko să le spună că acesta era cel de-al treilea război al lui. A luptat în “războiul imperialist, în războiul civil şi acum în marele război patriotic”. Diatlenko se aştepta să adauge “împotriva invadatorilor fascişti”, dar Siderov a zâmbit şi a spus: “Şi în toate aceste trei războaie, nu am avut niciodată prilejul să vorbesc cu un inamic atât de paşnic.” Ofiţerii germani au fost de acord şi au adăugat că această mică adunare era constituită din cei mai paşnici oameni de pe întreg frontul. Conversaţia s-a întrerupt apoi. În tăcerea care a urmat, au auzit focuri puternice. Ruşii au fost îngroziţi. Unul dintre germani s-a repezit afară din buncăr să vadă ce se întâmplă. S-a întors acuzând: “Au fost ai voştri.” Din fericire, focul s-a oprit curând. (Solii aveau să afle ulterior că bateriile de antiaeriană ruseşti nu au putut rezista tentaţiei să tragă atunci când deasupra capului lor au apărut avioanele de transport germane.)

Tensiunea creştea în lunga aşteptare a colonelului. Când acesta s-a întors, le-a spus ruşilor că o maşină de comandament a fost trimisă de la Statul-Major al Armatei 6. Avea, după spusele lui Diatlenko, "o cu totul altă expresie - ca de câine bătut". Ofițerii inferiori, ghicind ce se întâmplase, s-au ridicat în picioare "ca şi cum urma să se pronunțe o sentință împotriva tuturor".

"Mi s-a ordonat", le-a spus colonelul ruşilor, "să nu vă duc nicăieri, să nu vă însoțesc, să nu primesc nimic de la voi, doar să vă leg la ochi din nou, să vă conduc înapoi, să vă returnez pistoalele şi să vă garantez securitatea."

Diatlenko a protestat cât se poate de volubil. A propus, deşi era împotriva instrucțiunilor primite, să dea pachetul învelit în hârtie impermeabilă unui ofițer special autorizat în schimbul unei recipise.

"Ani ordin să nu iau nimic de la voi", a replicat colonelul german.

"Atunci vă rugăm să scrieți pe pachet, că, în conformitate cu ordinele primite de la eşalonul superior, refuzați să acceptați Scrisoarea adresată comandantului dumneavoastră." Colonelul n-a Vrut nici măcar să atingă pachetul. Nu mai era nimic de făcut, au conchis Smîslov şi Diatlenko, decât să se lase legați din nou la ochi ŞJ să fie escortați înapoi. Acelaşi locotenent de la venire l-a condus Pe Diatlenko şi la plecare.

"Câți ani ai?" l-a întrebat Diatlenko în şoaptă după ce au pornit.

"Douăzeci şi patru", i-a răspuns acesta. Erau de vârste apropiate.

"Acest război dintre popoarele noastre este o gravă greşeală", i-a spus Diatlenko după o scurtă pauză. "Se va încheia mai devreme sau mai târziu şi mi-ar plăcea să ne întâlnim în ziua aceea. Ce zici?"

"Nu mai am loc pentru iluzii în suflet", i-a spus locotenentul german, pentru că, înainte de sfârşitul lunii, şi tu, şi eu vom fi morți."

“Voi, germanii, chiar credeți”, a spus Diatlenko, “că Rusia vă va lăsa să petreceți o iarnă paşnică în buncăre calde?”

“Nu, era de presupus din experiența iernii trecute că veți lansa o ofensivă. Dar nimeni nu se aştepta să fie la o astfel de scară sau în modul acesta.”

“Mi-ai spus mai devreme că soldații voştri râd de apelurile lui Willi Bredel.” Din curiozitate profesională, Diatlenko nu a putut rezista tentației de a ignora instrucțiunile primite referitoare la evitarea unor subiecte curente. “Dar nu a avut el oare dreptate când a vorbit de situația voastră disperată? Nu au fost serioase apelurile lui?”

“în tot ceea ce spus a avut dreptate”, a replicat locotenentul. “Dar nu uita un lucru. Când se desfăşoară un război între două concepții despre lume, este imposibil să convingi soldații inamici aruncând vorbe peste liniile frontului.”

Ajungând la tranşee, celor trei ofițeri ruşi li s-au scos legăturile de la ochi. Li s-au înapoiat pistoalele şi costumele de camuflaj. Cele două grupuri de ofițeri s-au aşezat unul în fața celuilalt şi s-au salutat, apoi ruşii, sub steagul lui Siderov, s-au reîntors “prin întinderea albă şi tăcută la generalul Vinogradov care îi aştepta tot lângă tancul ars”.

Vinogradov i-a condus înapoi la balka. Comandantul diviziei de cercetare nu a pierdut nici o clipă. “Siderov”, a spus “desenează-mi urgent o hartă cu lucrările lor de apărare. Ceilalți doi soli i-au urmat într-un buncăr săpat într-o margine a gropii şi au privit cum “bătrânul care a vorbit atât de paşnic cu inamicul” desena perfect o hartă a punctelor lor de tragere. “Nu ştiu dacă nu a primit această misiune de la bun început”, scria după aceea Diatlenko, “sau dacă era doar o îndemânare a lui, dar s-a dovedit că îşi amintea totul.” Diatlenko şi Smîslov s-au întors apoi, cu cei doi generali, la Cartierul General cu maşina de comandament Willy, “trişti şi obosiți” pentru că misiunea lor fusese un eşec şi pentru că mulți oameni aveau să moară fără rost.

PARTEA A CINCEA - ÎNFRÂNGEREA ARMATEI 6

Podul aerian

"Plafonul de nori era foarte jos", scria Hans Dibold, medic în Divizia 44 infanterie, "aproape că ne atingea capetele, în acel nor, motorul unui avion de transport se tânguia nefericit."

Termenul de "pod aerian" era arareori folosit în teatrul de operațiuni. Ideea unei legături permanente peste capetele ruşilor îi încânta pe cei ce se hrăneau cu iluzii privind hărțile şi diagramele la Berlin şi la Rastenburg. Hitler putea oricând să ceară informații, aşa că fiecare general şi ofițer de stat-major, disperat să aibă cifre pe care să le raporteze, îi bătea la cap pe comandanții aerodromurilor să le pună la dispoziție ultimele statistici şi dovezi de acțiune.

Această ingerință obsesivă nu făcea decât să înrăutățească lucrurile.

Generalii Luftwaffe din Germania s-au repezit să se conformeze deciziei Führer-ului de a reaproviziona Armata 6 pe calea aerului, alocând avioane total nepotrivite precum Ju-86, un aeroplan folosit Pentru instruirea piloților, doar pentru ca numărul lor să pară suficient. Până şi folosirea planoarelor a fost luată în considerare până când cineva a spus că avioanele ruseşti de vânătoare le vor distruge imediat.

Şi comandanții bazelor aeriene din spatele frontului au provocat haos, când au trimis avioane Junker 52 înainte ca acestea să fie adaptate operațiunilor de iarnă, doar ca să arate că reacționau imediat la chemarea Führer-ului. Numeroasele avioane de transport care soseau fără avertizare au provocat debandadă, mai ales din cauza faptului că nu se formase o grupare operativă de aprovizionare pe calea aerului care să preia controlul operațiunilor. La sfârşitul lunii noiembrie, generalul Fiebig şi personalul Corpului 8 aerian au preluat această responsabilitate şi situația s-a îmbunătățit

mult, deşi lacunele fundamentale ale proiectului îl condamnaseră la eşec de la bun început.

Generalul von Richthofen avertizase că vor avea nevoie de şase aerodromuri de dimensiuni normale în interiorul încercuirii, nu doar de unul singur, şi de personal calificat de dirijare la sol. Temerile sale în legătură cu lipsa de piste aveau să se justifice curând când condițiile meteorologice au devenit nefavorabile. Cea mai bună zi a fost 19 decembrie, când 154 de avioane au aterizat cu 289 de tone, dar asemenea zile bune de zbor au fost foarte rare. Vremea nu era singura problemă. Aerodromul de la Pitomnik atrăgea întreaga atenție a inamicului, astfel încât avioanele lovite sau prăbuşite îl făceau neoperațional pentru scurte perioade de timp. Carcasele lor de metal arse erau scoase în zăpadă, lângă piste, formând "un cimitir de aparate foarte întins". Aterizarea pe timp de noapte era de două ori periculoasă. Bateriile antiaeriene de la Pitomnik trebuiau să mențină un echilibru aproape imposibil. Trebuiau să folosească proiectoare pentru depistarea bombardierelor de noapte sovietice, dar baza fasciculului lor de raze oferea o țintă artileriei ruseşti.

Echipajele Luftwaffe acționau sub o presiune intensă.

"Echipajele tinere şi neexperimentate au fost serios zguduite" de priveliştile de la Pitomnik, mai ales de condiția mizerabilă a răniților care aşteptau lângă pistă să fie evacuați, de grămezile de cadavre înghețate, lăsate acolo de spitalul de campanie pentru că solul era prea înghețat ca să le poată îngropa.

Oricât de recunoscătoare ar fi fost Armata 6 pentru eforturile depuse de Luftwaffe, exasperarea era inevitabilă. Când a fost deschis un transport şi s-a constatat că nu conținea decât maghiran şi piper, locotenent-colonelul Werner von Kunowski, intendentul-şef al Armatei 6, a explodat: "Ce tâmpit a răspuns de aceasta încărcătură?" Un ofițer de lângă el a spus în glumă că cel puțin piperul putea fi folosit în lupta corp la corp.

După atacul sovietic de la Taținskaia, flota de transport a fost mult redusă, lăsând o bază mult mai mică de unde avioanele în stare de funcționare puteau fi trimise în misiune. De asemenea, noua aerobază Ju-52 de la Salsk, aflată la peste 300 de kilometri de Pitotnnik, se apropia de distanța maximă la care acțiunile aviației sunt asigurate cu mijloacele bazei aeriene, aşa că orice avion ale cărui motoare foloseau petrol nu putea fi utilizat, în disperare de cauză, unele din cele mai mari avioane cu patru motoare ale Luftwaffe - Focke-Wulf 200 Condor, care putea lua până la şase tone, şi Junker 290, care se putea descurca cu o încărcătură de până la zece tone - au fost puse la dispoziție, dar erau vulnerabile şi le lipsea soliditatea bătrânului trimotor "Tante Ju". După ce Salsk a fost amenințat, la mijlocul lunii ianuarie, aparatele Ju-52 rămase au fost mutate către nord-vest la Zverevo, la nord de Şahti. Acest nou aerodrom avea doar o pistă acoperită cu zăpadă într-un teren agricol deschis. Nu existau nici un fel de amenajări, aşa că personalul de la sol, controlorii de zbor şi echipajele locuiau în igluuri şi în corturi.

Înghețul a devenit o problemă din ce în ce mai mare în aer, în timp ce la sol, motoarele porneau din ce în ce mai greu. Căderile masive de zăpadă au dus adesea la închiderea bazelor, deoarece fiecare avion trebuia să fie destroienit. La Zverevo existau foarte puține mijloace de apărare antiaeriană, iar pe 18 ianuarie, avioanele de vânătoare şi bombardierele sovietice, venind în optsprezece valuri în cursul zilei, au reuşit să distrugă cincizeci de aparate Junker-52 aflate la sol. Aceasta a fost una din puținele operațiuni cu adevărat eficiente ale aviației Armatei Roşii, ai cărei piloți încă nu aveau încredere în ei.

Richthofen şi Fiebig ştiuseră de la bun început că nu aveau de ales decât să facă tot ceea ce se putea pentru o misiune condamnată din faşă. Se aşteptau la înțelegere puțină de sus. "încrederea în conducerea noastră a scăzut rapid sub zero", i-a spus Richthofen, pe 12 ianuarie, generalului Jeschonnek, comandantul Luftwaffe. O

săptămână mai târziu, auzind că Göring i-a spus lui Hitler că situația aprovizionării la Stalingrad "nu este atât de proastă", Richthofen a consemnat în jurnalul său: "în afară de faptul că i-ar face bine să petreacă ceva timp în încercuire, nu pot decât să presupun că rapoartele mele ori nu sunt citite, ori nu sunt crezute."

În timp ce Göring nu făcea nimic pentru a-şi potoli pofta de mâncare, generalul Zeitzler, într-un gest de solidaritate cu trupele înfometate de la Stalingrad, şi-a redus ația la nivelul celorlalți. Potrivit lui Albert Speer, a pierdut vreo treisprezece kilograme în două săptămâni. Hitler, informat în legătură cu dieta acestuia de Martin Bormann, i-a ordonat lui Zeitzler să revină la ația normală.

Ca o concesie, a interzis şampania şi coniacul la Cartierul General al Führer-ului "în onoarea eroilor de la Stalingrad".

Majoritatea civililor din Germania nu ştiau cât de aproape se afla Armata 6 de înfrângerea totală. "Sper că veți rupe curând încercuirea", scria, la mijlocul lunii ianuarie, o tânără unui soldat, prietenul ei prin corespondență, "şi când veți face acest lucru, ți se va da imediat o permisie." Chiar şi liderul partidului nazist din Bielefeld îi scria la mijlocul lui ianuarie generalului Edler von Daniels pentru a-l felicita pentru naşterea copilului său, pentru Crucea Cavalerilor şi pentru avansarea în grad, spunându-i că de-abia aşteaptă să-l "vadă curând înapoi printre noi".

Atmosfera de irealitate pătrunsese în cele mai înalte cercuri guvernamentale de la Berlin. Speer, profund deranjat de situația de la Stalingrad, a însoțit-o pe soția sa, "care, ca toată lumea, nu suspecta nimic de nestăpânit", la un spectacol de operă, cu Flautul fermecat. "Dar, stând în loja noastră, în acele fotolii moi, printre spectatorii îmbrăcați festiv, nu în-am putut gândi decât la faptul că acelaşi gen de lume se afla la Opera din Paris, atunci când Napoleon se retrăgea din Rusia, şi soldații lui îndurau aceleaşi suferințe ca propriii noştri soldați." Speer s-a întors apoi la minister, căutând uitarea în muncă, şi a încercat să-şi reprime

“îngrozitorul sentiment de vinovăție” față de fratele său, soldat în Armata 6 la Stalingrad.

Părinții lui Speer îl sunaseră de curând cuprinşi de panica Tocmai auziseră că mezinul lor, Ernst, zăcea “într-un spital primitiv de campanie”, într-un staul, “aproape fără acoperiş şi fără pereți suferind de icter, având febră, picioarele umflate şi dureri de rinichi, mama lui Speer a îngăimat printre hohote de plâns: “Nu-i poți face aşa ceva.” Iar tatăl său i-a spus: “Este imposibil ca tu, dintre toți oamenii, să nu poți face ceva pentru a-l scoate de acolo.”

Sentimentul de neputință şi de vinovăție al lui Speer era agravat şi de faptul că, cu un an în urmă, conformându-se ordinului lui Hitler ca funcționarii superiori să nu facă uz de influență în beneficiul rudelor lor, l-a mințit pe fratele său promițându-i că-l va transfera în Franța imediat după încheierea campaniei. Acum, în ultima sa scrisoare de la Stalingrad, Ernst îi spusese că nu poate suporta să vadă cum ceilalți pacienți mor în spitalul de campanie. S-a alăturat camarazilor săi de pe linia frontului în ciuda membrelor sale grotesc de umflate şi a slăbiciunii sale vrednice de milă.

În interiorul încercuirii, în timp ce Armata 6 aştepta ofensiva finală a ruşilor, se zvonea nu numai că s-ar apropia un corp SS de tancuri, pe care Hitler îl promisese încă de la mijlocul lui ianuarie, dar şi că o divizie aeropurtată va fi trimisă pentru a le întări apărarea.

Unele zvonuri nu aveau însă nici un fel de legătură cu realitatea.

Spiritele mai întunecate pretindeau că Armata 4 tancuri ajunsese până la vreo douăzeci de kilometri de liniile lor, dar că Paulus îi spusese generalului Hoth să nu mai avanseze nici un pas. Unii soldați aveau să creadă chiar mai târziu că Paulus, făcând un târg secret cu ruşii, a fost cel care i-a trădat. Potrivit unei alte poveşti, ruşii au emis un ordin ca oricine care împuşcă un pilot german [capturat] să fie sever pedepsit, pentru că, ducând o mare lipsă de echipaje, aveau

nevoie de el pentru a pilota avioanele de transport în zonele cele mai îndepărtate din spatele frontului”.

Zvonurile se răspândeau mai ales în comunitățile mai puțin obişnuite, fie în baracamentele din jurul aerodromurilor sau în adăposturile săpate în balka în mijlocul stepei, grupate ca nişte sate primitive. Dacă aveau vreun lemn să-l ardă în sobele mici din buncăr, fumul ieşea prin coşurile improvizate din cutii de conserve îndesate una într-alta. Scândurile puse peste potecile noroioase, mesele, chiar şi priciurile erau folosite ca lemne de foc, după ce murea câte unul din ei. Singurul înlocuitor de căldură era atmosfera îmbâcsită, creată de oamenii înghesuiți unul într-altul sub câte o prelată, dar şi aşa tremurau tot timpul. Căldura insuficientă nu făcea decât să “activeze” păduchii, înnebunindu-i pe bieții oameni din cauza mâncărimii. Adesea dormeau câte doi pe un prici cu pătura trasă peste capete într-o încercare disperată de a se încălzi reciproc.

Rozătoarele s-au înmulțit rapid, hrănindu-de cu cai şi oameni morți, în stepă, şoarecii căutau cu voracitate de mâncare. Un soldat a spus că şoarecii îi “mâncaseră două degete înghețate de la picioare”, în timp ce dormea.

Când soseau rațiile, pe o sanie trasă de un cal lihnit de foame, figuri înțepenite, dizgrațioase, înfăşurate în zdrențe, apăreau ca să afle ultimele zvonuri. Nu exista combustibil cu care să topească zăpada pentru a avea cu ce se spăla sau bărbieri. Chipurile lor cu obrajii supți erau ca de ceară şi nebărbierite, cu bărbi jalnic de răvăşite din cauza lipsei de calciu. Aveau gâturile subțiri şi sfrijite ca de moşi. Pe trupurile lor mişunau păduchii. O baie şi lenjerie curată erau un vis tot atât de îndepărtat ca o masă bună. Rația de pâine ajunsese acum sub 200 de grame pe zi şi, uneori, chiar sub 100 de grame. Carnea de cal adăugată la Wassersuppe provenea din surse locale. Carcasele erau menținute proaspete de ger, însă temperatura era atât de scăzută, încât carnea nu putea fi tranşată cu cuțitul. Doar ferăstraiele geniştilor făceau față acestei operațiuni.

Frigul şi foamea făceau ca soldaţii, când nu erau în posturile de pază, să zacă în adăposturi, conservându-şi energia. Buncărul era un refugiu pe care nu se îndurau să-l părăsească. Adeseori, minţile lor erau opace pentru că răcirea sângelui le încetinea atât activitatea fizică, cât şi pe cea mentală. Cărţile treceau din mână în mână până când se ferfeniţeau sau erau pierdute în noroi sau în zăpadă, dar acum puţini aveau destulă energie ca să mai citească. Tot astfel ofiţerii Luftwaffe de pe Aerodromul Pitomnik renunţaseră la şah in favoarea unui joc de cărţi, "Scart", deoarece le era greu să se mai concentreze. În multe cazuri, mâncarea insuficientă nu ducea la apatie, ci la iluzii demente, precum cele ale misticilor antici, care auzeau voci din cauza malnutriţiei.

Este imposibil de estimat numărul sinuciderilor sau al deceselor provocate de stresul de luptă. Exemplele din alte armate, aşa cum am mai menţionat, cresc dramatic atunci când soldaţii sunt izolaţi şi nici o armată nu a fost complet împresurată ca Armata 6 la Stalingrad. Oamenii delirau pe paturile de campanie sau zăceau urlând. Mulţi, după un acces maniacal de activitate, trebuiau ţinuţi cu forţa de mâini şi de picioare sau pocniţi de camarazii lor, până leşinau. Unii soldaţi se temeau de căderile nervoase şi de nebunia altora de parcă ar fi fost contagioase. Dar cel mai alarmaţi erau când vreun camarad avea nările dilatate şi buzele vinete, iar albul ochilor devenea roz. Teama de tifos părea ciudat de atavică, de parcă ar fi fost vorba de ciuma medievală.

Sentimentul iminenţei morţii părea să stimuleze conştiinţa a tot ce erau pe cale să piardă. Bărbaţii mai duri visau cu înfrigurare scene de acasă şi plângeau în tăcere, gândindu-se că nu-şi vor mai vedea niciodată soţia şi copiii. Persoanele mai meditative îşi reexaminau amintirile sau studiau cu interes sporit lumea înconjurătoare, în special pe camarazii lor. Unii rămăseseră suficient de emotivi ca să le plângă de milă cailor înfometaţi care rodeau disperaţi câte o bucată de lemn.

In primele şapte sau zece zile din ianuarie, înainte de lansarea ofensivei sovietice, oamenii nu au lăsat să se vadă, în scrisorile către casă, starea jalnică în care se aflau. “Am primit un sfert de litru de vodcă şi treisprezece ţigări de Anul Nou”, scria un soldat pe care d chema Willy părinților săi într-o scrisoare care nu le-a parvenit niciodată, “dar toată mâncarea pe care am căpătat-o astăzi a fost o felie de pâine. Nu v-am dus dorul niciodată atât de mult ca astăzi când cântam cu toții Wolgalied. Stau aici ca într-o colivie - nu din aur ci făcută de încercuirea rusească.” Numeroşi soldați mergeau cu camuflarea adevărului şi mai departe. “Nu putem conta decât pe faptul că va veni curând primăvara”, scria acasă soldatul Seppel.

“Vremea continuă să fie proastă, dar principalul lucru e să fim sănătoşi şi să avem o sobă bună. Sărbătorile de Crăciun au trecut cu bine.” Alții, totuşi, nu au încercat să-şi ascundă sentimentele:

“Singurul lucru ce mi-a mai rămas este să mă gândesc la voi trei”; scria un soldat soției şi copiilor lui.

Unii, încercând cu disperare să găsească o modalitate de a scăpa de acolo, s-au gândit la automutilare. Cei care chiar o făceau nu riscau să fie executați. Chiar dacă nu ridicau suspiciuni, riscau să moară din cauza rănii. O rană uşoară la nivelul musculaturii nu era suficientă pentru a fi evacuat. O împuşcătură în mâna dreaptă era prea evidentă şi, rămânând atât de puțini soldați în linia întâi, rana trebuia să-i incapaciteze dacă voiau să fie scoşi din serviciul activ.

Dar, după începerea ofensivei finale sovietice, chiar şi “o rană uşoară care stânjenea mişcarea însemna practic moartea”.

De la începutul lui ianuarie, un număr tot mai mare de soldați s-au predat fără rezistență sau chiar au dezertat la inamic. Dezertorii erau mai ales infanterişti, în parte pentru că aveau mai multe prilejuri. Au fost şi cazuri de ofițeri şi de soldați care au refuzat evacuarea, din bravură sau dintr-un simț aproape obsesiv al datoriei.

Locotenentul Lobbecke, comandantul unei companii de tancuri din Divizia 16 tancuri, îşi pierduse un braț în luptă, dar a continuat să-şi îndeplinească obligațiile fără să-şi trateze cum trebuie rana.

Comandantul său de divizie nu a reuşit să-l convingă să se ducă la spital, în cele din urmă, a dat de el generalul Strecker.

“Cer permisiunea de a rămâne alături de oamenii mei”, i-a spus Lobbecke, fără să stea pe gânduri. “Nu-i pot părăsi acum când lupta este atât de disperată.” Strecker, probabil din cauza mirosului, şi-a dat seama că ciotul brațului lui Lobbecke intrase în putrefacție.

A fost nevoit să-i ordone să plece din interiorul încercuirii cu un avion la un spital permanent.

Pentru cei cu adevărat incapacitați, singura speranță de evacuare la un spital de campanie era cu o sanie sau cu ambulanța. Şoferii deveniseră deja cunoscuți ca “eroi ai volanului”, datorită ratei ridicate de victime înregistrate din rândurile lor. Un vehicul în mișcare - şi ambulanțele erau printre foarte puținele cărora li se dădea carburanți - atrăgea imediat foc de la sol sau atacuri aeriene ruseşti.

Răniții şi bolnavii care se mai țineau pe picioare mergeau singuri prin zăpadă către spatele frontului. Mulți se opreau să se odihnească, dar nu se mai ridicau de jos niciodată. Alții ajungeau, în ciuda rănilor grave sau a degerăturilor avansate, “într-o zi, cineva a ciocănit la uşa buncărului nostru”, îşi amintea un locotenent de aviație de la Pitomnik. “Afară era un bărbat mai în vârstă, membru al Organizației Todt angajat la repararea drumurilor. Mâinile îi erau atât de rău umflate din cauza degeraturilor, încât nu mai avea cum să le mai folosească vreodată.”

Ajungând la spitalul general de lângă aerodrom nu însemna neapărat o garanție de evacuare sau chiar de tratament în corturile mari, neîncălzite. Rănile şi degerăturile constituiau doar o mică parte din activitatea ce amenința să-i copleşească pe medici. Mai erau şi epidemia de icter,

dizenteria şi toate celelalte maladii, agravate de subnutriție şi adesea de deshidratare, deoarece nu existau combustibili pentru a se topi zăpada. Răniții erau, în plus, mult mai expuşi atacurilor aeriene sovietice decât pe front. “La fiecare jumătate de oră, un avion rusesc ataca aerodromul”, avea să relateze un caporal mai târziu. “Mulți camarazi care erau cât pe ce să fie salvați, fiind îmbarcați în avion şi aşteptând să decoleze, şi-au pierdut viața în ultima clipă.”

Evacuarea pe calea aerului a răniților şi bolnavilor era tot atât de imprevizibilă ca şi sosirea zborurilor de aprovizionare. Trei zile, pe 19 şi 20 decembrie şi 4 ianuarie, au fost luați peste o mie de fiecare dată, dar, între 23 noiembrie şi 20 ianuarie, cifra medie, ținând seama de zilele în care nu au fost posibile zborurile, nu a depăşit 417.

Selecția pentru evacuarea cu avionul nu era făcută în funcție de gravitatea rănilor. Nemiloasa triere avea în vedere spațiul disponibil din avion. “Doar cei răniți uşor, cei care puteau să meargă singuri, puteau spera să plece”, relata un ofițer agent de legătură. “Nu era spațiu disponibil decât pentru circa patru târgi în interiorul unui fuzelaj Heinkel, dar puteau fi înghesuiți aproape douăzeci de răniți care se țineau pe picioare. Aşa că, dacă erai lovit serios sau atât de grav, încât nu te puteai mişca erai ca şi mort.” Putea interveni însă norocul. Folosindu-şi influența, ofițerul a reuşit să urce în avion un subofițer de infanterie care zăcea de trei zile în aerodrom cu un glonț în spate. “Nu am ştiut niciodată cum a reuşit acest om să ajungă la aerodrom.” A mai urcat în avion, în acelaşi mod, un alt subofițer, un bărbat mai în vârstă cu febră foarte mare.

Jandarmeria, urâtă de trupe şi numită “câinii de lanț” din cauza zgărzii de metal, atârnată de un lanț, pe care o purtau în jurul gâtului, păzea accesul pe pistă, controlând amănunțit documentele pentru a se asigura că nu treceau cei ce se prefăceau. Cum speranța de a scăpa de acolo scăzuse, în luna ianuarie, recurgeau din ce în ce mai mult la pistoalele-mitralieră pentru a-i ține la distanță pe răniți şi pe simulanți.

Mai mulți răniți puteau fi urcați la bordul uriaşelor avioane cu patru motoare Focke-Wulf Condor, folosite începând cu a doua săptămână din ianuarie. Dar aceste aparate deveneau foarte vulnerabile când erau supraîncărcate. Un sergent din Divizia 9 antiaeriană urmărea huruitul acceleraţiei unui Condor, la bordul căruia fuseseră urcați doi dintre camarazii săi răniți. Când avionul a urcat după decolare pentru a câştiga înălțime, încărcătura umană neajutorată trebuie să fi alunecat sau să se fi rostogolit către spate, întrucât a văzut coada lăsându-se brusc în jos. Motoarele scrâşneau în timp ce botul era îndreptat aproape vertical spre cer, pentru ca apoi avionul să se prăbuşească exact deasupra perimetrului aerodromului, transformându-se într-o minge de foc şi făcând un "zgomot asurzitor".

Soldații de la capătul de vest al încercuirii asistau şi ei la transporturile cu Junkere, ştiind foarte bine că încărcăturile lor grele erau formate din camarazi răniți. Adesea, aceste avioane "nu puteau lua înălțime suficient de repede ca să scape de focul de antiaeriană, fiind sortite să aibă un sfârşit îngrozitor. Am asistat din tranşee, de multe ori, la această soartă apocaliptică şi am fost foarte, foarte deprimat".

În afară de a evacua răniți, curieri şi anumiți specialişti, avioanele mai aduceau unii ofițeri şi soldați care fuseseră în permisie înainte de închiderea încercuirii. Din cauza cenzurii din Germania, mulți dintre aceştia aflau ce se întâmplase în timpul absenței lor doar când ajungeau cu trenul la Harkov. Aghiotantul lui Manstein, Alexander Stahlberg, a povestit cum vărul său prin alianță, în vârstă de douăzeci şi unu de ani, Gottfried von Bismarck, a sosit la Cartierul General al Grupului de Armate Don, la sfovocerkask, pe 2 ianuarie, după ce fusese în permisie de Crăciun acasă, în Pomerania. Primise ordinul de a se duce în interiorul încercuirii cu avionul, acolo unde se afla Divizia 76 infanterie, de care aparținea. Manstein, descoperind acestea, l-a invitat să ia masa cu el pentru a putea vorbi nestingheriți. Atât Manstein, cât şi Stahlberg au admirat foarte mult modul în care tânărul, fără

să se plângă, a respectat tradiția Regimentului 9 infanterie şi s-a întors la o bătălie pierdută nu pentru Hitler, ci din simțul prusac al datoriei.

Bismarck a exprimat, totuşi, acest lucru în termeni mai puțin glorioşi. “Am fost soldat, am primit un ordin şi am fost obligat să accept consecințele.”

Când s-a întors în interiorul încercuirii pe 9 ianuarie, în ajunul ofensivei sovietice, generalul Hube le-a spus lui Paulus şi lui Schmidt că Hitler pur şi simplu refuza să admită posibilitatea unei înfrângeri la Stalingrad. Führer-ul nu a ascultat relatările cu privire la condițiile din pungă, dar a încercat să-l convingă că s-ar putea face o a doua încercare de despresurare.

Unii dintre ofițerii lui Hube erau deprimați din cauza faptului că tocmai el se lăsase păcălit de una din manifestările de optimism cuceritor ale lui Hitler - “cura de soare”. “Am fost profund dezamăgit”, nota ofițerul de cercetare al lui Hube, prințul Dohna, „cât de uşor poate fi convins un militar atât de curajos şi de integru.”

Alții au auzit că Hube a îndrăznit chiar să-l “sfătuiască pe Hitler să încerce să încheie războiul”, şi atunci când Hube a murit într-un accident de avion în anul următor, s-a răspândit zvonul că s-ar putea Sa fi fost mâna lui Hitler. Într-un fel, ambele părți au avut dreptate, când Hube s-a prezentat la Cartierul General al Grupului de Armate înainte de a zbura înapoi spre încercuire, Manstein a fost convins că fusese indus în eroare de una dintre manifestările ostentative de încredere ale lui Hitler. Pe de altă parte, Manstein a descoperit ulterior că Hube îndrăznise să-i sugereze Führer-ului că ar fi mai bine dacă ar ceda comanda supremă a armatei unui general, pentru a nu avea personal de suferit dacă Armata 6 avea să fie pierdută.

Hube fusese unul din comandanții preferați ai Führer-ului, dar credința evidentă a acestuia că Armata 6 era sortită pieirii n-a făcut decât să confirme suspiciunea lui Hitler că toți generalii erau pesimişti. Paulus a recunoscut acest lucru. A

ajuns la concluzia că doar un tânăr combatant cu foarte multe decorații putea corespunde iluziilor romantice ale lui Hitler, fiind astfel într-o poziție mai bună pentru a-l convinge pe acesta să asculte adevărul.

Cel mai bun candidat al lui Paulus pentru această misiune era căpitanul Winrich Behr, a cărui uniformă neagră de tanchist cu Crucea Cavalerilor era cât se poate de nimerită pentru a produce efectul scontat asupra Führer-ului. Iar Behr, care răspundea de actualizarea hărții cu situația de luptă şi a tuturor datelor din rapoarte, era unul dintre cel mai bine informați ofițeri de la Statul-Major al Armatei 6.

Behr nu fusese anunțat despre misiunea sa până în dimineața de 12 ianuarie, la două zile după lansarea ofensivei sovietice, astfel încât nu a avut timp nici măcar să ia scrisorile colegilor săi. A împachetat jurnalul de război al Armatei 6 între lucrurile sale pentru a-l pune într-un loc sigur, înainte de a pleca în grabă spre Pitomnik.

Pista era sub focul obuzierelor grele şi al artileriei, în timp ce Behr alerga către aparatul Heikel 111 în care erau îmbarcați răniții, jandarmii înarmați cu pistoale automate trebuiau să țină la distanță alte câteva sute de oameni care se grăbeau, sau se târau, către avion.

Zborul până la Taganrog a durat o oră şi jumătate. Spre surpriza lui Behr, era chiar mai frig la Marea de Azov decât la Stalingrad.

O maşină de comandament îl aştepta pentru a-l duce la Cartierul General al feldmareşalului Manstein. Acesta a adunat o parte din ofițerii săi şi i-a cerut lui Behr să raporteze situația. Behr a făcut o descriere completă: foametea, rata pierderilor umane, epuizarea soldaților, răniții care zăceau în zăpadă în aşteptarea evacuării, sângele înghețat, lipsa acută de mâncare, de combustibil şi muniție. După ce şi-a terminat prezentarea, Manstein i-a zis: “Să-i spui asta şi lui Hitler.” A fost comandat un aeroplan pentru a doua zi dimineață care să îl ducă la Rastenburg. Führer-ul îl aştepta.

În dimineața următoare era tot atât de frig, deşi soarele strălucitor dădea o impresie falsă de căldură. La aerodrom, ofițerul Luftwaffe căruia i se ordonase să-l ducă pe Behr în Prusia Orientală nu şi-a pus mănuşi când a ieşit să încălzească motoarele. Când s-a întors în clădire, i se jupuise pielea de pe mâini din cauza metalului înghețat. Trebuia găsit alt pilot.

Spre seară, Behr a ajuns în cele din urmă la Bârlogul Lupului. La corpul de gardă i s-au luat cureaua şi pistolul. De acolo, a fost escortat până la punctul de comandă unde peste optsprezece luni Stauffenberg avea să aducă servieta plină cu explozivi. Erau prezenți între douăzeci şi douăzeci şi cinci de ofițeri. După zece minute, s-au deschis uşile şi a apărut Hitler. L-a salutat pe tânărul căpitan de tancuri: Heil Herr Hauptmann! Heil mein Führer! i-a răspuns Behr înțepenit în poziție de drepți, în uniforma sa neagră, cu Crucea Cavalerilor la gât. Behr ştia de la cumnatul său, Nicolaus von Below, aghiotantul Luftwaffe al lui Hitler, care era tactica Führer-ului când o Casandră aducea veşti proaste, încerca întotdeauna să controleze conversația, impunând propria sa versiune asupra evenimentelor, şi îl copleşea pe interlocutorul său, care nu cunoştea decât un singur sector al frontului, făcându-l să creadă că Ştia situația generală. Aşa s-a întâmplat şi de data aceasta.

Când Hitler a terminat prezentarea planurilor sale pentru Operațiunea Dietrich, un mare contraatac cu divizii de tancuri care să transforme înfrângerea în victorie, i s-a adresat lui Behr: “Herr Hauptmann, când te vei întoarce la generalul Paulus, spune-i acest lucru şi că inima mea şi speranțele mele sunt în întregime alături de el si de armata sa.” Behr, însă, conştient că aceasta era “şmecheria” lui Hitler, ştia că nu trebuia să tacă.

Mein Führer, a răspuns el. “Comandantul meu mi-a ordonat să a informez asupra situației. Vă rog să-mi permiteți să-mi prezint raportul.” Hitler, în fața atâtor martori, nu l-a putut refuza.

Behr a început să vorbească, iar Hitler, spre surprinderea lui, nu a făcut nici o încercare să-l oprească. Behr nu i-a scutit pe cei prezenți de nici un detaliu, menționând inclusiv numărul din ce în ce mai mare de dezertări ale soldaților germani. Feldmareşalul Keitel, incapabil să suporte atâta franchețe, i-a făcut semn cu pumnul pe la spatele lui Hitler să tacă. Dar Behr a continuat să descrie armata epuizată, aproape moartă de foame şi înghețată, copleşită de condițiile neprielnice şi nevoită, fără carburanți şi fără muniție, să respingă noua ofensivă rusă. Behr ştia pe dinafară toate cifrele legate de livrările pe calea aerului. Hitler l-a întrebat dacă statisticile erau corecte şi când Behr i-a răspuns afirmativ, Führer-ul s-a întors către un ofițer superior Luftwaffe şi i-a cerut să explice discrepanțele între acestea şi cifrele raportate.

Mein Führer, i-a răspuns generalul Luftwaffe. “Am aici o listă a avioanelor şi a încărcăturilor livrate zilnic.”

“Dar, Mein Führer”, l-a întrerupt Behr. “Pentru armată, nu contează câte avioane au fost trimise, ci ceea ce primim. Nu criticăm Luftwaffe. Piloții lor sunt cu adevărat nişte eroi, dar nu am primit decât cantitățile pe care le-am enumerat. S-ar putea ca unele companii să fi recuperat câteva canistre şi să le fi reținut, fără să anunțe statul-major, dar nici asta nu justifică diferențele.

Câțiva ofițeri superiori au încercat să devieze criticile lui Behr, punându-i “întrebări idioate”, dar Hitler s-a dovedit surprinzător de îndatoritor, probabil pentru că dorea să pară că apără interesele luptătorilor de la Stalingrad împotriva Statului-Major General. Când Behr a ajuns însă la situația cu care se confrunta Armata 6, Hitler s-a întors spre harta mare plină de stegulețe ca şi cum nu se schimbase nimic. Behr ştia că acele steaguri, “aceleaşi de câteva luni”, reprezentau acum “divizii care mai rămăseseră doar cu câteva sute de oameni”. Hitler a recurs din nou la manevra sa de răsturnare a întregii situații printr-o strălucită contralovitură. A spus chiar ca întreaga armată SS de tancuri se grupa în jurul Harkovului,

gata sa execute o lovitură împotriva Stalingradului. Behr ştia de la feldmareşalul von Manstein că formațiile SS vor avea nevoie de câteva săptămâni ca să ajungă în est. “Mi-am dat seama atunci că pierduse contactul cu realitatea. Trăia într-o lume fantezistă de hărți şi steaguri.” Pentru Behr, care fusese un “tânăr ofițer german naționalist” şi entuziast, această revelație a fost şocantă. “A fost sfârşitul tuturor iluziilor mele despre Hitler. Atunci am înțeles că vom pierde războiul.”

Behr nu a fost trimis direct la Stalingrad, aşa cum se plănuise.

L-a văzut pe Hitler din nou a doua zi la prânz, cu feldmareşalul Milch, căruia i se ordonase să impulsioneze eforturile Luftwaffe de ajutorare a Stalingradului. Behr a fost mai târziu convocat de primul aghiotant militar al lui Hitler, generalul Schmundt, şi supus unui interogatoriu lung, dar prietenos. Schmundt, unul dintre cei mai credincioşi admiratori ai lui Hitler (avea să moară optsprezece luni mai târziu din cauza bombei lui Stauffenberg), a simțit repede că tânărul ofițer de tancuri îşi pierduse încrederea. Behr a recunoscut acest lucru deschis, atunci când a fost întrebat. De aceea, Schmundt a decis ca Behr să nu mai fie trimis înapoi la Paulus, ca să nu transmită mai departe îndoielile sale. Behr se va întoarce pe coasta Mării Negre şi va lucra acolo la Melitopol, ca membru al noului Stat-Major cu destinație specială ce urma să fie înființat sub comanda feldmareşalului Milch pentru a ajuta fortăreața Stalingrad să reziste până în ultima clipă.

La Rastenburg, generalul Stieff şi locotenent-colonelul Bernhard Klamroth, care îl cunoştea bine pe Behr încă dinainte de război, l-au luat deoparte pe acesta şi l-au întrebat “codificat”, dacă n-ar vrea să se alăture mişcării care plănuia să-l elimine pe Hitler. Behr, care de-abia înțelesese adevărul despre conducerea dezastruoasă a lui Hitler, a simțit că nu poate face o întoarcere de 180 de grade.

Klamroth a înțeles, dar l-a avertizat să fie prudent față de Manstein.

„La masă se arată net împotriva lui Hitler, dar nu face decât să pălăvrăgească. Dacă Hitler i-ar ordona să se întoarcă la stânga sau la dreapta, va face exact aşa cum i se spune.”

Critica lui Klamroth nu era exagerată, în ciuda totalei lipse de respect față de Führer manifestată în particular, printre subordonații de încredere şi deşi câinele său ridica laba în chip de salut nazist, nu dorea să-şi pericliteze poziția, în memoriile sale, a folosit ceea se poate numi un argument de tipul “lovitură pe la spate”: o lovitură de stat ar fi dus la o prăbuşire imediată a frontului şi la haos în interiorul Germaniei. Făcea încă parte din clasa ofițerilor a căror aversiune antibolşevică fusese plămădită de răzvrătirile şi revoluția din 1918. Behr a urmat sfatul lui Klamroth şi a fost prudent când s-a prezentat din nou la Grupul de Armate Don.

Teama lui Manstein de Hitler avea să fie demonstrată curând.

Discuțiile sincere între ofițerii săi în legătură cu răspunderea pentru dezastrul de la Stalingrad l-au scos din sărite atât de tare, încât a emis un ordin către şeful său de stat-major: “Discuțiile despre răspunderea pentru evenimentele recente trebuie să înceteze”, pentru “că nu contribuie cu nimic la schimbarea faptelor şi nu pot decât să pricinuiască şi mai mult rău prin subminarea încrederii.”

Ofițerilor li s-a interzis de asemenea ca în corespondența lor să discute despre “cauzele distrugerii Armatei 6”.

Führer-ul dorea acum, indiferent de rezultat, un exemplu eroic pentru poporul german. Pe 15 ianuarie, i-a decernat lui Paulus Ordinul Crucea Cavalerilor cu Frunze de Stejar şi a anunțat alte 178 de decorații importante pentru membrii Armatei 6. Mulți dintre cei ce le-au primit nu şi-au dat seama că aceste onoruri erau de fapt o sabie cu două tăişuri.

Manstein, pe de altă parte, deşi disprețuia motivele lui Hitler, ştia că era nevoit să prelungească agonia Armatei 6. Fiecare zi de rezistență îi dădea mai mult timp să aducă cele două armate din Caucaz ca să formeze o linie defensivă. Hitler, printr-una din groteştile lui denaturări ale logicii,

putea acum să susțină că ordinul dat lui Paulus de menținere a poziției fusese corect.

Nebunia evenimentelor pare să fi devenit contagioasă. Max Plakolb, ofițerul Luftwaffe ce răspundea de radiotelegrafişti la Pitomnik, a înregistrat câteva mesaje ciudate primite de ofițerii superiori germani. Pe 9 ianuarie, ziua expirării ultimatumului sovietic.

Plakolb şi un alt membru al echipei sale au primit ordinul să iasă cu avionul din încercuire. "Ne-a fost foarte greu să ne luăm rămas-bun de la cei rămaşi. Toți au scris câte o scrisoare acasă şi ni le-au dat să le luăm cu noi." Dar, aproape ca toți cei care au scăpat atunci din pungă, Plakolb a avut impresia că s-a născut a doua oară. "Astfel a devenit data de 9 ianuarie a doua aniversare a zilei mele de naştere."

Cei care au scăpat aveau totuşi să sufere de un fel de vinovăție a supraviețuirii. "N-am mai auzit nimic despre camarazii pe care i-am lăsat acolo."

Toți cei care aveau ocazia încredințau ultimele scrisori sau lucruri personale, mici, dar importante, camarazilor cărora li se alocase un loc într-un avion. Pianistul comandant de batalion din Divizia 16 tancuri se îmbolnăvise, aşa că dr. Kurt Reuber l-a convins să ia cu el Madona din fortăreață. Reuber a reuşit chiar să termine o ultimă pictură pentru soția sa, profitând de faptul că plecarea comandantului fusese amânată cu o zi din cauza vremii nefavorabile. Odată cu pictura, i-a trimis şi o ultimă scrisoare din Stalingrad.

Acum nu mai avea nici un motiv să-i ascundă adevărul. "De-abia dacă ne-a mai rămas vreo şansă pe lumea asta..."

A trecut ceva timp până când soldații şi-au dat seama că poşta distribuită la 22 decembrie era probabil ultima pe care o vor primi de la lumea din afară. Loturi disparate au mai apărut după aceea, unul pe data de 18 ianuarie, dar poşta regulată aeriană a încetat să mai circule efectiv după 13 ianuarie, când li s-a spus soldaților că aveau o ultimă şansă să scrie acasă. Mulți au spus în scrisorile lor că aveau timp doar să "mâzgălească vreo două-trei rânduri". Aşa cum

observa un medic în scrisoarea adresată tatălui său, “starea de spirit aici este amestecată. Unii suportă situația foarte greu, alții uşor Şi cu calm. Este un studiu de caracter interesant”.

Principalul contrast era între cei care scriau pentru a-şi impresiona familia cu simbolism patriotic în legătură cu moartea ce-i aştepta curând şi cei care scriau din dragoste. Aceştia din urmă, spre deosebire de naționaliştii înflăcărați, începeau scrisorile cu cât mai multă blândețe: “Poate că aceasta va fi, pentru mult timp de aici înainte, ultima mea scrisoare.”

Maiorul von R. Îi scria soției sale: “Vei fi întotdeauna primul şi 'tunul meu gând. Nu mi-am pierdut, bineînțeles, speranța. Cu toate acestea, lucrurile sunt atât de serioase, încât nu ştiu dacă o să ne mai vedem vreodată. Oamenii noştri au făcut şi mai fac imposibilul. Noi nu putem să fim mai puțin bravi decât ei.”

“Soartă” pare să fie singurul cuvânt împărtăşit de toți în mod egal. “Dragi părinți”, scria un caporal. “Soarta a decis să fie împotriva noastră. Dacă primiți vestea că am căzut pentru Germania Mare, suportați-o cu curaj. Ca o ultimă dorință testamentară, îmi las nevasta şi copiii în grija iubirii voastre.”

Cei mai devotați regimului se concentrau, dându-şi mult mai multă importanță, asupra onoarei naționale şi a marii lupte, în loc să-şi ia rămas-bun de la familiile lor. Scriau despre “lupta decisivă a națiunii germane”, susținând în continuare că “armele şi conducerea noastră sunt cele mai bune din lume”, într-o încercare de a găsi un sens în acea tragedie grotescă, se încurajau cu ideea că viitoarele generații îi vor vedea drept cei care au apărat Europa de bolşevismul asiatic. “Aceasta este o luptă eroică, pe care nimeni în lume nu a dus-o într-un frig atât de cumplit”, scria un sergent. “Eroii germani garantează viitorul Germaniei.”

Aceste scrisori nu au fost trimise niciodată. Căpitanul conte von Zedtwitz, şeful cenzurii corespondenței de campanie a Armatei 4 tancuri, a fost însărcinat să citească scrisorile din

încercuirea de la Stalingrad, pentru a alcătui un raport despre moralul soldaților şi despre sentimentele față de regim. Cu toate că rapoartele sale se străduiau să fie amabile pentru a nu părea defetiste, se pare că Goebbels a ordonat ca această ultimă tranşă de scrisori să fie reținută şi distrusă. Citatele de mai sus provin din fragmente copiate de Heinz Schroter, un subofițer căruia Ministerul Propagandei îi ceruse să scrie o epopee a bătăliei[6].

Alte scrisori fuseseră interceptate într-un mod total diferit. Generalul Voronov consemna că, pe 1 ianuarie, "am auzit astă-seara că un avion de transport german s-a prăbuşit peste pozițiile noastre - printre rămăşițele aparatului au fost descoperite circa l 200 de scrisori.

La Cartierul General al Frontului Don, departamentul condus de căpitanii Zabaştanski şi Diatlenko a muncit timp de trei zile, împreună cu toți translatorii disponibili şi cu toți "antifasciştii" germani, cercetând sacii poştali. Aşa au descoperit scrisori sub formă de jurnal de la generalul Edler von Daniels către soția sa. Potrivit spuselor lui Voronov şi ale lui Diatlenko, ultima scrisoare din 30 decembrie dezvăluia numeroase informații despre apărarea slabă a Diviziei 376 infanterie din flancul de sud-vest, care se potriveau cu ceea ce reuşiseră anchetatorii NKVD să afle de la prizonieri.

Până la lansarea ofensivei finale sovietice la 10 ianuarie, principala preocupare a Armatei 6 a rămas aceeaşi. "Inamicul Nr. 1 este şi rămâne întotdeauna foamea!" scria un medic. "Dragi părinți", scria patetic un caporal, "dacă este posibil, trimiteți-mi ceva de mâncare. Mi-e atât de ruşine să vă scriu acest lucru, dar nu mai pot suporta foamea."

Asumându-şi mari riscuri, soldații germani au început să se aventureze în zona neutră ca să cerceteze cadavrele soldaților ruşi în căutarea unei coji de pâine sau a vreunei pungi cu mazăre uscată, pe care puteau să o fiarbă în apă. Marea lor speranță era să găsească puțină sare, de care organismul lor avea atât de mult nevoie.

Suferințele provocate de foame soldaților germani din Stalingrad erau într-adevăr mari, dar alții pătimeau şi mai mult. Cei 3 500 de prizonieri de război sovietici din lagărele de la Voroponovo şi Gumrak mureau pe capete. Ofițerii germani au fost profund şocați când au descoperit în ianuarie că prizonierii recurseseră la canibalism, raportând verbal acest lucru. Când trupele ruseşti au ajuns la aceste lagăre la sfârşitul lunii ianuarie, autoritățile sovietice au Pretins că mai rămăseseră în viață douăzeci de oameni din cei 3 500 câți fuseseră inițial.

Imaginile care i-au întâmpinat pe soldații sovietici - dacă ar fi să i după filmul făcut de camerele jurnalelor de actualități - urgent la fața locului - au fost cel puțin tot atât de zguduitoare precum cele văzute atunci când s-a ajuns la primele lagăre naziste ale morții. La Gumrak, Erich Weinert a descris scena: "într-un şanț, am găsit o grămadă mare de cadavre ale prizonierilor sovietici, aproape fără haine, aproape nişte schelete." Scenele, în special cele din "Kriegsgefangen-Revier", filmate la Voroponovo au contribuit foarte mult la înăsprirea inimilor Armatei Roşii față de noii învinşi.

Multe sute de hiwi ataşați încă la diviziile germane mureau şi ei de foame. Girgensohn, după ce a făcut o autopsie, i-a spus ofițerului german de serviciu că acel hiwi murise de foame. Diagnosticul "l-a uimit total". Ofițerul pretindea că hiwi primeau aceleaşi rații ca şi soldații germani.

Mulți erau tratați destul de bine de ofițerii lor germani şi există numeroase relatări care demonstrează încrederea reciprocă ce domnea în timpul ultimei bătălii. Pentru ei nu era loc în avioanele care plecau, iar armatele sovietice care executau manevrele de încercuire erau însoțite de trupe NKVD, care de abia aşteptau să se ocupe de ei.

„Capitularea nu intră în discuţie"

Frontul din stepă a fost relativ liniştit în prima săptămână din ianuarie, în majoritatea timpului, nu se auzeau aproape decât pocnetul înfundat al puştii unui lunetist, răpăitul răzleț al unei mitraliere şi şuieratul îndepărtat, în noapte, al unui cartuş de semnalizare: una peste alta, ceea ce un locotenent numea "obişnuita melodie a frontului". După anunțurile radiodifuzate şi manifestele aruncate pe 9 ianuarie, soldații germani ştiau că ofensiva finală era iminentă.

Santinelele, tremurând incontrolabil, aveau un motiv şi mai puternic să nu doarmă.

Un soldat i-a spus unui preot ce-şi făcea rondul, exact înainte de ofensivă: "încă o bucățică de pâine, Herr Pfarrer, apoi fie ce-o fi." Dar rația de pâine tocmai fusese redusă la şaptezeci şi cinci de grame. Toți ştiau că vor fi nevoiți să facă față violentului atac sovietic, slăbiți din cauza foamei şi a bolilor şi cu puțină muniție, chiar dacă nu înțelegeau prea bine motivul.

Se instalaseră fatalismul - "se vorbea despre moarte ca despre micul dejun" - dar şi o puternică dorință de a crede. Soldații credeau poveştile despre corpurile SS de tancuri şi despre întăririi aduse pe calea aerului, în Divizia 297 infanterie, soldații continuau să fie convinşi "că forța de eliberare ajunsese deja la Kalaci" - diviziile Grossdeutschland şi Leibstandarte. Un proiectil de iluminare văzut la vest era imediat interpretat ca un semnal din parte acestora. Chiar şi subofițerii erau dezinformați de superiorii lor, după cum i-a declarat un locotenent NKVD-istului care îl interoga.

Chiar şi în prima săptămână din ianuarie, comandantul său de regiment din Divizia 371 infanterie continua să le spună: "Ajutorul este aproape." Şocul a fost mare când au auzit "din surse neoficiale" (probabil de la personalul

Luftwaffe) despre încercarea nereuşită de a-i salva şi despre retragerea Grupului de Armate Don către vest.

NKVD-ul, pe de altă parte, a descoperit cu uimire numărul de j-uşi care luptau pentru germani pe linia frontului la Stalingrad, exceptându-i pe hiwi neînarmați. Relatările germane par să indice cu siguranță că un număr mare de hiwi, ataşați la diviziile Armatei 6 din încercuire, luptau acum pe linia frontului. Mulți ofițeri au depus mărturie în privința priceperii şi loialității lor. "Deosebit de curajoşi au fost tătarii", raporta un ofițer din zona industrială a Stalingradului. "Ca servanți ai tunurilor antitanc, ce foloseau o armă capturată de la ruşi, erau mândri de fiecare tanc sovietic lovit. Aceşti țipi erau fantastici." Grupul de luptă al locotenent-colonelului Mäder, având ca bază două regimente de aruncătoare de grenade din Divizia 297 infanterie, în punctul cel mai sudic al încercuirii, avea nu mai puțin de 780 de "voluntari ruşi", aproape jumătate din efectivul său, cărora li se încredințau misiuni importante. O companie de tancuri avea doisprezece ucraineni, care "se descurcau foarte bine". Problema lor cea mai serioasă, în afară de lipsa de mâncare, era şi criza de muniții. Pentru cele nouă tunuri de câmp ale grupului de luptă fuseseră alocate, în medie, un obuz şi jumătate pe zi pentru fiecare tun.

Operațiunea Kolțo, Inelul, a început devreme, duminică, 10 ianuarie. Rokossovski şi Voronov se aflau la Cartierul General când s-a dat ordinul "Foc!" la radio, la ora 6.05, ora Germaniei. Tunurile bubuiau, săltând pe şasiuri din cauza reculului.

Rachetele katiuşa şuierau în văzduh, lăsând în urma lor dâre groase e fum. Cele 7 000 de tunuri de câmp, lansatoare şi obuziere au contat timp de cincizeci şi cinci de minute ceea ce Voronov a descris „un bubuit neîncetat de tunet".

Fântâni negre au apărut pe întregul întins al stepei acoperit de zăpadă, obliterând peisajul alb. Bombardamentul a fost atât de intens, încât colonelul Ignatov, un comandant de artilerie, a remarcat cu satisfacție amară: "Sunt doar două

modalități de a scăpa de un atac de o asemenea anvergură - moarta sau nebunia.” într-o încercare de a părea nonşalant, generalul Edler von Daniels l-a descris, într-o scrisoare către soția sa, drept “o duminică foarte nepaşnică”.

Regimentul de grenadieri din divizia sa din linia întâi nu avea nici un chef de frivolități, fiind foarte vulnerabil în pozițiile pregătite la repezeală în care se afla. “Rezervele de muniție ale inamicului” ț scria comandantul lor, “erau atât de uriaşe, încât nu mai trecusem niciodată prin aşa ceva.”

Protuberanta sud-vestică a încercuirii, “nasul” Marinovka, apărat de diviziile 44 şi 29 motorizate şi de Divizia 3 infanterie motorizată, a fost întărită în ultimul moment de o parte a Diviziei 376. Toate regimentele aveau un deficit imens de personal. Divizia 44 infanterie a trebuit întărită cu artilerişti şi chiar cu personal de la batalioanele de construcții. Acestui sector i-au fost repartizate câteva tancuri şi armament greu de infanterie. Chiar în spatele poziției batalionului de pionieri erau două tunuri de asalt autopropulsate şi un tun antitanc de 88 mm. Însă în timpul bombardamentului, pionierii au văzut Cartierul General al batalionului lor sărind în aer.

“Nimeni n-a mai ieşit de acolo”, scria unul dintre ei. “Timp de o oră, sute de tunuri de diverse calibre şi «orgile lui Stalin» au tras continuu”, scria un locotenent din aceeaşi divizie. “Buncărul se clătina tot timpul din cauza bombardamentului. Apoi bolşevicii au atacat într-un foc masat înfiorător. Trei valuri de oameni au înaintat fără să se oprească. Drapelele roşii fâlfâiau. La fiecare cincizeci până la o sută de metri era câte un tanc.”

Infanteriştii germani, cu degetele atât de umflate din cauza degeraturilor, încât de-abia le intrau în garda trăgaciului, trăgeau du locaşuri de tragere individuale puțin adânci în puşcaşii care înainta prin zăpadă cu baionetele lor lungi fixate la armă. Tancurile ruseşti T-34, unele purtând infanterişti ca nişte maimuțe călare pe elefanți, hurducăiau peste stepă. Vântul puternic care pătrundea prin îmbrăcăminte spulberase zăpada, lăsând să se vadă iarba fără culoare a

stepei. Bombele de obuzier ricoşau de pe pământul înghețat, explodând în aer şi provocând în acest fel mult mai multe pierderi. Apărarea Diviziei 44 infanterie a fost zdrobită, supraviețuitorii, rămaşi în câmp deschis, fiind la discreția inamicului şi a stihiilor.

După-amiază, Diviziile 29 şi 3 infanterie motorizată, aflate în protuberanta principală a "nasului", au fost încercuite, în Divizia 3 infanterie motorizată, soldații care făceau parte din forțele de înlocuire erau apatici. "Unii dintre ei erau epuizați şi bolnavi", scria un ofițer, şi "nu se gândeau decât la cum ar putea să se strecoare în spate noaptea, astfel încât eram nevoit să-i mențin în pozițiile lor sub amenințarea pistolului." Alte relatări sugerează că în această ultimă fază au avut loc numeroase execuții sumare, deşi nu există cifre în acest sens.

Compania sergentului-major Wallrawe, încropită din trupe de infanterie mecanizată, Luftwaffe şi de "cazaci", a rezistat până la ora 22 în prima noapte, dar a primit ordinul să se retragă pentru că inamicul trecuse de liniile lor. A reuşit să ocupe o poziție la nord de Gara Karpovka, dar a fost nevoită să se retragă şi de acolo. "Din acea zi, nu am mai avut nici un buncăr cald, nici mâncare caldă şi nici o clipă de răgaz!" scria Wallrawe.

Aceste divizii slăbite, cu muniție puțină, nu aveau nici o şansă în fața atacurilor masive executate de armatele 21 şi 65 sovietice, sprijinite de atacul la sol al avioanelor Armatei 16 aeriene. Germanii fortificaseră Marinovka şi Karpovka în partea de sud a "nasului" cu cazemate şi amplasamente de tragere, dar toate acestea s-au dovedit Puțin folositoare în fața loviturilor principale executate de pe cocoaşa "nasului", încercările germane de a contraataca cu grupuri izolate formate din ceea ce le mai rămăsese din tancuri şi infanterie au eşuat. Ruşii foloseau obuziere grele pentru a despărți infanteria e tancuri, omorând apoi supraviețuitorii rămaşi în câmp deschis.

Direcția Politică a Frontului Don transmitea acasă continuu lozinca: "Dacă duşmanul nu se predă, trebuie

distrus!”

In timp ce armatele 65 şi 21 au atacat “nasul” Karpovka în prima zi, Armata 66 a atacat diviziile 16 tancuri şi 60 infanterie motorizată în extremitatea nordică, unde colinele unduitoare căpătaseră o culoare galben-negricioasă, după ce fuseseră pârjolite de obuzierele sovietice. Tancurile pe care le mai avea Regimentul 2 tancuri au executat din nou lovitură după lovitură asupra tancurilor T-34 care trăgeau neîncetat, forțând supraviețuitorii să se retragă.

Între timp, în sectorul sudic, Armata 64 a început să bombardeze Divizia 297 infanterie şi Regimentul 82 român ataşat acesteia.

Curând după începerea focului, colonelul Mäder a primit un telefon de la un ofițer de stat-major de divizie: “Porcii ăia de români au dat bir cu fugiții!” Batalionul cel mai îndepărtat se retrăsese, lăsând o gaură de aproape un kilometru lățime în flancul grupului său de luptă. Ruşii, sesizând oportunitatea, au trimis tancuri şi au creat o breşă adâncă în linia lor. Poziția întregii divizii era în primejdie, dar batalionul ei de genişti, condus de maiorul Gotzelmann, într-un contraatac aproape sinucigaş, a reuşit să închidă breşa pentru o vreme.

Divizia parțial austriacă, ce nu avusese de suferit precum cele retrase peste Don, a reuşit să mențină o apărare viguroasă, în următoarele două zile, a continuat să respingă Divizia 36 puşcaşi gardă, Divizia 422 puşcaşi, două brigăzi de infanterie marină şi o parte a Corpului 13 tancuri. Când un soldat “cu idei preconcepute”

a încercat să dezerteze la ruşi, a fost împuşcat de camarazii săi înainte de a ajunge la liniile inamice. Dar, în decurs de câteva zile, după o campanie de propagandă intensă, peste patruzeci de soldați au dezertat.

Principalul efort sovietic s-a concentrat asupra înaintării dinspre vest. Către sfârşitul celei de-a doua dimineți, pe 11 ianuarie, Marinovka şi Karpovka au fost cucerite, învingătorii au numărat l 600 de cadavre germane.

După încheierea luptei, localnicele s-au repezit la tranşeele ger' mane în căutare de pături, fie pentru propriile lor nevoi, sau pentru 3 le folosi ca monedă de schimb. Eric Weinert, care însoțea trupele, văzut ostaşi ruşi aruncând dosare din spatele camioanelor capturat

de la statele-majore, pentru a putea folosi vehiculele. “Karpovka arată ca un mare târg de vechituri”, scria el. Dar, în haosul creat de materialele militare abandonate sau distruse, a văzut urmările teribilului bombardament de deschidere. “Morții zac, răsuciți grotesc, cu gurile şi ochii larg deschişi de groază, înghețați bocnă, cu craniile zdrobite şi intestinele pe-afară, cei mai mulți cu bandaje la mâini şi la picioare, îmbibate cu unsoare galbenă împotriva degeraturilor.”

Rezistența Armatei 6, dacă luăm în considerare slăbiciunea ei fizică şi materială, a fost uimitoare. Măsura acesteia o dau pierderile provocate inamicului în primele trei zile. Frontul Don a pierdut 26 000 de oameni şi peste jumătate din tancuri. Comandanții sovietici nu au făcut aproape nimic pentru a reduce numărul pierderilor.

Oamenii lor erau ținte uşoare, avansând în lanț de trăgători. Grămezi cafenii de soldați ruşi morți erau risipite pe stepa înzăpezită.

(Costumele albe de camuflaj erau rezervate companiilor de cercetare şi lunetiştilor.) Ostaşii şi ofițerii ruşi se răzbunau pe prizonierii lor germani, scheletici şi plini de păduchi. Unii erau împuşcați pe loc. Alții mureau când erau mânați în coloane mici, ostaşii sovietici trăgând cu mitralierele, într-unul din cazuri, comandantul rănit al unei companii ştraf a forțat pe un ofițer german capturat să îngenuncheze în fața lui, i-a spus pentru ce voia să se răzbune şi l-a împuşcat.

In primele ore ale zilei de 12 ianuarie, armatele 65 şi 21 sovietice au ajuns la malul de vest al râului Rossoşka, lichidând astfel „nasul” Karpovka. Trupele care s-au retras, intenționând totuşi să lupte, au fost nevoite să-şi transporte singure tunurile antitanc, în unele cazuri au fost folosiți din

nou prizonierii ruşi ca animale de Povară, fiind puşi să muncească până la epuizare. Era atât de frig şi Pământul era atât de înghețat, nota generalul Strecker, încât “în loc să sape tranşee, soldații noştri au construit din zăpadă diguri de apărare şi buncăre”. Infanteria mecanizată a Diviziei 14 tancuri “a rezistat cu străşnicie, deşi nu mai avea practic nici un fel de muniție, Sub cerul liber în stepa înghețată”.

Puțini membri ai Armatei 6 aveau chef să sărbătorească în ziua aceea cea de-a cincizecea aniversare a naşterii lui Göring. Lipsa de carburanți şi de muniție era catastrofală. Statul-Major al Armatei 6 i-a trimis a doua zi un mesaj generalului Zeitzler. “Muniția se termină.” Şi nu exagera deloc. Atunci când grupul mixt al lui Wallrawe, care ocupa vechi poziții ruseşti săpate vara trecută, s-a confruntat cu un alt atac important a doua zi dimineață, nu a putut “deschide focul decât la mică distanță din cauza lipsei de muniție”.

Lipsa de carburant în această retragere a făcut evacuarea răniților mai dificilă ca oricând. Soldații imobilizați la pat au fost îngrămădiți în camioane; când acestea s-au oprit din lipsă de carburant, oamenii au murit înghețați sub cerul liber. Acei “soldați cu chipuri vineții” care au ajuns la aerodromul de la Pitomnik s-au îngrozit de cele văzute. “Aerodromul”, nota un tânăr ofițer, “era în plin haos:

grămezi de cadavre, pe care oamenii le scoseseră din buncăre şi din corturile în care erau ținuți răniții şi apoi le aruncaseră; atacuri ruseşti; bombardamente, avioane de transport Junker care aterizau.”

Soldații uşor răniți şi cei care se prefăceau, semănând cu o hoardă de cerşetori în zdrențe, încercau să ajungă la avioane în timp ce aterizau, în speranța că se vor putea îmbarca, încărcăturile erau descărcate la întâmplare sau scotocite în căutare de mâncare. Mulți au fost călcați în picioare. Jandarmii, scăpând situația de sub control, deschideau focul adesea. Mulți dintre cei grav răniți cu documente legale de ieşire se îndoiau că vor mai scăpa vreodată din acest iad.

Sergentul-major Wallrawe fusese, între timp, împuşcat în stomac. De obicei, asta echivala cu o sentință de condamnare la moarte la Stalingrad, dar sergentul s-a salvat datorită voinței sale. Doi dintre caporalii săi l-au tras în spatele pozițiilor lor şi l-au urcat într-un camion împreună cu alți răniți. Şoferul s-a îndreptat direct spre Aerodromul Pitomnik. Când mai aveau trei kilometri de parcurs, au rămas fără carburant. Şoferul avea ordin să distrugă vehiculul într-o astfel de situație. Nu putea face nimic pentru răniți, care au fost "lăsați în voia sorții". Wallrawe, în ciuda durerii puternice cauzate

de rană, ştia că va muri dacă nu va reuşi să ajungă la un avion. "Am fost nevoit să mă târăsc până la aerodrom. Se înnoptase când am ajuns, într-un cort mare, mi s-a acordat primul ajutor. Un bombardament aerian a distrus câteva dintre corturile spitalului." în haosul care a urmat, Wallrawe a reuşit să ajungă la ora 3 la un Junker care urma să decoleze.

La Pitomnik, o coincidență fericită putea să salveze viața unui rănit, în timp ce alți câteva sute erau lăsați să moară în zăpadă. Pe Alois Dorner, artilerist din Divizia 44 infanterie, care fusese rănit la mâna şi la coapsa stângă de schije de obuz, l-au îngrozit scenele văzute la Pitomnik. "Aici era cea mai mare mizerie pe care mi-a fost dat să o văd vreodată. Un vaiet nesfârşit al răniților şi al muribunzilor [...] majoritatea nu mai primiseră mâncare de câteva zile.

Răniții nu mai erau hrăniți. Proviziile erau rezervate trupelor combatante." (Este greu de spus în ce măsură aceasta era politica oficială. Ofițerii superiori din Statul-Major al Armatei 6 au negat hotărât acest lucru, dar unii comandanți subordonați par să fi instituit această măsură cu de la sine putere.) Dorner, care nu mai mâncase de pe 9 ianuarie, era convins că va muri. În noaptea de 13 ianuarie, un pilot austriac al unui avion Heinkel lila trecut pe lângă el şi l-a întrebat întâmplător de unde era. "Sunt de lângă Amstetten", i-a răspuns el. Concetățeanul său austriac a

chemat un alt membru al echipajului şi, împreună, l-au cărat pe Dorner la avion.

Pe flancul nordic, Divizia 16 tancuri şi Divizia 60 infanterie motorizată fuseseră înfrânte şi împinse înapoi, lăsând o breşă în acel sector, în timp ce în Stalingrad, Armata 62 a lui Ciuikov a atacat Divizia 100 infanterie uşoară şi Divizia 305 infanterie, recucerind câteva cvartale, între timp, de la vest, sovieticii şi-au continuat înaintarea pe direcția principală în ciuda ninsorii abundente, zdrobind partea vestică a încercuirii. Divizia 29 infanterie motorizată a fost efectiv nimicită. Lipsa de carburant a forțat Divizia 3 infanterie motorizată să-şi abandoneze vehiculele şi armamentul şi să se retragă pe jos prin omătul gros. Existau puține şanse să se creeze o nouă linie defensivă în stepă, deoarece soldații nu mai aveau putere să se îngroape în teren.

Armatele 65 şi 21 sovietice au înaintat către Pitomnik, sprijinite de pătrunderile realizate de armatele 57 şi 64 în flancul sudic, unde Divizia 297 infanterie, ce cuprindea şi grupul de luptă al lui Mäder, fusese forțată să se retragă, în dreapta lor, Divizia 376 infanterie a lui Edler von Daniels a fost izolată. La începutul după-amiezii de 14 ianuarie, Statul-Major al Armatei 6 a transmis: “Divizia 376 este distrusă. Probabil că Aerodromul Pitomnik va fi utilizabil doar până la 15 ianuarie.”

Veştile despre atacurile sovietice cu tancuri au provocat în rândurile germanilor o “teamă de tancuri”. Aproape nici un tun antitanc nu mai avea muniție. Nimeni nu avea timp să reflecteze cum îi disprețuiseră ei pe români, cu două luni în urmă, pentru o astfel de reacție.

În această etapă destul de târzie a bătăliei, Hitler a decis că, pentru a rezista, Armatei 6 trebuie să i se dea mai mult ajutor. Motivele sale erau, bineînțeles, diverse. S-ar putea să fi fost cu adevărat şocat când a aflat de la căpitanul Behr ce puțin ajutor ajungea acolo, dar dorea în acelaşi timp să fie sigur că Paulus nu va avea nici o scuză ca să capituleze. Soluția lui - o mişcare caracteristică ce antrena o mare

activitate cu foarte puține rezultate palpabile - era înființarea unui Stat-major cu destinație specială, sub comanda feldmareşalului Erhard Milch, care să supravegheze operațiunile de aprovizionare pe calea aerului. Un membru al personalului lui Milch a considerat această măsură târzie drept "scuza lui Hitler pentru a putea să spună că încercase totul pentru a salva soldații din încercuire".

Albert Speer l-a însoțit pe Milch la aerodrom, când acesta se pregătea să plece pentru a-şi prelua noua funcție. Milch i-a promis că va încerca să-l găsească pe fratele său pentru a-l scoate pe calea aerului din încercuire, dar nici Ernst Speer, nici ceilalți soldați din unitatea sa nu au mai fost găsiți. Toți erau "dispăruți, prezumtiv morți". Singura urmă, a consemnat Speer, a fost o scrisoare venita pe avion, "disperat din cauza vieții, supărat din cauza marții şi înverşunat din cauza mea, fratele său".

Milch şi personalul său au ajuns la Taganrog, crezând că vor putea realiza ceva, dar aşa cum spunea un ofițer de transporturi Luftwaffe, "o singură privire asupra situației actuale a fost suficientă pentru a-i convinge că nu se mai putea face nimic cu resursele disponibile, total insuficiente".

Dimineața zilei de 15 ianuarie, prima lor zi de muncă, nu a însemnat un început încurajator. Milch a primit un telefon de la Führer, care i-a cerut să se intensifice transportul aerian spre Stalingrad. Ca pentru a scoate în evidență eforturile sale, Hitler i-a acordat în aceeaşi zi lui Paulus Crucea Cavalerilor cu Laur. La amiază, Göring l-a sunat pe Milch pentru a-i interzice să se ducă cu avionul la Stalingrad. Fiebig a raportat apoi că Pitomnik căzuse în mâinile ruşilor (afirmație uşor prematură) şi că radiofarurile nu fuseseră încă instalate la Gumrak, aşa că nu se puteau trimite avioanele de transport.

Avioanele Messerschmitt 109 rămase au decolat de la Pitomnik curând după zorii zilei următoare, când i-au putut vedea pe ruşi înaintând. Aparatele direcționale către aerodromul de la Gumrak au aterizat pe o zăpadă groasă, care nu fusese curățată. La miezul zilei, Gumrak a suferit un

bombardament puternic de artilerie, iar aparatele Messerschmitt şi Stuka au plecat din interiorul încercuirii pentru ultima oară la ordinul lui Richthofen. Paulus a protestat inutil.

In acea zi, un batalion al Diviziei 295 infanterie s-a predat în bloc. Manifestul lui Voronov, în care se promitea un tratament corect al prizonierilor, părea să-şi fi atins scopul. “Ar fi fost un gest necugetat să fugi”, a spus comandantul batalionului în timpul interogatoriului luat de căpitanul Diatlenko. “Le-am spus oamenilor mei că ne vom preda pentru a ne salva viața.” Acest căpitan, care fusese profesor de engleză, a adăugat: “Mă simt foarte prost Pentru că este primul caz în care se predă un întreg batalion de soldați germani.”

Un alt comandant de batalion care s-a predat mai târziu, de data aceasta din Divizia 305 infanterie din Stalingrad, a vorbit despre “condițiile greu de suportat din batalionul nostru”. “Nu-mi puteam ajuta oamenii şi evitam să-i întâlnesc. Peste tot în regimentul nostru auzeam vorbind soldații despre suferințele îndurate din cauza frigului şi a foamei, în fiecare zi, şeful serviciului medical primea zeci de degerați. Situația fiind catastrofală, am considerat că cea mai bună soluție era să ne predăm cu tot batalionul.”

Aerodromul Pitomnik şi spitalul lui de campanie au fost abandonate cu mare suferință. Cei care nu au putut fi mutați au fost lăsați în urmă în grija unui medic şi a unui subofițer sanitar, practica standard în caz de retragere. Ceilalți răniți, fie că au şchiopătat, s-au târât sau au fost traşi pe sănii pe drumul plin de gropi şi acoperit cu o gheață tare ca oțelul, lung de peste 13 kilometri, până la Gumrak.

Puținele camioane care mai aveau carburant erau luate adesea cu asalt, chiar atunci când erau pline cu răniți. Un căpitan Luftwaffe a descris condițiile în care a fost străbătut drumul, pe 16 ianuarie, ziua în care a căzut Pitomnikul: “Un trafic greu, într-o singură direcție: soldați în retragere care arată mai rău ca nişte vagabonzi. Picioarele şi mâinile le sunt

înfăşurate în fâşii de pătură.” în aceeaşi după-amiază, a consemnat “o creştere considerabilă a soldaților de diverse arme, rătăciți probabil de unitățile lor, care cerşeau mâncare şi adăpost”.

Din când în când, se însenina, lumina soarelui reflectată pe zăpadă fiind orbitoare. La lăsatul serii, umbrele păreau albastre, un albastru rece de oțel, deşi soarele de la orizont era roşu ca sângele.

Situația majorității soldaților, nu doar a răniților, era îngrozitoare.

Şchiopătau din cauza degeraturilor, cu buzele crăpate de ger, cu chipurile ca de ceară, ca şi cum li se scurgea ultima picătură de viață. Oamenii epuizați se prăbuşeau în zăpadă, fără a se mai ridica de acolo. Cei care aveau nevoie de haine îşi dezbrăcau camarazii imediat după ce aceştia mureau. Un cadavru înghețat nu mai putea fi dezbrăcat.

Diviziile sovietice nu erau prea departe în spate. “E un ger de crapă pietrele”, nota Grossman, care însoțea trupele. “Zăpada şi aerul rece îți îngheață nările. Te dor dinții. Pe drumul pe care îl urmăm, întâlnim germani înghețați, cu trupurile intacte. Nu i-am ucis noi. Au murit din cauza gerului. Au bocanci proşti şi haine proaste. Tunicile sunt subțiri de parcă ar fi de hârtie [...]. Toată zăpada este plină de urme de paşi. Ni se povesteşte cum s-au retras germanii din satele de-a lungul drumului, şi de pe drum în ravene, aruncându-şi armele.” Erich Weinert, de la o altă unitate, a văzut cârduri de ciori dând târcoale şi repezindu-se apoi să scoată ochii cadavrelor.

La un moment dat, când se apropiau de Pitomnik, ofițerii sovietici au început să cerceteze din nou locul, deoarece zăriseră în depărtare ceva ce semăna cu un orăşel în stepă, dar care nu era marcat pe hărțile lor. Când s-au apropiat, au constatat că era un uriaş depozit militar de vechituri, în care se găseau tancuri distruse, camioane, avioane avariate, motociclete, tunuri de asalt, semişenilate, piese de artilerie autotractate şi aproape orice piese de echipament

imaginabile. Cea mai mare satisfacție a soldaților ruşi a fost să vadă avioane doborâte şi abandonate lângă aerodromul de la Pitomnik, mai ales uriaşele Focke-Wulf Condor, înaintarea lor spre est către Stalingrad a provocat glume neîncetate despre faptul că se aflau mereu "în spatele ruşilor".

În această fază a retragerii, majoritatea soldaților au încetat să mai spere în diviziile SS de tancuri şi în trupele de întărire. Ofițerii Ştiau că Armata 6 era condamnată. "Câțiva comandanți", consemna un medic, "au venit la noi şi ne-au cerut stăruitor otravă pentru a se sinucide." Medicii au fost, la rândul lor, tentați de ideea de a *ăsa totul baltă, dar şi-au dat seama că era datoria lor să stea cu răniții. Din cei 600 de medici ai Armatei 6, nici unul apt de muncă nu a plecat.

Punctele medicale de evacuare a răniților erau în acea perioadă atât de supraaglomerate, încât pacienții stăteau mai mulți într-un Pat Adesea, când un rănit era adus de camarazii săi, medicul le făcea semn să plece pentru că avea prea multe cazuri disperate.

"Confruntați cu atâta suferință", consemna un sergent Luftwaffe,, ,cu atâția oameni chinuiți, cu atâția morți şi convinşi că nu va fi ajutat, l-am luat pe locotenentul nostru înapoi cu noi. Nimeni nu ştia numele acelor nefericiți care, îngrămădiți unul lângă altul pe jos, sângerând de moarte, mulți fără un braț sau fără un picior, mureau în cele din urmă, neprimind nici un ajutor." Lipsa de ipsos i-a obligat pe medici să folosească tot felul de improvizații în cazul membrelor zdrobite. "Cazurile de şoc postoperator erau tot mai numeroase", nota un chirurg. Numărul celor bolnavi de difterie a crescut foarte mult. Partea cea mai rea era că se înmulțeau păduchii pe răniți. "Pe masa de operație, trebuia să radem păduchii de pe uniforme şi de pe piele cu o spatulă şi să-i aruncăm în foc. Eram nevoiți să-i scoatem şi din sprâncene şi bărbi, unde se formaseră ciorchini."

Aşa-numitul "spital" de la Gumrak era şi mai rău decât cel de la Pitomnik, în mare parte deoarece era copleşit de afluxul de pacienți. "Era ca în iad", relata un ofițer rănit, care se

retrăsese din “nasul” Karpovka. “Cadavrele zăceau grămezi lângă drum, unde oamenii căzuseră şi muriseră. Nimănui nu-i mai păsa. Nu existau bandaje. Aerodromul era bombardat şi patruzeci de oameni erau înghesuiți în câte un buncăr săpat pentru zece, care se cutremura la fiecare explozie.” Preotului catolic de la spital i se spunea “Regele morții de la Gumrak” pentru că împărtăşea peste 200 de oameni pe zi. Preoții, după ce închideau ochii morților, obişnuiau să le smulgă partea de sus a plăcuței de identificare, ca dovadă oficială a decesului. Buzunarele li se umpleau foarte repede.

Medicii lucrau şi în “ravenele morții”, unde răniții zăceau în tunelele săpate pentru cai. Pentru un medic, un astfel de loc, cu cimitirul deasupra capului, era Golgota. Acest punct de prim-ajutor şi centrul pentru leziunile craniene au trebuit să fie abandonate, cei foarte grav răniți fiind lăsați acolo. Când au sosit, peste câteva zile.

ruşii i-au mitraliat pe răniți. Ranke, un interpret de divizie rănit la cap, s-a ridicat şi le-a vorbit pe ruseşte. Uimiți, ostaşii au încetat sa mai tragă, l-au dus la comandant, care la rândul său l-a trimis in spatele germanilor în retragere, pentru a le cere să se predea.

Dacă ostaşii ruşi erau mânați de setea de răzbunare, atunci cadavrele înghețate ale prizonierilor Armatei Roşii lăsate sub cerul liber au contribuit mult la alimentarea furiei lor. Supraviețuitorii erau atât de înfometați, încât cei mai mulți mureau imediat după ce salvatorii lor le dădeau pâine şi cârnați din rațiile lor.

Încercuirea s-ar fi prăbuşit mult mai rapid dacă oamenii nu ar fi păstrat un sâmbure de încredere în cauza pentru care luptau. Un sergent Luftwaffe din Divizia 9 artilerie antiaeriană scria acasă: “Sunt mândru că mă număr printre apărătorii Stalingradului. Fie ce-o fi, iar dacă va fi să mor, voi avea satisfacția de fi luat parte la marea bătălie defensivă de pe Volga, în extremitatea ei estică, pentru patria mea, şi de a-mi fi dat viața pentru Führer-ul nostru şi pentru libertatea națiunii noastre.” Chiar şi în această etapă, majoritatea

unităților combatante au continuat să opună o rezistență înverşunată şi au existat exemple remarcabile de curaj. Generalul Jaenecke relata că “un atac executat de douăzeci şi opt de tancuri ruseşti lângă Gara Bassagino a fost oprit de locotenentul Hirschmann, care a operat singur un tun antitanc. In această angajare, a distrus cincisprezece tunuri T-34”. În etapa finală a bătăliei, conducerea a avut o importanță mai mare decât oricând. Apatia şi autocompătimirea erau cele mai mari primejdii, atât pentru ordinea militară, cât şi pentru supraviețuirea personală.

În sectoarele care nu fuseseră cucerite încă, oamenii înfometați erau prea istoviți pentru a ieşi din buncăr ca să-şi ascundă lacrimile de camarazii lor. “Mă gândesc la tine şi la băiețelul nostru”, scria un soldat necunoscut într-o scrisoare care nu a ajuns niciodată la soția lui. Nu mă mai interesează nimic altceva. Mi se frânge inima când mă gândesc la tine.” Afară, în locaşurile de tragere, oamenii erau atât de înghețați şi de slăbiți, încât din cauza mişcărilor necoordonate păreau drogați. Cu toate acestea, un bun sergent îi ține în frâu, asigurându-se că armele erau curățate şi grenadele stocate la îndemână în “rafturile” săpate în locaşuri.

Pe 16 ianuarie, imediat după capturarea aerodromului de la Pitomnik, Statul-Major al Armatei 6 a trimis un mesaj în care se plângea că Luftwaffe paraşuta proviziile. “De ce nu au fost aduse proviziile cu avioanele la sol la Gumrak?” Fiebig a răspuns că luminile de aterizare şi aparatura radio de dirijare de la sol nu erau funcționale. Paulus pare să nu fi realizat ce haos domnea pe aerodrom. Echipele de descărcare erau prost organizate, iar oamenii erau prea slăbiți ca să mai muncească - “total apatici”, aşa cum constatase Luftwaffe. Cei uşor răniți, cei rătăciți de unitate şi dezertorii atraşi către aeroport de speranța de salvare nu mai respectau disciplina militară. Jandarmii nu mai puteau controla gloata de soldați înfometați, care încercau cu disperare să plece de acolo. Potrivit rapoartelor Luftwaffe, mulți dintre aceştia erau români.

Pe 17 ianuarie, Armata 6 fusese împinsă înapoi în jumătatea de est a încercuirii, în următoarele patru zile au avut loc relativ puține lupte, deoarece Rokossovski îşi redesfăşura trupele pentru ofensiva finală, în timp ce majoritatea regimentelor înaintate executau ordinele, în spate avea loc o dezintegrare accelerată. Departamentul şefului serviciului de încartiruire consemna: "Armata nu mai are nici o posibilitate să-şi aprovizioneze trupele." Aproape toți caii fuseseră mâncați. Nu mai rămăsese aproape deloc pâine, care oricum era înghețată bocnă, fiind numită de aceea Eisbrot (pâine de gheață). Mai existau totuşi depozite pline cu alimente, rezerva unor ofițeri de intendență mult prea zeloşi, pe care ruşii le-au capturat intacte. Unele persoane cu autoritate, poate că în mod inevitabil, îşi exploatau funcția deținută. Un medic avea să descrie mai târziu curând unul din superiorii săi, chiar în fața sa, "îşi hrănea câinele cu pâine unsă cu mult unt, în timp ce pentru cei aflați în punctul medical de prim-ajutor nu exista nici un gram de unt".

Paulus, convins că sfârşitul era aproape, i-a trimis un mesaj Pe 16 ianuarie generalului Zeitzler, recomandând ca unităților care mai puteau să lupte să li se permită să treacă la ofensivă către sud, deoarece rămânerea în încercuire ar fi însemnat fie închisoarea, fie moartea prin înghețare sau prin inaniție. Chiar dacă nu s-a primit un răspuns imediat din partea lui Zeitzler, au fost emise ordinele pregătitoare. In seara următoare, pe 17 ianuarie, un ofițer de Stat-Major din Divizia 371 infanterie i-a spus locotenent-colonelului Mäder:

„La primirea numelui de cod «Leul», trupele încercuite vor începe sâ iasă prin luptă prin toate părțile. Comandanții de regiment vor aduna grupuri de luptă de câte două sute din cei mai buni oameni, vor informa restul dispozitivului în marş şi vor începe ofensiva."

Câțiva ofițeri începuseră deja "să se gândească la modalități de a scăpa de captivitatea rusă, care ni se părea mai rea decât moartea", Freytag Loringhoven din Divizia 16 tancuri s-a gândit să folosească jeepurile americane capturate

de la ruşi. Îmbrăcaţi în uniforme ale Armatei Roşii şi însoţiţi de câţiva hiwi de nădejde, care doreau să scape de răzbunarea NKVD, urmau să încerce să se strecoare printre liniile inamice. Ideea părea bună, ea ajungând până la conducerea diviziei, printre care se număra şi comandantul ei, generalul Angern. Chiar şi comandantul corpului de armată, generalul Strecker, a fost pentru scurtă vreme tentat s-o pună în aplicare, dar, ca ofiţer care credea în valorile tradiţionale, nici nu se punea problema să-şi părăsească soldaţii. Un grup din Corpul 11 a făcut acest lucru, iar alte câteva mici detaşamente, unele pe schiuri, au ieşit prin partea de sud-est, în ultimele zile ale încercuirii. Doi ofiţeri de Stat-Major ai Armatei 6, colonelul Elchlepp şi locotenent-colonelul Niemeyer, şeful serviciilor de informaţii, au murit în stepă.

Paulus, bineînţeles, nu a luat în considerare ideea de a-şi abandona trupele. Pe 18 ianuarie, când a fost distribuită în unele divizii ultima corespondenţă venită din Germania, a scris un singur rând de rămas-bun, dând acest mesaj unui ofiţer pentru a-l duce soţiei sale.

Medaliile, verigheta şi inelul cu sigiliu au fost, se pare, confiscate “lai târziu de Gestapo.

Generalul Hube a primit ordin să plece cu avionul de la Gumrak, a doua zi dimineaţă devreme, cu un Focke-Wulf Condor, pentru a se Bătură Statului-Major cu destinaţie specială al lui Milch. Pe 20 ianuarie, după sosirea sa, a trimis la rândul lui o listă de “ofiţeri de “încredere şi energici”, care să fie trimişi să i se alăture. Nu este r că majoritatea nu erau specialişti în aprovizionare sau în transporturi aeriene, ci ofiţeri din corpul lui de tancuri, mai ales din vechea lui divizie. Hube, neîndoielnic, avea o justificare pentru cei nominalizaţi, deoarece Statul-Major al Armatei 6 stipulase ca specialiştii în tancuri să fie printre cei îndrituiţi să fie evacuaţi pe calea aerului.

Ofiţerii instruiţi pentru statul-major erau şi ei incluşi în categoria specialiştilor, dar prioritatea cea mai curioasă a fost

cea căreia i s-ar fi potrivit cel mai bine denumirea de Arca lui Noe a Armatei 6.

Sergentul-major Philipp Westrich din Divizia 100 infanterie uşoară, faianțar de meserie, a fost “scos cu avionul din încercuire pe 22 ianuarie 1943, la ordinul Armatei 6, care ceruse un om din fiecare divizie”. Locotenent-colonelul Mäder şi doi subofițeri au fost selectați din Divizia 297 infanterie şi lista continuă aşa, divizie după divizie. Hitler, abandonând Armata 6 a lui Paulus, se şi gândea să formeze o nouă Armată 6 - un ou de pasăre Phoenix smuls din cenuşă. Pe 25 ianuarie, ideea s-a transformat în plan hotărât.

Aghiotantul lui Hitler, generalul Schmundt, consemna: “Führer-ul a decretat reformarea Armatei 6 cu un efectiv de douăzeci de divizii.”

În cazul curierilor cu grad de ofițer, cărora li s-au încredințat documente importante, criteriul principal de selecție a fost compasiunea. Prințul Dohna-Schlobitten, care a plecat pe 17 ianuarie, a fost repartizat la Statul-Major al Corpului 14 tancuri nu pentru că era şeful serviciului de informații, ci pentru că era ofițerul superior care avea cei mai mulți copii. Curând după aceea, Statul-Major al Armatei 6 a insistat ca ofițerii scoşi din încercuire în calitate de specialişti să aibă şi misiunea de curieri. Căpitanului von Freytag Loringhoven, selecționat pentru activitatea sa de comandant de batalion de tancuri, i s-a dat ca prim ordin să colecteze depeşele Şi alte documente de la cartierele generale ale armatei. Acolo l-a văzut pe Paulus, care “părea încovoiat sub greutatea răspunderii”.

La Aerodromul Gumrak, după o lungă aşteptare, s-a îndrepta către unul din cele cinci bombardiere Heinkel, escortat de jandarm'' care au fost nevoiți să-i împingă înapoi pe răniți şi pe bolnavi cu amenințarea pistoalelor automate, în momentul plecării, inevitabil, sentimentele sale erau amestecate. “M-am simțit foarte prost pentru că îmi părăseam camarazii. Pe de altă parte, aveam o şansă să supraviețuiesc.” A încercat să-l scoată şi pe contele Dohna (un văr îndepărtat

al prințului Dohna), dar era prea bolnav. Cu toate că a urcat în siguranță în avion, împreună cu vreo zece soldați răniți, Freytag Loringhoven şi-a dat seama că erau în continuare amenințați. Aparatul Heinkel în care se aflau staționa la sol lângă pistă, în timp ce alte patru avioane au decolat înaintea lui. În timpul realimentării cu carburant, se înfundase o pompă. Proiectilele de artilerie cădeau din ce în ce mai aproape. Pilotul a aruncat pompa şi a urcat în fugă în carlingă. Au decolat, ridicându-se încet, cu încărcătura grea de răniți, în pătura joasă de nori. Pe la 2 000 de metri, avionul a ieşit deasupra norilor în "minunata lumină a soarelui", şi atunci lui Freytag Loringhoven i s-a părut că "s-a născut a doua oară".

Când au aterizat la Melitopol, ambulanțele aşteptau să preia răniții şi o maşină de comandament l-a condus pe Freytag Loringhoven la Cartierul General al feldmareşalului Manstein.

Nu-şi făcuse nici un fel de iluzii în legătură cu felul în care arăta:

"Eram într-o stare foarte proastă." Deşi era un bărbat înalt, bine făcut, slăbise până la 55 de kilograme. Obrajii îi erau cavernoşi. Ca toți ceilalți din interiorul încercuirii nu se bărbierise de mai multe zile. Combinezonul de artilerist era murdar şi rupt, iar bocancii erau înfăşurați în zdrențe ca să-l apere de degerături. Stahlberg, aghiotantul lui Manstein, cu uniforma sa cenuşie impecabilă, a rămas cu gura căscată. "Stahlberg mă privea şi mi-am dat seama că se întreba: «O fi având păduchi?» - desigur, aveam păduchi - şi mi-a strâns mâna cu multă precauție."

Stahlberg l-a dus direct înăuntru pentru a-l vedea pe Manstein, care l-a primit mult mai prietenește. Feldmareşalul s-a ridicat imediat în picioare în fața biroului său, l-a ocolit şi a venit direct pentru a~i strânge mâna fără nici un fel de scrupule aparente. A luat depeşele şi l-a întrebat pe tânărul căpitan despre condițiile din încercuire. Freytag Loringhoven şi-a dat seama totuşi că Manstein era "Un om rece".

Manstein i-a spus lui Freytag Loringhoven că va fi ataşat la statul-major cu destinație specială al feldmareşalului Milch, înființat pentru a îmbunătăți transportul aerian. S-a prezentat apoi la generalul-colonel von Richthofen, care a luat notă de sosirea lui şi i-a spus că este prea ocupat şi nu-l poate primi. Feldmareşalul Milch, pe de altă parte, un "vechi nazist" pe care nu se aştepta să-l placă, s-a dovedit "mult mai uman". Pe acesta l-a îngrozit felul în care arăta Freytag Loringhoven. "Dumnezeule, uite-te în ce hal arăți!" După ce l-a întrebat despre condițiile de la Stalingrad, a spus: "Acum trebuie să primeşti nişte mâncare bună."

A dat ordin ca Freytag Loringhoven să primească rații speciale de carne, unt şi chiar miere. Tânărul comandant de tancuri, epuizat, a fost condus apoi într-unul din compartimentele de dormit ale trenului de lux. "Era pentru prima oară când vedeam un pat după nouă luni. Nu mi-a păsat de păduchi. M-am aruncat în lenjeria albă şi am hotărât să-mi amân vizita la punctul de deparazitare pentru a doua zi dimineață. Tihna şi căldura - afară erau minus douăzeci şi cinci de grade - erau, prin comparație, de necrezut."

Ofițerii care fuseseră scoşi din încercuire pentru a lucra la Statul-Major cu destinație specială al feldmareşalului Milch s-au simțit la început dezorientați în acea lume a îndestulării şi oportunităților. Dar tot nu îşi dădeau seama la ce se puteau şi la ce nu se puteau aştepta de la un transport aerian. "Este posibil să se aducă tancuri, unul câte unul, pe calea aerului?" a fost una din întrebările puse de Hube la prima sa întâlnire cu Milch.

Milch însuşi, la fel ca toți cei care nu fuseseră în interiorul încercuirii, nu putea încă înțelege condițiile teribile de acolo. La primirea mesajului lui Paulus din 18 ianuarie, că Armata 6 putea să mai reziste doar câteva zile, deoarece rămăseseră efectiv fără combustibil şi fără muniție, Milch i-a spus lui Göring într-o convorbire telefonică: "Cei din fortăreață par să-şi fi pierdut cumpătul."' Manstein este de aceeaşi părere, a

adăugat el. Amândoi par să f> adoptat în mod instinctiv o politică de simpatie personală pentru indivizi, distanțându-se de ororile suferite de armata abandonată.

Implicațiile mai largi ale dezastrului iminent au fost lăsate în statului-major al Führer-ului şi a Ministerului Propagandei de ța Berlin, "încercuirea de la Stalingrad se apropie de sfârşit", declarase Goebbels la şedința ministerială ce avusese loc cu trei zile în urmă. "Presa germană trebuie să pregătească reportaje corespunzătoare despre rezultatele victorioase ale acestei mari bătălii din oraşul lui Stalin - dacă este necesar şi cu suplimente." "Victoria" era, după cum se presupune, o victorie morală.

Helmuth Groscurth, şeful de stat-major al lui Strecker şi cel mai activ membru al opoziției față de regim din încercuire, era convins că ofițerilor superiori trebuia să li se spună situația reală pentru a-i face să treacă la acțiune. A aranjat o ieşire din încercuire unuia dintre colegii săi de încredere, maiorul conte Alfred von Waldersee.

Acesta urma să meargă direct la Statul-Major General al armatei, din Bendlerstrasse, din Berlin, pentru a-l vedea pe Olbricht, un membru marcant al opoziției, apoi pe generalul (în retragere) Beck, cu mesajul că "doar o lovitură imediată" împotriva lui Hitler putea salva acum Armata 6. Beck i-a cerut lui Waldersee să meargă direct la Paris pentru a-i vedea pe generalul von Stülpnagel şi pe feldmareşalul von Rundstedt. Răspunsul acestuia din urmă a fost atât de "deprimant", încât Waldersee a înțeles că nu poate face nimic.

Groscurth i-a trimis, pe 20 ianuarie, o ultimă scrisoare fratelui său, de ziua de naştere a fiicei sale Susi - "care curând nu va mai avea tată, la fel ca alte câteva milioane de copii". "Chinurile continuă şi se vor înrăutăți de la oră la oră. Suntem împinşi înapoi în zona cea mai strâmtă. Vom lupta, totuşi, până la ultimul cartuş, aşa cum s-a ordonat, mai ales de când ni se spune că ruşii ucid toți prizonierii, ceea ce mă îndoiesc [...]. Oamenii nu ştiu ce se întâmplă acum. Nu se respectă nici o promisiune."

Statul-Major al Armatei 6 a înțeles că personalul lui Milch nu-şi dădea seama cât de rău stăteau lucrurile. “Nu rămăsese nici un om sănătos pe front”, raporta el în ziua aceea, “toți suferă cel puțin de degerături. Comandantul Diviziei 76 infanterie a vizitat frontul ieri Şl a găsit mulți soldați morți înghețați.”

Ofensiva sovietică a început cu forțe reînnoite în dimineața de 20 ianuarie. Armata 65 a atacat pe la nord-vest de Gonceara, localitate cucerită în noaptea aceea. Obiectivul principal era Gumrak, aflat doar la câțiva kilometri depărtare.

Evacuarea aerodromului şi a Cartierelor Generale învecinate s-a desfăşurat haotic sub focul bateriilor de katiuşe. În noaptea aceea, personalul lui Milch a primit un mesaj de la Statul-Major al Armatei 6: “Aerodromul Gumrak inutilizabil începând cu 22 ianuarie, ora 4.00. Din momentul acesta, noul aerodrom de la Stalingradski va fi liber pentru aterizări.” Asta era versiunea optimistă. Pista de aterizare de la Stalingradski nu putea primi avioane mari. Generalul Paulus era cât se poate de fatalist şi suferea desigur de o profundă depresie.

Un maior Luftwaffe, reîntors de la Stalingrad, i-a relatat feldmareşalului Milch spusele lui Paulus: “Orice ajutor care soseşte de acum înainte este tardiv. Oamenii noştri nu mai au nici un pic de putere.” Când maiorul a încercat să-l informeze despre situația generală de la vest, din fața Grupului de Armate Don, Paulus a replicat: “Pe morți nu-i mai interesează istoria militară.”

Din cauza lipsei de carburanți, 500 de răniți au fost lăsați în spitalul de campanie de la Gumrak. În primele ore ale zilei de 22 ianuarie, în depărtare se putea vedea infanteria rusă, înaintând în lanț de trăgători, de parcă participau la o “vânătoare de iepuri”. Când inamicul s-a apropiat în limitele razei de acțiune a puştii, ofițerii Diviziei 9 antiaeriene, care apăraseră aerodromul, s-au înghesuit în ultimul vehicul, o maşină de comandament. La câteva sute de metri, au întâlnit pe drum un soldat de la spitalul de campanie, cu picioarele

amputate, care încerca să se deplaseze pe o sanie. Ofițerii Luftwaffe s-au oprit şi i-au legat sania de spatele maşinii, aşa cum le-a cerut soldatul, dar aceasta, după ce au pornit, s-a răsturnat imediat. Un locotenent i-a propus să se agate de partea din față a maşinii, deoarece înăuntru nu mai era loc. Rănitul a refuzat să-i mai întârzie. Se aflau acum în bătaia puştilor infanteriei ruse”Lăsați-mă”, le-a strigat el, “oricum n-am nici o şansă.” Ofițer Luftwaffe ştiau că are dreptate. Orice om care nu putea merge p propriile picioare era ca şi mort. Şi-au continuat drumul cu maşina iar invalidul a rămas aşezat pe zăpadă, lângă drumul înghețat, aşteptând să fie omorât de ruşi.

Nu este exclus să fi fost împuşcat, la fel ca mulți alți răniți de pe marginea drumului. Scriitorul comunist Erich Weinert a pretins că “invalizii abandonați”, care încercau să se țină şchiopătând după camarazii lor, se aflau în calea “focului artileriei Armatei Roşii în plină înaintare”. Adevărul este că Armata Roşie, ca şi Wehrmacht-ul, nu s-a îngrijit aproape deloc de răniții inamicului. Rapoartele care au susținut că cei 500 de răniți lăsați la spitalul de campanie de la Gumrak în grija unui preot de divizie şi a doi sanitari bolnavi au fost masacrați nu sunt corecte. Armata Roşie i-a lăsat să se descurce cu “apă din zăpadă şi carcase de cal”. Supraviețuitorii au fost mutați, zece zile mai târziu, în lagărul de la Beketovka.

Spectacolul înfrângerii devenea tot mai înfiorător, pe măsură ce soldații în retragere se apropiau de Stalingrad. “Cât vedeai cu ochii, zăceau soldați zdrobiți de tancuri, răniți gemând neajutorați, cadavre înghețate, vehicule abandonate din cauza lipsei de carburant, tunuri explodate şi tot felul de piese disparate de echipament.” De pe coastele unui cal mort de pe marginea drumului fusese jupuită toată carnea. Oamenii visau să dea de un container paraşutat, plin de provizii, dar acestea fuseseră fie capturate la aterizare, fie pierdute prin omătul înalt.

Deşi prăbuşirea din centru nu putea fi oprită, în multe sectoare, grupurile de luptă germane continuau să lupte cu înverşunare în retragere. La primele ore ale dimineții de 22 ianuarie, rămăşițele Diviziei 297 infanterie au fost împinse din sectorul Voroponovo înapoi către periferia de sud a Stalingradului. Maiorul Bruno Gebele şi supraviețuitorii batalionului său aşteptau următorul atac.

Singurul lor sprijin de artilerie consta din câteva obuziere, comandate de un sergent, căruia i se spusese să nu deschidă focul până când ruşii nu ajungeau la o distanță de 200-250 de metri. Puțin înainte de ora 7, când rămăşițele batalionului lui Gebele se adăposteau de focul de artilerie în buncăre, o santinelă a dat alerta: Major, sie kommen!

Gebele n-a avut timp decât să strige Raus! Soldații lui s-au aruncat în poziție de tragere. O masă de infanterişti în costume de camuflaj înaintau în atac către ei, urlând *Uraa! Uraa! Uraa!* Când aceştia au ajuns doar la vreo patruzeci de metri de ei, infanteriştii germani au deschis focul cu mitraliere uşoare, puşti şi pistoale automate.

Ruşii au suferit pierderi teribile. “Soldații din primul val au fost ucişi sau au fost lăsați să zacă acolo, ceea ce s-a întâmplat şi cu următorul val, până a apărut cel de-al treilea, în fața pozițiilor noastre erau grămezi de morți sovietici, care ne-au slujit drept saci de nisip.”

Ruşii nu au abandonat atacul. I-au schimbat pur şi simplu direcția şi la ora 9.30 au rupt apărarea românilor pe partea stângă.

Un proiectil de tun antitanc l-a lovit pe locțiitorul lui Gebele, care stătea în picioare lângă el, ucigându-l pe loc. Gebele însuşi a simțit o lovitură puternică în umărul stâng. Furierul lui, sergentul-major Schmidt, a fost şi el omorât. Furios, Gebele a pus o carabină pe grămada de zăpadă din fața lui, reuşind să tragă câteva focuri folosindu-şi brațul şi umărul sănătos.

Un alt val de infanterie rusească s-a îndreptat împotriva lor.

Gebele a strigat celor care supraviețuiseră atacului să tragă din nou.

Un sergent de la statul-major a încercat să tragă cu un aruncător uşor, dar distanța era atât de mică, încât vântul din față a împins bombele asupra propriilor poziții, în cele din urmă, după ce au rezistat şapte ore, Gebele a văzut că pe un turn de apă din spate apăruse un drapel rusesc. Fuseseră învăluiți. A adunat ultimii supraviețuitori ai batalionului său şi i-a condus înapoi către centrul Stalingradului.

În interiorul oraşului, s-au cutremurat la vederea distrugerilor şi a prăbuşirii militare. “Era un ger muşcător”, a scris unul dintre ei, “şi înconjurați de un astfel de haos, aveam impresia că vine sfârşitul lumii.”

Pe 22 ianuarie - a doua zi după ce Goebbels regizase tragedia de la Stalingrad, făcând apel la “războiul total” - Armata 6 a primit un mesaj de la Hitler care i-a pecetluit soarta. “Capitularea nu intră & discuție. Trupele să lupte până în ultima clipă. Dacă este posibil' apărați fortăreața redusă cu trupele încă apte de luptă. Bravura §'

tenacitatea fortărețe! au oferit prilejul de creare a unui nou front şi de a lansa contraatacuri. Armata 6 şi-a adus astfel contribuția istorică la cel mai măreț episod din istoria germană.”

“Un feldmareşal german nu se sinucide cu o forfecuţă de unghii!”

Ori de câte ori vedeau zburând avioane germane, oamenii se uitau după ele lung, neluându-şi ochii de pe cer mult timp după ce acestea dispăreau la orizont. “Cu inima grea”, scria un soldat, “rămâneam cu privirea pierdută după avionul german şi ne gândeam cât de minunat ar fi fost ca acesta să ne fi scos din acest infern în care am fost abandonați.” După cucerirea Aerodromului Gumrak, în zorii zilei de 22 ianuarie, doar câteva avioane au putut ateriza pe pista micului aeroport Stalingradski. “Podul aerian”, şi odată cu el şi ultima posibilitate de salvare, se prăbuşise.

Reaprovizionarea depindea acum de canistrele paraşutate, “bombele de aprovizionare”, dar, în ciuda cererilor Armatei 6 ca paraşutele să fie roşii, Luftwaffe continua să folosească mătase albă. Sistemul paraşutărilor devenea din ce în ce mai mult o acțiune la nimereală, deoarece puține unități mai aveau panouri de recunoaştere, iar Corpul 8 aerian pierduse, pe 24 ianuarie, contactul radio cu Cartierul General al Armatei 6. Hube a trimis un mesaj prin care le spunea soldaților din ruinele Stalingradului că, la auzul Cotoarelor avioanelor, să se întindă pe solul acoperit cu zăpadă sub forma unei cruci, care însemna “Soldați germani aici”. Când lumina sau vizibilitatea era proastă, trăgeau în aer cartuşe de semnalizare

pentru a direcționa avionul la sosire, dar ruşii care se găseau de jur împrejurul lor trăgeau imediat cartuşe de aceeaşi culoare pentru a deruta piloții. Vântul puternic deplasa încărcăturile cu rapiditate, acestea ajungând astfel în mâna inamicului. Unii erau atât de disperați, încât încercau să recupereze canistrele chiar de unde căzuseră. Lunetiştii ruşi îi reperau imediat, în ruinele Stalingradului, soldații

germani înfometați încercau să atragă ostaşii sovietici în ambuscade pentru a le lua ranița cu mâncare.

Căderea Gumrakului a însemnat o altă călătorie îngrozitoare pentru răniți, mulți dintre ei fiind transferați aici de la Pitomnik, după ce nu li se găsise acolo nici un loc într-un avion. "Răniții epuizați se târau printre ruinele oraşului", relata un supraviețuitor, "în patru labe, ca animalele sălbatice, în speranța găsirii vreunui ajutor."

Condițiile din spitalele improvizate din Stalingrad erau şi mai înfiorătoare decât la Gumrak, cu cei 20 000 de răniți înghesuiți în pivnițele de sub ruinele oraşului, ca să nu niai vorbim de bolnavi, care făceau ca totalul pacienților să ajungă la 40 000. Vreo 600 de oameni grav răniți umpleau pivnițele teatrului din Stalingrad, fără curent electric şi instalații sanitare. "Gemete, strigăte de ajutor şi rugăciuni", scria un medic din Divizia 60 infanterie motorizată, "se amestecau cu bubuiturile bombardamentelor. Un miros paralizant de fum, de sânge la care se adăuga duhoarea rănilor umplea încăperea." Nu mai erau bandaje, nu mai erau medicamente, nu mai era apă curată.

Câțiva medici din unitățile din eşalonul din prima linie au primit ordinul să îngrijească bolnavii din rețeaua de tuneluri din ravena Țariței. În acest complex, ce semăna cu galeriile unei mine, fuseseră îngrămădiți peste 3 000 de soldați răniți grav sau foarte bolnavi.

Când s-a prezentat la post, dr. Hermann Achleitner şi-a reamintit imediat sintagma "Părăsiți orice speranță voi, cei ce intrați aici" Grămezile de cadavre înghețate l-au cutremurat, înăuntru, imaginea de iad era amplificată de lămpile cu petrol, singura sursă de lumina.

Aerul fetid, lipsit de oxigen, era dezgustător. A fost întâmpinat cu strigăte jalnice: "Dați-ne ceva de mâncare!" Pacienții primeau doar o felie subțire de pâine râncedă pe zi. Medicii o transformau într-un fel de supă, care era fierbinte şi ținea mai bine de foame. Lipsa de bandaje era gravă pentru cazurile de degerături. "Adesea", nota el, "schimbam de puține

ori bandajele jegoase de pe degetele de la picioare şi de la mâini." Despăducherea era imposibilă. Sanitarii care schimbau bandajele se trezeau cu şiruri cenuşii de păduchi, luați de la pacienți, pe încheieturile mâinilor şi pe brațe. Când murea cineva, păduchii porneau în căutarea altei "gazde". Medicii făceau tot ce le stătea în putință pentru a izola cazurile de tifos imediat după diagnosticare, dar ştiau că foarte curând se vor confrunta cu o epidemie. Un tânăr soldat german, privind mizeria din jurul său, a murmurat: "Cei de acasă nu trebuie să afle niciodată ce se întâmplă aici."

Retragerea din stepă, după ce încercuirea fusese zdrobită de armatele lui Rokossovski, a făcut ca numărul germanilor din oraşul în ruine să ajungă la peste 100 000. Majoritatea aveau dizenterie, icter şi alte boli, iar chipurile lor aveau o culoare galben-verzuie.

Reacțiile civililor din Stalingrad nu erau întotdeauna ostile, după cum au descoperit răniții din Divizia 297 infanterie. "Două femei din Stalingrad mi-au frecat picioarele înghețate timp de o oră ca să prevină efectele unor degerături grave", scria un ofițer. "Din când în când, se uitau la mine compătimitor şi spuneau: «Atât de tânăr şi totuşi trebuie să moară!»" Spre uimirea lor, acelaşi grup de soldați a găsit câteva femei într-o casă parțial distrusă. Tocmai copseseră pâine şi le-au dat şi soldaților în schimbul unei bucăți de carne înghețată de cal.

Noțiunile de "regiment" sau "divizie" nu mai aveau nici un sens.

Divizia 14 tancuri mai avea mai puțin de optzeci de oameni apți să lupte. Le mai rămăseseră un tanc şi o armă de calibru mare cu Muniție, într-o astfel de situație disperată, disciplina a început să se deterioreze. Soldații mai luptau temându-se de răzbunarea ruşilor, ca urmare a refuzului lui Paulus de a capitula.

Neamenințate de tunurile antitanc, tancurile sovietice T-34? zdrobeau sub şenile locaşurile de tragere şi servanții. Buncărele şi clădirile fortificate au fost distruse cu un tun de

câmp care trăgea de la distanța loviturii directe. Soldații germani erau dominați acum de un sentiment puternic de neputință, fiind incapabili să facă ceva pentru camarazii lor răniți sau chiar pentru ei înşişi, înaintarea lor, însoțită de numeroase acte de cruzime, din vara anterioară li se părea că aparține unei lumi cu totul diferite. Pe 25 ianuarie, Paulus şi colonelul Wilhelm Adam, unul dintre ofițerii săi superiori de stat-major, au fost uşor răniți de explozia unei bombe. Generalul Moritz von Drebber s-a predat cu o parte din Divizia 297 infanterie la aproximativ cinci kilometri sud-vest de gurile Țariței. Colonelul sovietic care a venit să-i preia se pare că ar fi întrebat: "Unde vă sunt regimentele?" Moritz von Drebber, potrivit versiunii difuzate două zile mai târziu la radioul sovietic de romancierul Theodor Plievier, alt comunist german din "emigrația moscovită", s-a uitat la mâna de oameni care îi mai rămăseseră, frânți de oboseală şi degerați, şi a răspuns: "Chiar trebuie să vă explic, domnule colonel, unde îmi sunt regimentele?"

Şeful serviciului medical al Armatei 6, generalul Renoldi, a fost unul dintre primii generali care s-au predat. (Direcția de Informații a Armatei Roşii a aflat din interogatoriul acestuia că Paulus era într-o stare de colaps.) Unii generali, totuşi, au avut un rol activ, înlocuitorul lui Hube, generalul Schlomer, a fost rănit la coapsă, iar generalul von Hartmann din Divizia 71 infanterie a fost împuşcat în cap. Generalul Stempel, comandantul Diviziei 371 infanterie, s-a împuşcat, aşa cum au făcut şi alți ofițeri, când inamicul a ocupat sudul Stalingradului până la râul Țarița.

În zorii zilei de 26 ianuarie, tancurile Armatei 21 s-au întâlnit cu Divizia 13 puşcaşi gardă la nord de Gorganul Mamaev, în apropiere de cartierul muncitoresc Octombrie Roşu. Scenele, aşa cum era de aşteptat, au fost emoționante, mai ales pentru Armata 62 a lui Ciuikov, care luptase fără nici un alt sprijin aproape cinci luni"Ochii ostaşilor oțeliți în luptă s-au umplut de lacrimi de bucurie in momentul întâlnirii", scria Ciuikov. Sticlele treceau dintr-o mâna într-

alta în timpul petrecerii organizate cu acel prilej, încercuirea Stalingradului a fost împărțită în două, cu Paulus şi majoritate ofițerilor superiori într-un "buzunar" mai mic, sudic, de rezistență, şi Corpul 11 al generalului Strecker în partea de nord a oraşului, în jurul Fabricii de Tractoare Stalingrad. Singura lui legătură cu lumea exterioară era stația radio a Diviziei 24 tancuri.

În următoarele două zile, soldați germani şi români izolați, răniții şi grupurile combatante active s-au retras în "buzunarul" sudic din ce în ce mai mic, unde Paulus şi Schmidt îşi instalaseră noul Cartier General, sub magazinul universal Univermag, din piața Roşie. Ultimul simbol al ocupației germane era steagul cu svastică ce atârna pe un catarg improvizat, prins de balconul de deasupra intrării principale. Rămăşițele Regimentului 194 infanterie mecanizată al colonelului Roske asigurau apărarea. Roske a fost avansat la gradul de general, în calitate de comandant al "defunctei" Divizii 71 infanterie.

Din cauza numărului din ce în ce mai mare de ofițeri superiori care se predau, Direcția 7 a Frontului Don, care răspundea de "propaganda operativă", era mai ocupată decât oricând. Deoarece, de la lansarea ofensivei, fuseseră aduşi foarte mulți prizonieri pentru a fi interogați, era nevoie să fie aleşi "cei mai interesanți".

Căpitanul Diatlenko a primit ordinul să se prezinte imediat la Cartierul General al Frontului Don. Fusese adus la interogatoriu un alt general german capturat, generalul Edler von Daniels. Diatlenko ştia că merita să se ocupe personal de acesta, în sacii cu corespondență găsiți printre rămăşițele avionului de transport doborât la începutul lunii se descoperiseră scrisori sub formă de jurnal pe care Daniels le trimisese soției sale. Daniels, ca şi majoritatea prizonierilor nou capturați, era vulnerabil. Anchetator experimentat, Diatlenko ştia că cea mai bună tactică era cea la care celălalt se aştepta cel mai puțin. L-a întrebat inițial pe prizonier despre "copilul încercuirii", apoi l-a abordat brusc arătându-i

scrisorile şi documentele pe care Daniels le credea în siguranță în Germania.

Herr General, zice Diatlenko că i-ar fi spus. “Vă rog să vă luați documentele. Vă aparțin şi le puteți păstra în arhiva familiei după ce va veți întoarce acasă după război.” Se pare că Daniels i-a fost foarte recunoscător. A acceptat ceaiul, biscuiții şi țigările care i s-au oferit şi apoi “a răspuns la întrebările noastre”. Diatlenko l-a ținut până seara. După o pauză pentru cină, interogatoriul a continuat până la miezul nopții.

De multe ori, o astfel de abordare rafinată nu era necesară.

Confuzia şi furia înfrângerii au avut ca rezultat un comportament docil, dacă nu chiar cooperant, al ofițerilor care se simțeau personal trădați, dar şi vinovați față de propriii lor oameni pe care îi făcuseră să creadă în promisiunile lui Hitler. În timpul interogatoriului, făceau de multe ori remarci defavorabile la adresa Führer-ului şi a regimului, îl considerau pe Goebbels un “om lipsit de voință” şi regretau amarnic că supraponderalul Göring nu fusese supus la “dieta Stalingrad”. Ruşii şi-au dat seama că aceşti generali recunoscuseră ce fel de om era cu adevărat Führer-ul doar după ce simțiseră pe pielea lor rezultatele modului perfid în care se purtase acesta față de ei şi de Armata 6. Câțiva îl considerau criminal, atât pe el, cât şi politica adoptată în timpul înaintării în Rusia, când atâtea atrocități fuseseră comise în spatele liniilor lor, atrocități de care se considerau, parțial, responsabili.

Din interogatoriile ofițerilor capturați, Statul-Major al Frontului Don a dedus că Paulus “se afla sub o mare presiune, având de jucat un rol pe care fusese obligat să-l accepte”. Ruşii erau convinşi că Paulus era practic prizonier în propriul său Cartier General, păzit de şeful acestuia. Diatlenko nu avea nici un dubiu că Schmidt era “ochii şi mâna partidului nazist” în Armata 6, deoarece ofițerii capturați spuneau că “Schmidt comandă armata şi chiar pe Paulus însuşi”.

Colonelul Adam, interogat ulterior de Diatlenko, i-a spus acestuia că Schmidt fusese cel care dăduse ordinul ca solii de capitulare să fie trimişi înapoi. (Diatlenko nu i-a spus că a fost unul dintre ei.) Ofițerii superiori de la Statul-Major al Armatei 6 ştiau, se pare, foarte bine ce conținea pachetul învelit în hârtie impermeabilă. In dimineața zilei de 9 ianuarie, în timp ce Diatlenko şi Smîslov aşteptau în buncăr, aceştia citiseră la micul dejun manifestele cu textul ultimatumului aruncate de avioanele ruseşti, în aceeaşi dimineață generalul Hube se întorsese la Stalingrad după întâlnirea cu Hitler.

Adusese cu el ordinul conform căruia nu se va capitula. Potrivit lui Adam, acesta a consolidat poziția generalului Schmidt în Statul-Major al Armatei 6.

Pe 29 ianuarie, în ajunul celei de-a zecea aniversări a venirii lui Hitler la putere, Statul-Major al Armatei 6 a trimis un mesaj de felicitări din pivnița ruinată. “Führer-ului! Armata 6 îşi salută Führer-ul la aniversarea preluării puterii. Drapelul cu svastică flutură încă deasupra Stalingradului. Fie ca lupta noastră să fie o pildă pentru ca generațiile prezente şi viitoare să nu capituleze niciodată în situații disperate pentru ca Germania să fie victorioasă în cele din urmă.

„Heil mein Führer! Paulus.”

Acest mesaj, grotesc dacă ținem seama de împrejurări, pare mai curând redactat şi trimis de generalul Schmidt. Cuvintele poartă pecetea stilului său. Paulus, la vremea aceea, era bolnav de dizenterie, era zguduit din cauza evenimentelor şi demoralizat, astfel încât nu este greu să ni-l imaginăm dând doar aprobator din cap atunci când i s-a arătat textul mesajului. Groscurth, de pildă, afirmase într-o scrisoare, cu puțin timp în urmă: “Paulus este într-o stare de dezintegrare fizică şi morală.”

Pe 30 ianuarie, ziua aniversării, Göring a ținut de la Ministerul Forțelor Aeriene un discurs radiodifuzat, în care a comparat Armata 6 cu spartanii la Thermopile. Discursul nu a fost bine primit la Stalingrad. Faptul că Göring, şi nu

altcineva, a fost cel care a ținut “discursul nostru funebru” a generat insulte şi injurii. Gottfried von Bismarck a spus că efectul discursului a fost “macabru”, în Pivnițele teatrului din Stalingrad, pline de răniți, glasul lui Göring a fost recunoscut imediat. “Dă-l mai tare!” a strigat cineva.

“Închide-l!” urlau alții, înjurând. Emisiunea s-a terminat cu Simfonia a V-a de Bruckner. Câțiva ofițeri au glumit cu amărăciune că “sinuciderea evreilor” de la Masada ar fi fost o comparație mai potrivită decât Thermopile, fără să realizeze câtă dreptate aveau.

Hitler conta într-adevăr pe o sinucidere în masă, în special a ofițerilor superiori.,

Goebbels a fost cel care a dat glas mesajului lui Hitler, ceva mai târziu în acea zi aniversară, întârziere provocată de bombardamentele forțelor aeriene britanice. Discursul a avut un ton amarnic de sfidare, însă doza de autojustificare era prea mare pentru a putea fi ascunsă. Foarte puține cuvinte au fost dedicate celor de la Stalingrad, dezastrul umbrind sărbătoarea regimului: “Lupta eroica a soldaților noştri de pe Volga ar trebui să fie un îndemn pentru fiecare sa facă tot ceea ce este posibil în lupta pentru libertatea Germaniei şi pentru viitorul națiunii noastre şi, într-un sens mai larg, pentru apărarea întregii Europe.” Era pentru prima dată când se recunoştea că Wehrmacht-ul lupta acum pentru a împiedica înfrângerea.

A doua zi, Hitler, ca şi cum ar vrut să compenseze orice idee de dezastru, a făcut nu mai puțin de patru noi feldmareşali, printre care şi Paulus. Erau cele mai multe avansări în grad înalt de la victoria asupra Franței. Când a aflat de avansarea sa la gradul de feldmareşal, Paulus a înțeles imediat că primise o cupă cu cucută.

La ultima şedință operativă, i-a spus generalului Pfeffer: “Nu intenționez să mă sinucid pentru acest caporal din Boemia.” Un alt general i-a relatat NKVD-istului care îl interoga că Paulus spusese:

“Pare o invitație la sinucidere, dar nu îi voi face această favoare.” Paulus dezaproba, instinctiv, suicidul. Când a auzit că unii dintre oamenii săi alegeau “sinuciderea soldatului” - stând în picioare la marginea tranşeelor şi aşteptând să fie împuşcați de inamic - a dat ordin să se interzică această practică.

Hitler nu era, bineînțeles, preocupat de salvarea unor vieți: îl interesa doar crearea unor mituri convingătoare. Spera ca ofițerii superiori să urmeze exemplul amiralului Lütjens de pe vasul Bismarck, o fantezie alimentată neîndoielnic de vestea morții generalilor von Hartmann şi Stempel.

“Buzunarul sudic” s-a micşorat rapid. Pe 30 ianuarie, trupei sovietice au pătruns până în centrul oraşului, în pivnițe, unde majoritatea germanilor se adăpostiseră de frig şi de focul de artilerie, domneau disperarea şi presimțirile negre, în vechiul sediu cerul de iarnă se putea vedea prin cupola sfărâmată, pardoseala de piatră era acoperită cu moloz şi cu bucăți de zidărie, jar structura sub formă de cuşcă a scărilor şi balustrada erau strâmbate. Steagul Crucii Roşii de la intrare l-a înfuriat pe un ofițer german, care l-a considerat ca un mesaj de capitulare. A coborât în pivniță, unde medicii continuau să opereze la lumina unei lămpi cu gaz în spitalul de campanie, în timp ce aşteptau sosirea ruşilor. Cu fața suptă şi privirea rătăcită, ofițerul i-a amenințat cu pistolul automat. “Ce se întâmplă aici? Nu vom capitula! Războiul continuă!” Mulți suferiseră căderi nervoase din cauza tensiunii luptei sau a halucinațiilor provocate de malnutriție. Pivnițele erau pline de oameni care delirau. Doctorul Markstein, originar din Danzig, s-a mulțumit să ridice din umeri. “Aici este un punct de prim-ajutor”, a spus el. Războinicul nebun nu i-a împuşcat, ci a dispărut ca o nălucă în beznă, fără să mai scoată un cuvânt.

Atunci când generalul von Seydlitz, în aceeaşi clădire, i-a lăsat pe comandanții săi de divizie, pe 25 ianuarie, să decidă singuri dacă să se predea sau nu, Paulus l-a eliberat din funcția de comandă.

A plasat toate diviziile lui Seydlitz sub comanda generalului Walter Heitz, comandantul Corpului 8. Heitz a emis atunci un ordin în virtutea căruia oricine încerca să se predea va fi împuşcat. Când s-au predat Seydlitz şi alți doisprezece ofițeri - printre care generalii Pfeffer, Korfes şi Sanne - s-au tras spre ei focuri de mitralieră dinspre liniile germane în timp ce ruşii îi luau de acolo. Seydlitz va spune mai târziu că doi ofițeri germani au fost răniți mortal ca rezultat al "ordinului apocaliptic" dat de Heitz.

Generalul Heitz, când dăduse ordinul "Luptăm până la ultimul glonț", nu pare să se fi inclus pe el şi statul său major în această declarație bombastică. Un ofițer de sub comanda sa a remarcat că Personalul lui, aproape sigur cu ştirea sa, îşi pregătise deja steagurile albe.

Colonelul Rosenfeld, comandantul Luftwaffe al Regimentului 104 artilerie antiaeriană, a adoptat retorica aşteptată de regim.

"Steagul cu svastică flutură deasupra capetelor noastre", a transmis el în seara de 30 ianuarie. "Ordinele comandantului nostru suprem vor fi în sfârşit urmate. Trăiască Führer-ul!" In noaptea aceea, Statul-Major al Armatei 6 a trimis un mesaj, avertizând că unii comandanți se predau individual deoarece trupele lor nu mai aveau muniție, dar a adoptat şi expresii bombastice de genul celor folosite de Rosenfeld, pretinzând că "ascultau imnul național pentru ultima oară cu brațul ridicat în semn de salut german". Şi de data aceasta, declarația suna mai mult în stilul lui Schmidt decât în cel al lui Paulus. Oricare ar fi adevărul, puțini erau soldații care mai doreau sau mai aveau forța necesară pentru a împărtăşi astfel de emoții, "în noaptea de 30 ianuarie", consemna un sergent, "fiecare dintre noi era muncit de propriile lui gânduri, de o nesiguranță ucigătoare, suferea din cauza rănilor dureroase şi a degeraturilor, din cauza gândurilor la cei de acasă şi la soarta noastră." Mai ales ofițerii se aşteptau să fie executați. Mulți dintre ei şi-au smuls însemnele de grad.

În cursul aceleiaşi nopți, generalul Voronov, în izba lui de la Cartierul General al Frontului Don, s-a trezit dintr-un somn agitat, cuprins de panică. Se temea că Paulus ar putea fugi cu un avion care ar ateriza pe gheața de pe Volga. Reacția lui Stalin față de pierderea unei astfel de prăzi nu era greu de imaginat. A sărit din pat imediat şi a telefonat pentru a da ordin ca tirul tunurilor de pe malul de est la Stalingrad să fie dirijat, ca măsură de precauție, spre gheață.

A doua zi dimineață, devreme, pe 31 ianuarie 1943, Armata 64 a lui Şumilov pusese stăpânire practic pe întreg centrul Stalingradului. Clădirile ruinate şi pivnițele au fost curățate cu grenade şi aruncătoare de flăcări. Piața Roşie a fost supusă unui bombardament intens de obuziere şi artilerie, înainte ca soldații ruşi să se concentreze asupra magazinului universal Univermag. Infanteriştii lui Roske, apărătorii Cartierului General subteran al lui Paulus, au depus în cele din urmă armele. La ora 7.35, căpitanul Behr din statul-major al lui Milch a primit următorul mesaj: "Ruşii la intrare. Ne pregătim să capitulăm." Zece minute mai târziu, când locotenentul-major Feodor Ilcenko a coborât în subsolul supraaglomerat Ş urât mirositor, a sosit semnalul: "Ne predăm." Behr a retransmis apoi mesajul la statul-major al lui Manstein la Grupul de Armate în Germania, comunicatul oficial spunea: "La Stalingrad situația este neschimbată. Starea de spirit a apărătorilor nu s-a deteriorat."

Ofițerii de stat-major de la cartierul general al generalului Şumilov au coborât în subsol pentru a discuta termenii capitulării cu generalul Schmidt. Paulus a rămas într-o încăpere alăturată, Adam informându-l despre mersul discuțiilor. Nu este clar dacă aceasta era o stratagemă pentru ca Paulus să nu-şi lege numele de capitulare sau un alt exemplu că Schmidt era cel care rezolva problemele din cauza stării de spirit a lui Paulus. În sfârşit, după două ore de negocieri, generalul Laskin a sosit pentru a primi capitularea oficială a lui Paulus, înainte ca acesta, Schmidt şi Adam să fie conduşi cu o maşină de comandament la Cartierul General al

lui Şumilov, aşa cum se pare că insistase generalul Roske. Ca şi oamenii lor, cei trei aveau un început de barbă, chiar dacă nu erau atât de cadaverici la chip ca şi soldații lor. Colonelul Adam, a observat Vasili Grossman, avea clapele căciulii de blană lăsate în jos "ca urechile pleoştite ale unui câine de rasă abia ieşit din apă". Operatorii jurnalelor de actualități aşteptau să înregistreze evenimentul.

Cei care se aflau în pivnițele din centrul oraşului i-au aşteptat pe ostaşii Armatei Roşii. Fluturând țevile pistoalelor lor automate, aceştia le-au ordonat germanilor să arunce armele într-un colț şi să iasă afară unul câte unul. Învinşii se pregăteau pentru captivitate înfăşurându-şi bocancii în zdrențe rupte din uniformele lor jerpelite.

Câțiva soldați germani strigau *Hitler kaputt!*, ca semnal al capitulării. Ostaşii ruşi ar fi putut răspunde: Kameraden, Krieg kaputt! Paulus kapituliert!, dar cei mai mulți strigau Faschist! sau Fritz! Komm! Komm!

Când au intrat în pivnițele teatrului, trupele sovietice au ordonat: "Cine poate să meargă să iasă pentru a fi trimis într-un lagăr de prizonieri." Cei care au ieşit au crezut că răniții vor fi îngrijiți. Au descoperit de-abia mai târziu că Armata Roşie opera după principiul că prizonierii care nu puteau mărşălui erau lăsați să moară.

In unul sau două cazuri, furia şi disperarea au produs o combinație explozivă, în clădirea NKVD, toți germanii se aşteptau să fie împuşcați, după ce un ofițer, care îşi ascunsese pistolul, a împuşcat un maior rus de la mică distanță, pentru ca apoi să întoarcă țeava pistolului către el însuşi. Momentul de furie al ruşilor a trecut cumva şi prizonierii au fost cruțați.

Capitularea de la Stalingrad a provocat o stare de nesiguranță, nici un german neştiind ce soartă îl aştepta. Ostaşii sovietici, deliberat sau accidental, au dat foc spitalului plin de răniți improvizat în barăcile geniştilor de lângă aeroport. Doi ofițeri Luftwaffe din unitatea de antiaeriană, care fuseseră escortați într-o încăpere de sus de soldații ruşi

(pentru că aceştia crezuseră că petlițele roşii de pe gulerele lor desemnau un grad înalt), au evadat sărind de la o fereastră spartă. Au aterizat lângă latrină, iar când ruşii au apărut gata să-i împuşte, locotenentul mai tânăr a salvat viața amândurora datorită prezenței lui de spirit şi unui acut simț psihologic. I-a spus camaradului său să-şi dea jos pantalonii. Ruşii au izbucnit în râs şi i-au cruțat. Nu puteau împuşca bărbați cu pantalonii în vine.

Grupările Departamentului Special NKVD căutau atât hiwi, cât şi "câini fascişti", prin care înțelegeau "trupe SS, Gestapo, de tancuri şi de jandarmerie". Câțiva soldați germani, considerați din greşeală SS-işti, care au şi râs când li s-a sugerat că ar fi aşa ceva, au fost împuşcați cu pistoale automate. Se pare că ostaşii Armatei Roşii dintr-o divizie siberiana şi-au întors cu dezgust privirea de la acest spectacol. In aceeaşi relatare, bazată pe un interogatoriu luat de poliția militară secretă şase luni mai târziu unei femei-ofițer sovietic de informații, se înregistra executarea unui grup de douăzeci şi trei de hiwi.

NKVD-ul căuta hiwi. Orice bărbat care nu avea o uniformă germană completă risca să fie împuşcat pe loc, după cum a descoperit un comandant de batalion din Divizia 297 infanterie. "Ostaşii sovietici ne-au oprit brusc, şi din cauza faptului că nu eram îmbrăcat în uniformă şi nu aveam bonetă au vrut să mă împuşte crezând că sunt un hiwi. Doar cunoştințele de limba rusă ale unui medic în-au salvat."

Foarte mulți hiwi au rămas loiali germanilor până la sfârşit, în ruinele Stalingradului, chiar înainte de capitulare, unii soldați din Divizia 305 infanterie mureau de foame. Hiwi din divizia lor au dispărut şi soldații au crezut că nu-i vor mai vedea niciodată, dar ruşii s-au întors pentru a le aduce mâncare, fără să le spună unde o găsiseră. Loialitatea acestor ruşi nu a fost răsplătită întotdeauna cu aceeaşi monedă. Cu puțin timp înainte de capitulare, un ofițer l-a întrebat pe un locotenent: "Ce vom face cu cei opt hiwi ai noştri?

Să-i împuşc?” Locotenentul, înmărmurit de atâta lipsă de suflet, a respins ideea. Le-a spus bieților hiwi să se ascundă şi să se strecoare afară cum pot. După aceea trebuiau să se descurce singuri.

Soarta hiwilor ridicați la sfârşitul Bătăliei de la Stalingrad este încă neclară, în parte din cauza faptului că dosarele Diviziei 10 NKVD sunt închise. Nu există nici o modalitate de a afla câți au murit în cele zece săptămâni de încercuire şi în ultimele trei săptămâni de lupte intense. Unii au fost împuşcați la capturare, câțiva au fost folosiți ca interpreți şi informatori, pentru ca apoi să fie fără îndoială ucişi, dar cei mai mulți au fost trimişi în lagăre de NKVD. Chiar şi membrii serviciilor de informații ale Armatei Roşii nu ştiau ce s-a întâmplat cu ei după aceea. Puteau foarte bine să fi fost masacrați - există relatări ulterioare cu privire la hiwi capturați şi bătuți până la moarte, nu împuşcați, pentru a economisi muniția - dar, în prima parte a anului 1943, regimul sovietic avea nevoie să-şi sporească efectivul de muncă forțată, mai ales atunci când a transferat prizonierii din Gulag în companii de pedeapsă. Soluția de istovire a hiwilor prin muncă până la moarte constituia o răzbunare şi mai mare deoarece le prelungea suferința. Pe de altă parte, atât Stalin, cât şi Beria erau atât de obsedați de trădare, încât nu-i puteau satisface decât execuțiile imediate.

În timpul ultimelor două zile ale bătăliei, autoritățile militare sovietice erau din ce în ce mai preocupate să împiedice mici grupuri să le scape din plasă. Trei ofițeri germani îmbrăcați în uniforme ale Armatei Roşii, conduşi de un locotenent-colonel, au fost capturați Pe 27 ianuarie. Un locotenent rus dintr-un regiment de tancuri a încolțit alți doi ofițeri şi a fost rănit când aceştia au tras în el. Din cele nouă sau zece grupuri de germani care se pare că ar fi reuşit să iasă din încercuire, nici unul nu a scăpat, dar la vremea aceea Grupul de Armate Don fusese împins înapoi peste râul Doneț, la peste 300 de kilometri de Stalingrad. Există totuşi o relatare neconfirmată şi neconvingătoare despre un soldat

care a reuşit să scape, dar a fost ucis a doua zi când o bombă a lovit spitalul de campanie în care era tratat de epuizare şi degerături. Despre alții se spune că ar fi încercat să scape spre sud în stepă şi să caute adăpost la kalmuci, care fuseseră prietenoşi, dar aceştia, ca şi numeroase alte populații din regiunile sudice ale Uniunii Sovietice, aveau să intre curând în "atenția" NKVD-ului lui Beria.

Se spune că ostaşii sovietici din unitățile din eşalonul întâi, mai ales din diviziile de gardă, ar fi fost mai corecți decât cei din eşalonul doi în modul de tratare a unităților învinse. Dar unii ostaşi beți, sărbătorind victoria, împuşcau prizonieri, în ciuda ordinelor primite de a nu proceda astfel. Chiar şi membrii formațiunilor de elită îşi deposedau la iuțeală captivii de ceasuri, inele şi aparate de fotografiat, precum şi de mult prețuitele gamele din aluminiu ale Wehrmacht-ului. Multe din aceste obiecte aveau să fie apoi date pe vodcă, în unele cazuri, i se luau prizonierului cizmele înalte bune, dându-i-se în loc bocanci scâlciați. Un medic şi-a pierdut un exemplar din Faust la care ținea foarte mult, într-o ediție rară legată în piele şi tipărită pe hârtie foarte subțire, pe care soldatul rus şi-a dorit-o pentru a-şi face țigări cu mahorcă. Păturile erau smulse de pe spatele prizonierilor, uneori din răzbunare pentru că germanii luaseră hainele călduroase ale multor civili ruşi.

Uneori, prizonierii, numai piele şi os, ieşeau împleticindu-se din pivnițe şi buncăre, cu brațele ridicate în semn de capitulare, căutând cu privirea o bucată de lemn pe care să o folosească drept cârje. Din cauza degeraturilor, mulți de-abia puteau să mai meargă. Aproape toți îşi pierduseră unghiile de la picioare, uneori cu degete cu tot.

Ofițerii sovietici au observat că soldații români erau într-o stare şi mai proastă decât cei germani. Se pare că rațiile lor fuseseră reduse mai devreme în încercarea de a menține vigoarea germanilor.

Prizonierii îşi țineau privirile plecate, neîndrăznind să se uite la gărzile lor sau Ia cercul de civili vlăguiți care ieşiseră

din ruine într-un număr surprinzător de mare. De jur-împrejur, focuri disparate rupeau tăcerea fostului câmp de bătălie. Cele din buncăre sunau înfundat. Nimeni nu ştia dacă o detunătură nu însemna cumva sfârşitul vreunui soldat găsit ascuns sau al unuia care opusese rezistență, ori al unui soldat rănit grav care primise lovitura de grație.

Aceste resturi învinse ale Armatei 6, fără arme sau căşti, purtând căciulite de lână trase adânc peste urechi sau chiar zdrențe înfăşurate în jurul capului ca să-i apere de gerul cumplit, tremurând în mantalele lor subțiri strânse cu câte un cablu de transmisiuni în loc de curea, au fost strânşi laolaltă ca o turmă şi aranjați în lungi coloane de marş. Un grup de supraviețuitori din Divizia 297 infanterie s-au confruntat cu un ofițer rus care le-a arătat cu mâna ruinele din jur şi a urlat: "Aşa va arăta Berlinul!"

Feldmareşalul Paulus, însoțit de locotenentul Lev Beziminski de la serviciul de informații al Armatei Roşii, a fost condus de la Cartierul General al Armatei 64 cu propria sa maşină de comandament la Cartierul General al Frontului Don în afara localității Zavarikino, aflată la circa 80 de kilometri de Stalingrad. Schmidt şi Adam l-au urmat, sub escortă, cu altă maşină. Au fost conduşi la locuința lor, o altă izbă cu cinci pereți, îi aştepta un detaşament de gardă permanent, sub comanda locotenentului Bogomolov. Ceilalți "generali de la Stalingrad" au fost aduşi în altă izbă din apropiere, unde erau păziți de locotenentul Spektor şi de un pluton.

Bogomolov şi oamenii săi, conştienți de momentul istoric pe care îl trăiau, îi priveau fascinați pe cei pe care îi aveau în grijă.

Paulus, înalt cum era, a fost nevoit să se aplece ca să poată intra.

Urmând exemplul lui Adam, îşi abandonase cascheta, înlocuind-o cu o cuşmă de blană. Mai purta însă uniforma de general-colonel.

Paulus a fost urmat de generalul Schmidt şi de colonelul Adam, care Şi-a impresionat gărzile “cu buna stăpânire a limbii ruse”. Şoferul lui Paulus a sosit ultimul, cărându-le geamantanele grele. Maşina de comandament Mercedes a fost luată imediat de generalul Razakov, comandantul artileriei frontului.

Paulus şi Schmidt au ocupat încăperea interioară a izbei, în timp ce colonelul Adam şi escorta sa au fost încartiruiți în camera exterioară. Li s-au alăturat doi agenți NKVD, trimişi de la Moscova de Beria. Seara târziu, au sosit generalul Malinin, şeful Statului-Major al Frontului, şi colonelul lakimovici, ofițer superior de stat-major.

Beziminski, îndeplinind rolul de interpret, i-a informat pe Paulus şi pe Schmidt că trebuiau să le cerceteze bagajele pentru a vedea dacă nu conțineau “articole interzise”, respectiv obiecte ascuțite din metal. Schmidt a explodat: “Un feldmareşal german”, a urlat el, “nu se sinucide cu o forfecuță de unghii!” Epuizat, Paulus le-a făcut semn cu mâna să nu se mai deranjeze şi le-a dat trusa de bărbierit.

Curând după miezul nopții, i s-a comunicat lui Paulus că se adunaseră comandanții Armatei Roşii şi că îl aşteptau pentru a fi chestionat. Locotenentul Evgheni Tarabrin, ofițerul NKVD vorbitor de limbă germană trimis să-l escorteze peste tot, l-a auzit pe Paulus şoptindu-i lui Schmidt, în timp ce acesta îl ajuta să-şi îmbrace mantaua: “Ce să spun?”

“Aminteşte-ți că eşti feldmareşal al armatei germane”, se spune că i-ar fi sâsâit Schmidt ca răspuns. Şi mai surprinzător şi mai semnificativ pentru urechile celor de la Informații din Armata Rusă, ofițerul rus a raportat că Schmidt îl tutuia pe superiorul său”.

La o jumătate de oră doar după începerea întâlnirii, căpitanul Diatlenko de la NKVD a primit ordinul de a se prezenta la izba mareşalului Voronov, cel care fusese promovat de curând de Stalin.

“Aşa, căpitane”, l-a întâmpinat afabil Voronov. “îți aminteşti desigur vremea când bătrânul nu a vrut să te

primească. Ei bine, acum el este cel care ne vizitează. Şi tu eşti cel care îl vei primi."

Voronov stătea la masă împreună cu generalul Rokossovski, comandantul frontului, şi generalul Telegin, comisarul frontului. Şi-a făcut apariția un fotograf, îmbrăcat într-un cojoc fără mâneci.

Winrich Behr, care îl cunoştea bine pe Schmidt, crede că era neverosimil folosirea apelativului *du* [germ., tu], cu toate că el considera "că nu există nici un dubiu că generalul Schmidt avea o puternică influență asupra lui Paulus".

Spre uimirea lui Diatlenko, acesta îl trata pe Voronov relaxat, cu familiaritate. Ulterior, s-a aflat că fotograful era celebrul cineast, autor de filme documentare, Roman Karmen, care se împrietenise cu Voronov în timpul războiului civil din Spania. Karmen s-a aşezat lângă scaunul destinat lui Paulus, pentru a putea prinde cadrul corespunzător prin uşa de la dormitorul lui Voronov. Ştia că rezultatul muncii lui va fi folosit pentru a comunica lumii întregi marea victorie a Uniunii Sovietice{7}.

La sosirea "invitatului" lor, atmosfera în izba lui Voronov era tensionată, înalt, slab, cu umerii căzuți, Paulus era un personaj cenuşiu, în uniforma lui "de culoarea şoarecelui" şi cu fața cenuşie din cauza încordării nervoase. Părul îi devenise "sare şi piper" şi până şi barba de-o zi era înspicată cu alb. Voronov i-a arătat scaunul gol când Paulus s-a apropiat de masă. "Luați loc, vă rog", i-a spus el în ruseşte. Diatlenko a sărit în picioare şi a tradus. Paulus a făcut o jumătate de plecăciune şi s-a aşezat. Diatlenko i-a prezentat apoi pe cei doi comandanți sovietici. "Reprezentantul Stavka, mareşal al artileriei, Voronov! Comandant al Frontului Don, general-colonel Rokossovski!" Paulus s-a ridicat brusc în picioare şi a făcut câte o jumătate de plecăciune în direcția celor doi bărbați. Voronov a început să vorbească, oprindu-se din când în când pentru a-i da posibilitatea lui Diatlenko să traducă. "Herr general-colonel, este destul de târziu şi sunteți desigur obosit. Şi noi am muncit foarte mult în ultimele zile.

De aceea, vom discuta acum doar o singură problemă, care este urgentă."

"Scuzați-mă", a intervenit Paulus, luându-l pe Diatlenko prin surprindere. Nu sunt general-colonel. Alaltăieri, statul meu major a primit un mesaj prin care s-a anunțat că am fost promovat la gradul de feldmareşal. Este scris şi în documentele mele militare de identitate." A dus mâna la buzunarul de la piept al vestonului. "Nu am avut posibilitatea, ținând seama de împrejurări, să-mi schimb uniforma."

Voronov şi Rokossovski au schimbat priviri amuzate şi ironice.

Generalul Şumilov informase deja Statul-Major al Frontului Don în legătură cu avansarea în grad a lui Paulus.

"Aşa deci, domnule feldmareşal", a continuat Voronov, "vă rugăm să semnați un ordin adresat acelei părți din armata dumneavoastră care continuă să lupte, prin care să le spuneți să capituleze pentru a împiedica pierderea inutilă de vieți omeneşti."

"Ar fi nedemn pentru un militar!" a izbucnit Paulus înainte ca Diatlenko să traducă.

"Se poate spune", a întrebat Voronov, "că salvarea vieților subordonaților dumneavoastră este nedemnă pentru un militar, atunci când comandantul însuşi s-a predat?"

"Nu m-am predat. Am fost luat prin surprindere."

Acest răspuns "naiv" nu i-a impresionat pe ofițerii sovietici, care cunoşteau foarte bine circumstanțele capitulării. "Vorbim despre un act umanitar", a continuat Voronov. "Avem nevoie doar de câteva zile sau poate doar de câteva ore ca să distrugem restul trupelor dumneavoastră care mai luptă. Rezistența este inutilă. Nu va provoca decât moartea zadarnică a mii de soldați. Datoria dumneavoastră în calitate de comandant de armată este să le salvați viața şi trebuie să procedați astfel deoarece dumneavoastră v-ați salvat viața predându-vă."

Paulus, care se jucase nervos cu pachetul de țigări şi cu scrumiera puse pe masă pentru el, a evitat să răspundă,

agățându-se de formulări. “Chiar dacă aş semna un astfel de ordin, ei nu-l vor executa. Dacă eu în-am predat, am încetat automat să mai fiu comandantul lor.”

“Dar cu câteva ore în urmă erați comandantul lor.”

“De când trupele au fost împărțite în două grupuri”, a insistat Paulus, am fost, doar teoretic, comandantul celeilalte pungi.

Ordinele veneau separat de la Cartierul General al Führer-ului şi fiecare grup era comandat de un alt general.”

Discuția a continuat “să se învârtă în cerc”. Ticul nervos al lui Paulus devenise mai pronunțat, iar Voronov, la rândul lui, ştiind că Stalin aştepta la Kremlin să audă rezultatul, a început să dea semne de nerăbdare, îi tresărea buza de sus, după un accident de maşină în Bielorusia. Paulus, în tactica sa de blocaj, a pretins că, dacă ar semna, documentul ar fi considerat un fals. Voronov i-a spus că vor aduce unul din generalii lui pentru a fi martor şi apoi îl vor trimite în încercuirea din nord pentru a garanta autenticitatea documentului.

Paulus însă, oricât de puerile păreau argumentele lui, nu a acceptat să semneze capitularea. Voronov şi-a dat seama că orice altă tentativă de a-l convinge era inutilă.

“Trebuie să vă informez, domnule feldmareşal”, a tradus Diatlenko, “că prin refuzul de a salva viața subordonaților dumneavoastră vă asumați o grea răspundere față de poporul german şi față de viitorul Germaniei.” Paulus se uita fix la perete, deprimat şi tăcut, în această “poză chinuită”, ticul de pe chipul lui era singurul indiciu al gândurilor sale.

Voronov a pus capăt întrevederii întrebându-l pe Paulus dacă era mulțumit de locuință şi dacă avea nevoie de un regim alimentar special din cauza bolii sale. “Singurul lucru pe care l-aş cere”, a replicat Paulus, “este să hrăniți numeroşii prizonieri de război şi să le acordați îngrijire medicală.” Voronov i-a explicat că “ținând seama de situația de pe front, era dificil să primeşti şi să faci față unei mase atât de mari de prizonieri”, dar că vor face tot ceea ce vor putea.

Paulus i-a mulțumit, s-a ridicat în picioare şi s-a înclinat.

Hitler a aflat vestea la bine păzitul Bârlog al Lupului, ascuns adânc în codrii Prusiei Orientale, un loc descris cândva de generalul Jodl ca un hibrid între o mănăstire şi un lagăr de concentrare. De data aceasta, nu a lovit cu pumnul în masă, ci s-a uitat fix la supa din fața sa, fără să scoată o vorbă.

Glasul şi furia i-au revenit a doua zi. Feldmareşalul Keitel şi generalii Jeschonnek, Jodl şi Zeitzler au fost convocați la şedința operativă a Führer-ului de la mijlocul zilei., ‚Au capitulat acolo formal şi total", a spus Hitler cu furie de parcă nu-i venea să creadă. "Altfel ar fi strâns rândurile, ar fi format o apărare circulară şi s-ar fi împuşcat cu ultimul glonț. Dacă o femeie are mândria de a pleca, de a se închide în ea însăşi şi de a se împuşca doar pentru că a auzit câteva remarci insultătoare, nu pot avea nici un respect pentru un soldat căruia îi este frică şi preferă să meargă în captivitate."

"Nici eu nu pot înțelege", a replicat Zeitzler, ale cărui cuvinte puneau sub semnul îndoielii asigurările date de el lui Manstein şi altora că făcuse tot posibilul să-l convingă pe Führer de adevărata situație a Armatei 6. "Nu poate fi adevărat; poate că zace acolo grav rănit."

Hitler nu contenea să revină la ideea că Paulus nu s-a sinucis.

Evident, acesta pătase întregul mit al Stalingradului din imaginația sa. "Mă doare atât de mult pentru că eroismul atâtor soldați a fost umbrit de un singur molâu lipsit de caracter [...]. Ce este Viața?

Viața este Națiunea. Individul trebuie să moară oricum [...]. Ceea ce mă doare cel mai mult, personal, este că l-am avansat la gradul de feldmareşal. Am dorit să-i dau această ultimă satisfacție. S-ar fi putut elibera de toată supărarea şi s-ar fi înălțat în eternitate şi în nemurire națională, dar el a preferat să se ducă la Moscova."

Punga de la nord, cu ceea ce mai rămăsese din cele şase divizii de sub comanda generalului Strecker, continua să

reziste. Strecker, care îşi instalase Cartierul General al Corpului 11 în Fabrica de Tractoare Stalingrad, a trimis următorul mesaj: “Trupele luptă fără armament greu şi fără provizii. Oamenii se prăbuşesc din cauza epuizării, îngheață de moarte, dar continuă să țină arma în mână.

Strecker.” Mesajul era aprig, dar evita, în mod evident, clişeele } naziste. Hitler, care a primit mesajul după ce se întâlnise cu Zeitzler, a răspuns târziu, după-amiază: “Mă aştept ca la nord încercuirea sa reziste până la ultimul om.” Pentru a sublinia şi mai mult ideea, a emis o directivă la puțin timp după aceea: “Corpul 11 armată trebuie să reziste până la sfârşit pentru a imobiliza cât mai multe efective inamice şi a facilita operațiunile de pe alte fronturi.”

Cele patru armate sovietice s-au desfăşurat din nou cu rapiditate pentru a zdrobi ultimul cuib de rezistență. Cu o concentrare de 300 de tunuri de câmp la nici un kilometru depărtare, zona fabricilor a fost lovită din nou cu putere. Toate buncărele au fost distruse de la mică distanță, unele cu tunurile de câmp, altele cu aruncătoare de flăcări sau cu tancuri care intrau direct în ele înfigându-şi țeava în vreo ambrazură.

Strecker credea că, pentru a-l ajuta pe Manstein, exista un anume scop militar pentru care se continua lupta, dar respingea ideea unei autodistrugeri în scopuri propagandistice. Potrivit modului său de gândire, nu avea nici un dubiu în privința datoriilor unui ofițer, aşa cum avea să dovedească o convorbire avută de el cu un aghiotant, chiar înainte de sfârşitul luptei.

“Când va veni momentul, l-a asigurat aghiotantul, ne vom sinucide.”

“Sinucide!? a exclamat Strecker.

“Da, Herr General! Şi colonelul se va sinucide. Crede că nu trebuie să ne lăsăm capturați.”

“Ascultă-mă. Nu vă veți împuşca, nici tu, nici colonelul. Veți merge în captivitate împreună cu oamenii voştri şi veți

face tot ceea vă va sta în putere pentru a le oferi un bun exemplu."

"Vreți să spuneți..., îngăimă ofițerul şi privirea i s-a luminat, că nu trebuie să mă împuşc?"

Strecker a petrecut aproape întreaga noapte de 1 februarie la Cartierul General al regimentului unui prieten apropiat, colonelul Julius Müller. Ardea o singură lumânare într-un colț al buncărului, în timp ce micul grup discuta despre luptele recente, prieteni din trecut şi întemnițarea care îi aştepta. "Nimeni nu scoate o vorbă despre suferință", nota Strecker, "nimeni nu vorbeşte cu amărăciune." La primele ore ale dimineții, Strecker s-a ridicat în picioare. "Müller, trebuie să plec", i-a spus el. "Domnul să vă aibă în pază, pe tine şi Pe oamenii tăi." Strecker era fascinat de o descriere a lui Dumnezeu ca fiind "adevăratul feldmareşal", ce-i aparținea lui Thomas Carlyle.

Fără îndoială, în viziunea sa, Raiul era un loc în care domnea o perfectă ordine militară.

"Ne vom face datoria, Herr General", a replicat Müller, în timp ce-şi strângeau mâinile.

Strecker respinsese cererile de capitulare ale comandanților săi de divizie, dar la ora 4 în dimineața zilei de 2 februarie, generalii von Lenski şi Lattmann i-au cerut din nou permisiunea de a se preda. Strecker a refuzat din nou. Lenski i-a spus atunci că unul din ofițerii săi plecase deja să negocieze cu ruşii. Strecker şi-a dat seama că nu mai are rost să continue. El şi Groscurth au redactat mesajul final. "Corpul 11 armată, cu cele şase divizii ale sale, şi-a făcut datoria până la ultimul om în lupte grele. Trăiască Germania!" Mesajul a fost primit la Grupul de Armate Don. Strecker a afirmat mai târziu că el şi Groscurth nu au folosit cuvinte entuziaste la adresa lui Hitler, dar versiunea consemnată şi trimisă apoi în Prusia Orientală se termina cu "Trăiască Führer-ul!" Cineva trebuie să fi gândit că ar fi mai înțelept să facă mesajul mai pe placul Bârlogului Lupului.

Când şi-au făcut apariția doi ostaşi ruşi, destul de şovăielnic, la intrarea buncărului de comandament, Groscurth a strigat la ei să aducă un general. Strecker a scris după aceea că mulți dintre soldații săi "de-abia mai respirau".

Ziariştii străini au fost conduşi într-un tur al zonei fabricilor, câteva zile mai târziu. "Nimeni nu poate spune cum arăta odată terenul", scria corespondentul britanic Alexander Werth. "Te plimbi în sus şi în jos, de la stânga la dreapta; nimeni nu şi-ar da seama dacă a fost cândva un povârniş natural sau marginea unei duzini de cratere de bombă care s-au unit între ele. Peste tot erau tranşee: în curțile fabricilor, în depozitele exterioare şi chiar şi în ateliere; pe fundul tranşeelor mai zăceau încă nemți verzi înghețați şi ruşi cenuşii înghețați, precum şi fragmente de forme umane, alături de căşti de metal, germane sau ruseşti, printre sfărâmături de cărămizi, iar căştile erau pe jumătate pline cu zăpadă, întâlneai sârmă ghimpată şi mine pe jumătate descoperite, tuburi de cartuşe, şi iar moloz, apoi fragmente de pereți şi grinzi ruginite şi contorsionate de oțel. Cum a putut cineva supraviețui aici este greu de imaginat."

Dimineața zilei de 2 februarie a început cu o ceață groasă, care a fost apoi dispersată de soare şi de un vânt care a spulberat zăpada.

Când vestea capitulării finale s-a răspândit în rândurile Armatei 62, s-au tras spre cer cartuşe de semnalizare într-un spectacol improvizat. Matrozii Flotilei Volga şi ostaşii de pe malul stâng au trecut pe gheață cu pâini şi conserve pentru civilii care fuseseră blocați timp de cinci luni în pivnițe şi gropi.

Toți se îmbrățişau pe străzi. Glasurile erau stinse în aerul înghețat.

Nu lipseau oamenii în acel peisaj incolor de ruine, şi totuşi oraşul părea pustiu şi mort. Nu se poate spune că sfârşitul ar fi fost neaşteptat, sau chiar brusc, şi totuşi apărătorilor ruşi le venea greu să creadă că Bătălia Stalingradului se încheiase. Când se gândeau la ea şi îşi aminteau câți muriseră, propria

lor supraviețuire îi uimea. Din fiecare divizie trimisă peste Volga, nu au supraviețuit mai mult de câteva sute de oameni, în întreaga campanie a Stalingradului, Armata Roşie a înregistrat 1,1 milioane de pierderi, din care 485 751 de morți.

Grossman a trecut în revistă ultimele cinci luni. “Mă gândeam la drumul lat şi nepietruit ce ducea la satul pescăresc de pe malul Volgăi - un drum de glorie şi de moarte - şi la coloanele tăcute ce înaintau în praful înecăcios de august, în nopțile cu lună din septembrie, sub ploile torențiale din octombrie, în zăpezile din noiembrie, înaintau în marş cu paşi grei - servanți ai mijloacelor de foc antitanc, mitralieri sau simpli infanterişti - într-o tăcere solemnă şi înverşunată. Singurul sunet ce venea din rândurile lor era zăngănim!

armelor şi pasul lor măsurat.”

Nimic nu mai rămăsese din oraşul de dinainte de apariția bombardierelor lui Richthofen în acea după-amiază de august.

Stalingradul era acum ceva mai mult decât un schelet sfărâmat şi 3TS. Singurul jalon rămas în picioare era fântâna cu statuile unor fetițe şi băieței ce dansau în jurul ei. Părea un miracol tulburător după ce atâtea mii de copii pieriseră în ruinele ce se întâlneau la tot Pasul.

„Opriţi dansul! Stalingradul a căzut"

Pe 2 februarie, la amiază, un avion de cercetare Luftwaffe se rotea deasupra oraşului. Radiograma pilotului a fost transmisă imediat feldmareşalului Milch: “Nu mai sunt semne de lupte în Stalingrad.”

După prima întrevedere a lui Voronin şi Rokossovski cu Paulus, căpitanul Diatlenko a revenit pentru a-i interoga pe ceilalți generali capturați. Contrar aşteptărilor sale, aceştia au reacționat în moduri total diferite. Generalul Schlomer, care preluase de la Hube comanda Corpului 14 tancuri, a sosit şchiopătând, sprijinindu-se pe un băț şi purtând un veston vătuit rusesc. L-a cucerit pe cel care îl interoga cu farmecul său natural şi cu remarcile despre “caporalul lipsit de educație în materie de probleme militare” şi despre “carieriştii netalentați din anturajul lui”. Generalul Walther von Seydlitz, pe de altă parte, despre care NKVD-ul “avea să descopere mai târziu că a fost cel mai energic apărător al nesupunerii față de Führer în timpul încercuirii”, s-a comportat “într-un mod foarte rezervat”.

Pentru Stalin, 91 000 de prizonieri, inclusiv douăzeci şi doi de generali germani, reprezentau trofee mai valoroase decât drapelele şi tunurile. Paulus, tot în stare de şoc, a refuzat la început să apară în fața ziariştilor aduşi de la Moscova. “Avem propriile noastre reguli”, i-a spus colonelul lakimovici de la Statul-Major al Frontului Don. Locotenentul Beziminski traducea. “Trebuie să faceți ceea ce vi se spune.” Până la urmă s-a ajuns la un compromis. Paulus nu trebuia să răspundă întrebărilor ziariştilor, dar trebuia să se lase fotografiat pentru a dovedi că nu s-a sinucis.

Corespondenții străini au fost destul de surprinşi de felul în care arătau generalii germani. “Păreau sănătoşi şi în nici un caz subnutriți”, scria Alexander Werth. “Evident, în toată perioada de agonie a Stalingradului, atunci când soldații lor

mureau de foame, generalii continuau să-şi primească mesele aproape regulat.

Singurul care arăta prost era Paulus. Era palid şi părea bolnav şi avea un tic nervos la obrazul stâng."

Generalii nu au răspuns la întrebările care li s-au pus. "Parcă eram la grădina zoologică", scria Werth, "unde unele animale se arătau interesate de vizitatori, iar altele stăteau bosumflate." Generalul Deboi dorea evident să placă şi le-a spus imediat jurnaliştilor străini - "ca şi cum ar fi vrut să ne ceară să nu ne temem" - că era austriac.

Generalul Schlomer a fost cel mai relaxat. S-a întors către unul din cei care îl luaseră prizonier şi, bătându-l pe ofițer pe umerii lați (acesta tocmai fusese reîncadrat de Stalin), a exclamat cu o privire comică de surprindere: "Ce - eşti nou?" Generalul von Arnim, pe de altă parte, era preocupat în special de soarta bagajului său şi a spus în consecință ce credea despre ostaşii Armatei Roşii. "Ofițerii se poartă foarte corect", a zis el, dar pe ostaşi i-a descris drept nişte "hoți neruşinați!"

Tensiunea capturării a determinat un comportament nedemn în cele două case țărăneşti de la Zavarikino. Adam l-a provocat într-o dimineață în mod deliberat pe locotenentul Bogomolov cu salutul nazist şi "Heil Hitler". Dar ofițerul cel mai puțin agreat de ruşi era Schmidt. Bogomolov l-a obligat să-i ceară scuze unei femei care-i servea în sala de mese a ofițerilor şi pe care o făcuse să plângă.

Câteva zile mai târziu, a izbucnit un scandal peste drum în izba în care locuiau ceilalți generali. Locotenentul Spektor din grupul de gardă nr. 2 i-a telefonat lui Bogomolov, rugându-l să vină de urgență. Se iscase o bătaie. "Când am deschis uşa", scria Bogomolov, am văzut că un general german îl ținea de încheietura mâinii pe un general român. Când germanul în-a văzut, i-a dat drumul, şi atunci

românul l-a pocnit în gură. S-a dovedit că cearta izbucnise în legătură cu cuțitul, furculița şi lingura românului, pe care acesta susținea că germanul încercase să i le ia." Bogomolov,

nevenindu-i să creadă şi plin de dispreț, l-a avertizat sarcastic pe locotenentul Spektor “că dacă mai permitea să continue un astfel de comportament, i se va confisca şi lui lingura”.

Rivalitățile şi antipatiile dintre generali au ieşit şi ele la suprafață. Heitz şi Seydlitz se detestau reciproc şi mai mult după ce ultimul le permisese comandanților de divizie să decidă singuri în legătură cu capitularea. Heitz, care le ordonase soldaților să lupte “până la ultimul cartuş”, s-a predat şi a acceptat apoi invitația generalului Şumilov la masa de seară la Cartierul General al Armatei 64.

A rămas acolo şi peste noapte. Când în sfârşit s-a reîntors la Zavarikino lângă ceilalți generali capturați, s-a iscat un scandal pentru că a sosit cu câteva geamantane, pregătit pentru a pleca la închisoare, întrebat cum rămâne cu ordinul său de a se lupta până la sfârşit, a răspuns că, dacă era după el, s-ar fi sinucis, dar şeful său de stat-major l-a împiedicat.

Pentru Wehrmacht, venise momentul să contabilizeze costul Bătăliei de la Stalingrad. Personalul feldmareşalului Milch a estimat că pierduseră 488 de avioane de transport şi l 000 de membri ai echipajelor în timpul podului aerian. Divizia 9 artilerie antiaeriană a fost distrusă, împreună cu personalul de la sol, ca să nu mai vorbim de pierderile suferite în timpul campaniei de Flota 4 aeriană în materie de bombardiere, avioane de vânătoare şi avioane Stuka.

Pierderile armatei nu sunt încă cunoscute cu exactitate, dar nu există nici un dubiu că Bătălia de la Stalingrad a fost cea mai catastrofală înfrângere din istoria Germaniei de până atunci. Armata 6 şi Armata 4 tancuri au fost efectiv distruse. Doar în încercuire au murit circa 60 000 de oameni de la începerea Operațiunii Uranus şi aproximativ 130 000 au fost capturați. (Confuzia din statistici pare să fie provocată mai ales de numărul mare de ruşi în uniforme germane.) Aceste cifre nu țin seama de pierderile din interiorul şi din împrejurimile Stalingradului între lunile august şi noiembrie, de distrugerea a patru armate aliate, de respingerea tentativei de salvare a lui Manstein şi de pierderile provocate de

Operațiunea Micul Saturn, în total, Axa trebuie să fi pierdut peste o jumătate de milion de oameni.

A prezenta o asemenea catastrofă poporului german era o grea încercare pe care Goebbels a gestionat-o cu o energie frenetică, folosind întregul său talent de a deforma în mod neruşinat adevărul.

Regimul nu a recunoscut că Armata 6 este încercuită până pe 16 ianuarie, când s-a spus că "trupele noastre, care de câteva săptămâni luptă eroic peste tot împotriva atacurilor inamice". Acum, tactica s-a schimbat, pretinzându-se că nu existau supraviețuitori.

Goebbels a mobilizat posturile radio şi presa să unească țara într-o durere marțială. A dat un puhoi de instrucțiuni ziarelor despre modul în care trebuie să prezinte tragedia. Nu trebuiau să uite că fiecare cuvânt despre această luptă dramatică va fi consemnat de istorie. Presa trebuia să se refere numai la "bolşevici", şi nu la ruşi.

"întreaga propagandă germană trebuie să facă un mit din eroismul de la Stalingrad, care trebuie să devină unul din bunurile cele mai prețioase din istoria germană." Comunicatul Wehrmacht-ului, în mod special, trebuia redactat astfel încât "să impresioneze inimile sute de ani de aici înainte". Trebuia să fie la nivelul mesajului lui Cezar către trupele sale, al apelului adresat de Frederic cel Mare generalilor săi înainte de bătălia de la Leuthen şi al chemării lui Napoleon către garda sa imperială.

Comunicatul a fost difuzat ca un anunț special la radio la douăzeci şi patru de ore după capitularea lui Strecker. "De la Statul-Major al Führer-ului, 3 februarie 1943. Comandamentul Suprem al Wehrmacht-ului anunță că Bătălia de la Stalingrad a luat sfârşit.

Credincioasă jurământului ei de credință, Armata 6, sub conducerea exemplară a feldmareşalului Paulus, a fost nimicită de copleşitoarea superioritate numerică a inamicului [...]. Sacrificiul Armatei 6 nu a fost în zadar. Ca un bastion al misiunii noastre istorice europene, a rezistat împotriva

atacului a şase armate sovietice [...]. Au murit Pentru ca Germania să poată trăi."

Minciunile regimului s-au dovedit contraproductive, mai ales ideea că muriseră toți membrii Armatei 6. Nu s-a făcut nici o referire în anunțuri la cei 91 000 de prizonieri anunțați deja de guvernul sovietic, o ştire care fusese rapid difuzată în întreaga lume.

Inevitabil, mult mai mulți ascultau acum posturile de radio străine.

S-au decretat trei zile de doliu național, timp în care locurile de distracție au fost închise şi toate posturile de radio au difuzat muzică solemnă, deşi ziarelor li s-a interzis să tipărească benzile marginale negre şi drapelele nu au fost arborate în berna.

Serviciul de Securitate SS nu a subestimat efectul asupra moralului civililor. Acesta ştia că scrisorile venite din încercuire, care descriau mizeria şi ororile trăite de soldați, contraziceau fundamental felul eroic în care regimul prezentase dezastrul. "Scrisorile de adio ale combatanților de la Stalingrad", se scria într-un raport, "au răspândit o mare durere în suflete, nu numai în ale rudelor, ci şi în cercurile mai largi ale populației, mai ales datorită faptului că aceste scrisori s-au transmis cu rapiditate din mână în mână.

Descrierea suferințelor din ultimele săptămâni de luptă obsedează rudele şi ziua, şi noaptea." Goebbels prevăzuse această reacție cu mult înainte şi ordonase să fie interceptate cărțile poştale trimise de prizonieri. El a consemnat, în jurnalul său, pe 17 decembrie: "în viitor, cărțile poştale către rude nu vor mai fi predate, deoarece oferă o uşă de acces în Germania propagandei bolşevice."

Eforturile sovietice s-au dovedit prea puternice pentru a putea fi oprite. Lagărele de prizonieri NKVD puneau la dispoziție cărți poştale, dar întrucât autoritățile germane nu permiteau intrarea lor în țară, conținutul lor era tipărit cu caractere mici, mai multe pe o pagină, pentru ca apoi să fie aruncate deasupra liniilor germane ca manifeste

propagandistice. Soldații germani le luau, deşi riscau pedepse severe, şi trimiteau scrisori anonime la adresele de pe listă, anunțând astfel familiile că rudele lor erau în viață. Semnau "un compatriot" sau doar "xxx". Uneori, spre groaza autorităților naziste, familiile care primeau câte un exemplar al manifestului sovietic contactau la rândul lor alte familii aflate în aceeaşi situație.

Paulus pare să fi intuit înainte de capitulare că regimul ar putea încerca să transforme dezastrul de la Stalingrad într-o nouă versiune a mitului loviturii pe la spate. (Nu se ştie dacă acest lucru a influențat decizia sa de a refuza termenii capitulării pe 9 ianuarie.) De data aceasta, totuşi, țapii ispăşitori pentru înfrângere nu aveau să fie comuniştii şi evreii ca în 1918, ci statul-major şi aristocrația, două categorii strâns legate între ele în conştiința populară. Cei ce aveau să intre în vizor de data aceasta au avut o bănuială în legătură cu furtuna ce îi aştepta.

Otto von Bismarck, ambasadorul Germaniei la Roma, a plecat pe furiş împreună cu familia în vacanță la sfârşitul lunii ianuarie pentru a evita sărbătorirea oficială a celei de a zecea aniversări a regimului nazist. Ca şi majoritatea diplomaților germani aflați departe de Berlin, acesta nu ştia prea multe despre adevăratele orori ale dezastrului de la Stalingrad. În seara zilei de 31 ianuarie, se aflau la Hotelul Palace din St-Moritz, când i s-a făcut legătura telefonică cu ambasadorul german de la Berna. "Opriți dansul!" i-a anunțat ambasadorul. "Stalingradul a căzut." Amândoi ştiau că St-Moritz devenise stațiunea preferată a ofițerilor superiori SS. Nu mai trebuia spus nimic.

Lozinca de partid a Ministerului Propagandei cu privire la lupta umăr la umăr a generalilor şi infanteriştilor avea să se schimbe curând. Pe 18 februarie, Goebbels a organizat un miting la Berlin Sportpalast, cu tema: "Războiul total - Războiul cel mai scurt". Pe un banner uriaş fusese scrisă marea chemare de la 1812: "Strigătul nostru de luptă să fie: Popor, ridică-te şi să se dezlănțuie furtuna!"

Contextele istorice foarte diferite au făcut ca această lozincă să fie socotită total nepotrivită de majoritatea celor prezenți, cu excepția celui mai angajat sprijinitor al regimului.

“Vreți război total?”, urla Goebbels de pe podium. Cei prezenți au răspuns zgomotos. “Sunteți hotărâți să-l urmați pe Führer şi să luptați pentru victorie cu orice preț?” Credincioşii partidului au urlat din nou.

În săptămânile care au urmat căderii Stalingradului, Goebbels a stabilit ordinea de zi. A cerut să se pună capăt jumătăților de măsură,

să se facă o mobilizare de masă, deşi simbolismul era mai important în acea avalanşă de măsuri. Armătura de cupru de deasupra Porții Brandenburg a fost scoasă pentru a fi folosită în industria de război.

Evenimentele sportive profesioniste au fost interzise, magazinele de lux, inclusiv cele de bijuterii, au fost închise. Toate revistele de modă au fost obligate să-şi înceteze apariția. Goebbels a organizat chiar o campanie împotriva modei, pretinzând că femeile nu aveau de ce să se îmbrace frumos deoarece le vor plăcea “soldaților victorioşi la întoarcerea acasă şi dacă vor apărea cu hainele peticite”. Se răspândise zvonul că se va interzice femeilor să-şi facă permanent.

Hitler, care credea cu înfocare că era de datoria unei femei să fie decorativă, s-a opus acestei măsuri şi Goebbels a fost nevoit să anunțe că “nu este nevoie ca o femeie să se urâțească”. Trocul, primul semn al unei economii de asediu, s-a răspândit cu rapiditate.

Periile de frecat, de pildă, se schimbau pe bilete la un concert Furtwängler. Cluburile de noapte şi restaurantele de lux, precum Horcher şi Quartier Latin, Neva Grill, Peltzers Atelier şi Tuskulum din Kurfurstendamm, au fost închise. Când s-au redeschis, clienții erau încurajați să se limiteze la Feldküchengerichte - “specialități de bucătărie de campanie” - ca un act de solidaritate cu soldații din Rusia, mai mult ca sigur o idee inspirată de postul interzis al lui Zeitzler. Göring,

totuşi, a aranjat ca restaurantul său favorit, Horcher, să fie redeschis ca un club al ofițerilor pentru Luftwaffe.

Mesajul nevoalat că aristocrații generali corupți au trădat idealul nazist a fost transmis pe numeroase căi. La scurt timp după aceea, tuturor membrilor familiilor regale germane ce serveau în forțele armate li s-a cerut să demisioneze. A fost interzis chiar şi călăritul în Tiergarten.

Pe pereți apăreau din ce în ce mai multe lozinci naziste, dar berlinezii mai cinici preferau inscripțiile cu graffitti: "Bucurați-vă de război, pacea va fi mult mai rea". "Rezistați" a devenit cuvântul folosit şi răsfolosit de propagandă, începea să apară o teamă în privința viitorului, mai ales în legătură cu hotărârea Rusiei de a se răzbuna necruțător. Un hangiu din Pădurea Neagră, venit în permisie de pe Frontul de Est, i-a spus lui Christabel Bielenberg: "Dacă ni se plăteşte cu un sfert din ceea ce am făcut noi în Rusia şi în Polonia, doamnă doctor, vom suferi şi vom merita să suferim."

Germanii care nu-i admirau pe nazişti recunoşteau cu ochii închişi paradoxul grotesc. Invadarea Uniunii Sovietice îi făcuse pe ruşi să apere stalinismul. Acum, primejdia înfrângerii îi forța pe germani să apere regimul nazist şi eşecul lui înspăimântător. Diferența era că ruşii avuseseră un teritoriu imens în care să se retragă, în timp ce Germania se confrunta cu un război pe două fronturi, cu bombardamente masive şi cu o blocadă. Pentru a înrăutăți şi mai mult lucrurile, Roosevelt şi Churchill anunțaseră la Casablanca intenția de a continua lupta până la capitularea necondiționată a Axei.

Această declarație a sporit foarte mult puterea lui Goebbels.

Opoziția, din varii motive ce se întindeau de la lipsă de hotărâre şi neînțelegere până la ghinion, nu a reuşit să acționeze la timp. Era mult prea târziu să fie convinşi Aliații că exista o alternativă democratică la regimul nazist, mai ales că generalii, temându-se de înfrângere, se opuneau unei lovituri de palat. Membrii opoziției, deşi conştienți de acest

lucru, mai sperau că Stalingradul va oferi cel puțin motivul declanşării revoltei, dar nici un comandant de grup de armate nu era pregătit să acționeze. Ofițerii, de un rang inferior, dar mai hotărâți, erau gata să-şi asume riscuri enorme şi, dacă era necesar, să-şi dea şi viața în această încercare, dar Hitler, care părea dotat cu un simț al primejdiei aproape sălbatic, era prea bine păzit şi îşi schimba mereu planurile în ultimul moment.

Singurul semn clar de nemulțumire după prăbuşirea Stalingradului a venit din partea unui mic grup de studenți din München, cunoscut sub numele de "Trandafirul alb". Ideile lor s-au răspândit şi în rândurile altor studenți din Hamburg, Berlin, Stuttgart şi Viena. Pe 18 februarie, după o campanie de manifeste şi lozinci pictate pe ziduri ce chemau la răsturnarea nazismului, Sophie ScholI şi fratele ei Hans au fost arestați după ce răspândiseră anunțuri şi manifeste la Universitatea Ludwig-Maximilian din München. Torturați de Gestapo, apoi condamnați la moarte de Freisler într-o şedință specială a Tribunalului Poporului din München, cei doi au fost decapitați. Alți membri ai cercului lor, printre care şi profesorul de filozofie Kurt Huber, au avut aceeaşi soartă.

Curând după capitularea finală de la Stalingrad, Hitler s-a întâlnit cu feldmareşalul von Manstein, primul ofițer superior din afara cercului său de apropiați. Manstein a prezentat măsurile pe care fusese obligat să le ia pentru a evita prăbuşirea totală în sudul Rusiei.

Hitler voia să-i dea ordin să nu se retragă mai mult, dar Manstein ştia că, date fiind împrejurările, avea posibilitatea să stabilească termenii, în timpul discuției, Hitler a spus că doar el era răspunzător pentru Stalingrad, pentru ca apoi să eludeze brusc această confesiune, adăugând că putea să-l învinovățească într-o oarecare măsură şi pe Göring, dar, întrucât îl desemnase pe mareşalul Reich-ului drept succesorul său, nu putea să-l facă răspunzător pentru Stalingrad. Nu s-a făcut nici o mențiune despre strategia sa confuză şi despre încercările sale de a controla toate

operațiunile. Cele mai multe acuze i le-a rezervat lui Paulus. la spus lui Goebbels că după război îi va aduce pe Paulus şi pe generalii acestuia în fața Curții Marțiale pentru că nu au dus la îndeplinire ordinul său explicit de a rezista până la ultimul cartuş.

Contrar obiceiului său, Hitler nu mai perora decât arareori la masă. Prefera acum să mănânce singur. Guderian l-a găsit mult schimbat: "Mâna stângă îi tremura, era încovoiat, avea privirea fixă, ochii ieşiți din orbite, şi fără strălucirea de altădată, iar obrajii erau plini de pete roşii." Dar atunci când Hitler s-a întâlnit cu Milch, nu a manifestat nici un regret pentru uriaşele pierderi de vieți omeneşti.

Nu se gândea decât cum să facă să ridice din nou miza, aruncând în joc şi mai multe vieți. "Vom sfârşi războiul anul acesta", i-a spus el. "In consecință, am hotărât să fac o mobilizare gigantică a întregii forțe populare germane."

În Rusia, bucuria nestăpânită determinată de victorie a fost în egală măsură spontană şi orchestrată. Clopotele Kremlinului au anunțat vestea capitulării lui Paulus. La radio se difuza muzică însuflețitoare şi comunicatele ajungeau de-a lungul şi de-a latul frontului prin intermediul tuturor ziarelor. Era preamărită "lecția severă a istoriei" administrată "aventurierilor din Statul-Major General de către Hannibalii Armatei Roşii în această bătălie modernă de la Cannae.

Stalin era considerat un conducător înțelept şi marele arhitect al victoriei.

În Uniunea Sovietică, moralul era foarte ridicat, în timpul bătăliei, peste tot oamenii se întrebau unii pe alții ce mai ştiau despre luptele de pe Volga. Când a venit victoria după o astfel de bătălie teribilă, aceiaşi oameni nu conteneau să-şi spună: "Nu poți opri o armată care a făcut Stalingradul." Făceau încântați glume pe seama inamicului învins.

"Mă întreb cum te simți să fii un feldmareşal prins într-o pivniță?" era o remarcă pe buzele tuturor. "După Stalingrad, nici un soldat nu mai avea nici urină de dubiu în privința rezultatului războiului", spunea un ofițer rănit acolo. Diviziile

de la Stalingrad au fost redistribuite la celelalte armate şi fronturi pentru a le ridica şi mai mult moralul.

Stalin a fost curând după aceea numit mareşal al Uniunii Sovietice de prezidiul Sovietului Suprem al URSS. Napoleon se încoronase singur. .. Istoria războiului a fost dintr-o dată remodelată. Dezastrele din 1941 au fost făcute să pară etape ale unui plan viclean conceput de Stalin. Fotografia şi numele lui Stalin nu apăruseră în presă în perioadele proaste, dar acum "marele căpitan al poporului sovietic", "organizatorul genial al victoriilor noastre" era din nou în prim-plan. Toate dezastrele şi relele erau atribuite altora, cam tot aşa cum curtenii erau învinovăţiţi pe vremea ţarilor. Ilia Ehrenburg, cu un cinism uluitor, afirma că poporul "are nevoie să creadă". Chiar şi prizonierii din Gulag îi scriau marelui tătuc al poporului, convinşi că va interveni pentru a corecta o teribilă eroare judiciară, de neconceput în comunism. Nici un lider nu a avut un paratrăsnet atât de eficient ca Beria.

Generalii Armatei Roşii erau răsplătiţi în mod bătător la ochi. Recenta desfiinţare a dublei comenzi cu comisarii a fost încununată cu reînfiinţarea rangului şi distincţiei de "ofiţer". S-a renunţat la eufemismul de "comandant". Aşa cum observa amuzat generalul Schlomer, epoleţii - simbol al privilegiului pe care gloatele bolşevice din 1917 le

ţintuiau pe trupurile linşate ale purtătorilor lor ţarişti - au fost reinstituiţi. (S-au comandat în secret şi trese aurii din Marea Britanic, spre uimirea şi dezaprobarea oficialităţilor.) Un ostaş dintr-o divizie de gardă a aflat despre epoleţi de la un lustragiu într-o gară: "Au reînfiinţat epoleţii aurii", i-a spus lustragiul furios de parcă nu-i venea să creadă. "Ca în Armata Albă." Camarazii săi au fost şi ei uimiţi când le-a povestit la reîntoarcerea în tren: "De ce în Armata Roşie?" au întrebat ei. Astfel de bombăneli erau ignorate. Noile decoraţii pentru marele război patriotic - Ordinele Suvorov şi Kutuzov - au fost şi ele acordate comandanţilor superiori din această campanie.

Cu toate acestea, cel mai mare succes propagandistic s-a răspândit foarte departe, peste hotarele sovietice. Povestea sacrificiului Armatei Roşii a avut un efect puternic în întreaga lume, mai ales în Europa ocupată. Efectul ei asupra mişcărilor de rezistență de pretutindeni şi, ca atare, influența ei asupra politicii din Europa postbelică au fost considerabile. Triumful Armatei Roşii a ridicat valoarea statutului de membru de partid şi a atras gloate întregi de tovarăşi de drum. Până şi conservatorii nu s-au putut abține să nu elogieze eroismul Armatei Roşii, în Marea Britanic, regele George al Vl-lea a comandat o Sabie a Stalingradului pentru a fi oferită oraşului.

Moralul civililor şi al soldaților în egală măsură a fost încurajat de jurnalele de actualități care ridicau în slăvi victoria, în care apăreau imagini tremurate ale lui Paulus şi ale coloanelor nesfârşite de prizonieri de război ce şerpuiau în peisajul înzăpezit. Toată lumea ştia că ruşii duseseră greul atacului german şi că Frontul de Est făcuse Wehrmacht-ul să sângereze de moarte, mult mai sigur decât orice alt teatru de război apusean. Armata Roşie va merge înainte, aşa cum uriaşe un ofițer la prizonierii de război, până când Berlinul va arăta la fel ca Stalingradul în ruine.

Oraşul morţii

Liniştea care s-a aşternut pe 2 februarie peste oraşul în ruină li s-a părut sinistră celor ce se obişnuiseră cu distrugerea ca o stare firească. Grossman a descris grămezile de moloz şi craterele de bombe, atât de adânci, încât razele piezişe ale soarelui de iarnă nu ajungeau niciodată pe fundul lor, şi "şinele de cale ferată, pe care zăceau vagoane-cisternă răsturnate, ca nişte cai morţi".

Vreo 3 500 de civili, organizaţi în echipe au fost puşi să îngroape morţii. Ei stivuiau cadavrele îngheţate ale soldaţilor germani ca pe nişte lemne la marginea drumului şi, deşi aveau câteva căruţe trase de cămile, majoritatea au fost transportate cu sănii improvizate şi cu roabe. Germanii morţi erau duşi în buncăre sau aruncaţi în uriaşele şanţuri săpate cu o vară în urmă. Mai târziu, l 200 de prizonieri germani au primit aceeaşi misiune, folosind însă căruţe trase de oameni şi nu de cai. "Aproape toţi membrii acestor echipe de muncă", relata un prizonier de război, "aveau să moară curând de tifos". Alţii "câte o duzină pe zi", potrivit unui ofiţer NKVD din lagărul de la Beketovka - erau împuşcaţi de escortele lor, în drum spre locul de muncă.

Mărturiile sinistre ale luptelor nu au dispărut curând. După ce Volga s-a dezgheţat la venirea primăverii, pe malul fluviului s-au găsit gheme coagulate de piele înnegrită. Când s-a oprit la Stalingrad în drumul său către nord, la Moscova, în decembrie 1944, generalul De Gaulle a fost neplăcut impresionat să vadă că încă se mai găseau cadavre, descoperiri macabre ce aveau să se mai facă mult timp după aceea. Aproape în toate şantierele de construcţii din oraş se descopereau rămăşiţe umane de pe vremea bătăliei.

Mai uluitoare decât numărul de morţi a fost însă capacitatea de supravieţuire umană. Comitetul de Partid Stalingrad a ţinut şedinţe în toate raioanele "eliberate de sub

ocupația fascistă”, şi a făcut rapid un recensământ. S-a descoperit cu această ocazie că cel puțin 9 796 de civili supraviețuiseră luptelor, printre ruinele oraşului.

Printre aceştia s-au numărat şi 994 de copii, din care doar nouă şi-au mai găsit părinții. Aceşti copii, în uriaşa lor majoritate, au fost trimişi în orfelinate de stat sau au fost puşi să curețe oraşul. Raportul nu menționează nimic despre starea lor fizică sau mentală, descrisă însă de o asistentă socială americană, care venise imediat după încheierea luptelor pentru a distribui îmbrăcăminte. “Cei mai mulți copii”, scria ea, “au trăit sub pământ timp de patru sau cinci luni de iarnă. Sunt umflați de foame. Se ghemuiesc în colțuri, speriați, temându-se să vorbească, să se uite în ochii oamenilor.”

Comitetul de Partid Stalingrad avea însă alte priorități.

“Autoritățile sovietice au fost imediat reinstalate în toate raioanele oraşului”, raporta acesta la Moscova. Pe 4 februarie, comisarii Armatei Roşii au organizat un miting politic la care a participat “întreg oraşul”, atât supraviețuitorii civili, cât şi ostaşii. Această adunare, cu discursurile lungi întru slăvirea tovarăşului Stalin şi a conducerii de către el a Armatei Roşii, era versiunea partinică a unui Te Deum.

Autoritățile nu le-au permis inițial să se întoarcă la casele lor civililor care fugiseră pe malul de est, deoarece era necesară mai întâi o curățare a oraşului de proiectilele neexplodate. Echipe de dragare urmau să pregătească o schemă de bază a “a culoarelor speciale de trecere”. Mulți însă au reuşit să se strecoare, fără permisiune, peste Volga înghețată. Au apărut mesaje scrise cu creta pe calcanele caselor în ruină, mărturii ale numărului de familii despărțite din cauza luptelor: “Mamă, suntem toți bine. Caută-ne în Beketovka Klava.” Mulți însă nu au aflat decât după sfârşitul războiului care dintre rudele lor mai erau în viață şi care muriseră.

Un contingent mare de prizonieri germani, dintre care mulți erau prea slăbiți ca să se țină pe picioare, au fost aduşi

cu forța să participe la mitingul politic organizat în centrul Stalingradului şi să asculte lungile discursuri perorate de trei dintre comuniştii germani de frunte: Walther Ulbricht, Erich Weinert şi Wilhelm Pieck.

Starea majorității prizonierilor în momentul capitulării era atât de jalnică, încât în săptămânile şi lunile următoare era previzibilă o rată ridicată a deceselor. Este imposibil de calculat în ce măsură aceasta a fost exacerbată de tratamentul aspru, brutalitățile întâmplătoare şi, mai presus de orice, de deficiențele logistice. Aproape jumătate din cei 91 000 de prizonieri luați la sfârşitul bătăliei au murit până la sosirea primăverii. Armata Roşie a recunoscut în rapoartele ulterioare că nu se ținuse seama de ordinele cu privire la grija față de prizonieri şi este imposibil să se spună câți germani au fost împuşcați fără ezitare în timpul sau imediat după capitulare, adesea din răzbunare pentru moartea rudelor sau a camarazilor.

Rata deceselor în aşa-zisele spitale era înfricoşătoare. Sistemul de tuneluri din Defileul Țariței, devenit "Spitalul nr. 1 pentru Prizonieri de Război", a rămas cel mai mare şi cel mai înfiorător dintre toate doar pentru că nu existau clădiri disponibile care să ofere protecție împotriva frigului. Pe pereți şiroia apa, aerul era mai mult decât rău mirositor - o reciclare respingătoare a respirației umane, cu un conținut de oxigen atât de redus, încât puținele lămpi cu petrol improvizate din cutii de conserve pâlpâiau şi se stingeau mereu, lăsând tunelurile în beznă. Galeriile nu erau mai largi decât atât cât să încapă răniții ce zăceau unul lângă altul pe pământul bătut şi umed, aşa că era greu ca pe întuneric să nu calci pe picioarele lor degerate, provocând urlete răguşite de durere. Multe dintre aceste victime au murit din cauza cangrenelor, întrucât chirurgii nu făceau față numărului de pacienți ce trebuiau să fie operați. Dacă ar ti supraviețuit amputării în starea lor de slăbiciune şi fără anestezie este altă problemă., . …

Situația majorității celor 4 000 de pacienți era de-a dreptul jalnică, iar medicii erau neputincioşi în fața fungilor care proliferau pe carnea în putrefacție. Nu mai aveau bandaje şi nici medicamente.

Ulcerațiile şi rănile deschise erau porți sigure de intrare pentru tetanos din cauza murdăriei din jur. Grupurile sanitare, de fapt o găleată pentru zeci de oameni suferinzi de dizenterie, erau cumplite, iar noaptea nu aveau lumină. Mulți răniți erau prea slăbiți pentru a se ridica şi nu erau suficienți sanitari care să răspundă cererilor neîntrerupte de ajutor. Sanitarii, slăbiți din cauza subnutriției şi având şi ei febră, erau nevoiți să care apa poluată din ravenă.

Medicii nu aveau nici măcar o listă cu numele pacienților. De fişe medicale nici nu putea fi vorba. Trupele ruseşti din eşalonul al doilea şi membrii echipajelor de pe ambulanțe furaseră echipamentul medical şi medicamentele, inclusiv analgezicele. Preotul protestant al Diviziei 297 a fost împuşcat în ceafă de un maior sovietic când s-a aplecat să ajute un rănit.

Ofițerii ruşi din serviciul medical au fost îngroziți de condițiile existente. Unora li se făcea milă. Comandantul rus şi-a împărțit țigările cu medicii germani, iar alți membri ai personalului sovietic dădeau pâine în schimbul ceasurilor care le mai rămăseseră prizonierilor. Dibold, medic în Divizia 44 infanterie, a relatat cum o femeie, chirurg militar, voioasă şi cu o față sănătoasă îmbujorată moştenită de la strămoşii ei țărani, a venit să facă rost de ceasuri; un tânăr austriac dintr-o familie săracă a scos un ceas de buzunar din argint. I-a întins această amintire de familie, care i se dăduse neîndoielnic când plecase la război, şi în schimbul lui a primit o jumătate de pâine. A împărțit-o cu ceilalți, păstrându-şi bucata cea mai mică.

Mizeria a scos la suprafață şi lepădăturile. Unii exploatau neajutorarea foştilor lor camarazi cu o lipsă de ruşine de neconceput altădată. Hoții furau de la morți şi de la pacienții cei mai slăbiți.

Dacă vreunuia îi rămăsese un ceas, o verighetă sau alt lucru de valoare, îi era curând smuls pe întuneric. Dar natura are forma ei de justiție poetică. Hoții care îi prădaseră pe bolnavi deveneau ei înşişi victime ale tifosului de la păduchii cu care se alegeau de pe pradă.

Asupra unui interpret, josnic prin ocupațiile sale, a-fost găsită o pungă mare cu inele de aur când a murit.

La început, autoritățile sovietice nu au asigurat nici un fel de rații prizonierilor. Dosarele NKVD şi cele ale Armatei Roşii arată acum că, deşi se ştia că era iminentă capitularea, nu s-au făcut efectiv nici un fel de pregătiri pentru a păzi, ca să nu mai spunem a hrăni, prizonierii. Comunistul german Erich Weinart pretindea că zăpada abundentă împiedicase transportul proviziilor, dar nu a reuşit să fie convingător. Adevărata problemă era o combinație de indiferență brutală şi incompetență birocratică şi, mai presus de orice, o lipsă de coordonare între armată şi NKVD.

În plus, autoritățile sovietice ezitau să hrănească prizonierii germani într-o perioadă în care Uniunea Sovietică se confrunta cu o lipsă acută de alimente. Mulți ostaşi ai Armatei Roşii erau subnutriți, ca să nu mai vorbim de civili, aşa că ideea de a da orice bucățică de mâncare invadatorilor, care îi prădaseră, părea aproape perversă. Rațiile au început în cele din urmă să sosească, după trei sau patru zile, pentru nişte oameni care nu mâncaseră practic nimic de aproape două săptămâni. Chiar şi pentru bolnavi, aceste rații însemnau ceva mai mult decât o pâine la zece oameni, plus o supă făcută din apă cu câteva semințe de mei şi peşte sărat. Ar fi fost nerealist să se aştepte la un tratament mai bun, după felul în care tratase Wehrmacht-ul prizonierii, atât militari, cât şi civili, în Uniunea Sovietică.

Medicii nu se temeau de moartea prin inaniție, ci de epidemia de tifos. Mulți se aşteptaseră să izbucnească în interiorul încercuirii, atunci când apăruseră primele cazuri, dar nu îndrăzniseră să dea glas temerilor lor ca să nu stârnească panică, în sistemul de tuneluri, au continuat să

izoleze bolnavii care contractau boli infecțioase ca difteria sau tifosul. Au cerut insistent autorităților să le pună la dispoziție mijloace de despăduchere, în condițiile în care numeroşi ostaşi ai Armatei Roşii şi aproape toți civilii din regiune erau încă infestați.

În aceste condiții, nu este surprinzător numărul foarte mare al deceselor. De fapt, prizonierii nu prea aveau de ce să se lupte pentru viață. Perspectiva de a-şi revedea familiile era foarte îndepărtată.

Germania era atât de departe, încât părea să fie o altă lume, o lume care acum părea să fie mai curând de domeniul fanteziei. Moartea promitea o mântuire de suferință şi, cu cât se apropia sfârşitul, secătuiți de durere şi de putere, nu le mai rămăsese decât un sentiment de imponderabilitate. Cele mai mari şanse de supraviețuire păreau să le aibă cei ce continuau să lupte fie din credință religioasă, fie dintr-un refuz încăpățânat de a muri într-o astfel de mizerie sau din hotărârea de a trăi de dragul familiei.

Voința de a trăi a avut un rol important pentru cei trimişi în lagărele de prizonieri. Cei descrişi de Weinert ca "fantome în zdrențe, şchiopătând sau târşindu-şi picioarele" nu vedeau decât spatele celui din fața lor. După ce efortul marşului le încălzea trupul, păduchii deveneau mai activi. Unii civili le trăgeau pătura de pe spate, alții îi scuipau în față sau chiar aruncau cu pietre în ei. Cel mai bine era să fii aproape de fruntea coloanei şi, cel mai sigur, să fii aproape de una din escorte. Unii ostaşi pe lângă care treceau se distrau, în pofida ordinelor Armatei Roşii, trăgând la nimereală în coloana de prizonieri, tot aşa cum soldații germani trăseseră în coloanele de prizonieri ruşi în 1941.

Cei mai norocoşi erau trimişi direct la unul de lagărele de adunare din zonă, distanța pe care trebuiau s-o parcurgă până acolo variind însă foarte mult. Cei din punga de nord, de pildă, erau duşi în marş peste douăzeci de kilometri la Dubovka, la nord de Stalingrad. Făceau două zile până acolo. In timpul nopții, erau mânați şi strânşi ca o turmă de oi în

rămăşiţele fără acoperiş ale unor clădiri - distruse de Luftwaffe, nu uitau să le reamintească gărzile lor.

Mii de prizonieri au fost conduşi în ceea ce pot fi numite marşurile morţii. Cel mai rău dintre ele, fără mâncare sau apă, la temperaturi între douăzeci şi cinci şi treizeci de grade sub zero, urma o rută şerpuită din ravena Ţariței, trecând prin Gumrak şi Gorodişce, ajungând în a cincea zi la Beketovka. Din când în când, prizonierii auzeau împuşcături în aerul înghețat, şi o altă victimă se prăbuşea în zăpadă, nemaiputând să meargă mai departe. Setea era o amenințare tot atât de mare ca şi slăbiciunea cauzată de foame. Cu toate că erau înconjurați de zăpadă, au împărtăşit soarta Bătrânului Marinar, cunoscând pericolele care îi pândeau dacă o consumau.

Arareori aveau parte de un adăpost în timpul nopții, aşa că prizonierii dormeau pe zăpadă unul lângă altul. Când se trezeau, mulți îşi descopereau camarazii de lângă ei morți şi înghețați bocnă, în încercarea de a preîntâmpina acest lucru, era desemnat câte unul dintre ei să stea de veghe şi să-i trezească pe ceilalți din jumătate în jumătate de oră. Toți trebuiau să se mişte cât puteau de energic pentru a reactiva circulația sângelui. Alții nici nu îndrăzneau să se întindă pe jos. Sperând să doarmă precum caii, stăteau împreună în grup acoperiți cu o pătură pentru a păstra căldura provenită de la respirațiile lor.

Dimineața nu aducea vreo uşurare, ci doar groaza marşului ce-i aştepta. “Ruşii aveau metode foarte simple”, observa un locotenent care a supraviețuit. “Cei care puteau merge continuau marşul.

Cei care nu puteau merge, fie din cauza rănilor, fie că erau bolnavi, erau împuşcați sau lăsați fără mâncare.” înțelegând foarte repede această logică brutală, era pregătit să-şi dea puloverul de lână pe nişte lapte şi pâine unei țărănci la oprirea de noapte, ştiind că altfel s-ar putea prăbuşi din cauza slăbiciunii a doua zi.

“Am pornit cu 1 200 de oameni”, relata un soldat din Divizia 305 infanterie, “şi doar o zecime, cam 120, au rămas în viaţă atunci când am ajuns la Beketovka.”

Poarta de acces a lagărului principal de la Beketovka era o altă intrare pe care s-ar fi putut pune inscripţia: “Lăsaţi orice speranţă voi, cei ce intraţi aici.”

La sosire, gărzile au percheziţionat din nou prizonierii în căutare de obiecte de valoare, apoi i-au pus să aştepte în picioare pentru a fi “înregistraţi”. Prizonierii aveau să descopere curând că aşteptatul în picioare în ger ore în şir, defilarea în grupuri de cinci pentru “parade de numărare” erau penitenţele zilnice, în cele din urmă, după ce NKVD-ul şi-a încheiat procedurile iniţiale, prizonierii au fost conduşi la colibele de lemn, unde au fost înghesuiţi, câte patruzeci-cincizeci de oameni într-o cameră, “ca heringii într-un butoi”, aşa cum a spus un supravieţuitor. Pe 4 februarie, un ofiţer NKVD s-a plâns la Statul-Major al Frontului Don că situaţia era “extrem de critică”. Lagărele de la Beketovka primiseră 50 000 de prizonieri, “inclusiv răniţi şi bolnavi”.

Autorităţile NKVD ale lagărului erau copleşite. Nu aveau nici un mijloc de transport auto şi încercau să se roage de cei de la armată să le dea măcar un camion. Apa a fost în cele din urmă adusă în lagăr în butoaie de fier încărcate în căruţe trase de cămile. Un medic austriac capturat şi-a notat primele impresii: “Nimic de mâncare, nimic de băut. Zăpada murdară şi gheaţa galbenă de urină erau singura posibilitate de potolire a setei de nesuportat... În fiecare dimineaţă, tot mai multe cadavre.” După două zile, ruşii au dat nişte “supă”: un sac de tarate aruncat în apă caldă. Furia provocată de aceste condiţii i-a făcut pe prizonieri să adune pumni întregi de păduchi de pe trupurile lor şi să-i arunce în gardieni. Asemenea proteste au fost urmate de execuţii sumare. Autorităţile sovietice au împărţit prizonierii de război iniţial după criterii naţionale, apoi după criterii politice. Prizonierii români, italieni şi croaţi au avut privilegiul de a lucra în bucătării, unde românii în special şi-au propus să se răzbune

pe foştii lor aliați. Germanii nu numai că-i făcuseră să ajungă în acest iad, credeau ei, dar le tăiaseră şi rațiile în încercuire pentru a-şi hrăni propriile trupe. Bande de români atacau germanii trimişi să aducă mâncarea pentru cei din coliba lor, luându-le-o.

Germanii au replicat trimițând escorte pentru a-l păzi pe cel care transporta mâncarea.

"A mai urmat un şoc", consemna un sergent-major Luftwaffe.

"Camarazii noştri austrieci au încetat brusc de a mai fi germani, îşi spuneau «Austritsy», sperând să obțină un tratament mai bun, aşa cum s-a şi întâmplat de fapt." Germanii erau amărâți pentru "că întreaga vină a războiului a fost aruncată în spinarea noastră, cei care am rămas «germani», mai ales de când austriecii, cu o interesantă turnură de logică, i-au învinovățit pe generalii prusaci şi nu pe austriacul Hitler pentru situația grea în care se aflau".

Lupta pentru supraviețuire era acerbă. "Morții erau depuşi în fiecare dimineață în afara cvartalului de barăci", scria un ofițer de tancuri. Aceste cadavre despuiate şi înghețate erau apoi stivuite de echipele de muncă într-un şir din ce în ce mai lung pe una din părțile lagărului. Un medic a estimat că la Beketovka "muntele de cadavre" era "lung de circa o sută de meri şi înalt de vreo doi metri".

Mureau cel puțin cincizeci-şaizeci de oameni pe zi, potrivit estimărilor unui subofițer Luftwaffe. "Ne secaseră lacrimile", a scris el mai târziu. Un alt prizonier folosit ca interpret de ruşi a reuşit să arunce o privire în "registrul morților". A notat că, până la 21 octombrie 1943, doar la Beketovka au murit 45 200 de oameni. Un raport NKVD confirmă că în toate lagărele de la Stalingrad muriseră 55 228 de prizonieri, până la 15 aprilie, dar nu se ştie câți au fost capturați între Operațiunea Uranus şi capitularea finală.

"Foamea", observa dr. Dibold, "a schimbat psihologia şi caracterul, modificare vizibilă în modelele de comportament şi invizibilă la nivelul gândurilor oamenilor." Soldații germani şi

cei români au recurs la canibalism pentru a rămâne în viață. Felii subțiri de carne tăiate din trupurile cadavrelor se fierbeau şi rezultatul era oferit celorlalți drept “carne de cămilă”. Cei care o mâncau erau uşor de recunoscut după aceea, deoarece tenul lor căpăta o tentă uşoară de roşu, în locul palorii cenuşii-verzuie a majorității. S-au raportat astfel de cazuri şi în alte lagăre din interiorul şi din împrejurimile Stalingradului, chiar şi în lagărul în care se aflau prizonierii capturați în timpul Operațiunii Uranus. O sursă sovietică pretinde că “prizonierii puteau fi obligați să înceteze la a mai recurge la această barbarie” doar sub amenințarea armei. Autoritățile au cerut mai multă mâncare, dar din nou incompetența şi corupția ce domneau în sistem şi-au spus cuvântul. Epuizarea, frigul, bolile şi inaniția au dezumanizat prizonierii şi în alte moduri. Pentru că mulți sufereau de dizenterie, cei care se prăbuşeau şi cădeau în gaura latrinelor erau lăsați să se înece acolo, chiar dacă mai erau încă în viață. Puțini aveau puterea sau voința de a-i trage afară. Soarta lor îngrozitoare era ignorată. Nevoia celorlalți suferinzi de dizenterie de a folosi latrina era prea urgentă ca să le mai pese.

Curios, dar latrina a salvat un tânăr locotenent înfometat, un conte a cărui familie poseda câteva castele şi domenii. Auzind un soldat spunând ceva în dialectul de neconfundat al zonei din care provenea, l-a strigat imediat, întrebându-l de unde era. Soldatul i-a spus numele unui sătuc din apropiere. “Dar tu cine eşti şi de unde vii?” l-a întrebat soldatul la rândul său. Ofițerul i-a spus. “A, da”, a spus soldatul râzând. “Ştiu. Te vedeam trecând cu Mercedesul tău roşu sport, când mergeai la vânătoare de iepuri. Ei, uite, acum suntem amândoi aici. Dacă ți-e foame, te-aş putea ajuta.” Soldatul lucra ca sanitar la spitalul închisorii şi cum foarte mulți soldați internați acolo mureau înainte de a apuca să-şi mănânce rația de pâine, el reuşea să umple un săculeț cu coji de pâine după fiecare tură pe care le împărțea cu ceilalți. El i-a salvat viața tânărului conte.

Supraviețuirea îşi avea legile ei. Primii care mureau erau în general cei bine clădiți. Oamenii mai piperniciți aveau cele mai mari şanse de supraviețuire. Atât în încercuire, cât şi mai târziu, în lagărele de prizonieri, rațiile egal de mici nu le ajungeau celor mai corpolenți. Este interesant că în lagărele de muncă sovietice doar caii erau hrăniți potrivit dimensiunilor lor.

La sosirea primăverii, autoritățile sovietice au început să reorganizeze populația de prizonieri din regiune. Cei 235 000 de foşti membri ai Armatei 6 şi ai Armatei 4 tancuri, inclusiv cei capturați în timpul operațiunii de salvare nereuşite a lui Manstein din luna decembrie, precum şi românii şi alți aliați, fuseseră ținuți în douăzeci de lagăre şi de spitale pentru prizonieri din regiune.

Generalii au fost primii care au fost mutați. Destinația lor era un lagăr de lângă Moscova. Au plecat în ceea ce subofițerii porecliseră cinic "Trenul Alb", deoarece avea vagoane confortabile. O mare amărăciune era provocată de faptul că cei care dăduseră ordinul să se lupte până la capăt nu numai că supraviețuiseră propriei lor retorici, dar acum beneficiau de condiții incomparabil mai bune decât ale oamenilor lor. "Este de datoria unui general să rămână alături de oamenii lui", a remarcat un locotenent, "şi nu să plece cu vagonul de dormit." Şansele de supraviețuire depindeau în mod brutal de rang. Au murit peste 95 la sută din soldați şi subofițeri, 55 la sută din ofițerii inferiori şi doar 5 la sută din ofițerii superiori. Aşa cum observaseră ziariştii străini, puțini ofițeri superiori păreau subnutriți imediat după capturare, sistemul lor imunitar nefiind afectat în aceeaşi măsură ca acela al oamenilor lor. Tratamentul privilegiat de care s-au bucurat generalii era o mărturie grăitoare a simțului ierarhic ce domnea în Uniunea Sovietică.

Câțiva ofițeri au fost trimişi în lagărele din regiunea Moscova, precum cele de la Lunovo, Krasnogorsk şi Suzdal. Cei selectați pentru "educație antifascistă" au fost trimişi la mănăstirea fortificată lelabuga, la est de Kazan. Condițiile de

transport nu au fost la nivelul celor rezervate generalilor. Dintr-un convoi de l 800 de oameni din luna martie, l 200 au decedat. Alături de tifos, icter şi difterie, au apărut acum scorbutul, hidropizia şi tuberculoza. Odată cu venirea primăverii, a crescut rapid numărul cazurilor de malarie.

Împrăştierea soldaților şi a ofițerilor inferiori a fost considerabilă, cu cei 20 000 trimişi la Bekabad, la est de Taşkent, 2 500 la Volsk, la nord-vest de Saratov, 5 000 în Valea Volgăi până la Astrahan, 2 000 la Usman, la nord de Voronej, şi alții la Basianovski, la nord de Sverdlovsk, Oranki lângă Gorki, precum şi la Karaganda.

La înregistrarea lor înainte de plecare, mulți prizonieri au declarat ca profesie de bază "muncitor agricol", în speranța că vor fi trimişi la vreo fermă. Fumătorii înrăiți adunau baligă de cămilă şi o uscau pentru a avea ce fuma pe drum. După experiența de la Beketovka, erau siguri că răul trecuse şi perspectiva mişcării şi a schimbării îi atrăgea, dar aveau curând să descopere că se înşelaseră. Fiecare vagon de tren, în care fuseseră înghesuiți câte o sută de oameni, avea o sigură gaură în mijloc drept latrină. Gerul era în continuare cumplit, dar setea s-a dovedit din nou cea mai grea suferință, deoarece li se dăduse de mâncare pâine uscată şi peşte sărat, dar foarte puțină apă. Erau atât de disperați, încât lingeau condensul pe de părțile metalice interioare din interiorul vagoanelor. Când trenul se oprea, cei cărora li se permitea să coboare nu puteau rezista tentației şi mâncau zăpadă. Mulți au murit din această cauză, dar atât de liniştiți, încât camarazii lor observau mult mai târziu că îşi dăduseră duhul. Cadavrele erau stivuite lângă uşile glisante ale vagonului, pentru a fi descărcate. *Skolko kaputt?* strigau gărzile în germana lor aproximativă când se oprea trenul. "Câți au murit?"

Unele călătorii au durat până la douăzeci şi cinci de zile. Cele mai rele s-au dovedit transporturile via Saratov, prin Uzbekistan către Bekabad. Într-un vagon, au supraviețuit doar opt oameni dintr-o sută. Când au ajuns în sfârşit la

lagărul de primire de la poalele Munților Pamir, prizonierii au descoperit că acesta fusese organizat pentru construirea unui baraj hidroenergetic. Uşurarea resimțită când au auzit că vor fi în sfârşit despăducheați avea să se transforme în spaimă. Au fost bărbieriți ca vai de lume din cap până-n picioare, într-o operațiune comparabilă cu "tunsul oilor", apoi dați cu prafuri. Unii au murit din cauza chimicalelor primitive folosite.

Nu existau colibe în care să locuiască, ci doar buncăre de pământ. Surpriza cea mai neplăcută a fost însă un caporal german care se alăturase ruşilor în calitate de comandant al gărzilor. "Nici un rus nu m-a tratat vreodată cu atâta brutalitate", scria acelaşi prizonier{8}.

Din fericire, mişcarea între lagăre în acest Gulag paralel era frecventă. De la Bekabad, mulți s-au dus la Kokant, sau, cel mai bine, la Ciuama, unde erau condiții medicale mai bune şi chiar un bazin de înot improvizat. Prizonierii italieni de acolo erau bine organizați, prinzând vrăbii ca supliment la supă.

Cei lăsați în Stalingrad au descoperit că lagărul de adunare de la Krasnoarmeisk fusese transformat în lagăr de muncă. Mâncarea a fost în sfârşit îmbunătățită cu casă şi supă de peşte, însă munca era adeseori primejdioasă. La sosirea primăverii, numeroşi prizonieri au fost obligați să scoată din apele Volgăi navele fluviale scufundate de Luftwaffe şi de Wehrmacht. Un director rus de şantier naval, zguduit de numărul mare de prizonieri care mureau în timpul acestor munci, a pus-o pe fiica lui să jure că va păstra secretul înainte de a-i povesti ce se întâmpla acolo.

Controlul NKVD asupra Stalingradului nu slăbise deloc.

Prizonierii germani ce lucrau pe ambele maluri ale Volgăi au observat că sediul NKVD a fost prima clădire reparată din oraş şi aproape imediat după aceea s-au format cozi la care aşteptau femei cu pachete de mâncare aduse rudelor ce fuseseră arestate. Foştii soldați ai Armatei 6 şi-au dat seama că şi ei aveau să fie deținuți mulți ani.

Molotov avea să confirme temerile lor mai târziu, când a declarat că nici un prizonier german nu-şi va vedea casa până când Stalingradul nu va fi reconstruit.

Sabia Stalingradului

În noiembrie 1943, la un an după Operațiunea Uranus, un avion de transport Douglas zbura jos deasupra Stalingradului. Diplomații sovietici de la bord se deplasau de la Moscova pentru a se întâlni cu conducătorii american şi britanic la Teheran. Unul din pasageri era Valetin Berejkov, interpretul lui Dekanozov la Berlin înainte de declanşarea Operațiunii Barbarossa.

"Ne-am apropiat de hublouri tăcuți", va scrie el mai târziu. Am văzut primele case răspândite pe zăpadă, apoi a început un soi de haos de necrezut: ziduri prăbuşite, schelete de clădiri pe jumătate în ruină, mormane de moloz, coşuri izolate." Au putut totuşi să distingă semne de viață. "Pe întinderea de zăpadă se zăreau siluete de oameni şi din când în când semne ale unor noi clădiri." Trecând peste stepă, au zărit scheletele ruginite ale tancurilor.

La Conferința de la Teheran, Churchill a dat în dar "poporului sovietic" Sabia Stalingradului. Pe tăiş era gravată dedicația: "Cetățenilor oțeliți ai Stalingradului, un dar din partea regelui George al Vl-lea, în semn de omagiu al poporului britanic."

Ceremonia a fost memorabilă grație elocinței lui Churchill. Stalin, care a acceptat sabia cu ambele mâini, a sărutat teaca. I-a dat-o apoi mareşalului Voroşilov, care a lăsat-o neîndemânatic să alunece din teacă. A zăngănit puternic când a căzut pe podea.

În acea seară, Stalin a ridicat paharul după cină. "Propun un toast", a spus el, "pentru a se face dreptate cât mai rapid posibil în privința tuturor criminalilor de război ai Germaniei [...]. Beau pentru unitatea noastră în a-i expedia tot atât de rapid pe cât îi prindem, pe toți, şi sunt destul de mulți." Unele surse susțin că a propus executarea a 50 000 de ofițeri Wehrmacht pentru a distruge definitiv forța militară germană.

Churchill s-a ridicat furios în picioare şi a declarat că poporul britanic nu va fi niciodată de “acord cu un astfel de asasinat în masă”. Nimeni nu trebuie împuşcat fără un proces drept. A ieşit din încăpere. Stalin, amuzat de reacția pe care o provocase, s-a dus după el. Punându-şi mâinile pe umerii lui, i-a spus că glumise şi l-a linguşit pe Churchill, rugându-l să se întoarcă.

Conferința de la Teheran a stabilit strategia Aliaților pentru restul războiului. Planul lui Churchill pentru o invazie prin Balcani a fost respins din motive militare solide. Principalul efort al Aliaților apuseni trebuia să se concentreze asupra nord-vestului Europei, însă această logică strategică a lăsat soarta Europei Centrale şi de Est la cheremul lui Stalin. Churchill, deşi bănuia care vor fi consecințele, nu a putut face nimic. Sacrificiile Armatei Roşii şi suferințele îngrozitoare ale civililor ruşi i-au permis lui Stalin să-i manipuleze pe Aliații occidentali inoculându-le un soi de vinovăție a sângelui vărsat, deoarece pierderile lor fuseseră, prin comparație, minime.

Câțiva istorici, schițând ridicarea Uniunii Sovietice la statutul de supraputere, au subliniat pe bună dreptate faptul că victoria de la Stalingrad a stat la baza succesului lui Stalin de la Teheran.

Stalin, valorificându-şi noua aură a sa de mare om de stat şi ca o mită deliberată oferită lui Churchill pentru a-l îmbuna, anunțase abolirea Kominternului, la 15 mai 1943. Era un zălog uşurel pretins pentru sacrificiul făcut. Gheorghi Dimitrov a rămas în funcție, conducând o rămăşiță de Komintern sub alt nume: Secția Internațională a Comitetului Central, între timp, victoria sovietică de la Stalingrad a reprezentat cel mai mare impuls imaginabil dat propagandei comuniste în lumea întreagă. I-a convins până şi pe cei care îşi pierduseră încrederea în comunism după inchiziția stalinistă din războiul civil din Spania sau Pactul Ribbentrop-Molotov din 1939.

I-a înflăcărat pe sculptorii, pictorii, romancierii şi poeții de stânga, precum Pablo Neruda, care în poemul său *Nuevo Canto de Amor a Stalingrado* a închinat dragostea internațională unui oraş al cărui nume a readus lumii speranța.

Pentru prizonierii germani capturați la Stalingrad, viitorul era sumbru. Unii, continuând să viseze la mari contraatacuri care aveau să-i elibereze, erau convinşi că aud noaptea focurile de armă ale unei armate în înaintare. Aceştia aveau cele mai puține şanse să supraviețuiască anilor ce-i aşteptau în lagărele de prizonieri, construite potrivit standardelor NKVD cu garduri înconjurătoare din zece şiruri orizontale de sârmă ghimpată.

Soarta în captivitate era tot atât de nesigură ca şi cea hărăzită de luptă. Şi a avut şi ea parte de ironiile războiului. Dibold, medicul austriac din Divizia 44 infanterie, a fost uluit atunci când au sosit la spitalul de prizonieri trei noi pacienți. Acest trio, care părea format din evrei, purta uniforme germane cu vulturul negru şi svastică.

Unul a zâmbit, văzându-l atât de încurcat. "Doctore, miracolul secolului XX: un evreu care este unul din soldații lui Adolf Hitler." Proveneau dintr-un batalion de muncă unguresc. Ruşii care îi luaseră prizonieri îi îmbrăcaseră cu uniforme din depozitele capturate.

Cu toate că rațiile de hrană în lagărele de prizonieri se îmbunătățiseră în vara anului 1943, acestea continuau să fie inegale, variind de la lagăr la lagăr. Rațiile erau adesea furate de intendenți corupți care le dădeau pe vodcă, sau de gărzile ale căror familii aveau parte de ceva mai mult decât prizonierii germani. Tratamentul prost era pricinuit în cea mai mare măsură de lipsa de imaginație, de incompetența monumentală şi, înainte de toate, de acceptarea suferinței de către ruşi, pe care doctrina marxist-leninistă reuşise să o exploateze cu atât de mult succes. Nimic, însă, nu era previzibil.

Prizonierii au spus că gărzile ruseşti, când vedeau câte o fotografie a copiilor lor, se îmblânzeau. La un spital pentru prizonieri din împrejurimile Stalingradului, după ce pacienții se obişnuiseră cu gândul că oamenii erau împuşcați sau lăsați să moară în timpul marşului, gărzile au cruțat trei prizonieri recapturați după o tentativă eşuată de evadare.

Chiar şi condițiile s-au îmbunătățit în primăvara anului 1943, rata mortalității în majoritatea spitalelor pentru prizonieri fiind de cel puțin 1 la sută pe zi. Problemele continuau să fie uriaşe, mai ales în regiunea Stalingrad, unde pelagra, tuberculoza, hidropizia şi scorbutul se adăugaseră celorlalte boli. O doctoriță sovietică le-a spus omologilor ei germani că civilii din Stalingrad sufereau mai mult de scorbut decât prizonierii germani, dar a autorizat trimiterea afară a unor echipe de procurare de alimente din resurse locale pentru a culege ierburi şi alte verdețuri, din care medicii germani să facă, în dispensarele lor, concentrate de vitamine. Inventivitatea medicilor-prizonieri a produs improvizații strălucite. Unul dintre ei a construit dintr-o bucată de fier vechi un sfigmomanometru pentru măsurarea tensiunii arteriale. Medicii au produs un vaccin împotriva tifosului, ce consta în injectarea unui extras din aparatul digestiv al păduchilor. Orice articol de mătase era deşirat pentru a se face rost de ață chirurgicală, iar scalpelele erau făcute din capace de conserve ascuțite.

Prizonierii, transformați pe neaşteptate într-o clasă inferioară, au fost nevoiți să învețe repede. Şterpeleau şi fasonau tot felul de dispozitive. Au învățat de asemenea să folosească la maximum rațiile, prăjind de pildă pe sobă oasele de peşte din supă şi apoi pisându-le.

Unii au făcut greşeli teribile. La Ilmen, prizonierii înfometați au mâncat stuf şi cucută, murind aproape imediat. Un prizonier care reuşise să ia o bucată de unt de la bucătărie a murit în chinuri groaznice pentru că stomacul său nu era obişnuit cu grăsimi.

Mâncarea insuficientă şi proastă după lungile săptămâni de foamete în încercuire a slăbit şi mai mult organismele, astfel că pacienții din spitalele de prizonieri nu se vindecau. Şi-au pierdut aproape tot părul, iar muşchii cefei slăbiseră atât de mult, încât nu mai puteau să-şi ridice capul. Muribunzii se fereau de lumina zilei, pregătindu-se pentru bezna eternă.

Moartea putea fi uneori o mântuire, precum somnul pentru cei epuizați. Unii mureau pe neaşteptate, tocmai când medicii credeau că trecuseră de faza critică. Bolnavii se înghesuiau în paturi câte doi pentru a le fi mai cald. Uneori, când se trezeau, constatau că dormiseră lângă un cadavru. Unii au murit rapid. Helmuth Groscurth a murit de tifos pe 7 aprilie 1943 în lagărul ofițerilor de la Frolovo, unde din cei 5 000 de prizonieri au murit 4 000. Familia sa va fi anunțată de-abia peste trei ani. Kurt Reuber a murit pe 20 ianuarie 1944, în lagărul de la lelabuga, doar la câteva săptămâni după ce desenase o altă Madonă pentru Crăciun, sub care scrisese aceleaşi cuvinte: “Lumină, Viață, Iubire”.

Câțiva, după ce reuşiseră să treacă peste ceea ce fusese mai rău, s-au sinucis, într-unul din spitalele pentru prizonieri, un ofițer şi-a găsit prietenul din patul alăturat stând nemişcat în şezut. Reuşise să se sinucidă “înfigându-şi direct în inimă un ciob lung de sticlă de la o fereastră spartă”.

Chiar şi cei relativ sănătoşi aveau puține şanse de supraviețuire.

Rațiile lor - precum meiul nemăcinat, care trecea direct prin stomac nu le dădeau decât foarte puțină putere pentru muncile grele la care îi supunea NKVD-ul în cadrul unor programe stahanoviste.

Materialismul, aşa cum îl definea cineva, însemna că “omul, ca orice alt material”, trebuia folosit şi apoi aruncat. Prizonierii erau folosiți ca animale de povară. La început au fost puşi să-şi construiască propriile lagăre într-o pădure aproape virgină. Nu li s-a permis să trăiască în colibe, ci doar în buncăre subterane care se inundau primăvara şi toamna.

După construirea lagărului, au fost puşi la muncă grea. Doborau şi târau copaci şi tăiau uneori turbă pentru a fi folosită iarna drept combustibil. Cei ținuți în zona Stalingradului, reconstruind oraşul şi recuperând navele scufundate din apele Volgăi, au fost mai târziu puşi la muncă, alături de alți deținuți din Gulag, pentru a săpa la Canalul Volga-Don, un motiv de mândrie pentru autorități.

Curând după triumful de la Stalingrad, statul sovietic a făcut planuri de subminare a regimului nazist şi de înlocuire a lui cu un stat-marionetă comunist. Prizonierii de toate gradele urmau să fie împărțiți în "antifascişti" şi "fascişti".

În primăvara şi vara anului 1943, ofițerii superiori au fost mutați din lagărul de la Krasnogorsk la mănăstirea de la Suzdal, şi apoi la ceea ce a devenit baza lor semipermanentă: Lagărul 48 de la Voikovo, un han vechi şi o stațiune balneară, pe care le-au numit "Castelul", datorită "luxului" găsit acolo. NKVD-ul l-a mutat pe implacabilul Schmidt de lângă Paulus, considerând că avea o influență negativă asupra lui.

Departamentul NKVD care răspundea de prizonierii de război a organizat la început o organizație-umbrelă, Comitetul Național pentru o Germanie Liberă. Pentru conducerea acestuia, subordonații lui Beria i-au ales pe oamenii lor de casă, comunişti germani. Două luni mai târziu, s-a înființat o altă grupare, Liga Ofițerilor Germani, pentru a atrage antinazişti care nu sprijineau Comitetul Național.

Generalul-maior Melnikov, şeful adjunct al departamentului, controla aceste activități. Deşi făcea parte în mare măsură din imperiul lui Beria, Melnikov lucra îndeaproape cu Secția Internațională a Comitetului Central. Dmitri Manuilski, fostul spion al lui Stalin de la Komintern cu responsabilități speciale pentru chestiunile germane, a primit noi instrucțiuni de supraveghere, ceea ce poate explica ciudata vizită pe care a făcut-o la Stalingrad în timpul ultimei părți a bătăliei, Ciuikov neacordându-i însă permisiunea de a traversa pe malul de vest.

Pe 19 august 1943, trei generali de la Stalingrad, Seydlitz, Lattmann şi Korfes, care fuseseră identificați în timpul interogatoriilor ca potențiali colaboratori, au fost duşi de Ia Voikovo la un "centru de reeducare" de la Lunovo. Seydlitz pare să fi fost copleşit emoțional de ceea ce credea el a fi o schimbare de atitudine a multor ofițeri, care doreau să salveze Germania de apocalipsa hitleristă, gândindu-se că el era conducătorul lor firesc.

La începutul lunii septembrie, Melnikov i-a trimis pe Seydlitz, Korfes şi Lattmann înapoi la Voikovo pentru a-i atrage de partea lor pe ceilalți generali de la Stalingrad. Sosirea lor în toiul nopții i-a scos pe generali din camerele lor în pijama, intrigați de agitația produsă şi curioşi să afle despre ce era vorba. Dar atunci când Seydlitz a anunțat melodramatic că venise ziua "noului Tauroggen", generalul Strecker le-a întors spatele furios. A doua zi, când Seydlitz şi Lattmann le-au recomandat insistent să li se alăture în vederea unei revolte împotriva regimului hitlerist, Strecker, Sixt von Arnim, Rodenburg şi Pfeffer, mânioşi, i-au acuzat de trădare. Seydlitz şi camarazii săi au reuşit totuşi să-i convingă pe generalii Edler von Daniels, Drebber şi Schlomer.

Seydlitz, convins că trebuia să schimbe cursul istoriei pentru a salva Germania înlăturându-l pe Hitler, nu a reuşit să anticipeze pericolele care decurgeau dintr-o asemenea acțiune, îşi manifestaseră opoziția față de regimul nazist atât de târziu, încât Aliații nu aveau niciodată să le dea ascultare sau să le permită să aibă un cuvânt de spus referitor la soarta țării lor. Între timp, organizatorii lor (Seydlitz pare să nu-şi fi dat nici măcar seama că Melnikov făcea parte din NKVD) aveau să-i exploateze pur şi simplu ca să servească intereselor sovietice.

Documentele sovietice dovedesc că la 17 septembrie 1943, Seydlitz, în calitate de preşedinte al Ligii Ofițerilor Germani, a prezentat un plan generalului Melnikov în care propunea să organizeze un corp de armată cu un efectiv de 30 000 de oameni dintre cei capturați la Stalingrad. "Potrivit ideii lui

Seydlitz", îi raporta Melnikov lui Beria, "acest corp va constitui baza noii guvernări după răsturnarea lui Hitler."

"Seydlitz", a adăugat Melnikov, "se consideră viitorul candidat la funcția de comandant-şef al forțelor armate ale Germaniei libere."

Se pare că a promis de asemenea să alcătuiască un plan pentru o campanie de propagandă în presă şi la radio, "trimițând oameni în spatele frontului german pentru a câştiga de partea noastră comandanți de unități şi de a organiza acțiuni comune împotriva regimului hitlerist". Seydlitz avea să trimită mesaje "prietenilor săi apropiați, comandantului Frontului Central, von Kluge, şi generalului Thomas, care răspundea de personalul statului-major al lui Hitler".

Seydlitz, însoțit de generalii Lattmann şi Korfes şi de colonelul Günter van Hooven, şi-a prezentat planul pe 22 septembrie. Se aştepta ca autoritățile sovietice să-l ajute să formeze "din prizonierii de război o mică armată ce putea fi folosită de o nouă guvernare germană pentru a prelua puterea". Solicitau formarea unei armate, două corpuri de armată, patru divizii complete, o forță de sprijin de aviație cu trei escadrile de bombardiere, patru escadrile de vânătoare şi o grupare de recunoaştere aeriană: în total şapte generali, l 650 de ofițeri şi 42 000 de soldați. Seydlitz se pare că nu ştia cât de mare ajunsese rata deceselor prizonierilor de la Stalingrad după capitulare.

La o şedință ulterioară, Seydlitz a recomandat "ca toate contingentele să fie transportate pe calea aerului în Germania, poate la Berlin". Ofițerul NKVD prezent la întrunire a subliniat "dificultățile tehnice întâmpinate în transportarea pe calea aerului a unui număr atât de mare de trupe în Germania, dar Seydlitz a replicat că era de competența ruşilor să stabilească detaliile". Generalul Korfes, totuşi, nu şi-a ascuns exasperarea față de o astfel de idee nerealistă.

"Este o utopie", a spus el, "să crezi că toate aceste unități pot fi transportate pe calea aerului." Şi a adăugat:

“Comandanții forțelor aeriene ruse vor considera o astfel de propunere o dovadă că generalii germani sunt fantezişti”*.

Seydlitz pare să nu-şi fi dat seama de furia şi de atitudinea ostilă stârnite de el şi de colegii săi. Ofițerii ce se opuneau cu înverşunare antifasciştilor au înființat o Curte de onoare, condamnându-i pe cei care colaboraseră cu ruşii să fie evitați pe vecie. Ca un gest de sfidare, au început să folosească salutul cu mâna ridicată. Această polarizare a făcut viața foarte grea celor care nu voiau să aibă de a face nici cu “antifasciştii”, nici cu loialiştii lui Hitler. Un locotenent a fost obligat să doarmă pe duşumea câteva săptămâni pentru că gruparea rivală nu i-a permis să folosească patul de cazarmă.

În februarie 1944, avioanele ruseşti au început să arunce manifeste semnate de Seydlitz şi de colegii săi în Germania şi deasupra trupelor din eşalonul întâi. Gestapoul i-a trimis un raport urgent lui Himmler pentru a se verifica dacă semnătura lui Seydlitz era autentică.

“ Este posibil, bineînțeles, ca generalul Seydlitz să fi văzut în această operațiune o şansă de a-i păcăli pe sovietici pentru a-i trimite acasă pe el şi mii de prizonieri din Armata 6. Dar dacă lucrurile ar fi stat aşa, ar fi fost de aşteptat ca el să menționeze acest episod după război, când a fost acuzat de foştii săi colegi că a colaborat cu regimul stalinist.

Generalul Gille din formațiunile militare SS, ale cărui trupe din intrândul Cerkasî primiseră numeroase manifeste de la Comitetul Național, a trimis câteva exemplare în Germania. A transmis şi scrisorile personale ce-i fuseseră adresate de generalii Seydlitz şi Korfes, care fuseseră trimişi în partea lui de front de Şcerbakov.

Gestapoul a făcut din nou analiza grafologică a scrisorii, confirmându-i autenticitatea.

Manifestele au provocat panică. Hitler l-a convocat pe Himmler la o şedință, trimițându-l apoi pe generalul Schmundt cu o declarație de credință pentru a fi semnată de feldmareşali. Nici această măsură nu a fost suficientă pentru a-l linişti. Pe 19 martie, Rundstedt, Rommel, Kleist, Busch,

Weichs şi Manstein au fost convocați la Berghof pentru a da citire unui mesaj prin care îl condamnau pe generalul von Seydlitz-Kurzbach, "trădătorul vrednic de dispreț al sfintei noastre cauze", şi subliniau sprijinul lor pentru Hitler.

Departamentul lui Melnikov, pe de altă parte, a început să aibă dubii. Recrutarea nu dăduse rezultate, în timp ce eforturile de propagandă nu reuşiseră să câştige de partea Comitetului Național nici o unitate mai importantă, chiar atunci când Wehrmacht-ul suferea înfrângeri masive. Seydlitz a atribuit "absența unui succes semnificativ lipsei de înclinare a germanilor spre revoluție, unui sistem de violență polițienească şi înăbuşirii totale a opiniei, absenței oricărei organizații capabile şi fricii absolute de înfrângere şi de consecințele ei, vânturate de atâta vreme de teama de bolşevism", în ciuda acestor eşecuri, Seydlitz dorea în continuare ca Uniunea Sovietică "să recunoască oficial" în Comitetul Național guvernul ce urma să preia puterea în Germania, însă Dmitri Manuilski, într-o manieră tipic stalinistă, a atras atenția că memorandumul lui Seydlitz, "redactat în termeni necinstiți", era o "încercare provocatoare" de a "exacerba relațiile noastre cu Aliații". "Nu este nici o îndoială", scria el, "că recunoaşterea Comitetului Național de către guvernul sovietic ar provoca în Marea Britanic şi în Statele Unite o întreagă campanie menită să arate că poziția Uniunii Sovietice ar fi progermană." Pactul Molotov-Ribbentrop lăsase urme adânci în memoria sovietică.

Manuilski îl suspecta pe Seydlitz că este manipulat de generalul Rodenburg şi de "fostul şef al informațiilor militare", colonelul van Hooven (care era de fapt ofițer de transmisiuni).

Paranoia stalinistă se accentuase, în mai 1944, Weinert, preşedintele Comitetului Național, a trimis trei ofițeri germani la Frontul Leningrad pentru a face propagandă pentru Armata Roşie.

Doi dintre aceşti ofițeri, căpitanul Stolz şi locotenentul Willimzig, au refuzat să îndeplinească ordinul. Au fost aduşi înapoi la Moscova sub escortă pentru a fi interogați de

Weinert, Ulbricht, generalul von Seydlitz şi generalul Lattmann. După patru zile se spune că ar fi mărturisit că sunt "membri ai unei organizații ilegale fasciste din interiorul Ligii Ofițerilor Germani". Amândoi au fost arestați de NKVD ca agenți dubli lucrând pentru naziști şi duşi la interogatorii suplimentare. Alți ofițeri germani, printre care generalul Rodenburg, au fost arestați şi au "mărturisit" la rândul lor. Manuilski, pretinzând că suspiciunile sale anterioare privitoare la un complot s-au dovedit justificate, a dat imediat ordinul ca toți ofițerii germani să fie eliberați de sarcinile de propagandă de pe front. Evident, Stalin decisese că aceste eforturi neizbutite nu meritau să provoace necazuri cu Aliații occidentali într-o astfel de etapă a războiului în care avea nevoie de ajutorul lor.

Seydlitz suferea în acele zile de accese de depresie severă, în încercarea de a-i susține moralul, ofițerii NKVD i-au făcut un tort de ziua lui de naştere cu patru trandafiri roşii din marțipan, care le reprezentau pe cele patru fiice ale sale. Dar, ca toți maniaco-depresivii, avea şi explozii irațională de optimism. Tentativa de asasinare a lui Hitler de la 20 iulie a eşuat, dar reprimările ulterioare operate de Gestapo au dezvăluit gradul de opoziție din rândurile Wehrmacht-ului de pe teritoriul Germaniei. Chiar şi Strecker, auzind de executarea feldmareşalului von Witzleben, a semnat un apel împotriva lui Hitler, în ciuda faptului că-l disprețuia pe Seydlitz.

Pe 8 august 1944, Beria i-a raportat triumfător lui Stalin că Paulus semnase în sfârşit o declarație către poporul german. Apelul făcut de Paulus către Grupul de Armate Nord să capituleze a fost redactat în totalitate de NKVD "în conformitate cu instrucțiunile tovarăşului Şcerbakov", şi a fost semnat la 21 august de Paulus şi douăzeci de nouă de generali capturați.

Declarațiile lui Paulus au stârnit din nou furia lui Hitler, acesta regretând că-l făcuse feldmareşal. Suspiciunea Führer-ului că va ceda sovieticilor care îl luaseră în captivitate par să

se fi confirmat. Este clar totuşi că Paulus, după aproape un an şi jumătate de captivitate, nu luase decizia sub impulsul momentului. Fiul său, Friedrich, căpitan, fusese ucis la Anzio în februarie 1944, iar Paulus ajunsese neîndoielnic să-şi vadă obligațiile din altă perspectivă. Voia să contribuie la scurtarea unui război pierdut şi la micşorarea numărului de morți inutile. Celălalt fiu al său, Ernst Alexander, tot căpitan, avea să fie ulterior arestat în virtutea Decretului Sippenhaft. În acea toamnă, mama lor de origine română, Elena Constance Paulus, care nu avusese niciodată încredere în nazişti, a fost informată de ofițerii Gestapo că va fi cruțată dacă va renunța la numele ei. Se spune că le-a întors spatele disprețuitoare. A fost arestată şi internată într-un lagăr.

Paulus, căruia i se interzicea să primească orice veşti, a solicitat întrevederi cu un membru al Comitetului Central "care i-ar putea explica principiile politicii sovietice față de Germania cucerită".

El "şi alți generali ținuți prizonieri purtau o grea responsabilitate prin chemarea la răsturnarea guvernării hitleriste şi de aceea aveau dreptul moral de a cunoaşte poziția guvernului sovietic față de Germania".

În februarie 1945, şi-a exprimat speranța că Germania ar putea fi salvată de la distrugerea totală într-o serie de întrevederi cu general-locotenentul Krivemko, şeful departamentului NKVD pentru prizonierii de război, şi cu Amiak Zaharovici Kobulov, care conducea Direcția 2 a Ministerului Securității Statului. (Kobulov, rezidentul NKVD la Berlin în ajunul lansării Operațiunii Barbarossa, răspunsese de camera de tortură şi de execuție a lui Dekanozov de la Ambasada sovietică.) "Trebuie menționat", scriau Krivemko şi Kobulov în raportul lor către Beria, "că din cauza operațiunilor militare de pe teritoriul german, starea de spirit a prizonierilor germani s-a deteriorat foarte mult. Generalul de artilerie von Seydlitz a fost serios afectat când a aflat despre întâlnirea liderilor celor trei puteri [la Yalta]. Seydlitz a declarat că se părea că Germania ar putea fi

împărțită între SUA, Marea Britanic, URSS şi Franța. Germania va fi sfâşiată în bucăți şi cea mai bună ieşire pentru ea ar fi dacă s-ar alipi la URSS «ca a şaptesprezecea republică sovietică».”

Când, la 9 mai 1945, s-a aflat la Moscova despre capitularea necondiționată a Germaniei şi au bubuit monoton salvele de tun de la Kremlin, Strecker a notat că el şi colegii săi “au suferit o depresie sufletească [...] ascultând anunțurile victorioase ruseşti şi cântecele ostaşilor sovietici beți”.

Pentru ruşi, pe de altă parte, era sfârşitul pe cât de mândru pe atât de trist al unui coşmar ce începuse cu patru ani în urmă şi care costase Armata Roşie aproape 9 milioane de morți şi 18 milioane de răniți. (Doar l, 8 milioane de prizonieri s-au întors în viață din cele 4,5 milioane luate de Wehrmacht.) Pierderile civililor sunt mult mai greu de evaluat, dar se presupune că s-ar ridica la aproape 18 milioane, cifra totală a morților Uniunii Sovietice ajungând astfel la peste 26 de milioane, o cifră de peste cinci ori mai mare decât totalul pierderilor totale de vieți omeneşti ale Germaniei.

În 1946, Paulus a compărut ca martor la tribunalul de Ia Nürnberg. Presa sovietică l-a numit “fantoma de la Stalingrad”.

După aceea a fost cazat într-o vilă din Moscova, unde juca şah şi cărți şi scria versiunea sa asupra evenimentelor. A îmbătrânit rapid, iar ticul său era mai vizibil ca oricând, în 1947, soția lui a murit la Baden-Baden, fără să-şi mai fi revăzut soțul. Nu se pot face decât speculații cu privire la sentimentele ei față de dezastrul reprezentat de bătălia de la Stalingrad şi ceea ce a însemnat el pentru România, țara sa, şi pentru familia ei.

În noiembrie 1947, când Războiul Rece era în ascensiune rapidă, autoritățile sovietice au decis ca aceia ce se făcuseră vinovați de crime de război în virtutea ukazului din 13 aprilie 1943, “indiferent de starea lor fizică”, să fie trimişi la muncă forțată la Vorkhuta, la extremitatea nordică a Uralilor. Foştii membrii ai SA, SS, gardienii din lagăre, Poliția Secretă

Militară şi Jandarmeria Militară - în unele cazuri şi Hitlerjugend - au fost transferați în lagăre cu “regim special”.

Crimele de război cuprindeau o gamă largă de delicte, de la atrocități comise împotriva civililor până la furtul găinilor şi al nutrețului pentru cai.

Pe măsură ce viitoarea structură a Republicii Democrate Germane începea să se adune în zona de ocupație sovietică a Germaniei, unii ofițeri superiori de la Stalingrad, printre care s-au numărat Lattmann, Korfes, Müller şi Steidler, au primit diverse roluri, mai mulți dintre ei intrând în Volkspolizei. Convertirea la comunism a generalului Arno von Lenski l-a ajutat să fie ales în Biroul Politic.

Colonelul Adam, în continuare tovarăş de drum, a fost numit într-un post al mai inofensivului Partid al Unității Sociale. Seydlitz a pierdut pe toată linia.

În 1949, un nou val de epurări staliniste s-a abătut asupra Uniunii Sovietice. Prizonierii de război germani s-au confruntat cu un şir de procese înscenate pentru “crime de război”. Războiul Rece, care a urmat asediului Berlinului de Vest, era în faza lui cea mai imprevizibilă. Asul avioanelor de vânătoare Erich Hartmann a fost acuzat că ar fi distrus un avion aflat în proprietatea guvernului sovietic. Generalul Strecker a fost readus la Stalingrad, unde o Curte Marțială l-a găsit vinovat de distrugerea fabricii de tractoare, deşi corpul său de armată nu luptase în apropierea locului respectiv până la sfârşitul bătăliei, când oricum fabrica era o grămadă de ruine. La fel ca şi majoritatea celor acuzați în acest val, Strecker a fost condamnat la moarte, pedeapsă comutată automat în douăzeci şi cinci de ani de închisoare. Locotenentul Gottfried von Bismarck a fost condamnat la douăzeci şi cinci de ani de muncă grea pentru că prizonierii de război ruşi munciseră pe moşia familiei sale din Pomerania. În iulie 1950, profund deziluzionatul şi înveninatul general von Seydlitz a fost, arestat şi condamnat la douăzeci şi cinci de ani de închisoare ca “general reacționar revanşard” şi criminal de război.

Prizonierii mai puțin controversați şi-au găsit într-un fel liniştea, adesea datorită compasiunii rusoaicelor, în unele cazuri, acest lucru ținea de o veche tradiție. Pe lângă lagărul de prizonieri de la Kamşkovo, între Moscova şi Gorki, trecea Vladimirskaia, un drum vechi de-a lungul căruia exilații țarişti erau duşi în Siberia. Țăranii ieşeau în drum pentru a le da apă sau chiar pentru a le căra bagajele.

Un simț similar de umanitate, nealterat de ideologie, încă mai exista.

Medicul austriac Hans Dibold a fost profund mişcat de compasiunea ruşilor atunci când cel mai respectat ofițer din serviciul medical, dr. Richard Speiler, de la spitalul Weizsacker din Heildelberg, s-a îmbolnăvit brusc la începutul primăverii 1946. Supraviețuise tifosului, febrei tifoide şi difteriei în lagărul de la Ilmen. Colegii săi au fost inițial convinşi că avea malarie. Avea de fapt septicemie, din cauza unei răni infectate. Colegii săi se temeau că diagnosticul lor greşit avea să-i fie fatal. I-au dat sulfamide şi ultimele doze de penicilină. Cei doi asistenți de la dispensarul rus le-au dat şi ei ultimele doze de penicilină, repartizate pentru pacienții ruşi, dar din păcate nu a putut fi salvat.

Cimitirul spitalului era flancat de pini pitici şi tufe de ienupăr, în spate era o pădure. Medicii ruşi i-au adus un ultim omagiu, iar comandantul a permis colegilor lui Speiler să-l înmormânteze în cimitirul din pădure exact aşa cum îşi dorise. Medicii ruşi, fără să se gândească la posibilele reacții ale comisarului politic, au participat şi ei la slujba funebră ținută de un pastor înalt şi firav. Pentru supraviețuitorii Armatei 6 prezenți în ziua aceea, serviciul religios "nu era doar pentru cel trecut în neființă, ci pentru toți cei care stăteau în jurul sicriului, şi cei care erau departe către sud, în Stalingrad şi în stepa dintre Don şi Volga, şi pentru odihna veşnică a acelora pentru care nu se rostise nici un cuvânt creştin".

Începând cu anul 1945, au fost eliberați circa 3 000 de prizonieri de la Stalingrad, fie individual, fie în loturi,

permițându-li-se să se întoarcă acasă, de obicei pentru că erau socotiți incapabili de muncă, în 1955, mai erau încă 9 626 de prizonieri de război germani, sau "criminali de război osândiți", aşa cum îi considera Hruşciov, dintre care 2 000 erau supraviețuitori de la Stalingrad. Aceşti prizonieri au fost în cele din urmă eliberați după vizita la Moscova a cancelarului Konrad Adenauer, în septembrie 1955. Printre aceştia s-au numărat generalii Strecker, Seydlitz, Schmidt şi Rodenburg, precum şi locotenentul Gottfried von Bismarck, care, cu aproape treisprezece ani în urmă, fusese transportat cu avionul în interiorul încercuirii pentru a se prezenta la unitatea sa după cina cu feldmareşalul von Manstein. Doar pentru că supraviețuise, a scris el, era "un motiv suficient să fie recunoscător sorții sale".

Seydlitz, atunci când călătoria lor s-a încheiat la Friedland bei Gottingen, era conştient că îl aştepta un viitor dificil în atmosfera Războiului Rece. În aprilie 1944, fusese condamnat in absentia ca trădător şi toate bunurile sale fuseseră confiscate. Această hotărâre a fost infirmată de o Curte în 1956, însă noul Bundeswehr a refuzat să-l repună în drepturi şi să-i restituie rangul şi pensia. Colaborarea cu inamicul comunist îl plasa, în ochii multora, într-o altă categorie decât ofițerii care încercaseră să-l asasineze pe Hitler, deşi generalul Achim Oster, unul din puținii supraviețuitori ai complotului din iulie, a recunoscut că Seydlitz fusese de aceeaşi parte ca şi ei. A murit, ca şi străbunul său cavalerist, "foarte nefericit".

Pe măsură ce evenimentele istorice au fost cercetate în anii postbelici, învinuirile reciproce cu privire la răspunderea pentru sacrificarea Armatei 6 au devenit tot mai dureroase. Schmidt, care, în pofida bănuielilor lui Hitler, refuzase să colaboreze cu sovieticii, a rămas cumplit de ostil ofițerilor din mişcarea Germania Liberă.

Colonelul Adam, care îl acuzase că îl obligase pe Paulus să lupte până la sfârşit, a avut parte în schimb de un tratament umilitor, ca "pensionar al zonei de ocupație sovietică". Paulus, în Germania de Est, a încercat zadarnic să se apere împotriva

acuzațiilor că fusese nehotărât şi servil față de Hitler. După eliberarea sa din captivitate în toamna anului 1953, a trăit în zona sovietică, unde a umplut hârtii după hârtii încercând să explice situația cu care se confruntase. A murit la Dresda în 1957, după o lungă şi grea suferință. Trupul său a fost adus în Vest şi înmormântat alături de soția sa la Baden-Baden.

Opozantul său de la Stalingrad, generalul Ciuikov, a cărui Armată 62 străbătuse lungul drum până la Berlin ca Armata 8 gardă, a devenit comandantul forțelor de ocupație, mareşal al Uniunii Sovietice şi ministru adjunct al Apărării sub Hruşciov, care îl numise în acea noapte de criză din septembrie de pe Volga. Miile de ostaşi sovietici executați la Stalingrad din ordinul lui nu au avut niciodată parte decât de un mormânt anonim. Ca statistică, ei s-au rătăcit printre celelalte pierderi de război, de fapt o anumită justiție neintenționată.

ANEXA A.
Ordinea de luptă germană şi sovietică, 19 noiembrie 1942

Marea varietate a cifrelor citate referitoare la efectivele Armatei 6 după încercuire impune cel puțin o încercare de clarificare. Estimările cu privire la efectivele Armatei 6 din interiorul încercuirii, la 19 noiembrie 1942, variază mai ales, se pare, din cauza numărului mare de ruşi încorporați în rândurile sale, aceştia fiind incluşi pe listele de aprovizionare cu alimente, şi nu citați separat. Unele din cifrele avansate de Manfred Kehrig, autorul lucrării Stalingrad: Analyse und Dokumentation einer Schlacht, volum magistral publicat în 1974 sub auspiciile distinsei Militärgeschichtlichen Forschungsamt, au fost de curând contestate de Riidiger Overmans. Overmans, lucrând mai ales pe baza estimărilor retrospective ale Wehrmacht-ului (o încercare ulterioară de a calcula pe baza notelor personale ale celor prinşi în interiorul încercuirii), plasează cifra germanilor încercuiți doar la 195 000, hiwi la 50 000, iar românii la 5 000, totalul ridicându-se la aproximativ 250 000. Kehrig estimase 232 000 de germani, 52 000 de hiwi şi 10 000 de români, totalul acestora fiind de aproximativ 294 000. Un alt studiu, mai recent, estimează un total, la 18 decembrie, de 268 900, din care 13 000 erau români şi italieni şi 19 300 hiwi.

Această ultimă analiză, ținând seama de diferența de date şi de cifrele referitoare la pierderi, corespunde destul de mult cu totalul stabilit la 6 decembrie de şeful Cartierului General al Armatei 6. Acest raport arată că "lista de aprovizionare cu alimente a Armatei 6 din încercuire indica un total de 275 000 oameni, inclusiv 20300 hiwi şi 11000 români. (Sursele Armatei române susțin că aceasta avea 12600 de oameni în interiorul încercuirii. Mai erau şi câteva sute de italieni.) Dacă se adaugă la aceste cifre cei 15 000 de oameni pierduți "doar în interiorul încercuirii", între 21 noiembrie şi 6 decembrie, ar

însemna că aproape 290 000 de oameni fuseseră încercuiți la 22 noiembrie.

Toți autorii sunt de acord că au fost scoşi pe calea aerului în jur de 25 000 de răniți şi specialişti, dar nu există o certitudine prea mare în privința numărului de morți şi de prizonieri. Adevărul nu va fi cunoscut niciodată din cauza haosului ce a domnit după ofensiva sovietică din 10 ianuarie 1943 pentru zdrobirea încercuirii. Ceea ce poate fi absolut sigur este că ceva mai puțin de 52 000 de membri ai Armatei 6 au murit între 22 noiembrie şi 7 ianuarie, dar nu se menționează câți dintre aceştia au fost hiwi. Cifra sovietică referitoare la prizonierii luați între 19 noiembrie şi 31 ianuarie -111 465 precum şi 8 928 în spitale - nu specifică nici câți dintre ei erau germani, nici, ceea ce este mai important, câți aparțineau trupelor încercuite, față de cei capturați în timpul Operațiunii Furtună de lamă şi al Operațiunii Micul Saturn.

Lovitura sovietică din cadrul Operațiunii Inelul, din 10 ianuarie 1943, adăugată la efectele bolilor, frigului, inaniției, epuizării şi execuțiilor sumare, sugerează că pierderile au crescut foarte mult, poate chiar s-au dublat, ajungând la circa 100 000, inclusiv hiwi. Atât Kehrig, cât şi Overmans estimează pierderile suferite de la 22 noiembrie până la capitulare aproape de 60 000. Ei nu fac, fireşte, nici o încercare de a estima numărul de hiwi care au murit în timpul luptelor. Nu putem decât presupune că doar foarte puțini au scăpat după aceea cu viață.

Au existat şi alte legături cu războiul civil din Spania. Ruben Ruiz Ibarruri, fiul celebrei La Pasionaria, a fost ucis pe vremea când comanda o companie de mitralieri a Diviziei 35 puşcaşi gardă la sud de Kotluban. Patru mareşali ai Uniunii Sovietice, ale căror nume au fost strâns legate de bătălia de la Stalingrad Voronov, Malinovski, Rokossovski şi Rodimțev - fuseseră consilieri în Spania, aşa cum a fost şi generalul Şumilov, comandantul Armatei 64. Voronov a comandat artileria republicană în timpul asediului Madridului împotriva Armatei, ‚Africa lui Franco

Nu poate fi aproape nici un dubiu că propaganda "violului" de la sfârşitul verii" a contribuit în mod semnificativ la violul în masă comis de Armata Roşie în înaintarea ei pe teritoriul german la sfârşitul anului 1944 şi în 1945.

Doi fii ai altor conducători sovietici, Vladimir Mikoian şi Leonid Hruşciov, au fost în aviația Armatei Roşii la Stalingrad. Vasili Stalin, care era mai mult decât un băiat de bani gata, un fel de vântură țară, a scăpat în curând de misiunile de lup' pentru a face un film de propagandă despre forțele aeriene

Generalul Renoldi s-a dovedit apoi mai interesat. Din vagonul său de cale ferata a descris cu destulă răceală deteriorarea sănătății soldaților din încercuire ca "un experiment pe scară largă al efectelor foamei"

Paulus a pretins ulterior că nu a ordonat niciodată să se deschidă focul împotriva vreunui purtător de steag alb, dar s-ar putea ca Schmidt să fi dat ordinul

Cele publicate într-o colecție anonimă, intitulată Ultimele scrisori de la Stalingrad, care a produs o puternică emoție la apariția sa în 1945, sunt considerat acum falsuri

Fotografia făcută de Karmen a fost prelucrată la Moscova. Generalul Telegin a fost scos de pe pozitiv pentru că Stalin nu l-a considerat suficient de important Pentru un astfel de moment istoric. (Chiar şi avansarea lui Diatlenko la gradul de Maior a fost accelerată ca să corespundă datei publicării fotografiei.) Acest incident a devenit una din farsele groteşti ale epocii lui Stalin. Când a apărut fotografia pe Prima pagină din Pravda, fără chipul lui Telegin, acesta s-a îngrozit ca nu cumva să-l fi denunțat cineva pentru vreo remarcă întâmplătoare. Nu s-a întâmplat nimic, aşa că s-a crezut în siguranță, dar mai târziu, în 1948, a fost arestat pe neaşteptate din ordinul lui Abakumov (şeful SMERŞ), în aparență fără nici un motiv

Gărzi germane au fost folosite şi în alte lagăre. Cei mai răi au fost vreo două sute de germani (mulți au fost din anumite motive numiți saxoni) care dezertaseră din batalioanele de pedeapsă, înarmați cu bâte de lemn şi denumiți "luptători

împotriva fascismului", refuzau să le permită soldaților să-şi facă nevoile în timpul apelului, deşi majoritatea acestora sufereau de dizenterie